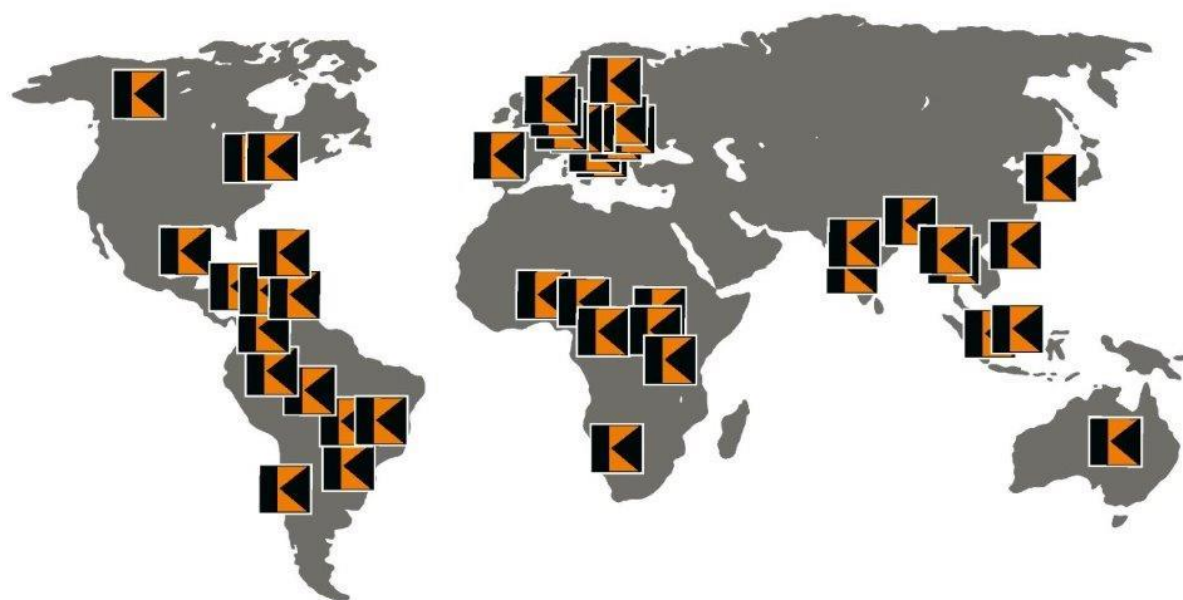

TEORIJA IR PRAKTIKA: STUDENTIŠKOS ĮŽVALGOS

THEORY AND PRACTICE: STUDENT INSIGHTS

Tarptautinė studentų konferencija

International Students Conference

2025 11 20

Tarptautinė studentų konferencija „Teorija ir praktika: studentiškos įžvalgos“
International Students Conference “Theory and Practice: Student Insights”

KONFERENCIJOS MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkė

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė, Kolpingo kolegija

Nariai:

Prof. dr. Sigrid A. Bathke, Landshuto taikomųjų mokslų universitetas (Vokietija)

Prof. dr. Dariusz Czakowski, Kujawy and Pomorze University in Bydgoszcz (Lenkija)

Doc. dr. Rasa Glinskienė, Panevėžio kolegija

Doc. dr. Ričardas Kliminskas, Kolpingo kolegija

Doc. dr. Rūta Meištė, Utenos kolegija

Doc. dr. Diana Micevičienė, Panevėžio kolegija

Doc. dr. Regina Navickienė, Kolpingo kolegija

Vytautas Kirka, Kolpingo kolegija

CONFERENCE SCIENTIFIC COMMITTEE

Chairman

Prof. dr. Daiva Beržinskienė-Juozainienė, Kolping Higher Education Institution

Members:

Prof. dr. Sigrid A. Bathke, Landshut University of Applied Sciences, Germany

Prof. dr. Dariusz Czakowski, Kujawy and Pomorze University in Bydgoszcz, Poland

Assoc. prof. dr. Rasa Glinskienė, Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

Assoc. prof. dr. Ričardas Kliminskas, Kolping Higher Education Institution

Assoc. prof. dr. Rūta Meištė, Utenos kolegija / Higher Education Institution

Assoc. prof. dr. Diana Micevičienė, Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

Assoc. prof. dr. Regina Navickienė, Kolping Higher Education Institution

Vytautas Kirka, Kolping Higher Education Institution

KONFERENCIJOS ORGANIZACINIS KOMITETAS

Organizacinės grupės vadovė:

Gabija Rutkūnaitė, Studentų paslaugų centro koordinatorė, Kolpingo kolegija

Nariai:

Arminas Girnius, Studentų atstovybės prezidentas, Kolpingo kolegija

Dalia Gineitienė, Tarptautinių ryšių vadybininkė, Kolpingo kolegija

Kristina Karosevičienė, Ekonomikos ir verslo centro vadovė, Kolpingo kolegija

Kamilė Gudišauskienė, Socialinės gerovės centro vadovė, Kolpingo kolegija

Simona Kemžurė, Ryšių su visuomene ir marketingo specialistė, Kolpingo kolegija

THE ORGANIZING COMMITTEE

Head of the Organizational Group:

Gabija Rutkūnaitė, Coordinator of Student Service Center, Kolping Higher Education Institution

Members:

Arminas Girnius, President of Students Representation at Kolping Higher Education Institution

Dalia Gineitienė, International Relations Coordinator, Kolping Higher Education Institution

Kristina Karosevičienė, Head of Economics and Business Center, Kolping Higher Education Institution

Rasa Kirkaitė, Head of Center of Social Welfare, Kolping Higher Education Institution

Simona Kemžurė, Specialist of Public Relations and Marketing, Kolping Higher Education Institution

Straipsniai įvertinti mokslinio komiteto narių. Autorių tekstų kalba ir stilius neredaguoti.

Papers were selected and reviewed by the members of Conference Scientific Committee.

© Kolpingo kolegija, 2025.

PRATARMĖ

Šiame leidinyje pristatoma 2025 m. lapkričio 20 d. Kolpingo kolegijoje nuotoliniu būdu įvykusi Tarptautinė studentų konferencija „Teorija ir praktika: studentiškos išvalgos“.

„Negalima norėti, kad žmogus taptų tuo, kam jis visai neturi sugebėjimų, tačiau būtina išbandyti jėgas ten, kur jis turi gabumų.“ (Kunigas Adolfas Kolpingas).

Kolpingo kolegijos organizuojamų studentų konferencijų metu studentai dalinasi atliktų tyrimų, projektinės veiklos rezultatais, įgyta akademine patirtimi Lietuvoje ir užsienyje. Šeštus metus virtualiai organizuojamoje konferencijoje pranešimus socialinių mokslų, verslo, vadybos bei apskaitos studijų kryptyse skaitė dalyviai iš Vilniaus, Utenos, Panevėžio, Kolpingo kolegijų, taip pat iš Socialinių mokslų kolegijos, Vytauto Didžiojo universiteto, Kauno technologijos universiteto, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto, Europos humanitarinio universiteto, svečiai iš John Paul II University of Applied Sciences (Lenkija), Catholic University Eichstätt (Vokietija), Universidad de Las Palmas de Gran Canaria (Ispanija), The Gandhigram Rural Institute (Indija).

Studentų konferencijos socialinių mokslų studijų srities darbo grupėse šiais metais daugiausia dėmesio skirta socialinio darbo praktikai ir iššūkiams dirbant su įvairiomis visuomenės grupėmis. Pranešimuose analizuotos socialinių darbuotojų profesinės patirtys ir patiriamas stresas dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis, aptarti iššūkiai teikiant pagalbą vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimų, bei nagrinėtas socialinio darbuotojo vaidmuo padedant smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims. Taip pat pristatyti tyrimai apie vaikų globėjų patirtis, socialinių darbuotojų susidūrimą su seksualinio smurto prieš vaikus atvejais, analizuotos psichosocialinės pasekmės asmenims, patyrusiems smurtą vaikystėje. Dalis pranešimų buvo skirta socialinės įtraukties ir bendruomeninių ryšių stiprinimo temoms – nagrinėta socialinių ryšių svarba socialinės globos įstaigų gyventojams bei asmenų su negalia įtrauktis į socialinį gyvenimą dienos centruose. Taip pat aptartos socialinio verslo galimybės kuriant teigiamus pokyčius visuomenėje.

Verslo, vadybos ir apskaitos krypties darbo grupėse analizuoti darbo rinkos pokyčiai, migracijos poveikis verslui, įvairūs verslo valdymo ir projektų organizavimo aspektai. Dėmesys skirtas ir tiekimo grandinių, logistikos ir gamybos sektorių tyrimams, aptariant jų ekonominę indėlį, globalų konkurencingumą bei darbuotojų padėtį. Taip pat nagrinėti verslo steigimo, veiklos plėtros ir finansinio valdymo klausimai, darbuotojų motyvacijos bei darbo užmokesčio aspektai, įmonių veiklos efektyvumo ir organizacinių procesų tobulinimo galimybės. Konferencijoje taip pat pristatyti tyrimai, susiję su ekonominiais, kultūriniais ir socialiniais reiškiniais skirtinguose regionuose.

Organizatorių vardu dėkojame visiems, kurie dalijosi turima patirtimi!

FOREWORD

This publication presents the International Student Conference, “Theory and Practice: Student Insights”, which was held remotely on 20 November 2025, at the Kolping Higher Education Institution.

“We cannot want someone to become something they have no aptitude for, but everyone has to try their best at what they do have an aptitude for.” (Rev. Adolph Kolping).

During the student conferences at the Kolping Higher Education Institution, students share the outcomes of their research and project activities, as well as the academic experiences gained in Lithuania and abroad. For the sixth year in a row, the virtual conference was attended by participants from Utena, Panevėžys and Kolping HEIs, as well as from SMK College of Applied Sciences, Vytautas Magnus University, Kaunas University of Technology, Lithuanian University of Health Sciences, and European Humanities University. The conference also welcomed international guests from John Paul II University of Applied Sciences (Poland), Catholic University Eichstätt (Germany), Universidad de Las Palmas de Gran Canaria (Spain), The Gandhigram Rural Institute (India).

In the student conference working groups within the field of social sciences, the main focus this year was on social work practice and the challenges of working with different groups in society. Presentations analysed social workers’ professional experiences and stress when working with individuals with intellectual disabilities, discussed challenges in supporting children with autism spectrum disorders, and examined the role of social workers in assisting women who have experienced domestic violence. Studies also addressed the experiences of children’s guardians, social workers’ encounters with cases of child sexual abuse, and the psychosocial consequences of childhood violence. Other presentations explored social inclusion issues, including the importance of social relationships for residents of social care institutions and the inclusion of people with disabilities in social life through day centres, as well as the potential of social entrepreneurship to create positive social change.

In the working groups of business, management, and accounting, presentations examined labour market changes, the impact of migration on business, and various aspects of business management and project organisation. Research also focused on supply chains, logistics, and manufacturing sectors, discussing their economic contribution, global competitiveness, and employee conditions. Additional topics included business establishment and development, financial management, employee motivation and wages, organisational process improvement, company performance and efficiency, as well as economic, cultural, and social phenomena in different regions.

The organisers extend their heartfelt thanks to everyone who shared their experiences during the conference. Your contributions have enriched our discussions and inspired us to continue our academic pursuits.

We are truly grateful for your participation!

TURINYS / CONTENT

SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE

EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES IN CONTEMPORARY SOCIETY

- 1. DOVILĖ DEREŠKEVIČIŪTĖ** 7
TĖVŲ LŪKESČIAI SOCIALINIO DARBUOTOJO PAGALBAI AUGINANT LĖTINĖMIS LIGOMIS SERGANČIUS VAIKUS
- 2. MONIKA GOLUBOVSKAJA, ŽIVILĖ NAUJOKIENĖ** 18
DARBUOTOJŲ MOTYVAVIMO MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ PRIEMONIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ VŠĮ „JURBARKO SOCIALINĖS PASLAUGOS“ IR UAB „MEDICINOS NAMAI“
- 3. EMILIJA GRINIŪTĖ** 26
SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PERDEGIMO SINDROMAS DIRBANT SU SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIOMIS ŠEIMOMIS
- 4. UGNĖ JASILIONYTĖ, VITA LEKEVIČIŪTĖ** 40
ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ VALDYMAS IR DARBUOTOJŲ GEROVĖ ORGANIZACIJOSE: SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVA VŠĮ „VAIKŲ LINIJA“ PAVYZDŽIU
- 5. UGNĖ KAMAŠAUSKAITĖ, UGNĖ ŠIDLAUSKAITĖ** 47
TEMINIO UGDYMO ĮGYVENDINIMAS PAGAL TARPTAUTINĖS ANKSTYVOJO UGDYMO PROGRAMOS (INTERNATIONAL EARLY YEARS CURRICULUM) MODELĮ
- 6. JUSTĖ LINKUTĖ** 54
SU DAUNO SINDROMĄ TURINČIAIS VAIKAIS DIRBANČIŲ SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRIAMI IŠŠŪKIAI IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI: TEORINĖS ĮŽVALGOS
- 7. JUSTĖ LINKUTĖ** 61
GALIMYBĖS PADEDANT DAUNO SINDROMĄ TURINTIEMS VAIKAMS INTEGRUOTIS Į BENDRUOMENĘ
- 8. RŪTA RADZEVIČIŪTĖ** 70
PAAUGLIŲ SAVIŽUDYBĖS IR JŲ PREVENCIJA
- 9. GABRIELĖ RAKAUSKIENĖ** 79
MOTERŲ PATYRUSIŲ SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE, SAVIPAGALBOS BŪDAI ĮVEIKIANT SMURTO PASĖKMES
- 10. GABRIELĖ RAKAUSKIENĖ** 90
MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ MOTYVACIJOS PRIEMONIŲ POVEIKIO DARBUOTOJAMS ANALIZĖ ŠIUOLAIKINĖJE ORGANIZACIJOJE MAXIMA LT, UAB PAVYZDŽIU
- 11. AGNĖ STULGYTĖ** 97
DARBAS SU INTELEKTO NEGALIĄ TURINČIAIS ASMENIMIS: SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVA

- 12. BEATRIČĖ ŠEPIALIENĖ** **106**
TĖVŲ SKYRYBAS BEI NETEKTĮ PATYRUSIŲ VAIKŲ PSICHOSOCIALINIAI POKYČIAI
- 13. SNEŽANA ŠOSTAK** **120**
SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRIAMI IŠŠŪKIAI DIRBANT SU AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ TURINČIAIS VAIKAIS: TEORINĖS IŽVALGOS
- 14. IVONA ZAGUBOVIČ** **126**
SOCIALINĖS PAGALBOS GALIMYBĖS GLOBĖJAMS, GLOBOJANTIEMS VAIKUS SU VAISIAUS ALKOHOLINIŲ SINDROMU
- VERSLO, VADYBOS BEI APSKAITOS STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS
IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE**
- EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF
BUSINESS, MANAGEMENT AND ACCOUNTING IN CONTEMPORARY SOCIETY**
- 15. JOMANTĖ ANCIKEVIČIŪTĖ, AGNĖ ANTANAITYTĖ** **137**
KARINIŲ KONFLIKTŲ POVEIKIS FINANSŲ RINKOMS: ISTORINIŲ IR ŠIUOLAIKINIŲ KARŲ ANALIZĖ
- 16. RŪTA GARBAŠAUSKIENĖ** **145**
GYVENTOJŲ AMŽĖJIMO PROCESAI LIETUVOS REGIONUOSE
- 17. AUGUSTĖ GELUMBAUSKAITĖ** **152**
JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE PRIEŽASTYS IR PREVENCIJOS PRIEMONĖS
- 18. ARMINAS GIRNIUS** **160**
PREKĖS ŽENKLO VERTĖS KŪRIMAS TRANSPORTO SEKTORIJE: „LAMBORGHINI“ PAVYZDYS
- 19. DOVILĖ KAVALIAUSKAITĖ, VIKTORIJA BORISEVIČ** **167**
EFEKTYVAUS OPERACINĖS RIZIKOS VALDYMO REIŠMĖ KOMERCINIŲ BANKŲ STABILUMUI
- 20. ANASTASIJA KOZLOVA** **174**
JAUNIMO NEDARBO LYGIO DINAMIKA BEI TENDENCIJOS LIETUVOJE IR EUROPOS SĄJUNGOJE
- 21. ODETA ORENCAITĖ-KURPĖ** **184**
GYVENTOJŲ MIGRACIJOS IR DEMOGRAFINIŲ POKYČIŲ ANALIZĖ LIETUVOJE
- 22. DEIMANTĖ PETRAUSKIENĖ** **192**
FINANSINĖS APSKAITOS ORGANIZAVIMO YPATUMAI MAŽOSE ĮMONĖSE: TEORIJA IR PRAKTIKA
- 23. DEIMANTĖ PETRAUSKIENĖ, SAMANTA VAITELIENĖ** **200**
PELNINGUMO RODIKLIŲ ANALIZĖ KAIP ĮMONĖS VEIKLOS REZULTATŲ VERTINIMO PRIEMONĖ

24. RUGILĖ RIMŠELĖ	209
NAMŲ ŪKIŲ ENERGIJOS VARTOJIMO STRUKTŪRA IR POKYČIAI PEREINANT PRIE TVARIŲ ENERGIJOS ŠALTINIŲ	
25. MANTAS ŠEPIALIS	218
PASLAUGŲ MARKETINGAS TARPTAUTINĖJE TRANSPORTO LOGISTIKOJE: IŠŠŪKIAI IR SĖKMĖS VEIKSNIAI	
26. JOMILĖ STRIUOGYTĖ	229
DARBUOTOJŲ IR DARBDAVIŲ LŪKESČIŲ, RENKANTIS DARBOVIETĘ, ANALIZĖ	
27. LIGITA SUDMANTAITĖ	239
TVARIOS LOGISTIKOS PLĖTROS GALIMYBĖS NERINGOS SAVIVALDYBĖJE	
28. VILTĖ TVARIJONAVIČIŪTĖ	247
TVARUMO PRIEMONIŲ TAIKYMO IR VEIKSMINGUMO ANALIZĖ LIETUVOS KURORTUOSE	

STUDENT EXPERIENCES IN THE INTERCULTURAL CONTEXT

STUDENTŲ PATIRTYS TARPKULTŪRINIAM KONTEKSTE

29. DHANARAJ G., BALAKRISHNAN A.	254
THE ECONOMY OF PERMANENCE AS A SUSTAINABLE MANAGEMENT FRAMEWORK FOR RURAL ENTREPRENEURSHIP	
30. GRACY, dr. M HILARIA SOUNDARI	259
SILENT EPIDEMIC OF SMOKELESS TOBACCO USE IN NAGALAND	
31. GWANYILE JEMU, dr. A. BALAKRISHNAN, dr. M. HILARIA SOUNDARI	264
ROLE OF NAGALAND STATE RURAL LIVELIHOOD MISSION(N SRLM) IN ENHANCING THE SOCIO-ECONOMIC STATUS OF TRIBAL WOMEN	
32. S. M. KARTHIK, VIAGULA MARRY, R. PARVATHY	271
EXPERIENCE AND PERSPECTIVE IN MODERN SOCIETY: MIGRANT WORKERS PARTICIPATION & MANAGEMENT IN INDIA	
33. KHENISHE K SUMI, M. HILARIA SOUNDARI	278
WOMEN-LED ECOPRENEURS IN NAGALAND: EXPANDING HORIZONS OF INDIGENOUS KNOWLEDGE SYSTEMS	
34. SOFIE SCHRÖTER, dr. MONIKA PFALLER-ROTT	285
“PERPETRATOR” AS A SYMPTOM OF A DYSFUNCTIONAL SYSTEM – ATTEMPTS AT EXPLANATION WITH A SYSTEM THEORETICAL APPROACH ACCORDING TO LÜSSI	
35. ULADZISLAU STANKEVICH	294
THE IMPACT OF DCD ARTICLE 19 ON THE SAAS BUSINESS MODEL	
36. A.VIYAKULA MARY, dr. M. HILARIA SOUNDARI	302
INTERSECTIONAL VULNERABILITIES OF TIRUPUR WOMEN WORKERS IN TEXTILE SUPPLY CHAINS: A MULTI-SCALAR ANALYSIS	

37. YUVASRI N, GWANYILE JEMU, DHINESH KUMAR S	314
LOGISTICS AND OUTSOURCING: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE GLOBAL ECONOMY	

SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES IN CONTEMPORARY SOCIETY

TĖVŲ LŪKESČIAI SOCIALINIO DARBUOTOJO PAGALBAI AUGINANT LĖTINĖMIS LIGOMIS SERGANČIUS VAIKUS

DOVILĖ DEREŠKEVIČIŪTĖ, LEDA NORGIALA

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šeimos, auginančios sergančius ar negalią turinčius vaikus, susiduria su daugybe emocinių, socialinių ir ekonominių iššūkių, keičiančių jų kasdienį gyvenimą ir santykių dinamiką. Tokiose situacijose socialinio darbuotojo pagalba tampa esminė siekiant užtikrinti šeimos psichologinį atsparumą, socialinį funkcionavimą ir gebėjimą prisitaikyti prie pasikeitusių aplinkybių. Šiame straipsnyje nagrinėjama socialinio darbuotojo pagalbos reikšmė šeimoms, auginančioms sergančius vaikus, akcentuojant patiriamus sunkumus, socialinių paslaugų vaidmenį ir profesines kompetencijas. Literatūros analizė atskleidžia, kad socialinio darbuotojo veikla, grindžiama empatija, įgalinimu ir bendradarbiavimu, stiprina šeimos vidinius išteklius ir socialinius ryšius.

Raktiniai žodžiai: lėtinės ligos; socialinis darbuotojas; tėvų lūkesčiai; šeimos parama; vaikų sveikata.

IVADAS

Temos aktualumas. Vaiko liga ar negalia dažnai išbalansuoja šeimos gyvenimą ir keičia jos kasdienybės ritmą. Tokia situacija reikalauja ne tik medicininės pagalbos, bet ir emocinės bei socialinės paramos, kad šeima galėtų prisitaikyti prie pasikeitusių sąlygų. Ligos ar negalios patyrimas sukelia ilgalaikį stresą, kuris veikia visus šeimos narius – nuo tėvų iki brolių ir seserų. Šeimos nariai turi iš naujo perskirstyti atsakomybes, prisitaikyti prie naujų poreikių ir išmokti gyventi su nežinomybe.

Šeimos, auginančios lėtinėmis ligomis sergančius vaikus, susiduria su daugybe socialinių, emocinių ir ekonominių iššūkių. Tyrimai rodo, kad tėvams nuolat reikia papildomų žinių apie ligą ir jos valdymą, o specialistų pagalba yra neatsiejama nuo šių poreikių (Čergelytė-Podgrušenė, 2023). Socialinis darbuotojas šeimai gali suteikti tiek edukacinę, tiek emocinę paramą, padedant tėvams stiprinti kompetencijas ir užtikrinti vaiko gydymo bei kasdienio gyvenimo balansą.

Dilytė (2022) atkreipia dėmesį, kad tėvai socialinį darbuotoją vertina kaip tarpininką tarp šeimos ir sveikatos priežiūros institucijų, tikėdamiesi koordinuotos pagalbos bei paramos sprendžiant įvairius iššūkius. Empiriniai tyrimai rodo, kad socialinių paslaugų ir pagalbos stygius šeimoms, auginančioms sergančius vaikus, sukelia didelį emocinį ir kasdienės priežiūros krūvį. Tėvų patirtis slaugant lėtinėmis ligomis sergančius vaikus parodo, kad be tinkamos paramos šeimos jaučiasi paliktos vienos, patiria finansinių sunkumų ir socialinę izoliaciją Čergelytė-Podgrušenė (2023).

Tėvų psichologinė gerovė glaudžiai susijusi su gaunamos socialinės paramos kokybe – jos stoka didina stresą, nerimą ir kaltės jausmą (Thomas ir White, 2023). Palyginus Lietuvos ir tarptautinius tyrimus, matyti, kad panašūs iššūkiai egzistuoja daugelyje šalių, todėl socialinio darbuotojo vaidmuo yra universalus ir itin svarbus.

Tėvų patirtys ir lūkesčiai yra svarbus rodiklis vertinant socialinio darbo sistemos veiksmingumą. Statistikos duomenys rodo, kad 2019 m. net 46 proc. Lietuvos gyventojų sirgo lėtinėmis ligomis ar turėjo ilgalaikių (trunkančių ne mažiau kaip šešis mėnesius) sutrikimų, iš jų

apie 20 proc. buvo vaikai (Lietuvos gyventojų sveikata, 2020). Sergančių vaikų skaičius kasmet didėja – per pastaruosius penkerius metus sergančių asmenų skaičius šalyje išaugo apie 5 proc. (Čergelytė-Podgrušienė, 2023), todėl socialinių paslaugų plėtra ir pagalbos sistemų stiprinimas tampa ypač aktualūs.

Tyrimo problema. Tėvai, auginantys lėtinėmis ligomis sergančius vaikus, dažnai patiria stiprų emocinį išsekimą – nerimą, kaltę, depresijos simptomus, ypač kai jie jaučiasi palikti vieni su našta (Robertson ir kt., 2024). Daugelis tėvų susiduria su nepakankama psichosocialine parama ir informacijos stoka, kas apsunkina jų gebėjimą rūpintis sergančiu vaiku ir išlaikyti šeimos gerovę (Bally ir kt., 2020).

Socialinio darbuotojo pagalba ypač svarbi sprendžiant šeimos narių psichologinę savijautą, stiprinant tėvų atsparumą ir mažinant slaugos našta. Tyrimai pabrėžia, kad socialinė parama ir partnerystė su sveikatos priežiūros specialistais reikšmingai mažina tėvų patiriamą stresą ir pagerina šeimos funkcionavimą (Almulla ir kt., 2024). Vis dėlto vis dar trūksta sisteminių sprendimų, užtikrinančių nuoseklią ir visapusišką socialinio darbuotojo pagalbą per visą ligos laikotarpį (Douma ir kt., 2020).

Ši problema reikalauja tolesnių tyrimų, siekiant geriau suprasti tėvų lūkesčius ir efektyviausias socialinio darbuotojo pagalbos formas (Yang ir kt., 2022). Tėvų, auginančių lėtinėmis ligomis sergančius vaikus, lūkesčiai dėl socialinio darbuotojo teikiamos emocinės, informacinės ir praktinės paramos dažnai lieka neišpildyti, o tai apsunkina šeimos gerovę ir tėvų psichologinę savijautą.

Tyrimo objektas - tėvų lūkesčiai, socialinio darbuotojo pagalba, auginant lėtinėmis ligomis sergančius vaikus.

Darbo tikslas – apžvelgti ir išanalizuoti mokslinėje literatūroje nagrinėjamus tėvų lūkesčius socialinio darbuotojo teikiamai pagalbai ir paramos formas šeimai, auginančiai lėtinėmis ligomis sergančius vaikus.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti lėtinių ligų sampratą ir jų poveikį šeimos gyvenimui.
2. Nustatyti socialinės pagalbos formas, teikiamas šeimoms, auginančioms lėtinėmis ligomis sergančius vaikus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė.

LĖTINIŲ LIGŲ SAMPRATA IR POVEIKIS VAIKO RAIDAI

Lėtinių ligų samprata ir bruožai

Lėtinės ligos vaikystėje suprantamos kaip ilgalaikės sveikatos būklės, prasidedančios nuo gimimo iki 18 metų ir pasižyminčios užsitęsusia ar pasikartojančia eiga, nuolatine priežiūra bei galimu negrįžtamu poveikiu gyvenimo kokybei. Ankstyvas diagnozės nustatymas leidžia greičiau pradėti veiksmingą gydymą ir valdymą, todėl šeimai ir vaikui svarbus reguliarus sveikatos būklės stebėjimas, gydytojų rekomenduojamų tyrimų atlikimas ir planiniai patikrinimai (Khan ir kt., 2024).

Pasaulio sveikatos organizacija (2023) pabrėžia, kad vaikų lėtinės ligos paprastai trunka ilgiau nei tris mėnesius ir gali tęstis visą vaikystę bei paauglystę. Nors dauguma lėtinių ligų nėra visiškai išgydomos, jų simptomus galima kontroliuoti medikamentais, terapijomis ir specialia priežiūra (Kumar ir Clark, 2021). Vaikams dažnai reikalinga nuolatinė medicininė priežiūra, slauga ir kartais gyvenimo būdo modifikacijos, kad būtų užtikrinta kasdienės veiklos tęstinumas (Alqarawi ir kt., 2024).

Moksliniai tyrimai rodo, kad lėtinių būklių išsivystymui ir eigai gali daryti įtaką ir psichosocialiniai veiksniai (pvz., patiriamas ilgalaikis stresas ar patyčios kaip socialinio streso forma), todėl lėtinių ligų valdymas turėtų apimti ir psichosocialinės gerovės stiprinimą.

Lėtinių ligų įvairovė ir kompleksinė priežiūra

Vaikų lėtinės ligos gali būti įvairios: astma, cukrinio diabeto pirmo tipo įgimti širdies ar inkstų sutrikimai, lėtinės neurologinės ligos ar autoimuniniai sutrikimai, onkologinės ligos, reumatinės ligos, epilepsija, psichinės ligos, raidos sutrikimai, cerebrinis paralyžius ir kt. (

Aljawad ir kt., 2025). Kiekvienas vaikas turi unikalius poreikius, priklausančius nuo amžiaus, ligos trukmės, ankstesnės hospitalizacijos patirties ir šeimos socialinio konteksto (Chow ir kt., 2024).

Kokybiškai priežiūrai būtinas holistinis požiūris: medicininiai sprendimai turi būti derinami su emocine, socialine ir edukacine parama vaikui ir jo šeimai (Güneş Şan ir Güneş, 2025). Dažniausiai reikalingas tarpdisciplininis bendradarbiavimas tarp gydytojų, slaugytojų, psichologų, socialinių darbuotojų ir pedagogų, specialistai turi planuoti priežiūrą atsižvelgdami į individualius poreikius, kad būtų užtikrintas saugus ir efektyvus gydymas, nes tai padeda gerinti fizinę būklę, mažinti psichologinį stresą ir kelti bendrą gyvenimo kokybę (Aljawad ir kt., 2025; Wiegand-Grefe ir kt., 2022).

Epidemiologinės tendencijos Lietuvoje

2019–2023 m. Lietuvoje vaikų lėtinės ligos didėjo nuosekliai: kvėpavimo ir virškinimo sistemos ligų paplitimas kasmet augo maždaug po 1 proc., o odos bei kitų lėtinių ligų dalis taip pat didėjo, nors lėčiau. Higienos instituto duomenimis, ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai sirgo kvėpavimo, infekcinėmis ir parazitinėmis ligomis, o 7–17 m. mokiniai – kvėpavimo, virškinimo ir akių ligomis. Kūno masės indekso (KMI) rodikliai rodo, kad antsvorio turinčių 7–17 m. mokinių dalis nuo 2016 m. augo, 2021 m. siekė 17,5 %, vėliau kiek sumažėjo ir 2024 m. vėl pakilo iki 15,7 %. Per mažo svorio dalis kito nedaug (13,4 % 2023 m. → 12,6 % 2024 m.), o nutukimo rodiklis didėjo (6,5 % 2023 m. → 7,1 % 2024 m.). Šie rodikliai atspindi gyvenamosios veiksnų svarbą ir poreikį sisteminiams, sveikatai palankių elgesį skatinančioms priemonėms (Higienos institutas, 2024).

Gyvenimo būdo pokyčiai – mažesnis fizinis aktyvumas, daugiau laiko uždaroje erdvėje, nesubalansuota mityba – siejami su didesniu sergamumu. Fizinė veikla ir buvimas gryname ore gerina kraujotaką, palaiko imuninės sistemos funkciją ir gali mažinti užkrečiamųjų ligų paplitimą; tuo tarpu sėslumas ir ilgas buvimas žmonių pilnose patalpose skatina virusų ir bakterijų plitimą. Nepakankamas būtinųjų maistinių medžiagų (pvz., geležies, vitaminų) kiekis taip pat siejamas su prastesne imuninės sistemos veikla (Higienos institutas, 2024). Kiekvienais metais vis didesnę susirūpinimą keliantis lėtinių ligų sergamumas – tai iššūkis ne tik lėtine liga sergančiam vaikui, bet ir jo šeimai, aplinkai, visuomenei bei valstybei. Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO) statistikos duomenys teigia, jog sergančiųjų lėtinėmis ligomis amžius jaunėja. Lėtinėmis ligomis serga vaikai, kuriuos kamuoja ne vien tik sloga ar kitos paprastos ligos, bet ir lydi sunkesnės ligų diagnozės.

Lėtinių ligų poveikis vaiko raidai

Lėtinės ligos vaikystėje ir paauglystėje daro reikšmingą įtaką įvairiems raidos aspektams – jos gali lemti socialinius, emocinius ir edukacinius sunkumus, mažinti sveikatos ir gyvenimo pasitenkinimą, didinti streso lygį bei trikdyti psichosocialinę raidą (Stacherl ir Sauzet, 2023). Ypač pažeidžiami tampa tie vaikai ir paaugliai, kurių ligos eiga yra nepastovi ar sunkiai prognozuojama, nes tai apsunkina savarankiškumo ugdymą ir socialinę integraciją (Allewijn ir kt., 2022). Efektyvios pagalbos priemonės apima savarankiškumo (angl. self-management) ugdymą, pereinamojo laikotarpio (angl. transition) programas, psichosocialinę pagalbą, šeimos ir bendraamžių paramą bei sveikatos raštingumo stiprinimą (Kern ir kt., 2022). Nors edukacinės pagalbos intervencijos gali pagerinti mokyklos lankomumą ir psichologinę savijautą, jų poveikis akademiniams pasiekimams išlieka neaiškus dėl ribotos ir nevienareikšmiškos įrodymų bazės (Barnett ir kt., 2023). Praktikoje rekomenduojama stiprinti tarpdisciplininį bendradarbiavimą tarp sveikatos priežiūros ir švietimo sektorių, diegti standartizuotus savivaldos vertinimo ir ugdymo įrankius, didinti šeimos ir bendraamžių įtraukimą bei taikyti individualizuotas streso valdymo strategijas (Lozano ir Houtrow, 2018). Labai svarbu tobulinti švietimo sistemos darbuotojų kompetencijas atpažinti ir reaguoti į lėtinių ligų keliamus iššūkius, o sveikatos priežiūroje – užtikrinti nuoseklų perėjimą iš vaikų į suaugusiųjų priežiūrą (Barnett ir kt., 2023).

Tyrimai rodo, kad vaikai, sergantys lėtinėmis ligomis ar dažnai dėl jų hospitalizuojami, turi didesnę riziką patirti raidos sunkumų – ypač fizinėje, kalbos, socialinėje, emocinėje ir komunikacijos srityse, o rizika didėja su ligos trukme ir hospitalizacijų dažniu (Fardell ir kt., 2023;). Lėtinės ligos gali lemti sudėtingesnius socialinius, emocinius ir edukacinius sunkumus, o

kai kurios būklės, (astma, diabetas ar epilepsija) tiesiogiai veikia akademinis pasiekimus ir kognityvinius gebėjimus (Thongseiratch ir kt., 2020). Lėtinės ligos dažnai sukelia psichologinių sunkumų, mažina savivertę, gali lemti atskirtį nuo bendraamžių ir apsunkinti savarankiškumo ugdymą (Kalinauskienė, 2025). Sėkmingai vaiko raidai svarbus tarpdisciplininis bendradarbiavimas tarp šeimos, mokyklos ir sveikatos priežiūros specialistų (Thongseiratch ir kt., 2020). Per penkerius metus atlikti tyrimai patvirtina, kad lėtinės ligos vaikystėje reikšmingai paveikia visas vaiko raidos sritis. Dažnos ir ilgos hospitalizacijos dėl lėtinių ligų didina riziką, kad vaikas patirs raidos sunkumų – ypač fizinėje, kalbos, socialinėje, komunikacinėje ir emocinėse srityse (Fardell ir kt., 2023). Fizinė raida dažnai sulėtėja: vaikai gali augti lėčiau, būti mažiau fiziškai aktyvūs, dažniau jausti nuovargį, o gydymas gali sukelti šalutinių poveikių, tokių kaip augimo ar brendimo vėlavimas (Fardell ir kt. 2023). Pažintinė raida nukenčia dėl praleistų pamokų, gydymo ar skausmo, kurie lemia dėmesio ir atminties sutrikimus ir mažesnius akademinis pasiekimus (Fardell ir kt. 2023). Emocinė raida taip pat pažeidžiama – vaikai dažniau patiria baimę, nerimą, liūdesį ar nepasitikėjimą savimi, ypač jei serga psichikos ar elgesio sutrikimais (Fardell ir kt. 2023). Socialinė raida apsunkinama dėl izoliacijos nuo bendraamžių, sunkumų dėl kitoniškumo ir didesnės priklausomybės nuo suaugusiųjų (Fardell ir kt., 2023). Kalbinė ir komunikacinė raida gali būti paveikta dėl sumažėjusio bendravimo su bendraamžiais ar ilgalaikio gydymo, o didžiausia raidos rizika nustatyta vaikams, hospitalizuotiems dėl psichikos, elgesio ar raidos sutrikimų (Fardell ir kt., 2023;). Hospitalizacijos ir nuolatinės gydymo procedūros dažnai sukelia stresą ne tik vaikui, bet ir visai šeimai (Wiegand-Grefe ir kt., 2022). Tėvai prižiūri gydymo eigą, koordinuoja kasdienius įpročius ir palaiko vaiko emocinę gerovę (Chow ir kt., 2024).

„Fizinės lėtinės ligos pasireiškia fiziniu skausmu, dėl kurio vaikai gali būti priversti daug ko atsisakyti nuo įprastos dienvakšės iki bendravimo su aplinkiniais, nes yra priversti gulėti lovoje. Kitos lėtinės ligos taip pat turi savo specifinius gydymo metodus, prie kurių tenka prisitaikyti, išsiugdyti naujus gyvenimo būdo įpročius, keisti mitybą. Dėl kai kurių ligų netgi tenka atsisąvelgti ateityje renkantis profesiją“. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2014) nurodo, jog svarbu suvokti ir žinoti, kad vaikas, kuriam yra nustatyta medicinos gydytojų lėtinė liga, dažniausiai patiria ir emocinių sunkumų. Vaikas pasidaro piktas, agresyvesnis, o sveikas vaikas, kuris neserga, tokių stiprių emocijų nepatirs, nes nėra susidūręs su sunkia ar lėtine liga. Lėtine liga sergantis vaikas turi suvokti, kad jo liga, kuria serga, yra nepagydoma ir, laikui bėgant, gali progresuoti (Dilytė 2022).

Šeimos gyvenimo pokyčiai dėl vaiko ligos

Vaiko lėtinė liga daro reikšmingą poveikį visai šeimos sistemai, apimdama emocinius, socialinius ir ekonominius aspektus. Tėvai dažniau susiduria su padidėjusiu nerimu ir depresija – net 35% jų atitinka klinikinės depresijos kriterijus, palyginti su 19% tėvų, auginančių sveikus vaikus; taip pat 57% patiria nerimą, palyginti su 38% kontrolinėje grupėje. Mamos auginančios vaikus su įgimtomis anomalijomis, turi didesnę širdies ir kraujagyslių ligų bei mirtingumo riziką (Cohn, ir kt., 2019). Šeimos dažnai susiduria su finansiniais sunkumais ir gali atsisakyti savo sveikatos priežiūros dėl didelių išlaidų, ypač jei vaikas serga astma ar diabetu (Sung ir kt., 2022). Emocinėje plotmėje šeimos išgyvena kelis prisitaikymo etapus. Chen ir kt. (2022) išskiria tris pagrindinius emocinių pokyčių etapus: pradinį dezorganizacijos ir pažeidžiamumo laikotarpį, kai šeimą ištinka emocinis chaosas ir nežinomybė; vėlesnį prisitaikymo ir adaptacijos etapą, kai šeima mokosi gyventi su naujais poreikiais; ir atsigavimo bei rekonstrukcijos etapą, kai atsiranda nauji gebėjimai ir viltis dėl ateities. Robertson ir kt. (2024) nustatė, kad tėvų psichologinį stresą, nerimą ir emocinį nuovargį ypač sustiprina socialinės paramos trūkumas ar sudėtingesnė vaiko ligos eiga. Luna (2020) apibūdina du psichosocialinius tėvų profilius: vieni pasižymi didesniu nerimu, depresija ir stresu, o kiti – didesniu atsparumu bei gebėjimu išlaikyti psichologinę pusiausvyrą. Šeimos struktūra (pvz., vienišos ar branduolinės šeimos) turi reikšmingos įtakos šiems skirtumams.

Vaiko liga paveikia ne tik tėvus, bet ir brolius bei seseris. Sveiki vaikai šeimoje patiria emocinių sunkumų – sumažėja bendravimas, slopinami jų poreikiai, didėja nerimas, liūdesys ir socialinės problemos (Mariñez ir kt., 2022). Im ir Kim (2021) nustatė, kad socialinė parama ir

mažesnis tėvų stresas padeda lengviau valdyti šeimos situaciją ir sumažina psichosocialinių problemų riziką vaikui. Paauglystėje brolių ir seserų santykiai gali pasižymėti tiek artumu, tiek konfliktu, o jų kokybė priklauso nuo šeimos dinamikos, lyties, gimimo eiliškumo ir socialinės paramos lygio. Artimi santykiai siejami su geresne emocine savijauta, socialine adaptacija ir pozityvia raida, o konfliktai ir įtampa – su prastesne psichologine sveikata (Peleg, 2025). Kai vienas iš brolių ar seserų turi negalią ar lėtinę ligą, dažnai pasireiškia vadinamoji „parentifikacija“, kai sveikas vaikas prisiima globėjo vaidmenį, o tai gali sukelti nerimą, depresiją ar elgesio sunkumų (Martis ir kt., 2024). Brolių ir seserų santykių kokybė gali svyruoti nuo labai glaudžios iki konfliktiškos, tačiau tyrimai rodo, kad šilti ir palaikantys santykiai ugdo vaikų atsparumą ir socialinius įgūdžius visam gyvenimui (Levante ir kt., 2024; Peleg, 2025).

Šeimos, auginančios vaiką, sergantį lėtine liga, patiria reikšmingus socialinius, ekonominius ir santykių pokyčius. Socialiai tokios šeimos dažnai turi mažesnį socialinį tinklą, pagrindinė našta tenka motinoms, o socialinis pažeidžiamumas didėja, jei trūksta paramos iš draugų ar sveikatos priežiūros specialistų (Yang ir kt., 2022). Ekonomiškai šeimos gali susidurti su papildomomis išlaidomis, susijusiomis su gydymu, reabilitacija ar specialiomis paslaugomis, o tai gali lemti finansinį stresą ir netgi poreikį atsisakyti kai kurių šeimos narių sveikatos priežiūros (Souza ir kt., 2020). Šeimos santykiuose dažnai pastebimas padidėjęs stresas, įtampa tarp sutuoktinių, silpnėjantys santykiai su broliais ir seserimis bei sumažėjusi šeimos darna, ypač jei vaiko sveikata blogėja ar didėja tėvų nerimas ir depresija (Cox ir kt., 2021).

Wang ir kt. (2025) pabrėžia, kad šeimos adaptacija ir įveikos strategijos priklauso nuo pasirengimo ir socialinės paramos – kuo šeima gauna daugiau emocinės ir praktinės pagalbos, tuo dažniau pasitelkia pozityvias įveikos strategijas, tokias kaip bendradarbiavimas, informacijos paieška ar emocinės paramos stiprinimas. Stiprūs vidiniai šeimos ryšiai ir išorinis palaikymas padeda geriau prisitaikyti prie ilgalaikių iššūkių. Sveikatos priežiūros specialistų įsitraukimas į šeimos socialinio tinklo stiprinimą bei įvairių paramos formų koordinavimą yra būtinas veiksmingai pagalbai užtikrinti (Yang ir kt., 2022).

Vis dėlto, kaip rodo naujausi tyrimai, nors edukacinės intervencijos gali pagerinti vaikų mokyklos lankomumą ir psichologinę savijautą, jų poveikis akademiniams pasiekimams išlieka nevienareikšmis dėl ribotos įrodymų bazės (Barnett ir kt., 2023). Siekiant užtikrinti šeimų ir vaikų gerovę, rekomenduojama stiprinti tarpdisciplininį bendradarbiavimą tarp sveikatos priežiūros ir švietimo sektorių, diegti standartizuotus savivaldos vertinimo ir ugdymo įrankius, skatinti šeimos ir bendraamžių įtraukimą bei taikyti individualizuotas streso valdymo strategijas (Zhang ir kt., 2024). Itin svarbu nuolat tobulinti švietimo sistemos darbuotojų kompetencijas atpažinti ir adekvačiai reaguoti į lėtinių ligų keliamus iššūkius, o sveikatos priežiūros sektoriuje – užtikrinti nuoseklų perėjimą iš vaikų į suaugusiųjų priežiūrą (Barnett ir kt., 2023).

SOCIALINIO DARBUOTOJO PAGALBA ŠEIMOMS

Socialinė ir emocinė pagalba šeimoms, kurios augina lėtinėmis ligomis sergančius vaikus, yra itin svarbi jų psichologinei gerovei ir gebėjimui susidoroti su kasdieniais iššūkiais. Efektyviausia pagalba – ypač ankstyvojoje ligos stadijoje – apima tėvystės mokymus, emocinės paramos stiprinimą ir resursų suteikimą; šios intervencijos gali būti teikiamos ir nuotoliniu būdu (Yang ir kt., 2022). Tyrimai rodo, kad šeimoms dažniausiai trūksta informacijos apie gydymą ir emocinės paramos, todėl sveikatos priežiūros specialistai turi reguliariai vertinti šeimos poreikius ir užtikrinti nuoseklią psichoedukaciją bei emocinę pagalbą (Thomas ir kt., 2023).

Šeimos neretai nežino apie psichosocialinės pagalbos galimybes, tačiau laiku suteikta informacija ir prevencinė pagalba sumažina stresą ir gerina gyvenimo kokybę (Wiegand-Grefe ir kt., 2023; Witt ir kt., 2023).

Dažniausios pagalbos formos ir turinys

Informacinė ir konsultacinė pagalba yra viena iš dažniausiai neišpildytų šeimų, auginančių lėtinėmis ligomis sergančius vaikus, poreikių. Tyrimai rodo, kad šeimos dažnai susiduria su informacijos trūkumu apie ligos valdymą, gydymo galimybes ir socialines paslaugas, todėl būtina užtikrinti nuolatinį konsultavimą ir aiškią komunikaciją tarp specialistų ir šeimų (Thomas ir kt.,

2023;). Ne mažiau svarbus išlieka tarpininkavimas ir atstovavimas institucijose, nes šeimos dažnai patiria administracinius ir socialinius sunkumus; specialistų pagalba atstovaujant interesams ir padedant orientuotis sistemoje gerina pagalbos prieinamumą ir nuoseklumą (Witt ir kt., 2023). Prevencinė ir ugdomoji veikla, tokia kaip tėvystės mokymai, emocinio intelekto ugdymas ir socialinių įgūdžių stiprinimas, padeda šeimoms geriau prisitaikyti prie naujų iššūkių ir stiprina jų atsparumą (Yang ir kt., 2023).

Per pastaruosius penkerius metus literatūroje nuosekliai išskiriamos įvairios socialinio darbuotojo pagalbos formos, derinamos pagal šeimos poreikius ir situaciją: psichologinė parama (konsultavimas, terapija, emocinė pagalba), informacinė ir socialinė pagalba (informacija apie paslaugas, resursus, socialines išmokas), finansinė parama ir teisinės konsultacijos, tarpininkavimas tarp šeimos ir kitų institucijų, bendruomenės palaikymo organizavimas bei pagalba ugdant kasdienes ir finansinius įgūdžius (Przybysz-Zaremba ir kt., 2024). Socialiniai darbuotojai taip pat koordinuoja paslaugas, padeda valdyti lūkesčius, atstovauja šeimos interesus, stiprina šeimos gebėjimus savarankiškai spręsti problemas ir įgalina priimti informuotus sprendimus (Farley ir kt., 2022). Pagalba turi būti individualizuota atsižvelgiant į psichologinius, socialinius, ekonominius ir sveikatos poreikius, ypač dirbant su šeimomis, kuriose yra sunkia liga sergančių vaikų (Przybysz-Zaremba ir kt., 2024). Efektyvios pagalbos spektras apima ne tik tradicines socialines paslaugas, bet ir finansinio raštingumo ugdymą, įtraukimą į savipagalbos grupes, bendruomenės resursų mobilizavimą bei prevencines intervencijas (Przybysz-Zaremba ir kt., 2024). Tėvai socialinį darbuotoją dažnai vertina kaip tarpininką tarp šeimos ir sveikatos priežiūros institucijų, tikėdamiesi koordinuotos pagalbos ir paramos sprendžiant praktinius iššūkius (Dilytė, 2022). Empiriniai duomenys patvirtina, kad socialinių paslaugų stygius sukelia didelį emocinį ir kasdienės priežiūros krūvį; be tinkamos paramos šeimos jaučiasi paliktos vienos, patiria finansinių sunkumų ir socialinę izoliaciją (Čergelytė-Podgrušienė, 2023; 2021 m. duomenys). Informacijos trūkumas sustiprina tėvų nerimą, o socialiniai darbuotojai gali padėti įveikti sisteminius barjerus gaunant pagalbą (Čergelytė-Podgrušienė, 2023; Dilytė, 2022). Tarptautiniai tyrimai rodo, kad tėvų psichologinė gerovė glaudžiai susijusi su gaunamos socialinės paramos kokybe, o jos stoka didina stresą ir nerimą; panašūs iššūkiai fiksuojami ir kitose šalyse, todėl socialinio darbuotojo vaidmuo yra universalus ir itin svarbus, o tėvų patirtys bei lūkesčiai tampa reikšmingu socialinio darbo sistemos veiksmingumo rodikliu (Thomas ir kt., 2023).

Pagrindiniai socialinio darbuotojo tikslai yra pagerinti klientų gyvenimo kokybę, skatinti savarankiškumą ir užtikrinti nuolatinę, pacientui pritaikytą priežiūrą, įtraukiant šeimos narius bei kitus specialistus (Petrauskienė ir kt., 2024). Socialiniai darbuotojai atlieka vertinimus, sudaro individualius pagalbos planus, informuoja ir konsultuoja klientus bei jų artimuosius apie ligos eigą, socialines paslaugas ir teises (King ir kt., 2021). Bendradarbiavimas su kitais specialistais (gydytojais, slaugytojais, psichologais) yra būtinas siekiant integruotos priežiūros, o socialiniai darbuotojai dažnai veikia kaip tarpininkai, atstovai ar advokatai, padedantys spręsti biurokracinius ir organizacinius iššūkius (Petrauskienė ir kt., 2024). Jie taip pat teikia emocinę ir psichosocialinę paramą, padeda įveikti socialinę izoliaciją, finansines problemas, moko savipagalbos įgūdžių, organizuoja praktinę pagalbą ir socialines paslaugas (Pawlas, 2023). Svarbi darbo dalis yra prevencija, socialinė integracija, dokumentavimas ir refleksija, siekiant nuolat tobulinti paslaugų kokybę ir atliepti besikeičiančius klientų norus.

Visapusiškai, į pacientą orientuotai priežiūrai būtinas tarpdisciplininis bendradarbiavimas tarp gydytojų, slaugytojų, psichologų ir socialinių darbuotojų. Tokios komandos paprastai gerina priežiūros kokybę, ypač psichikos sveikatos srityje, kur psichologų žinios ir slaugytojų klinikiniai įgūdžiai papildo vieni kitus (Alian ir kt., 2024). Pacientų patirtis rodo, kad bendradarbiavimas tarp gydytojų ir slaugytojų specialiose klinikose padeda taupyti laiką ir suteikia daugiau psichosocialinės bei finansinės pagalbos, tačiau kai kurie pacientai vis dar labiau pasitiki gydytojais, ypač aktyvios ligos fazėje (Chen ir kt., 2024). Siekiant efektyvumo, svarbu aiškiai informuoti apie komandinio darbo modelį, nes nežinojimas apie slaugytojų kompetencijas gali mažinti pasitikėjimą ir bendradarbiavimo veiksmingumą (Foo ir kt., 2025). Efektyviam bendradarbiavimui būtinos tokios kompetencijos kaip aiškus vaidmenų pasiskirstymas, tarpusavio

pagarba, atvira komunikacija, lyderystė ir bendras orientavimasis į pacientą (Fluit ir kt., 2020). Nors organizacinė parama paprastai siejama su geresniais rezultatais, naujesni tyrimai rodo, kad jos įtaka ne visuomet yra lemiamą, todėl verta ieškoti papildomų motyvuojančių veiksnių; rekomenduojama nuolat tobulinti specialistų bendradarbiavimo įgūdžius ir aktyviai įtraukti pacientus į sprendimų priėmimą (Moloro ir kt., 2025; Alian ir kt., 2024).

Tėvų pagalbos poreikiai auginant vaiką sergantį lėtine liga

Tėvų, auginančių lėtinėmis ligomis sergančius vaikus, pagalbos poreikiai yra daugialypiai – apimantys informacinę, emocinę, socialinę ir praktinę paramą. Tyrimai rodo, kad šeimoms dažniausiai trūksta informacijos apie ligos eigą, gydymo galimybes ir emocinės paramos, todėl sveikatos priežiūros specialistai turėtų reguliariai vertinti šeimų poreikius ir užtikrinti nuoseklią psichoedukaciją bei emocinę pagalbą (Thomas ir kt., 2023). Witt ir kt. (2023) pabrėžia, kad daugelis šeimų nežino apie psichosocialinės pagalbos paslaugas, tačiau laiku suteikta informacija ir prevencinė pagalba padeda sumažinti stresą ir pagerina šeimos gyvenimo kokybę.

Informacinė ir konsultacinė pagalba išlieka viena svarbiausių, tačiau dažnai nepakankamai užtikrinamų paslaugų sričių. Šeimos neretai susiduria su informacijos stygiumi apie ligos valdymą, socialines teises ir paramos mechanizmus, todėl būtina nuosekli, aiški komunikacija tarp šeimos ir įvairių sričių specialistų (Thomas ir kt., 2023; Witt ir kt., 2023). Ne mažiau svarbus yra tarpininkavimas bei atstovavimas institucijose – daugelis šeimų patiria administracinius bei socialinius sunkumus, todėl specialistų pagalba atstovaujant jų interesus ir padedant orientotis socialinės paramos sistemoje yra būtina (Witt ir kt., 2023).

Prevencinė ir ugdomoji veikla taip pat turi reikšmingą poveikį šeimos funkcionavimui. Tokios priemonės kaip tėvystės įgūdžių lavinimas, emocinio intelekto ugdymas ir socialinių gebėjimų stiprinimas padeda tėvams geriau prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų ir stiprina jų psichologinį atsparumą (Doluev ir kt., 2023). Tėvų įgalinimas, pagrįstas žiniomis ir emociniu palaikymu, prisideda prie geresnės šeimos adaptacijos, padeda konstruktyviau spręsti kasdienes problemas ir palaikyti vaiką ligos eigoje.

Edukacinės intervencijos, kaip rodo Barnett ir kt. (2023) tyrimai, gali pagerinti vaikų mokyklos lankomumą ir psichologinę savijautą, tačiau jų poveikis akademiniams pasiekimams išlieka neaiškus dėl ribotos įrodymų bazės. Vis dėlto tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai tyrimai pabrėžia būtinybę stiprinti tarpdisciplininį bendradarbiavimą tarp sveikatos priežiūros ir švietimo sektorių, siekiant užtikrinti visapusišką vaiko ir šeimos palaikymą (Lozano ir kt., 2018).

Praktikoje rekomenduojama diegti standartizuotus savivaldos (self-management) vertinimo ir ugdymo įrankius, skatinti aktyvesnę šeimos bei bendraamžių įsitraukimą, taikyti individualizuotas streso valdymo strategijas ir plėtoti tėvų psichologinės gerovės palaikymo programas. Labai svarbu tobulinti švietimo sistemos darbuotojų kompetencijas atpažinti ir adekvačiai reaguoti į lėtinių ligų keliamus iššūkius, o sveikatos priežiūros sistemoje – užtikrinti nuoseklų perėjimą iš vaikų į suaugusiųjų priežiūrą (Barnett ir kt., 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų pagalbos poreikiai apima ne tik informacijos ir emocinės paramos gavimą, bet ir aktyvų įtraukimą į sprendimų priėmimą bei tarpininkavimą tarp šeimos, sveikatos ir švietimo institucijų. Holistinė, koordinuota pagalba padeda stiprinti tėvų psichologinį atsparumą, gerinti šeimos emocinę gerovę ir kurti tvaresnę paramos sistemą, atliepiančią realius šeimų poreikius.

IŠVADOS

1. Lėtinės ligos – tai ilgalaikės, dažnai visą gyvenimą trunkančios sveikatos būklės, reikalaujančios nuolatinės medicininės priežiūros ir galinčios riboti kasdienę veiklą. Jos apima tokias būkles kaip širdies ligos, diabetas, onkologiniai susirgimai ar kvėpavimo sistemos sutrikimai. Dėl ilgalaikio poveikio žmogaus sveikatai ir gyvenimo kokybei šios ligos daro

reikšmingą įtaką šeimos emocinei pusiausvyrai, socialiniams santykiams ir finansinei gerovei. Tėvai dažnai patiria padidintą stresą, nerimą ir socialinę izoliaciją, todėl lėtinių ligų poveikis apima ne tik medicininius, bet ir psichosocialinius aspektus, veikiančius visos šeimos funkcionavimą.

2. Socialinio darbuotojo teikiama pagalba šeimoms, susiduriantiems su lėtinėmis vaikų ligomis, apima visapusišką šeimos poreikių vertinimą ir psichosocialinės paramos teikimą. Socialinis darbuotojas atlieka informavimo, tarpininkavimo ir koordinavimo funkcijas – padeda šeimoms rasti ir pasinaudoti įvairiais ištekliais, organizuoja pagalbą, palaiko ryšį tarp šeimos ir sveikatos priežiūros komandos, užtikrina nuolatinį bendravimą ir atstovauja šeimos interesus. Socialinis darbuotojas skatina šeimos narių įtraukimą į sprendimų priėmimą, organizuoja edukacines veiklas, padeda šeimoms įveikti kasdienius iššūkius ir prisitaikyti prie pasikeitusios gyvenimo situacijos. Efektyvi pagalba grindžiama ilgalaikiu pasitikėjimu, nuosekliu bendradarbiavimu ir individualizuotu požiūriu į kiekvienos šeimos poreikius.

LITERATŪRA

1. Alian, M., Al-Johani, R., Tarki, A., Alsibey, S., Alharbi, M., Almutairi, M., Alanazi, A., Alanazi, N., Alanazi, M., Alanazi, L., Alharbi, A., Alharbi, F., Zaher, R., Alqarni, M., Alruwaili, H., Aloatibi, A., Mohammed, M., Alruwaili, D., Abdullah, G., & Alzahuf, S. (2024). *The Psychologist-Nurse Dynamic in Behavioral Health Clinics. Power System Technology*, 48(4). <https://doi.org/10.52783/pst.1205>
2. Alqarawi, N., Alhalal, E., & Alasqah, I. (2025). The moderating effects of nurses' characteristics on the perceptions and practices of family-centered care for chronically ill children and their families in Saudi Arabia. *BMC Nursing*, 24. <https://doi.org/10.1186/s12912-025-02758-x>
3. Almulla, H., Aljaloud, O., & Nasser, S. (2024). Caregiver burden, perceived stress, and social support among parents of chronically ill children in Saudi Arabia. *BMC Nursing*, 23(811). <https://doi.org/10.1186/s12912-024-02494-8>
4. Aljawad, B., Miraj, S. A., Alameri, F., & Alzayer, H. (2025). Family-centered care in neonatal and pediatric critical care units: A scoping review of interventions, barriers, and facilitators. *BMC Pediatrics*, 25, 291. <https://doi.org/10.1186/s12887-025-05620-w>
5. Bally, J., Burles, M., Smith, N., Holtslander, L., Mpofu, C., Hodgson-Viden, H., & Zimmer, M. (2020). Exploring opportunities for holistic family care of parental caregivers of children with life-threatening or life-limiting illnesses. *Qualitative Social Work*, 20(5), 1356–1373. <https://doi.org/10.1177/1473325020967739>
6. Barnett, T., Tollit, M., Ratnapalan, S., Sawyer, S., & Kelaher, M. (2023). Education support services for improving school engagement and academic performance of children and adolescents with a chronic health condition. *The Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2, CD011538. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD011538.pub2>
7. Chen, Y., Lee, J., & Park, S. (2022). Family adaptation to childhood chronic illness: Emotional stages and coping strategies. *Journal of Pediatric Psychology*, 47(3), 245–257. <https://doi.org/10.1111/jpp.12245>
8. Chow, A. J., Saad, A., Al-Baldawi, Z., Iverson, R., Skidmore, B., Jordan, I., ... & Potter, B. K. (2024). Family-centred care interventions for children with chronic conditions: A scoping review. *Health Expectations*, 27(1), e13897. <https://doi.org/10.1111/hex.13897>
9. Cohn, L., Pechlivanoglou, P., Lee, Y., Mahant, S., Orkin, J., Marson, A., & Cohen, E. (2019). Health Outcomes of Parents of Children with Chronic Illness: A Systematic Review and Meta-Analysis. *The Journal of Pediatrics*, 218(2), p166-177. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2019.10.068>
10. Čergelytė – Podgrušienė, I. (2023). *Cukriniu diabetu sergančių vaikų sveikatos kompetencijos ugdymo (SI) aplinkos*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:172228258/datastreams/MAIN/content>
11. Dilytė, D. (2022). *Socialinės pagalbos teikimas lėtinėmis ar sunkiomis ligomis susirgusiems vaikams ir jų šeimoms*. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://gs.elaba.lt/object/elaba:132092338/index.html>
12. Doluev, I., Zorina, E., & Solov'ev, D. (2023). Identification of current needs of psychological and pedagogical support of families with children who have had cancer and hematological diseases. *Perspectives of Science and Education*, 1(61). p.p. 451-468. <https://doi.org/10.32744/pse.2023.1.27>
13. Douma, M., Bouman, C., Van Oers, H., Maurice-Stam, H., Haverman, L., Grootenhuis, M., & Scholten, L. (2020). Matching psychosocial support needs of parents of a child with a chronic illness to a

- feasible intervention. *Maternal and Child Health Journal*, 24, 1238–1247.
<https://doi.org/10.1007/s10995-020-02925-3>
14. Farley, S., Bansal, S., Barks, M., Pollak, K., Kaye, E., Quarles, A., Briglia, K., Johnson, E., Lakis, K., & Lemmon, M. (2022). Role of Social Workers in Family Conferences for Critically Ill Infants. *Journal of Palliative Medicine*, 25(8). <https://doi.org/10.1089/jpm.2021.0574>
15. Fardell, J., Hu, N., Wakefield, C., Marshall, G., Bell, J., Lingam, R., & Nassar, N. (2023). Impact of hospitalizations due to chronic health conditions on early child development. *Journal of Pediatric Psychology*, 48(10), 799–811. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsad025>
16. Foo, Y., Xin, X., Cheng, Q., Ong, H., Yeoh, T., Zhou, W., Rahmat, S., Tan, N., Rao, J., Freeman, K., Lim, S., & Tan, K. (2025). How patients experience nurse-doctor collaborative care at specialist clinics: A qualitative study. *PloS One*, 20(5), e0321192. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0321192>
17. Higienos institutas (2024). *Mokinių sveikata 2023–2024 mokslo metai*. Higienos institutas, Vilnius. ISSN 2783-6762
18. Im, Y., & Kim, D. (2021). Family management style and psychosocial health of children with chronic conditions. *Journal of Child and Family Studies*, 30, 483–492. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01870-7>
19. Kalinauskienė, R. (2025). *Šeimoms, auginančioms vaikus, sergančius retomis akių ligomis, teikiamų paslaugų kokybė: Tėvų patirtys ir požiūriai*. Daktaro disertacija. Lithuanian University of Health Sciences (Lithuania). ProQuest Dissertations & Theses.
<https://portalcris.lsmuni.lt/server/api/core/bitstreams/0c9c177c-1974-42f8-8a8b-5552f4ecd4da/content>
20. Kim, J., Chae, H., & Kim, Y. (2024). Spousal support, parent-nurse partnership and caregiver burden among parents of children with chronic diseases. *Journal of Clinical Nursing*, 33(7), p.p. 2649-2661.
<https://doi.org/10.1111/jocn.16985>
21. King, J., Tupper, S., Fletcher, K., Brose, K., & Goodridge, D. (2021). The current practice of social work in pain management: a scoping review on chronic disease. *Social Work in Health Care*, 60(3), 256–271. <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.1878318>
22. Kumar, P., & Clark, M. (2021). *Kumar and Clark's clinical medicine* (10th ed.). Elsevier.
23. Levante, A., Martis, C., Del Prete, C., Martino, P., Primiceri, P., & Lecciso, F. (2024). Siblings of persons with disabilities: a systematic integrative review of the empirical literature. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 28, 209–253. <https://doi.org/10.1007/s10567-024-00502-6>
24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2020). Socialinių paslaugų teikimas. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/socialines-paslaugos/socialiniu-paslaugu-teikimas/>
25. Lozano, P., & Houtrow, A. (2018). Supporting self-management in children and adolescents with complex chronic conditions. *Pediatrics*, 141(3), 233–241. <https://doi.org/10.1542/peds.2017-1284H>
26. Mariñez, M., Chakker, M., Ravi, N., Ramaraju, R., Vats, A., Nair, A., Bandhu, A., Koirala, D., Pallapothu, M., & Khan, S. (2022). The other sibling: a systematic review of the mental health effects on a healthy sibling of a child with a chronic disease. *Cureus*, 14(9).
<https://doi.org/10.7759/cureus.29042>
27. Molero, A., Sabo, K., Lahole, B., Wengoro, B., & Mare, K. (2025). Prevalence of interprofessional collaboration towards patient care and associated factors among nurses and physicians in Ethiopia, 2024: a systematic review and meta-analysis. *BMC Nursing*, 24, 210. <https://doi.org/10.1186/s12912-025-02847-x>
28. Oficialios statistikos portalas. (2020). *Lietuvos gyventojų sveikata (2020 m. leidimas). Kai kurių lėtinių ligų ir būklių paplitimas*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/>
29. Peleg, L. (2025). Key characteristics of sibling relationships and their impact on individual development. *E-Journal VFU*, 23. <https://doi.org/10.53606/evfu.23.71-79>
30. Peleg, L. (2025). Sibling relationships – a theoretical framework and their impact on individual development. *E-Journal VFU*, 23. <https://doi.org/10.53606/evfu.23.63-70>
31. Przybysz-Zaremba, M. (2024). Help and support for families with alcohol problems in Poland. *Mental Health & Human Resilience International Journal*, 8(2). <https://doi.org/10.23880/mhrij-16000253>
32. Robertson, E., Kelada, L., Ilin, R., Palmer, E., Bye, A., Jaffe, A., Kennedy, S., Ooi, C., Drew, D., & Wakefield, C. (2024). Psychological wellbeing among parents of a child living with a serious chronic illness: a cross-sectional survey study. *Journal of Child Health Care*, 29(3).
<https://doi.org/10.1177/13674935241238485>

33. Stacherl, B., & Sauzet, O. (2023). Chronic disease onset and wellbeing development: longitudinal analysis and the role of healthcare access. *The European Journal of Public Health*, 34, 29–34. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckad167>
34. Thomas, S., Ryan, N., Byrne, L., Hendrieckx, C., & White, V. (2023). Unmet supportive care needs of families of children with chronic illness: a systematic review. *Journal of Clinical Nursing*, 32(19–20), p.p. 7101–7124. <https://doi.org/10.1111/jocn.16806>
35. Thongseiratch, T., & Chandeying, N. (2020). Chronic illnesses and student academic performance. *Journal of Health Science and Medical Research*, 38, 245–253. <https://doi.org/10.31584/jhsmr.2020738>
36. Witt, S., Schuett, K., Wiegand-Grefe, S., Boettcher, J., & Quitmann, J. (2023). Living with a rare disease – experiences and needs in pediatric patients and their parents. *Orphanet Journal of Rare Diseases*, 18(242). <https://doi.org/10.1186/s13023-023-02837-9>
37. World Health Organization. (2023). *World health statistics 2023: Monitoring health for the SDGs*. World Health Organization. [https://cdn.who.int/media/docs/default-source/gho-documents/world-health-statistic-reports/2023/world-health-statistics-2023_20230519 .pdf](https://cdn.who.int/media/docs/default-source/gho-documents/world-health-statistic-reports/2023/world-health-statistics-2023_20230519.pdf)
38. Wiegand-Grefe, S., Liedtke, A., Morgenstern, L., Hoff, A., Csengoe-Norris, A., Johannsen, J., Denecke, J., Barkmann, C., Grolle, B., Daubmann, A., Wegscheider, K., & Boettcher, J. (2022). Health-Related Quality of Life and mental health of families with children and adolescents affected by rare diseases and high disease burden: The perspective of affected children and their siblings. *BMC Pediatrics*, 22, 596. <https://doi.org/10.1186/s12887-022-03663-x>
39. Güneş Şan, E., Çelik, R., & Altay, N. (2025). Care needs of children with chronic illnesses from the perspectives of children, parents, and nurses: A Q methodology approach. *BMC Nursing*, 24, 995. <https://doi.org/10.1186/s12912-025-03651-3>
40. Yang, J., Lin, L., Gao, Y., Wang, W., & Yuan, L. (2022). Interventions and strategies to improve social support for caregivers of children with chronic diseases: an umbrella review. *Frontiers in Psychiatry*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.973012>

PARENTS' EXPECTATIONS FOR SOCIAL WORKER'S ASSISTANCE IN RAISING CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES

DOVILĖ DEREŠKEVIČIŪTĖ, LEDA NORGIALA

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

Families raising children with chronic illnesses often lack information, emotional, and practical support, which increases parental stress and negatively affects family well-being. Research shows that parents expect individualized social worker support tailored to family needs, including information, mediation, and psychosocial assistance. Effective social support helps reduce parental emotional exhaustion, strengthens psychological well-being, and promotes family resilience. The social worker's role is essential in ensuring comprehensive support for families, as individualized assistance helps them overcome daily challenges and adapt to changed circumstances. Ongoing collaboration, trust, and regular assessment of family needs are crucial for the effectiveness of support.

Keywords: *chronic illnesses; social worker; parental expectations; family support; child health.*

DARBUOTOJŲ MOTYVAVIMO MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ PRIEMONIŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ VŠĮ „JURBARKO SOCIALINĖS PASLAUGOS“ IR UAB „MEDICINOS NAMAI“

MONIKA GOLUBOVSKAJA, ŽIVILĖ NAUJOKIENĖ

Kolpingo kolegija

Darbo vadovė: **doc. dr. RŪTA MEIŠTĖ**

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojama darbuotojų motyvavimas, lyginant materialines ir nematerialines motyvavimo priemones bei jų poveikį organizacijų darbuotojams. Tyrimo tikslas – nustatyti, kurios priemonės veiksmingiau skatina darbuotojų įsitraukimą, pasitenkinimą darbu ir lojalumą VŠĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“.

Teorinėje dalyje aptariamos pagrindinės motyvavimo teorijos ir darbuotojų poreikių įvairovė. Nagrinėjama materialinių priemonių, tokių kaip atlyginimas, premijos ir finansinės paskatos, įtaka trumpalaikiai motyvavimui, taip pat analizuojamas nematerialinių priemonių – pripažinimo, karjeros galimybių, profesinio tobulėjimo bei palankios darbo aplinkos – vaidmuo stiprinant ilgalaikę motyvaciją.

Tyrimo rezultatai parodė, kad nors materialinės priemonės yra svarbios baziniams poreikiams užtikrinti, nematerialinės priemonės dažniau lemia tvarų darbuotojų įsitraukimą ir pozityvų ryšį su organizacija. Darbe pagrindžiama, kad veiksmingiausias motyvavimo modelis yra tas, kuris subalansuoja abi priemonių grupes.

Raktiniai žodžiai: darbuotojų motyvavimas; materialinės motyvavimo priemonės; nematerialinės motyvavimo priemonės; darbuotojų įsitraukimas; darbo pasitenkinimas.

IVADAS

Šiuolaikinėms organizacijoms vis sudėtingiau išlaikyti motyvuotus, įsitraukusius ir lojalius darbuotojus, nes darbo rinka pasižymi didele konkurencija, sparčiai kintančiais darbuotojų poreikiais ir augančiais lūkesčiais darbdaviams. Darbuotojų motyvavimas tampa vienu svarbiausių veiksnių, lemiančių ne tik individualų darbo našumą, bet ir bendrą organizacijos veiklos efektyvumą bei konkurencingumą. Todėl vis daugiau dėmesio skiriama veiksmingoms motyvavimo sistemoms, kurios apima tiek materialines, tiek nematerialines priemones.

Literatūroje plačiai analizuojamos materialinės motyvavimo priemonės – atlyginimas, premijos, finansinės paskatos – kurios ilgą laiką buvo laikomos pagrindinėmis motyvuojančiomis jėgomis (Adomaitytė, Girdvainytė, Martinkienė, 2016; Kumpikaitė, Kalinauskienė, 2011; Joseph Sirgy, Gurel-Atay, Webb, Cicic, Husic-Mehmedovic, Ekici, ... Johar, 2013; Dinçer, 2020), šiandien vis dažniau pabrėžiama nematerialinių priemonių – pripažinimo, karjeros galimybių, profesinio augimo, pozityvios organizacinės kultūros ir vadovų palaikymo – svarba (Nadezhkina, Nadezhkin, Zolkin, Sychanina, Urusova, 2023; Papac, Pejanović-Škobić, Lesko Bošnjak, 2020). Šios priemonės ne tik stiprina darbuotojo emocinį ryšį su organizacija, bet ir skatina ilgalaikį įsitraukimą bei pasitenkinimą darbu. Tačiau mokslinėje literatūroje pasigendama lyginamosios analizės apie materialinių ir nematerialinių motyvavimo priemonių poveikį organizacijos darbuotojams.

Šio **darbo tikslas:** išanalizuoti ir palyginti darbuotojų motyvavimo materialines ir nematerialines priemones, taikomas VŠĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“.

Darbo tikslui pasiekti buvo iškelti du **uždaviniai:**

1. aptarti darbuotojų motyvavimo materialinių ir nematerialinių priemonių teorinius aspektus;
2. atlikti palyginamąją darbuotojų motyvavimo materialinių ir nematerialinių priemonių analizę VŠĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, stebėjimas, lyginamoji analizė.

Darbo rezultatai. Tyrimo metu nustatyta, kad materialinės motyvavimo priemonės darbuotojams yra svarbios kaip bazinių poreikių užtikrinimas, ypač darbo užmokestis, premijos ir finansinės paskatos. Jos labiausiai veikia trumpalaikę motyvaciją ir pasitenkinimą darbu.

Nematerialinės motyvavimo priemonės daro didesnę poveikį ilgalaikiai motyvacijai. Darbuotojai ypač vertina pripažinimą, pozityvią organizacinę kultūrą, vadovų palaikymą, karjeros galimybes ir profesinį tobulėjimą.

Tyrimo duomenys parodė, kad geriausi rezultatai pasiekiami derinant materialines ir nematerialines priemones. Organizacijos, turinčios subalansuotą motyvavimo sistemą, pasižymi didesniu darbuotojų įsitraukimu, lojalumu ir produktyvumu.

Praktinis darbo reikšmingumas. Atlikta analizė turi reikšmingą praktinę vertę organizacijoms, siekiančioms kurti veiksmingą ir tvarią darbuotojų motyvavimo sistemą. Darbo rezultatai gali padėti personalo specialistams ir vadovams tiksliau identifikuoti, kurios motyvavimo priemonės turi didžiausią poveikį darbuotojų įsitraukimui, pasitenkinimui darbu ir lojalumui.

1. DARBUOTOJŲ MOTYVAVIMO MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ PRIEMONIŲ TEORINĖ ANALIZĖ

Darbuotojų motyvacija – tai vidinis arba išorinis stimulus, skatinantis darbuotoją veikti efektyviai, siekti organizacijai naudingų rezultatų ir išlaikyti įsitraukimą darbo procesuose (Adomaitytė, Girdvainytė, Martinkienė, 2016). Motyvavimo priemonės skirstomos į materialines ir nematerialines, o jų efektyvumas priklauso nuo darbuotojų individualių poreikių bei organizacijos kultūros.

Materialinės motyvavimo priemonės apima finansines paskatas, tokias kaip atlyginimai, premijos, įvairūs priedai, sveikatos draudimai, dovanos, pereinamieji mokėjimai (Joseph Sirgy ir kt., 2013; Dinçer, 2020). Šios priemonės labiausiai tenkina bazinius fiziologinius ir saugumo poreikius, todėl turi itin reikšmingą poveikį trumpalaikiai motyvacijai (Adomaitytė, Girdvainytė, Martinkienė, 2016). Dinçer (2020) pažymi, kad finansinės paskatos turi teigiamą, bet dažniausiai trumpalaikį poveikį darbuotojo įsitraukimui, todėl jų reikšmingumas motyvacijos užtikrinimui ribotas.

Nematerialinės motyvavimo priemonės apima pripažinimą, karjeros galimybes, profesinį tobulėjimą, autonomiją, pasitikėjimą, grįžtamąjį ryšį, palankią organizacinę kultūrą (Nadezhkina ir kt., 2023; Papac ir kt., 2020). Frederick Herzberg dviejų veiksmų teorijoje pabrėžė, kad vidiniai motyvatoriai, tokie kaip pripažinimas, atsakomybė, augimo galimybės lemia ilgalaikį pasitenkinimą darbu, o išoriniai veiksniai, tokie kaip atlyginimas, darbo sąlygos tik padeda išvengti nepasitenkinimo jausmo (Dartey-Baah, Amoako, 2011). Tai patvirtina ir Mottaz (1985) bei Bubnio ir Milašiūtės (2020) atlikti tyrimai, kurie nurodo, kad vidinė motyvacija, kilusi iš savirealizacijos, profesinio tobulėjimo ir socialinio palaikymo, turi stipresnį ilgalaikį efektą nei finansiniai veiksniai. Materialinių ir nematerialinių priemonių analizės santrauka pateikta 1 lentelėje.

Naujausi tyrimai rodo, kad įtraukus vadovavimas, grįžtamasis ryšys ir darbuotojų palaikymas yra reikšmingi veiksniai, skatinantys motyvaciją (Yonghua Liu ir kt., 2024). Tai ypač aktualu socialinio darbo ir sveikatos priežiūros sektoriuose, kuriuose finansinės galimybės dažnai ribotos, todėl didesnę poveikį daro emocinė gerovė ir darbo prasmingumas.

Materialinių ir nematerialinių motyvavimo priemonių analizė*(Šaltinis: sudaryta autorių)*

Autorius	Motyvacijos tipas	Pagrindinė įžvalga	Poveikis motyvacijai
Dartey-Baah, ir Amoako (2011)	Nematerialinis	Vidiniai motyvatoriai kuria pasitenkinimą; išoriniai tik apsaugo nuo nepasitenkinimo.	Ilgalaikis
Mottaz (1985)	Nematerialinis	Autonomija ir darbo prasingumas svarbesni nei finansiniai veiksniai.	Ilgalaikis
Bubnys ir Milašiūtė (2020)	Materialinis ir nematerialinis	Savirealizacija, profesinis tobulėjimas ir palaikymas turi didesnę įtaką nei finansinės priemonės.	Ilgalaikis
Yonghua Liu ir kt. (2024)	Nematerialinis	Įtraukus vadovavimas ir grįžtamasis ryšys didina emocinę gerovę, motyvaciją.	Ilgalaikis
Adomaitytė, Girdvainytė, Martinkienė (2016)	Materialinis	Atlyginimas ir premijos svarbūs, tačiau negali užtikrinti ilgalaikės motyvacijos.	Trumpalaikis
Diñçer (2020)	Materialinis	Finansinės paskatos motyvuoja tik laikinai.	Trumpalaikis
Joseph Sirgy ir kt. (2013)	Materialinis	Materializmas didina ekonominę motyvaciją, bet ne visada lemia pasitenkinimą darbu.	Trumpalaikis
Nadezhkina ir kt. (2023)	Nematerialinis	Pagrindiniai motyvatoriai – pripažinimas, saviugda, grįžtamasis ryšys.	Ilgalaikis
Papac ir kt. (2020)	Nematerialinis	Sveikatos sektoriuje motyvaciją stiprina profesinis augimas ir organizacinė kultūra.	Ilgalaikis
Kumpikaitė ir Kalinauskienė (2011)	Materialinis ir nematerialinis	Motyvacija priklauso nuo socialinio statuso – aukštesniam lygiui svarbesnė nematerialinė.	Iš trumpalaikio ilgalaikį

Atlikus teorinę analizę bei 1 lentelėje sugrupavus duomenis išryškėjo, kad nematerialinės motyvavimo priemonės laikomos veiksmingesnėmis ilgalaikės motyvacijos užtikrinimui, nes jos orientuotos į darbuotojų emocinius, savirealizacijos ir profesinio augimo poreikius. Dauguma autorių (Dartey-Baah ir Amoako, 2011; Mottaz, 1985; Bubnys ir Milašiūtė, 2020; Yonghua Liu ir kt., 2024; Nadezhkina ir kt., 2023; Papac ir kt., 2020) akcentuoja, kad tokie veiksniai kaip pripažinimas, autonomija, profesinis tobulėjimas, organizacinė kultūra ir vadovų palaikymas ženkliai prisideda prie ilgalaikio darbuotojų įsitraukimo ir lojalumo organizacijai.

Tuo tarpu materialinės priemonės, tokios kaip atlyginimai, premijos, finansinės paskatos, anot Adomaitytės, Girdvainytės ir Martinkienės (2016), Diñçer (2020) ir Joseph Sirgy ir kt. (2013), daugiausia tenkina bazinius ekonominius ir saugumo poreikius, todėl turi trumpalaikį motyvacinį poveikį. Nors jos yra būtinos darbuotojų pasitenkinimo užtikrinimui, vien jų nepakanka geriems motyvavimo rezultatams pasiekti. Taip pat pastebima, kad tam tikrais atvejais materialinių ir nematerialinių priemonių derinimas gali būti efektyviausias sprendimas (Bubnys ir Milašiūtė, 2020; Kumpikaitė ir Kalinauskienė, 2011), ypač kai darbuotojų poreikiai skiriasi pagal socialinį statusą ar poziciją organizacijoje.

2. PALYGINAMOJI DARBUOTOJŲ MOTYVAVIMO MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ PRIEMONIŲ ANALIZĖ VŠĮ „JURBARKO SOCIALINĖS PASLAUGOS“ IR UAB „MEDICINOS NAMAI“

Tyrimo metodika. Siekiant palyginti taikomas darbuotojų motyvavimo materialines ir nematerialines priemones VŠĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“, buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio tikslas - ištirti ir palyginti materialinių ir nematerialinių motyvavimo priemonių poveikį darbuotojų motyvacijai, pasitenkinimui darbu ir įsitraukimui organizacijose, siekiant nustatyti, kurios priemonės yra veiksmingiausios ir kaip suderinti abiejų tipų priemones efektyviai motyvavimo sistemai kurti.

Organizacijų pasirinkimo pagrindimas. Tyrimui pasirinktos dvi skirtingos teisinės formos ir veiklos sričių organizacijos – VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“. Toks pasirinkimas grindžiamas siekiu atlikti palyginamąją analizę tarp viešojo ir privataus sektoriaus organizacijų, veikiančių skirtingose, tačiau socialiai reikšmingose srityse – socialinių paslaugų ir sveikatos priežiūros. Šie sektoriai pasižymi dideliu darbuotojų emociniu krūviu, profesine atsakomybe bei specifiniais darbo organizavimo iššūkiais, todėl darbuotojų motyvavimo priemonių taikymas juose yra ypatingai aktualus.

Skirtinga organizacijų teisinė forma ir veiklos pobūdis sudaro galimybes įvertinti, kaip materialinės ir nematerialinės motyvavimo priemonės taikomos skirtingo reguliavimo, finansavimo ir veiklos modelių kontekste, bei identifikuoti universalias ir sektoriui specifines darbuotojų motyvavimo priemones.

Tikslui pasiekti, buvo taikomi šie **tyrimo metodai**: (1) **dokumentų analizė** - analizuojami organizacijų VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“ vidaus dokumentai, personalo politikos aprašai, motyvavimo sistemų aprašymai bei darbo užmokesčio struktūros, kas leido nustatyti, kokios motyvavimo priemonės yra naudojamos praktikoje; (2) **tiesioginis neintruzinis stebėjimas** – stebimas darbuotojų elgesys darbo aplinkoje, jų reakcijos į taikomas materialines ir nematerialines motyvavimo priemones, tokias kaip pripažinimas, finansinės premijos, darbo organizavimas ir profesinio tobulėjimo galimybės. Šis stebėjimas vyko natūralioje darbo aplinkoje, be tiesioginio kišimosi į darbo procesus; (3) **lyginamoji analizė** - surinkti duomenys buvo analizuojami lyginant materialinių ir nematerialinių priemonių poveikį darbuotojų motyvacijai. Buvo palygintas abiejų priemonių efektyvumas ir jų reikšmė trumpalaikiai bei ilgalaikiai motyvacijai.

Tyrimas vykdytas 2025 m. spalio-lapkričio mėn., gavus abiejų įstaigų vadovų sutikimą.

VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ įkurta 2015 m. sausio 29 d. Jurbarko rajono savivaldybės tarybos sprendimu. Tai įstaiga, teikianti platų bendrųjų ir specialiųjų socialinių paslaugų spektrą Jurbarko rajono gyventojams.

- Bendrosios socialinės paslaugos: informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, maitinimo organizavimas, aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne, transporto organizavimas, sociokultūrinės paslaugos, asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas, kitos bendrosios socialinės paslaugos.

- Specialiosios socialinės paslaugos: socialinė priežiūra (pagalba į namus, laikinas apnakvindinimas nakvynės namuose, intensyvi krizių įveikimo pagalba, socialinių įgūdžių ugdymas, palaikymas ir (ar) atkūrimas, apgyvendinimas grupinio gyvenimo namuose, apgyvendinimas nakvynės namuose, pagalba globėjams (rūpintojams), budintiems globotojams, tėviams ir šeimynų steigėjams, dalyviams ar besirengiantiems jais tapti, socialinių dirbtuvių paslauga), socialinė globa (dienos socialinė globa institucijoje, dienos socialinė globa asmens namuose, trumpalaikė socialinė globa, ilgalaikė socialinė globa), laikino atokvėpio paslauga.

Įstaigoje šiuo metu dirba 148 darbuotojai, užtikrinantys profesionalią pagalbą įvairaus amžiaus ir poreikių žmonėms.

Atlikta dokumentų ir stebėsenos analizė atskleidė, kad įstaiga taiko įvairias motyvavimo priemones, kurios prisideda stiprinant darbuotojų įsitraukimą, didinant darbo pasitenkinimą ir kuriant teigiamą organizacinę kultūrą (žr. 2 lentelė).

2 lentelė

VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ taikomos motyvavimo priemonės

(Šaltinis: sudaryta autorių)

MOTYVAVIMO PRIEMONIŲ TIPAS	
Materialinės motyvavimo priemonės	Nematerialinės motyvavimo priemonės
Premijos.	Darbuotojų pripažinimas / padėkos.
Priedai.	Komandiniai renginiai / šventės.

Tarptautinės konferencijos.	Lankstus darbo grafikas.
Šventinės dovanos.	Supervizijos / intervizijos.
	Kvalifikacijos kėlimo mokymai.
	Psichologinis palaikymas.

2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ taikomos subalansuotos darbuotojų motyvavimo priemonės. Materialinės priemonės, tokios kaip premijos, priedai, dalyvavimas konferencijose ir šventinės dovanos, tenkina darbuotojų finansinius ir saugumo poreikius. Tuo tarpu nematerialinės priemonės, tokios kaip pripažinimas, komandiniai renginiai, lankstus darbo grafikas, supervizijos, intervizijos, kvalifikacijos kėlimas ir psichologinis palaikymas, leidžia darbuotojams jaustis vertinamiems, svarbiems ir motyvuotiems siekti aukštesnių rezultatų.

UAB „Medicinos namai“ – nuo 2014 m. veikianti sveikatos priežiūros įstaiga, teikianti pirminio ir antrinio lygio ambulatorines paslaugas įvairaus amžiaus pacientams. Organizacija vienija 23 klinikas visoje Lietuvoje, kuriose dirba apie 670 darbuotojų, tarp jų gydytojai, slaugytojai ir kiti sveikatos priežiūros specialistai.

- Pagrindinės veiklos kryptys: pacientų konsultavimas, informavimas, diagnostika, odontologinė priežiūra, gydymas ir profilaktinių sveikatos programų įgyvendinimas, laikantis nacionalinių ir Europos sveikatos priežiūros standartų.

Atlikta dokumentų ir stebėsenos analizė parodė, kad UAB „Medicinos namai“ taiko įvairias materialines ir nematerialines motyvavimo priemones, kurios prisideda prie darbuotojų skatinimo, darbo rezultatų gerinimo ir motyvacijos stiprinimo.

3 lentelė

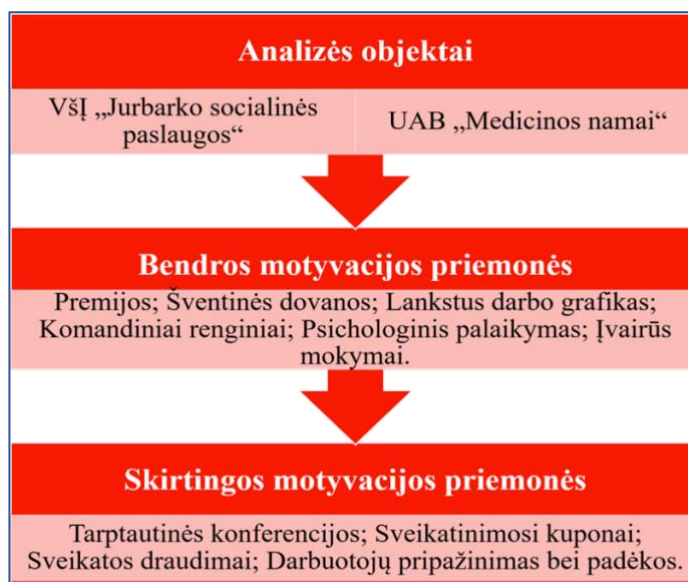
UAB „Medicinos namai“ taikomos motyvavimo priemonės

(Šaltinis: sudaryta autorių, 2025)

MOTYVAVIMO PRIEMONIŲ TIPAS	
Materialinės motyvavimo priemonės	Nematerialinės motyvavimo priemonės
Premijos.	Komandiniai renginiai / šventės.
Sveikatinimosi kuponai.	Lankstus darbo grafikas.
Sveikatos draudimai.	Psichologinis palaikymas.
Šventinės dovanos.	Kvalifikacijos kėlimo mokymai.

3 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad UAB „Medicinos namai“ taiko subalansuotas darbuotojų motyvavimo priemones. Materialinės priemonės, tokios kaip premijos, sveikatinimosi kuponai, sveikatos draudimai ir šventinės dovanos, padeda užtikrinti darbuotojų finansinį ir socialinį saugumą bei emocinę gerovę. Tuo tarpu nematerialinės priemonės – komandiniai renginiai, lankstus darbo grafikas, psichologinis palaikymas ir kvalifikacijos kėlimo mokymai – stiprina darbuotojų įsitraukimą, skatina profesinį tobulėjimą ir ilgalaikę motyvaciją.

Palyginamoji analizė. Atsižvelgiant į tai, kad abiejose nagrinėtose įstaigose taikomos tiek materialinės, tiek nematerialinės motyvavimo priemonės, buvo atlikta palyginamoji analizė, siekiant nustatyti jų taikymo panašumus ir skirtumus. Tai leidžia įvertinti, kurios priemonės laikomos universaliai veiksmingomis nepriklausomai nuo organizacijos tipo, ir išryškinti specifines priemones, taikomas skirtingų veiklos sričių įstaigose. Palyginimas taip pat suteikia galimybę identifikuoti, kaip skirtingos motyvavimo priemonės prisideda prie darbuotojų įsitraukimo, pasitenkinimo darbu ir motyvacijos ilgalaikėje perspektyvoje.

1 pav. Palyginamosios analizės planas

(Šaltinis: sudaryta autorių, 2025)

Apibendrinant sukurto palyginamosios analizės planą (žr. 1 pav.), nustatyta, kad abi nagrinėtos organizacijos taiko mišrią motyvavimo sistemą, apimančią materialines bei nematerialines priemones. Bendros priemonės (premijos, lankstus darbo grafikas, komandiniai renginiai, psichologinis palaikymas, mokymai) rodo, kad siekiama užtikrinti darbuotojų pasitenkinimą ir įsitraukimą. Skirtumai išryškėja taikant specifines priemones: VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ daugiau dėmesio skiria darbuotojų pripažinimui ir profesiniam augimui, o UAB „Medicinos namai“ – finansiniam saugumui ir sveikatai. Tai patvirtina, kad veiklos sritis daro įtaką motyvavimo priemonių pasirinkimui.

IŠVADOS

1. Atlikta darbuotojų motyvavimo materialinių ir nematerialinių priemonių teorinė apžvalga parodė, kad materialinės motyvavimo priemonės (atlyginimas, premijos ir kt.) daugiausia tenkina bazinius poreikius bei daro trumpalaikį poveikį darbuotojų motyvacijai. Tuo tarpu nematerialinės priemonės (pripažinimas, profesinio tobulėjimo galimybės, vadovų palaikymas ir kt.) labiau siejamos su ilgalaikė motyvacija, darbuotojų įsitraukimu ir pasitenkinimu darbu.

2. Atlikus palyginamąją materialinių ir nematerialinių priemonių analizę VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ ir UAB „Medicinos namai“ nustatyta, kad abiejose organizacijose taikoma subalansuota motyvavimo sistema, derinanti materialines ir nematerialines priemones. Tačiau socialinių paslaugų įstaigoje didesnis dėmesys skiriamas darbuotojų pripažinimui, emociniam palaikymui ir profesiniam augimui, o sveikatos priežiūros sektoriuje – finansiniam saugumui ir sveikatingumui.

REKOMENDACIJOS

VšĮ „Jurbarko socialinės paslaugos“ siūloma papildyti esamas motyvavimo priemones sveikatinimosi priemonėmis, tokiomis kaip fizinės veiklos iniciatyvomis ar psichologinės gerovės programomis, kurios padėtų mažinti darbuotojų emocinį nuovargį. Taip pat rekomenduojama toliau taikyti ir stiprinti jau esamas motyvavimo priemones, siekiant palaikyti darbuotojų įsitraukimą, gerą emocinę atmosferą ir teigiamą darbo kultūrą.

UAB „Medicinos namai“ naudinga sudaryti darbuotojams galimybes dalyvauti konferencijose ir profesiniuose renginiuose, taip stiprinant kompetencijas ir didinant įstaigos prestižą. Taip pat verta įdiegti intervizių metodą, kuris padėtų spręsti profesinius iššūkius, gerinti komandinį bendradarbiavimą ir dalintis gerąja patirtimi. Rekomenduojama įvesti darbuotojų

pripažinimo ir padėkų sistemą, skatinančią motyvaciją ir teigiamą organizacinę kultūrą, bei toliau taikyti jau esamas motyvavimo priemones jų efektyvumui išlaikyti.

LITERATŪRA

1. Adomaitytė, G., Girdvainytė, V., ir Martinkienė, J. (2016). Motyvacijos metodai šiuolaikinėse įmonėse. Akademinio jaunimo siekiai: ekonomikos, vadybos ir technologijų įžvalgos, 32.
2. Bubnys, R., ir Milašiūtė, E. (2020). Socialinių darbuotojų vidiniai ir išoriniai motyvacijos veiksniai. *Mokslas ir praktika*, 12(1), 45–58.
3. Dartey-Baah, K., ir Amoako, G. K. (2011). Application of Frederick Herzberg's two-factor theory in assessing and understanding employee motivation at work: A Ghanaian perspective. *European Journal of Business and Management*, 3(9), 1–8.
4. Dinçer, S. (2020). The effects of materials based on ARCS Model on motivation: A meta-analysis. *Ilkogretim Online*, 19(2), 829–848.
5. Kumpikaitė, V., ir Kalinauskienė, J. (2011). Motyvacijos poreikių identifikavimas pagal socialinį statusą: teorinė analizė. *Ekonomika ir vadyba*, 16, 796–802.
6. Mottaz, C. J. (1985). The relative importance of intrinsic and extrinsic rewards as determinants of work satisfaction. *The Sociological Quarterly*, 26(3), 365–385.
7. Nadezhkina, S. A., Nadezhkin, V. A., Zolkin, A. L., Sychanina, S. N., ir Urusova, A. B. (2023). Effective tools for non-material motivation of employees. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 449, p. 05003). EDP Sciences.
8. Papac, N., Pejanović-Škobić, N., ir Lesko Bošnjak, L. (2020). Non-material motivation strategies of health sector. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, (26), 165–182.
9. Sirgy, M.J., Gurel-Atay, E., Webb, D., Cicic, M., Husic-Mehmedovic, M., Ekici, A., ... ir Johar, J. S. (2013). Is materialism all that bad? Effects on satisfaction with material life, life satisfaction, and economic motivation. *Social indicators research*, 110(1), 349–366.
10. Yonghua Liu, Y., Wang, J., ir Lin, L. (2024). Inclusive leadership and employee well-being in the workplace: The role of vigor and supervisor developmental feedback. *Journal of Psychology and Business*, 19(1), 112–128.

COMPARATIVE ANALYSIS OF MATERIAL AND NON-MATERIAL EMPLOYEE MOTIVATION MEASURES AT PUBLIC INSTITUTION “JURBARKO SOCIALINĖS PASLAUGOS“ AND UAB “MEDICINOS NAMAI“

MONIKA GOLUBOVSKAJA, ŽIVILĖ NAUJOKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

Supervisor: **doc. dr. RŪTA MEIŠTĖ**

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

This study analyzes employee motivation by comparing material and non-material motivation measures and their impact on organizational employees. The aim of the research is to determine which measures more effectively promote employee engagement, job satisfaction, and loyalty at the Public Institution “Jurbarko socialinės paslaugos” and UAB “Medicinos namai”.

The theoretical part discusses the main motivation theories and the diversity of employee needs. It examines the impact of material measures, such as salary, bonuses, and financial incentives, on short-term motivation, as well as the role of non-material measures – recognition, career opportunities, professional development, and a positive work environment – in strengthening long-term motivation.

The research results indicate that while material measures are important for meeting basic needs, non-material measures more often lead to sustainable employee engagement and a positive connection with the organization. The study concludes that the most effective motivation model is one that balances both types of measures.

Keywords: *employee motivation; material motivation measures; non-material motivation measures; employee engagement; job satisfaction.*

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PERDEGIMO SINDROMAS DIRBANT SU SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIOMIS ŠEIMOMIS

EMILIJA GRINIŪTĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje analizuojamas socialinių darbuotojų patiriamas perdegimo sindromas dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis. Remiantis mokslinės literatūros analizės metodu, darbe apibrėžiama perdegimo sindromo sąvoka, simptomai, priežastys, pasekmės ir priemonės bei kaip apsaugoti nuo perdegimo sindromo. Nagrinėjama, kaip ilgalaikis emocinis ir psichologinis stresas darbo aplinkoje veikia socialinių darbuotojų emocinę, fizinę ir psichinę būseną, jų motyvaciją ir darbo našumą. Be to, nagrinėjama socialinę riziką patiriančių šeimų samprata ir pateikiami pagrindiniai rizikos veiksniai bei jų įtaka šeimos tarpusavio santykiams. Šiame darbe yra atliktas kiekybinis tyrimas, kuriame atsiskleidė socialinių darbuotojų patiriamas perdegimo sindromas dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

Raktiniai žodžiai: perdegimo sindromas; socialinis darbas; socialinę riziką patiriančios šeimos.

IVADAS

Šiuolaikinėje visuomenėje, perdegimo sindromas laikomas ilgalaikė asmens reakcija į pastovius stresorius darbo aplinkoje. Neretai profesinis perdegimas laikomas emocinio, psichinio, fizinio išsekimo būseną, bei profesiniu nuovargiu. Perdegimo sindromas apima tris dimensijas: emocinį išsekimą, depersonalizaciją ir sumažėjusio asmeninio pasitenkinimo jausmą (Navaitienė ir Danilovienė, 2017). Profesinio perdegimo priežastys nėra susijusios su asmens fizine sveikata, o kyla dėl lėtinio streso darbo aplinkoje, kuris valdomas neefektyviai. Todėl socialinių paslaugų kontekste, kuriame darbuotojai susiduria su dideliu emociniu spaudimu, perdegimo rizika turi didelę reikšmę (Šmitas ir Auškalnytė, 2024). Perdegimo sindromas dažnai pasireiškia socialiniams darbuotojams, kurie dirba aptarnavimo srityje, kuriame būtina palaikyti dažną ir artimą kontaktą su žmonėmis. Socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su dideliais iššūkiais tokiais kaip kylančia grėsme dėl savo psichologinio ir fizinio saugumo, vidinių ir išorinių konfliktų, atsakomybės dėl sprendimų priėmimo, mažo atlyginimo, grėsme užsikrėsti įvairiomis ligomis ir socialinio darbo profesijos nuvertinimu (Malinauskienė, 2020). Darbas su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis kelia didesnę profesinę įtampą socialiniams darbuotojams. Ši klientų grupė reikalauja emocinio įsitraukimo, gebėjimo valdyti emocijas bei spręsti sudėtingas ir konfliktines situacijas (Kopasz, Gyori, Husz ir kt., 2024). Norint geriau suprasti socialinių darbuotojų darbą su šeimomis, svarbu apibrėžti socialinę riziką patiriančių šeimų sampratą ir kaip jų iššūkiai veikia socialinių darbuotojų darbo krūvį ir perdegimo sindromo riziką. Anot Cedeño (2023) ir Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo suvestinėje redakcijoje (2025) socialinę riziką patiriančios šeimos gali susidurti su ekonominiais, kultūriniais, politiniais sunkumais, socialinių įgūdžių trūkumu, priklausomybėmis, skurdu ir kitais sunkumais. Šiuos šeimos iššūkius padeda spręsti bei atgauti jėgas po išgyventos krizės – socialinis darbuotojas. Todėl socialiniams darbuotojams kyla didelė rizika patirti per didelį darbo krūvį ir perdegimo sindromą, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

Darbo problema – neišsamiai atskleistos socialinių darbuotojų perdegimo sindromo pasireiškimo priežastys, pasekmės ir prevencinės priemonės, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

Straipsnio tikslas. Išsiaiškinti socialinių darbuotojų perdegimo aspektus dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti perdegimo sindromo sampratą teoriniu aspektu.
2. Apibrėžti socialinę riziką patiriančių šeimų sampratą.
3. Išsiaiškinti socialinių darbuotojų perdegimo sindromo pasireiškimo priežastis ir aprašyti prevencines priemones, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

Darbo metodai: siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, taikomi šie metodai:

- Mokslinės literatūros ir kitų šaltinių analizė, sisteminimas;
- Kiekybinis tyrimas – anketinė apklausa.

1. PERDEGIMO SINDROMO SAMPRATA

Perdegimo sindromas – tai emocinio, psichinio bei fizinio išsekimo būseną, kuri pasireiškia ilgalaikiu stresu ir sudėtingomis situacijomis darbo vietoje (Ilavska, Leškova, 2019). Pasak Tichonovos ir Gintilienės (2021), perdegimo sindromas pasireiškia emociniais požymiais, kai darbas kelia neigiamus jausmus: darbuotojo empatijos klientams sumažėjimas, motyvacijos sumažėjimas, darbo nepasitenkinimas. Fiziniai požymiai pasireiškia energijos trūkumu, išsekimu. Elgesio pokyčiai pasireiškia bandomu atsiriboti nuo darbo ir sumažėjusiu darbo našumu. Šie požymiai gali kelti riziką darbo kokybei, klientų gerovei ir riziką darbuotojui patirti perdegimo sindromą. Šis sindromas dažniausiai pasireiškia tarp gydytojų, socialinių darbuotojų, sveikatos priežiūros specialistų, dažniau nei kitų sričių darbuotojams neatsižvelgiant į darbo valandas ar išsilavinimo lygį (EPIONE, Well-beingLab ir WTZ CZersk, 2023).

Baka, Prusik ir Grala (2025), kėlė klausimą ar perdegimo sindromas ir depresija yra tas pats būsenos apibūdinimas ar tai yra du skirtingi psichiniai sveikatos rodikliai. Perdegimo ir depresijos bruožai yra gana panašūs: etiologija, simptomų visuma, stresas bei asmeninių galimybių/energijos išsekimas. Panašūs simptomai gali būti tokie kaip nuovargio ir bejėgiškumo jausmas, energingumo trūkumas, menkas savęs vertinimas, žema savivertė, sveikatos problemos. Tačiau depresija gali pasireikšti gyvenimo aspektoje, o perdegimo sindromas labiau susijęs su profesine veikla.

Perdegimo sindromo požymiai/simptomai anot Maslach, Leiter ir Jacson (2015), kurie rėmėsi Maslach (1997) sukurtu perdegimo sindromo instrumentu apibūdinančiu perdegimo sindromą yra tokie: emocinis išsekimas, depersonalizacija ir sumažėjęs asmeninis pasitenkinimas savo darbu. Šios perdegimo sindromo sudedamosios dalys dažnai pasireiškia dirbant tarp žmonių. Vienas iš svarbiausių perdegimo sindromo aspektų yra emocinio išsekimo jausmas, kai darbuotojui išsenka emocinė energija ir kai darbuotojai nebesugeba dalintis savo jausmais su kitais asmenimis. Kitas perdegimo sindromo etapas yra depersonalizacija, kuri pasireiškia, kaip ciniškas elgesys ir neigiami jausmai (pvz., abejingumu, atsiribojimu) bendraujant su kolegomis ir klientais. Depersonalizacija yra susijusi su emocinio išsekimo jausmais, dėl to šie du aspektai turėtų būti koreliuojantys. Paskutinis perdegimo sindromo aspektas yra sumažėjęs asmeninis pasitenkinimas savo darbu, o tai reiškia, kad asmuo gali neigiamai vertinti save, jaustis nepatenkinti savimi ir savo pasiekimais darbe. Anot Ilavska ir Leškova (2019) perdegimo sindromo simptomai skirstomi į dvi rūšis:

1. Išoriniai simptomai tokie kaip: fizinis nuovargis, padidėjęs arba sumažėjęs aktyvumas, sumažėjęs produktyvumas, dirglumas.
2. Vidiniai simptomai apima: emocinis nuovargis, neigiamas požiūris, beviltiškumo ir baimės jausmai, sumažėjusi savivertė.

Su šiais aspektais, pasak Kuzyšin, Schavel ir Pavelkova (2020), perdegimo sindromas suteikia ir neigiamas emocijas tokias kaip baimė, liūdesys, pyktis, kaltė, gėda, skausmas. Šios emocijos dažniau pasireiškia nei teigiamos, todėl jos gali prognozuoti aukštesnį perdegimo lygį.

Priežastys, kurios lemia darbuotojus patirti perdegimo sindromą sudėtingomis darbo vietos situacijomis, apima veiksnius susijusius su profesine veikla ir asmeniniu gyvenimu. Darbo aplinkoje darbuotojas patiriantis stresą, turintis aukštų darbo reikalavimų, nepasitenkinantis savo darbu ir darbo lygiu, turi neigiamą požiūrį į savo darbą bei susiduria su konfliktais arba neišspręstais konfliktais, kurie dažnai inicijuoja keisti savo darbo vietą. Aptariant asmeninius veiksnius, perdegimo sindromą gali patirti: tiek vyrai, tiek moterys; jaunesni darbuotojai ir turintys ilgesnių metų darbo stažą dirbant toje pačioje organizacijoje; neturintys vaikų; organizuojantys vedybas; patiriantys skyrybas; gyvenantys santuokoje ir turintys sveikatos sutrikimų (Ensour, Maaitah, 2024). Taip pat, šeimos nario ar paties darbuotojo susirgimas kokia nors liga; asmeninės darbuotojo patirtys, pavyzdžiui vaikystėje patirti traumuojantys įvykiai ar bendravimas su

socialinę riziką patiriančiais asmenimis (Sirvydė, 2024). Kuzyšin, Schavel ir Pavelkova (2020) manymu, darbuotojas, kuris darbą nešasi namo ir nuolat koncentruojasi į žmonių traumas yra labiau pažeidžiamas perdegimo sindromui nei darbuotojai, kurie neturi tiesioginio ir artimo kontakto su klientais. Tokiu būdu darbuotojas gali negyventi dabartyje, bet nukreipia savo dėmesį į klientų praeitį ir jų likimus. Todėl svarbu kuo anksčiau atpažinti perdegimo sindromo simptomus ir priežastis tam, kad išvengti nemalonių pasekmių.

Perdegimo sindromas socialiniams darbuotojams sukelia nemalonių pasekmių tokių, kaip: dažnesnį narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimą bandant palengvinti savo vidinę būseną. Pagal lytį, moterys dažniau susiduria su raumenų ir kaulų struktūros problemomis, o vyrams dažniau pasireiškia širdies ir kraujagyslių ligos. Be to, socialiniai darbuotojai patirdami perdegimo sindromą dažniau susergera peršalimu ir gripu bei skundžiasi galvos skausmais ir virškinimo sutrikimais (Ukaegbu, 2023).

Norint valdyti perdegimo sindromą pasak Duncan ir Pond (2025), būtina mažinti darbo krūvį, palaikyti aiškias ribas, nes tai gali būti veiksminga norint mažinti emocinį išsekimą. Be to, svarbus yra kolegų palaikymas, supervizija, intervizija, nes šie veiksmai gali sumažinti depersonalizaciją bei pagerinti asmens asmeninius pasiekimus savo darbe. Darbuotojui nepakanka apsisaugoti nuo perdegimo sindromo vien tik savęs priežiūros strategijomis, todėl prie perdegimo sindromo prevencijos turėtų aktyviai prisidėti ir organizacija, kurioje darbuotojas dirba.

Apibendrinant galima teigti, kad perdegimo sindromas yra fizinio, emocinio ir psichinio išsekimo būseną, kuri atsiranda dėl patiriamo ilgalaikio streso darbo aplinkoje. Perdegimo sindromas pasireiškia tarp gydytojų, socialinių darbuotojų ir sveikatos priežiūros specialistų. Perdegimo sindromas pasireiškia nuolatiniu emociniu išsekimu, depersonalizacija ir sumažėjusiu pasitenkinimu savo darbu bei fiziniais ir elgesio pokyčiais. Priežastys apima darbo aplinkos veiksnius ir asmenines patirtis, kurios gali turėti neigiamų pasekmių tokių, kaip sveikatos problemos ir darbo kokybės sunkumai. Todėl svarbu anksti atpažinti sunkumus bei taikyti prevencines priemones tiek individualiai, tiek organizacijoje kurioje dirbama.

2. SOCIALINĘ RIZIKĄ PATIRIANČIŲ ŠEIMŲ SAMPRATA

Socialinę riziką patiriančių šeimų sampratos apibrėžimas leidžia ne tik aiškiau suprasti, su kokiais iššūkiais susiduria šeimos, bet ir suprasti socialinių darbuotojų darbo specifiką bei profesinius iššūkius, kurie gali pasireikšti perdegimo sindromu. Todėl prieš pradedant analizuoti šeimas, kurios patiria socialinę riziką, svarbu suprasti šeimos sampratą, pateiktą Valstybinės šeimos politikos koncepcijoje (2011). Šeima – tai socialinės gerovės pagrindas, kylantis iš žmogaus prigimties ir laisvo vyro bei moters pasižadėjimo santuokai, kurios metu kuriami šeimyniniai santykiai, užtikrinantys gerovę šeimos nariams ir sveiką socialinės struktūros kūrimą. Todėl valstybinės ir nevyriausybinių institucijos siekia užtikrinti šeimai saugią ir palaikančią aplinką, siekiant stiprinti šeimos teisę į socialinę gerovę.

Anot Akgul (2022), šeimos pagrindas dažnai yra kuriamas santuokos pagalba. Santuoka – tai sutarimas ir noras gyventi kartu, auginti ir ugdyti vaikus. Santuokos tikslas – rūpintis ir saugoti savo šeimos narius, elgtis darniai bei būti ištikimais partneriais. Šis ryšys turėtų būti tvirtas, ilgalaikis ir solidarus tarp suaugusių. Jei šių principų šeimoje trūksta, šeima negali užtikrinti savo narių socialinės gerovės.

Šeimose dažnai kyla sunkumų, susijusių su socialinės rizikos veiksniais, kuriuos išsamiai aprašo Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo suvestinė redakcija (2025). Socialinė rizika – tai faktoriai ir sąlygos, kurios sukelia pavojų šeimoms ir (ar) asmenims patirti socialinę riziką. Pagrindiniai socialinės rizikos veiksniai šeimoje yra šie: tėvų socialinių įgūdžių stoka ar nebuvimas prižiūrint ir auklėjant nepilnamečius vaikus; šeimoje neužtikrinamas tinkamas nepilnamečių vaikų dvasinis, fizinis ir protinis vystymasis; asmenys, kurie yra nukentėję nuo nusikalstamos veikos patiriamų žałą; asmenys, kurie turi polinkį įsitraukti į nusikalstamas veikas; asmenys, kurie turi priklausomybių psichotropinėms medžiagoms, azartiniais žaidimais ar kitokių priklausomybių; asmenys, kurie elgetauja ar patiria benamystę; asmenys, kurie neturi ar stokoja motyvacijos įsitraukti į darbo rinką.

Šeimoje vyksta įvairūs procesai, kurie sąveikauja tarpusavyje. Šie procesai apima ekonominius, socialinius, politinius, kultūrinius, psichologinius bei gyvenamosios vietos aspektus. Todėl silpnas šeimos funkcionavimas gali paveikti ir daryti neigiamą įtaką tėvų auklėjimo būdams ir jų resursams (Bhalla ir Lapeyre, 2016).

1 pav. Šeimos socialinės atskirties rizikos veiksniai

Šaltinis: sudarytas autorių pagal (Cedeño (2023); Favre, Aksoy, Janousch (2022); Daoud, Alfayumi-Zeadna, Tur-Sinai ir kt., (2020))

Šeimos ekonominė atskirtis rodo menką finansinį įsitraukimą dėl ilgalaikio nedarbo, žemo atlyginimo ir nesaugios darbo vietos. Ribotos finansinės galimybės daro įtaką šeimos nelygybei dėl turto, uždarbio, profesinių galimybių ir materialinių vertybių. Socialinė atskirtis šeimose pasireiškia kaip ribota prieiga prie reikiamų ir socialinių paslaugų, tokių kaip švietimas, sveikatos priežiūra ir socialinė pagalba. Šeimos politinė atskirtis, kai asmenys negali priimti sprendimų dėl savo gyvenimo pasirinkimų ar įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Šią atskirtį lemia politikos gyvenimo tradicijos, įstatymai ar diskriminacija. Todėl asmenys, patiriantys socialinę riziką, gali susidurti su iššūkiais, nes neturinti pakankamai informacijos apie savo teises, galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo ir negalintys tapti valdžios atstovais. Šeimos kultūrinė atskirtis pasireiškia, kai šeima patiria kultūros atotrūkį visuomenėje, kurioje gyvena. Kultūrinė atskirtis tarp šeimos, kuri patiria kalbos ir kultūros barjerus pasireiškia, kaip ribotu bendravimu su kitais asmenimis, mažu įsitraukimu į bendruomenės veiklas ir kitus užsiėmimus (Cedeño, 2023). Pasak Favre, Aksoy, Janousch ir kt., (2022), psichologinė atskirtis, į kurią įeina nerimas, stresas, depresijos požymiai ir smurtas artimoje aplinkoje, yra dažna socialinę riziką patiriančių tėvų ir jų vaikų patiriama žala. Nors kai kurie vaikai geba sėkmingai prisitaikyti prie esamos situacijos ir išvengti neigiamų vystymosi sutrikimų, tačiau psichologinė atskirtis gali pasireikšti uždarmu ir nesaugumo jausmu. Todėl šios atskirties mažinimui svarbu artimųjų palaikymas ir stiprūs socialiniai ryšiai, kurie gali apginti auką nuo smurtautojo. Gyvenamosios vietos atskirtis rodo, kad šeimos gyvenančios aplinkoje, kurioje vyrauja žemos pajamos, didelis nusikalstamumas, chaosas, reikiamų paslaugų neprieinamumas (pvz., sveikatos ar švietimo) gali daryti įtaką asmenims patirti nerimą, stresą ar depresijos simptomų atsiradimą (Daoud, Alfayumi-Zeadna, Tur-Sinai ir kt., 2020).

Anot Akgul (2022) ir Li, Agarwal, YinOh ir kitų (2024), suaugusių šeimos narių nestabili psichikos sveikatos būklė, pasireiškianti nerimu ir depresija, žemu išsilavinimo ir švietimo lygiu, nepakankamomis ekonominėmis galimybėmis bei silpnais tarpusavio santykiais neigiamai paveikia šeimos funkcionavimą. Suaugusiųjų elgesys tampa pavyzdžiu vaikams, nes šeima savo pavydžiu ugdo vaiko socialinius įgūdžius. Tiek sąmoningai, tiek nesąmoningai vaikai perima tėvų elgesio, suvokimo ir mąstymo modelius. Jei šeimoje yra neigiamos ar silpnos vertybės, prasti santykiai ir bendravimo būdai, šie veiksniai gali neigiamai atsiliiepti šeimos struktūrai ir šeimos tarpusavio santykiams, kurie yra pagrindiniai šeimos funkcionavimo elementai. Šios priežastys gali paveikti vaikų ir tėvų prastus tarpusavio santykius, patiriama socialinė izoliacija, patyčias iš aplinkos ar net smurtą. Šio tipo šeimoje yra svarbi diferenciacija, nes ji padeda asmenims atsiriboti nuo patiriamų konfliktiškų santykių šeimoje. Tačiau iš šeimos narių pusės gali kilti stiprus

pasipriešinimas ir bandymas grąžinti asmenį į seną elgesį tam, kad neprastų su juo ryšio (Bowen, 2025).

Socialinę riziką patiriančios šeimos ar asmenys dažnai susiduria su diskriminacija, marginalizacija ir regresija, o šie veiksniai gali lemti socialinės rizikos pasekmes (Cedeño, 2023). Todėl svarbu gerinti šeimos tėvų tėvystės įgūdžius, socialinę ir emocinę šeimos narių gerovę, skatinti teigiamus šeimos pokyčius ir pagalbos tęstinumą (Li, Agarwal, YinOh ir kt., 2024). Šiuo metu yra teikiamos įvairios paslaugos šeimoms, kurios patiria socialinę riziką. Institucijos tokios, kaip krizių centrai, socialinės paramos centrai, nevyriausybines organizacijos, kitos paslaugos, kaip psichologo ir socialinio darbuotojo pagalba ir konsultavimas, socialinė priežiūra ir kitos paslaugos. Šios paslaugos apima pagalbą socialinės atskirties mažinimui dažnai yra kompleksiškos, suteikdamos pagalbą šeimai savarankiškai spręsti iškilusius sunkumus (Socialinių paslaugų katalogas, 2025).

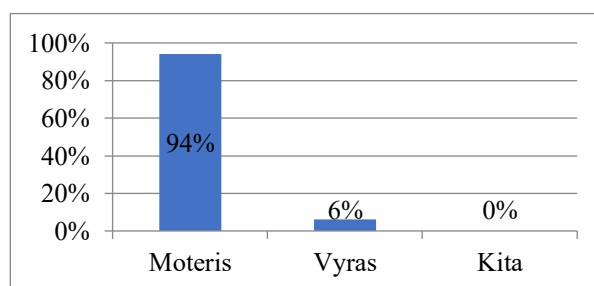
Apibendrinant galima teigti, jog šeimos socialinė atskirtis kyla dėl ekonominių, socialinių, psichologinių, politinių, kultūrinių ir gyvenamosios vietos veiksnių, kurie neigiamai veikia tėvų ir vaikų gerovę. Todėl socialiniai darbuotojai bendradarbiaudami su kitais specialistais stiprina šeimos įgūdžius ir socialinius ryšius bei teikia pagalbą, siekiant mažinti atskirtį ir skatinti šeimos narių gerovę.

TYRIMO METODIKA

Tyrimo tipas – kiekybinis tyrimas, atliktas naudojant anketinės apklausos metodą. Tyrime dalyvavo 101 respondentas, dirbantis socialinį darbą su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis. Apklausos klausimyną sudarė 11 uždarų klausimų su galimybe pateikti papildomus atsakymus raštu. Tyrimas buvo atliktas 2025 m. spalio mėnesį. Surinkti duomenys apdoroti ir išanalizuoti naudojant „Microsoft Excel“ programą.

TYRIMO REZULTATAI

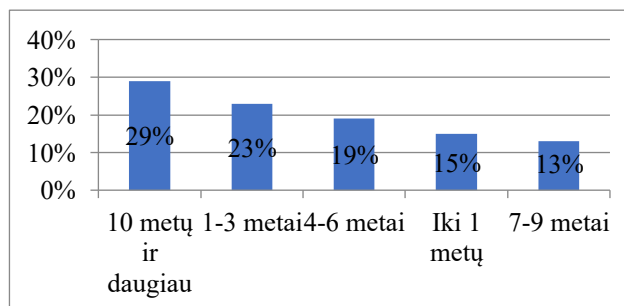
Pirmu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti respondentų lytį.

1 pav. Respondentų lyties pasiskirstymas

Beveik visi respondentai (t.y. 94 proc.) buvo moterys, 6 proc. respondentų – vyrai.

Antru tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti kiek laiko respondentai dirba su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

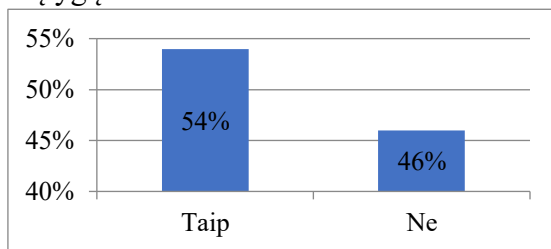

2 pav. Respondentų darbo stažo pasiskirstymas

29 proc. respondentų nurodė, kad dirba 10 metų ir daugiau su šeimomis, kurios patiria socialinę atskirtį, 23 proc. respondentų atsakė, jog turi 1-3 metus darbo stažo su šeimomis, 19 proc.

respondentų teigė, kad dirba 4-6 metus, 15 proc. respondentų nurodė, kad dirba iki 1 metų ir 13 proc. respondentų teigė, kad dirba 7-9 metus tiesiogiai su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

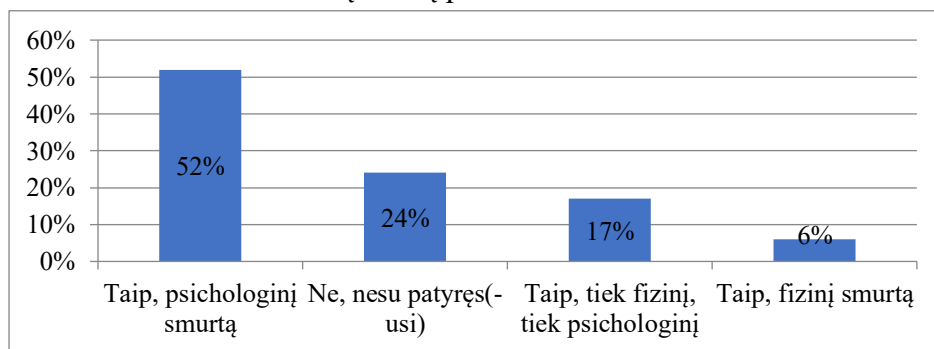
Trečiu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti ar respondentai yra susirgę ar patyrę sveikatos sutrikimų dėl darbo sąlygų ar streso darbe.

3 pav. Respondentų sveikatos sutrikimų dėl darbo sąlygų ar streso pasiskirstymas

54 proc. respondentų atsakė, kad yra patyrę sveikatos problemų dėl darbo, o 46 proc. respondentų teigė, jog nėra patyrę sveikatos sunkumų dėl darbo krūvio ar streso.

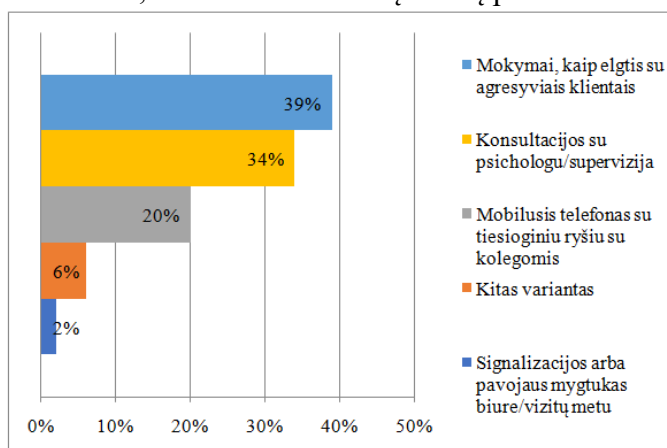
Ketvirtu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti ar respondentai yra patyrę smurtą ar grąsinimus darbo metu dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

4 pav. Respondentų patiriamo psichologinio ir fizinio smurto darbo metu pasiskirstymas

Virš pusės apklaustų respondentų (t.y. 52 proc.) teigė, kad yra patyrę psichologinį smurtą, 24 proc. respondentų nurodė, kad nėra patyrę smurto ar grąsinimų, 17 proc. respondentų atsakė, kad yra patyrę tiek fizinį, tiek psichologinį smurtą, o 6 proc. respondentų nurodė, kad yra patyrę fizinį smurtą darbo metu, dirbant su šeimomis, kurios patiria socialinę riziką.

Penktu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip respondentai apsaugo nuo fizinio ir psichologinio smurto darbo metu, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

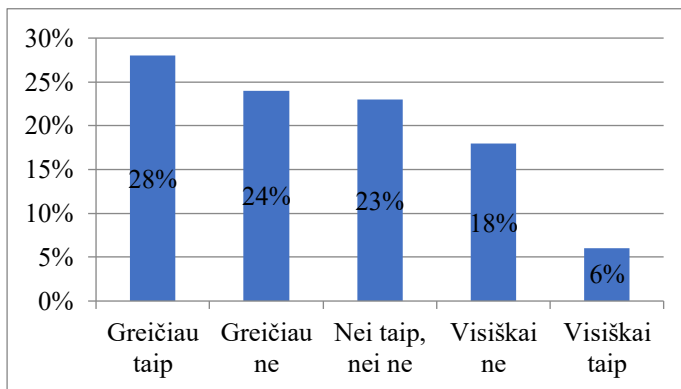

5 pav. Respondentų apsaugojimo nuo fizinio/psichologinio smurto darbo metu pasiskirstymas

39 proc. respondentų atsakė, kad mokymai, kaip elgtis su agresyviais klientais, juos apsaugo nuo smurto darbo aplinkoje, 34 proc. respondentų nurodė, jog apsaugoti padeda konsultacijos su psichologu ar supervizija, 20 proc. respondentų atsakė, kad mobilusis telefonas su tiesioginiu ryšiu su kolegomis padeda apsaugoti nuo galimo smurto. 6 proc. respondentų atsakė,

kad naudoja kitus metodus tokius, kaip: savirefleksija; pavojų įsivertinimo metodą; pokalbiai su artimaisiais; pokalbiai su kolegomis apie apsaugojimo priemones, galimas rizikas bei planuojamus veiksmus; draugų pagalba; savų metodų taikymas ir netaikymas jokių metodų. Tačiau keli respondentai atsakė, kad apsaugos priemonių nėra ir tai yra opi problema. 2 proc. respondentų atsakė, kad darbo metu naudoja signalizacijos ar pavojaus mygtuką, norint apsaugoti nuo fizinio ar psichologinio smurto darbo metu, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

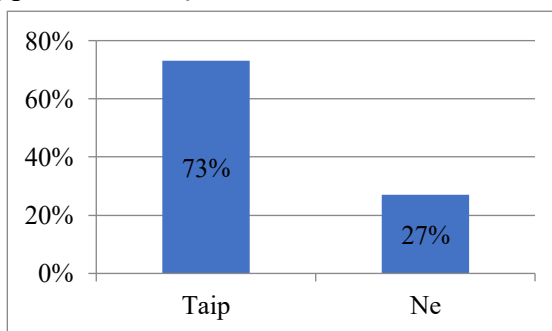
Šeštu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti ar respondentai jaučia, kad jų darbovietėje yra užtikrinamas pakankamas fizinis ir emocinis saugumas, kad galėtų išvengti per didelio streso ar perdegimo.

6 pav. Pakankamo fizinio ir emocinio saugumo užtikrinimo darbo vietoje pasiskirstymas

28 proc. respondentų nurodė, kad greičiau yra užtikrinamas saugumas nuo streso ir perdegimo, 24 proc. respondentų atsakė, kad greičiau nėra darbovietė apsaugojus savo darbuotojus, 23 proc. respondentų teigė, jog nei yra užtikrinamas saugumas, nei nėra. 18 proc. respondentų nurodė, kad visiškai darbo vieta neapsaugo komandą nuo streso ar perdegimo ir 6 proc. respondentų teigė, kad darbo vieta visiškai užtikrina fizinį ir emocinį saugumą, kad galėtų išvengti streso ir nerimo darbe.

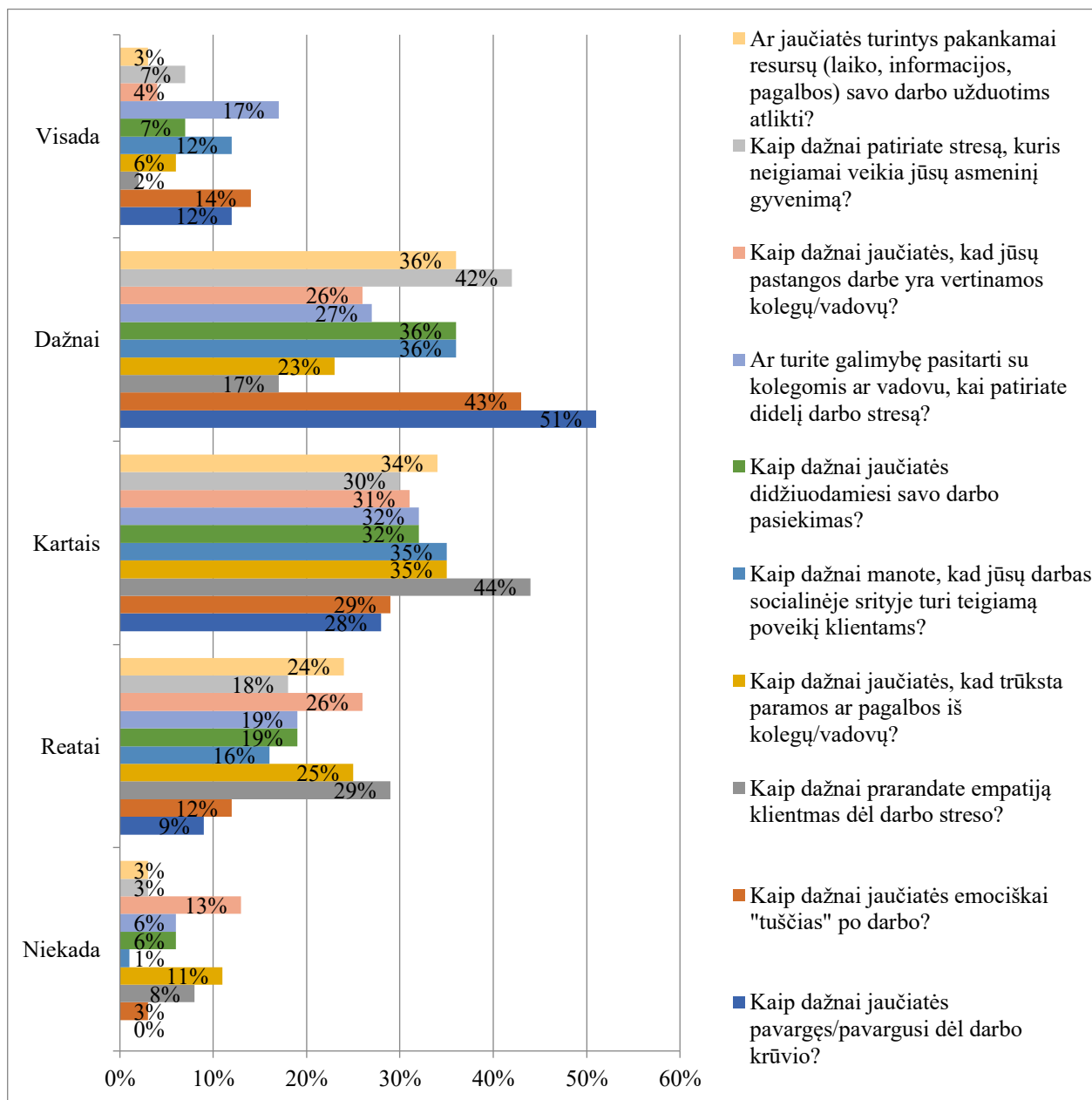
Septintu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti ar dirbdami su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis respondentams teko patirti nuolatinį išsekimą, emocinį atsiribojimą nuo klientų ar sumažėjusį profesinį pasitenkinimą.

7 pav. Respondentų išsekimo, emocinio atsiribojimo, profesinio pasitenkinimo sumažėjimo pasiskirstymas

73 proc. respondentų teigė, jog yra patyrę pagrindinius perdegimo sindromo simptomus, o 27 proc. respondentų nurodė, jog nėra patyrę nuolatinio emocinio išsekimo, emocinio atsiribojimo ar profesinio pasitenkinimo sumažėjimą.

Aštuntu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti koks yra respondentų darbo krūvis ir dėl to patiriama emocinė būsena (žr. 8 pav. kitame puslapyje).

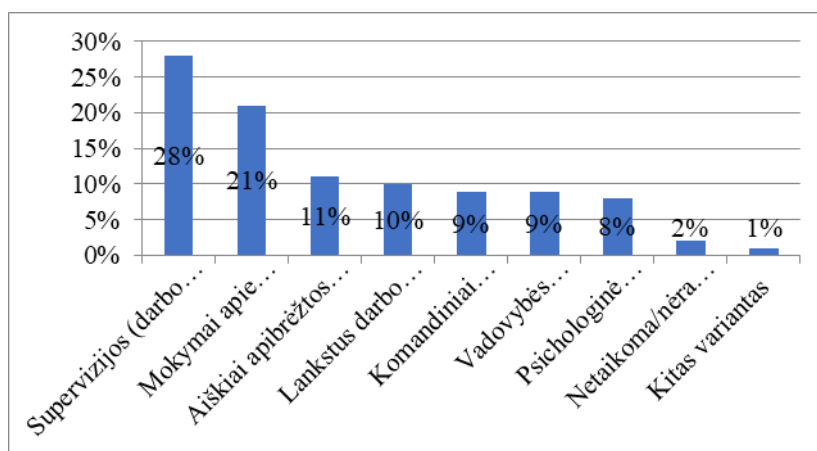

8 pav. Respondentų darbo krūvis ir emocinė būsena

Apklausiant respondentų ar jie jaučia turintys pakankamai resursų (laiko, informacijos, pagalbos) savo užduotims atlikti, 3 proc. respondentų nurodė, kad niekada neturi pakankamai resursų, 23 proc. respondentų atsakė, kad retai turi išteklių užduotims atlikti, 34 proc. respondentų teigė, kad kartais turi laiko, informacijos ar pagalbos, 36 proc. respondentų nurodė, kad dažnai turi šiuos resursus ir 3 proc. respondentų nurodė, kad visada turi resursų darbo užduotims atlikti. Atsakant į klausimą, kaip dažnai respondentai patiria stresą, kuris neigiamai veikia jų asmeninį gyvenimą, 3 proc. respondentų nurodė, kad niekada nejaučia streso, 18 proc. respondentų nurodė, jog retai jaučia nerimą, 30 proc. respondentų atsakė, kad kartais jaučia šį simptomą, 42 proc. respondentų teigė, kad dažnai jaučiasi įsitemę ir 7 proc. respondentų atsakė, jog visada jaučia stresą, kuris neigiamai paveikia jų asmeninį gyvenimą. Apklausiant respondentų, kaip jie mano, kad jų pastangos darbe yra vertinamos kolegų ir vadovų, 13 proc. respondentų atsakė, kad niekada nejaučia, kad jų pastangos yra įvertinamos, 26 proc. respondentų nurodė, kad retai jaučiasi vertinami savo darbe, 31 proc. respondentų teigė, kad kartais jaučia šį įvertinimą, 27 proc. respondentų nurodė, kad dažnai jaučiasi branginami savo darbo komandos narių ir 4 proc. respondentų nurodė, kad visada jaučia, kad jų pastangos yra įvertinamos darbe. Apklausiant respondentų ar jie turi galimybę pasitarti su kolegomis ar vadovu, kai patiria didelį darbo stresą, 6

proc. respondentų nurodė, kad niekada neturi šios galimybės, 19 proc. respondentų nurodė, jog retai turi galimybę pasitarti su savo komanda, 32 proc. respondentų atsakė, kad kartais jaučia turintys progą pasikonsultuoti, 27 proc. respondentų teigė, jog darnai turi šį pasirinkimą ir 17 proc. respondentų nurodė, kad visada gali pasikalbėti su savo kolegomis ir vadovais, kai jaučia didelį darbo stresą. Apklausus respondentų, kaip dažnai jie jaučia didžiudamiesi savo darbo pasiekimais, 6 proc. nurodė, kad niekada nesididžiuoja savo pasiekimais, 19 proc. respondentų atsakė, kad retai gali pasigirti savo darbu, 32 proc. respondentų teigė, jog kartais džiaugiasi savo darbu su kitais asmenimis, 36 proc. respondentų nurodė, kad dažnai jaučia galintys pasididžiuoti, 7 proc. respondentų atsakė, kad visada didžiuojasi savo darbo rezultatais. Apklausiant respondentų, kaip dažnai jie mano, kad jų darbas socialinėje srityje turi teigiamą poveikį klientams, 1 proc. respondentų teigė, kad niekada nemato savo darbo naudos, 16 proc. respondentų nurodė, jog retai mano savo darbo prasmingumą teigiamiems klientų poveikiams, 35 proc. respondentų atsakė, kad kartais išvelgia naudingą darbą socialinėje srityje, 36 proc. respondentų teigė, kad dažnai mato teigiamus poveikius klientams ir 12 proc. respondentų atsakė, jog visada pastebi ir mato, kad jų darbas turi pozityvius poveikius jų klientams. Apklausiant respondentų, kaip dažnai jie jaučia, kad trūksta paramos ar pagalbos iš kolegų, vadovų, 11 proc. respondentų nurodė, kad niekada jiems netrūksta pagalbos darbe, 25 proc. respondentų nurodė, kad retai trūksta paramos iš kolegų ir vadovų, 35 proc. respondentų teigė, kad kartais jaučiama stoka ties pagalba iš komandos pusės, 23 proc. respondentų atsakė, kad dažnai jaučia šį trūkumą ir 6 proc. respondentų teigė, kad visada jaučia pagalbos trūkumą iš kitų darbuotojų. Apklausiant respondentų, kaip dažnai jie praranda empatiją klientams dėl darbo streso, 8 proc. respondentų atsakė, kad niekada nepraranda empatijos klientams, 29 proc. respondentų atsakė, kad retai susiduria su šia problema, 44 proc. respondentų nurodė, jog kartais praranda šį jausmą dėl savo darbo streso, 17 proc. respondentų atsakė, kad dažnai patiria sumažėjusius jausmus klientams ir 2 proc. respondentų atsakė, kad visada susiduria su empatijos sumažėjimu dėl darbo streso. Apklausiant respondentų, kaip dažnai jie jaučias emociškai „tušti“ po darbo, 3 proc. respondentų teigė, jog niekada, 12 proc. respondentų atsakė, kad retai jaučias išsekę po darbo, 29 proc. respondentų nurodė, kad kartais jaučias pavargę grįžę namo, 43 proc. respondentų nurodė, kad dažnai jaučias pavargę ir 14 proc. respondentų atsakė, kad visada jaučias emociškai „tušti“ po darbo. Apklausiant respondentų, kaip dažnai jie jaučias pervargę dėl darbo krūvio, 0 proc. respondentų atsakė, kad niekada nesijaučia pervargę, 9 proc. respondentų atsakė, kad retai jaučias išsekę dėl darbo, 28 proc. respondentų nurodė, kad kartais patiria nuovargį, 51 proc. respondentų teigė, jog dažnai pavargsta ir 12 proc. respondentų atsakė, jog visada jaučias pervargę dėl darbo krūvio.

Devintu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokias priemones respondentų darbovietėje taikomos norint sumažinti riziką patirti perdegimo sindromą.

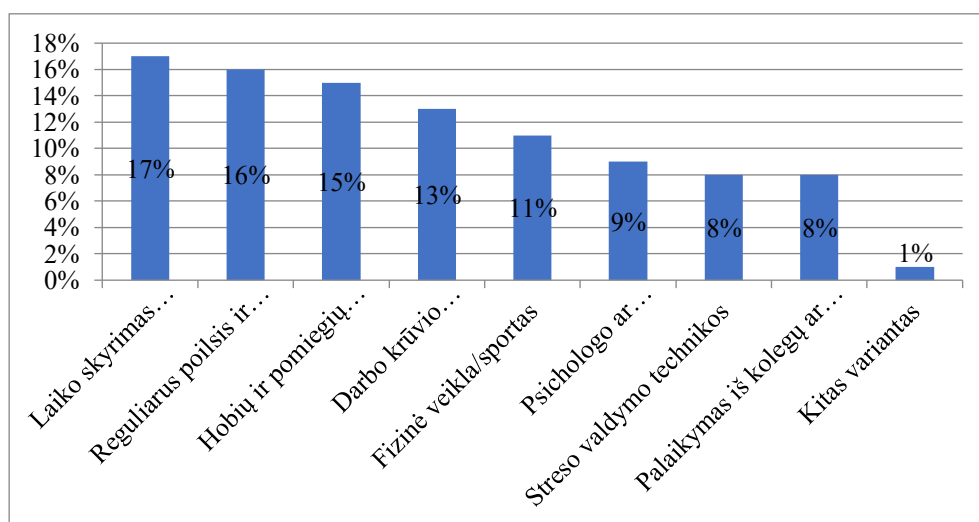

9 pav. Priemonių mažinančių perdegimo sindromo riziką, pasiskirstymas

28 proc. respondentų atsakė, kad darbovietėje taikoma supervizija (darbo aptarimai su specialistu), 21 proc. respondentų nurodė, kad taikomi mokymai apie streso valdymą ir emocinį

atsparumą, 11 proc. respondentų nurodė, kad jų darbovietėje yra aiškiai apibrėžtos pareigos ir atsakomybės, kas padeda mažinti perdegimo riziką. 10 proc. respondentų atsakė, kad padeda lankstus darbo grafikas ir poilsio dienos, 9 proc. respondentų teigė, kad padeda komandiniai susitikimai ir emocinės paramos grupės, 9 proc. respondentų teigė, jog vadovybės palaikymas, įsiklausymas į darbuotojų poreikius mažina stresą ir nerimą, 8 proc. respondentų atsakė, kad psichologinė pagalba darbuotojams padeda išvengti perdegimo, 2 proc. respondentų atsakė, kad jų darbovietė netaiko jokių priemonių norint sumažinti riziką patirti perdegimo sindromą. Ir 1 proc. respondentų nurodė, kad supervizija ir kitos taikomos priemonės yra tik formalumai ir realios pagalbos nėra, o pati didžiausia įtampa kyla iš darbovietės ir vadovybės.

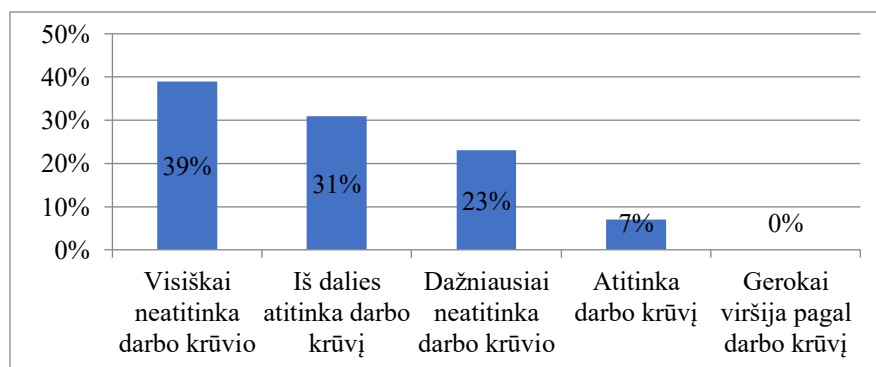
Sekančiu tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip respondentai stengiasi patys apsisaugoti nuo perdegimo sindromo.

10 pav. Respondentų apsisaugojimo priemonių nuo perdegimo sindromo pasiskirstymas

17 proc. respondentų nurodė, kad jie apsisaugo, kai skiria laiko sau ir atsiriboja nuo darbo pamainos, 16 proc. respondentų atsakė, kad reguliarus poilsis ir laisvalaikis prisideda nuo perdegimo sindromo, 15 proc. respondentų teigė, jog puoselėja hobių ir pomėgius, 13 proc. respondentų nurodė, jog planuoja savo darbo krūvį ir nusistato prioritetus, 11 proc. respondentų atsakė, kad apsisaugoti nuo perdegimo padeda fizinė veikla, sportas, 9 proc. respondentų teigė, kad lanko psichologo ar supervizoriaus konsultacijas, 8 proc. respondentų atsakė, kad naudoja streso valdymo technikas nuo perdegimo sindromo, 8 proc. respondentų nurodė, jog perdegimą mažina palaikymas iš kolegų ar vadovybės ir 1 proc. respondentų nurodė, kad mėgsta pasivaikščioti su savo augintiniais, stengiasi mažinti perfekcionizmo savybės ir savirefleksija, atkreipia dėmesį į kokybišką miegą bei patys organizuoja kolegų palaikymo grupes, laisvalaikį kartu.

Vėliau buvo siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę ar atlyginimas atitinka jų darbo krūvį dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis (žr. 11 pav.).

11 pav. Respondentų atlyginimo ir darbo krūvio atitikimo pasiskirstymas

39 proc. respondentų teigė, kad atlyginimas už darbą su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis, visiškai neatitinka darbo krūvio, 31 proc. respondentų atsakė, kad atlyginimas iš dalies atitinka darbo krūvį, 23 proc. respondentų nurodė, kad atlyginimas dažniausiai neatitinka darbo krūvio, 7 proc. respondentų atsakė, kad atlyginimas atitinka darbo.

Apibendrinant analizuotus rezultatus, matyti, kad socialiniai darbuotojai dažnai patiria perdegimo sindromą, dirbant su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis.

IŠVADOS

1. Perdegimo sindromas – tai emocinio, fizinio ir psichinio išsekimo būseną, kylanti dėl ilgalaikio streso darbe. Jis dažnai pasireiškia tarp socialinių darbuotojų, pedagogų, gydytojų ir kitų profesijos atstovų. Šis sindromas mažina darbuotojo motyvą, darbo kokybę ir gali sukelti sveikatos problemų. Todėl svarbu laiku atpažinti perdegimo sindromo simptomus ir taikyti prevencines priemones, kurių metu svarbu rūpintis savimi, palaikyti darbo ir poilsio balansą bei skatinti organizacijos pagalbą darbuotojams.

2. Socialinę riziką patiriančios šeimos susiduria su daugybe iššūkių, kurie kyla dėl ekonominių, socialinių, politinių, kultūrinių, psichologinių ir gyvenamosios vietos veiksnių. Tokios šeimos dažnai patiria socialinę atskirtį, emocinius sunkumus, prastus tarpusavio santykius bei ribotas galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Siekiant mažinti šiuos iššūkius, būtina stiprinti tėvų tėvystės įgūdžius, gerinti socialinę aplinką, skatinti bendruomeniškumą ir užtikrinti pagalbos paslaugų prieinamumą bei tęstinumą, kad šeimos integruotųsi į visuomenę.

3. Tyrimo duomenys parodė, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis, dažnai patiria perdegimo sindromo simptomus dėl didelio darbo krūvio, emocinio išsekimo ir patiriamo streso, kuris veikia jų asmeninį gyvenimą. Jie neturi pakankamų išteklių užduotims atlikti, dažnai suserga arba patiria sveikatos sutrikimų dėl darbo sąlygų, taip pat patiria fizinį ir psichologinį smurtą iš klientų. Be to, jų darbo krūvis dažnai neatitinka atlyginimo. Siekiant mažinti perdegimo sindromo pasireiškimą, svarbu, kad socialiniai darbuotojai skirtų laiko sau, poilsiui, hobių puoselėjimui ir fizinei veiklai. Taip pat, būtina mažinti darbo krūvį ir užtikrinti, kad darbovietė imtųsi prevencinių priemonių, tokių kaip supervizijos, intervizijos, mokymai apie streso valdymą, aiškios darbo funkcijos bei teiktų pagalbą darbuotojams, kurie patiria perdegimo sindromą.

LITERATŪRA

1. Akgul, M. S. (2022). Examining Undergraduates' Perspectives on the Concepts Family and Marriage. *International Online Journal of Education and Teaching*, 9(1), 34–45.
<https://iojet.org/index.php/IOJET/article/view/1556>
2. Baka, Ł., Prusik, M., & Grala, K. (2025). Burnout or Depression? Investigating Conceptual and Empirical Distinctions in a High-Stress Occupational Group. *Journal of Clinical Medicine*, 14(12). DOI: <https://doi.org/10.3390/jcm14124036>
3. Bhalla, A. S., & Lapeyre, F. (2016). *Poverty and exclusion in a global world*. springer.
DOI: [10.1057/9780230005624preview](https://doi.org/10.1057/9780230005624preview)
4. Bowen, M. (2025). DIFFERENTIATION OF SELF OR THE I POSITION: Notes for a 1970 Videotape Lecture Series on Family Systems Theory Produced at the Medical College of Virginia. *Family Systems: A Journal of Natural Systems Thinking in Psychiatry & the Sciences*, 19(2), 149–171.
DOI: [10.1016/j.cpr.2021.102101](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102101)
5. Cedeño, D. (2023). Social Exclusion and Inclusion: A Social Work Perspective. *Families in Society: Journal of Contemporary Social Services*, 104(3), 332–343.
<https://doi.org/10.1177/10443894221147576>
6. Daoud, N., Alfayumi-Zeadna, S., Tur-Sinai, A., Geraisy N., Talmud I. (2020). Residential segregation, neighborhood violence and disorder, and inequalities in anxiety among Jewish and Palestinian-Arab perinatal women in Israel. *Int J Equity Health* 19, 218. DOI: [10.1186/s12939-020-01339-5](https://doi.org/10.1186/s12939-020-01339-5)

7. Duncan, S., & Pond, R. (2025). Effective burnout prevention strategies for counsellors and other therapists: a systematic review and meta-synthesis of qualitative studies. *Counselling Psychology Quarterly*, 38(3), 526–555. <https://doi.org/10.1080/09515070.2024.2394767>
8. Ensour, W., & Al Maaaitah, H. (2024). Investigating Sustainable Employee Well-Being: A Decade of Research on Burnout Studies. *Corporate Governance & Organizational Behavior Review*, 8(3), 29–39. DOI: <https://doi.org/10.22495/cgobrv8i3p3>
9. EPIONE, Well-being Lab, & WTZ CZersk (2023). *Viskas apie perdegimo sindromą. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams ir ne tik*. Finansuojama Europos Sąjungos lėšomis (projekto Nr. 2021-1-LT01-KA220-ADU-000028407). <https://www.epione.lt/wp-content/uploads/2023/10/VISKAS-APIE-PERDEGIMO-SINDROMA.pdf>
10. Favre, C. A., Aksoy, D., Janousch, C., & Garrote, A. (2022). Peer Status as a Potential Risk or Protective Factor: A Latent Profile Analysis on Peer Status and Its Association with Internalizing Symptoms in Adolescents with and without Parental Physical Abuse Experience. *Children (Basel, Switzerland)*, 9(5). DOI: [10.3390/children9050599](https://doi.org/10.3390/children9050599)
11. Ilavská, L. H., & Lešková, L. (2019). Burnout Syndrome as a Factor Reducing the Professional Performance of Social Workers. *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences & Arts SGEM*, 6, 401–408. DOI: <https://doi.org/10.5593/SWS.ISCSS.2019.3>
12. Kenneth Li, Y., Pratibha Keshav Agarwal, Yin Oh, J., Li Ming Ong, Wen Hann Chow, Daniel, L. M., Oh Moh Chay, Low, C. J. W., & Sita Padmini Yeleswarapu. (2024). Impact of family and caregiver factors on development and behaviours in maltreated young children. *Annals of the Academy of Medicine, Singapore*, 53(6), 361–370. DOI: [10.47102/annals-acadmedsg.202489](https://doi.org/10.47102/annals-acadmedsg.202489)
13. Kopasz, M., Gyori, A., Husz, I., Medgyesi, M. (2024). Does attending to extremely poor clients increase the burnout of social workers? *European Journal of Social Work* 28(4), 1-16. DOI: [10.1080/13691457.2024.2367069](https://doi.org/10.1080/13691457.2024.2367069)
14. Kuzyšin, B., Schavel, M., & Pavelková, J. (2020). Reflection of the Specifics of the Supervision Process in the Environment of Social and Legal Protection of Children. *Postmodern Openings / Deschideri Postmoderne*, 11, 116–130. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/126>
15. Lietuvos Respublikos Seimas. (2008, birželio 3). *Nutarimas X-1569* (galiojanti suvestinė redakcija nuo 2011 m. rugsėjo 30 d.). Valstybės žinios, 2008(69), 2624. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3B7EBBC66A98>
16. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2006). *Socialinės rizikos šeimų apsaugos ir pagalbos įsakymas Nr. A1-93* [Įsakymas]. Valstybės žinios, 2006-04-20, Nr. 43-1570. Suvestinė redakcija galioja 2025-08-01–2025-12-31. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/JoSRyJCECI>
17. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, Nr. X-493, Žin., 2006, Nr. 17-589, nauja redakcija nuo 2024-07-01 (Suvestinė redakcija nuo 2025-05-23 iki 2028-12-31). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/asr>
18. Maslach, C., Leiter, M., Jackson, S. E. (2015). *Maslach Burnout Inventory Manual* (3rd ed.) Consulting Psychologists Press. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/277816643>
19. Navaitienė, J., Danilovienė, V. (2017). Mokytojų perdegimas darbe ir perfekcionizmas. *Ugdymo psichologija / Educational Psychology*, 28, 38-55. DOI: <https://doi.org/10.15823/up.2017.03>
20. Šimkutė, S. (2020). *Socialinių pedagogų perdegimo sindromas ir komandinė lyderystė [Burnout syndrome and team leadership of social pedagogues]*. [Magistro baigiamasis darbas, Vytauto Didžiojo universitetas]. <https://www.vdu.lt/cris/bitstreams/e9124dfe-8271-4067-b3aa-c6da360527f6/download>
21. Sirvydė, A. (2024). *Profesinio perdegimo prevencija ir įveika socialiniame darbe*. [Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas]. <https://cris.mruni.eu/cris/bitstreams/e50f1511-54f7-4dbb-a943-15f1b12ccb1a/download>
22. Šmitas, A., Auškalnytė, E. (2024). Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinis perdegimas ir jį lemiantys veiksniai individualios priežiūros darbuotojų lygmeniu. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 20(1), 134-143. DOI: <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/index>
23. Stasiūnaitienė, E., Mažeikaitė S., (2015). Socialinio Darbuotojo patiriamos problemos dirbant su socialinės rizikos šeimomis. *Sveikatos mokslai / Health Sciences in Eastern Europe*, 25(5), 13-17. DOI: <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2015.082>
24. Tichonova, L., Ginntilienė, M. (2021). Perdegimo sindromo poveikis ergoterapeutų profesiniam tobulėjimui. *Sveikatos mokslai / Health Sciences in Eastern Europe*, 31(7), 222-226. DOI: <https://doi.org/10.35988/sm-hs.2021.249>

25. Ukaegbu, N. (2023). Qualitative Study Exploring the Risk Factors of Burnout: Pennsylvania Social Work Professionals in Child Welfare. *Social Work Doctoral Dissertations*, 31, 1-102.
<https://research.library.kutztown.edu/socialworkdissertations/31>

BURNOUT SYNDROME AMONG SOCIAL WORKERS WORKING WITH FAMILIES AT SOCIAL RISK

EMILIJA GRINIŪTĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolpingo Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyzes the burnout syndrome experienced by social workers working with families at social risk. Based on a review of scientific literature, the paper defines the concept of burnout syndrome, its symptoms, causes, consequences, and measures to prevent it. It examines how long-term emotional and psychological stress in the workplace affects social workers emotional, physical, and mental well-being, as well as their motivation and work efficiency. In addition, the concept of families experiencing social risk is discussed, presenting the main risk factors and their impact on family relationships. The paper also includes a quantitative study that reveals the burnout syndrome experienced by social workers working with families at social risk.

Keywords: *burnout syndrome; social work; socially at-risk families.*

ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ VALDYMAS IR DARBUOTOJŲ GEROVĖ ORGANIZACIJOSE: SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVA VŠĮ „VAIKŲ LINIJA“ PAVYZDŽIU

UGNĖ JASILIONYTĖ, VITA LEKEVIČIŪTĖ

Kolpingo kolegija

Darbo vadovė: **doc. dr. RŪTA MEIŠTĖ**

ANOTACIJA

Šiame darbe nagrinėjamas žmogiškųjų išteklių valdymas ir darbuotojų gerovė organizacijose, taikant socialinio darbo perspektyvą VŠĮ „Vaikų linija“ pavyzdžiu. Tyrimo tikslas – išanalizuoti, kaip personalo valdymo priemonės ir organizacinė aplinka veikia darbuotojų gerovę, pasitenkinimą darbu bei įsitraukimą. Teorinėje dalyje aptariami pagrindiniai žmogiškųjų išteklių valdymo principai, darbuotojų gerovės samprata ir socialinio darbo metodai, skirti stiprinti darbo aplinką bei organizacijos kultūrą. Empirinėje dalyje analizuojamas VŠĮ „Vaikų linija“ personalo valdymo praktikos poveikis darbuotojų emocinei gerovei, motyvacijai ir darbo pasitenkinimui. Tyrimo rezultatai parodė, kad sistemingas žmogiškųjų išteklių valdymas, derinant socialinio darbo principus, prisideda prie darbuotojų psichologinės gerovės, skatina efektyvų darbą ir stiprina organizacijos vidinę kultūrą.

Raktiniai žodžiai: žmogiškųjų išteklių valdymas; darbuotojų gerovė; socialinis darbas; organizacinė kultūra; motyvacija; pasitenkinimas darbu.

IVADAS

Šiuolaikinėse organizacijose darbuotojų gerovė ir motyvacija tampa esminiais veiksniais, lemiančiais ne tik individualų darbo našumą, bet ir visos organizacijos efektyvumą bei tvarumą. Žmogiškųjų išteklių valdymas – tai strateginis personalo valdymo procesas, skirtas užtikrinti, kad darbuotojai būtų tinkamai atrinkti, apmokyti, motyvuoti ir palaikomi, siekiant optimalaus jų potencialo panaudojimo. Be materialinių aspektų, didelę reikšmę darbuotojų gerovei turi psichologinė aplinka, organizacinė kultūra ir socialinių ryšių stiprinimas darbo vietoje.

Mokslinėje literatūroje atlikti tyrimai (Guest, 2017; Bates, Thompson, 2007; Shier, Graham, 2013) akcentuoja socialinio darbo perspektyvą, suteikiant galimybę į žmogiškųjų išteklių valdymą žvelgti holistiškai, įvertinant darbuotojų emocinę gerovę, socialinius poreikius ir darbo sąlygų kokybę. Tačiau pasigendama konkrečių žmonių išteklių valdymo priemonių, kurie galėtų didinti darbuotojų gerovę organizacijose socialinio darbo perspektyvoje.

Šio darbo **tikslas** – išanalizuoti žmonių išteklių valdymo priemones ir darbuotojų gerovę organizacijose socialinio darbo perspektyvoje VŠĮ „Vaikų linija“ pavyzdžiu.

VŠĮ „Vaikų linija“ pasirinkta kaip tyrimo objektas, nes tai organizacija, kurioje darbuotojų gerovė ir socialinės atsakomybės principai yra ypatingai svarbūs.

Darbo tikslui pasiekti buvo iškelti du **uždaviniai**:

1. Aptarti žmonių išteklių valdymo ir darbuotojų gerovės priemonių organizacijose socialinio darbo perspektyvoje teorinius aspektus;
2. Atlikti tyrimą žmonių išteklių valdymo ir darbuotojų gerovės priemonių socialinio darbo perspektyvoje VŠĮ „Vaikų linija“;
3. Sudaryti žmonių išteklių valdymo priemonių planą, kuriant darbuotojų gerovę organizacijose socialinio darbo perspektyvoje.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, stebėjimo metodas.

Darbo rezultatai parodė, kad derinant žmogiškųjų išteklių valdymo priemones su socialinio darbo principais, ženkliai gerėja darbuotojų psichologinė gerovė. Tokia sistema skatina efektyvesnį darbą, didina darbuotojų įsitraukimą ir pasitenkinimą darbu bei stiprina teigiamą organizacinę kultūrą, kurioje darbuotojai jaučiasi vertinami ir palaikomi.

Praktinis darbo reikšmingumas. Atlikta analizė turi reikšmingą praktinę vertę organizacijoms, siekiančioms užtikrinti darbuotojų gerovę ir efektyviai valdyti žmogiškuosius

išteklius. Tyrimo rezultatų išvalgos gali būti tiesiogiai pritaikomos praktikoje, tobulinant žmogiškųjų išteklių valdymo sistemas ir kuriant darnią, motyvuojančią darbo aplinką organizacijose. Šio praktinio darbo reikšmingumas VŠĮ „Vaikų linijai“ pasireiškia tuo, kad tyrimo metu identifikuotos ir sistemiškai aprašytos taikomos žmonių išteklių valdymo bei darbuotojų gerovės priemonės leidžia organizacijai kryptingai vertinti ir tobulinti vidinius procesus, susijusius su darbuotojų emocine sveikata ir profesiniu tvarumu. Gauti rezultatai ir parengtas priemonių planas gali būti naudojami kaip praktinis įrankis stiprinant darbuotojų ir savanorių gerovę, mažinant perdegimo riziką bei užtikrinant aukštą emocinės pagalbos vaikams paslaugų kokybę.

1. ŽMONIŲ IŠTEKLIŲ VALDYMO IR DARBUOTOJŲ GEROVĖS PRIEMONIŲ ORGANIZACIJOSE SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVOJE TEORINĖ ANALIZĖ

Personalo vadybininkai rūpinasi darbuotojų socialine gerove, rūpinasi įdarbinimu bei Darbo užmokesčio išmokėjimu. Žmogiškųjų išteklių valdymas socialinių paslaugų srityje tiesiogiai veikia teikiamų paslaugų kokybę ir organizacijos rezultatus. Vadinasi, socialinių paslaugų organizacijų vadovai turi būti ir administratoriai, ir tam tikra prasme socialiniai darbuotojai savo darbuotojams – palaikyti, motyvuoti ir užtikrinti teisingumą bei pagarbą darbe. Pasak Butkutės (2012), efektyviam žmogiškųjų išteklių valdymui šioje srityje būtina sukurti darbuotojų motyvavimo sistemą, kurios pagalba galima geriau pažinti darbuotojų poreikius ir sudaryti sąlygas jų lūkesčių realizavimui. Toks personalo vadovo vaidmuo kuria socialinę vertę organizacijoje – stiprina tarpusavio pasitikėjimą, mažina darbuotojų kaitą ir gerina paslaugų kokybę. Įmonė, užtikrindama efektyvų žmogiškųjų išteklių valdymą, taiko įvairias priemones, tokias kaip darbuotojų planavimo ir pritraukimo, adaptacijos, mokymo ir kompetencijų ugdymo, veiklos vertinimo, motyvavimo, karjeros valdymo, organizacinės kultūros ir įsitraukimo, darbo santykių ir teisinių procesų valdymo, socialinės atsakomybės ir kitas. Žmogiškųjų išteklių valdymo priemonės organizacijoje atlieka socialinio darbo funkcijas – jos padeda užtikrinti darbuotojų gerovę, įtraukti, socialinį teisingumą ir asmens įgalinimą (Dotsenko, Chumachenko, Chumachenko, Husieva, Lysenko, Kadykova, Kosenko, 2020).

Socialinio darbe taikomi šie pagrindiniai principai: pagalba, pagarba, konfidencialumas, lygybė, profesionalumas, bendradarbiavimas ir prevencija. Jie reikalingi ne tik dirbant su klientais, bet ir vadovaujant darbuotojams bei savanoriams. Šių vertybinių principų integravimas į personalo valdymą stiprina darbuotojų motyvaciją ir įsitraukimą į organizacijos veiklą. Toliau aptariama, kaip kiekvienas principas prisideda prie darbuotojų gerovės organizacijoje:

Pagalba. Socialinio darbe „pagalba“ reiškia pasirengimą suteikti palaikymą ir resursus tiems, kam to reikia. Butkutė (2012) akcentuoja, jog vadovai, taikydami pagalbos principą organizacijoje, kuria motyvacinę sistemą, ji padeda suprasti individualius darbuotojų poreikius ir padėti jiems siekti tikslų.

Pagarba. Pagarba asmeniui ir jo orumui formuoja pagrindą darniai organizacijos aplinkai. Laugalienė (2025) pabrėžia būtinybę pripažinti kiekvieno žmogaus vertę – jos tyrimas parodė, kad vertybių nuvertinimas visuomenėje (pvz., sąlyginis žmogaus gyvybės vertės traktavimas) atspindi pagarbos trūkumą. Darbo aplinkoje pagarba kiekvieno darbuotojo nuomonei, poreikiams ir asmeninėms riboms skatina tarpusavio pasitikėjimą ir darbuotojų įsitraukimą.

Konfidencialumas. Konfidencialumo principas užtikrina, kad asmeninė ir darbinė informacija būtų saugoma, o darbuotojai jaustųsi saugūs dalindamiesi rūpimais klausimais. Navikaitė (2021) savo darbe pažymi, jog konfidencialią informaciją svarbu išlaikyti slaptą tiek darbo santykių metu, tiek jiems pasibaigus. Organizacijoje tai reiškia darbuotojų pasitikėjimą vadovybe. Taip darbuotojai drąsiau įsitraukia į dialogą ir organizacijos tobulinimą.

Lygybė. Lygiavertis ir teisingas elgesys su visais darbuotojais – būtina motyvuojančios aplinkos sąlyga. Vidrinskaitė (2004) teigia, kad lygybė nereiškia visų žmonių vienodumo – tai reiškia, jog jų skirtumai neturi lemti skirtingo teisių ar galimybių suteikimo. Darbo vietoje šis principas pasireiškia vienodomis galimybėmis kilti karjeroje, teisingu užmokesčiu už tą patį darbą ir nediskriminavimu. Tokia teisingumo kultūra didina darbuotojų motyvaciją, nes jie jaučiasi vertinami pagal nuopelnus. Profesionalumas. Profesionalumo principas apima kompetenciją,

atsakomybę ir etikos normų laikymąsi. Adomaitis (2021) pažymi, kad nuolatinis darbuotojų profesionalumo stiprinimas padeda ne tik gerinti paslaugų kokybę, bet ir mažinti darbuotojų kaitą organizacijoje. Investicijos į mokymus, kvalifikacijos kėlimą ir aiški profesinės etikos laikymosi kultūra motyvuoja darbuotojus siekti geresnių rezultatų ir didina jų pasididžiavimą darbovieta.

Bendradarbiavimas. Draugiška ir bendradarbiaujanti atmosfera darbe skatina darbuotojų įsitraukimą, nes jie jaučia esą komandos dalis. Miltenienė (2005) savo tyrimuose nustatė, kad bendradarbiavimas pripažįstamas vienu iš veiksnių, gerinančių teikiamos pagalbos kokybę. Dalykiškas bendradarbiavimas – tai ne tik tarpusavio pagalba kolegoms sprendžiant problemas, bet ir bendri sprendimų priėmimai, informacijos dalijimasis. Toks komandinio darbo principu grįstas valdymas didina darbuotojų motyvaciją, nes jie jaučiasi prisidedantys prie bendrų tikslų ir mato savo indėlio prasmę.

Prevenција. Prevencijos principas skatina iš anksto užkirsti kelią problemoms, užuot laukus, kol jos išaugs. Socialinių paslaugų srityje tai svarbu ne tik klientų atžvilgiu, bet ir darbuotojų gerovei. Uselytė (2012) pabrėžia, kad socialinis darbuotojas, palaikydamas nuolatinius ryšius su bendruomene ir įvairiomis institucijomis, nuolat rūpinasi prevencine veikla. Organizacijos viduje prevencijos taikymas reiškia savalaikį konfliktų sprendimą, perdegimo prevenciją (pvz., užkertant kelią per dideliu krūviu, rūpinantis psichikos sveikata) ir rizikų valdymą. Tai stiprina saugumo jausmą darbo vietoje – darbuotojai jaučiasi apsaugoti nuo galimų stresorių, todėl išlieka motyvuoti ir produktyvūs.

2. ŽMONIŲ IŠTEKLIŲ VALDYMO IR DARBUOTOJŲ GEROVĖS PRIEMONIŲ TYRIMAS SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVOJE VŠĮ „VAIKŲ LINIJA“

Tyrimo metodika. Siekiant nustatyti žmonių išteklių valdymo ir darbuotojų gerovės priemones socialinio darbo perspektyvoje, buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio **tikslas** - ištirti žmonių išteklių valdymo ir darbuotojų gerovės priemonių taikymo ypatumus socialinio darbo perspektyvoje VŠĮ „Vaikų linija“, siekiant nustatyti jų poveikį darbuotojų gerovei.

Tikslui pasiekti, buvo taikomi šie **tyrimo metodai**: (1) *dokumentų analizė* - analizuojami VŠĮ „Vaikų linija“ vidaus dokumentai, personalo politikos aprašai, motyvavimo sistemų aprašymai bei darbo užmokesčio struktūros, kas leido nustatyti žmonių išteklių valdymo ir darbuotojų gerovės priemones, taikomas įmonės praktikoje; (2) *tiesioginis neintruzinis stebėjimas* – tyrėjos, dirbančios VŠĮ „Vaikų linija“, stebėjo darbuotojų elgesį darbo aplinkoje, kaip jie reaguoja į taikomas organizacijoje žmonių išteklių valdymo ir kuriamos darbuotojų gerovės priemones. Šis stebėjimas vyko natūralioje darbo aplinkoje, be tiesioginio kišimosi į procesus, todėl duomenys buvo surinkti apie realius darbuotojų reakcijų modelius į šias priemones.

Tyrimas vykdytas 2025 m. spalio-lapkričio mėn., gavus įstaigos vadovo žodinį sutikimą.

VŠĮ „Vaikų linija“ – tai nevyriausybė, ne pelno siekianti organizacija, teikianti nemokamą ir konfidencialią emocinę pagalbą vaikams bei paaugliams Lietuvoje. Organizacija veikia nuo 1997 metų ir yra viena svarbiausių emocinės paramos tarnybų šalyje. Pagrindinis VŠĮ „Vaikų linijos“ tikslas – suteikti vaikams saugią erdvę pasidalyti savo sunkumais, išklausti juos be vertinimo ir padėti rasti sprendimus sudėtingose situacijose. Pagalbą jie gali gauti telefonu numeriu 116 111, taip pat internetu – pokalbiais realiu laiku ar laiškais.

Organizacijos misija – stiprinti vaikų emocinę gerovę ir užtikrinti, kad kiekvienas vaikas turėtų galimybę būti išklaustas. Savo veikla ji skatina tiek vaikų savipagalbą, tiek suaugusiųjų – tėvų, pedagogų, specialistų – sąmoningumą, ugdant gebėjimą atpažinti vaikų emocinius sunkumus ir tinkamai reaguoti. VŠĮ „Vaikų linija“ taip pat aktyviai įsitraukia į visuomenines iniciatyvas ir prevencines kampanijas, tokias kaip patyčių mažinimo programos, saugesnio interneto projektai ir emocinės sveikatos stiprinimo veiklos mokyklose.

Kasdienę veiklą organizacija vykdo pasitelkdama didelę savanorių komandą, kuri nuolat mokoma ir prižiūrima specialistų. Savanoriai teikia emocinę paramą vaikams visoje Lietuvoje, o profesionalūs darbuotojai rūpinasi savanorių parengimu, projektų įgyvendinimu ir veiklos kokybe. „Vaikų linija“ bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis, kitomis nevyriausybėmis

organizacijomis ir tarptautiniais partneriais, siekdama užtikrinti, kad pagalba vaikams būtų prieinama, kokybiška ir atitiktų tarptautinius standartus.

Įmonės veiklos filosofija grindžiama pagarba vaikui, jo teisėmis, emocinių poreikių atliepimu ir saugios aplinkos užtikrinimu. VšĮ „Vaikų linija“ siekia, kad kiekvienas vaikas būtų išgirstas ir galėtų kreiptis pagalbos, kai susiduria su baime, patyčiomis, santykių sunkumais, smurtu, liūdesiu ar kitais emociniais iššūkiais. Įstaiga nuolat vykdo įvairius projektus — nuo patyčių prevencijos programų mokyklose iki saugesnio interneto iniciatyvų tėvams ir vaikams.

Įmonės struktūrą sudaro administracija, projektų vadovai, psichologai, savanorių koordinatoriai ir didelė savanorių konsultantų bendruomenė. Savanoriai yra kruopščiai atrinkami, mokomi ir prižiūrimi kvalifikuotų specialistų, kad būtų užtikrinta aukšta paslaugų kokybė. Dėl tokios struktūros VšĮ „Vaikų linija“ sugeba efektyviai reaguoti į didelius skambučių bei internetinių užklausų srautus ir užtikrinti nuolatinį pagalbos prieinamumą.

VšĮ „Vaikų linija“ aktyviai bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis, švietimo įstaigomis, kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis ir tarptautinėmis partnerių tinklais. Organizacija dalyvauja įvairiose darbo grupėse bei programose, skirtose vaikų saugumui, emocinei sveikatai ir psichologinei gerovei gerinti. Įmonės veikla finansuojama iš valstybės projektų, tarptautinių fondų, privačių rėmėjų bei 1,2 proc. gyventojų pajamų mokesčio paramos.

Dokumentų ir stebėjimo rezultatų analizės metu išryškėjo keli svarbūs darbuotojų gerovę ir žmogiškųjų išteklių valdymą apibūdinantys aspektai. Pirmiausia pastebėta, kad organizacija labai nuosekliai rūpinasi emocine savo darbuotojų ir savanorių sveikata. Vidaus tvarkos dokumentuose aiškiai apibrėžtos supervizijų, psichologinių konsultacijų ir refleksijų procedūros, o realioje veiklos procese tai atsispindi per nuolat vykstančias grupines diskusijas ir emocinės paramos susitikimus. Tokia praktika padeda darbuotojams jaustis saugiai, išgirstiems ir mažina profesinio perdegimo riziką, kuri ypač aktuali dirbant su emociniais vaikų sunkumais.

Analizė taip pat parodė, kad VšĮ „Vaikų linijoje“ vyrauja atvira ir bendruomeniška organizacinė kultūra. Stebėjimo metu buvo matyti, kad darbuotojai tarpusavyje palaiko šiltą, profesionalų ryšį, skatina vieni kitus dalytis patirtimi ir nesėkmėmis, drąsina kvieisti pagalbą, kai susiduria su sudėtingomis situacijomis. Tokia tarpusavio parama leidžia ne tik užtikrinti aukštesnę paslaugų kokybę, bet ir kuria aplinką, kurioje žmonės jaučiasi vertinami, girdimi ir reikšmingi.

Trečiasis išryškėjęs aspektas – labai atsakingai organizuojama naujų darbuotojų ir savanorių atranka bei jų parengimas. Dokumentai rodo aiškią mokymų struktūrą, o stebint procesą akivaizdu, kad nauji komandos nariai nėra paliekami vieni. Jie palaipsniui įsitraukia į veiklas, dalyvauja praktiniuose mokymuose, gauna nuolatinį grįžtamąjį ryšį ir profesionalų palaikymą. Tokia sistema stiprina jų pasitikėjimą savimi, padeda geriau suvokti emocinio darbo specifiką ir kuria sąlygas ilgalaikiam įsitraukimui.

Galiausiai, tiek dokumentuose, tiek kasdienėje praktikoje matyti, kad VšĮ „Vaikų linija“ kryptingai taiko socialinio darbo principus. Organizacijos filosofija grindžiama pagarba žmogui, empatija, dialogu ir gebėjimu kurti santykį. Šie principai juntami ne tik dirbant su vaikais, bet ir vidiniame organizacijos gyvenime. Toks požiūris padeda stiprinti psichologinį saugumą, kuria pasitikėjimo atmosferą ir leidžia darbuotojams atlikti savo darbą nuoširdžiai, autentiškai ir profesionaliai.

3. ŽMONIŲ IŠTEKLIŲ VALDYMO PRIEMONIŲ PLANAS, KURIANT DARBUOTOJŲ GEROVĘ ORGANIZACIJOSE SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVOJE

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais nustatyta, kad organizacijoje darbuotojų gerovė vertinama teigiamai, tačiau siekiant išlaikyti esamą motyvacijos ir emocinės gerovės lygį, tikslinga taikyti prevencinio pobūdžio priemones. Todėl sudarytas žmonių išteklių valdymo priemonių planas orientuotas ne į esminių trūkumų šalinimą, o į gerosios praktikos tęstinumą bei darbuotojų emocinės gerovės palaikymą.

Šis planas remiasi tyrimo metu gautomis įžvalgomis ir siūlo priemones, kurios padeda stiprinti darbuotojų psichologinį saugumą, profesinį tobulėjimą ir motyvaciją.

Remiantis atliktu tyrimu buvo sukurtas žmonių išteklių valdymo priemonių planas (žr. 1 lentelę), orientuotas į darbuotojų gerovę socialinio darbo organizacijose, tampa esminiu šiuolaikinio vadybos modelio elementu. Socialinio darbo specialistai kasdien susiduria su emociniais, psichologiniais ir profesiniais iššūkiais, todėl organizacijoms būtina sistemingai kurti aplinką, kuri ne tik užtikrintų darbuotojų saugumą ir motyvaciją, bet ir padėtų užkirsti kelią profesiniam perdegimui. Toks planas apima įvairias tarpusavyje susijusias priemones: psichologinės sveikatos stiprinimą, nuoseklų profesinį tobulėjimą, palankių darbo sąlygų sudarymą ir socialinės apsaugos užtikrinimą. Šių priemonių integravimas leidžia kurti empatišką, palankią ir darbuotojų poreikius atliepiančią organizacinę kultūrą, kuri didina darbo efektyvumą, pasitenkinimą darbu ir padeda specialistams sėkmingai vykdyti socialinio darbo misiją.

1. Darbuotojų psichologinės sveikatos stiprinimas: reguliarūs psichologo konsultacijų seansai; emocinės savipagalbos ir streso valdymo mokymai; perdegimo prevencijos programos (supervizijos, mentorystė).

2. Profesinio tobulėjimo ugdymas: mokymai apie bendravimą su klientais, konfliktų valdymą, krizių intervenciją; galimybė dalyvauti konferencijose, seminaruose, kvalifikacijos kėlimo programose.

3. Darbo sąlygų gerinimas: lankstus darbo grafikas; darbas nuotoliu (jei yra galimybė); darbo aplinkos gerinimas (poilsio kambariai, kavos aparatai, valgykla); darbo krūvio paskirstymas; atlyginimo kėlimas pagal galimybes.

4. Socialinės apsaugos priemonės: papildomas sveikatos draudimas; darbuotojų fizinės sveikatos gerinimas (sportas, sveikatingumo programos); parama sudėtingose asmeninėse situacijose.

1 lentelė

Žmonių išteklių valdymo priemonės ir jų įgyvendinimo planas
(sudaryta darbo autorių)

Priemonė	Įgyvendinimo laikas	Atsakingi asmenys
Psichologinės sveikatos stiprinimas	2-4 mėn.	Administracija
Profesinis tobulėjimas	3-6 mėn.	Administracija, mokymų koordinatorius
Darbo sąlygų gerinimas	6-8 mėn.	Administracija, personalo vadovas
Socialinės apsaugos priemonės	4-8 mėn.	Socialinių paslaugų skyrius

Pateikta 1 lentelė aiškiai struktūruoja darbuotojų gerovės stiprinimo priemones, nurodydama jų įgyvendinimo trukmę ir atsakingus asmenis. Ji parodo, kad skirtingos priemonės įgyvendinamos nuosekliai, įtraukiant administraciją, personalo specialistus ir socialinių paslaugų skyrių, o tai leidžia užtikrinti sistemingą ir koordinuotą darbuotojų gerovės stiprinimo procesą organizacijoje.

Apibendrinant galima teigti, kad darbuotojų gerovės stiprinimas socialinio darbo organizacijose yra kompleksinis ir nuoseklus procesas, reikalaujantis įvairių žmoniškųjų išteklių valdymo priemonių derinimo. Psichologinės sveikatos stiprinimas, profesinis tobulėjimas, geresnės darbo sąlygos ir socialinės apsaugos priemonės sudaro tarpusavyje susijusią sistemą, kuri padeda darbuotojams jaustis saugiai, vertinamai ir motyvuotai. Tikslingai įgyvendinamos priemonės ne tik didina darbuotojų pasitenkinimą darbu ir mažina perdegimo riziką, bet ir tiesiogiai prisideda prie aukštesnės teikiamų socialinių paslaugų kokybės. Tokiu būdu organizacija tampa tvaresnė, veiksmingesnė ir labiau orientuota į ilgalaikę sėkmę.

IŠVADOS

1. Žmonių išteklių valdymas socialinio darbo organizacijose, grįstas pagrindinėmis socialinio darbo vertybėmis, padeda užtikrinti darbuotojų gerovę, motyvaciją ir veiksmingą jų įsitraukimą į organizacijos veiklą. Pabrėžiant pagarbą žmogui, lygybę, socialinį teisingumą ir profesionalumą, žmoniškųjų išteklių valdymas leidžia kurti palaikančią organizacinę kultūrą, kurioje darbuotojai jaučiasi vertinami ir girdimi. Tokia vertybėmis grįsta sistema ne tik skatina vidinę motyvaciją, bet ir prisideda prie didesnio darbo pasitenkinimo bei įsipareigojimo

organizacijai. Dėl to socialinio darbo specialistai gali efektyviau atlikti savo funkcijas, išsaugodami emocinį atsparumą ir ilgalaikį profesinį tvarumą.

2. Atliktas praktinis tyrimas VŠĮ „Vaikų linija“ parodė, kad dokumentų analizės ir neintruzinio stebėjimo metu nustatytos žmonių išteklių valdymo ir darbuotojų gerovės priemonės reikšmingai prisideda prie darbuotojų gerovės stiprinimo socialinio darbo perspektyvoje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad organizacija taiko įvairias psichologinės paramos, profesinio ugdymo, darbo organizavimo ir emocinės gerovės stiprinimo priemones, kurios padeda efektyviai reaguoti į socialinių darbuotojų patiriamus iššūkius. Pastebėta, kad šios priemonės ne tik mažina perdegimo riziką, bet ir skatina darbuotojus aktyviau dalyvauti organizacijos veiklose bei priimti į klientą orientuotus sprendimus. Tokia praktika dar kartą patvirtina, kad sistemingas darbuotojų gerovės stiprinimas tiesiogiai veikia socialinio darbo kokybę ir paslaugų teikimo efektyvumą.

3. Sudarytas priemonių planas parodo, kad nuosekliai taikomos žmonių išteklių valdymo priemonės veiksmingai stiprina darbuotojų gerovę socialinio darbo organizacijose. Plane pateiktos psichologinės paramos, profesinio tobulėjimo, darbo sąlygų gerinimo ir socialinės apsaugos priemonės sudaro tarpusavyje susijusią sistemą, kuri užtikrina darbuotojų emocinį atsparumą ir profesinę motyvaciją. Toks nuoseklus požiūris leidžia organizacijoms ne tik mažinti darbuotojų kaitą bei perdegimą, bet ir ugdyti kompetentingą profesionalų komandą, gebančią teikti kokybiškas socialines paslaugas. Taigi priemonių planas tampa ne tik teoriniu dokumentu, bet ir praktiniu įrankiu, padedančiu kurti tvarią, darbuotojams palankią aplinką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adomaitis, V. (2021). Vadovų identifikavimas ir kompetencijų ugdymas (Magistro baigiamasis darbas). Mykolo Romerio universitetas.
2. Butkutė, S. (2012). Strateginis žmonių išteklių valdymas socialinių paslaugų srityje (Baigiamasis darbas). Kauno technologijos universitetas.
3. Dotsenko, N., Chumachenko, D., Chumachenko, I., Husieva, Y., Lysenko, D., Kadykova, I., & Kosenko, N. (2020, October). Human Resource Management Tools in a Multiproject Environment. In *Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering* (pp. 680-691). Cham: Springer International Publishing.
4. Laugalienė, R. (2025). Pagarba žmogaus gyvybei pagal Katalikų Bažnyčios mokymą ir X universiteto studentų požiūris į jį (Bakalauro darbas). Vytauto Didžiojo universitetas.
5. Miltenienė, L. (2005). Bendradarbiavimo modelio konstravimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius (Daktaro disertacija). Šiaulių universitetas.
6. Navikaitė, G. (2021). Darbuotojo konfidencialios informacijos apsaugos ir nekonkuravimo įsipareigojimai (Magistro baigiamasis darbas). Vilniaus universitetas.
7. Uselytė, I. (2012). Tarpžinybinis bendradarbiavimas įgyvendinant asocialaus elgesio prevenciją (Magistro baigiamasis darbas). Lietuvos edukologijos universitetas.
8. Vidrinskaitė, S. (2004). Asmenų lygybės principas: lygiateisiškumas ir lygios galimybės. *Jurisprudencija*, 56(48), 106–117.

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND EMPLOYEE WELL-BEING IN ORGANIZATIONS: A SOCIAL WORK PERSPECTIVE THROUGH THE EXAMPLE OF THE PUBLIC INSTITUTION “VAIKŲ LINIJA”

UGNĖ JASILIONYTĖ, VITA LEKEVIČIŪTĖ

Kolping Higher Education Institution

Supervisor: assoc. prof. dr. **RŪTA MEIŠTĖ**

ANNOTATION

This study examines human resource management and employee well-being in organizations from a social work perspective, using the Public Institution “Vaikų linija” as a case study. The aim of the research is to analyze how personnel management practices and organizational environment influence employee well-being, job satisfaction, and engagement. The theoretical part discusses key principles of human resource management, the concept of employee well-being, and social work methods aimed at improving the work environment and organizational culture. The empirical part analyzes the impact of PI “Vaikų linija” human resources practices on employees’ emotional well-being, motivation, and job satisfaction. The results indicate that systematic human resource management, when combined with social work principles, contributes to employees’ psychological well-being, promotes effective performance, and strengthens the organization’s internal culture.

Keywords: human resource management; employee well-being; social work; organizational culture; motivation; job satisfaction.

TEMINIO UGDYMO ĮGYVENDINIMAS PAGAL TARPTAUTINĖS ANKSTYVOJO UGDYMO PROGRAMOS (INTERNATIONAL EARLY YEARS CURRICULUM) MODELĮ

UGNĖ KAMAŠAUSKAITĖ, UGNĖ ŠIDLAUSKAITĖ

Panevėžio kolegija

Darbo vadovė: **REDA JONUŠAUSKIENĖ**

ANOTACIJA

Straipsnyje, remiantis mokslinės literatūros ir atvejo analize, nagrinėjamas teminio ugdymo įgyvendinimas pagal Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (International Early Years Curriculum, IEYC) modelį ir vaikų įsitraukimas į temos „Nuostabus vabaliukų šokis“ (The Brilliant Bug Ball) veiklas. Darbo tikslas – atskleisti teminio ugdymo įgyvendinimo ypatumus taikant Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (IEYC) modelį. Straipsnyje analizuojama IEYC programos samprata, jos išskirtinumas bei aštuoni pagrindiniai ugdymo(si) principai, pabrėžiant žaidimą ir aktyvų vaikų dalyvavimą kaip esminius mokymosi veiksnius. Ugdymo(si) procesas aprašomas kaip teminiais 4–6 savaitių ciklais grindžiamas modelis, leidžiantis vaikams mokytis per tyrinėjimą, kūrybą ir refleksiją. Atvejo analizė atskleidžia temos „Nuostabus vabaliukų šokis“ struktūrą, kuri apima pasiruošimo etapą, žaismingas ugdymo(si) patirtis ir baigiamąją refleksiją. Gauti rezultatai parodė, kad IEYC programos teminis ugdymas skatina integruotą, patyrimu grįstą mokymą(si), kuris plėtoja vaikų pažintinę, socialinę, kalbinę, meninę ir fizinę raidą.

Raktiniai žodžiai: teminis ugdymas, ankstyvasis ugdymas, IEYC, patyriminis ugdymas.

IVADAS

Ankstyvieji vaiko gyvenimo metai yra nepaprastai svarbus laikotarpis, kai kuriamas pagrindas tolesnei raidai, kuri tęsiasi visą gyvenimą. Šiuo etapu formuojasi pažintinė, socialinė, fizinė ir emocinė vaiko raida (Lincoln, 2023). Anot Valevičės ir Bagdono (2022), ankstyvojo amžiaus vaikai per patirtį mokosi pažinti aplinką ir įsisavinti matomus elgesio modelius. Domėjimasis pasauliu skatina vaiką tyrinėti, interpretuoti patirtis, o reikšmingą vaidmenį šiame procese atlieka pedagogas. Kai mokytojas kartu su ugdytiniu veikia – tyrinėja, stebi, žaidžia, eksperimentuoja – vaikas mąsto, atranda sprendimą ir konstruoja savo žinojimą. Vaiko vystymuisi itin svarbi ir aplinka, kuri tampa pradiniu patyriminio ugdymo(si) kontekstu (Valevičė ir Bagdonas, 2022).

Šiuolaikinėje visuomenėje didėjanti kalbų ir kultūrų įvairovė kelia naujus iššūkius ir galimybes ikimokykliniam ugdymui. Daugelis ugdymo įstaigų aktyviai prisideda prie daugiakultūriškumo puoselėjimo, sudarydamos sąlygas įvairiautei vaikų bendruomenei mokytis kartu, pažinti skirtingas kultūras ir ugdytis vertybes, grindžiamas pagarba įvairovei (Valstybės institucijų kalbų centras, 2016). Tarpkultūrinė patirtis ankstyvajame amžiuje padeda formuoti vaiko identitetui, kai vaikas tyrinėja aplinką, lygina save su kitais, ieško panašumų ir skirtumų. Įgydamas žinių apie skirtingas kultūras, vaikas mokosi atpažinti savo ir kitų tapatybę (Valstybės institucijų kalbų centras, 2016).

Šio straipsnio kontekstas siejasi su Erasmus+ programos praktika, atlikta Čekijos Respublikos miestelyje Olomouce, kurios metu autorės turėjo galimybę tiesiogiai susipažinti su Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (International Early Years Curriculum, IEYC) taikymu ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Ši patirtis paskatino giliau pasidomėti programos turiniu, principais ir jos taikymo galimybėmis praktikoje. Pastebėta, kad IEYC išsiskiria holistiniu, žaidimu grįstu ugdymo(si) modeliu, grindžiamu vaikų aktyviu dalyvavimu, tyrinėjimu ir patirtiniu mokymusi, todėl nuspręsta šią temą išanalizuoti plačiau, remiantis mokslinės literatūros ir praktinės patirties analize. Straipsnyje siekiama atskleisti, kaip teminis ugdymas pagal Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (IEYC) modelį įgyvendinamas ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdyme.

Darbo objektas – teminio ugdymo įgyvendinimas pagal Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (IEYC) modelį ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdyme.

Darbo tikslas – atskleisti teminio ugdymo įgyvendinimo ypatumus taikant Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (IEYC) modelį.

Darbo uždaviniai:

1) Išanalizuoti Tarptautinės ankstyvojo ugdymo programos (IEYC) sampratą ir pagrindinius ugdymo(si) principus.

2) Ištirti teminio ugdymo įgyvendinimo ypatumus pagal IEYC programos temą „Nuostabus vabaliukų šokis“ (angl. *“The Brilliant Bug Ball”*) ikimokyklinio ugdymo įstaigos praktikoje.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, atvejo analizė.

TARPTAUTINĖS ANKSTYVOJO UGDYMO PROGRAMOS (IEYC) TEORINĖ APŽVALGA

Pastaraisiais dešimtmečiais tarptautinio ugdymo samprata švietimo teorijoje ir praktikoje įgauna vis didesnę reikšmę. Kaip pažymi Hayden (2022), tarptautinis ugdymas nėra vienareikšmis reiškinys – jo prasmė kinta priklausomai nuo konteksto, institucijų ir tikslų, kuriuos siekiama įgyvendinti. Tarptautinio ugdymo plėtrą autorė sieja su dviem kryptimis: *ideologine*, grindžiama siekiu ugdyti tarpkultūrinį supratimą ir taikų pasaulio bendrabūvį, ir *pragmatine*, susijusia su poreikiu suteikti vaikams tarptautiniu mastu pripažįstamą išsilavinimą, padedantį jiems sėkmingai veikti globalioje visuomenėje. Šios dvi kryptys lemia, kad tarptautinis ugdymas tampa ir vertybine, ir praktine būtinybe šiuolaikiniame pasaulyje (Hayden, 2022).

Tarptautinio ugdymo paradigmos plėtrą iliustruoja įvairių organizacijų kuriamos programos, siekiančios formuoti globalų požiūrį ir vertybines nuostatas nuo ankstyvojo amžiaus. Hayden (2022) išskiria *Fieldwork Education* kaip vieną reikšmingiausių iniciatyvų šioje srityje. Ši organizacija, siekdama gerinti mokymosi kokybę ir diegti tarptautinio ugdymo principus, sukūrė tris tarpusavyje susijusias programas: *Tarptautinę ankstyvojo ugdymo programą (International Early Years Curriculum, IEYC)*, *Tarptautinę pradinio ugdymo programą (International Primary Curriculum, IPC)* ir *Tarptautinę vidurinio ugdymo programą (International Middle Years Curriculum, IMYC)*. Šios programos atspindi perėjimą nuo nacionalinių prie tarptautinių ugdymo modelių, akcentuojančių moralinį, socialinį ir kultūrinį vaikų vystymąsi skirtingais amžiaus tarpsniais (Fieldwork Education, 2019).

Tarptautinė ankstyvojo ugdymo programa (toliau tekste – IEYC) apibrėžiama, kaip šiuolaikiškas, pastoviai vystomas bei moksliniais tyrimais pagrįstas ugdymo(si) modelis atsižvelgiantis į įvairias ankstyvojo vaikų ugdymo praktikas ir 2–5 metų vaikų raidos poreikius (Fieldwork Education, 2021a). Ji apima svarbiausias ugdymo sritis: asmeninę, socialinę ir emocinę raidą (Fieldwork Education, 2021b). IEYC išsiskiria holistiniu ir žaidimu grįstu ugdymo(si) požiūriu, kurio esmė – kiekvieno vaiko visapusiškas ugdymas per įtraukiantį, džiaugsmą teikiantį ugdymosi procesą (Fieldwork Education, 2019).

IEYC programos išskirtinumas – asmeninio, tarptautinio ir akademinio ugdymo dermė. Ji siekia skatinti vaikų įsitraukimą, kritinį mąstymą ir gebėjimą savarankiškai mokytis. Pagrindinis programos tikslas – padėti vaikams plėtoti žinias, įgūdžius ir gilų supratimą, reikalingą jų raidai ankstyvajame amžiuje (Fieldwork Education, 2021a).

Programos kūrimas buvo grindžiamas tarptautiniais tyrimais: pradžioje *Fieldwork Education* analizavo ugdymo programas daugiau nei 45 šalyse, iš kurių 20 turėjo aiškiai apibrėžtus ankstyvojo ugdymo modelius, siekiančius suteikti tarptautinę perspektyvą (Fieldwork Education, 2019). Vėlesni tyrimai, atlikti Singapūre, Naujojoje Zelandijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje, padėjo identifikuoti pagrindinius ankstyvojo ugdymo aspektus – programos struktūrą, pedagogų kvalifikaciją, kokybės užtikrinimo ir vertinimo principus. Šių tyrimų pagrindu buvo išskirti šešiolika, o vėliau apibendrinti aštuoni pagrindiniai IEYC ugdymo(si) principai (Fieldwork Education, 2019) (žr. 1 pav.).

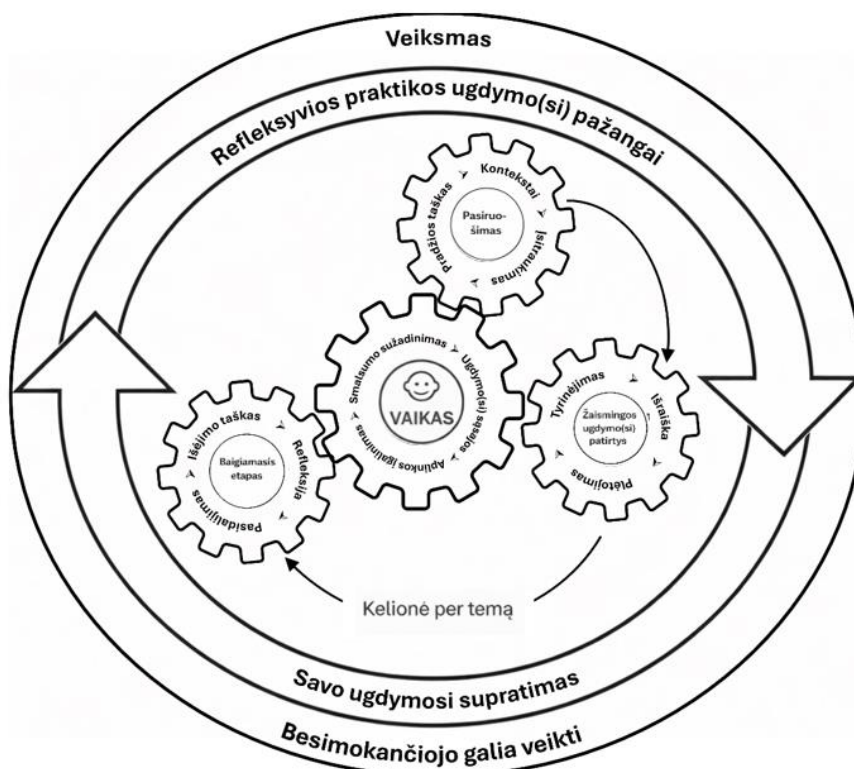

1 pav. IECY ugdymo(si) principai
(Adaptuota autorių pagal: Fieldwork Education, 2019, p. 5)

Svarbiausias iš šių principų pabrėžia, kad *vaikai geriausiai mokosi žaisdami ir aktyviai dalyvaudami suplanuotose veiklose*. Šis principas apima keturias *pagrindines ugdymo(si) kryptis*: savarankiškumą, bendradarbiavimą, tyrinėjimą ir sveiką gyvenimą bei fizinę gerovę. *Savarankiškumo kryptis* siejama su asmeninių, socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymu, pasitikėjimo savimi bei atsakomybės jausmo stiprinimu. *Bendradarbiavimo kryptis* skatina efektyvų bendravimą ir komandinio darbo gebėjimų plėtojimą. Dėmesys skiriamas kalbėjimui, klausymuisi, skaitymui, rašymui, matematikos pradmenims (skaičiams, figūroms, matavimams), informacinių technologijų taikymui bei meninei raiškai. *Tyrinėjimo kryptis* skatina vaikų smalsumą, ugdo jų kūrybiškumą ir gebėjimą atrasti naujas žinias apie save, kitus žmones ir aplinkinį pasaulį. Tuo tarpu *sveiko gyvenimo ir fizinės gerovės kryptis* orientuota į teigiamo požiūrio į sveikatą, fizinį aktyvumą, higieną ir savijautą formavimą, ugdant sveikos gyvensenos įpročius bei judėjimo džiaugsmą (Fieldwork Education, 2021b).

Remiantis IECY programos principais, ugdymo(si) procesas organizuojamas *teminiais ciklais*, trunkančiais vidutiniškai 4–6 savaites. Kiekvieno ciklo trukmė priklauso nuo vaikų amžiaus, raidos poreikių bei domėjimosi srities. Kiekviena tema planuojama taip, kad skatintų vaikų išitraukimą, tyrinėjimą ir visapusišką patirtinį mokymąsi. Siekiant užtikrinti ugdymo nuoseklumą ir kokybę, IECY programoje taikomi trys *planavimo lygmenys*: trumpalaikis, vidutinės trukmės ir ilgalaikis. *Trumpalaikis planavimas* apima kasdienes ir savaitines veiklas, pritaikytas prie vaikų poreikių, nuotaikų ir iniciatyvos. Tai leidžia pedagogams lanksčiai reaguoti į vaikų interesus ir aktualijas. *Vidutinės trukmės planavimas* apima 4–6 savaitinių teminių ciklus, paremtus vaikų patirtimi, smalsumu ir ugdymo kryptimis, derinant įvairias veiklas, skatinančias visapusišką vaiko raidą. *Ilgalaikis planavimas* apima visų mokslo metų struktūrą, pagrindines ugdymo temas, projektus, šventes, bendruomenės veiklas bei tarptautinius IECY pasiekimų aspektus (International School Olomouc, 2025).

Tokia planavimo sistema užtikrina nuoseklų perėjimą nuo kasdienio vaikų patyrimo iki ilgalaikių ugdymo tikslų ir pasiekimų. Kaip matyti 2 paveiksle, IECY ugdymo(si) procesas vaizduojamas kaip dinamiška sistema, kurios centre yra vaikas. Mokymosi kelionė per pasirinktą temą vyksta trimis tarpusavyje susijusiais etapais: pasiruošimo, žaismingų ugdymo(si) patirčių kūrimo ir baigiamosios refleksijos.

2 pav. IECY ugdymo(si) proceso struktūra
(Adaptuota autorių pagal: Fieldwork Education, 2021a, p. 4)

Pasiruošimo etape pedagogai kuria kontekstus, padedančius vaikams suprasti naują temą, pažadina jų smalsumą ir emocinį įsitraukimą. Antrajame etape ugdymas(is) vyksta aktyviai – vaikai eksperimentuoja, tyrinėja, kūrybiškai sprendžia problemas, o pedagogai palaiko ir turtina jų patirtis. Baigiamasis etapas skirtas refleksijai ir įgytų žinių bei gebėjimų pritaikymui: vaikai aptaria, ką išmoko, dalijasi patirtimis ir įsivertina pažangą.

Kaip pabrėžiama organizacijos *Fieldwork Education* parengtoje programoje (2021a), šis modelis atskleidžia, kad ugdymas(is) IECY programoje suvokiamas kaip tęstinis procesas, kuriame kiekvienas etapas remiasi ankstesniu ir sudaro sąlygas vaikams gilinti supratimą per aktyvų dalyvavimą, tyrinėjimą ir refleksiją. Refleksyvos praktikos principas padeda vaikams suvokti savo mokymąsi ir stiprina jų galią veikti, o pedagogams leidžia nuolat vertinti vaikų pažangą ir tobulinti ugdymo procesą. Tokiu būdu IECY ugdymo(si) struktūra ne tik organizuoja mokymąsi, bet ir kuria prasmingą, vaikui artimą „kelionę per temą“, kurioje derinamas pažinimas, emocinis įsitraukimas ir refleksija.

Šis ugdymo(si) modelis praktiškai įgyvendinamas vykdant teminį ugdymą pagal IECY programą. Toliau pateikiama atvejo analizė, atskleidžianti, kaip tema „Nuostabus vabaliukų šokis“ (angl. *“The Brilliant Bug Ball”*) įgyvendinama vienoje Olomouco ikimokyklinio ugdymo įstaigoje (Čekijos Respublika) ir kaip jos veiklos įtraukia vaikus į aktyvų ugdymo(si) procesą.

TEMINIO UGDYMO ĮGYVENDINIMO ANALIZĖ PAGAL TEMĄ „NUOSTABUS VABALIUKŲ ŠOKIS“

Tarptautinė ankstyvojo ugdymo programa (IEYC) siekia įtraukti vaikus į įdomų, prasmingą ir džiaugsmingą ugdymą(si), kuriame žaidimas dera su patirtimi ir atradimais. Programa grindžiama holistiniu požiūriu į vaiką, apimančiu jo pažintinę, emocinę, socialinę, kalbinę ir kūrybinę raidą. Ugdymas(is) vyksta teminiais ciklais, truncančiais nuo keturių iki šešių savaičių. Kiekviena tema suteikia galimybę pažinti pasaulį įvairiais būdais – per pojūčius, veiklą, žaidimą ir kūrybą.

Viena iš IEYC temų – „*Nuostabus vabaliukų šokis*“ (angl. „*The Brilliant Bug Ball*“) – kviečia mažuosius tyrinėtojus atrasti vabzdžių pasaulį ir ugdytis pagarbų santykį su gamta. Tai ne tik pažintinis, bet ir vertybinis kelias, ugdantis rūpestį, atsakomybę, empatiją bei pagarbą gyvajai gamtai. Galima matyti, jog temos mokymosi planas yra labai platus (žr. 1 lentelę). Tema turi aiškia struktūrą: nuo pasiruošimo etapo iki kūrybinio kulminacijos taško – „vabaliukų šventės“.

1 lentelė

Ugdymo(si) blokų struktūra ir veiklos pagal temą „Nuostabus vabaliukų šokis“

(Adaptuota autorių pagal: Fieldwork Education, 2021a, p. 9)

Pasiruošimas / „Tvirtai pasiruoškime“	Žaismingos ugdymo(si) patirtys				Baigiamasis etapas / Refleksija
	Ugdymo(si) blokas 1 „Rūpinimasis mažaisiais gyviais“	Ugdymo(si) blokas 2 „Ornamentai, formos, spalvos ir skaičiai“	Ugdymo(si) blokas 3 „Judantys vabaliukai“	Ugdymo(si) blokas 4 „Pasiruošimas vabaliukų šventei“	
Įėjimo taškas	Rūpinimasis mažaisiais gyviais	Vabaliukų rūšiavimas	Besisukantys vorai	Vabaliukų šokis	Išėjimo taškas
	Pokyčių stebėjimas	Labai alkani vikšrai	Bitės darbininkės	Kostiumų kūrimas	
	Žavusis sliekų pasaulis	Drugelių simetrija	Skrudėlių komanda	Šventės planavimas	
	Vabaliukų gyvenamoji aplinka	Boružėlių taškeliai	Gyvenimas tvenkinyje	Maistas ir valgiaraštis	
Temos eiga	Veiksmas: kaip pritraukti naudingus vabaliukus į mokyklos kiemą				Susitikimas

Pirmasis etapas – „*Tvirtai pasiruoškime*“ (angl. „*Ready, Steady*“) – skirtas vaikų susidomėjimui tema pažadinti. Pedagogai kartu su vaikais stebi vabzdžius lopšelio-darželio kieme, muziejuje ar zoologijos sode, mokosi atpažinti skirtingas rūšis, aptaria elgesio su mažaisiais gyviais taisykles. Tokios veiklos leidžia vaikams užmegzti tiesioginį ryšį su gamta ir suvokti jos trapumą.

Toliau prasideda žaismingas ugdymo(si) etapas, suskirstytas į keturis ugdymo(si) blokus. Pirmasis blokas – „*Rūpinimasis mažaisiais gyviais*“ (angl. „*Looking After Minibeasts*“) – ugdo vaikų atsakomybę ir empatiją. Vaikai kuria savo „vabaliukų priežiūros kodeksą“, klausosi pasakos „*Sraigės kelias*“ ir aptaria gyvūnų gerovės principus. Antrasis blokas – „*Ornamentai, formos, spalvos ir skaičiai*“ (angl. „*Patterns, Shapes, Colours and Numbers*“) – jungia meninę ir matematinę veiklą. Vaikai rūšiuoja vabzdžius pagal formas ir spalvas, skaičiuoja taškelius ant boružėlių, kuria simetriškus drugelių sparnus. Trečiasis blokas – „*Judantys vabaliukai*“ (angl. „*Minibeasts on the Move*“) – suteikia galimybę pažinti pasaulį per judesį. Vaikai mėgdžioja vabzdžių judesius, žaidžia komandinius žaidimus, lavina kūno koordinaciją ir stiprina pasitikėjimą savimi. Ketvirtasis blokas – „*Pasiruošimas šventei*“ (angl. „*Preparing for the Ball*“) – apibendrina visą patirtį, tampa kūrybiniu finalu: vaikai kuria kaukes, kostiumus, dekoruoja aplinką, kviečia tėvus į „vabaliukų šventę“ ir šoka savo sukurtą „vabaliukų šokį“.

Visos šios veiklos atspindi pagrindinius IEYC principus – žaidybiškumą, įtrauktį, patirtinį mokymąsi, vaikų iniciatyvą ir refleksiją. Pedagogas šiame procese nėra tik žinių perteikėjas, jis veikia kaip mokymosi partneris, kuris stebi, palaiko, dokumentuoja vaikų pažangą ir kuria įkvepiančią, saugią aplinką tyrinėjimui. Tokia ugdymo samprata skatina vaikų savarankiškumą, kūrybiškumą ir smalsumą, o ugdymo(si) procesas tampa prasmingu kelionės per temą patyrimu, grindžiamu veikla, emocijomis ir atradimo džiaugsmu.

IŠVADOS

1. Tarpautinė ankstyvojo ugdymo programa (International Early Years Curriculum, IEYC) grindžiama holistiniu požiūriu į vaiką ir siekia suderinti asmeninį, socialinį, emocinį, kalbinį bei kūrybinį ugdymą(si). Ji nuolat tobulinama ir pritaikoma 2–5 metų vaikų raidos poreikiams.

Programa remiasi aštuoniais pagrindiniais ugdymo(si) principais, iš kurių esminis – žaidimas kaip pagrindinė mokymosi forma, leidžianti vaikams pažinti pasaulį, įgyti patirties ir ugdytis savarankiškumą bei kūrybiškumą. Programos struktūra, paremta teminiais 4–6 savaitių ciklais, užtikrina nuoseklų ugdymo procesą ir sudaro sąlygas vaikams mokytis per tyrinėjimą, kūrybą ir refleksiją. Šis modelis leidžia pedagogui veikti kaip ugdymo(si) partneriui, kuris palaiko vaikų iniciatyvą ir kuria įgalinančią ugdymo(si) aplinką.

2. Temos „Nuostabus vabaliukų šokis“ (The Brilliant Bug Ball) analizė atskleidė, kaip IEYC programos principai veikia praktikoje. Jos turinys apima pažinimo, meninės raiškos, kalbos, socialinės ir fizinės raidos aspektus, o veiklos orientuotos į vaikų patirtinį ir žaismingą mokymąsi. Atvejo analizė parodė, kad teminis ugdymas pagal IEYC modelį sudaro palankias sąlygas vaikų aktyviam įsitraukimui, smalsumo ir kūrybiškumo skatinimui. Ugdymo(si) veiklos, grindžiamos tyrinėjimu, žaidimu ir refleksija, padeda vaikams plėtoti pažinimo, socialinius, emocinius ir fizinius gebėjimus, o pedagogui – veikti kaip mokymosi proceso partneriui, palaikančiam vaikų iniciatyvą ir saviraišką.

LITERATŪRA

1. Fieldwork Education. (2019). *International Early Years Curriculum (IEYC). Curriculum Guide 2019–2021*. <https://pdfcoffee.com/a-international-early-years-curriculum-ieyc-curriculum-guide1pdf-pdf-free.html>
2. Fieldwork Education. (2021a). The Brilliant Bug Ball. IEYC topic pack: Living thing: Plants and animals.
3. Fieldwork Education. (2021b). *The IEYC Dimensions of Learning and Development*. <https://www.crownwoodschool.com/attachments/download.asp?file=151&type=pdf>
4. Hayden, M. (2022). *International education: Setting the scene*. In M. Hayden, J. Levy, & J. Thompson (Eds.), *The SAGE handbook of research in international education* (p. 3–14). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003190165>
5. International School Olomouc. (2025a). Curriculum policy. Vzdělávací program (zásady, cíle, zaměření a organizace vzdělávání). International School Olomouc.
6. International School Olomouc. (2025b). *Preschool Parent Handbook 2025/2026: Školní řád v Mateřské škole 2025/26*. <https://intranet.ischool.cz/parents>
7. Lincoln, H. (2023). The Impact of Early Childhood Education on Holistic Development a Comprehensive Review. *Journal of Child & Adolescent Behavior*, 11(9) <https://www.omicsonline.org/open-access-pdfs/the-impact-of-early-childhood-education-on-holistic-development-a-comprehensive-review.pdf>
8. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2024). *A New Vision for High-Quality Preschool Curriculum*. <https://doi.org/10.17226/27429>
9. Nexus International school. Malaysia. (n. d.). *International Early Years Curriculum Information Booklet*. https://www.nexus.edu.my/sites/default/files/Admissions/ieyc-booklet_0.pdf
10. Valevičė, L. ir Bagdonas, A. (2022). Ankstyvojo amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymo(si) galimybės. (2022). *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos*, 1(vii), 255–264. <https://ojs.kvk.lt/index.php/svv/article/view/253/198>
11. Valstybės institucijų kalbų centras (2016). *Daugiakultūrinis darželis. Gerosios praktikos vadovas*. https://www.etwinning.lt/wp-content/uploads/2019/09/LT-le_nidinys-INTERNETUI_A4.pdf

IMPLEMENTATION OF THEMATIC LEARNING BASED ON THE MODEL OF THE INTERNATIONAL EARLY YEARS CURRICULUM (IEYC)

UGNĖ KAMAŠAUSKAITĖ, UGNĖ ŠIDLAUSKAITĖ

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

Advisor: **REDA JONUŠAUSKIENĖ**

ANNOTATION

This article, based on the analysis of scientific literature and a case study, examines the implementation of thematic learning according to the International Early Years Curriculum (IEYC) model and children's engagement in the theme "The Brilliant Bug Ball." The aim of the study is to reveal the specific features of implementing thematic learning using the IEYC model. The paper analyzes the concept of the IEYC programme, its distinctiveness, and the eight key learning principles, emphasizing play and active participation as essential elements of learning. The learning process is described as a model structured around thematic 4–6 week cycles that enable children to learn through exploration, creativity, and reflection. The case study reveals the structure of the theme "The Brilliant Bug Ball," which includes the preparation stage, playful learning experiences, and final reflection. The results show that thematic learning based on the IEYC model promotes integrated, experience-based learning that fosters children's cognitive, social, linguistic, artistic, and physical development.

Keywords: *thematic learning, early childhood education, IEYC, experiential learning.*

SU DAUNO SINDROMĄ TURINČIAIS VAIKAIS DIRBANČIŲ SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRIAMI IŠŠŪKIAI IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI: TEORINĖS ĮŽVALGOS

JUSTĖ LINKUTĖ

dr. RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje analizuojami socialinių darbuotojų patiriami iššūkiai dirbant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą, ir šių iššūkių sprendimo galimybės. Remiantis mokslinės literatūros teorine apžvalga, identifikuojami pagrindiniai iššūkiai, su kuriais susiduria specialistai – komunikacijos sunkumai, riboti ištekliai, visuomenės požiūrio problemos bei emocinis darbo krūvis. Ypatingas dėmesys skiriamas socialinių darbuotojų kompetencijų stiprinimui, tarpdisciplininiam bendradarbiavimui bei šeimos įtraukimui. Straipsnyje atskleidžiama, kad socialinio darbo praktika, pagrįsta individualizuotu požiūriu ir nuolatinio profesinio tobulėjimu, yra esminė sėkmingos vaikų, turinčių Dauno sindromą, socialinės integracijos sąlyga.

Raktiniai žodžiai: Dauno sindromas, socialinis darbas, profesiniai iššūkiai, holistinė pagalba vaikui, socialinė integracija, profesinės kompetencijos.

IVADAS

Dauno sindromas yra genetinė būklė, atsirandanti dėl papildomos 21 chromosomos, kuri paveikia fizinį, kognityvinį ir socialinį žmogaus vystymąsi. Pasak Antonarakis (2020), Dauno sindromas nėra liga, o viso gyvenimo būklė, reikalaujanti ilgalaikės ir kompleksiškos pagalbos sistemos. Šie vaikai dažnai pasižymi lėtesne kalbos raida, dėmesio koncentracijos sunkumais, ribotu savarankiškumu ir poreikiu struktūruotai aplinkai (Smith, Hokstad ir Næss, 2020). Dėl šių priežasčių jiems reikalingas ne tik individualizuotas ugdymas, bet ir socialinė pagalba, kuri padėtų stiprinti savarankiškumą bei socialinius įgūdžius (Cuskelly ir Hauser-Cram, 2020).

Vaikų, turinčių Dauno sindromą, socialinė integracija į visuomenės gyvenimą yra vienas iš aktualių šiuolaikinio socialinio darbo iššūkių. Nors pastaraisiais metais vis labiau akcentuojami įtraukties ir lygių galimybių principai, realybėje šių vaikų socialinė integracija vis dar susiduria su kliūtimis. Tai lemia riboti žmogiškieji ir finansiniai ištekliai, visuomenės požiūrio barjerai bei socialinių paslaugų nepakankamas prieinamumas (Idle ir kt., 2022). Tyrimai rodo, kad sėkminga vaikų su negalia integracija įmanoma tik tuomet, kai švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinės pagalbos institucijos veikia koordinuotai ir nuosekliai (Er-rida ir Alami, 2024).

Lietuvos kontekste Dauno sindromą turintys vaikai ir jų šeimos vis dar susiduria su ribotu socialinių paslaugų tinklu, nepakankamu specialistų skaičiumi bei menku bendradarbiavimu. Nors įtraukties principai palaipsniui diegiami švietimo ir socialinės apsaugos srityse, socialinio darbo praktika vis dar susiduria su iššūkiais, susijusiais su pagalbos tęstinumu, paslaugų koordinavimu ir visuomenės požiūriu (Clark, 2020). Šių problemų sprendimui būtina ne tik stiprinti institucinius išteklius, bet ir užtikrinti, kad socialiniai darbuotojai turėtų galimybių tobulinti profesines žinias, reflektuoti savo praktiką bei gauti emocinį palaikymą.

Straipsnio tikslas – remiantis mokslinės literatūros analize, atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių su Dauno sindromą turinčiais vaikais, patiriamus iššūkius ir jų sprendimo būdus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibūdinti pagrindinius profesinius iššūkius, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbdami su vaikais, turinčiais Dauno sindromą.
2. Nustatyti būdus, kaip socialiniai darbuotojai gali stiprinti savo profesines kompetencijas ir užtikrinti veiksmingą pagalbą Dauno sindromą turintiems vaikams bei jų šeimoms.

Rengiant straipsnį, panaudota mokslinių šaltinių analizė bei atlikta empirinių tyrimų apžvalga.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRIAMI IŠŠŪKIAI DIRBANT SU DAUNO SINDROMĄ TURINČIAIS VAIKAIS IR GALIMOS SPRENDIMŲ KRYPTYS

Dauno sindromas – tai genetinė būklė, atsirandanti dėl papildomos 21 chromosomos kopijos, dar vadinamos trisomija 21. Šis sindromas lemia įvairius fizinius, pažintinius ir emocinius ypatumus, kurie daro įtaką individo vystymuisi, socialiniam funkcionavimui ir gebėjimui savarankiškai dalyvauti visuomenėje (Bull ir kt., 2020). Dauno sindromą turintys vaikai dažnai pasižymi švelniu ir atviru bendravimo būdu, tačiau jiems būdingi kalbos, dėmesio ir mokymosi sunkumai, todėl jiems reikia specializuotos pagalbos tiek ugdymo, tiek socialinės integracijos procesuose (Abbeduto ir Hesketh, 2016).

Nors medicininė pažanga leidžia užtikrinti ilgesnį ir kokybiškesnį šių asmenų gyvenimą, visuomenės požiūris ir aplinkos pritaikymas išlieka svarbiausiais veiksniais, lemiančiais jų sėkmingą įtrauktį (Noroozi, 2024). Kaip pastebi Shields, Leonard ir Bourke (2022), įtraukti bendruomenė yra tokia, kurioje kiekvienas vaikas, nepaisant negalios, turi galimybę mokytis, žaisti, dirbti ir būti pripažintas lygiaverčiu visuomenės nariu. Tačiau praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kai Dauno sindromą turintys vaikai patiria socialinę atskirtį, o jų šeimos – emocinį bei informacinį neapibrėžtumą.

Pasak Lee, Knafl ir Van Riper (2021), šeimos, auginančios vaiką su Dauno sindromu, susiduria ne tik su kasdieniais priežiūros sunkumais, bet ir su emociniais iššūkiais – nerimu dėl vaiko ateities, aplinkinių reakcijos bei tinkamos pagalbos trūkumu. Šioje situacijoje socialinis darbuotojas tampa ne tik paslaugų teikėju, bet ir palaikymo bei informacijos šaltiniu, padedančiu šeimai prisitaikyti prie pasikeitusios gyvenimo realybės. Socialinio darbo esmė čia yra padėti tėvams ne tik gauti pagalbą, bet ir atgauti pasitikėjimą savo gebėjimais ugdyti vaiką bei dalyvauti visuomenėje.

Socialinio darbo teorijoje pabrėžiama holistinio požiūrio svarba – dirbant su Dauno sindromą turinčiais vaikais būtina atsižvelgti į visus jų gyvenimo kontekstus: biologinį, psichologinį, socialinį ir kultūrinį (Clark, 2020). Holistinis požiūris reiškia, kad pagalba orientuota ne tik į patį vaiką, bet ir į visą šeimos sistemą bei bendruomenės struktūras, kurios gali daryti įtaką vaiko socialinei raidai. Lemoine ir Schneider (2023) teigia, kad efektyviausias socialinis darbas pasiekiamas tada, kai specialistas geba matyti vaiką platesniame kontekste – kaip šeimos, mokyklos ir bendruomenės dalį.

Socialiniai darbuotojai taip pat susiduria su emocinio ir profesinio pasirengimo iššūkiais. Dirbdami su vaikais, turinčiais Dauno sindromą, jie turi ne tik suprasti raidos ypatumus, bet ir mokėti kurti pozityvų santykį, palaikyti tėvus, tarpininkauti tarp institucijų bei skatinti visuomenės supratimą apie įtrauktį (Banks, 2021). Šiame kontekste socialinio darbuotojo vaidmuo apima tiek mikrolygmenį (darbas su vaiku ir šeima), tiek makrolygmenį (bendruomenės švietimas ir socialinės politikos įgyvendinimas).

Be to, psichosocialinis aspektas yra itin reikšmingas, nes vaikų su Dauno sindromu raida ir socialinė integracija priklauso ne tik nuo jų individualių gebėjimų, bet ir nuo aplinkos pritaikymo bei visuomenės požiūrio (Noroozi, 2024). Dažnai šių vaikų pažintiniai gebėjimai yra geresni nei stereotipiškai manoma, tačiau dėl kalbos sunkumų ar išankstinio aplinkinių nusistatymo jie susiduria su socialiniais barjerai (Abbeduto ir Hesketh, 2016). Todėl socialiniai darbuotojai, bendradarbiaudami su pedagogais, logopedais ir psichologais, padeda sukurti tokias sąlygas, kuriose vaikas gali bendrauti, mokytis ir jaustis priimtas.

Kadangi socialinių darbuotojų veikla apima daugelį sričių, jie susiduria su skirtingais sunkumais, kylančiais tiek iš vidinių (emocinių, profesinių), tiek išorinių (institucinių, visuomeninių) veiksnių. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad vieni dažniausių profesinių iššūkių yra didelis emocinis krūvis, specializuotų žinių trūkumas, riboti instituciniai ištekliai, nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas bei visuomenėje vis dar vyraujantys neigiami stereotipai (Banks, 2021). Šie iššūkiai apsunkina nuoseklios, individualizuotos ir ilgalaikės pagalbos tikimą vaikui ir jo šeimai. Norint geriau suprasti šių iššūkių pobūdį ir galimus sprendimus, toliau pateikiama 1 lentelėje, kurioje sisteminami pagrindiniai mokslinėje literatūroje aptarti aspektai.

Socialinių darbuotojų patiriami iššūkiai dirbant su Dauno sindromą turinčiais vaikais ir galimos sprendimų kryptys
(sudaryta autorių, 2025)

Iššūkio tipas	Pagrindinė priežastis	Pasekmė profesinei veiklai	Galimi sprendimai
Emocinis krūvis	Nuolatinis darbas su jautriais vaikų ir tėvų poreikiais	Perdegimas, motyvacijos sumažėjimas	Supervizijos, emocinės paramos grupės
Žinių trūkumas apie Dauno sindromo ypatumus	Riboti specializuoti mokymai, nepakankama praktinė patirtis	Nesaugumo jausmas, baimė suklysti	Reguliarūs kvalifikacijos kėlimo kursai, patirties mainai
Riboti ištekliai	Trūksta pagalbinių priemonių, asistentų, laiko	Neefektyvus darbas, pervargimas	Valstybės finansavimo didinimas, resursų planavimas
Bendradarbiavimo stoka	Nepakankamas ryšys tarp specialistų ir šeimos	Pagalbos nenuoseklumas	Komandinio darbo modelio diegimas
Visuomenės stereotipai	Nežinojimas, baimė ar gailestis Dauno sindromą turinčio vaiko atžvilgiu	Socialinė atskirtis, stigmatizacija	Švietimo, įtraukties projektai
Institucinis spaudimas	Dideli lūkesčiai, biurokratinės kliūtys	Stresas, profesinė frustracija	Aiškesni darbo standartai, administracinis palaikymas

Kaip pabrėžia Shields, Leonard ir Bourke (2022), sėkminga vaikų su Dauno sindromu socialinė integracija neįmanoma be visos bendruomenės įsitraukimo. Bendruomenės požiūrio formavimas, tėvų įtraukimas ir visuomenės švietimas yra esminės socialinio darbo kryptys, leidžiančios mažinti atskirtį ir kurti palankesnę aplinką. Socialinis darbuotojas čia tampa pagrindiniu pokyčių iniciatoriumi, kuris jungia šeimą, institucijas ir visuomenę, siekdamas visapusiško vaiko dalyvavimo socialiniame gyvenime.

Apibendrinant galima teigti, kad Dauno sindromo samprata apima ne tik medicininį, bet ir socialinį bei emocinį aspektą. Socialinis darbuotojas šioje srityje atlieka daugialypį vaidmenį – padeda šeimai įveikti iššūkius, užtikrina vaiko teisių įgyvendinimą ir inicijuoja visuomenės pokyčius, skatinančius lygiavertę įtrauktį. Toks požiūris sudaro prielaidas efektyvesnei pagalbos sistemai, orientuotai į vaiko ir šeimos stiprybes, o ne tik į negalės ribas.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ STIPRINIMO BŪDAI DIRBANT SU DAUNO SINDROMĄ TURINČIAIS VAIKAIS

Socialinis darbas su Dauno sindromą turinčiais vaikais reikalauja ne tik profesinių žinių, bet ir empatijos, kūrybiškumo bei gebėjimo bendradarbiauti su įvairiomis institucijomis. Socialinis darbuotojas šioje srityje atlieka daugiaplanį vaidmenį – jis teikia emocinę, informacinę ir socialinę pagalbą šeimai, padeda vaikui prisitaikyti prie aplinkos, taip pat inicijuoja bendruomenės švietimo veiklas, kurios mažina socialinę atskirtį (Banks, 2021; Lee ir kt., 2021).

Heslop (2023) pabrėžia, kad dirbant su vaikais, turinčiais raidos sutrikimų, vienas iš svarbiausių veiksnių yra nuoseklus profesinis pasirengimas. Socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su sudėtingomis situacijomis, kai tenka reaguoti į netikėtus vaikų emocinius protrūkius, tėvų nusivylimą ar bendruomenės nesupratingumą. Todėl būtina, kad specialistai turėtų pakankamai teorinių žinių apie Dauno sindromą, gebėtų taikyti individualizuotus pagalbos metodus ir išlaikyti emocinį stabilumą.

Pasak Gudžinskienės ir Balčiūnaitės (2021), vienas didžiausių socialinių darbuotojų iššūkių – emocinis perdegimas. Dirbdami su jautriomis vaikų ir šeimų situacijomis, jie dažnai patiria vidinį nuovargį ir stresą, ypač kai susiduria su ribotais resursais ar institucine parama. Siekiant išvengti

šių problemų, rekomenduojama taikyti supervizijų sistemą – reguliarius profesinės refleksijos susitikimus, leidžiančius aptarti sunkumus ir gauti emocinį palaikymą (Saveikienė, 2018).

Socialinio darbuotojo veiksmingumas taip pat priklauso nuo jo gebėjimo bendradarbiauti. Bendradarbiavimas tarp mokyklos, šeimos, logopedų, psichologų ir kitų specialistų leidžia sukurti visapusišką pagalbos sistemą, užtikrinančią vaiko, turinčio Dauno sindromą, socialinę gerovę (Lemoine ir Schneider, 2023). Tokiu būdu formuojamas tarpdisciplininis darbo modelis, kuriame visi specialistai siekia bendro tikslo – sukurti vaikui kuo labiau palaikančią ir supratingą aplinką.

Kaip pastebi Noroozi (2024), socialiniai darbuotojai, turintys pakankamai žinių apie intelekto sutrikimus ir socialinės integracijos principus, geba ne tik suteikti pagalbą vaikui, turinčiam Dauno sindromą, bet ir stiprinti šeimos įsitraukimą. Šeimos aktyvus dalyvavimas padeda vaikui jaustis saugiai, o tėvams labiau pasitikėti savo gebėjimais. Be to, socialinis darbuotojas veikia kaip tarpininkas tarp šeimos ir institucijų, užtikrindamas, kad pagalba būtų nuosekli, koordinuota ir atitiktų realius vaiko bei jo šeimos poreikius (Clark, 2020).

Siekdami veiksmingai padėti Dauno sindromą turinčiam vaikui, socialiniai darbuotojai remiasi įvairiomis kompetencijų sritimis – nuo emocinio atsparumo iki bendradarbiavimo ir refleksijos. Šios kompetencijos leidžia užtikrinti ne tik profesionalų darbą, bet ir visapusišką pagalbą vaikui bei jo šeimai, taip pat šių kompetencijų turėjimas padeda įveikti kylančius iššūkius. Pagrindinės kompetencijų sritys pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė

Socialiniams darbuotojams reikalingos kompetencijos dirbant su Dauno sindromą turinčiais vaikais
(sudaryta autorių, 2025)

Kompetencijos sritis	Apibūdinimas
Profesinės žinios	Gebėjimas suprasti Dauno sindromo ypatumus, planuoti individualią pagalbą ir taikyti tinkamus metodus.
Emocinė kompetencija	Empatija, emocijų valdymas, gebėjimas reaguoti į vaiko, turinčio Dauno sindromą, ir tėvų emocinius poreikius.
Bendradarbiavimas	Efektyvus darbas su pedagogais, logopedais, psichologais, kitais specialistais ir šeima, užtikrinant visapusišką pagalbą vaikui, turinčiam Dauno sindromą.
Savirefleksija ir profesinis augimas	Savirefleksija, patirties analizė, dalyvavimas supervizijose siekiant emocinio atsparumo ir profesinio augimo.
Socialinis atstovavimas	Vaikų teisių atstovavimas, stereotipų mažinimas, visuomenės švietimas ir pozityvaus požiūrio formavimas.

Apibendrinant 2 lentelėje pateiktas socialinių darbuotojų kompetencijų sritis, galima teigti, kad sėkmingas darbas su Dauno sindromą turinčiais vaikais grindžiamas daugiapakopiu profesiniu pasirengimu ir asmeninėmis savybėmis. Kaip teigia Abbeduto ir Hesketh (2016), socialinis darbuotojas turi turėti išsamių žinių apie raidos sutrikimų ypatumus, kad galėtų tinkamai vertinti vaiko poreikius ir planuoti individualizuotą pagalbą. Ne mažiau svarbus ir emocinis pasirengimas – Gudžinskienė ir Balčiūnaitė (2021) pažymi, jog empatija, savitvarda bei gebėjimas išlaikyti emocinį stabilumą yra būtinos savybės, padedančios išvengti profesinio perdegimo.

Lemoine ir Schneider (2023) pabrėžia, kad efektyvi pagalba įmanoma tik tada, kai socialinis darbuotojas geba bendradarbiauti su pedagogais, logopedais, psichologais, kitais specialistais ir šeima, nes tik komandinė veikla leidžia užtikrinti nuoseklų ir visapusišką palaikymą. Be to, Saveikienė (2018) akcentuoja refleksijos svarbą – gebėjimas analizuoti savo veiklą ir pasinaudoti supervizijomis padeda socialiniam darbuotojui nuolat tobulėti.

Vis dėlto vien profesiniai gebėjimai neužtikrina visapusiškos pagalbos, todėl itin reikšmingas ir socialinis atstovavimas. Shields ir kt. (2025) teigimu, socialinis darbuotojas turi būti aktyvus visuomenės nuostatų keitimo dalyvis – mažinti stigmatizaciją, skatinti įtrauktį ir ginti vaikų teises. Tokiu būdu socialinis darbuotojas tampa ne tik pagalbos teikėju, bet ir pokyčių iniciatoriumi.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbuotojo kompetencijos, apimančios profesines žinias, emocinį atsparumą, bendradarbiavimą, savirefleksiją ir socialinį atstovavimą,

sudaro pagrindą sėkmingai veiklai dirbant su Dauno sindromą turinčiais vaikais. Šių gebėjimų turėjimas ir nuolatinis stiprinimas lemia ne tik geresnę pagalbos teikimo procesą, bet ir prisideda prie socialinės įtraukties didinimo bei teigiamų pokyčių visuomenės požiūryje. Aptartos kompetencijų sritys ir jų nuolatinis vystymas padeda socialiniams darbuotojams, dirbantiems su Dauno sindromą turinčiais vaikais, įveikti kylančius profesinius iššūkius.

IŠVADOS

1. Socialinių darbuotojų veikla, dirbant su Dauno sindromą turinčiais vaikais, reikalauja plataus kompetencijų spektro. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad efektyvi pagalba šiems vaikams grindžiama profesinėmis žiniomis apie Dauno sindromo ypatumus, gebėjimu pritaikyti individualius darbo metodus bei emociniu pasirengimu. Socialiniai darbuotojai, turintys empatijos, savitvartos ir refleksijos gebėjimų, geba užmegzti tvarų santykį su vaiku ir šeima, taip prisidedami prie sėkmingesnės socialinės integracijos. Visgi socialiniai darbuotojai, dirbdami su Dauno sindromą turinčiais vaikais, susiduria su reikšmingais profesiniais iššūkiais. Dažniausiai minimi iššūkiai yra didelis emocinis krūvis, specializuotų žinių trūkumas, riboti instituciniai ištekliai, nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas bei visuomenėje vis dar vyraujantys neigiami stereotipai. Šie veiksniai gali lemti profesinį perdegimą, pagalbos nenuoseklumą ir mažesnę paslaugų efektyvumą.
2. Socialiniams darbuotojams, dirbantiems su Dauno sindromą turinčiais vaikais, įveikti patiriamus profesinius iššūkius padeda tam tikrų kompetencijų turėjimas ir jų nuolatinis vystymas. Specialistams būtina turėti reikiamas profesines žinias apie Dauno sindromą, vystyti emocinę kompetenciją, itin svarbus bendradarbiavimas su kitais specialistais ir šeima, socialiniai darbuotojai turi nuolat reflektuoti savo patirtį. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog pagrindinės pagalbos galimybės Dauno sindromą turintiems vaikams ir jų šeimoms siejamos su tarpinstituciniu bendradarbiavimu ir visuomenės požiūrio kaita. Socialinių darbuotojų darbas tampa efektyvesnis, kai užtikrinamas glaudus ryšys tarp šeimos, mokyklos, sveikatos ir socialinių paslaugų institucijų. Nuoseklus bendradarbiavimas leidžia kurti nuolatinę pagalbos grandinę, o socialinio darbuotojo vaidmuo, kaip vaiko teisių gynėjo ir visuomenės švietėjo, padeda mažinti stigmatizaciją bei stiprina įtraukties principus bendruomenėje.

LITERATŪRA

1. Abbeduto, L., & Hesketh, L. J. (2016). Pragmatic development in individuals with Down syndrome: Insights from developmental and intervention research. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 59(1), 54–67.
2. Antonarakis, S. E. (2020). Down syndrome and the complexity of genome dosage imbalance. *Nature Reviews Genetics*, 21(3), 147–163.
3. Banks, S. (2021). *Ethics and Values in Social Work* (5th ed.). London: Red Globe Press. (p. 58–99).
4. Bull, M. J., Trotter, T., Santoro, S. L., Christensen, C., & Grout, R. W. (2022). Health supervision for children and adolescents with Down syndrome. *Pediatrics*, 149(5), 3–7.
5. Clark, C. (2020). *Social Work Ethics: Politics, Principles and Practice*. London: Palgrave Macmillan. (p. 41–59).
6. Cuskelly, M., & Hauser-Cram, P. (2008). Families of children with Down syndrome: What we know and what we need to know. *Down Syndrome Research and Practice*, 12(3), 202–210.
7. Er-Rida, A., & Alami, R. (2024). Inclusive education and social integration for children with intellectual disabilities: Global perspectives and local challenges. *Education and Society*, 42(2), 133–147.
8. Gudžinskienė, V., ir Balčiūnaitė, A. (2021). Supervizijos reikšmė socialinio darbo specialistų profesinei gerovei. *Socialinis darbas: Patirtis ir metodai*, 28(2), 43–58.
9. Heslop, P. (2023). Supporting practitioners working with children with developmental disabilities: A framework for reflective practice. *Child & Family Social Work*, 28(1), 55–67.

- 10.Idle, J., Giuntoli, G., Fisher, K. R., Robinson, S., Purcal, C., Newman, C., & Reedy, K. (2022). *Changing community attitudes to improve inclusion of people with disability*. Sydney: Social Policy Research Centre, University of New South Wales.
- 11.Lee, J., Knafl, K., & Van Riper, M. (2021). Family Variables and Quality of Life in Children with Down Syndrome: A Scoping Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 1-27.
- 12.Lemoine, P., & Schneider, C. (2023). Living an Adult Life with a Sibling with Down Syndrome: Examining siblings' Personal and Professional Choices, *International Journal of Disability, Development and Education* 10(1), 12–25.
- 13.Noroozi, M. (2024).Children with Developmental Disabilities: A Scoping Review of Interventions to Support Caregivers' Well-Being. *Journal Of Mental Health Reserch In Intellectual Disabilities*, 71(1), 1–38.
- 14.Saveikienė, D. (2018). Supervizijos vaidmuo socialinių paslaugų kokybės gerinime. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 17(1), 103–112.
- 15.Shields, N., Leonard, H., & Bourke, J. (2025). Demographic factors as mediators between socio-psychological variables and psychological well-being in parents of children with Down syndrome, *Psikohumaniora: Jurnal Penelitian Psikologi*, 139-158 (p. 140-152).
<https://journal.walisongo.ac.id/index.php/Psikohumaniora/article/view/25583>
- 16.Smith, E., Hokstad, S., & Næss, K.-A. B. (2020). Children with Down syndrome can benefit from language interventions: Results from a systematic review and meta-analysis. *Journal of Communication Disorders*, 85, 2–9.

CHALLENGES FACED BY SOCIAL WORKERS WORKING WITH CHILDREN WITH DOWN SYNDROME AND WAYS TO ADDRESS THEM: THEORETICAL INSIGHTS

JUSTĖ LINKUTĖ

dr. RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyzes the challenges faced by social workers when working with children with Down syndrome and possible solutions. Based on a theoretical review of the scientific literature, the main challenges faced by specialists have been identified: communication difficulties, limited resources, problems with public attitudes, and emotional workload. Particular attention is paid to strengthening the competencies of social workers, interdisciplinary cooperation, and family involvement. The article reveals that social work practice based on an individualized approach and continuous professional development is essential for the successful social integration of children with Down syndrome.

Keywords: *Down syndrome, social work, professional challenges, holistic support for children, social integration.*

GALIMYBĖS PADEDANT DAUNO SINDROMĄ TURINTIEMS VAIKAMS INTEGRUOTIS Į BENDRUOMENĘ

JUSTĖ LINKUTĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojamos vaikų, turinčių Dauno sindromą, integracijos į bendruomenę galimybės. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokios priemonės ir sąlygos padeda šiems vaikams sėkmingai įsitraukti į visuomeninį gyvenimą. Teorinėje dalyje aptariama Dauno sindromo samprata, raidos ypatumai ir bendravimo lygmenys, būdingi šį sindromą turintiems vaikams. Empirinėje dalyje atliktas kokybinis tyrimas – interviu su specialistais, dirbančiais su Dauno sindromą turinčiais vaikais.

Raktiniai žodžiai: Dauno sindromas, socialinė integracija, socialinis darbas, bendruomenė, vaikai, socialinės paslaugos.

IVADAS

Temos aktualumas: vaikų, turinčių Dauno sindromą, integracija į visuomenę vis dar kelia daug iššūkių. Pasak Utkaus (2016), tinkamai organizuotos socialinės paslaugos ir bendruomenės palaikymas yra būtini siekiant užtikrinti vaikų, turinčių Dauno sindromą, sėkmingą integraciją. Šie vaikai pasižymi skirtingu vystymosi lygiu: vieniems kyla sunkumų mokantis ar bendraujant, kitiems savarankiškumo iššūkiai. Nepaisant skirtumų, jie turi tas pačias teises gyventi pilnavertį gyvenimą ir dalyvauti visuomenėje. Vis dar išliekant stereotipams bei dėl ne visuomet pritaikytos aplinkos šie vaikai dažnai patiria socialinę atskirtį, todėl ypač svarbu ieškoti veiksmingiausių integracijos priemonių. Iš socialinio darbo vadybos ši tema yra aktuali, nes socialinis darbas orientuojasi ne tik į individualią pagalbą, bet ir bendruomenės resursų organizavimą, įsitraukimo stiprinimą. Socialinio darbo vadyba, apimanti socialinių paslaugų planavimą ir bendruomenės išteklių telkimą, sudaro prielaidas vaikų, turinčių Dauno sindromą, aktyviam dalyvavimui visuomenėje. Todėl tyrinėjant integracijos galimybes galima prisidėti prie efektyvesnių socialinių paslaugų planavimo, inovatyvių projektų kūrimo ir socialinės atskirties mažinimo.

Tyrimo problema: neišsiaiškinta kokios priemonės ir sąlygos labiausiai padeda Dauno sindromą turintiems vaikams sėkmingai integruotis į bendruomenę.

Darbo tikslas: išsiaiškinti priemonės, kurios padeda Dauno sindromą turintiems vaikams integruotis į bendruomenę.

Darbo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti Dauno sindromo sampratą teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti vaikų, turinčių Dauno sindromą, bendravimo (komunikacinius) gebėjimus ir jų raidą socialinėje aplinkoje.
3. Ištirti socialines ir edukacines priemones, skatinančias vaikų, turinčių Dauno sindromą, integraciją į ugdymo įstaigos bendruomenę.

Darbo rengimo metodai: mokslinių šaltinių analizė, kokybinis tyrimas - interviu, gautų duomenų sisteminimas, analizė.

DAUNO SINDROMO SAMPRATA TEORINIU ASPEKTU

Dauno sindromas yra genetinė būklė, kuri atsiranda dėl papildomos 21 chromosomos kopijos. Tai lemia įvairius fizinius ir kognityvinius ypatumus, kurie daro įtaką individo vystymuisi, sveikatai ir socialinei adaptacijai. Nors sindromas yra viena dažniausių genetinių bruožų pasaulyje, visuomenės požiūris, paslaugų prieinamumas ir integracijos galimybės vis dar išlieka nevienodos (Soccorso et al., 2024).

Psichosocialinė Dauno samprata atsiremia požiūriu, kad ši genetinė būklė nėra tik medicininė diagnozė, bet ir socialinis požymis, kurio pasekmės pasireiškia tiek šeimos, tiek bendruomenės, tiek visuomenės lygmenyje. Vaikai su Dauno sindromu pasižymi įvairiais raidos sunkumais, tačiau jų gyvenimo kokybę labiausiai lemia socialinė aplinka, artimųjų palaikymas bei visuomenės

nuostatos. Kaip teigia Cuskelly ir Hauser-Cram (2020), šeimos ir socialinės paramos sistemos turi esminę reikšmę vaikų su Dauno sindromu psichosocialinei gerovei ir jų dalyvavimui visuomenės gyvenime. Tokiu būdu Dauno sindromo patirtis suvokiama ne tik per biologinius veiksniai, bet ir per socialinių santykių, priėmimo ir integracijos prizmę. Vienas iš pagrindinių psichosocialinių iššūkių - komunikacijos sunkumai. Dauguma vaikų su Dauno sindromu patiria kalbos ir kalbėjimo sutrikimus, kurie lemia bendravimo sunkumus bendraamžių grupėse. Pasak O'Toole ir kt. (2018), bendravimo sunkumai dažnai sukelia socialinės atskirties jausmą, nes vaikai patiria sunkumų dalyvaujant grupinėse veiklose, užmezgant draugystes ar palaikant socialinius ryšius. Ši problema ypač aktuali mokyklos aplinkoje, kur komunikacija yra būtina ugdymo ir socializacijos padėtis. Stephan ir kt. (2020) taip pat pažymi, kad kalbos sutrikimai tiesiogiai siejami su socialinių ryšių palaikymu ir adaptaciniais gebėjimais, todėl komunikacinė raida tampa itin svarbi socialinei integracijai. Ši problema ypač aktuali mokyklos aplinkoje, kur komunikacija yra būtina ugdymo ir socializacijos sąlyga.

Šeimos vaidmuo psichosocialinėje sampratoje yra itin reikšmingas. Lee, Knafl ir Van Riper (2021) pabrėžia, kad tėvai, auginantys vaiką su Dauno sindromu, dažnai susiduria su padidintu emociniu krūviu ir socialinio palaikymo poreikiu. Tyrimai rodo, kad šeimos, kurios gauna tinkamą psichologinę, emocinę ir socialinę paramą, lengviau prisitaiko prie vaiko poreikių ir prisideda prie sėkmingesnės vaiko socializacijos bendruomenėje (Lee et al., 2021).

Psichosocialinė perspektyva taip pat apima visuomenės požiūrį ir stereotipus. Nepaisant pastarųjų metų pokyčių, daugelyje šalių, taip pat Lietuvoje, vis dar egzistuoja stigmatizuojantis požiūris į vaikus su negalia. Tokie stereotipai riboja galimybes dalyvauti bendruomenės veiklose ir gali lemti socialinę atskirtį. Naujausi tyrimai rodo, kad įtraukiantis ugdymas padeda keisti visuomenės nuostatas ir ugdo pozityvias vertybes bei toleranciją įvairovei, ypač kai bendroje klasėje mokosi vaikai su ir be Dauno sindromo (Lee et al., 2021).

Kitas svarbus psichosocialinės sampratos aspektas yra bendruomenės vaidmuo. Shields ir kt. (2022) tyrime teigia, kad aktyvus bendruomenės įsitraukimas – nuo socialinių projektų iki laisvalaikio veiklų – padeda vaikams su Dauno sindromu jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais, o jų dalyvavimas bendruomeninėje veikloje susijęs su mažesne socialine atskirtimi ir šeimų emociniu atsparumu. Apibendrinant, psichosocialinė Dauno sindromo samprata atskleidžia, kad integracijos sėkmę lemia ne vien medicininiai ar ugdymo veiksniai, bet ir socialinė aplinka, šeimos stiprybė ir palaikymas, bendruomenės resursai bei visuomenės požiūris. Šie aspektai parodo, jog vaikų su Dauno sindromu gerovė ir jų sėkminga integracija priklauso nuo visapusiškos pagalbos sistemos, kurioje socialiniai darbuotojai vaidina stiprų vaidmenį.

Šeima yra pirmoji ir svarbiausia aplinka, kurioje vaikai su Dauno sindromu vystosi, todėl tėvų, brolių, seserų bei platesnės giminės požiūris, emocijos ir elgesys daro tiesioginę įtaką jų psichosocialinei gerovei bei integracijos galimybėms. Vaiko gimimas su genetinė negalia dažnai sukelia reikšmingus pokyčius šeimos gyvenime – atsiranda emocinių, socialinių ir ekonominių iššūkių, kurie gali turėti ilgalaikių pasekmių visai šeimai. Pasak Skotko, Levine ir Macklin (2015), pradinė šeimos reakcija į diagnozę neretai apima šoką, nerimą, netikrumą dėl ateities ir netgi kaltės jausmą, tačiau laipsniškas prisitaikymas ir tinkamas palaikymas padeda kurti pozityvų šeimos tapatumą bei pasitikėjimą vaiko galimybėmis.

Tyrimai rodo, kad tėvai, kurie gauna nuoseklią informaciją apie Dauno sindromą, tikslingą psichologinę pagalbą ir socialinių paslaugų prieigą, jaučiasi labiau įgalinti ir optimistiškesni (Clark, 2020). Tokia parama padeda sumažinti emocinę įtampą, skatina adaptyvių įveikos strategijų formavimąsi ir prisideda prie palankesnio šeimos psichosocialinio klimato. Be to, aiškus ryšys tarp informacijos prieinamumo, šeimos emocinio atsparumo ir vaikų socialinės raidos rodo, kad įgalinta šeima tampa svarbiausiu vaiko socializacijos ir integracijos veiksniumi.

Ne mažiau reikšminga yra brolių ir seserų patirtis. Nors mokslinių tyrimų šia tema nėra itin gausu, de Batista (2016) pabrėžia, kad vaikai, augantys kartu su Dauno sindromą turinčiu broliu ar seserimi, dažnai pasižymi aukštesniu empatijos lygiu, didesniu socialiniu jautrumu ir brandesniu požiūriu į įvairovę. Tačiau jie taip pat gali patirti papildomą emocinį krūvį, susijusį su tėvų dėmesio pasiskirstymu, atsakomybės jausmu ir nerimu dėl ateities. Todėl svarbu užtikrinti, kad pagalba

būtų orientuota ne tik į vaiką su negalia, bet ir į visą šeimos sistemą, suteikiant emocinę, psichologinę ir organizacinę paramą kiekvienam jos nariui.

Tai atskleidžia poreikį įtraukti visą šeimą į socialinės pagalbos procesus, užtikrinant, kad kiekvienas šeimos narys gautų tinkamą paramą. Šeimos perspektyvoje itin svarbus vaidmuo tenka socialiniam palaikymui. Pasak Skotko, Levine ir Macklin (2015), bendruomenės dalyvavimas ir socialinių ryšių stiprinimas sumažina šeimų izoliacijos jausmą ir padidina jų atsparumą stresui, ypač tais atvejais, kai šeimos aktyviai naudoja paramos tinklais. Tyrimai parodė, kad šeimos, kurios dalyvauja tarpusavio paramos grupėse, bendruomeniniuose projektuose ar yra įtraukiamos į tėvų švietimo programas, labiau pasitiki savo vaikų galimybėmis ir dažniau skatina jų socialinį aktyvumą (Clark, 2020).

Be to, šeimos perspektyva leidžia matyti, kaip socialiniai darbuotojai gali prisidėti prie sėkmingesnės integracijos. Jie padeda orientuotis tarp sveikatos, švietimo ir socialinių paslaugų sistemų, teikia emocinę bei informacinę paramą, tarpininkauja tarp šeimos ir institucijų. Socialinių darbuotojų įsitraukimas mažina šeimos patiriamą organizacinį ir emocinį krūvį, suteikia žinių ir sustiprina šeimos įgalinimą priimant su vaiko raida susijusius sprendimus (Lemoine & Schneider, 2023). Dėl to šeimos jaučiasi labiau pasirengusios palaikyti vaiko socializaciją ir aktyvų dalyvavimą bendruomenėje.

Apibendrinant, šeimos perspektyva parodo, jog integracija nėra vien vaiko atsakomybė – tai procesas, kuriame šeimai tenka centrinis vaidmuo. Emociniai, socialiniai ir ekonominiai iššūkiai gali stipriai paveikti vaiko vystymąsi, todėl būtina stiprinti šeimos įgalinimą, socialinį palaikymą bei tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Šeima yra pagrindinis integracijos variklis, o jos stiprinimas – kertinis žingsnis siekiant sėkmingos vaikų su Dauno sindromu įtraukties į bendruomenę.

VAIKŲ, TURINČIŲ DAUNO SINDROMĄ, BENDRAVIMO (KOMUNIKACIJOS) GEBĖJIMAI IR JŲ RAIŠKĄ SOCIALINĖJE APLINKOJE.

Bendravimas yra esminis aspektas, leidžiantis vaikams, turintiems Dauno sindromą, kurti tarpasmeninius santykius, dalyvauti socialinėse veiklose ir jaustis bendruomenės dalimi. Bendravimą galima analizuoti trimis lygmenimis – emociniu, socialiniu ir kalbiniu. Visi šie aspektai yra tarpusavyje susiję ir tiesiogiai veikia vaikų integracijos galimybes bei jų psichosocialinę gerovę.

Emocinis bendravimas susijęs su gebėjimu atpažinti, perteikti ir adekvačiai reaguoti į emocijas. Tyrimai rodo, kad vaikai, turintys Dauno sindromą, geba formuoti prisirišimo ryšius, tačiau jų emocinio prisirišimo modeliai gali būti kitokie nei tipinio vystymosi vaikų, o tai kartais lemia socialinių ir emocinių poreikių išryškėjimą (Vanwalleghem & Miljkovitch, 2017).

Šeimos emocinis palaikymas, saugi aplinka ir tėvų jautrumas vaiko emociniams signalams prisideda prie geresnės emocijų raiškos ir socialinio jautrumo. Be to, vaikams itin svarbi palaikanti ugdymo aplinka ir teigiamos bendraamžių sąveikos, kurios padeda jiems patirti emocinį saugumą ir sėkmingai prisitaikyti socialinėse situacijose.

Socialinė sąveika apima vaikų gebėjimą užmegzti draugystes, dalyvavimą grupinėse veiklose ir palaikyti socialinius ryšius ugdymo įstaigoje bei vietos bendruomenėje. Vaikų, turinčių Dauno sindromą, socialinė įtrauktis priklauso ne tik nuo jų gebėjimų, bet ir nuo socialinės aplinkos, kurioje jie gyvena ir mokosi. Mokslininkai pažymi, kad pozityvus mokyklos klimatas, įtraukus ugdymas ir bendruomenės palaikymas didina vaikų dalyvavimą socialinėje veikloje ir mažina socialinės izoliacijos riziką (Ijezie et al., 2023; Díaz-Vázquez et al., 2023).

Socialinių įgūdžių ugdymo programos, bendri žaidimai, bendruomeninės veiklos ir struktūruotas suaugusiųjų palaikymas padeda vaikams kurti draugystes ir sėkmingai integruotis į ugdymo įstaigos bendruomenę. Šeimos, mokyklos ir bendruomenės sąveika tampa esminiu integracijos veiksniumi.

Kalbinis bendravimas apima žodinės kalbos, pragmatikos ir socialinės komunikacijos gebėjimus, kurie yra ypač reikšmingi vaikų dalyvavimui ugdymo veiklose ir bendruomeniniame gyvenime. Vaikams, turintiems Dauno sindromą, neretai būdingi lėtesnės kalbos raidos tempai, fonologiniai sunkumai bei iššūkiai vartojant kalbą socialiniuose kontekstuose. Moksliniai tyrimai

rodo, kad komunikaciniai gebėjimai gali būti labiau paveikti esant gretutiniams raidos sutrikimams, pavyzdžiui, autizmo spektro ypatumams (Schworer et al., 2021; Escudero & Sepúlveda, 2024).

Ankstyvoji logopedinė intervencija, šeimos įtraukimas, alternatyvios komunikacijos priemonės (pvz., gestai, vizualiniai simboliai ar AAC sistemos) bei nuoseklus ugdymo specialistų bendradarbiavimas sudaro būtinas sąlygas vaikų kalbinių ir socialinių gebėjimų stiprinimui, o kartu- jų sėkmingai integracijai į ugdymo įstaigos ir vietos bendruomenę (Smith, Hokstad & Næss, 2020; Warren, Bredin-Oja & Brady, 2018; Abbeduto & Hesketh, 2016).

SOCIALINES IR EDUKACINES PRIEMONES, SKATINANČIOS VAIKŲ, TURINČIŲ DAUNO SINDROMĄ, INTEGRACIJĄ Į UGDYMO ĮSTAIGOS BENDRUOMENĘ.

Kad Dauno sindromą turintys vaikai galėtų aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, svarbu juos įtraukti per švietimą, šeimos paramą.

Įtraukusis ugdymas leidžia specialiųjų poreikių turintiems mokiniams mokytis kartu su bendraamžiais ir yra viena iš pagrindinių integracijos priemonių (Soccorso ir kt., 2024). Sėkmingo integruoto ugdymo komponentai apima: mokytojų ir specialistų rengimą, individualizuotus ugdymo planus, socialinių įgūdžių ugdymą, galimybes užmegzti draugystę ir bendradarbiavimą tarp mokyklos ir šeimos. Integracija turi būti ne tik formali – ji turi skatinti vaikų akademinį, socialinį ir emocinį vystymąsi.

Buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio tikslas – išsiaiškinti priemones, kurios padeda Dauno sindromą turintiems vaikams integruotis į bendruomenę.

TYRIMO METODIKA

Tyrimas atliktas taikant kokybinio interviu metodą, kuris suteikė galimybę giliau suprasti specialistų požiūrį ir praktinę patirtį dirbant su vaikais, turinčiais Dauno sindromą. Pasirinktas pusiau struktūruoto interviu formatas, leidęs derinti numatytus klausimus su spontaniškais paaiškinimais. Tyrime dalyvavo penki specialistai – specialusis pedagogas(S1), logopedė(S2), socialinis darbuotojas(S3), psichologė(S4) ir neformalaus ugdymo koordinatorė(S5). Tyrimo dalyviai atrinkti pagal kriterijų – darbo patirtis su vaikais, turinčiais Dauno sindromą, ne mažesnė nei dveji metai. Interviu truko nuo 25 iki 40 minučių, buvo įrašyti ir perrašyti pažodžiui.

Duomenys analizuoti taikant teminę analizę, išskiriant kategorijas, subkategorijas ir jas pagrindžiančius teiginius. Pusiau struktūruota interviu sudarė šie penki atviro tipo klausimai:

1. Su kokiomis kliūtimis dažniausiai susiduria vaikai, turintys Dauno sindromą, siekdami dalyvauti bendruomenės veiklose?
2. Kaip, Jūsų manymu, reaguoja bendraamžiai ir kiti bendruomenės nariai į šių vaikų dalyvavimą?
3. Kokius darbo metodus taikote, kad padėtumėte šiems vaikams integruotis į bendruomenę?
4. Ar vaikai turintys Dauno sindromą, turi pakankamai galimybių būti visaverčiais bendruomenės nariais? Kodėl?
5. Kaip vertinate mokyklų, būrelių ar dienos centrų atvirumą vaikams su negalia?

Interviu duomenų analizei gauti interviu duomenys buvo transkribuoti ir analizuoti taikant teminę analizę, kurios metu išskirtos pagrindinės subkategorijos bei jas pagrindžiantys teiginiai. Duomenys buvo apibendrinti, siekiant atskleisti bendras tendencijas ir dėsningumus.

TYRIMO REZULTATAI

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokie pagrindiniai veiksniai trukdo vaikams, turintiems Dauno sindromą, aktyviai dalyvauti bendruomenės veiklose. Tyrimo rezultatai pateikti 1 lentelėje.

Kliūtys, su kuriomis dažniausiai susiduria vaikai, turintys Dauno sindromą, siekdami dalyvauti bendruomenės veiklose

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Komunikacijos sunkumai	<...> kalbos barjeras yra pagrindinė kliūtis. Vaikas dažnai nori pasakyti daugiau, nei gali, o aplinkiniai jo tiesiog nesupranta (S1). <...> pritarčiau – kai vaikas negali pasakyti, kas jam negerai, jis reaguoja emocijomis. Tai kiti klaidingai supranta kaip netinkamą elgesį (S4).
Aplinkos nepritaikymas	<...> ne visur yra pritaikytos erdvės – triukšmas, per daug žmonių, jiems sunku susikaupti. Tokiose sąlygose jie greitai pavargsta (S2).
Visuomenės nebrandus požiūris	<...> vis dar yra tėvų, kurie vengia, kad jų vaikas būtų toje pačioje grupėje su Dauno sindromą turinčiu vaiku. Tai rodo, kad visuomenės brandai dar reikia laiko (S3).

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad vaikų su Dauno sindromu integracijai vis dar kyla nemažai kliūčių, iš kurių dažniausiai minimos komunikacijos problemos, aplinkos nepritaikymas ir visuomenės nuostatos. Kaip pastebėjo (S1), „vaikas dažnai nori pasakyti daugiau, nei gali, o aplinkiniai jo nesupranta“, todėl emocinės reakcijos kartais klaidingai suprantamos kaip netinkamas elgesys. (S2) pabrėžė, kad „triukšmas ir per daug žmonių apsunkina jų susikaupimą“, o (S3) atkreipė dėmesį į požiūrio problemą – „vis dar yra tėvų, kurie nenori, kad jų vaikai būtų kartu“.

Apibendrinant galima teigti, jog šių kliūčių įveikimas priklauso nuo aplinkos adaptavimo, komunikacijos palaikymo ir visuomenės požiūrio kaitos, kurie leistų vaikams su Dauno sindromu tapti visaverčiais bendruomenės nariais. Aptarus pagrindines kliūtis, natūraliai kyla klausimas – kaip į šiuos vaikus reaguoja jų bendraamžiai ir platesnė bendruomenė. Tyrimo duomenys pateikiami 2 lentelėje.

Bendraamžių ir bendruomenės reakcijos

SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Pozityvios vaikų reakcijos	<...> mažesni vaikai labai priima – jiems viskas natūralu. Jie neklausia, kodėl jis kitoks, tiesiog žaidžia kartu (S1). <...> kai klasėje kalbame apie skirtumus, vaikai būna labai atviri, noriai padeda draugui su Dauno sindromu (S2).
Paauglių uždarumas	Paauglystėje priėmimo sumažėja – atsiranda noras pritapti, o vaikai su negalia tada lieka nuošaly (S4). Vyresni mokiniai kartais vengia bendrauti, nes nežino, kaip elgtis ar ką pasakyti (S3).
Mokytojo įtaka	<...> labai daug priklauso nuo mokytojo – jei jis rodo pavyzdį, klasė priima, jei ne – tada atsiranda atstūmimas (S5).

Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad bendraamžių požiūris dažniausiai priklauso nuo suaugusiųjų elgesio ir vertybių. Kaip pastebėjo (S1), „mažesni vaikai priima natūraliai, be išankstinių minčių“, tačiau paauglystėje, pasak (S4), „priėmimo sumažėja“. Neformalaus ugdymo koordinatore pabrėžė, jog „mokytojo pavyzdys yra esminis“.

Apibendrinant galima teigti, jog bendruomenės priėmimas prasideda nuo suaugusiųjų elgesio modelio ir vertybių formavimo. Kadangi bendraamžių požiūris glaudžiai susijęs su ugdymo aplinka ir specialistų veikla, toliau analizuojama, kokius metodus jie taiko siekdami palengvinti vaikų integraciją. Tyrimo duomenų rezultatai pateikti 3 lentelėje.

Specialistų taikomi metodai ir pagalbos formos

SUBKATEGORIJOS	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Struktūruotas darbas	Labai padeda aiški dienotvarkė – kai vaikas žino, kas po ko, jam saugiau ir lengviau susikaupti (S1).
Vizualinės priemonės	<...> naudoju paveikslėlius, simbolius, emocijų korteles – tai padeda komunikuoti be žodžių (S2).
Socialinių įgūdžių lavinimas	<...> kartu su vaikais kuriame žaidimus, kurie moko bendradarbiauti ir laukti eilės (S5).
Šeimos įtraukimas	<...> kai tėvai įsitraukia, rezultatai visada geresni – vaikas jaučiasi saugiau, o šeima labiau supranta jo poreikius (S3). Tėvai, kurie dalyvauja užsiėmimuose, greičiau pastebi pokyčius ir tęsia darbą namuose (S4).

Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad efektyviausia pagalba yra kompleksinė – apimanti struktūruotą aplinką, vizualinius metodus, socialinių įgūdžių ugdymą ir tėvų įtraukimą. (S2) pažymėjo, jog „paveikslėliai ir emocijų kortelės padeda kalbiniam bendravimui“, o (S3) pabrėžė šeimos įtraukimo svarbą.

Apibendrinant galima teigti, kad tokie metodai padeda vaikams jaustis saugiau, išmokti bendrauti ir aktyviau dalyvauti bendruomenės gyvenime. Analizuojant taikomus metodus, svarbu įvertinti, ar jie iš tiesų užtikrina vaikų galimybę būti visaverčiais bendruomenės nariais. Tyrimo duomenų rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

Galimybės būti visaverčiais bendruomenės nariais

SUBKATEGORIJOS	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Pritaikytų sąlygų svarba	Jeigu suteikiamos tinkamos sąlygos – šie vaikai tikrai gali būti visaverčiai bendruomenės nariai (S1). <...> svarbiausia – ne riboti, o ieškoti, kaip pritaikyti veiklą kiekvienam (S5).
Pagalbos sistemos trūkumai	<...> trūksta pagalbos grandinės – ne visos institucijos bendradarbiauja tarpusavyje (S3). <...> mokyklos nori padėti, bet dažnai stokojama žinių, metodinės medžiagos ir pagalbinių asistentų (S4).

Tyrimo dalyviai sutaria, kad vaikų su Dauno sindromu galimybės priklauso nuo pagalbos sistemos nuoseklumo ir aplinkos pritaikymo. (S1) teigė, kad „suteikus tinkamas sąlygas, jie gali pasiekti labai daug“, o (S3) pabrėžė „institucijų bendradarbiavimo stoką“.

Apibendrinant galima teigti, kad visavertė integracija įmanoma tik tada, kai šeima, specialistai, mokykla ir bendruomenė veikia kaip vieninga sistema, užtikrinanti nuoseklų palaikymą ir priėmimą. Aptarus vaikų su Dauno sindromu galimybes tapti visaverčiais bendruomenės nariais, svarbu įvertinti ir institucijų pasirengimą užtikrinti šią įtrauktį. Tyrimo duomenų rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Mokyklų, būrelių ir dienos centrų atvirumas vaikams su Dauno sindromu

SUBKATEGORIJOS	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Geranoriškas, bet žinių stokojantis mokyklų požiūris	<...> matau, kad daug mokyklų stengiasi. Yra noras įtraukti, bet ne visada žino, kaip tai daryti (S1). Mokytojai dažniausiai geranoriški, bet trūksta praktinių žinių, kaip dirbti su tokiais vaikais (S4).
Darbuotojų trūkumas	<...> dažnai trūksta pagalbinių darbuotojų – asistentų, kurie galėtų padėti vaikui pamokų metu (S3).
Aplinkos nepritaikymas	<...> yra ir paprastų dalykų – pavyzdžiui, laiptai be pandusų ar labai triukšminga klasė, kas jiems kelia stresą (S2).
Dienos centrų ir būrelių lankstumas	Dienos centrai dažniau geba prisitaikyti prie vaikų poreikių – ten daugiau individualumo, mažesnės grupės (S5). <...> būreliuose dar trūksta patirties ir pagalbos priemonių, todėl kai kur vaikai su negalia vis dar nepriimami (S3).

Tyrimo dalyviai teigė, kad švietimo ir socialinės įstaigos Lietuvoje tampa vis atviresnės, tačiau vis dar susiduriama su praktiniais iššūkiais – trūksta žinių, priemonių ir specialistų. Kaip pabrėžė (S1), „norų yra, bet dažnai nežinoma, kaip tai įgyvendinti“, o (S2) atkreipė dėmesį į „fizinį kliūčių ir sensorinės aplinkos trūkumus“. Dienos centrai išsiskiria didesniu lankstumu, tačiau, pasak (S3), „būreliuose dar trūksta pasirengimo“.

Apibendrinant galima teigti, kad institucijų atvirumas didėja, tačiau būtinas nuoseklus specialistų mokymas, fizinės aplinkos gerinimas ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

IŠVADOS

1. Aptarus Dauno sindromo sampratą teoriniu aspektu, nustatyta, kad ši genetinė būklė daro įtaką ne tik fizinei ir protinei raidai, bet ir socialinei bei emocinei vaiko gerovei. Sėkminga integracija priklauso nuo aplinkos, šeimos palaikymo ir visuomenės požiūrio į asmenis su negalia.

2. Analizuojant bendravimo lygmenis, paaiškėjo, kad vaikams, turintiems Dauno sindromą, dažniausiai kyla komunikacijos sunkumų, dėl kurių nukenčia socialiniai ryšiai ir dalyvavimas bendruomenės gyvenime. Ankstyva logopedinė pagalba ir palaikanti ugdymo aplinka reikšmingai pagerina jų emocinę ir socialinę savijautą.

3. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų, turinčių Dauno sindromą, integracija į bendruomenę priklauso nuo pedagogų elgesio ir nuostatų, sudaromų ugdymo sąlygų bei institucijų pasirengimo prisitaikyti prie individualių vaikų poreikių. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad, esant pritaikytoms veikloms ir palaikančiam bendruomenės požiūriui, šie vaikai gali būti visaverčiais bendruomenės nariai.

REKOMENDACIJOS

1. Stiprinti įtraukties kultūrą švietimo įstaigose. Rekomenduojama skatinti pozityvų požiūrį į vaikus su Dauno sindromu, rengti ugdymo įstaigų bendruomenes apie įvairovės priėmimo svarbą ir įtraukaus ugdymo principus.

2. Gerinti komunikacijos sąlygas ir specialistų pasirengimą. Siūloma plačiau taikyti vizualines ir alternatyvias komunikacijos priemones (gestus, simbolius, emocijų korteles), o pedagogams ir logopedams suteikti daugiau metodinės pagalbos bei mokymų.

3. Įtraukti šeimas į ugdymo procesą. Svarbu užtikrinti glaudų ryšį tarp tėvų ir specialistų – skatinti tėvus dalyvauti veiklose, gauti informaciją apie vaiko pasiekimus ir taikomas priemones.

4. Gerinti aplinkos prieinamumą ir sensorinį komfortą. Mokyklose ir neformalaus ugdymo įstaigose siūloma pritaikyti fizinę erdvę vaikų poreikiams: įrengti pandusus, sumažinti triukšmą, numatyti poilsio zonas.

LITERATŪRA

1. Abbeduto, L., & Hesketh, L. J. (2016). Pragmatic language in individuals with intellectual and developmental disabilities. *International Review of Research in Developmental Disabilities*.
2. Clark, L. (2020). Family sense-making after a Down syndrome diagnosis. *Journal of Family Issues*.
3. Cuskelly, M., & Hauser-Cram, P. (2020). Families of children with Down syndrome: Adaptation, coping, and support. *Intellectual and Developmental Disabilities*. <https://www.down-syndrome.org/en-us/library/research-practice/online/2008/families-down-syndrome-what-need/>
4. de Batista, B. R. (2016). The interaction between people with Down syndrome and their siblings: Family relational aspects. *Journal of Intellectual Disability Research*.
5. Díaz-Vázquez, A., Rivera-Sánchez, M., & Vázquez-Marrero, D. (2023). Social inclusion of children with Down syndrome in community settings. *Journal of Intellectual Disabilities*.
6. Escudero, M., & Sepúlveda, M. (2024). Pragmatic language and communication challenges in children with Down syndrome and comorbid autism spectrum disorder. *European Journal of Special Needs Education*. <https://link.springer.com/article/10.1186/s40359-023-01508-5>
7. Ijezie, E. C., Nwosu, J. C., & Okafor, A. O. (2023). Inclusive education and peer interaction among children with Down syndrome. *International Journal of Early Childhood Special Education*.
8. Lee, A., Knafl, K., & Van Riper, M. (2021). Family variables and quality of life in children with Down syndrome: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.

9. Lemoine, A., & Schneider, C. (2023). Family support and involvement in caring for individuals with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disabilities*.
10. O'Toole, C., Lee, A. S., Gibbon, F. E., van Bysterveldt, A. K., & Hart, N. J. (2018). Parent-mediated interventions for promoting communication and language in children with Down syndrome. <https://cora.ucc.ie/server/api/core/bitstreams/057e6ed8-a8c7-461f-91a9-6b5b994836a3/content>
11. Schworer, E., Yoder, P., & Warren, S. F. (2021). Predictors of language outcomes in young children with Down syndrome. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*.
12. Shields, N., Leonard, H., Melling, R., & Taylor, N. F. (2022). Community participation and support needs for children with Down syndrome. *Disability and Rehabilitation*
13. Skotko, B. G., Levine, S. P., & Macklin, E. A. (2015). Family perspectives about Down syndrome.
14. Smith, E., Hokstad, S., & Næss, K.-A. B. (2020). Language intervention for children with Down syndrome: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Communication Disorders*.
15. Soccorso, C., Hojlo, M., Pawlowski, K., Lombardo, A., Davidson, E., Sargado, S., DePillis, R., & Baumer, N. (2024). *Development, education, and services in children with Down syndrome: A cohort analysis from a clinical database*.
16. Stephan, C., O'Toole, C., & Brady, N. (2020). Speech impairments and adaptive behaviour in children with Down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*.
<https://www.asau.ru/files/pdf/2579095.pdf#page=558>
17. Utkus, A. (2016). Genetika ir sveikata: Dauno sindromas ir kiti chromosominiai sutrikimai. Vilniaus universiteto leidykla.
18. Vanwallegghem, S., & Miljkovitch, R. (2017). Attachment in children with Down syndrome: A review. *L'Année Psychologique*.
19. Warren, S. F., Bredin-Oja, S. L., & Brady, N. (2018). Communication and language interventions for children with Down syndrome. In *Oxford Handbook of Down Syndrome Development*.

OPPORTUNITIES FOR HELPING CHILDREN WITH DOWN SYNDROME INTEGRATE INTO THE COMMUNITY

JUSTĖ LINKUTĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

This paper analyzes the opportunities for integrating children with Down syndrome into the community. The aim of the study is to identify the measures and conditions that help these children successfully engage in social life. The theoretical part discusses the concept of Down syndrome, developmental characteristics, and levels of communication typical of children with this syndrome. The empirical part presents a qualitative study – interviews with specialists working with children who have Down syndrome.

Keywords: *Down syndrome, social integration, social work, community, children, social services.*

PAAUGLIŲ SAVIŽUDYBĖS IR JŲ PREVENCIJA

RŪTA RADZEVIČIŪTĖ, EVELINA DARULIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Paauglių savižudybės Lietuvoje išlieka viena svarbiausių visuomenės problemų, atspindinčių ne tik jauno žmogaus emocinę krizę, bet ir visuomenės gebėjimą laiku atpažinti pavojų. Straipsnyje nagrinėjamos priežastys, rizikos veiksniai, psichologiniai bei socialiniai aspektai, lemiantys savižudybių tarp paauglių skaičių. Aptariami teoriniai modeliai, tokie kaip Durkheimo požiūris į savižudybę, Eriksono psichosocialinės raidos teorija bei James ir Gilliland krizių intervencijos modelis. Taip pat analizuojamas socialinio darbuotojo vaidmuo, institucijų įsitraukimas ir bendruomenės atsakomybė.

Raktiniai žodžiai: paaugliai, savižudybė, rizikos veiksniai, prevencija, socialinis darbas.

IVADAS

Paauglystė – sudėtingas laikotarpis, kuomet jaunas žmogus išgyvena intensyvius fizinius, emocinius ir socialinius pokyčius. Tai etapas, kai formuojasi tapatybė, savivertė, vertybinės nuostatos, gebėjimas spręsti konfliktus bei pasaulio suvokimas. Tačiau ne kiekvienas jaunuolis šį procesą išgyvena sklandžiai. Vieniems šis laikas tampa savęs atradimo, kitiems – stipraus vidinio skausmo ir sumaišties laikotarpiu.

Nors bendras savižudybių skaičius Lietuvoje pastaraisiais metais mažėjo, tarp paauglių šis rodiklis išlieka vienas didžiausių Europoje. Pasak Pasaulio sveikatos organizacijos (WHO, 2023), pasaulyje vis dar egzistuoja didelė pagalbos prieinamumo ir stigmos problema, o tai daro įtaką jaunų žmonių psichikos sveikatai.

Kiekvienas jaunas žmogus, kuris pasirenka išeiti, palieka klausimą: ar mes galėjome jį išgirsti anksčiau? Šis klausimas tampa atsپirties tašku analizuojant priežastis, dėl kurių jauni žmonės pasirenka tragišką kelią bei priemones, galinčias padėti išvengti šių netekčių.

Straipsnio tikslas - išanalizuoti paauglių savižudybių Lietuvoje rizikos veiksnius bei socialinio darbuotojo vaidmenį savižudybių prevencijoje.

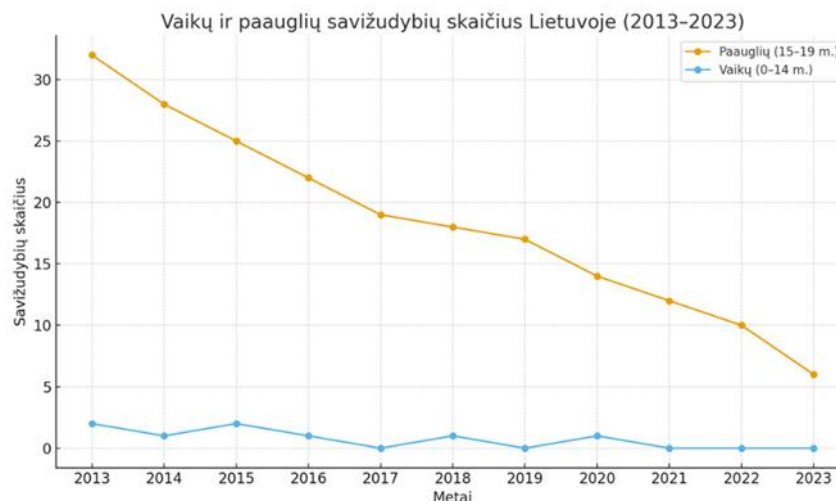
Straipsnio uždaviniai:

1. Aprašyti paauglių savižudybių paplitimą ir statistinius rodiklius Lietuvoje.
2. Išnagrinėti pagrindines savižudybių priežastis ir rizikos veiksnius.
3. Aptarti psichologinius ir socialinius požymius, rodančius galimą savižudybės grėsmę.
4. Palyginti Lietuvoje taikomas savižudybių prevencijos priemones su tarptautine praktika.
5. Atskleisti socialinio darbuotojo vaidmenį paauglių savižudybių prevencijoje.

Tyrimo metodai: tyrime taikyti mokslinės literatūros analizės, lyginamosios analizės ir dokumentų analizės metodai.

PAAUGLIŲ SAVIŽUDYBIŲ PRIEŽASTYS IR RIZIKOS VEIKSNIAI

Paauglių savižudybės – tai ne atsitiktinis įvykis, o ilgo vidinio konflikto rezultatas. Šis reiškinys apima tiek individualius psichologinius sunkumus, tiek platesnį socialinį kontekstą. Émile'is Durkheimas, vienas pirmųjų mokslininkų, nagrinėjusių savižudybės priežastis, teigė, kad žmogaus sprendimas pasitraukti iš gyvenimo nėra vien asmeninis aktas – tai visuomenės integracijos ir vertybių krizės pasekmė (Durkheim, 1897/1987). Lietuvoje, vadovaujantis Higieno instituto (2023a) duomenimis, jaunuoliai, augantys emociškai atšiaurioje šeimos aplinkoje, dažniau patiria nerimą, beviltiškumą ir savižudybių elgesį (žr. 1 pav.).

1 pav. Vaikų ir paauglių savižudybių skaičius Lietuvoje (2013–2023)
(sudaryta straipsnio autorės, remiantis Higienos instituto duomenimis, 2025)

Pasak Durkheim (1897/1987), savižudybės dažniau pasitaiko tose visuomenėse, kur silpnas socialinis ryšys tarp žmonių ir kur individas jaučiasi atskirtas. Ši teorinė prielaida ypač tinka šiandieninei Lietuvai, kur dalis jaunuolių susiduria su vienišumu, šeimos nesantaika, patyčiomis ar psichikos sveikatos iššūkiais. Tokiais atvejais paaugliai praranda emocinį saugumą, o jų ryšys su artimaisiais silpnėja (žr. 1 lent.).

1 lentelė

Pagrindiniai savižudybės rizikos veiksniai tarp Lietuvos paauglių
(sudaryta straipsnio autorės, remiantis HSBC, SAM ir LSMU tyrimų duomenimis, 2023)

Rizikos veiksnys	Dažnumas tarp paauglių	Šaltinis
Patyčios mokykloje ar internete	26,9 % mokinių patiria patyčias bent kelis kartus per mėnesį	Be Patyčių / HBSC tyrimas, 2023
Depresijos simptomai	4–6 % paauglių turi nerimo ar elgesio sutrikimus	SAM / Vaikų ir paauglių psichikos sveikatos apžvalga, 2023
Socialiniai sunkumai	20–30 % paauglių nurodo socialinio nerimo ar socialinių sunkumų požymius	LSMU tyrimas, 2023

Duomenys rodo, kad dažniausi paauglių savižudybės rizikos veiksniai Lietuvoje yra patyčios, psichikos sveikatos sunkumai ir socialiniai-emociniai sunkumai, darantys poveikį jų gerovei. Didelę įtaką savižudybių rizikai turi ir šeimos aplinka. Kai tėvų santykiai yra konfliktiški, kai trūksta šilumos, atvirumo ar paramos, paauglys gali jaustis nereikalingas. Kaip nurodoma leidinyje „Savižudybių prevencija mokykloje“ (Klaipėdos pedagoginė psichologinė tarnyba, 2015), emocinis atstumas šeimoje gali virsti psichologiniu atotrūkiu, kai paauglys ima manyti, kad niekam nėra svarbus. Tą patvirtina ir Lietuvoje atliktas tyrimas: nustatyta, kad paauglių savižudiškų minčių ir bandymų rizika yra stipriai susijusi su šeimos santykių kokybe, tėvų emociniu neprieinamumu bei konfliktine namų aplinka (Zaborskis, Sirvyte & Zemaitienė, 2016). Tokiose situacijose paaugliai dažnai nebepajunta saugios vietos, kur galėtų kalbėti atvirai, todėl ryšys su artimaisiais natūraliai pradeda silpnėti. Kaip teigiama leidinyje „Vaikai, kuriems nemielas gyvenimas“ (Ribakovienė, 2001), kai šeimoje vyrauja emocinis šaltumas, konfliktai ar nuolatinė kritika, vaikas ima manyti, kad jo gyvenimas neturi vertės. Tokia vidinė būsena dažnai tampa pagrindu gilesniam beviltiškumo jausmui ir gali lemti savižudiškų minčių atsiradimą. Autorė pabrėžia, kad emocinė atskirtis šeimoje yra viena iš stipriausių traumų, kurios poveikis išlieka paauglystėje.

Svarbus veiksnys – patyčios. Nacionalinės švietimo agentūros (NŠA, 2023) tyrimai rodo, kad beveik kas penktas Lietuvos paauglys patiria ilgalaikes patyčias mokykloje ar internete. Elektroninės patyčios tampa ypač pavojingos, nes išsilaiko viešojoje erdvėje ir sukelia gėdos jausmą, kuris sustiprina beviltiškumą. UNICEF (2021) pabrėžia, kad socialinių tinklų įtaka šiuolaikiniams

paaugliams didina nerimą, formuoja iškreiptą savivertę ir sukuria iliuziją, jog visi kiti gyvena „geresni“ gyvenimą. Mokslinė literatūra rodo, kad paauglių socialinių tinklų naudojimas siejasi su didesniu depresijos ir nerimo paplitimu, tačiau dabartiniai tyrimai atskleidžia tik nedideles koreliacijas ir nepatvirtina tiesioginio priežastinio ryšio (Odgers & Jensen, 2020).

Dar vienas svarbus aspektas – socialinė ir ekonominė aplinka. Nedarbo lygis, skurdas, ribotos galimybės dalyvauti veiklose, ypač mažesniuose miesteliuose, gali sukelti beprasmybės jausmą. Pagal Šmigelską ir kt. (2018) HBSC tyrimą, prastesnė socialinė padėtis ir šeimos finansiniai sunkumai yra susiję su aukštesniu emocinio distreso ir savižudiškų minčių paplitimu tarp paauglių.

Kultūrinis požiūris taip pat turi įtakos. Lietuvoje vis dar gajus mitas, kad „stiprus žmogus turi susitvarkyti pats“, todėl kalbėjimas apie emocijas ar psichikos sveikatą neretai laikomas silpnumo ženklu. Tokia nuostata trukdo jaunuoliams ieškoti pagalbos. Higienos institutas (2023b) pabrėžia, kad psichikos sveikatos stigma išlieka reikšminga problema, todėl būtina keisti visuomenės požiūrį ir skatinti atvirą kalbėjimą apie emocinę gerovę nuo mokyklinio amžiaus.

Apibendrinant galima teigti, kad paauglių savižudybių priežastys yra daugiasluoksnės – nuo psichologinių traumų iki socialinės atskirties. Tačiau, kaip pabrėžia Durkheimas (1897/1987), stipri bendruomenė, empatija ir palaikymo ryšiai yra pagrindinis apsauginis veiksnys, kuris gali užkirsti kelią tragedijoms.

SAVIŽUDYBĖS POŽYMIAI IR ATPAŽINIMO ŽENKLAI

Savižudybės dažniausiai nėra spontaniškas sprendimas. Pasak James & Gilliland (2017, p. 469), savižudybė paauglystėje paprastai nebūna vieno momento sprendimas – iki jos veda ilgesnis emocinių, psichologinių ir socialinių sunkumų laikotarpis (žr. 2 lent.). Paauglių atveju šie signalai gali būti tiek emociniai, tiek elgesio pokyčiai, kurie dažnai lieka nepastebėti.

2 lentelė

Savižudybės rizikos ženklai per kalbą, nuotaiką, elgesį.
(šaltinis: Vilniaus miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuras, 2023)

Kalba	Nuotaika / jausmai	Elgesys
Jaučiasi našta kitiems („Be manęs jums bus lengviau“)	Depresija	Padidėjęs alkoholio ir / ar vaistų vartojimas
Jaučiasi kaip spąstuose („Vis tiek nieko nepakeisiu“)	Liūdesys, prislėgta nuotaika	Savižudybės būdų / priemonių paieška, įsigijimas
Nemato prasmės gyventi („Mano gyvenimas beprasmiškas“)	Interesų praradimas	Rodomas neatsargus elgesys
Užuominos, kad jo greit nebus („Jei kartais man kas nors atsitiktų“)	Susierzinimas, irzlumas	Agresyvus elgesys
Patiria nepakeliamą skausmą („Negaliu vienas to išverti“)	Bejėgiškumas	Atsitraukimas nuo įprastos veiklos
Kalba apie nevirtį, vienvė, bejėgiškumą, pyktį, skausmą, kaltę	Nerimas	Atsitraukimas nuo šeimos, draugų
Vyrauja abejonės tarp noro gyventi ir noro mirti	Neviltis	Nemiga / mieguistumas
Žodinės užuominos apie norą nusižudyti: tiesioginės („Geriau nusižudyti“) arba netiesioginės („Nėra tikslo gyventi / geriau išnykti“)	Pyktis	Brangių daiktų atidavimas
	Vienišumas	Sunkumas sukoncentruoti dėmesį, priimti sprendimus
	Kaltė / gėda	Atsisveikinimo ženklai: tiesioginiai (laiškų rašymas, artimųjų lankymas, siekiant atsisveikinti) arba netiesioginiai (skolų atidavimas, svarbių darbų užbaigimas)
	Stiprus emocinis skausmas	
	Staigus nuotaikos pokytis iš	

	neigiamos (prisilėgtos, neramios) i teigiamą (džiugią, ramią)	

Šie rizikos ženklai gali atsirasti ankstyvose krizės stadijose, todėl jų atpažinimas padeda laiku pastebėti paauglio emocinius sunkumus ir užkirsti kelią galimam savižudiškam elgesiui.

Vienas svarbiausių psichologinių aspektų, aiškinančių paauglių elgesį, yra Eriksono psichosocialinės raidos teorija. Pagal Eriksoną (1968), paauglystė – tai tapatumo krizės laikotarpis, kai nesėkmingas identiteto formavimas gali sukelti psichologinių krizių. Jei šiuo laikotarpiu jaunuolis nesulaukia pakankamos paramos ir supratimo, jis gali susidurti su tapatybės krizės būseną – nepasitikėjimu savimi, beprasmybės jausmu, neretai virstančiu depresija ar savižudybe elgesiui.

Sveikatos apsaugos ministerijos (SAM, 2023) duomenimis, dažniausi požymiai, rodantys savižudybės riziką tarp paauglių, yra nuolatinis liūdesys, atsiribojimas nuo draugų, interesų praradimas, miego ar apetito pokyčiai bei savęs žalojimas. Jaunuolis gali kalbėti apie beprasmybę, išreikšti norą „dingti“ ar pasakyti, kad „be manęs jums bus lengviau“. Tokie žodžiai turi būti vertinami rimtai, o ne laikomi „paauglišku dėmesio siekimu“. Tyrimai taip pat rodo, kad depresija ir nerimo sutrikimai yra vieni stipriausių suicidalumo prediktorių – pavyzdžiui, tarp sulaikytų nepilnamečių jaunų žmonių savižudiško elgesio rizika buvo reikšmingai didesnė tiems, kurie sirgo depresija ar nerimo sutrikimu (Abram et al., 2008).

Higienos instituto duomenimis (2024), vienas iš pavojingiausių ženklų – staigus nuotaikos pagerėjimas po ilgo liūdesio periodo, nes tai gali reikšti, kad žmogus priėmė sprendimą pasitraukti iš gyvenimo. Tokį elgesį aplinkiniai dažnai klaidingai laiko pagerėjimo ženklu.

Mokyklos aplinkoje pirmieji krizės signalai dažnai pastebimi mokytojų ir klasės draugų. Svarbu, kad pedagogai gebėtų atpažinti šiuos požymius ir žinotų, kur kreiptis. NŠA (2023) duomenimis, vis dar tik apie 40 % mokyklų Lietuvoje turi psichologą visą darbo dieną, o likusiose šias funkcijas dažnai atlieka socialiniai pedagogai ar klasių auklėtojai, kuriems trūksta specialaus pasirengimo.

Pastaraisiais metais socialiniai tinklai tapo viena iš pagrindinių erdvių, kur paaugliai reiškia savo emocijas. Mental Health Europe (2023) pažymi, kad interneto erdvė tapo nauju emocinio šauksmo kanalu, kuriame paaugliai dažnai netiesiogiai išreiškia neviltį ar atsisveikinimo žinutes. Tai rodo, kad būtina stebėti jų emocinį turinį virtualioje erdvėje ir laiku reaguoti į rizikos signalus.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į jaunuolio socialinį kontekstą. Izoliacija, patyčios, konfliktai šeimoje, prasti mokymosi rezultatai ar santykių išsiskyrimai gali būti veiksniai, kurie paskatina krizės pradžią. Pasak Eriksono (1968) teoriją, tapatybės krizę paauglystėje galima įveikti tik per ryšį – atvirą dialogą, pasitikėjimą ir priklausymo jausmą.

Jaunimo linijos (2024) duomenimis, daugiau nei pusė besikreipiančių paauglių kalba apie jausmą, kad „nėra kam pasakyti, kas vyksta viduje“. Tai rodo, jog pagrindinė pagalbos priemonė nėra sudėtinga terapinė intervencija, o paprastas buvimas šalia – iš klausymas, nevertinimas ir palaikymas.

Apibendrinant galima teigti, kad savižudybės požymiai – tai pagalbos šauksmas, kurį visuomenė dažnai ignoruoja. Laiku atpažinti šiuos ženklus reiškia išgelbėti gyvybę. Eriksono teorija pabrėžia, jog paaugliui būtina suteikti erdvę tapatybės paieškoms, pripažinti jo emocijas ir parodyti, kad pagalbos prašymas nėra silpnumo, o brandos ženklas.

PAGALBOS IR PREVENCIJOS PRIEMONĖS LIETUVOJE IR TARPTAUTINIAME KONTEKSTE

Pagalba paaugliui, išgyvenančiam krizę, turi būti kompleksinė ir apimanti tiek psichologinius, tiek socialinius aspektus. Efektyvi intervencija reikalauja laiku atpažinti pavojų, užmegzti ryšį ir užtikrinti nuoseklų paramos procesą. Lietuvoje egzistuoja įvairios pagalbos formos, tačiau jų pasiekiamumas skirtinguose regionuose vis dar nevienodas.

Sveikatos apsaugos ministerija (SAM, 2024) nurodo, kad efektyviausios prevencinės priemonės yra tos, kurios integruoja emocinį raštingumą į mokyklų programas, užtikrina psichologinės pagalbos prieinamumą ir stiprina bendruomenės ryšius. Šiose komandose dirba psichologai, socialiniai darbuotojai, visuomenės sveikatos specialistai ir savanoriai. Jų tikslas – kuo greičiau reaguoti į signalus apie krizę bendruomenėje, užmegzti kontaktą su asmeniu ir suteikti pagalbą.

Prevencijos veiksmingumą galima paaiškinti remiantis James & Gilliland (2017, p. 57) hibridiniu (septynių žingsnių) krizių intervencijos modeliu, kuris yra dažnai taikomas socialiniame darbe ir psichologinėje praktikoje. Jis apima šiuos nuoseklius etapus:

1. Pradinis kontakto užmezgimas – užmezgamas kontaktas ir klientui paaiškinama intervencijos eiga.

2. Problemos tyrinėjimas – išsiaiškinama, kas konkrečiai sukėlė krizę ir suteikiama emocinė bei informacinė parama.

3. Palaikymo suteikimas – įvertinama, kokios paramos formos kliento gyvenime jau veikė, kokie resursai yra šiuo metu ir kokių papildomų gali prireikti.

4. Pagalbos alternatyvų nustatymas – aptariamos galimos paramos formos (psichologinė pagalba, artimųjų įtraukimas, institucijos).

5. Veiksmų plano sudarymas – nusprendžiama, kokie konkretūs žingsniai bus atliekami.

6. Įsipareigojimo gavimas – siekiama, kad klientas sutiktų įgyvendinti numatytus veiksmus.

7. Tęstinė pagalba ir vertinimas – stebima kliento būklė, teikiamas ilgalaikis palaikymas.

Šio modelio taikymas leidžia padėti paaugliui suteikti pagalbą sistemingai ir profesionaliai, išvengiant impulsyvių sprendimų. Pasak James & Gilliland (2017, p. 55) svarbu, kad klientas neprarastų savo galios, nepriklausomybės ir savivertės, nes tai padeda jam pačiam aktyviai įsitraukti į krizės įveikimo procesą.

Praktikoje šį modelį sėkmingai taiko „Jaunimo linija“, „Vaikų linija“, „Vilties linija“ ir kitos emocinės paramos tarnybos Lietuvoje. Šiose organizacijose savanoriai apmokomi, kaip klausytis, neužduodant vertinamųjų klausimų, kaip palaikyti ryšį ir padėti žmogui išreikšti jausmus.

Taip pat vis daugiau dėmesio skiriama mokyklų prevencinėms programoms. Nacionalinė švietimo agentūra (NŠA, 2023) įgyvendina emocinio raštingumo ir psichikos sveikatos stiprinimo iniciatyvas, skirtas mokyklų bendruomenėms. Šių programų metu moksleiviai mokomi atpažinti emocijas, kalbėti apie jausmus ir ieškoti pagalbos sunkiose situacijose. Tokie projektai prisideda prie psichologinio raštingumo didinimo, kuris yra vienas iš ilgalaikių savižudybių prevencijos tikslų.

Tarptautiniu mastu Pasaulio sveikatos organizacija (WHO, 2023) rekomenduoja prevencijos programas grįsti trimis principais:

- ankstyvu rizikos ženklų atpažinimu,
- lengvai prieinamu psichologinės pagalbos tinklu,
- ir stigmos mažinimu.

Europos Komisija (2023) pabrėžia, kad psichikos sveikatos politika turi būti įtraukta į visas viešosios politikos sritis, ypač jaunimo užimtumo, švietimo ir socialinės įtraukties programas. Tokiu būdu galima mažinti rizikos veiksnius dar prieš jiems tampa krizine situacija.

Lietuvoje vis daugiau dėmesio skiriama ir žiniasklaidos atsakomybei. Kaip nurodo Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (2016), savižudybių temos turi būti pateikiamos atsakingai, vengiant sensacingų detalių, kad nebūtų sukeltas „imitacijos efektas“.

Apibendrinant galima teigti, kad veiksminga prevencija reikalauja visų grandžių bendradarbiavimo – nuo šeimos ir mokyklos iki valstybinių institucijų. Gilliland modelis akcentuoja kryptingą procesą, kuriame klientas yra įgalinamas pats dalyvauti sprendimų priėmime.

SOCIALINIO DARBUOTOJO VAIDMUO PAAUGLIŲ SAVIŽUDYBIŲ PREVENCIJOJE

Socialinis darbuotojas yra viena svarbiausių grandžių savižudybių prevencijos sistemoje. Jo vaidmuo apima ne tik tiesioginį darbą su krizinėje situacijoje atsidūrusiu asmeniu, bet ir bendruomenės švietimą, ryšių tarp institucijų palaikymą bei ilgalaikių pagalbos strategijų kūrimą.

Pasak Bagdono (2001), socialinio darbo esmė yra pagalba žmogui atkurti ryšį su savimi, aplinka ir visuomene. Tai ypač svarbu krizės metu, kai asmuo jaučiasi atskirtas ar bejėgis. Šis požiūris ypač svarbus dirbant su paaugliais, nes jaunam žmogui būtina leisti jaustis girdimam, pripažintam ir savarankiškam. Socialinis darbuotojas tampa tarpininku tarp paauglio, šeimos, mokyklos ir kitų institucijų, užtikrindamas, kad pagalbos procesas būtų nuoseklus ir orientuotas į žmogaus stiprybes.

Lietuvoje socialiniai darbuotojai dažnai bendradarbiauja su visuomenės sveikatos biurais, mokyklų psichologais, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, Jaunimo linija ir nevyriausybėmis organizacijomis. Toks tarpsektorinis bendradarbiavimas leidžia reaguoti į krizę iš karto, kai tik atsiranda rizikos signalų.

Vienas iš pavyzdžių – Psichikos sveikatos perspektyvos (PSP) organizacija, kuri vykdo projektus, skirtus emocinės sveikatos stiprinimui tarp jaunimo. Tokie projektai ne tik ugdo socialinių darbuotojų kompetencijas, bet ir prisideda prie jaunimo psichinės sveikatos gerinimo.

Tarptautiniu mastu socialinio darbuotojo vaidmuo pabrėžiamas ir Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF, 2021), ir Europos socialinių paslaugų tinklo (2024) ataskaitose. Jose rekomenduojama įtraukti socialinius darbuotojus į visų švietimo ir psichikos sveikatos programų planavimą, nes jie turi unikalią kompetenciją matyti žmogų visoje jo aplinkoje – šeimos, mokyklos ir visuomenės kontekste.

Socialinio darbo vertybėmis – pagarba, orumas, empatija ir socialinis teisingumas – grindžiama kiekviena pagalbos forma. Būtent šios vertybės leidžia kurti santykį, kuris tampa apsauginiu veiksnio nuo savižudybės.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinis darbuotojas nėra tik tarpininkas tarp pagalbos grandžių – jis yra pokyčio kūrėjas. Jo darbas padeda jaunuoliui atgauti tikėjimą savimi, o visuomenei – kurti aplinką, kurioje jaunas žmogus jaučiasi vertingas ir saugus.

IŠVADOS

1. Lietuvoje paauglių savižudybių skaičius išlieka vienas didžiausių Europos Sąjungoje. Nors bendras rodiklis po truputį mažėja, tarp paauglių problema išlieka itin opi ir reikalaujanti kompleksinio požiūrio ir tarpsektorinio bendradarbiavimo.

2. Pagrindinės savižudybių priežastys ir rizikos veiksniai yra emocinė atskirtis šeimoje, patyčios mokykloje ar internete, depresijos simptomai bei socialinė izoliacija. Šie veiksniai silpnina jaunuolio psichologinį atsparumą ir didina savižudybės riziką.

3. Paauglių savižudybės retai įvyksta staiga – dažniausiai prieš tai pasireiškia emociniai ir elgesio pokyčiai, tokie kaip nuolatinis liūdesys, atsiribojimas, miego sutrikimai ar savęs nuvertinimas. Šių požymių atpažinimas laiku leidžia suteikti pagalbą ir užkirsti kelią tragedijai.

4. Lietuvoje įgyvendinamos įvairios savižudybių prevencijos priemonės: savivaldybių prevencijos komandos, emocinės pagalbos linijos, mokyklų programos, kurios padeda stiprinti jaunimo emocinę sveikatą, o jų kryptingas tobulinimas priartina šalies praktiką prie tarptautinių standartų.

5. Socialinis darbuotojas užima svarbią vietą savižudybių prevencijoje – jis padeda paaugliui krizės metu, tarpininkauja, palaiko ryšį su šeima ir institucijomis bei taiko James ir Gilliland 7 žingsnių krizių intervencijos modelį. Jo empatija, gebėjimas klausytis ir palaikyti tampa esmine pagalbos dalimi, siekiant pokyčio, padedant jaunam žmogui atkurti emocinį stabilumą ir pasitikėjimą savimi.

LITERATŪRA

1. Abram, K. M., Choe, J. Y., Washburn, J. J., Teplin, L. A., King, D. C., & Dulcan, M. K. (2008). Suicidal ideation and behaviors among youths in juvenile detention: Results from the Northwestern Juvenile Project. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 47(3), 291–300. [žiūrėta 2025-11-01]. Prieiga per internetą: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18216737>
2. Bagdonas, A. (2001). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. [žiūrėta 2025-09-07]. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:3029055>
3. Durkheim, É. (1897/1987). *Suicide: A study in sociology*. Glencoe, IL: The Free Press. [žiūrėta 2025-10-07]. Prieiga per internetą: <https://www.gacbe.ac.in/images/E%20books/Durkheim%20-%20Suicide%20-%20A%20study%20in%20sociology.pdf>
4. Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W. W. Norton & Company. [žiūrėta 2025-10-16]. Prieiga per internetą: <https://archive.org/details/300656427ErikHEriksonIdentityYouthAndCrisis1WWNortonCompany1968/page/n11/mode/2up>
5. European Commission (2023). A comprehensive approach to mental health. [žiūrėta 2025-10-15]. Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-health-union/comprehensive-approach-mental-health_en
6. European Social Network. (2024). Annual Report 2024. [žiūrėta 2025-10-18]. Prieiga per internetą: <https://www.esn-eu.org>
7. Eurostat. (2023). Children and young people – statistics. [žiūrėta 2025-10-18]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat>
8. Higienos institutas. (n.d.). Savižudybių prevencijos skyriaus: Statistika ir leidiniai. [žiūrėta 2025-10-11]. Prieiga per internetą: <https://www.hi.lt/savizudybiu-prevencijos-skyrius-statistika>
9. Higienos institutas (2023a). Visuomenės sveikatos netolygumai: Savižudybės Lietuvoje 2010–2022 m. [žiūrėta 2025-10-11]. Prieiga per internetą: https://www.hi.lt/uploads/Products/product_386/2010_2022_VS_netolygumai_savizudybes.pdf
10. Higienos institutas. (2023b). Stigmatizuojančių Lietuvos gyventojų nuostatų psichikos sveikatos srityje apklausos duomenų analizė. [žiūrėta 2025-10-17]. Prieiga per internetą: [https://www.hi.lt/uploads/DU/Naujienos_dok/Stigmatizuojanciu_nuostatu_psichikos_sveikatos_srityje_apklauso_duomenu_analize_\(1\).pdf](https://www.hi.lt/uploads/DU/Naujienos_dok/Stigmatizuojanciu_nuostatu_psichikos_sveikatos_srityje_apklauso_duomenu_analize_(1).pdf)
11. Higienos institutas (2024). Savižudybių prevencijos koordinavimo savivaldybėse gairės. [žiūrėta 2025-10-10]. Prieiga per internetą: [https://www.hi.lt/uploads/Products/product_389/Saviudybi_prevencijos_koordinavimo_savivaldybse_TA_gairs_\(2024\).pdf](https://www.hi.lt/uploads/Products/product_389/Saviudybi_prevencijos_koordinavimo_savivaldybse_TA_gairs_(2024).pdf)
12. James, R. K., & Gilliland, B. E. (2017). *Crisis intervention strategies* (8th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.
13. Jaunimo linija – informacinis bankas (pagalbos ištekliai jaunimui). [žiūrėta 2025-10-12]. Prieiga per internetą: <https://infobankas.jaunimolinija.lt>
14. Klaipėdos pedagoginė psichologinė tarnyba. (2015). Savižudybių prevencija mokykloje. [žiūrėta 2025-10-16]. Prieiga per internetą: <https://www.klrpt.lt/wp-content/uploads/2015/03/Savizudybiu-prevencija-mokykloje1.pdf>
15. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija. (2016). Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. [žiūrėta 2025-10-13]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/apps3/1/2386_fdqouedy.pdf
16. Mental Health Europe (2023). Mental health in the digital era. [žiūrėta 2025-10-15]. Prieiga per internetą: <https://www.mhe-sme.org/wp-content/uploads/2023/01/Mental-health-in-the-digital-age-Applying-a-human-rights-based-psycho-social-approach-as-compass.pdf>
17. Nacionalinė švietimo agentūra (NSA). (2023). Pasirengimas įtraukiam ugdymui: savivaldybių, bendrojo ugdymo mokyklų bei profesinių mokyklų, vykdančių bendrąjį ugdymą, lygmenys. [žiūrėta 2025-10-11]. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smsm.lt/projektai/wp-content/uploads/2023/08/2023_Nacionalinio-tyrimo2_ataskaita_Pasirengimas-itrukiajam_ugdym.pdf
18. OECD (2023). Health at a Glance 2023 – Mental health indicators. [žiūrėta 2025-10-14]. Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/11/health-at-a-glance-2023_e04f8239/7a7afb35-en.pdf
19. OECD (2023). Measuring Population Mental Health. [žiūrėta per 2025-10-12]. Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/03/measuring-population-mental-health_154eb40b/5171eef8-en.pdf

20. Odgers, C. L., & Jensen, M. R. (2020). Annual Research Review: Adolescents, social media and the mental health crisis: Is there a link and how should we think about it? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(3), 116–135. [žiūrėta 2025-11-03]. Prieiga per internetą: <https://acamh.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jcpp.13190>
21. Psichikos sveikatos perspektyvos. (n.d.). Psichikos sveikatos perspektyvos. [žiūrėta 2025-10-17]. Prieiga per internetą: <https://perspektyvos.org>
22. Ribakovienė, V. (2001). Vaikai, kuriems nemielas gyvenimas. Vilnius: Santaros fondas. [žiūrėta 2025-10-18]. Prieiga per internetą: <https://www.santa.lt/uploads/Vaikai-kuriems-nemielas-gyvenimas.pdf>
23. Sveikatos apsaugos ministerija (2021). Metodinis dokumentas „Savižudybės“ (pagalbos organizavimo tvarka). [žiūrėta 2025-10-12]. Prieiga per internetą: https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Asmens_sveikatos_prieziura/Metodiniai_%20dokumentai/SAVIŽUDYBĖS.pdf
24. Sveikatos apsaugos ministerija (2024). 2024 m. veiklos ataskaita (psichologinės gerovės ir prevencijos priemonės). [žiūrėta 2025-10-11]. Prieiga per internetą: https://sam.lrv.lt/public/canonical/1744181951/27435/24-03_SAM%20VEIKLOS%20ATASKAITA_final.pdf
25. Šmigelskas, K., et al. (2018). Lietuvos moksleivių gyvensena ir sveikata: 2018 m. HBSC tyrimo ataskaita. [žiūrėta 2025-10-17]. Prieiga per internetą: <https://hbsc.lt/wp-content/uploads/2020/04/2018reportLT.pdf>
26. UNICEF (2021). The State of the World's Children 2021: On My Mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health. [žiūrėta 2025-10-15]. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/media/114636/file/SOWC-2021-full-report-English.pdf>
27. UNICEF. (2023). Progress on Children's Well-Being: Centring child rights in the 2030 Agenda – For every child, a sustainable future. New York: UNICEF. [žiūrėta 2025-10-18]. Prieiga per internetą: <https://data.unicef.org/resources/sdg-report-2023>
28. UNICEF Data. (2023). Child-Related SDG Progress Assessment: Lithuania. New York: UNICEF. [žiūrėta 2025-10-18]. Prieiga per internetą: <https://data.unicef.org/resources/sdg-report-2023>
29. Vilniaus miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuras. (2023). Savižudybių prevencija ugdymo įstaigų bendruomenėms. Vilnius. [žiūrėta 2025-11-02]. Prieiga per internetą: https://vilniussveikiau.lt/wp-content/uploads/2024/03/Edukacinis-leidiny_Savizudybiu-prevencija-ugdymo-istaigu-bendruomenems.pdf
30. WHO (2014). Preventing suicide: A global imperative. [žiūrėta 2025-10-08]. Prieiga per internetą: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/5bd12922-b362-458f-8025-f613da4922e7/content>
31. WHO (2021). Suicide worldwide in 2019. [žiūrėta 2025-10-08]. Prieiga per internetą: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/3bd4ac79-4347-420e-b675-948d36ab3d90/content>
32. WHO (2023). World Mental Health Report 2023. Geneva: World Health Organization. [žiūrėta 2025-10-18]. Prieiga per internetą: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/40e5a13a-fe50-4efa-b56d-6e8cf00d5bfa/content>
33. WHO. (n.d.). Suicide – Health topics overview. [žiūrėta 2025-10-08]. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/health-topics/suicide>
34. Zaborskis, A., Sirvyte, D., & Zemaitiene, N. (2016). Prevalence and familial predictors of suicidal behaviour among adolescents in Lithuania. *BMC Public Health*, 16, 554. [žiūrėta 2025-11-14]. Prieiga per internetą: <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-016-3211-x>

ADOLESCENT SUICIDE AND ITS PREVENTION

RŪTA RADZEVIČIŪTĖ, EVELINA DARULIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

Adolescent suicide remains one of the most pressing public health issues in Lithuania, reflecting not only the young person's emotional crisis but also society's ability to identify risks in time. This article examines the underlying causes, risk factors, psychological and social aspects contributing to suicidal behaviour among adolescents. The discussion includes theoretical perspectives such as Durkheim's view on suicide, Erikson's psychosocial development theory and the James & Gilliland crisis intervention model. The paper also analyses the role of social workers, institutional involvement and the responsibility of the wider community in prevention efforts.

Keywords: *adolescents, suicide, risk factors, prevention, social work.*

MOTERŲ PATYRUSIŲ SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE, SAVIPAGALBOS BŪDAI ĮVEIKIANT SMURTO PASEKMES

GABRIELĖ RAKAUSKIENĖ, dr. VIDA LUKAMSKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Smurtas prieš moteris, ypač artimoje aplinkoje, išlieka viena opiausių šiuolaikinės visuomenės problemų, turinčių socialinių, psichologinių, fizinių ir ekonominių pasekmių. Lietuvoje 2025 m. įvairaus pobūdžio smurtą artimoje aplinkoje patyrė apie penktadalis moterų. Smurto priežastys siejamos su lyčių asimetrija, kai dauguma aukų yra moterys, o smurtautojai – vyrai. Nukentėjusioms moterims teikiama socialinė, psichologinė ir teisinė pagalba, ypač per specializuotus kompleksinės pagalbos centrus, tačiau svarbų vaidmenį užima ir savipagalba. Savipagalba apima moters sąmoningumo, atsparumo ir emocinės pusiausvyros stiprinimą, pasitelkiant psichologines priemones, fizinę veiklą, saviugdą, terapiją ir socialinį palaikymą. Straipsnyje sprendžiama problema – kokie savipagalbos būdai padeda moterims įveikti smurto pasekmes. Atlikus mokslinių šaltinių analizę nustatyta, kad tinkama pagalba moterims, patyrusioms smurtą, galėtų apimti tiek profesionalių specialistų pagalbą, tiek pačių moterų aktyvų įsitraukimą į sveikimo procesą.

Raktinės sąvokos: *Smurtas prieš moteris, savipagalba, smurto pasekmės*

IVADAS

Smurtas prieš moteris, yra įvardijamas kaip viena didžiausių šio amžiaus problemų (Jokšaitė, Šumskienė, 2019). Lietuvoje, 2025 metais 20 proc. moterų pasisakė patyrusios įvairaus pobūdžio smurtą artimoje aplinkoje (Smurto artimoje aplinkoje nepateisina didžioji dauguma Lietuvos gyventojų, 2025). Smurto artimoje aplinkoje motyvacija yra sietina su smurtu lyties pagrindu, kuris ir neproporcingai dažnai paveikia moteris, kadangi tokiam smurtui yra būdinga lyčių asimetrija: dauguma aukų yra moterys, o smurtautojai – vyrai. O tokio pobūdžio smurtui yra išskiriamos skirtingos multidimensinės formos: fizinis, seksualinis, psichologinis ir ekonominis (Jakštienė, 2019). Gražytė (2006, p. 63) nurodo, kad „daugiausiai moterų nuo savo vyrų ar kitų šeimoje smurtaujančių asmenų, patiria fizinį ir psichologinį smurtą, mažiausiai – seksualinį ir ekonominį“. Moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, fenomenas pasireiškia tuo, kad į smurtinius santykius gali patekti bet kuri sveika moteris (Gelbūdienė, 2018).

Smurto artimoje aplinkoje atveju yra pažeidžiamos esminės smurtą patiriančios moters žmogaus teisės, moteris susiduria su kultūriniais-psichologiniais veiksniais tokiais kaip stigmatizmas, bejėgiškumas, menkinimas, ignoravimas. Patirtas smurtas artimoje aplinkoje sąlygoja baimę viešojoje erdvėje, socialinių ryšių silpnumas lemia moters nutolimą nuo visuomeninių ir socialinių vertybių. Moters bejėgiškumas kyla ir dėl ekonominių priežasčių (Jakštienė, 2019). Smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims, dažnai atsiranda sunki psichologinė ir fizinė trauma, kurias įveikti reikalinga specialistų pagalba (Jokšaitė, Šumskienė, 2019).

Smurto aukoms yra teikiama kvalifikuota socialinė, psichologinė, teisinė pagalba ir socialinės paslaugos tiek valstybinėse, tiek nevalstybinėse organizacijose, kuriose teikiant pagalbą moterims, svarbiausią vaidmenį atlieka socialiniai darbuotojai, kurie siekia mažinti moterų patirto smurto pasekmes ir padeda joms pradėti naują gyvenimą be smurto (Jokšaitė, Šumskienė, 2019). Pavyzdžiui, asmenys, patyrę smurtą gali kreiptis į Specializuotos kompleksinės pagalbos centrus (SKPC), kuriuose teikiama trumpalaikė ir (ar) ilgalaikė pagalba smurtą artimoje aplinkoje patiriančiam asmeniui, siekiant įveikti kritinę būklę, apimanti įgalinimą, informavimą, konsultavimą, tarpininkavimą, specializuotą psichologinę ir teisinę pagalbą, pagalbą rengiant dokumentus (Specializuotos kompleksinės pagalbos..., 2023). Tačiau be institucinių pagalbos būdų, moteriai, patyrusiai smurtą, labai svarbi ir savipagalba. Savipagalba yra suprantama, kaip sąmoningas moters siekis padėti sau pačiai spręsti emocines, psichologines, fizines ar socialines problemas, be tiesioginės specialistų pagalbos arba ją papildant. Nors mokslinėje literatūroje

gausiai pristatomi smurto prieš moteris tyrimų rezultatai, parodo šio reiškinių neigiamas pasekmes ir formalios pagalbos galimybes, tačiau pasigendama tyrimų, kurie atskleistų, kokius savipagalbos būdus, įveikiant smurto artimoje aplinkoje pasekmes, naudoja moterys. Pirminė mokslinės literatūros apžvalga parodė, jog moterys, patyrusios smurtą artimoje aplinkoje, stokoja informacijos ir efektyvių savipagalbos priemonių bei aiškių rekomendacijų kaip įveikti fizines ir psichologines traumas. Šiame straipsnyje sprendžiama **problema** – kokie savipagalbos būdai gali būti taikomi įveikiant neigiamas smurto artimoje aplinkoje pasekmes?

Objektas – savipagalbos būdai, įveikiant smurto artimoje aplinkoje pasekmes.

Straipsnio tikslas – atskleisti moterų, savipagalbos būdus, įveikiant neigiamas smurto artimoje aplinkoje pasekmes.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti smurto artimoje aplinkoje sampratą, atskleidžiant smurto rūšis bei cikliškumą;
2. Aprašyti smurto artimoje aplinkoje pasekmes;
3. Apibūdinti socialinės pagalbos būdus moterims, patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje;
4. Atskleisti galimus savipagalbos būdus įveikiant smurto artimoje aplinkoje pasekmes.

1. SMURTO PRIEŠ MOTERIS ARTIMOJE APLINKOJE SAMPRATA

Smurtas yra apibrėžiamas veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą. Smurtas artimoje aplinkoje yra siejamas žmogaus teisių ir laisvių pažeidimas (Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2011). Melissa ir Stiles (2002) nurodo, jog smurtas artimoje aplinkoje pasižymi tuo, kad yra nuolatinė fizinio, psichologinio ir/arba seksualinio smurto patirtis namuose, skirta nustatyti galią ir kontrolę kitam asmeniui.

Smurto artimoje aplinkoje sąvoka apima dvi teisinės sąvokas (požymius) – artimą aplinką ir smurtą. Artima aplinka – tai aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį smurtas pasireiškia fiziniu, psichologiniu ekonominiu, seksualiniu ir kitokiu poveikiu. Tad norint nustatyti smurto artimoje aplinkoje atvejį, būtina nustatyti abu šiuos požymius (Matulevičiūtė, Grinkevič, 2024).

Smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti įvairiomis formomis: fizinis, seksualinis, emocinis arba psichologinis, ekonominis arba finansinis smurtas; persekiojimas ir prievartinis kontroliuojantis elgesys taip pat gali būti traktuojamas kaip smurtinis elgesys (Jakštienė, 2019). Kiekviena forma tarpusavyje gali būti susijusios ir viena kitą papildyti. Kiekvienos formos pasireiškimas priklauso nuo smurtautojo atliekamų veiksmų, kuriais jis siekia paveikti kitą asmenį. Smurto artimoje aplinkoje atvejais labiausiai yra paplitęs fizinis smurtas, rečiau psichologinis, seksualinis, ekonominis (Daukšaitė, 2021). Analizuojant prievartos prieš moteris rūšis (psichologinę, fizinę, seksualinę ir ekonominę), matoma, kad dažniausiai įvardijama psichologinė prievarta nėra lengvai įrodoma, nes nepalieka plika akimi matomų padarinių, tuo tarpu baudžiamosios atsakomybės taikymą fizinės prievartos atveju apsunkina tai, jog moterys ne visada suskumba apie ją pranešti. Seksualinei prievartai pakliūnant į itin latentiskų nusikaltimų ratą, o ekonominei prievartai neretai pasislepiant po kitų rūšių prievartą, yra sudėtinga nustatyti tikruosius šių rūšių smurto prieš moteris šeimose skaičius (Grigonytė, 2016). Vaitkevičiūtė (2016) išskiria pagrindinius smurto formų požymius: fizinis - skausmo sukėlimas, sveikatos sutrikdymas, psichologinis – grasinimas, laisvės suvaržymas, seksualinis – lytinės aistros tenkinimas prieš asmens valią, ekonominis - finansinės nepriklausomybės suvaržymas.

Fizinis smurtas

Lietuvoje labiausiai paplitusi smurto forma yra fizinis smurtas ir daugiausiai nusikalstamų veikų kvalifikuojama pagal BK 140 str. 2 d. t.y. fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas, kai asmuo mušdamas ar kitaip smurtaudamas sukėlė žmogui fizinį skausmą arba nežymiai jį sužalojo ar trumpam susargdino. Įvairių tyrimų duomenys pateikia kiek skirtingą

vaizdą dėl moterų patiriamo smurto Lietuvoje, pavyzdžiui Žukauskienė ir kt. (2019), teigia, kad 21,5 proc. moterų patiria fizinį smurtą, tuo tarpu Tureikytė ir kt. (2008) nurodo, kad fizinį smurtą, kuris pasireiškia stumdymu, tampymu už plaukų sudavimas kumščiu, spardymu, smaigimu, patiria kiek daugiau nei trečdalis moterų. Remiantis Eurostat duomenimis (2024), apie 31 proc. moterų patiria fizinį smurtą. Daukšaitė (2021) nurodo, kad dažniausiai smurtauja vyrai prieš moteris, be to smurtas daugiau yra paplitęs mieste. Artimoje aplinkoje smurtauja neblaivūs asmenys ir dažnai pakartotinai padaro nusikalstamas veikas, susijusias su smurtu artimoje aplinkoje

Psichologinis

Psichologinis smurtas (kartais vadinamas emociniu arba protiniu), tai smurto forma, charakterizuojama kaip asmens elgesys su kitu asmeniu. Tikslūs psichologinio smurto išplitimo Lietuvoje mastai nėra žinomi, nes į psichologinį smurtą rimtai pradėta žiūrėti tik labai neseniai. O įstatymai, saugantys nuo psichologinio smurto artimoje aplinkoje, priimti tik prieš keletą metų (Laima, 2016). Psichologinio smurto paplitimo vertinimą apsunkina ir tai, kad priešingai nei fizinio smurto atveju, psichologinis smurtas yra mažiausiai atpažįstamas, nes neturi fizinių pasekmių. Tureikytė (2008) nurodo, kad psichologinis smurtas pasireiškia psichologinės prievartos formomis – šaukimu, barimu (50,63 proc.), įžeidžiančiomis replikomis, žeminančiais juokais (48,1 proc.), taip pat gana dažnai pasireiškia ignoravimas, nekalbėjimas (39,24 proc.), tačiau pažymima, kad pavyzdžiui, šaukimas ir barimas, pakankamai dažnai nėra suvokiamas kaip smurtinis elgesys, o laikomas “kiekvienoje šeimoje pasitaikančiu normaliu dalyku”.

Butkutės ir Lukamskienės (2021), atlikto tyrimo metu išsiaiškinta, kad su smurtu moterų susiduria jau nuo pat mažens, o matant smurtaujančius tėvus, smurtas joms suaugus yra labiau toleruotinas ir kenčiamas. Tuo pat metu labai stipriai paveikdamas moterų psichologinę sveikatą. Dėl kurio įtakos krenta savęs vertinimas, motyvacija, prastėja santykiai su aplinkiniais.

Seksualinis

Šeimoje moteris patiria seksualinę prievartą iš intymaus partnerio. Tokio pobūdžio prievarta nėra sąlygota vieno vienintelio veiksnio, neretai ją lemia asmens individualios savybės, bendruomenės ir visuomenės daroma įtaka. Pastebima, jog šios rūšies prievarta gali keisti savo išraiškos būdus, staigiai pasireikšti, priblėsti ir visai nuslopus vėl kartotis – taip pasireiškia smurto rato mechanizmas (Grigonytė, 2016). Smurtas šeimoje prieš moteris tiriamas iš tradicinės feministinės perspektyvos, įrodant, kad smurtas prieš moteris yra socialiai sukonstruota ir kultūriškai patvirtinta lyčių nelygybės pasekmė. Seksualinė asimetrija parodo, kad vyrai vienaip ar kitaip užima aukštesnę padėtį visuomenėje ar bendruomenėje, ko pasekoje, moteris tampa subordinuotos, o vyrai – dominuojančiais. Dauguma smurto atvejų šeimose kyla dėl patriarchalinio šeimos modelio laikymosi (Draugelytė, 2014).

Ekonominis

Ekonominis smurtas yra daugiau teorinis nei praktinis, dėl požymių, atitinkančių visuomeninę reikšmę, stokos. Ekonominis smurtas apskritai, nepagrįstai priskirtas prie veikų turinčių visuomeninę reikšmę, nes neturi esminių požymių atitinkančių šią sąvoką (Vaitkevičiūtė, 2016). Ekonominis smurtas pasireiškia ir dideles, ir mažas pajamas gaunančiose šeimose. Moteriai atimama galimybė tvarkyti šeimos biudžetą, turėti lėšų ir jas tvarkyti savo nuožiūra. Nereti atvejai, kai moteris yra vienintelė, gaunanti šeimoje darbinės pajamas, bet negali jomis disponuoti. Šiai smurto rūšiai galima priskirti ir minėtą draudimą dirbti. Ekonominis smurtas susijęs su visais vyro atliekamais kontroliavimo ir manipuliavimo veiksmais, kurie susiję su moterų darbine veikla arba finansais. Ekonominio smurto požymiais gali būti: deklaruojamos skolos, namų neturėjimas, neturėjimas maisto ir drabužių, neapmokėtos sąskaitos, antstolių baimė, pajamų ir gyvenimo sąlygų neatitikimas (Miškinis, 2003; Jurkšaitė ir Butkutė, 2013). Ekonominis smurtas sukelia absoliučią finansinę priklausomybę (Vaitkevičiūtė, 2016).

Malaukytės (2016) tyrimo duomenimis, policijos pareigūnai smurto artimoje aplinkoje atveju visapusiškai užtikrinti apsaugos nuo smurtautojo negali, kadangi asmenys patyrę bet kurios formos smurtą nesikreipia į policiją. Todėl nėra žinomas tikslus smurto artimoje aplinkoje atvejų skaičius, tačiau numanoma, jog tai vienas dažniausiai paplitusių žmogaus teisių pažeidimų

šiuolaikinėje visuomenėje (Daukšaitė, 2021). O jeigu smurto auka kreipiasi į policiją, dažniausiai vėliau atsiima pareiškimus ir sugrįžta pas smurtautoją. Taip sudarydami tikimybę, kad įvyks pakartotini smurto atvejai (Malaukytės, 2016). Ir tai tarsi užkoduoja smurto artimoje aplinkoje pasikartojimo cikliškumą.

2. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE PASEKMĖS

Pagrindinės priežastys, dėl kurių moterys kenčia smurtą šeimoje, yra finansinis priklausomumas nuo vyro, keršto baimė, aplinkinių nuomonė, dėl vaikų, tikėjimas, kad smurtaujantis vyras pasikeis, išlikęs meilės jausmas ir prisirišimas (Gražytė, 2006). Malažinskienės ir Mažeikienės (2001) atliktas kokybinis tyrimas parodė, kad smurtaujama ir išsilavinusiose, ir aukštesnį statusą visuomenėje turinčiose, įvairaus amžiaus šeimose. Tuo pačiu autorės patvirtino, jog alkoholis, kaip ir psichikos problemos, smurtinių santykių patirtys vaikystėje, yra ne smurto priežastys, bet jo pasekmė.

Smurtas prieš moteris sukelia sunkias ir kartais ilgalaikes pasekmes. Smurtas ryškiai veikia asmens savigarbą, socialinius santykius, keičia emocinius išgyvenimus, sukelia ilgalaikį nerimą, stresą ir su tuo susijusius sutrikimus (Jokšaitė ir Šumskienė, 2019). Gelbūdienė (2018) išskiria, kad ilgalaikis smurtas artimoje aplinkoje sąlygoja žalą, kuri kyla kaip atsakas smurtinei situacijai, o ne dėl tariamų aukos savybių. Ir išanalizavus charakteristikų bei požymių kompleksą teigia, kad moteris, patyrusias smurtą artimoje aplinkoje, galima išskirti kaip socialinės atskirties grupę. Psichologinėmis pasekmėmis gali būti psichologinė trauma, nerimas, lėtinė depresija, potrauminis stresas (Laima, 2016). Trauminiai įvykiai priverčia smurto auką suabejoti pamatiniais žmogiškaisiais santykiais, paskatina atskirtį nuo šeimos, draugų, meilės ryšių, bendruomenės. Smurto artimoje aplinkoje atveju yra pažeidžiamos esminės smurtą patiriančios moters žmogaus teisės, moteris susiduria su kultūriniais-psichologiniais veiksniais tokiais kaip stigmatizmas, bejėgiškumas, menkinimas, ignoravimas. Patirtas smurtas artimoje aplinkoje sąlygoja baimę viešojo erdvėje, socialinių ryšių silpnumas lemia moters nutolinimą nuo visuomeninių ir socialinių vertybių. Moters bejėgiškumas kyla ir dėl ekonominių priežasčių (Gelbūdienė, 2018). Esminės smurtą artimoje aplinkoje patyrusios moters patirtys yra: galios valdyti savo gyvenimą praradimas ir atsiskyrimas nuo visuomenės (Gelbūdienė, 2018).

Apžvelgiant smurto pasekmes išskiriamos 4 smurto pasekmių grupės:

Fizinės

Fizinio smurto padaryta žala ir pasekmės gali būti įvairios: nuo nubrozdinimo, kaulų lūžių iki sunkaus sužalojimo arba gyvybės atėmimo. Kitaip tariant, nuo fizinio skausmo sukėlimo iki nežymaus, nesunkaus ar sunkaus sveikatos sutrikdymo arba gyvybės atėmimo (Miliauskaitė, 2023).

Psichologinės

Tiriant psichologines smurto artimoje aplinkoje pasekmes, buvo įvestas mušamos moters sindromas (Battered Woman Syndrome (BWS)) terminas. Mušamos moters sindromas tai simptomų ir elgesio modelių visuma, kuri būdinga moterims, patyrusioms fizinį, seksualinį arba psichologinį smurtą (Walker, 1999; Veržinskaja, 2017). Patirdamos žiaurų psichologinį, seksualinį, fizinį ir ekonominį smurtą moterys jaučia nuolatinę baimę, bejėgiškumą, nenorą gyventi. O gyvendamos smurtinėje aplinkoje moterys jaučiasi izoliuotos ir patiria psichologines pasekmes, susijusias su mąstymo, elgesio ir emocinės būsenos pokyčiais. Moterys jaučia nerimą dėl savo vaikų. Šie perima mamų vaikystėje patirtą gyvenimo scenarijų, tampa antrinėmis smurto aukomis. Išsilaisvinusios iš smurto rato moterys jaučia ramybės ir saugumo poreikį tiek sau, tiek savo vaikams (Veržinskaja, 2017).

Socialinės

Moterys socialines smurto pasekmes glaudžiai sieja su psichologinėmis, kadangi patirtas smurtas sutrikdė tiek moterų vidų, tiek ir jų socialinius ryšius su kitais asmenimis. O kaip pagrindinė šio smurto pasekmė – tai pablogėjusi moterų sveikata. Sveikatą kaip socialinę pasekmę moterų gyvenimams galima išskirti dėl to, kad socialiniai aplinkos pasikeitimai – smurtas, sutrikdė

įprastines gyvenimo sąlygas, ko pasekoje atsirado depresija, buvo bandoma žudyti, jaučiama baimė bei įtampa. Smurtautojų persekiojimai, grasinimai, gąsdinimai, siekiant ir toliau kontroliuoti sutuoktinę, sutrikdo moterų gyvenimus bei galimybes įsitraukti į aktyvų visuomeninį gyvenimą. Prarastas pasitikėjimas ne tik savimi, bet ir kitais asmenimis, dažnas emocijų nevaldymas trukdo bendrauti su žmonėmis, sumažėja socialiniai ryšiai (Draugelytė, 2014).

Ekonominės

Asmuo prieš kurį yra naudojamas ekonominis smurtas, neturi savo finansų, jam yra draudžiama dirbti, jis negali palikti smurtautojo, nes negali finansiškai išlaikyti nei savęs, nei vaikų, todėl galiausiai auka tampa finansiškai priklausoma nuo smurtautojo (Miliauskaitė, 2023).

3. SOCIALINĖ PAGALBA MOTERIMS, PATYRUSIOMS SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE

Pastebima, kad visuomenėje smurtas yra tapatinamas su gėda bei einantis iš kartos į kartą, nepripažįstant šalia vykstančio smurto. Kultūriškai moterys, patiriančios smurtą šeimoje, yra paliekamos vienos su savo problemomis, nesuteikiant pagalbos. Tai atskleidžia, kad Lietuvos visuomenė yra individualistinė, visuomeninės problemos tokios, kaip smurtas, nėra sprendžiamos kolektyviniu principu, pradedant nuo artimiausių moterims žmonių. Moterys patiriančios smurtą dažnai yra paliekamos vienos kovoti su savo problemomis (Draugelytė, 2014). Tačiau Damušytė (2020) išanalizavus tyrimo duomenis, teigia, kad pagalbos moterims patiriančioms smurtą artimoje aplinkoje tinklas yra pakankamai išplėtotas. Specializuotos pagalbos centrai teikdami įvairias papildomas paslaugas glaudžiai bendradarbiauja su įvairiomis organizacijomis savivaldybių ir respublikiniu mastu: kurios teikia apgyvendinimo paslaugas, policija, prokuratūra, advokatai, savivaldybė, pedagoginė psichologinė tarnyba, VTAS, socialinės pagalbos centru, seniūnijomis, medicininėmis įstaigomis, NVO. LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme (2011) teigiama, kad Lietuvoje yra prieinamos psichologo, teisinės, socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, apgyvendinimo ir kitos būtinos paslaugos, teikiamos valstybės, savivaldybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims.

Siekiant kovoti su įvairių rūšių prievarta prieš moteris šeimoje, policijos pareigūnų, socialinių ir krizių centrų darbuotojų teikiama pagalba turi būti greita ir operatyvi, nukreipta į kuo didesnę moters patiriamų padarinių sušvelninimą. Padėti spręsti šią problemą gali ir atitinkamos prevencinės programos švietimo ir ugdymo įstaigose bei visuomenės mastu (Grigonytė, 2016).

Malaukytė (2016) atlikto tyrimo duomenimis teigia, kad policijos pareigūnų veiksmams užtikrinant apsaugą smurto artimoje aplinkoje atveju dalinai pasitvirtina, nes teisės aktų nustatyta tvarka jie sustabdo nusikalstamą veiką. Kurios metu vadovaujantis teisės aktų numatyta tvarka yra suteikiama specializuota, profesionali policijos pareigūnų pagalba.

Taip pat moterims patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje pagalbą suteikia ir specializuoti pagalbos centrai. Kuriuose teikiama kompleksinė pagalba smurtą šeimoje patyrusioms moterims. Čia moterys kreipiasi tuomet, kai savo problemų negali išspręsti vienos pačios. Moterims yra reikalinga ne materialinė pagalba, o emocinis psichologinis palaikymas, supratimas, jų problemų neignoravimas. Pagalbos centre dirbančių moterų požiūris į savo darbą yra atsakingas, siekiama kurti bei palaikyti moterų gerovę – organizuojami mokymai, kursai, leidžiantys moterims ne tik pabėgti nuo problemų, bet ir tobulėti kaip asmenybei. Centro darbuotojų pagalba moterys supranta, kad gali pačios keisti savo lokalias socialines sferas: netenkinančią padėtį šeimoje, kasdieniame gyvenime, buityje, nes nėra jos priklausomos nuo vyrų. Dalinantis patirtimi jos permąsto savo gyvenimus, pasiryžta keisti esamą padėtį, nutraukiant ryšius su smurtaujančiais vyrais, atsisakant jo kontrolės (Draugelytė, 2014).

4. SAVIPAGALBOS BŪDAI, ĮVEIKIANT SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE PASEKMES

Neretai moterys pagalbos į specialiąsias institucijas kreiptis nedrįsta. Vietoje to, užsiima savipagalba, kaip, pavyzdžiui sportuoja, skaito įvairias psichologines knygas, vartoja vaistus, klauso raminančios muzikos, medituoja ir bendrauja su psichoterapeutais bei randa žmogų, kuriam

gali išsipasakoti (Butkutė ir Lukamskienė, 2021). Socialinių darbuotojų nuomone, labiausiai jų darbe su smurtą patyrusiomis moterimis, reikėtų priimti konkretesnius sprendimus, planuoti savo veiklą ir ją koreguoti, daugiau dirbti komandoje, bendradarbiauti su įvairesnėmis institucijomis bei stengtis nuolat tobulėti ir kelti savo kvalifikaciją (Gražytė, 2006).

Sere, Roman ir Ruiter (2021) pažymi, jog svarbu ir tai, kaip moterys reaguoja į patiriamą smurtą. Moterys gali patirti tokio paties pobūdžio smurtą, tačiau pasekmės jų psichinei ir fizinei gerovei gali būti skirtingos. Vienas iš būdų paaiškinti šiuos skirtumus yra tas, kaip moterys susidoroja su patirtais įvykiais, t. y. jų taikomos įveikos strategijos. Sere, Roman ir Ruiter (2021, cit. Lazarus ir Folkner, 1984) apibūdina įveiką kaip mintis ir elgesį, kuriuos žmonės taiko norėdami valdyti vidinius ir išorinius reikalavimus situacijose, kurios suvokiamos kaip stresinės. Jie išskiria dviejų tipų įveiką – emocinę ir probleminę. Emocinė įveika susijusi su pastangomis suvaldyti su konkrečia problema susijusį distresą ir situaciją suvokia kaip nekintamą. Probleminė įveika – tai strategijos, nukreiptos į pačios problemos sprendimą, todėl situacija suvokiama kaip galinti keistis. Taikant vieną ar kitą strategiją, yra naudojami tam tikri savipagalbos būdai. Savipagalba gali apimti veiksmus, praktikas, metodus, kuriuos moteris atlieka pati, kad pagerintų savo savijautą, psichinę sveikatą ar gyvenimo kokybę ar keistų nepalankią situaciją dėl smurto. Mokslinėje literatūroje dažniausiai yra išskiriami tokie savipagalbos būdai, patyrus smurtą artimoje aplinkoje: saugos planavimas, psichologinės priemonės ir savipagalbos technikos, savitarpio pagalbos grupės, skaitmeninės priemonės ir savipagalbos programėlės, socialinė ir teisinė pagalba.

Saugos planavimas, pasak Sabri ir kt. (2022) apima saugumo planavimo strategijas, siekiant sumažinti pakartotinio smurto riziką ateityje, pavyzdžiui, įvertinti situacijos grėsmingumą, moterų švietimą apie įvairias artimo partnerio smurto formas, konkretaus saugumo plano sudarymą (kur moteris kreipsis pagalbos smurto atveju, kokius turi formalius ir neformalius pagalbos išteklius, kokia galima ilgalaikė pagalba). Pabrėžiama, kad pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas moterų įgalinimui — saugaus elgesio stiprinimui ir jų socialinių paramos tinklų plėtrai, siekiant padėti valdyti su saugumu susijusias grėsmes. Malažinskienė ir Mažeikienė (2001) savo tyrime išsiaiškino, kad artima moteriai aplinka svarbi suteikiant finansinę pagalbą, padedant atlikti kasdienes užduotis, adekvačiai įvertinti situaciją, atpažinti smurtą, keisti vertybines nuostatas, ryžtis pokyčiams, ieškoti oficialios pagalbos. Moterų tėvai, kaip ir artimiausiai gyvenantys asmenys, kaimynai, prisideda prie moterų įstrigimo smurtiniuose santykiuose, remiasi visuomenėje galiojančiomis kultūrinėmis normomis, teisinga smurtaujančius vyrus ir kaltina smurtą patyrusias moteris.

Psichologinės priemonės ir savipagalbos technikos yra naudojamos siekiant įveikti smurto sukeltas psichologines pasekmes – potrauminį streso sindromą. Gali būti taikomos šios terapinės priemonės: kognityvinė elgesio terapija (KET), kuri yra orientuota į trauminių, varginančių prisiminimų mažinimą, kaltės jausmo mažinimą dėl patirto smurto bei mokymą apie savęs gynimą, gebėjimą išsakyti nuomonę ar emocijas be kaltės jausmo, prašyti to, ko moteriai reikia, ginti savo ribas ir smurtautojų atpažinimą (Ragucci, Dragan, Cuomo, Fagiolini ir Pozza, 2024); kognityvinė traumų terapija, kuri apima traumos istorijos analizę, švietimą apie potrauminio streso sindromą ir jo simptomus, streso valdymo įgūdžius, neigiamo kalbėjimo apie save stebėjimą bei savivertės didinimą (Kubany ir kt., 2004); dėmesingumu grįstas streso mažinimas (angl. mindfulness) kuris skirtas emocijų reguliavimui ir kitos technikos (Gallegos ir kt., 2020).

Pastaraisiais dešimtmečiais įvairiose sveikatos priežiūros ir žmoniškųjų paslaugų srityse vis labiau paplitę tarpusavio paramos modeliai (Osborn, Ball ir Rajah, 2024). Savitarpio pagalbos grupės, kuriose moterys mokosi suprasti ir užjausti viena kitą bei mokytis viena iš kitos patirties (Jokšaitė ir Šumskienė 2019). Kiti tyrimai, taip pat patvirtina, kad bendruomenėje taikomos trumpalaikės grupinės psichoedukacijos intervencijos gali būti perspektyvus būdas pagerinti smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų psichologinės būklės rezultatus (Bani-Fatemi ir kt., 2020). Malažinskienė ir Mažeikienė (2001) pabrėžia, kad moterų draugių, turinčių panašią pasaulėžiūrą, vertybines nuostatas, pagalba yra mažiausiai prieštaringa ir geriausiai atitinka smurtą patiriančių moterų poreikius.

Ne mažiau svarbi randama pagalba ir skaitmeninėje erdvėje. Micklitz ir kt. (2023) atliktas tyrimas su virtualioje erdvėje sukurtu pagalbos tinklapiu, rodo, kad integruota savipagalbos intervencija su tinkamomis saugumo priemonėmis ir traumą patyrusių asmenų parengtu internetiniu dizainu galėtų būti gerai priimtinas dabartinės paramos sistemos papildymas, mažinantis socialinę izoliaciją ir suteikiantis erdvės savirefleksijai bei įveikos strategijoms asmenims, nukentėjusiems nuo smurto artimoje aplinkoje. Tačiau gyvenimo aplinkybės ir sunkumai, susiję su smurto artimoje aplinkoje patirtimi, taip pat smurto artimoje aplinkoje aukų įvairovė meta iššūkį sukurti skaitmeninę intervenciją, tinkamą tikslinei grupei. Ši daugiamodulė internetinė intervencija atrodo perspektyvi, nes ji patenkina individualius smurto artimoje aplinkoje aukų poreikius. van Gelder ir kt. (2024) atliktame tyrime, reikšmingų korelacijų tarp internetinės ir asmeninės pagalbos rūšių nenustatė, tačiau beveik 60 % apklausos dalyvių išreiškė susidomėjimą mišria priežiūra. Internetinės ir mišrios priežiūros galimybių integravimas ir optimizavimas gali padidinti informavimo galimybes ir užtikrinti patobulintą, individualizuotą pagalbos paieškos ir atsigavimo kelionę.

Dailės terapija taip pat gali būti kaip vienas iš savipagalbos būdų patyrus smurtą artimoje aplinkoje. Žilinskaitė (2025) savo tyrime atskleidžiant ir sistemiškai aprašant smurtą patyrusių moterų patirtis dailės terapijos procese, išskyrė 3 temas: 1) Dailės terapija kaip sielos gydytoja; 2) Kūrybinio proceso aspektai; 3) Dailės terapijos grupės dalyvių tarpusavio sąveikos aspektai. Pirmoje temoje išryškėjo, jog nuo smurto nukentėjusių moterų sielos gijimas dailės terapijos procese vyksta per savęs įgalinimo patyrimą, jausmų ventiliavimą bei sunkių patirčių iškėlimą. Antroji tema atskleidė smurtą patyrusių moterų kūrybinio proceso patyrimo svarbos, patirties su meninės raiškos priemonėmis bei piešinio ir vidinių išgyvenimų paralelių ypatybes. Trečioje temoje išryškėjo, jog nuo smurto nukentėjusioms moterims dailės terapijos procese reikšmingas bendrystės patyrimas, saugumo jausmas bei kūrybinio proceso reflektavimo patirtis. Smurtą patyrusioms moterims dailės terapijos metu pavyksta perdėlioti atsakomybes, įžvelgti savo vidines spalvas bei suvokti, jog piešinių analizė grupės dėka tampa visapusiška.

Urbelytės (2020) atliktame tyrime, nustatyta, kad kai kurioms moterims patyrusioms fizinį smurtą, pirmąją pagalbą, joms pačioms apsisprendus ieškoti pagalbos, suteikė psichologas. Kitoms tyrime dalyvavusioms moterims pagalbą suteikė policija - į policiją daugiausia kreipėsi padrusinus, palaikant draugams. Tyrimas taip pat atskleidė, kad ne visos fizinį smurtą patyrusios moterys linkusios kreiptis pagalbos į formalias instancijas, kitos bando problemas spręsti išsipasakodamos draugams teigdamos, kad draugų palaikymas ir parama joms padeda. Nustatyta, kad fizinį smurtą patyrusioms moterims labiausiai padeda palaikymas, situacijos priėmimas nesmerkiant, išklauskymas, skatinimas rūpintis savimi ir vyrą palikti. Pastaroji aplinkybė liudija, jog moterys ilgą laiką supranta savo situacijos rimtumą, todėl tikėtina sulaukus pagalbos anksčiau, būtų galima išvengti smurto pasikartojimo.

Siekiant paskatinti smurto prieš artimuosius aukas kreiptis pagalbos, reikia panaikinti visuomeninę stigmą, susijusią tiek su smurtu prieš artimuosius, tiek su psichikos sveikatos sutrikimais. Platesnė visuomenės sveikatos ir politikos reikšmė Lietuvoje apima: neatidėliotiną poreikį plėtoti prieinamesnes psichikos sveikatos paslaugas bendruomenėje, skatinti veiksmingas, įrodymais pagrįstas intervencijas, siekiant geriau patenkinti smurto prieš artimuosius aukų poreikius, ir kurti naujus terapinius metodus, įskaitant traumos pagrindu teikiamą paramą (Grigaitė ir kt., 2024).

IŠVADOS

1. Moterų patiriamo smurto artimoje aplinkoje problema aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Smurtas artimoje aplinkoje pasireiškia įvairiomis tarpusavyje susijusiomis ir viena kitą papildančiomis formomis (psichologinė, fizinė, seksualinė ir ekonominė), kurios dažniausiai kyla iš artimos aplinkos, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį. Smurto artimoje aplinkoje atvejis fiksuojamas kai nustatomi smurto požymiai, o vėliau

auka dažniausiai sugrįžta pas smurtautoją ir atsiranda tikimybė, kad įvyks pakartotiniai smurto atvejai.

2. Moterų patiriamas smurtas, ypač artimo partnerio (sutuoktinio ir kt.) smurtas, daro daugialypį neigiamą poveikį moterų fizinei, psichologinei, socialinei ir ekonominei gerovei, sukeldamas trumpalaikes ir/ar ilgalaikes gyvenimo kokybės problemas.

3. Socialinės pagalbos būdai moterims, patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje, apima specializuotus pagalbos centrus, glaudžiai bendradarbiaujančius su įvairiomis organizacijomis savivaldybių ir šalies mastu: apgyvendinimo paslaugas teikiančiomis institucijomis, policija, prokuratūra, advokatais, savivaldybe, pedagogine psichologine tarnyba, VTAS, socialinės pagalbos centrais, seniūnijomis, medicininėmis įstaigomis, NVO.

4. Savipagalbos būdai, įveikiant neigiamas smurto pasekmes gali būti naudojami moterų savarankiškai arba papildyti jau teikiamą specialistų pagalbą. Tokie savipagalbos būdai apima moterų sąmoningumo, atsparumo ugdymą, pasitelkiant įvairias psichologines priemones ir terapijas, aktyvią fizinę veiklą, saviugdą t.y. sportas, įvairias psichologinių knygų skaitymas, paskirtų vaistų vartojimas, raminančios muzikos klausymasis, meditacija ir bendravimas su psichoterapeutais bei radimas žmogaus, kuriam galima išsipasakoti, taip pat stengimasis nuolat tobulėti ir kelti savo kvalifikaciją, dalyvavimas savitarpio pagalbos grupėse, kuriose moterys mokosi suprasti ir užjausti viena kitą bei mokytis viena iš kitos patirties, trumpalaikės grupinės psichoedukacijos, artimos moteriai aplinkos (tėvų, kitų šeimos narių ir kt.) pagalba ir palaikymas, informacijos ieškojimas skaitmeninėje erdvėje bei dailės terapija.

LITERATŪRA

1. Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (2011). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.
2. Bani-Fatemi A, Malta M, Noble A, Wang W, Rajakulendran T, Kahan D and Stergiopoulou V (2020) Supporting Female Survivors of Gender-Based Violence Experiencing Homelessness: Outcomes of a Health Promotion Psychoeducation Group Intervention. *Front. Psychiatry* 11, 1-9. doi: 10.3389/fpsy.2020.601540
3. *Baudžiamasis kodeksas* (2002). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas
4. Butkutė, E., Lukamskienė V. (2021). Smurtas prieš moteris ir jo pasekmės. In *Tarptautinė studentų konferencija „Teorija ir praktika: studentiškos išvalgos“* (p. 20-26). Kaunas: Kolpingo kolegija.
5. Damušytė, V. (2020) Specializuotų pagalbos centrų teikiamos paslaugos moterims, patiriančioms smurtą artimoje aplinkoje. Bakalauro baigiamasis darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
6. Daukšaitė, Ž. (2021) *Smurto artimoje aplinkoje tyrimo ypatumai. Magistro darbas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
7. Draugelytė, A. (2014) Smurtas šeimoje: moterų pasakojimai apie traumines patirtis ir socialines smurto pasekmes. Magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
8. Eurostat. (2024, November 25). *Every third woman in the EU experienced gender-based violence*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241125-3>
9. Gallegos, A. M., Heffner, K. L., Cerulli, C., Luck, P., McGuinness, S., & Pigeon, W. R. (2020). Effects of mindfulness training on posttraumatic stress symptoms from a community-based pilot clinical trial among survivors of intimate partner violence. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(8), 859-868. <https://doi.org/10.1037/tra0000975>
10. Gelbūdienė, E. (2018) Moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, edukacinis įgalinimas inovacijoms. Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
11. Gražytė, I. (2006). Socialinio darbo su smurtą šeimoje patyrusiomis moterimis organizavimas. Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
12. Grigonytė, E. (2016) Prievarotos prieš moteris šeimoje kriminologiniai aspektai. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
13. Jakštienė, R. (2019) Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
14. Jokšaitė, B., Šumskienė, A. (2019) Psichosocialinė pagalba moterims, patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje. In Verslas, technologijos, biomedicina: inovacijų išvalgos : respublikinė mokslinė-praktinė studentų konferencija: straipsnių rinkinys, (Nr. 1(10), p. 124-130). Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

15. Jurkšaitė, M., ir Butkutė, S. (2013). Smurtas šeimoje: smurtas prieš moterį. *Tiltas į ateitį*, 1 (7), 52-57.
16. Kubany, E. S., Hill, E. E., Owens, J. A., Iannce-Spencer, C., McCaig, M. A., Tremayne, K. J., & Williams, P. L. (2004). Cognitive trauma therapy for battered women with PTSD (CTT-BW). *Journal of consulting and clinical psychology*, 72(1), 3-18.
17. Laima, S. (2016) Psichologinis smurtas: teismo medicininės išvalgos ir kriterijų patikra. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus universitetas.
18. Malaukytė, O. (2016) Ar esamas policijos pareigūnų veiksmų teisinis reglamentavimas užtikrina apsaugą smurto artimoje aplinkoje atveju? Magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
19. Malažinskienė, J., Mažeikienė, N. (2001). Pagalba moterims, patyrusioms intymaus partnerio smurtą: tarp teorijos ir realybės. *Socialinis darbas, patirtis ir metodai*, 28(2), 9-37.
20. Matulevičiūtė, L., Grinkevič, J. (2024). Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas Lietuvoje. *Teisės mokslo pavasaris: 2024*, 7-29, <https://doi.org/10.15388/TMP.2024.1>.
21. Melissa, M., & Stiles, M. D. (2002). Witnessing Domestic Violence: The Effect on Children. *American Family Physician*, 66(11), 2052-2067.
22. Micklitz, H.M., Nagel, Z., Jahn, S. et al. (2023). Digital Self-help for People Experiencing Intimate Partner Violence: a Qualitative Study on User Experiences and Needs Including People With Lived Experiences And Services Providers. *BMC Public Health*, 23. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16357-5>
23. Miliauskaitė, G. (2023) Smurto artimoje aplinkoje baudžiamasis teisinis vertinimas: magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
24. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
25. Osborn, M., Ball, T. ir Rajah, V. (2024). Peer Support Work in the Context of Intimate Partner Violence: A Scoping Review. *Trauma Violence & Abuse*, 25(1), 4261–4276, DOI:[10.1177/15248380241271350](https://doi.org/10.1177/15248380241271350).
26. Ragucci, F., Dragan, M., Cuomo, A., Fagiolini, A., & Pozza, A. (2024). Psychological interventions for post-traumatic stress disorder in women survivors of intimate partner violence: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders Reports*, 17, 100802.
27. Sabri B., Tharmarajah, S., Njie-Carr, V., P., S., Messing, J., T., Loerzel, E., Arscott, J., & Campbell, J., C. (2022). Safety Planning With Marginalized Survivors of Intimate Partner Violence: Challenges of Conducting Safety Planning Intervention Research With Marginalized Women. *Trauma Violence Abuse*, 23(5):1728–1751. doi:[10.1177/15248380211013136](https://doi.org/10.1177/15248380211013136)
28. Sere Y., Roman, N., V., & Ruiter R. A. C. (2021) Coping With the Experiences of Intimate Partner Violence Among South African Women: Systematic Review and Meta-Synthesis. *Front Psychiatry*, 12, 1-23. DOI:[10.3389/fpsy.2021.655130](https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.655130).
29. Smurto artimoje aplinkoje nepateisina didžioji dauguma Lietuvos gyventojų (2025). Paimta iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapio [žiūrėta 2025-11-02]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/smurto-artimoje-aplinkoje-nepateisina-didzioji-dauguma-lietuvos-gyventoju/>.
30. Specializuotos kompleksinės pagalbos smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims teikimo bei ekspertinio vertinimo dėl sprendimo skirti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderį ar jo neskirti tvarkos aprašas (2023). Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
31. Tureikytė, D., Žilinskienė, L., Davivdavičius, A., Bartkevičiūtė, I., ir Dačkutė A. (2008). *Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
32. Grigaitė, U., Azeredo-Lopes, S., Žeimė, E., Slotkus, P., S Heitmayer, M., Aluh B., D., Pedrosa, B., Manuela, S., Santos-Dias, M., Cardoso, G., Caldas-de-Almeida J. (2024) Prevalence and acceptability of psychological and/or economic intimate partner violence, and utilization of mental health services by its survivors in Lithuania. *Journal of Public Health*, 46 (2), 248–257 <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdae015>
33. Vaitkevičiūtė, G. (2016) Ar kiekviena nusikalstama veika, turinti smurto artimoje aplinkoje požymių, vertintina kaip turinti visuomeninės reikšmės? Magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
34. van Gelder, N., Sow, J., van Haalen, D., Schoorlemmer, I., Knol, M., Bouwer, E., & Oertelt-Prigione, S. (2024). Navigating Online and in-Person Support: Views and Experiences From Survivors of Intimate Partner Violence and Abuse. *Violence Against Women*, 31(11), 2957-2975. <https://doi.org/10.1177/10778012241270223>

35. Veržinskaja, J. (2017) Moterų, patyrusių smurtą artimoje aplinkoje, išgyvenimai: kokybinė analizė: Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
36. Walker, L. E. (1999). Psychology and domestic violence around the world. *American Psychologist*, 54, 21–29
37. Žilinskaitė, I. (2025) *Smurtą patyrusių moterų patirtys dailės terapijos procesas: Magistro darbas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Muzikos ir teatro akademija.
38. Žukauskienė, R., Kaniušonytė, G., Bakaitytė, A., & Truskauskaitė-Kunevičienė, I. (2021). Prevalence and Patterns of Intimate Partner Violence in a Nationally Representative Sample in Lithuania. *Journal of Family Violence*, 36, 117–130. <https://doi.org/10.1007/s10896-019-00126-3>.

SELF-HELP APPROACHES FOR WOMEN SURVIVORS OF DOMESTIC VIOLENCE IN COPING WITH ITS CONSEQUENCES

GABRIELĖ RAKAUSKIENĖ, dr. VIDA LUKAMSKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

Violence against women, especially in intimate relationships, remains one of the most pressing problems in modern society, with social, psychological, physical, and economic consequences. In Lithuania, in 2025, about one-fifth of women experienced some form of domestic violence. The causes of violence are linked to gender asymmetry, as most victims are women and most perpetrators are men. Women who have experienced violence receive social, psychological, and legal assistance, particularly through specialized integrated assistance centers; however, self-help also plays an important role. Self-help involves strengthening a woman's self-awareness, resilience, and emotional balance through psychological methods, physical activity, self-development, therapy, and social support. The article addresses the question of which self-help methods help women overcome the consequences of violence. An analysis of scientific literature has revealed that effective support for women who have experienced violence may include both professional assistance from specialists and the active participation of women themselves in the recovery process.

Key words: *violence against women, self-help, consequences of violence*

MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ MOTYVACIJOS PRIEMONIŲ POVEIKIO DARBUOTOJAMS ANALIZĖ ŠIUOLAIKINĖJE ORGANIZACIJOJE MAXIMA LT, UAB PAVYZDŽIU

GABRIELĖ RAKAUSKIENĖ

Kolpingo kolegija

Darbo vadovė: doc. dr. RŪTA MEIŠTĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame darbe nagrinėjamas materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikis darbuotojams šiuolaikinėje organizacijoje Maxima LT, UAB. Tyrimo tikslas – įvertinti, kurios priemonės veiksmingiau skatina darbuotojų motyvaciją, pasitenkinimą darbu ir įsitraukimą. Teorinėje dalyje aptariamos pagrindinės motyvacijos teorijos, darbuotojų poreikių įvairovė bei materialių ir nematerialių priemonių taikymo ypatumai. Analizuojama, kaip atlyginimas, premijos ir kitos finansinės paskatos veikia trumpalaikę motyvaciją, o pripažinimas, karjeros galimybės, profesinis tobulėjimas ir palanki darbo aplinka – ilgalaikę motyvaciją bei darbuotojų gerovę. Empiriniai tyrimo rezultatai parodė, kad nors materialinės priemonės svarbios bazinių poreikių tenkinimui, nematerialinės priemonės dažniau lemia tvarų darbuotojų įsitraukimą, lojalumą ir pasitenkinimą darbu. Darbe pagrindžiama, kad efektyviausia motyvavimo sistema derina abi priemonių grupes.

Raktiniai žodžiai: darbuotojų motyvacija; materialinės motyvavimo priemonės; nematerialinės motyvavimo priemonės; pasitenkinimas darbu; įsitraukimas.

IVADAS

Šiuolaikinėse organizacijose darbuotojų motyvacija yra vienas pagrindinių veiksnių, lemiantis tiek individualų darbo našumą, tiek bendrą organizacijos veiklos efektyvumą. Siekis išlaikyti motyvuotus ir įsitraukusius darbuotojus tapo ypač svarbus konkurencingoje darbo rinkoje, kur darbuotojų lūkesčiai nuolat auga. Darbuotojų motyvacija priklauso ne tik nuo finansinių paskatų, bet ir nuo nematerialinių priemonių, tokių kaip pripažinimas, karjeros galimybės, profesinis tobulėjimas bei teigiama organizacinė kultūra.

Mokslinėje literatūroje plačiai aprašomos materialinės priemonės (Joseph Sirgy, Gurel-Atay, Webb, Cicic, Husic-Mehmedovic, Ekici, ... & Johar, 2013; Shirai, 2013; Poli, 2010), tokios kaip atlyginimas, premijos ar kitos finansinės paskatos, kurios veikia trumpalaikę motyvaciją, tuo tarpu nematerialinės priemonės (Papac, Pejanović-Škobić, Lesko Bošnjak, 2020; Renjie, 2023; Ogana, 2020) prisideda prie ilgalaikio darbuotojų įsitraukimo, pasitenkinimo darbu ir lojalumo organizacijai. Tačiau literatūroje pasigendama tyrimų apie materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikį darbuotojams.

Šio **darbo tikslas** – atlikti materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio darbuotojams analizę Maxima LT, UAB, siekiant nustatyti, kurios priemonės yra veiksmingiausios ir kaip jas derinti efektyviai motyvavimo sistemai kurti.

Darbo tikslui pasiekti buvo iškelti trys **uždaviniai**:

1. aptarti materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio darbuotojams teorinę analizę;
2. atlikti materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio darbuotojams tyrimą Maxima LT, UAB;
3. sudaryti materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio darbuotojams planą šiuolaikinėms organizacijoms.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, stebėjimo metodas.

Darbo rezultatai parodė, kad Maxima LT, UAB taikomos materialinės motyvavimo priemonės – atlyginimas, premijos ir įvairios finansinės paskatos – yra svarbios darbuotojų baziniams poreikiams patenkinti ir trumpalaikę motyvacijai skatinti. Tačiau analizė atskleidė, kad

ilgalaikį darbuotojų įsitraukimą, pasitenkinimą darbu ir lojalumą labiau lemia nematerialinės priemonės, tokios kaip pripažinimas, aiškos karjeros galimybės, profesinio tobulėjimo programos ir palanki organizacinė kultūra.

Praktinis darbo reikšmingumas. Atliktas tyrimas yra reikšmingas šiuolaikinėms organizacijoms, siekiančioms kurti veiksmingą ir tvarią darbuotojų motyvavimo sistemą. Remiantis gautais rezultatais, sudarytas materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio planas gali padėti organizacijoms kryptingai gerinti darbuotojų motyvaciją, pasitenkinimą darbu ir įsitraukimą. Šis planas leidžia darbdaviams aiškiai suprasti, kurios priemonės patenkina darbuotojų bazinius poreikius, o kurios skatina ilgalaikę motyvaciją ir emocinę gerovę. Be to, rekomendacijos gali būti pritaikytos skirtingo dydžio ir sektorių organizacijose, optimizuojant HR procesus, mažinant darbuotojų kaitą ir didinant darbo našumą. Tyrimo išvados suteikia praktinių įžvalgų, kaip subalansuoti finansines paskatas su nematerialinėmis priemonėmis, taip kuriant efektyvesnę ir darbuotojams palankesnę organizacinę kultūrą.

1. MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ MOTYVACIJOS PRIEMONIŲ POVEIKIO DARBUOTOJAMS TEORINĖ ANALIZĖ

Motyvacija yra nematomas nesibaigiantis procesas, kuris susiformuoja žmogaus viduje arba sąveikaujant jam su kitais žmonėmis ir paskatina jį daryti tam tikrus kryptingus veiksmus. Egzistuoja didelė įvairovė darbuotojų motyvacijos teorijų, kurios tradiciškai skirstomos į poreikių ir turinio teorijas. Turinio teorijos orientuojasi į veiksmus, kurie lemia pasitenkinimą ar nepasitenkinimą darbą, tuo tarpu, kai proceso teorijos gilina į darbuotojo lūkesčius ir vertybes (Paukšaitė, 2022). Darbuotojų motyvacijos procesas užtikrina organizacijos tikslų siekimą per darbuotojų poreikių tenkinimą. Kadangi darbuotojų poreikiai ir motyvai keičiasi, darbuotojų motyvacijos procesas yra nesibaigiantis. Tai sudėtingas psichologinis procesas, kuris priklauso nuo daugybės įvairiausių veiksnių. Dėl šios priežasties svarbu išanalizuoti motyvacijos veiksmus (Paukšaitė, 2022).

Karpavičė (2020) savo atliktame tyrime nurodė, jog darbuotojų motyvavimas apima įvairių motyvavimo priemonių visumą, kuri taikoma siekiant didesnio darbuotojų darbo našumo ir lojalumo bei skatinant juos veikti taip, kad būtų įgyvendinti tiek organizacijos, tiek jų asmeniniai tikslai. Darbuotojų motyvavimas yra dinamiškas procesas, kuris turi kisti priklausomai nuo darbuotojų poreikių ir pasitenkinimo motyvavimo priemonėmis (Karpavičė, 2020). Egzistuoja daugybė darbuotojų motyvavimo priemonių ir jų klasifikacijų, tačiau dažniausiai jos skirstomos į materialines ir nematerialines. Materialinės motyvavimo priemonės pasižymi apčiuopiamumu ir yra išreiškiamos pinigine verte (pvz., darbo užmokestis, premijos, dovanos), o nematerialinės priemonės stimuliuoja darbuotojo savirealizacijos, karjeros ir kitus psichologinius poreikius (pvz., karjeros galimybės, mokymai, palanki darbo aplinka). Kiekvienas žmogus yra unikalus, kuris turi savus tikslus ir svajones, skirtingas psichologines bei charakterio savybes. Todėl žmogus yra individas, kuris turi savo asmeninius poreikius ir vieni dalykai jį veikia labiau, o kiti mažiau. Taip yra ir su motyvacija, ne visus žmones vienodai motyvuoja tie patys dalykai. Darbdaviai nuolatos ieško būdų, kaip geriau motyvuoti savo organizacijos darbuotojus, kad jie būtų motyvuoti kuo geriau atlikti savo darbą ir kad disponuodami savo geriausiais sugebėjimais siektų ne tik savo, bet ir organizacijos tikslų įgyvendinimo (Vaičikė, 2021).

Darbuotojų lojalumas įstaigai, kurioje jie dirba, yra neatsiejamas nuo motyvacijos. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą galima išskirti šiuos motyvaciją ir lojalumą lemiančius veiksmus:

Materialiniai. Konkurencingas atlyginimas yra ypač veiksmingas veiksnys, siekiant motyvuoti darbuotojus. Darbo rezultatai priklauso nuo darbuotojų materialinio suinteresuotumo - darbo užmokesčio (Zaptorius, 2007). Todėl, pasak Petrulaitienės, (2015) kol jis yra neapibrėžtas įmonėje, tol apie kitų veiksmų vykdymą galima negalvoti.

Psichologiniai. Didžiausią atsidavimą įmonei lemia psichologiniai motyvavimo veiksniai. Nes tie darbuotojai, kurie labiau vertina psichologinius paskatinimo veiksnius, yra ištikimi įmonei ir darbui, tokie darbuotojai pasiekia aukščiausią lygį (Rumšienė, 2011).

Organizaciniai. Organizaciniai veiksniai yra tiesiogiai susiję su darbo įvertinimu ir savigarbos poreikio tenkinimu. Tačiau tam, kad darbuotojų vertinimas būtų sėkmingas ir naudingas, organizacijoje turi būti sukurta vertinimo sistema, kuri nebūtų susieta su atlygiu ir veiktų darbuotojo naudai (Petrulaitienė, 2015).

Siekiant, kad motyvacija darbui būtų užtikrina, svarbu pasitelkti tokias priemones, kurios patenkina darbuotojų poreikius ir lūkesčius, padeda didinti jų įsipareigojimą bei lojalumą organizacijai (Jakubonienė, 2017).

2. MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ MOTYVACIJOS PRIEMONIŲ POVEIKIO DARBUOTOJAMS TYRIMAS MAXIMA LT, UAB

Tyrimo metodika. Siekiant nustatyti, kurios priemonės veiksmingiausiai skatina darbuotojų motyvaciją, pasitenkinimą darbu ir įsitraukimą Maxima Lt, UAB, buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio **tikslas** - ištirti materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikį darbuotojams Maxima LT, UAB.

Tikslui pasiekti, buvo taikomi šie **tyrimo metodai**: (1) *dokumentų analizė* - analizuojami Maxima Lt, UAB vidaus dokumentai, personalo politikos aprašai, motyvavimo sistemų aprašymai bei darbo užmokesčio struktūros, kas leido nustatyti įmonėje taikomas materialines ir nematerialines motyvacijos priemones ir jų poveikį darbuotojams įmonės praktikoje; (2) *tiesioginis neintruzinis stebėjimas* – tyrėja, dirbanti Maxima Lt, UAB, stebėjo darbuotojų elgesį darbo aplinkoje, kaip jie reaguoja į taikomas motyvacijos priemones ir jų poveikį darbuotojams. Šis stebėjimas vyko natūralioje darbo aplinkoje, be tiesioginio kišimosi į procesus, todėl duomenys buvo surinkti apie realius darbuotojų reakcijų modelius į šias priemones.

Tyrimui pasirinkta Maxima LT, UAB dėl kelių esminių priežasčių. Visų pirma, tai yra viena didžiausių mažmeninės prekybos įmonių Lietuvoje, turinti platų darbuotojų tinklą ir įvairias pareigybes, todėl ši organizacija suteikia galimybę analizuoti skirtingų motyvacijos priemonių poveikį įvairių sričių bei kompetencijų darbuotojams. Dėl aukšto darbuotojų skaičiaus organizacija nuolat susiduria su motyvavimo, darbuotojų kaitos ir įsitraukimo iššūkiais, todėl ši tema ypač aktuali praktiniam žmoniškųjų išteklių valdymui.

Be to, mažmeninės prekybos sektoriui būdingos intensyvios darbo sąlygos, didelis krūvis ir kintantys darbuotojų lūkesčiai, todėl Maxima LT, UAB yra tinkamas pavyzdys vertinant tiek materialinių, tiek nematerialinių motyvacijos priemonių veiksmingumą. Organizacija aktyviai taiko įvairias motyvavimo formas, o tai sudaro palankias sąlygas atlikti išsamią ir realiais duomenimis pagrįstą analizę.

Tyrimas vykdytas 2025 m. spalio-lapkričio mėn., gavus įstaigos vadovo žodinį sutikimą.

Maxima LT, UAB – tai lietuviško kapitalo įmonė. Kuri yra viena didžiausių mokesčių mokėtojų ir darbo vietų kūrėjų šalyje. Lietuvoje veikia beveik pustrėčio šimto Maxima parduotuvių, kuriose kasdien apsilanko per 400 tūkst. klientų. Maxima LT, UAB kiekvieną dieną siekia sukurti geriausią apsipirkimo patirtį – užtikrinti itin platų asortimentą už gerą kainą. Bendradarbiauja su daugiau nei 2 000 tiekėjų, iš kurių net 78 proc. yra vietiniai, o 80 proc. šviežio maisto Maxima LT, UAB lentynose – lietuviškos kilmės.

Maxima LT, UAB siekia būti arti kiekvieno pirkėjo, todėl Lietuvoje turi įvairaus dydžio parduotuves – Maxima X, Maxima XX, Maxima XXX ir Maxima XXXX, veikiančias tiek didmiesčiuose, tiek mažesniuose miesteliuose ir rajonų centruose.

Daugelį metų nuosekliai remia dvi pagrindines socialinės atsakomybės kryptis: rūpinasi vaikų ir jaunimo švietimu bei stiprina ryšį su bendruomene. Taip pat aktyviai prisideda prie tvaraus vartojimo skatinimo ir maisto švaistymo mažinimo. Maxima LT, UAB sudaro daugiau nei 11

tūkst. žmonių, kurie kasdien veikia su pasimėgavimu, pasitikėjimu, atsakomybe ir aiškiu susivokimu, siekdami užsibrėžtų tikslų.

Visame pasaulyje plačiai paplitęs personalo paieškos modelis, kai esamiems įmonės darbuotojams yra mokamos premijos už surastus kolegas, vis labiau įsitvirtina ir Lietuvoje. Šią praktiką jau antrus metus sėkmingai taiko ir daugiausia darbo vietų Lietuvoje sukuriantis prekybos tinklas „Maxima“. Vien vasarą per esamų Maxima LT darbuotojų rekomendacijas įdarbinta net 550 asmenų, o už „atvestus“ naujokus išmokėta per 50 tūkst. eurų premijų.

Be mokamų premijų už rekomenduotus darbuotojus, prekybos tinklas Maxima LT yra įdiegęs plačios apimties motyvacinį priedų skyrimo sistemą. Kas mėnesį išdalijama beveik 0,5 mln. eurų skatinamųjų premijų, kurios mokamos tiek už bendrai visos parduotuvės pasiektus rezultatus, tiek ir individualias kiekvieno darbuotojo pastangas. Motyvacinio priedo dydis parduotuvių darbuotojams gali siekti nuo 8 iki 38 proc. gaunamo darbo užmokesčio. Taip pat Maxima LT darbuotojams yra numatytos ir įvairios nefinansinės motyvavimo priemonės: lankstus darbo grafikas, nemokami pietūs parduotuvių darbuotojams, stovyklos ir stipendijos darbuotojų vaikams, platus socialinių naudų paketas, kuris įtvirtintas kolektyvinėje sutartyje.

Atlikus dokumentų analizę, pastebima, kad tokioje organizacijoje kaip Maxima LT, UAB taikomos įvairios materialinės ir nematerialinės motyvacijos priemonės. Siekiant didesnio darbuotojų įsitraukimo ir darbo tenkinimo. Materialinės skatinimo priemonės, tokios kaip: priedai, premijos, vienkartinės išmokos, socialinės garantijos, didina darbuotojų finansinį saugumą ir skatina gerinti įmonės rezultatus. Nematerialinės priemonės, tokios kaip: karjeros galimybės, vadovo pagyrimas, palankus darbo grafikas, mokymai - didina darbuotojų lojalumą ir skatina didesnę įsitraukimą siekti įmonės tikslų.

Visos motyvavimo priemonės yra skirstomos į vidines ir išorines. Vidinė motyvacija atsiranda, kai yra suteikiamas pripažinimas bendruomenėje, leidžiama išsakyti savo pasiūlymus įmonės veiklos rezultatų gerinimui, o išorinė motyvacija dažniausiai pasireiškia geresniu atlyginimu ar priedais. Todėl abu motyvavimo būdai yra tinkami ir vienas kitam prilystantys, tačiau vidinė motyvacija, yra geresnė forma, nes turi stipresnę ir ilgalaikę poveikį darbuotojams.

Atlikus rezultatų ir stebėjimo analizę, galime nustatyti, jog įmonės vadovas Maxima LT, UAB turi suprasti, kad išorinė motyvacijos priemonė yra tik trumpalaikė, todėl labai svarbu tinkamai pritaikyti ir vidinį motyvavimą. Suteikti galimybę darbuotojui kilti karjeros laiptais, tobulinti įgūdžius seminaruose ir mokymuose, nes tai turi ilgalaikį ir stiprų motyvacinį poveikį.

3. MATERIALINIŲ IR NEMATERIALINIŲ MOTYVACIJOS PRIEMONIŲ POVEIKIO DARBUOTOJAMS PLANAS ŠIUOLAIKINĖMS ORGANIZACIJOMS

Šiuolaikinėms organizacijoms, remiantis atlikta Maxima LT, UAB analize ir stebėjimais, svarbu taikyti subalansuotą materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių planą, kuris apimtų keturis pagrindinius elementus: socialinius įsipareigojimus, finansinius įsipareigojimus, darbuotojų mokymus ir seminarus bei darbuotojų poreikių tenkinimą. Socialiniai įsipareigojimai – tai darbuotojų gerovę ir saugumą užtikrinančios iniciatyvos, kuriančios bendruomeniškumo jausmą ir lojalumą organizacijai. Finansiniai įsipareigojimai suteikia tiesioginę materialinę naudą, skatinančią darbuotojų pastangas ir produktyvumą. Mokymai ir seminarai padeda ugdyti profesines kompetencijas, didina pasitikėjimą savimi ir leidžia darbuotojams matyti aiškias karjeros perspektyvas. Galiausiai, darbuotojų poreikių įtraukimas į motyvacinį planą padeda organizacijai kurti lankstų, į darbuotoją orientuotą darbo modelį, stiprinantį pasitenkinimą darbu ir mažinantį personalo kaitą (žr. 1 lentelę).

**Materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio
Maxima LT, UAB darbuotojams planas**
(Šaltinis: sudaryta autorių)

Nagrinėjamas elementas	Elemento reikšmė	Pasiūlymai
Socialiniai įsipareigojimai	Maxima LT, UAB rūpinasi vaikų ir jaunimo švietimu bei stiprina ryšį su bendruomene. Taip pat aktyviai prisideda prie tvaraus vartojimo skatinimo ir maisto švaistymo mažinimo. Taip pat, organizuoja konkursus vaikams, kuriems yra skiriama 130 tūkst. eurų fondas.	Aktyviai ir toliau kurti socialinius ryšius su klientais ir bendruomene. Skirti priedus darbuotojams, už pasiūlytus projektus. Dažnesni susibūrimai su darbuotojais, aptarti naujas idėjas ir tikslus.
Finansiniai įsipareigojimai	Nors įmonė neturi finansinių įsiskolinimų ir laiku moka atlyginimus ir priedus darbuotojams, tačiau tokiems renginiams kurie sukuria mažesnę bendruomene, finansavimas nėra teikiamas.	Maxima LT, UAB galėtų sukurti fondą, kuris būtų skirtas remti mažesnių rajono miestelių ar kaimų šventes. Taip, kuriant bendruomeniškumą skatintume darbuotojus padėti vieni kitiems, rodydami pavyzdį, kaip Maxima LT, UAB prisideda prie iniciatyvų.
Darbuotojų mokymai ir seminarai	Maxima LT, UAB turi naują darbuotojų mokymo centrą, kuris paruošia naują darbuotoją būsimai pozicijai. Taip pat ir esami darbuotojai kviečiami kelti kvalifikaciją, kilti karjeros laiptais.	Rengti mokymus ne tik, mokymo centre, bet ir savoje bendruomenėje su personalu ir vadovais. Taip nauji darbuotojai bus labiau susipažinę vieni su kitais, o esami darbuotojai galėtų pasidalinti savo įžvalgomis ir pasiūlymais.
Darbuotojų poreikiai	Nors Maxima LT, UAB savo internetiniame puslapyje turi atsiliepimų skiltį, tačiau ne visiems ji ir lengvai pasiekama išsakyti savo poreikius.	Rekomenduotina kiekvienoje Maxima LT, UAB parduotuvėje pastatyti dėžutę, į kurią darbuotojai galėtų anonimiškai pateikti savo pasiūlymus ir prašymus, jei nedrįsta pasikalbėti su vadovu.

Tokių materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių plano taikymas šiuolaikinėse organizacijose gali duoti reikšmingų rezultatų. Pirmiausia, stiprėja darbuotojų pasitenkinimas darbu ir emocinis ryšys su organizacija, nes socialiniai įsipareigojimai ir poreikių atliepimas leidžia jaustis vertinamiems ir saugiams. Antra, didėja darbo našumas ir efektyvumas – finansinės paskatos ir galimybės tobulėti skatina darbuotojus siekti geresnių rezultatų. Trečia, gerėja organizacijos reputacija, nes ji tampa patrauklesnė potencialiems darbuotojams ir išsiskiria kaip socialiai atsakinga bei į darbuotoją orientuota įmonė. Galiausiai, mažėja darbuotojų kaita ir su tuo susijusios kaštų bei žinių praradimo rizikos, o tai ilgainiui lemia stabilesnį ir konkurencingesnį organizacijos veikimą.

IŠVADOS

1. Atlikus materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio darbuotojams teorinę analizę nustatyta, kad šios priemonės yra tarpusavyje glaudžiai susijusios ir viena kitą papildo: materialinė motyvacija skatina tiesioginį darbuotojų išitraukimą ir pastangas, o nematerialinė – stiprina ilgalaikį lojalumą, profesinį augimą ir pasitenkinimą darbu. Teorija patvirtina, kad efektyviausia motyvavimo sistema yra kompleksinė, subalansuojanti abiejų tipų priemonės.

2. Atliktas Maxima LT, UAB materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio tyrimas parodė, kad darbuotojai labiausiai vertina derinį tarp finansinio atlygio ir organizacijos investicijų į jų profesinį tobulėjimą. Pastebėta, kad institucijoje taikomos priemonės

turi teigiamą poveikį darbuotojų pasitenkinimui bei darbo rezultatams, tačiau kartu išryškėjo sritys, kuriose galima tobulinti komunikaciją, individualių poreikių atliepimą ir karjeros galimybių aiškumą.

3. Sudarius materialinių ir nematerialinių motyvacijos priemonių poveikio darbuotojams planą šiuolaikinėms organizacijoms, nustatyta, kad efektyviausias modelis turėtų apimti socialinius ir finansinius įsipareigojimus, nuolatinį darbuotojų ugdymą bei individualių poreikių tenkinimą. Toks planas gali padėti organizacijoms stiprinti darbuotojų įsitraukimą, gerinti darbo kultūrą ir didinti konkurencinį pranašumą, taip prisidedant prie tvaraus organizacijos augimo.

LITERATŪRA

1. Jakubonienė, A. (2017). Darbuotojų motyvacijos ir lojalumo organizacijai sąajos. Magistro baigiamasis darbas. Panevėžys: Kauno technologijos universitetas.
2. Joseph Sirgy, M., Gurel-Atay, E., Webb, D., Cicic, M., Husic-Mehmedovic, M., Ekici, A., ... & Johar, J. S. (2013). Is materialism all that bad? Effects on satisfaction with material life, life satisfaction, and economic motivation. *Social indicators research*, 110(1), 349-366.
3. Karpavičė, I. (2020). Darbuotojų motyvavimo sistemos įvertinimas visuomenės sveikatos biuruose. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
4. Ogana, K. U. (2020). Material and nonmaterial motivation: risks and opportunities. In Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки та глобальної соціоекономічної реальності: виклики, шляхи розвитку: зб. тез доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф.; 11—12 лист. 2020 р. К.: КНЕУ, 2021. 364 с. ISBN 978–966–926–351–3 (p. 189).
5. Papac, N., Pejanović-Škobić, N., & Lesko Bošnjak, L. (2020). Non-material motivation strategies of health sector. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, (26), 165-182.
6. Paukšaitė, A. (2022) Darbuotojų motyvacijos įmonėje vertinimas ir gerinimas (UAB „Biomedikos centras“ pavyzdžiu). Baigiamasis bakalauro darbas. Vilnius: Ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas.
7. Petrulaitienė, N. (2015). Darbuotojų motyvavimas ir lojalumas sveikatos priežiūros institucijose. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Kauno Technologijos Universitetas.
8. Poli, R. (2010). The Structure of Motivation: A First Introduction. *Causality and motivation*, 1, 7
9. Renjie, M. (2023). A survey of non-material motivation methods for Chinese entrepreneurial enterprises. *Российские регионы в фокусе перемен: сборник докладов.—Екатеринбург, 2022*, 527-530.
10. Rumšienė, V. (2011). Motyvacinių veiksmų poveikis darbuotojų lojalumui turizmo organizacijose. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Lietuvos Kūno Kultūros Akademija.
11. Shirai, A. (2013). Authentic or artificial materials: The effects of material-types on L2 motivation. *Chinese Journal of Applied Linguistics*, 36(4), 422-441.
12. Vaičikė, G. (2021). Darbuotojų motyvacija UAB „Gamyba“. Bakalauro baigiamasis darbas. Šiauliai: Vilniaus universitetas.
13. Zaptorius, J. (2007). Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimas ir jos teorinė analizė // Filosofija. Sociologija, T. 18, Nr. 4.

ANALYSIS OF THE IMPACT OF MATERIAL AND NON-MATERIAL MOTIVATION MEASURES ON EMPLOYEES IN A MODERN ORGANIZATION THROUGH THE CASE OF MAXIMA LT, UAB

GABRIELĖ RAKAUSKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

Supervisor: assoc. prof. dr. RŪTA MEIŠTĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

This paper examines the impact of material and non-material motivation measures on employees in the modern organization Maxima LT, UAB. The aim of the study is to evaluate which measures more effectively promote employee motivation, job satisfaction, and engagement. The theoretical part discusses the main motivation theories, the diversity of employee needs, and the specifics of applying both material and non-material motivation tools. The analysis explores how salary, bonuses, and other financial incentives influence short-term motivation, while recognition, career opportunities, professional development, and a positive work environment foster long-term motivation and employee well-being. Empirical findings revealed that although material incentives are essential for satisfying basic needs, non-material measures more often contribute to sustainable employee engagement, loyalty, and job satisfaction. The study concludes that the most effective motivation system is one that combines both groups of measures.

Keywords: *employee motivation; material motivation measures; non-material motivation measures; job satisfaction; engagement.*

DARBAS SU INTELEKTO NEGALIĄ TURINČIAIS ASMENIMIS: SOCIALINIO DARBO PERSPEKTYVA

AGNĖ STULGYTĖ, LEDA NORGIALA

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama socialinio darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis specifika, remiantis mokslinės literatūros šaltinių analize. Aptariamos socialinės paslaugos, teikiamos šiai asmenų grupei bei socialinių paslaugų darbuotojų profesinės kompetencijos, reikalingos kokybiškam darbui. Nustatyta, kad pagrindiniai iššūkiai siejami su komunikacijos, emocinio atsparumo ir refleksijos kompetencijų trūkumu, o kvalifikacijos tobulinimas ir supervizija yra būtinos siekiant išvengti perdegimo bei stiprinti paslaugų kokybę. Tyrimas atskleidžia, kad į žmogų orientuotas požiūris, tarpdisciplininis bendradarbiavimas ir nuolatinis profesinis augimas lemia geresnę socialinę įtrauktį ir paslaugų efektyvumą.

Raktiniai žodžiai: intelekto negalia; socialinis darbas; profesinės kompetencijos; socialinės paslaugos; refleksija.

IVADAS

Sociologiniuose ir socialinio darbo tyrimuose vis dažniau atkreipiamas dėmesys į tai, kad dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis specialistams kyla iššūkių dėl bendrųjų ir specialiųjų kompetencijų trūkumo. Daugėjant socialinių paslaugų, skirtų šiai klientų grupei, tampa ypač svarbu užtikrinti, kad socialiniai darbuotojai, slaugytojai, ergoterapeutai, kineziterapeutai ir kiti specialistai turėtų pakankamai žinių bei gebėjimų tinkamai reaguoti į šių asmenų poreikius.

Socialinis darbas yra neatsiejamas nuo nuolatinio mokymosi, dialogo ir refleksijos. Darbuotojai turi mokytis ne tik dėl privalomų kvalifikacijos kėlimo valandų, bet ir dėl siekio geriau suprasti žmogų bei pritaikyti žinias praktikoje. Van Beveren, Roets, Buysse ir Rutten (2022) teigia, kad socialinis darbas – tai procesas, kuriame svarbu kurti saugią erdvę bendravimui, mokytis klausyti ir priimti kitą žmogų rimtai.

Nijhof, Embregts, Stolper ir kt. (2023) teigia, kad dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis labai svarbios darbuotojų komunikacinės ir stebėjimo kompetencijos, nes jos tiesiogiai veikia šių asmenų sveikatą ir gyvenimo kokybę. Tuo tarpu Cardol (2021) pabrėžia „ekspertai iš patirties“ (experts by experience) asmenų, turinčių gyvenimo su negalia patirties įtraukimą į socialinio darbo procesus, nes tai padeda kurti lygiaverčius santykius tarp specialistų ir klientų bei mažina socialinę atskirtį.

Darbo su intelekto negalią turinčiais asmenimis problematika yra analizuojama tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių darbuose. Tyrimuose pabrėžiama, kad specialistai ne visada turi pakankamai specifinių žinių ir kompetencijų, reikalingų kokybiškam darbui bei prasmingam bendravimui su asmenimis, turinčiais intelekto negalią. Socialinio darbo ekspertė van Weezel (2022) pažymi, kad vienas didžiausių iššūkių – darbuotojų polinkis atlikti darbą „pagal taisykles“, tačiau ne visada išjausti kliento poreikius ir situacijos kontekstą.

Nepakankami komunikacijos įgūdžiai lemia sunkumus užmezgant pasitikėjimą, suprantant kliento poreikius ir užtikrinant efektyvų bendradarbiavimą. Socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su iššūkiais vertindami sudėtingas klientų situacijas, ypač dirbant su pažeidžiamomis grupėmis. Efektyvus stebėjimas reikalauja holistinio požiūrio, aktyvaus klausymo ir gebėjimo atpažinti neverbalinius signalus (Kangasniemi, Karki, Voutilainen ir kt., 2021). Darbuotojams taip pat trūksta žinių apie fizinės ir psichinės sveikatos palaikymą, ypač integruotose komandose, kur būtinas tarpdisciplininis bendradarbiavimas (Piispanen ir Koskimäki, 2023).

Socialinis darbas su intelekto negalią turinčiais asmenimis reikalauja ne tik profesinių žinių, bet ir gebėjimo reflektuoti, bendrauti bei veikti empatiškai. Darbuotojų kompetencijos tampa esminiu veiksniu, lemiančiu paslaugų kokybę, įtrauktį ir žmogaus orumo užtikrinimą. Todėl

svarbu išanalizuoti, kokių kompetencijų reikia socialinių paslaugų darbuotojams, kad jie galėtų teikti į žmogų orientuotas, tęstines ir orumą užtikrinančias paslaugas.

Tyrimo problema: socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinių kompetencijų trūkumas mažina socialinių paslaugų kokybę ir įtraukties galimybes asmenims, turintiems intelekto negalią.

Tyrimo objektas: socialinių paslaugų srities darbuotojų kompetencijos dirbant su intelekto negalią turinčiais asmenimis.

Straipsnio tikslas: atskleisti darbo ypatumus ir reikalingas kompetencijas dirbant su asmenimis, turinčiais intelekto negalią.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinių paslaugų, teikiamų asmenims, turintiems intelekto negalią, ypatumus ir reikšmę jų socialinei įtraukčiai.

2. Nustatyti socialinių darbuotojų kompetencijų svarbą ir aktualumą dirbant su asmenimis, turinčiais intelekto negalią.

Tyrimo metodas: mokslinių literatūros šaltinių analizė ir interpretacija.

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SISTEMA IR PAGALBOS MODELIAI ASMENIMS, TURINTIEMS INTELEKTO NEGALIĄ

Socialinės paslaugos yra valstybės ir savivaldybių organizuojama pagalbos sistema, skirta asmenims ir šeimoms, patiriantiems socialinių sunkumų ar ribotą savarankiškumą. Jų paskirtis – atkurti gebėjimus savarankiškai tvarkytis su kasdieniais gyvenimo iššūkiais, užtikrinti orumą ir socialinę įtrauktį (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2026). Socialinių paslaugų sistema grindžiama socialinio teisingumo, solidarumo ir žmogaus teisių principais, kurie sudaro pagrindą šiuolaikinei socialinio darbo praktikai (Dominelli, 2004; Banks, 2020).

Paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas. Bendrosios socialinės paslaugos skirtos asmenų gebėjimų stiprinimui, savarankiškumo palaikymui ir socialinių ryšių užtikrinimui, o specialiosios – individualizuotos pagalbos teikimui, atsižvelgiant į asmens poreikius ir savarankiškumo lygį, kai bendrųjų paslaugų nepakanka (LR socialinių paslaugų įstatymas, 2026). Šių paslaugų prieinamumas tiesiogiai siejamas su socialinės įtraukties laipsniu ir žmogaus orumo išsaugojimu.

Intelekto negalia apibrėžiama kaip būklė, kai dėl ribotų pažintinių gebėjimų ir adaptacinių sunkumų asmeniui tampa sudėtinga dalyvauti visuomenėje lygiateisiškai. Ji pasireiškia ankstyvame amžiuje ir apima tiek pažintinius, tiek socialinius gebėjimus (WHO, 2023). Tokiems asmenims būtina kompleksinė pagalba, apjungianti sveikatos, švietimo ir socialines paslaugas.

Lietuvoje intelekto negalios nustatymas apima medicininį, psichologinį ir socialinį vertinimą (SAM, 2025). Remiantis šiais duomenimis, NDNT nustato dalyvumo ar neįgalumo lygį, kuris lemia asmens teisę į socialinę globą, pagalbą į namus ar kitokias bendruomenines paslaugas (SADM, 2025).

Asmenims, turintiems intelekto negalią, teikiamas platus socialinių paslaugų spektras, apimantis konsultavimą, tarpininkavimą, pagalbą į namus, dienos socialinę globą, apsaugoto būsto paslaugas, atokvėpio paslaugas bei socialines dirbtuves (Socialinių paslaugų katalogas, suvestinė redakcija 2025-08-01 – 2025-12-31; Žmogus, šeima, bendruomenė, aktuali redakcija). Šios paslaugos skirtos ne tik baziniams asmens poreikiams tenkinti, bet ir savarankiškumo palaikymui, socialinių ir buitinių įgūdžių ugdymui, dalyvavimo bendruomenėje skatinimui bei prasmingo užimtumo užtikrinimui.

Asmenims, turintiems intelekto negalią, teikiamas platus socialinių paslaugų spektras: konsultavimas, tarpininkavimas, pagalba į namus, dienos socialinė globa, apsaugotas būstas, atokvėpio paslaugos ir socialinės dirbtuvės (Socialinių paslaugų katalogas, 2025; Žmogus, šeima, bendruomenė, 2023). Šios paslaugos ne tik tenkina bazinius poreikius, bet ir prisideda prie socialinių, buitinių bei savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, skatina dalyvavimą bendruomenėje bei užimtumą.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje ypač stipriai plėtojamas deinstitutionalizacijos procesas, kurio tikslas – pereiti nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų. Tai atspindi platesnę

Europos socialinės politikos kryptį, akcentuojančią žmogaus teisę gyventi bendruomenėje ir gauti individualius poreikius atitinkančią pagalbą (European Commission, 2024). Šis procesas kelia naujų iššūkių socialiniams darbuotojams – reikalauja didesnio lankstumo, gebėjimo įgalinti klientą bei taikyti individualizuotas pagalbos strategijas (Van Weezel, 2022).

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad socialinių paslaugų kokybė glaudžiai susijusi su darbuotojų kompetencijomis ir paslaugų teikimo modeliais (Nijhof ir kt., 2024; Kangasniemi ir kt., 2021). Paslaugos, grindžiamos orumu, savarankiškumu ir įtrauktimi, padeda mažinti socialinę atskirtį, o perteklinė kontrolė ar institucinis požiūris ją stiprina (Cardol ir kt., 2021). Todėl šiuolaikinės socialinės paslaugos turi būti orientuotos ne į „priežiūrą“, o į įgalinimą – remiantis partnerystės tarp kliento ir specialisto principais.

DARBUOTOJŲ, DIRBANČIŲ SOCIALINĖS PAGALBOS SRITYJE, KOMPETENCIJŲ REIKŠMĖ TEIKIANT PASLAUGAS ASMENIMIS, TURINTIEMS INTELEKTO NEGALIĄ

Socialinės pagalbos srityje dirbančių darbuotojų profesinės kompetencijos yra vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių socialinių paslaugų kokybę, veiklos efektyvumą ir paslaugų gavėjų pasitenkinimą. Kaip teigia Ravalier, Wegrzynek, Mitchell ir kt. (2023), socialinio darbo specialistų kompetencijos apima ne tik teorines žinias ar praktinius įgūdžius, bet ir vertybines nuostatas, emocinį intelektą bei gebėjimą veikti pagal profesinės etikos principus. Šios kompetencijos sudaro pagrindą profesiniam meistriškumui ir padeda darbuotojams palaikyti tvarius santykius su paslaugų gavėjais. Kaip pažymi socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo tvarkos aprašas bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašas (SADM, 2025), socialinių paslaugų sistemos kokybė tiesiogiai priklauso nuo darbuotojų pasirengimo, jų profesinio tobulėjimo ir gebėjimo taikyti įrodymais grįstas praktikas.

Kaip nurodoma Socialinių paslaugų kokybės užtikrinimo tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu (2023), socialinių paslaugų sistemos kokybė tiesiogiai priklauso nuo darbuotojų profesinio pasirengimo, jų nuolatinio kompetencijų tobulinimo ir gebėjimo taikyti įrodymais grįstas praktikas.

Šioje dalyje analizuojama darbuotojų kompetencijų samprata, jų struktūriniai elementai bei reikšmė socialinių paslaugų kokybei ir socialinei įtraukčiai. Kompetencijos socialiniame darbe yra ne tik individualaus pasirengimo rodiklis, bet ir profesinės tapatybės bei organizacinės kultūros dalis (Banks, 2020).

Profesinė kompetencija

Profesinė kompetencija socialiniame darbe apibrėžiama kaip gebėjimas taikyti žinias, įgūdžius ir vertybines nuostatas praktinėje veikloje, siekiant asmens gerovės ir socialinio teisingumo (Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija, 2023). Ji apima kelis tarpusavyje susijusius aspektus: teorines žinias, praktinius gebėjimus, etinę laikyseną ir refleksijos gebėjimą. Pasak MOVISIE (2023), kompetencija socialiniame darbe reiškia ne tik profesinį pasirengimą, bet ir gebėjimą spręsti kompleksines situacijas, priimti atsakingus sprendimus ir dirbti įvairių poreikių turinčioje aplinkoje. Tai dinamiškas procesas, reikalaujantis nuolatinio tobulėjimo ir prisitaikymo prie kintančios socialinės realybės.

Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2025) duomenimis, Lietuvoje socialinių paslaugų srityje dirba apie 17 000 darbuotojų, iš jų apie 5 000 – socialiniai darbuotojai. Šie skaičiai atspindi augantį sektoriaus poreikį ir kartu kelia iššūkį užtikrinant aukštą kvalifikacijos lygį visoje sistemoje. Lietuvos socialinių paslaugų įstatymas (2025) numato, kad kiekvienas paslaugų teikėjas privalo užtikrinti kvalifikuotą personalą, gebantį taikyti individualizuotus pagalbos metodus, grindžiamus žmogaus teisėmis, orumu ir pagarba. Tokiu būdu kompetencija tampa ne tik profesinio meistriškumo rodikliu, bet ir socialinės atsakomybės išraiška (Dominelli, 2004).

Etinė kompetencija

Socialinės srities darbuotojų veikla remiasi vertybėmis, kurios užtikrina paslaugų gavėjų orumą, savarankiškumą ir pagarbą žmogaus teisėms. Socialinis darbuotojas privalo veikti

vadovaudamasis socialinio teisingumo, lygybės, atsakomybės ir pagarbos principais. Etinė kompetencija laikoma gebėjimu priimti sprendimus, pagrįstus moraliniais ir profesiniais standartais, net ir sudėtingose situacijose (Sue, Rasheed ir Rasheed, 2015; Banks, 2020).

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas profesinės kompetencijos stiprinimo rekomendacijose (2025) pažymi, kad etinė laikysena apima gebėjimą reflektuoti savo veiksmus, suvokti galios santykius ir išlaikyti pusiausvyrą tarp pagalbos ir kontrolės. Tokia kompetencija ypač svarbi dirbant su pažeidžiamomis grupėmis – žmonėmis, turinčiais negalią, priklausomybių ar patiriančiais smurtą. Etinės vertybės užtikrina, kad pagalba būtų orientuota į žmogų, o ne į sistemą, o sprendimai – paremti pagarba asmens orumui ir autonomijai.

Emocinė kompetencija

Socialinio darbo profesija pasižymi intensyviu emociniu krūviu, todėl darbuotojo emocinė kompetencija tampa esminiu profesinio efektyvumo komponentu. Ravalier ir kt. (2023) teigia, kad emocinis atsparumas leidžia socialiniams darbuotojams išlaikyti profesinį stabilumą, spręsti konfliktines situacijas ir išvengti perdegimo sindromo.

Emocinė kompetencija apima gebėjimą atpažinti ir valdyti savo emocijas, suprasti paslaugų gavėjų emocinius poreikius bei palaikyti empatinį ryšį. MOVISIE (2018) pažymi, kad empatiškas bendravimas padeda kurti pasitikėjimą ir stiprina klientų įsitraukimą į pagalbos procesą. Ši kompetencija glaudžiai siejasi su supervizija ir profesine refleksija, kurios suteikia erdvę emociniam balansui palaikyti ir profesinei tapatybei stiprinti. Goleman (2018) pabrėžia, kad emocinis intelektas socialiniame darbe lemia gebėjimą priimti sprendimus išlaikant žmogiškumą sudėtingose situacijose.

Organizacinė kompetencija

Kompetentingo darbuotojo veikla neapsiriboja individualiu darbu su klientu – ji apima gebėjimą veikti komandoje, koordinuoti paslaugas ir dalyvauti organizacijos tobulinimo procesuose. Kaip nurodoma Europos socialinio fondo agentūros parengtose metodinėse rekomendacijose (2024), organizacinė kompetencija apima gebėjimą planuoti, koordinuoti ir vertinti paslaugų teikimą, užtikrinti tarpdisciplininį bendradarbiavimą bei prisidėti prie inovacijų diegimo.

Oficialūs statistikos duomenys rodo, kad 2022 m. sveikatos priežiūros ir socialinio darbo sektoriuje dirbančių asmenų dalis tarp visų šalies darbuotojų sudarė apie 14,6 %, o tai patvirtina šio sektoriaus reikšmingumą šalies darbo rinkoje (Lietuvos statistikos departamentas, 2023). Braicu ir Drăghia (2024) pabrėžia, kad organizacinės kompetencijos ypač svarbios institucijose, kur paslaugos teikiamos komandinio darbo pagrindu. Tokiose aplinkose darbuotojai turi gebėti keistis informacija, palaikyti komunikaciją tarp įvairių specialistų (slaugytojų, psichologų, ergoterapeutų) ir veikti bendram tikslui – paslaugų gavėjo gerovei. Šios kompetencijos stiprina paslaugų tęstinumą ir kokybę.

IFRC (2023) savo kompetencijų modelyje pažymi, kad organizacinė kompetencija apima gebėjimą dalytis atsakomybe, efektyviai prioretizuoti veiklas ir užtikrinti paslaugų koordinavimą visose lygmenyse – nuo individualaus atvejo valdymo iki institucinio planavimo.

Refleksinė kompetencija ir nuolatinis tobulėjimas

Refleksijos gebėjimas yra vienas iš kertinių socialinio darbo profesionalumo požymių. Reguliari supervizija ir profesinė refleksija padeda socialiniams darbuotojams giliau suprasti savo praktiką, išvengti perdegimo bei tobulinti profesinį sprendimų priėmimą. Tokie procesai skatina analizuoti savo veiklą, mokytis iš patirties ir prisitaikyti prie kintančių socialinių situacijų. Refleksinė praktika leidžia koreguoti elgesio modelius, užtikrinti etišką paslaugų teikimą ir stiprinti profesinę atsakomybę už priimtus sprendimus (Ravalier ir kt., 2023; Van Buren-Bense ir Van Der Aa, 2024).

Drude, Maheu, Hilty (2019) pabrėžia, kad nuolatinis mokymasis yra ne tik formali pareiga, bet ir profesinės tapatybės dalis. Kompetencijų tobulinimas per kvalifikacijos kėlimo programas, bendruomenines mokymosi grupes ir refleksines sesijas padeda darbuotojams atsinaujinti, dalytis patirtimi ir diegti inovatyvius sprendimus socialinės pagalbos sistemoje. Schön (1992) savo

klasikinėje refleksijos teorijoje akcentuoja, kad mokymasis „veikiant“ ir „po veiklos“ yra esminis profesinio augimo šaltinis, padedantis darbuotojui tapti „reflektuojančiu praktiku“.

Kompetencijų reikšmė socialinių paslaugų kokybei

Kompetentingas darbuotojas geba taikyti į žmogų orientuotą požiūrį, užtikrinti orumą, savarankiškumą ir socialinę įtrauktį. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas (2025) nurodo, kad aukštesnis darbuotojų kompetencijų lygis tiesiogiai koreliuoja su paslaugų gavėjų pasitenkinimu, mažesne darbuotojų kaita ir didesniu organizacijų efektyvumu.

Sistemingas kompetencijų stiprinimas ir supervizijų taikymas mažina perdegimo riziką, stiprina profesinį identitetą ir gerina socialinių paslaugų kokybę. Šie tyrimai pabrėžia, kad nuolatinis darbuotojų mokymasis ir refleksinė praktika padeda kurti tvarią, į žmogų orientuotą ir profesionalią socialinės pagalbos sistemą (Iosim, Runcan, Dan ir kt., 2022). Europos socialinio fondo duomenimis (2024), per pastarąjį dešimtmetį socialinių paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičius Lietuvoje augo vidutiniškai 3–4 % per metus, o tai rodo nuoseklų šios srities profesionalizacijos procesą ir didėjančią visuomenės poreikį kvalifikuotai socialinei pagalbai.

DISKUSIJA

Atlikta literatūros analizė atskleidė, kad socialinio darbo su intelekto negalia turinčiais asmenimis sėkmė priklauso nuo visapusiškai parengtų specialistų, gebančių derinti profesines, etines, emocines ir refleksines kompetencijas. Šių kompetencijų visuma lemia socialinių paslaugų kokybę, jų prieinamumą bei gavėjų pasitenkinimą. Tyrimai (Ravalier ir kt., 2023; MOVISIE, 2023) patvirtina, kad kompetentingi ir reflektuojantys socialiniai darbuotojai užtikrina efektyvesnę pagalbą ir prisideda prie paslaugų gavėjų įgalinimo bei socialinės įtraukties stiprinimo.

Lietuvos kontekste pastebimas teigiamas pokytis – socialinių paslaugų sistema tampa labiau orientuota į žmogų, o deinstitutionalizacijos procesas skatina bendruomeninių paslaugų plėtrą (SADM, 2025; European Commission, 2024). Vis dėlto praktikoje vis dar išlieka nemažai iššūkių, susijusių su kompetencijų nelygumu tarp darbuotojų, ribotomis supervizijos galimybėmis ir per mažu dėmesiu darbuotojų emociniam atsparumui. Dalis institucijų vis dar taiko labiau „priežiūros“, o ne „įgalinimo“ modelį, kas mažina asmenų savarankiškumą ir aktyvų dalyvavimą visuomenėje.

Etinių kompetencijų analizė parodė, kad socialiniai darbuotojai dažnai susiduria su moralinėmis dilemomis – ypač tais atvejais, kai reikia derinti kliento saugumą su jo autonomijos užtikrinimu (Banks, 2020; Sue, Rasheed ir Rasheed, 2015). Tokiose situacijose svarbus ne tik teorinis etikos išmanymas, bet ir praktinė refleksija, padedanti priimti sprendimus, paremtus profesinėmis vertybėmis. Etinė laikysena tampa neatsiejama nuo profesinės tapatybės ir paslaugų kokybės.

Emocinė kompetencija išryškėja kaip esminis veiksnys, lemiantis darbuotojų profesinį stabilumą. Ravalier ir kt. (2023) bei Goleman (2018) pabrėžia, kad emocinis atsparumas tiesiogiai susijęs su gebėjimu išlaikyti empatinį santykį su klientu, išvengti perdegimo bei priimti adekvačius sprendimus įtampos situacijose. Lietuvoje vis dar trūksta sistemingo požiūrio į emocinio intelekto ugdymą socialinių paslaugų sektoriuje, nors būtent šis aspektas padeda kurti pasitikėjimu grįstus santykius tarp darbuotojų ir klientų.

Refleksinės praktikos reikšmė išryškėja kaip viena svarbiausių sąlygų profesionaliam augimui. Schon (1983) ir Van Buren-Bense bei Van Der Aa (2024) pabrėžia, kad refleksija „veikimo metu“ ir „po veiksmų“ leidžia darbuotojams analizuoti savo sprendimus, mokytis iš patirties ir adaptuotis prie naujų situacijų. Lietuvoje supervizijos vis dažniau tampa privaloma praktikos dalimi, tačiau jų prieinamumas dar nevienodas, ypač regionuose. Reguliarios supervizijos galėtų tapti ne tik emocinės paramos, bet ir profesinės kokybės užtikrinimo priemone.

Organizaciniu lygmeniu socialinių paslaugų kokybė priklauso nuo tarpdisciplininio bendradarbiavimo, komandinio darbo ir inovacijų diegimo (Braicu ir Drăghia, 2024; IFRC, 2023). Sėkmingai veikiančios komandos geba derinti socialinį, psichologinį ir medicininį požiūrį, užtikrindamos visapusišką pagalbą asmeniui, turinčiam intelekto negalią. Tačiau kai kuriose

įstaigose vis dar stokojama lygiaverčio informacijos dalijimosi tarp specialistų, o paslaugų tęstinumas nutrūksta dėl organizacinio koordinavimo trūkumų.

Tarptautinė praktika rodo, kad į žmogų orientuotas požiūris ir profesinių kompetencijų sistemingas stiprinimas prisideda prie socialinės įtraukties ir gyvenimo kokybės gerėjimo (Dominelli, 2004; European Commission, 2024). Todėl svarbu, kad Lietuvoje kompetencijų ugdymas būtų įtrauktas į ilgalaikes socialinės politikos strategijas, apimančias kvalifikacijos kėlimą, supervizių prieinamumą, refleksijos kultūros stiprinimą bei darbuotojų psichologinės gerovės palaikymą.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbo su intelekto negalia turinčiais asmenimis kokybė tiesiogiai priklauso nuo darbuotojų kompetencijų lygmens ir jų gebėjimo integruoti žinias su vertybinėmis nuostatomis. Siekiant tvarios socialinių paslaugų sistemos, būtina investuoti į profesinį tobulėjimą, skatinti refleksinę praktiką ir kurti organizacinę kultūrą, orientuotą į žmogų, o ne į sistemą. Tik taip galima pasiekti, kad socialinės paslaugos taptų realiu įgalinimo, o ne priklausomybės nuo institucijų instrumentu.

IŠVADOS

1. Analizuojant socialinių paslaugų, teikiamų asmenims, turintiems intelekto negalią, ypatumus, nustatyta, kad Lietuvoje šiai grupei užtikrinamas platus socialinės pagalbos spektras – nuo bendrųjų iki specialiųjų socialinių paslaugų. Jos apima konsultavimą, pagalbą į namus, dienos socialinę globą, apsaugotą būstą ir socialines dirbtuves, kurios stiprina asmenų savarankiškumą bei socialinę įtrauktį. Deinstitutionalizacijos procesas skatina perėjimą nuo institucinės globos prie bendruomeninių ir individualizuotų paslaugų, tačiau išlieka iššūkių dėl regioninės paslaugų prieigos nelygybės, tarpžinybinio bendradarbiavimo ir paslaugų tęstinumo. Socialinių paslaugų sistema vis labiau orientuojasi į žmogaus teisių, orumo ir lygių galimybių užtikrinimą.

2. Analizė parodė, kad dirbant su asmenimis, turinčiais intelekto negalią, ypač svarbios socialinių darbuotojų profesinės, etinės, emocinės, refleksinės ir organizacinės kompetencijos. Šių kompetencijų visuma lemia paslaugų kokybę, kliento įgalinimą ir darbuotojų profesinį stabilumą. Profesinės ir etinės kompetencijos užtikrina veiklos pagrindą, o emocinė bei refleksinė – padeda išlaikyti empatiją, spręsti sudėtingas situacijas ir mokytis iš patirties. Organizacinės kompetencijos, paremtos tarpdisciplininiu bendradarbiavimu, prisideda prie paslaugų tęstinumo ir inovacijų diegimo. Tvari socialinių paslaugų plėtra neįmanoma be nuoseklaus kompetencijų stiprinimo, supervizių taikymo ir refleksinės praktikos įtvirtinimo organizacijų kultūroje.

LITERATŪRA

1. Banks, S. (2020). *Ethics and values in social work (5th ed.)*. Palgrave Macmillan. ISBN 9781137607188
2. Braicu, C., & Drăghia, C. L. R. (2024). Effective communication in social work teams: A key to managerial success. *Hyperion Economic Journal*, 11(1), 25-31. ISSN 2343-7995 (online)
3. Cardol, M., Hermesen, M., van Asselt-Goverts, I. and Hilberink, S. R. (2021). "From 'Us and Them' to 'Me and You': Fostering Inclusion in Daily Care Practice in Terms of Equal Partnership." *Journal of social inclusion* 12(2), p.p. 46-56. DOI: 10.36251/josi177
4. Dominelli, L. (2004). *Social Work: Theory and Practice for a Changing Profession*. Polity Press. <http://www.polity.co.uk/book.asp?ref=9780745623825>
5. Drude, K. P., Maheu, M., & Hilty, D. M. (2019). Continuing professional development: Reflections on a lifelong learning process. *Psychiatric Clinics*, 42(3), 447-461. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2019.05.002>
6. European Commission. (2024). Guidance on independent living and inclusion in the community of persons with disabilities in the context of EU funding. Brussels, 20.11.2024 C(2024) 7897 final
7. Goleman, D. (2018). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bloomsbury Publishing.
8. Iosim, I., Runcan, P., Dan, V., Nadolu, B., Runcan, R., & Petrescu, M. (2022). The Role of Supervision in Preventing Burnout among Professionals Working with People in Difficulty. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 160. <https://doi.org/10.3390/ijerph19010160>

9. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) (2023). *Competency framework for social work professionals*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneveva
10. Kangasniemi, M., Karki, S., Voutilainen, A., Saarnio, R., Viinamäki, L., & Häggman-Laitila, A. (2021). The value that social workers' competencies add to health care: An integrative review. *Health & social care in the community*, 30:403–414. <https://doi.org/10.1111/hsc.13266>.
11. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. (2026). *10 straipsnis. Specialiosios socialinės paslaugos*. Paimta iš e seimas internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr>
12. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2025). *Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo*. Paimta iš e seimas internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/116aecd0566d11f0b070ee7f1ceefc75>
13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija (SAM), (2022). *Psichikos sveikatos priežiūros paslaugų pokyčiai*. Paimta iš sveikatos apsaugos ministerijos internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://sam.lrv.lt/public/canonical/1739966092/27188/Pristatymas.pdf>
14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2025). *Kaip vertinama negalia?* Paimta iš sveikatos apsaugos ir darbo ministerijos internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/negalios-reforma-ir-asmenu-su-negalia-itrauktis/kas-keisis-vertinant-negalia/>
15. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2025). *Socialinis darbuotojas – daugiau nei darbas, daugiau nei pareiga*. Paimta iš sveikatos apsaugos ir darbo ministerijos internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/socialinis-darbuotojas-daugiau-nei-darbas-daugiau-nei-pareiga-7KJ/>
16. MOVISIE (2018). *Beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker*. Utrecht. Paimta iš movisie internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2024-07/Beroepscompetentieprofiel-voor-de-sociaal-werker.pdf>
17. MOVISIE (2023). *Sociaal werkers anno 2023*. Utrecht. Paimta iš movisie internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://www.movisie.nl/sites/default/files/2023-05/Sociaal-werkers-anno-2023.pdf>
18. Nijhof, K., Boot, F.H., Naaldenberg, J., Leusink, G., L. & Bevelander, K., E. (2024). Health support of people with intellectual disability and the crucial role of support workers. *BMC Health Serv Res* 24, 4 <https://doi.org/10.1186/s12913-023-10206-2>
19. Piispanen, T., & Koskimäki, M. (2023). Developing the Interprofessional MyTeam Model with Clients and Professionals in Social and Health Care Services. *International Journal of Integrated Care*, 23, 604. DOI: <https://doi.org/10.5334/ijic.icic23566>
20. Ravalier, J. M., Wegrzynek, P., Mitchell, A., McGowan, J., Mcfadden, P., Bald, C. (2023). A Rapid Review of Reflective Supervision in Social Work. *The British Journal of Social Work*, 53(4), Pages 1945–1962. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcac223>
21. Schön, D. A. (1992). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781315237473>
22. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas. (2025). *Patvirtintos socialinių darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo programos*. Paimta iš socialinių paslaugų priežiūros departamento internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://sppd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/informacija-socialiniu-paslaugu-srities-darbuotojams/patvirtintos-socialiniu-darbuotoju-profesines-kompetencijos-tobulinimo-programos/>
23. Sue, D. W., Rasheed, M. N., & Rasheed, J. M. (2015). *Multicultural social work practice: A competency-based approach to diversity and social justice*. John Wiley & Sons. ISBN 9781119097525
24. Van Beveren, L., Roets, G., Buysse, A., & Rutten, K. (2022). ‘Enjoy poverty’: introducing a rhetorical approach to critical reflection and reflexivity in social work education. *European Journal of Social Work*, 26, 626–637. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2063807>
25. van Buren-Bense, S., & Van Der Aa, P. (2024). Reflection on action by activation workers as professional learning strategy. *Nordic Social Work Research*, 14, 172–184. DOI: <https://doi.org/10.1080/2156857X.2024.2309185>

26. van Weezel. L. G. (2022). Interviu su Nyderlandų socialinio darbo eksperte. Prieiga per internetą: <https://www.socdarbas.lt/straipsniai-refleksijai/345-interviu-su-nyderlandu-socialinio-darbo-eksperte-lies-g-van-weezel>
27. Žmogus, šeima, bendruomenė. (2023). *Socialinės dirbtuvės*. Paimta iš pertvarka internetinės svetainės [žiūrėta 2026-01-21]. Prieiga per internetą: <https://pervarka.lt/paslaugos/socialines-dirbtuves/>
28. World Health Organization (WHO). (2023). *International Classification of Diseases, 11th Revision (ICD-11): Intellectual Developmental Disorder*. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/437815624>

WORK WITH PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES: A SOCIAL WORK PERSPECTIVE

AGNĖ STULGYTĖ, LEDA NORGIALA

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

The article analyses the specifics of social work with people with intellectual disabilities, based on a review of scientific literature. It discusses the range of social services available for this group and identifies the key professional competencies required for effective practice. Findings reveal that challenges are related to the lack of communication, emotional resilience, and reflective skills. Continuous professional development and supervision are essential to prevent burnout and improve service quality. The study concludes that a person-centered approach, interdisciplinary cooperation, and lifelong learning significantly enhance social inclusion and the effectiveness of social services.

Key words: *intellectual disability; social work; professional competencies; social services; reflection.*

TĖVŲ SKYRYBAS BEI NETEKTĮ PATYRUSIŲ VAIKŲ PSICHOSOCIALINIAI POKYČIAI

BEATRIČĖ ŠEPIALIENĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Vaikų psichosocialinė raida yra itin jautri šeimos sistemos pokyčiams, ypač tėvų skyryboms ir artimojo netekčiais. Tokie įvykiai gali lemti ilgalaikius emocinius, socialinius ir elgesio pokyčius, paveikti vaiko savivertę, santykių kūrimą bei mokymosi motyvaciją. Kokybiniam tyrime analizuojamos vaikų patirtys susidūrus su praradimais, nagrinėjama, kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai padeda jiems adaptuotis, bei kaip šį procesą veikia socialinė aplinka. Tyrime taip pat aptariamos socialinio darbo galimybės ir intervencijos, kurios gali padėti vaikams įveikti krizinį laikotarpį, sustiprinti emocinį atsparumą ir kurti saugią psichosocialinę aplinką. Pateikiamas kokybinio tyrimo pavyzdys, atskleidžiantis socialinių darbuotojų patirtis dirbant su netekti ar šeimos iširimą išgyvenančiais vaikais, parodantis praktinius iššūkius, taikomas pagalbos strategijas bei socialinių paslaugų svarbą atkuriant vaiko gerovę.

Raktažodžiai: psichosocialiniai pokyčiai, tėvų skyrybos, netektis, vaikai, socialinis darbas.

IVADAS

Aktualumas ir problema. Tėvų skyrybos ir artimųjų netektis yra vieni dažniausių vaikystės bei paauglystės išgyvenimų, galintys turėti ilgalaikį poveikį vaiko emocinei, socialinei ir psichologinei raidai. Kasmet Lietuvoje su vienu iš tėvų lieka gyventi apie 6 000 vaikų, todėl šios patirtys tampa masiniu reiškiniu. Vaikai dažnai išgyvena nesaugumą, pasitikėjimo stoka, sunkumus santykiuose bei mokymosi motyvacijos mažėjimą (Juodaitytė, 2018). Socialinio darbo perspektyvoje ši tema ypač svarbi – socialiniai darbuotojai padeda vaikams įveikti emocinius sunkumus, stiprina šeimos gebėjimą prisitaikyti ir užtikrina vaikų teises (Žalimienė, 2019). Tėvų skyrybų ir netekties poveikio analizė leidžia geriau suprasti vaikų patirtis ir kurti veiksmingesnes socialinio darbo intervencijas, orientuotas į emocinį atsparumą ir socialinių įgūdžių stiprinimą (Broberg, 2016).

Straipsnio objektas – vaikų psichosocialiniai pokyčiai patyrus tėvų skyrybas bei netektį.

Straipsnio tikslas – atskleisti vaikų patirtus psichosocialinius pokyčius po netekties ar patyrus skyrybas, remiantis teoriniais šaltiniais ir kokybinio tyrimo pavyzdžiu.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti vaikų psichosocialinę raidą ir jos ypatumus.
2. Aptarti vaikų patiriamus psichosocialinius pokyčius ir išgyvenimus netekus artimojo ar patyrus tėvų skyrybas.
3. Atlikti kokybinį tyrimą, siekiant išanalizuoti socialinių darbuotojų patirtis, taikomas intervencijas ir praktinius iššūkius dirbant su vaikais, išgyvenančiais skyrybas ar netektį.

Darbo metodai - atlikta mokslinės literatūros analizė bei taikytas kokybinis tyrimas – pusiau struktūruoto interviu turinio analizė. tyrimo dalyviai supažindinti su tyrimo tikslu, neatskleidžiami asmeniniai duomenys, dalyviams suteikiami kodai R1, R2, R3.

Tyrimo dalyviai - 1 socialinė darbuotoja, 1 pedagogė- socialinė darbuotoja, 1 psichologė.

1. VAIKŲ PSICHOSOCIALINĖ RAIDA IR JOS YPATUMAI

Vaikų psichosocialinė raida yra sudėtingas procesas, apimantis tiek emocinius, tiek socialinius, tiek kognityvinius vaiko gyvenimo aspektus. Ji prasideda nuo gimimo ir tęsiasi per visą vaikystę bei paauglystę, apibrėžiant vaiko gebėjimą suvokti save, kitus žmones ir socialinę aplinką. Psichosocialinės raidos metu vaikai įgyja pagrindinius įgūdžius, kurie lemia jų savarankiškumą, bendravimo gebėjimus, empatiją, emocijų valdymą ir gebėjimą spręsti konfliktus. Šis procesas nėra vien tik biologinis ar natūralus, jis glaudžiai susijęs su aplinkos veiksniais, šeimos

santykiais, bendruomenės ir mokyklos įtaka, taip pat su kultūriniais ir socialiniais kontekstais, kuriuose auga vaikas. Pagal Eriksono teoriją, psichosocialinė raida vyksta per aštuonias stadijas, kiekvieną lydinčią specifiniam konfliktui, kurį išsprendus formuojasi atitinkama dorybė. Pavyzdžiui, pirmoje stadijoje (0–1 m.) vaikai išmoksta pasitikėti aplinka, jei gauna nuolatinę priežiūrą, o trečioje stadijoje (3–5 m.) ugdomas iniciatyvumas, kai vaikai pradeda imtis veiksmų ir prisiimti atsakomybę už savo veiksmus.

Vaikų psichosocialinė raida priklauso nuo daugybės veiksnių, įskaitant šeimos struktūrą, tėvų tarpusavio santykius, ekonominę padėtį ir kultūrinį kontekstą. Tėvų skyrybos dažnai sukelia vaikams emocinį stresą, kuris gali pasireikšti nerimu, depresija ar elgesio sunkumais. Visgi tyrimai rodo, kad vaikai gali prisitaikyti ir išlaikyti sveiką raidą, jei jiems suteikiama tinkama parama – pvz., emocinė pagalba, stabilumas aplinkoje, palaikymas iš šeimos ir institucijų (Amato, 2017). Ypač reikšminga vaiko santykių su suaugusiais kokybė, nes tėvai ar globėjai suteikia emocinį saugumą ir modeliuoja socialinį elgesį (Cummings & Davies, 2016). Vaikai, patiriantys skyrybas ar netektį, dažnai susiduria su nerimu, liūdesiu, pykčiu ar socialine izoliacija. Tokiose situacijose socialinis darbas tampa kritiškai svarbus: profesionaliai organizuota pagalba padeda vaikui mokytis reguliuoti emocijas, spręsti konfliktus ir kurti sveikus santykius su bendraamžiais (Ungar, 2021).

Psichosocialinė raida taip pat priklauso nuo vaiko asmeninių savybių, tokių kaip temperamentas, gebėjimas prisitaikyti, atsparumas stresui, bei nuo išorinės aplinkos teikiamų galimybių – pavyzdžiui, žaidimų, socialinių veiklų, užsiėmimų. Visapusiškas vaikų psichosocialinės raidos supratimas leidžia geriau prognozuoti galimus sunkumus ir numatyti intervencijas, kurios padėtų vaikams sėkmingai įveikti gyvenimo pokyčius bei sunkumus. Todėl nagrinėjant vaikų psichosocialinę raidą būtina atsižvelgti tiek į vidinius vaiko išteklius, tiek į išorinę aplinką, šeimos, mokyklos ir bendruomenės paramą, nes tik holistinis požiūris leidžia suprasti, kaip vaikas adaptuojasi prie gyvenimo iššūkių ir kaip jam padėti augti emociškai ir socialiai sveikam.

1.1. PSICHOSOCIALINĖS RAIDOS SAMPRATA IR ETAPAI

Psichosocialinė raida apima asmenybės, emocinių gebėjimų ir socialinių santykių vystymąsi viso gyvenimo laikotarpiu. Ji reiškia nuolatinį prisitaikymą prie visuomenės normų, vertybių ir socialinių vaidmenų. Ši raida glaudžiai siejasi su gebėjimu kurti tarpusavio santykius, reguliuoti emocijas, spręsti problemas bei formuoti tapatybę. Psichosocialinio vystymosi teorijos pabrėžia, kad žmogaus gyvenimą lemia tiek vidiniai psichologiniai procesai, tiek išoriniai socialiniai veiksniai – šeimos aplinka, ugdymo institucijos, kultūra ir gyvenimo įvykiai (Luthar, Crossman & Small, 2015). Todėl psichosocialinė raida nėra vien biologinis procesas, bet nuolatinė sąveika tarp individo ir aplinkos, kurioje jis gyvena (Masten, 2018). Socialinio darbo literatūroje pabrėžiama, kad vaiko psichosocialinė raida yra itin jautri išoriniams sukrėtimams, ypač šeimos krizėms – tėvų skyryboms ar artimojo netekčiai. Tokie įvykiai gali sutrikdyti natūralią raidos eigą ir pareikalaus papildomos socialinės pagalbos bei paramos (Thompson, 2019).

Pirmasis psichosocialinės raidos etapas apima ankstyvąją vaikystę (nuo gimimo iki maždaug 3 metų). Šiuo laikotarpiu pagrindinis uždavinys yra ugdyti pasitikėjimą aplinka. Kūdikis, gaudamas nuoseklią priežiūrą, meilę, fizinį bei emocinį saugumą, išmoksta pasitikėti ne tik kitais, bet ir savimi. Tačiau jei ankstyvoje vaikystėje vaikas patiria emocinį nesaugumą, nestabilumą ar netektį, gali formotis nepasitikėjimo jausmas, lydimas nerimo bei nesaugumo. Tėvų skyrybos šiame amžiuje yra ypač rizikingos, nes vaikas dar neturi pakankamai išsivysčiusių emocijų reguliavimo mechanizmų ir yra visiškai priklausomas nuo suaugusiųjų paramos (Bornstein, 2019; Masten, 2018).

Ikimokyklinis amžius (3–6 m.) išsiskiria dideliu vaiko aktyvumu, smalsumu ir pirmųjų socialinių vaidmenų išbandymu. Šiame etape vaikas pradeda kurti žaidimų scenarijus, tyrinėti aplinką ir ugdyti iniciatyvumą. Jei aplinka yra stabili, palaikanti ir suteikia galimybių veikti, vaikas formuoja atsakomybės pradmenis bei pasitikėjimą savo gebėjimais. Tačiau jei šeimoje vyrauja konfliktai ar įvyksta skyrybos, vaikas dažnai gali jausti kaltę, manydamas, jog pats yra krizės

priežastis. Tokios patirtys slopina iniciatyvumą, kelia vidinius prieštaravimus ir trukdo formuotis teigiamam savęs suvokimui. Socialinio darbo tyrimai pabrėžia, kad šiame amžiaus tarpsnyje itin svarbus suaugusiųjų palaikymas, nes jis padeda sumažinti vaiko patiriamą įtampą ir užtikrina emocinę gerovę (Kelly & Emery, 2018; Thompson, 2019).

Mokykliniame amžiuje (7–12 m.) pagrindinis uždavinys – kompetencijos ir darbingumo ugdymas. Šiame etape vaikai siekia įtvirtinti savo gebėjimus, būti pripažinti bendraamžių ir suaugusiųjų. Šeimos krizės, tokios kaip skyrybos ar netektis, gali stipriai paveikti mokymosi motyvaciją, kelti sunkumų santykiuose su bendraamžiais, skatinti atsiribojimą arba, priešingai, provokuoti agresyvų elgesį. Tyrimai rodo, kad vaikai, patiriantys šeimos pokyčius, dažnai susiduria su sumažėjusia saviverte ir didesne emocinių bei elgesio problemų rizika (Amato, 2017; Cummings & Davies, 2016). Socialinio darbo praktikoje pabrėžiama, kad šio amžiaus vaikams būtina papildoma emocinė parama, socialinių įgūdžių stiprinimas ir glaudus bendradarbiavimas tarp mokyklos, šeimos bei bendruomenės institucijų (Thompson, 2019).

Paauglystė (12–18 m.) yra laikotarpis, kai asmuo ieško savo identiteto ir vietos visuomenėje. Paauglys siekia atsakyti į klausimus „Kas aš esu?“ ir „Koks mano vaidmuo?“. Šiame etape vyksta intensyvios vertybių, tikslų ir gyvenimo planų paieškos. Jei šeimos aplinka yra stabili, paauglys gali formuoti tvirtą tapatybę ir pasiruošti suaugusiojo vaidmeniui. Tačiau patyrus šeimos sukrėtimą, dažnai kyla tapatumo krizė, nepasitikėjimas savimi, emociniai sunkumai, rizikingas elgesys. Psichologė D. Gailienė pažymi, kad netektis ar skyrybos paauglystėje gali tapti viena iš giliausių trauminių patirčių, turinčių ilgalaikių pasekmių tiek emocinei, tiek socialinei raidai.

1.2. EMOCINIAI IR SOCIALINIAI ELGESIO RAIDĄ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI

Vaiko emocinė, socialinė ir elgesio raida yra sudėtingas bei daugialypis procesas, kurį lemia tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai. Nors biologiniai ypatumai ir temperamento savybės daro įtaką vaiko reakcijoms į aplinką, didžiausią reikšmę visgi turi socialinė aplinka, kurioje jis auga. Ypač svarbi yra šeima – pirmoji ir pagrindinė socializacijos institucija, kurioje vaikas patiria pirmuosius emocinius ryšius, išmoka bendravimo normų, perima vertybes ir elgesio modelius. Tyrimai rodo, kad stabilūs, šilti ir palaikantys santykiai su tėvais ar globėjais padeda formuotis teigiamam savęs suvokimui, skatina pasitikėjimą kitais ir mažina elgesio problemų riziką (Masten, 2018). Priešingai, šeimos konfliktai, smurtas ar skyrybos gali sukelti nesaugumo jausmą, skatinti uždarumą arba agresiją (Cummings & Davies, 2016). Patirta netektis, ypač artimo žmogaus mirtis, stipriai veikia vaiko emocinę pusiausvyrą ir gali pasireikšti gedulo reakcijomis, kurios trikdo kasdienę veiklą bei santykius su aplinkiniais (Stroebe, Schut & Boerner, 2017).

Socialinei raidai itin reikšminga yra bendraamžių grupė. Vaikai ir paaugliai per draugystes mokosi bendradarbiauti, dalytis, spręsti konfliktus ir kurti artimus santykius. Pozityvūs santykiai su bendraamžiais stiprina savivertę ir socialinius įgūdžius, tuo tarpu atstūmimas ar patyčios gali lemti uždarumą, socialinę izoliaciją ar net elgesio problemas. Tyrimai rodo, kad bendraamžių grupė tampa ypač reikšminga paauglystėje, kai jaunuolis pradeda ieškoti savo identiteto ir dažnai labiau remiasi draugų, o ne tėvų nuomone (Bukowski, Laursen & Rubin, 2018). Plačiąja prasme vaiko raidą lemia ir bendruomenės bei visuomenės kontekstas. Ekonominiai sunkumai, socialinė atskirtis, ribota pagalbos prieinamumo sistema gali dar labiau sustiprinti šeimos krizės poveikį. Socialinio darbo literatūroje pabrėžiama, kad vaikų raidos sėkmę lemia socialinės paramos tinklas – pagalba šeimai, psichologinė konsultacija, užimtumo programos, pozityvios bendruomeninės veiklos (Thompson, 2019; Ungar, 2021). Tai reiškia, kad vaiko emocinės, socialinės ir elgesio raidos kokybė priklauso ne tik nuo jo artimiausios aplinkos, bet ir nuo valstybės bei visuomenės gebėjimo užtikrinti palankias sąlygas augti.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko emocinę, socialinę ir elgesio raidą lemia daug tarpusavyje susijusių veiksnių – šeimos santykiai, bendraamžių įtaka, ugdymo institucijų vaidmuo bei bendresnė socialinė aplinka. Tėvų skyrybos ar netektis yra vieni iš reikšmingiausių sukrėtimų, galinčių paveikti visas raidos sritis, tačiau šiuos neigiamus padarinius gali sumažinti stipri socialinė parama, saugi aplinka ir profesionali pagalba.

1.3. SOCIALINIO DARBO REKOMENDACIJOS PAGALBAI VAIKAMS PO TĖVŲ SKYRYBŲ

Tėvų skyrybos dažnai sukelia vaikams stiprų emocinį ir socialinį stresą, todėl socialinio darbo pagalba yra būtina siekiant sušvelninti neigiamas pasekmes ir padėti vaikui prisitaikyti prie pasikeitusios šeimos struktūros. Viena iš pagrindinių socialinio darbuotojo užduočių – padėti vaikui patirti stabilumą kasdienėje rutinoje. Nustatyta, kad nuoseklus dienos režimas, aiškūs susitarimai ir nuspėjama aplinka padeda vaikui jaustis saugesniam ir lengviau susidoroti su šeimos pokyčiais (D’Onofrio, 2019). Socialiniai darbuotojai gali bendradarbiauti su tėvais, kad būtų sudarytas aiškus vaiko priežiūros ir bendravimo planas, mažinantis netikrumą ir padedantis vaikui suprasti, kas jo laukia kasdienėje veikloje. Kitas svarbus socialinio darbo aspektas – atviras, vaikui suprantamas bendravimas apie skyrybas. Tyrimai rodo, kad vaikai, kurie gauna amžiui pritaikytą informaciją ir išgirsta, kad nėra kalti dėl tėvų skyrybų, patiria mažiau nerimo ir emocinės sumaišties (Kelly & Emery, 2018). Socialiniai darbuotojai gali konsultuoti tėvus, kaip kalbėti apie pokyčius, kokios žinutės yra naudingos vaikui, o kokios gali jį dar labiau suneraminti. Taip pat svarbu sudaryti galimybes vaikui išreikšti savo jausmus per pokalbius, žaidimų terapiją ar kūrybinę veiklą, nes emocijų išreiškimas padeda sumažinti įtampą ir palaiko vaiko psichologinę savijautą (Holt, Buckley & Whelan, 2020).

Socialinio darbo rekomendacijos taip pat apima glaudų bendradarbiavimą su mokyklos bendruomene. Mokyklinio amžiaus vaikai po skyrybų dažnai patiria mokymosi motyvacijos sumažėjimą, dėmesio koncentravimo sunkumų ir santykių su bendraamžiais pokyčius (D’Onofrio, 2019). Todėl socialiniai darbuotojai turėtų palaikyti ryšį su vaiko mokytojais ir mokyklos psichologais, kad būtų galima laiku pastebėti vaiko elgesio ar emocinės būsenos pokyčius. Bendradarbiavimas leidžia sudaryti individualų pagalbos planą, kuris apimtų tiek emocinę, tiek mokymosi pagalbą. Ne mažiau svarbu dirbti ir su tėvais, nes tėvų tarpusavio konfliktai po skyrybų yra vienas didžiausių rizikos veiksnių vaikų emocinei gerovei (Price-Robertson, 2021). Socialiniai darbuotojai gali siūlyti tėvams bendrus susitikimus, konsultacijas ar tėvystės įgūdžių stiprinimo programas, kurios orientuotos į bendradarbiavimą, pagarbu bendravimą ir konstruktyvų vaiko priežiūros organizavimą. Tyrimai rodo, kad pagerėję tėvų tarpusavio santykiai ir aiškus bendravimas mažina vaikų psichologinį stresą ir prisideda prie jų sėkmingesnės adaptacijos (Kelly & Emery, 2018). Vaikams skirta specializuota pagalba taip pat yra būtina. Naujausi tyrimai parodė, kad intervencinės programos, orientuotos į vaikų emocinių įgūdžių, socialinių kompetencijų ir atsparumo stiprinimą, yra veiksmingos mažinant nerimą, depresijos simptomus ir elgesio problemas po tėvų skyrybų (Herrero, 2023). Socialiniai darbuotojai gali organizuoti vaikų grupinius užsiėmimus, individualias konsultacijas ar šeimos terapijos susitikimus. Tokios intervencijos suteikia vaikams erdvę suprasti savo jausmus, įvardyti išgyvenimus ir įgyti naujų įveikos strategijų.

Taigi, Socialinio darbo pagalba turi būti tęstinė ir pritaikyta prie besikeičiančių vaiko poreikių. Vaikui augant keičiasi jo emociniai ir socialiniai iššūkiai, todėl socialiniai darbuotojai turėtų reguliariai vertinti vaiko gerovę ir atnaujinti pagalbos planą. Ilgalaikis palaikymas ir vaiko stiprybių skatinimas padeda kurti pozityvią savivertę, gerina emocinę savijautą ir mažina ilgalaikių neigiamų pasekmių tikimybę (Holt et al., 2020). Socialinis darbuotojas turi padėti vaikui ne tik išgyventi krizę, bet ir ugdyti gebėjimus, kurie bus naudingi ateities situacijose.

1.4. SISTEMINIAI POREIKIAI IR POKYČIAI UŽTIKRINANT PAGALBĄ VAIKAMS PO TĖVŲ SKYRYBŲ IR NETEKTIES

Teikiant pagalbą vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas ar artimojo netektį, tampa akivaizdu, kad individualios intervencijos ne visuomet yra pakankamos. Vaikų emocinės ir socialinės problemos dažnai yra susijusios ne tik su šeimos dinamika ar asmenine patirtimi, bet ir su platesniu instituciniu kontekstu. Tyrimai rodo, kad efektyvus darbas su vaikais po trauminių patirčių yra įmanomas tik tuomet, kai egzistuoja nuosekli, koordinuota pagalbos sistema ir aiškūs veiklos standartai visose institucijose, dalyvaujančiose vaiko gerovės užtikrinime (Stroebe, Schut & Boerner, 2017). Todėl sisteminiai pokyčiai tampa būtini tam, kad specialistų darbas būtų

veiksmingas, o vaikams būtų suteikiama laiku pasiekiamą, kokybišką pagalbą. Viena svarbiausių sričių, kuriai reikia struktūrinių pokyčių, yra tarpžinybinis bendradarbiavimas. Vaikai, išgyvenantys skyrybas ar netektį, susiduria su kompleksiniais sunkumais, kuriuos gali spręsti tik kartu veikiančios institucijos: mokyklos, socialinės tarnybos, psichikos sveikatos centrai, vaikų teisių apsauga. Tačiau tyrimai rodo, kad šiandieninėje praktikoje institucinis bendradarbiavimas dažnai yra fragmentuotas, apsunkintas biurokratinių barjerų ir informacijos stygių (Kaplow & Howell, 2018). Dėl šios priežasties pagalbos procesai tampa lėti, vaikai ilgai negauna psichologinių paslaugų, o pagalbos kokybė priklauso nuo atskirų specialistų iniciatyvos. Siekiant spręsti šią problemą, būtina kurti aiškius bendradarbiavimo protokolus, kurie nustatytų atsakomybes, komunikacijos tvarką ir bendras intervencijų gaires.

Kitas svarbus sisteminis aspektas yra specialistų kvalifikacijos ir nuolatinio profesinio tobulėjimo klausimas. Dirbti su vaikais po netekties ar skyrybų reikalauja ne tik bendrųjų socialinio darbo ar psichologijos žinių, bet ir konkrečių traumų intervencijų kompetencijų, kurių ne visi specialistai turi. Naujausi tyrimai rodo, kad net ir patyrę socialiniai darbuotojai bei psichologai jaučiasi nepakankamai pasirengę dirbti su sudėtingais vaikų gedulo atvejais ir dažnai susiduria su metodinių rekomendacijų stoka (Christ, Cordova & Denlinger, 2020). Todėl būtina investuoti į mokymus, supervizijas, emocinės higienos programų plėtrą bei metodinės medžiagos atnaujinimą. Specialistai, turintys tinkamą pasirengimą, gali daug veiksmingiau padėti tiek vaikams, tiek jų šeimoms. Sisteminių pokyčių taip pat reikalauja paslaugų prieinamumas ir jų tęstinumas. Daugelyje regionų trūksta vaikų psichologų, o laukimo eilės gali trukti mėnesius. Tuo metu vaiko emocinė būklė gali prastėti, didėti psichikos sveikatos rizikos. Tyrimai pabrėžia, kad vaikams po trauminių įvykių efektyviausia yra ankstyvoji intervencija, todėl pagalbos prieinamumas turi būti prioritetas (Kaplow et al., 2020). Tam reikalinga platesnė paslaugų finansavimo bazė, didesnis specialistų skaičius ir galimybė teikti ilgalaikę, o ne tik epizodinę pagalbą. Be to, būtina mažinti geografines paslaugų skirtis, užtikrinant, kad ir mažesniuose miesteliuose vaikai gautų tokias pačias pagalbos galimybes kaip didmiesčiuose.

Dar vienas svarbus aspektas – metodinių gairių ir standartizuotų vertinimo instrumentų poreikis. Šiuo metu daugelyje įstaigų vertinimas atliekamas skirtingais metodais, todėl pagalba vaikams nėra vienoda. Specialistai dažnai patys ieško metodų ir priemonių, o tai lemia nenuoseklų pagalbos teikimą. Siekiant kokybiškos pagalbos, reikalingi vienodi, moksliskai pagrįsti vertinimo ir intervencijų modeliai, kuriuos taikytų visos institucijos. Tai leistų specialistams aiškiau suprasti vaiko būklę, tiksliau nustatyti pagalbos poreikį ir veiksmingiau koordinuoti tolesnius veiksmus.

2. VAIKŲ PATIRIAMAI PSICHOSOCIALINIAI POKYČIAI IŠGYVENUS ARTIMOJO NETEKTĮ

Artimojo netektis vaikystėje yra viena iš reikšmingiausių emocinių traumų, galinčių paveikti visą vaiko raidą. Vaikams mirtis dažnai yra sunkiai suvokiama sąvoka, ypač ankstyvoje vaikystėje, todėl gedulo procesas pasižymi ne tik emociniu intensyvumu, bet ir nesupratimu apie tai, kas įvyko. Išgyvendamas netektį vaikas susiduria su jausmų lavina – liūdesiu, nerimu, sumišimu, baime ir kaltės jausmu, kurie atsiranda dėl dar nesusiformavusio gebėjimo reguliuoti emocijas ir suprasti sudėtingus gyvenimo įvykius. Tyrimai rodo, kad vaikų reakcijos į netektį yra labai individualios, tačiau dažniausiai stebimas padidėjęs nesaugumo jausmas, baimė prarasti kitus artimuosius ir sutrikusi emocinė pusiausvyra (Stroebe, Schut & Boerner, 2017). Vaikas gali manyti, kad netektis yra laikinas reiškinys arba kad jis kažkaip prisidėjo prie įvykio, nes ankstyvame amžiuje būdingas egocentriškas mąstymas. Socialiniai pokyčiai, kylantys po netekties, taip pat turi didelę reikšmę vaiko gerovei. Netekę artimo žmogaus, vaikai gali pradėti atsiriboti nuo draugų, tapti mažiau aktyvūs, prarasti susidomėjimą veiklomis, kurios anksčiau teikė džiaugsmą. Socialinė izoliacija dažnai atsiranda dėl to, kad vaikas nebežino, kaip tinkamai bendrauti su kitais, nes jo emocijos yra nestabilios. Jis taip pat gali bijoti pasirodyti pažeidžiamas arba mano, kad kiti jo neišgirs ar nesupras. Kai kurie mokyklinio amžiaus vaikai elgiasi priešingai – tampa konfliktiški, impulsyvūs, greitai supyksta, nes taip pasireiškia vidinė emocinė sumaištis (Kaplow & Howell, 2018). Vaiko elgesys neretai tampa nepastovus: vieną dieną jis gali atrodyti

ramus, o kitą – itin jautrus ar susierzinęs. Šis nepastovumas atspindi nesugebėjimą susidoroti su pasikeitusiu emociniu fonu.

Netektis turi įtakos ir vaiko kognityvinei raidai. Po artimo žmogaus mirties vaikui tampa sunku susikaupti, susitelkti į mokymosi užduotis, o mintys dažnai grįžta prie praradimo. Vaikas gali nuolat svarstyti apie mirtį, jos neišvengiamumą, prasmę ar net pasaulio teisingumą. Tokios mintys trikdo mokymosi procesą, slopina motyvaciją ir sukelia akademinį sunkumą. Paaugliai šiuos išgyvenimus perteikia dar intensyviau, nes jų raidoje prasideda tapatybės ir gyvenimo prasmės paieškos. Todėl netektis gali sustiprinti vidinę krizę ir tapti rizikos veiksniu depresijos ar nerimo sutrikimų atsiradimui (Melhem et al., 2021). Kognityviniai sunkumai taip pat pasireiškia sutrikusiu miego ritmu, pasikartojančiais košmarais, sumažėjusia dėmesio koncentracija ir energijos trūkumu – tai natūralios fiziologinės gedulo reakcijos. Itin svarbi yra šeimos reakcija į netektį. Vaiko gebėjimas įveikti praradimą priklauso nuo to, kaip aplinka reaguoja į įvykį ir kiek emocinio saugumo suteikia. Šeima, kurioje vyrauja atviras bendravimas, pagarba jausmams ir supratingumas, padeda vaikui kur kas sveikiau pereiti gedulo etapus. Priešingai, šeimos, kuriose emocijos slopinamos, vengiamas pokalbis apie mirtį arba jaučiamas tėvų emocinis nestabilumas, dažnai susiduria su vaikų ilgalaikiais emociniais sunkumais, tokiais kaip padidėjęs nerimas, depresiniai simptomai ar užsitęsęs gedulas (Christ, Cordova & Denlinger, 2020). Vaikas, matydamas aplinkinių reakcijas, mokosi suvokti, kaip elgtis su savo emocijomis, todėl saugi aplinka yra esminis apsauginis veiksnys.

Apibendrinant, Vaikų gedulas yra ilgas ir cikliškas procesas, kuris kartojasi augant. Netekties poveikis gali pasireikšti ne tik iš karto, bet ir po metų – kai vaikas pasiekia kitą raidos etapą, jis pradeda naujai suvokti praradimo reikšmę. Todėl gedulas vaikams nėra vienkartinė emocinė reakcija, o ilgalaikis procesas, kuriam būtina nuosekli parama. Socialiniai darbuotojai, mokytojai ir psichologai gali padėti vaikui suprasti savo išgyvenimus, suteikti saugią erdvę kalbėti, skatinti bendravimą su bendraamžiais ir palaikyti kasdienę rutiną, kuri padeda stabilizuoti emocinę būseną. Integruotas šeimos, mokyklos ir specialistų bendradarbiavimas yra būtinas siekiant sumažinti ilgalaikės neigiamos pasekmės ir padėti vaikui sveikai prisitaikyti prie skaudžių gyvenimo pokyčių (Stroebe et al., 2017).

3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ DARBO SU VAIKAIS SKYRYBŲ AR NETEKTIES SITUACIJOSE ANALIZĖ

Atsižvelgiant į pirmąjį tyrimo klausimą, buvo analizuojamos vaikų patiriamos emocinės reakcijos po tėvų skyrybų ar artimojo netekties. Siekiant išsamiau suprasti, kaip šie įvykiai paveikia vaiko vidinį pasaulį, buvo išskirtos pagrindinės emocinių išgyvenimų subkategorijos ir atrinkti tyrimo dalyvių teiginiai, iliustruojantys šiuos jausmus. **1 lentelė. Emocinės reakcijos** pateikia struktūruotą vaikų patirčių vaizdą, leidžiantį atskleisti dažniausiai pasireiškiančias emocines būsenas, jų intensyvumą bei ryšį su išgyventais pokyčiais. Lentelėje pateikti teiginiai padeda ne tik geriau suprasti vaikų išgyvenimų esmę, bet ir išryškina tas sritis, kuriose socialiniams darbuotojams gali prireikti didesnio dėmesio ir intervencijų, siekiant užtikrinti veiksmingą emocinę paramą. (žr. 1 lentelė)

Emocinės reakcijos	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Liūdesys ir gedulas	„Dažniausiai vaikai atrodo prisilėgti – jie sako, kad viskas pasikeitė. Jie kalba apie tai, kad namuose nebevyksta įprastos veiklos, jaučiasi nebesaugūs, nesupranta, kodėl viskas taip pasikeitė per tokį trumpą laiką. Vaikai dažnai teigia, kad jiems trūksta buvusio stabilumo ir kad ‘nebežino, kas bus rytoj’.“ (R1)
Kaltės jausmas	„Vaikai dažnai mano, kad skyrybos įvyko dėl jų. Jie sako tokius dalykus kaip: ‘Jeigu būčiau geresnis, tėtis nebūtų išėjęs’ arba ‘Jei būčiau klausęs, mama nebūtų verkusi’. Matyti, kad jie prisiima suaugusiųjų konfliktų naštą, manydami, jog galėjo kažkaip to išvengti ar tai sustabdyti. Toks kaltės jausmas stipriai veikia jų emocinę savijautą.“ (R2)
Nerimas	„Vaikai pradeda bijoti permainų ir netekčių. Jie tampa jautresni bet kokiems pokyčiams, net ir visai mažiems – pavyzdžiui, jei pasikeičia mokytoja ar klasės vieta, jie jaučiasi nesaugiai. Dažnai girdžiu sakant: ‘Bijau, kad vėl kažkas dings’ arba ‘Nenoriu, kad kas nors keistųsi’. Ši baimė kyla iš patirties, kad šeimoje įvyko skaudus pokytis, kurio jie negalėjo kontroliuoti.“ (R3)

Ši lentelė pateikia kokybinio tyrimo duomenų ištrauką, suskirstytą į subkategorijas, atspindinčias vaikų emocines reakcijas po tėvų skyrybų ar artimojo netekties. Kiekviena subkategorija iliustruojama patvirtinančiais teiginiais, gautais iš tyrimo dalyvių (R1, R2, R3), leidžiančiais aiškiau suprasti vaikų išgyvenimų pobūdį.

Liūdesys ir gedulas. Šioje subkategorijoje atsispindi vaikų patiriama emocinė našta, kylanti iš skaudžių gyvenimo pokyčių. Respondentė teigė, kad vaikai dažniausiai atrodo prisilėgti ir dažnai kartoja, jog „viskas pasikeitė“. Jie kalba apie tai, kad namuose nebėra įprastos veiklos, jie jaučiasi nesaugūs, pasimetę ir nesupranta, kodėl jų gyvenimas taip greitai pasikeitė. Vaikai dažnai išsako mintis, kad jiems trūksta buvusio stabilumo, o ateitis atrodo neaiški – „nebežino, kas bus rytoj“. Tokie pasakojimai atskleidžia gilią emocinę sumaištį, kurią sukelia praradimo patirtis, ir rodo, kad vaikai išgyvena intensyvų gedėjimo procesą, lydimą nesaugumo ir neapibrėžtumo jausmų.

Kaltės jausmas. Antrojoje subkategorijoje išryškėja vaikų polinkis prisiimti atsakomybę už šeimoje vykstančias krizes. Respondentė pabrėžė, kad vaikai dažnai mano, jog skyrybos ar konfliktai įvyko būtent dėl jų elgesio. Jie sako tokius teiginius kaip „jeigu būčiau geresnis, tėtis nebūtų išėjęs“ ar „jei būčiau klausęs, mama neverktų“, taip lygindami savo veiksmus su suaugusiųjų sprendimais. Tokie pasisakymai atskleidžia, kad vaikai perima suaugusiųjų konfliktų naštą ir internalizuoja ją kaip savo kaltę, tarsi manydami, jog jie galėjo kažkaip situaciją pakeisti ar sustabdyti. Pasak respondentės, šis kaltės jausmas daro itin didelę įtaką vaiko emociniam stabilumui ir savivertei, dažnai sukeldamas vidinį nerimą, pasimetimą ir ilgalaikį savikaltos įsitvirtinimą.

Nerimas. Šioje dalyje matoma, kad vaikai tampa itin jautrūs pokyčiams. Jie bijo permainų tiek didelių, tiek mažų: naujas mokytojas, pasikeitusios klasės vietos ar kiti kasdieniai dalykai kelia nerimą. Vaikai dažnai išsako baimę, kad „kažkas dings“ arba „kažkas pasikeis“. Ši nerimo būsena kyla iš patirto sukrėtimo ir praradimų, kurių jie negalėjo kontroliuoti, todėl tampa jautresni bet kokiame nestabilumui.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų emocinės reakcijos po tėvų skyrybų ar artimojo netekties pasižymi dideliu intensyvumu ir nevienalytiškumu, apimančiu tiek liūdesį, tiek savikaltą, tiek nerimą. Respondentų pasakojimai atskleidė, jog vaikai patiria gilią emocinę sumaištį, netekties jausmą ir pasimetimą, kurie kyla iš staiga pakitusios gyvenimo aplinkos bei prarasto stabilumo.

Kartu jie linkę prisiimti atsakomybę už suaugusiųjų sprendimus, manydami, kad galėjo paveikti situaciją savo elgesiu, kas dar labiau apsunkina jų emocinę būseną ir mažina savivertę. Šios subkategorijos leidžia suprasti, kad vaikams būtina suteikti kryptingą emocinę paramą, padėti įvardyti jausmus ir suprasti, jog patirti pokyčiai nėra jų kaltė. Tokios išvalgos ypač svarbios planuojant socialinio darbo intervencijas ir kuriant veiksmingas pagalbos strategijas.

Atsižvelgiant į antrąjį tyrimo klausimą, buvo analizuojami vaikų elgesio pokyčiai po tėvų skyrybų ar artimojo netekties. Šie pokyčiai dažnai išreiškia vidines emocines įtampas ir bandymus prisitaikyti prie pasikeitusios aplinkos. Žemiau pateikiama 2 lentelė. Elgesio pokyčiai, kurioje išskirtos pagrindinės subkategorijos ir tyrimo dalyvių teiginiai, atspindintys vaikų patiriamus elgesio sunkumus bei reakcijas. (žr. 2 lentelė)

2 lentelė

Socialinio elgesio pokyčiai	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Uždarumas	„Vaikas vengia kontaktų, laikosi nuošaliai. Pertraukų metu jis atsisėda į kampą arba pasirenka veiklas, kurios nereikalauja bendravimo. Pastebiu, kad tokie vaikai dažnai nesiryžta užmegzti pokalbio, vengia akių kontakto ir atrodo tarsi ‘atsitraukę’ nuo aplinkos. Jie sako, kad nenori trukdyti kitiems arba jog ‘niekas jų nesupras’.“ (R1)
Agresyvumas	„Vidinis skausmas kartais pasireiškia pykčiu. Vaikai gali stipriai reaguoti į smulkmenas, greitai įsižeisti ar pradėti konfliktuoti su bendraamžiais. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad jie tiesiog elgiasi netinkamai, bet iš tikrųjų tai yra jų būdas išlieti emocinę įtampą, kurios patys nesupranta. Jie sako: ‘Aš nežinau, kodėl supykstu, tiesiog negaliu to suvaldyti’.“ (R2)
Motyvacijos kritimas	„Vaikai sako: ‘Kam stengtis, jei viskas blogai’. Jie pradeda manyti, kad pastangos neturi prasmės, nes namuose išgyvena chaosą ir emocinę sumaištį. Dažnai girdžiu žodžius: ‘Nebematau tikslo mokytis’ arba ‘Vis tiek niekas nepasikeis’. Tokios nuostatos atsiranda, kai vaikas netenka stabilumo ir nebenori investuoti į veiklas, kurios anksčiau teikė džiaugsmą.“ (R3)

Uždarumas. Šioje subkategorijoje atsiskleidžia vaikų linkimas atsiriboti nuo socialinių kontaktų. Respondentė teigė, kad tokie vaikai dažnai vengia bendravimo, laikosi nuošaliai, susiranda veiklas, kurios nereikalauja sąveikos su kitais. Pastebima, kad jie nesiryžta užmegzti pokalbio, vengia akių kontakto ir atrodo tarsi atsitraukę nuo aplinkos. Pasak respondentės, vaikai dažnai sakosi nenorintys trukdyti kitiems ar jaučiantys, kad „niekas jų nesupras“. Tai rodo, jog emocinis sukrėtimas skatina juos užsidaryti ir slėpti savo jausmus.

Agresyvumas. Kitoje subkategorijoje matomas vaikų vidinių išgyvenimų išsiveržimas per agresiją. Respondentė pastebėjo, kad vidinis skausmas kartais pasireiškia pykčiu, impulsų nevaldymu ir jautriomis reakcijomis į smulkmenas. Iš pirmo žvilgsnio toks elgesys gali atrodyti netinkamas, tačiau iš tiesų jis atspindi vaikų pastangas išlieti emocinę įtampą, kurios jie patys iki galo nesupranta. Vaikai neretai sako: „Aš nežinau, kodėl supykstu – tiesiog negaliu to suvaldyti“, taip parodant, kad jų agresyvumas yra ne valios trūkumas, o nesuvaldomo emocinio krūvio išraiška.

Motyvacijos kritimas. Trečioji subkategorija atskleidžia, kad patyrus skyrybas ar netektį, vaikų mokymosi ir veiklos motyvacija gali reikšmingai sumažėti. Respondentė pasakojo, kad vaikai neretai teigia: „Kam stengtis, jei viskas blogai“ arba „Nebematau tikslo mokytis“. Tokios mintys kyla dėl emocinės sumaišties ir nestabilumo, kai vaikui atrodo, kad pastangos neturi prasmės, nes namuose vyrauja chaosas ir neapibrėžtumas. Tai rodo vidinį nuovargį, pradelstą džiaugsmo praradimą bei sumažėjusį gebėjimą susitelkti į kasdienes veiklas.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų elgesio pokyčiai po skyrybų ar netekties yra daugialypiai ir glaudžiai susiję su vidinėmis emocinėmis būsenomis. Uždarumas, agresyvumas ir motyvacijos kritimas atspindi vaikų bandymus susidoroti su patirtais sukrėtimais, dažnai viršijančiais jų emocinio brandumo galimybes. Respondentų pasakojimai parodo, kad šie elgesio pokyčiai nėra neklusnumo ar nenoro pasekmė, bet greičiau vidinių jausmų perteklius, kuriam vaikai neranda tinkamos išraiškos. Šios įžvalgos yra svarbios socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams, siekiant atpažinti vaikų siunčiamus signalus ir teikti jiems tinkamą emocinę bei psichosocialinę paramą.

Atsižvelgiant į trečiąjį tyrimo klausimą, buvo analizuojamos socialinio darbo intervencijos ir pagalbos formos, padedančios vaikams įveikti tėvų skyrybų ar artimojo netekties sukeltus emocinius bei elgesio sunkumus. Tyrime siekta išsiaiškinti, kurios pagalbos priemonės vaikams veiksmingiausios ir kaip jos padeda išreikšti jausmus, kurti saugumo jausmą bei gerinti emocinę savijautą. Žemiau pateikiama 3 lentelė. Pagalbos formos, kurioje apibendrintos pagrindinės intervencijos ir tyrimo dalyvių teiginiai, iliustruojantys jų veiksmingumą. (žr. 3 lentelė)

3 lentelė

Pagalbos priemonės	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Individualios konsultacijos	„Pokalbiuose vaikai atsiveria labiau nei namuose. Jie dažnai sako, kad nenori ‘apsunkinti’ tėvų savo jausmais arba bijo, kad tėvai supyks ar nuliūs. Kabinete jie jaučiasi saugiau – gali kalbėti apie baimes, liūdesį, pyktį, nes žino, kad čia jų niekas nevertins. Kartais pirmą kartą išgirstu žodžius: ‘Namuose apie tai niekam nesakiau’.“ (R1)
Meno terapija	„Piešiniai padeda išreikšti gilius jausmus. Vaikai dažnai piešia tai, ko negali ar nesugeba pasakyti žodžiais. Pavyzdžiui, vienas berniukas piešė suskilusį namą ir sakė, kad taip jaučiasi viduje. Per meninę veiklą jie gali saugiai parodyti savo baimę, liūdesį ar pyktį, nes kūryba leidžia jausmus iškelti į išorę be tiesioginio kalbėjimo.“ (R2)
Grupiniai užsiėmimai	„Vaikai jaučiasi ‘ne vieni’ – tai padeda. Grupiniuose užsiėmimuose jie pamato, kad ir kiti vaikai išgyvena panašius sunkumus, todėl nebejaucia tokio stipraus atskirties jausmo. Dažnai girdžiu sakant: ‘Aš maniau, kad tik man taip’, o suvokimas, kad nėra vienintelis, suteikia didžiulį palengvėjimą. Bendros veiklos ir dalijimasis patirtimis padeda jiems jaustis priimtiems ir suprastiems.“ (R3)

Individualios konsultacijos. Šioje pagalbos formoje atsiskleidžia, kad vaikai daug atviresni būna individualių pokalbių metu nei namuose. Respondentė teigė, jog vaikai dažnai nenori „apsunkinti“ tėvų savo jausmais, bijo, kad šie supyks ar nuliūs, todėl emocijas slepia. Konsultacijose jie jaučiasi saugiau, nes žino, kad jų niekas nevertins ir negąsdins. Pasak respondentės, neretai būtent pirmo pokalbio metu vaikai pasako žodžius: „Namuose apie tai niekam nesakiau.“ Tai rodo, kad individuali erdvė suteikia vaikams galimybę atvirai kalbėti apie baimes, liūdesį ir pyktį, kurių jie neįstengia išreikšti namų aplinkoje.

Meno terapija. Antroji subkategorija atskleidžia meno terapijos svarbą vaikų emocijų raiškai. Respondentė pasakojo, kad piešiniai dažnai tampa būdu išreikšti tai, ko vaikai negali ar nesugeba įvardyti žodžiais. Vienas berniukas piešė suskilusį namą ir sakė, kad taip jaučiasi viduje — tai aiškiai iliustruoja, kaip kūryba leidžia saugiai perteikti vidinius išgyvenimus. Meno terapija padeda vaikams simboliškai iškelti į paviršių baimę, liūdesį ar pyktį, nereikalaujant tiesioginio verbalizavimo. Tai tampa ypač svarbia priemone vaikams, kuriems sunku kalbėti apie savo jausmus.

Trečiojoje subkategorijoje atskleidžiama, kad grupiniai užsiėmimai vaikams suteikia priklausymo ir bendrystės jausmą. Respondentė pabrėžė, jog vaikai grupėse dažnai supranta, kad jų išgyvenimai nėra unikalūs — kiti vaikai patiria tą patį. Dažnai girdima frazė: „Aš maniau, kad tik man taip.“ Šis suvokimas suteikia vaikams didžiulį palengvėjimą ir sumažina atskirties jausmą. Dalijimasis patirtimis ir bendros veiklos padeda vaikams jaustis priimtiems, suprastiems ir emociškai saugesniems.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbo intervencijos — individualios konsultacijos, meno terapija ir grupiniai užsiėmimai — yra esminės priemonės padedant vaikams susidoroti su emociniais ir elgesio sunkumais, kylančiais dėl skyrybų ar netekties. Individualūs pokalbiai suteikia vaikams saugumo ir atvirumo erdvę, meno terapija leidžia išreikšti jausmus neverbalinėmis formomis, o grupiniai užsiėmimai padeda mažinti vienišumo bei atskirties jausmą. Respondentų patirtys aiškiai parodo, kad šios intervencijos padeda vaikams ne tik geriau suprasti ir įvardyti savo jausmus, bet ir atkurti emocinį stabilumą bei saugumo jausmą.

Atsižvelgiant į ketvirtojo tyrimo klausimą, buvo siekiama išanalizuoti, su kokiais sunkumais susiduria specialistai, dirbantys su vaikais, išgyvenančiais skyrybas ar netektį. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad veiksmingai pagalbai neretai trukdo įvairūs išoriniai ir vidiniai barjerai, susiję tiek su tėvų įsitraukimu, tiek su institucijų galimybėmis ir resursais. Žemiau pateikiama 4 lentelė. Specialistų patirti iššūkiai, kurioje išskirtos pagrindinės sudėtingų situacijų subkategorijos ir jas iliustruojantys tyrimo dalyvių teiginiai: (žr. 4 lentelė)

4 lentelė

Specialistų sunkumai	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Tėvų abejingumas	„Tėvai dažnai mano, kad vaikas pats susitvarkys. Jie sako: ‘Jis stiprus, jis supras’, tačiau iš tikrųjų vaikai viduje išgyvena daug daugiau, nei rodo išorėje. Dažnai matau, kad tėvai pervertina vaiko emocinę brandą ir tikisi, kad jis pats susidoros su skyrybų ar netekties sukeltais iššūkiais. Tačiau vaikai dažnai neturi nei žodžių, nei gebėjimų išreikšti to, ką jaučia.“ (R1)
Laiko trūkumas	„Negaliu konsultuoti tiek, kiek reikia. Mokykloje psichologo krūvis yra didelis, todėl vaikams, kurie išgyvena skyrybas ar netektį, kartais galiu skirti tik trumpus susitikimus. Jaučiu, kad jiems reikia daugiau laiko – nuoseklesnių pokalbių, dažnesnio emocinio palaikymo, tačiau fizinės galimybės tai riboja. Vaikai dažnai sako: ‘Ar galime susitikti rytoj?’ ir man skaudu, kai neturiu galimybės jų priimti.“ (R2)
Institucinis stygius	„Trūksta tarpinstitucinio dalijimosi. Dažnai mokykla, socialinės tarnybos ir psichologai dirba tarsi atskirai, nors visi stengiamės padėti tam pačiam vaikui. Informacija ne visada pasiekia laiku, kartais visi žinome tik dalį situacijos. Dėl to pagalba tampa fragmentiška, o vaikas lieka tarsi ‘tarp sistemų’, negaudamas nuoseklaus palaikymo.“ (R3)

Tėvų abejingumas. Ši subkategorija atskleidžia, kad kai kurie tėvai pervertina vaiko emocinį pajėgumą ir mano, jog jis pats susitvarkys su išgyvenimais. Respondentė teigė, kad tėvai dažnai sako: „Jis stiprus, jis supras“, tačiau vaikų vidiniai išgyvenimai yra kur kas intensyvesni, nei rodo jų išorė. Dažnai tėvai nenujaučia, kad vaikui trūksta žodžių ir gebėjimų įvardyti jausmus, todėl paliekamas vienas su emociniais iššūkiais, su kuriais nepajėgia susidoroti. Tai sudaro prielaidas emocijų slopinimui ir gilėjantiems sunkumams.

Antroji subkategorija parodo, kad specialistai susiduria su dideliais darbo krūviais, kurie riboja galimybę vaikams skirti tiek laiko, kiek iš tiesų reikia. Respondentė pabrėžė, kad

konsultacijos dažnai būna trumpos, nors vaikams, patiriantiems intensyvias emocijas, būtini ilgesni ir nuoseklesni pokalbiai. Specialistams yra skaudu, kai vaikai sako: „Ar galime susitikti rytoj?“, o dėl fizinių galimybių ar resursų to padaryti nepavyksta. Ribotas laikas trukdo kurti gilesnį kontaktą ir suteikti reikiamą emocinę paramą.

Trečioji subkategorija pabrėžia tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumą. Respondentė teigė, kad mokykla, socialinės tarnybos ir psichologai dažnai dirba atskirai, net jei stengiasi padėti tam pačiam vaikui. Informacija ne visada pasiekia laiku, o pagalba tampa fragmentiška. Tokia situacija lemia, kad vaikas lieka tarsi „tarp sistemų“, nesulaukdamas nuoseklaus ir koordinuoto palaikymo. Tai dar labiau apsunkina pagalbos teikimo procesą ir mažina intervencijų veiksmingumą.

Apibendrinant galima teigti, kad specialistai, dirbantys su vaikais skyrybų ar netekties situacijose, susiduria su reikšmingais iššūkiais, kurie riboja jų galimybes teikti visapusišką ir nuoseklią pagalbą. Tėvų abejingumas ar klaidingi įsitikinimai apie vaiko emocinį pajėgumą lemia, kad vaikai dažnai lieka be reikalingo šeimos palaikymo. Specialistų laiko trūkumas ir dideli darbo krūviai apsunkina kokybiškų, nuoseklių konsultacijų teikimą, o institucinis stygius ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas dar labiau fragmentuoja pagalbos procesą. Šie iššūkiai parodo, kad būtina stiprinti tarpžinybinį bendradarbiavimą, didinti specialistų resursus ir aktyviau įtraukti tėvus į pagalbos procesą, siekiant vaikams užtikrinti stabilų ir veiksmingą paramos sistemą.

Atsižvelgiant į penktojo tyrimo klausimą, buvo analizuojamas specialistų požiūris į tai, kokios pagalbos priemonės ir sistemos pokyčiai yra būtini siekiant veiksmingiau padėti vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas ar artimojo netektį. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad pagalba turi būti ne tik kryptinga, bet ir sisteminė, apimanti tiek specialistų bendradarbiavimą, tiek tėvų įgalinimą bei ilgalaikio palaikymo užtikrinimą. Žemiau pateikiama 5 lentelė. Specialistų įžvalgos dėl pagalbos gerinimo, kurioje apibendrintos pagrindinės subkategorijos ir tyrimo dalyvių teiginiai. (žr. 5 lentelė)

5 lentelė

Sisteminiai pokyčiai	
SUBKATEGORIJA	PATVIRTINANTYS TEIGINIAI
Bendradarbiavimas	„Reikia vieningos sistemos tarp tarnybų. Šiuo metu kiekviena institucija dirba sava kryptimi, tačiau vaikui reikalingas nuoseklus ir suderintas palaikymas. Būtų daug efektyviau, jei mokyklos, socialinės tarnybos ir psichologai veiktų pagal bendrą planą, dalintųsi informacija ir kartu spręstų problemas. Vaikai labai jaučia, kai pagalba yra padirka.“ (R1)
Tėvų švietimas	„Tėvai nežino, kaip kalbėti apie skyrybas. Jie dažnai bijo, kad kalbėdami dar labiau įskaudins vaiką, todėl renkasi tylą, nors vaikui kaip tik reikia paaiškinimo ir saugumo. Dažnai girdžiu sakant: ‘Nenorėjau liūdinti, todėl nieko nesakiau’, tačiau vaikai puikiai jaučia įtampą ir savo vaizduotėje susikuria dar skaudesnius scenarijus. Jiems reikia nuoširdaus, amžių atitinkančio pokalbio, kad suprastų, kas vyksta šeimoje.“ (R2)
Ilgalaikė pagalba	„Vaikui reikia ilgalaikio palaikymo. Vien tik kelių susitikimų ar trumpalaikės pagalbos neužtenka, nes skyrybos ar netektis palieka gilius emocinius pėdsakus. Vaikai dažnai grįžta prie tų pačių išgyvenimų net po mėnesių. Jie sako: ‘Aš jaučiuosi geriau, bet kartais viskas vėl grįžta’. Dėl to svarbu, kad pagalba būtų nuosekli, tęstinė ir prieinama tiek laiko, kiek vaikui reikia.“ (R3)

Pirmoji subkategorija pabrėžia institucijų tarpusavio ryšių svarbą. Respondentė teigė, kad šiuo metu kiekviena institucija — mokykla, socialinės tarnybos ir psichologai — dažnai dirba atskirai, be bendro veiksmų plano. Vaikams būtinas nuoseklus, vientisas ir suderintas palaikymas, o ne fragmentiška pagalba. Pasak respondentės, daug efektyviau būtų, jei visos įstaigos dalintųsi informacija, derintų veiksmus ir kartu spręstų problemas. Vaikai labai jaučia, kai pagalba yra padirka, todėl tarpžinybinis bendradarbiavimas tampa būtina sąlyga kokybiškai paramai.

Antroji subkategorija atskleidžia didžiulę tėvų edukacijos reikšmę. Respondentė pabrėžė, kad tėvai dažnai nežino, kaip kalbėti su vaikais apie skyrybas ar netektį. Baimindamiesi, kad pokalbis sukels dar daugiau skausmo, jie renkasi tylą, nors būtent atviras, vaikui suprantamas paaiškinimas yra būtinas jo emociniam saugumui. Kaip teigė respondentė, vaikai puikiai jaučia įtampą ir, nesuprasdami situacijos, susikuria dar skaudesnius scenarijus. Todėl tėvams reikia aiškaus, nuoširdaus ir amžių atitinkančio paaiškinimo, kuris padėtų vaikams suvokti, kas vyksta šeimoje.

Trečioji subkategorija atskleidžia, kad vaikams nepakanka trumpos ar epizodinės pagalbos. Respondentė teigė, kad skyrybos ir netektis palieka ilgalaikius emocinius pėdsakus, kurių neįmanoma įveikti per kelis susitikimus. Vaikai į sunkias emocijas gali grįžti net po kelių mėnesių, sakydami: „Aš jaučiausi geriau, bet kartais viskas vėl grįžta.“ Todėl būtina, kad pagalba būtų nuosekli, tęstinė ir vaikui prieinama tiek laiko, kiek jos realiai reikia. Tokia parama leidžia vaikams nuosekliai apdoroti sunkius išgyvenimus ir pamažu atkurti emocinę pusiausvyrą.

Ketvirtosios lentelės duomenys parodo, kad veiksminga pagalba vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas ar artimojo netektį, neįmanoma be sistemiško ir ilgalaikio požiūrio. Respondentų įžvalgos atskleidė, jog šiuo metu institucijos dažnai veikia atskirai, todėl vaikams trūksta nuoseklumo ir vientisos paramos, o tai apsunkina jų emocinį sveikimą. Taip pat pabrėžiama tėvų švietimo svarba — jie neretai vengia kalbėtis su vaikais, bijodami juos dar labiau sužeisti, tačiau ši tylą sukuria dar daugiau nesaugumo ir neišmanymo vaikams. Specialistai teigia, kad vaikams būtinas aiškus, amžių atitinkantis paaiškinimas ir atvira komunikacija. Galiausiai akcentuojama ilgalaikės pagalbos reikšmė: trumpalaikės intervencijos nepakankamos, nes emociniai išgyvenimai gali grįžti po mėnesių ar net metų. Šios įžvalgos rodo, kad kokybiškas vaikų palaikymas turi būti koordinuotas, tęstinis ir apimti tiek specialistų bendradarbiavimą, tiek tėvų įgalinimą.

Tyrime analizuotos penkios lentelės išryškina kompleksinį vaikų emocinių ir elgesio reakcijų poveikslą bei specialistų taikomas pagalbos formas ir jų patiriamus iššūkius. Duomenys atskleidė, kad vaikai, išgyvenantys tėvų skyrybas ar artimojo netektį, patiria intensyvius jausmus – liūdesį, kaltę, nerimą – kurie dažnai transformuojasi į elgesio pokyčius, tokius kaip uždarumas, agresyvumas ir motyvacijos kritimas. Šios reakcijos atspindi vaikų vidinį chaosą ir nesugebėjimą savarankiškai susidoroti su emocinėmis patirtimis. Specialistai pabrėžė, kad vaikams veiksmingiausia pagalba kyla iš individualių konsultacijų, meno terapijos ir grupinių užsiėmimų, kurie suteikia saugią erdvę išreikšti jausmus, patirti bendrystę ir atgauti emocinį stabilumą. Tačiau kartu buvo atskleisti ir reikšmingi sisteminiai barjerai: tėvų abejingumas arba negebėjimas tinkamai kalbėtis su vaiku, specialistų laiko stoka ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumas, dėl kurių pagalba tampa fragmentiška ir nepakankamai nuosekli. Apibendrinant galima teigti, kad veiksminga pagalba vaikams reikalauja kompleksinio, koordinuoto ir ilgalaikio požiūrio, apimančio tiek profesionalių intervencijų stiprinimą, tiek tėvų įgalinimą ir institucijų bendradarbiavimo skatinimą. Tokia sistema sudarytų sąlygas vaikams ne tik geriau suprasti savo išgyvenimus, bet ir sėkmingiau juos įveikti.

IŠVADOS

1. Vaikų psichosocialinės raidos analizė parodė, kad jų emocinė, socialinė ir kognityvinė raida yra itin jautri šeimos aplinkai ir santykių stabilumui. Saugus ryšys su tėvais, nuosekli emocinė parama ir aiškūs santykių modeliai padeda vaikui formuoti pasitikėjimą savimi ir kitais, o šeimos konfliktai, skyrybos ar netektis gali sutrikdyti įprastą raidos eigą, nes vaikai dar neturi pakankamai vidinių išteklių sudėtingoms patirtims įveikti.

2. Tėvų skyrybų ir artimojo netekties analizė atskleidė, kad šie įvykiai vaikams sukelia kompleksinius psichosocialinius pokyčius: intensyvų liūdesį, kaltės jausmą, nerimą, emocinę sumaištį, taip pat elgesio pokyčius – uždumą, agresyvumą, mokymosi motyvacijos kritimą, santykių su bendraamžiais sunkumus. Gedėjimo procesas ir prisitaikymas prie šeimos pokyčių yra ilgalaikis, todėl vaikams būtina nuosekli emocinė parama iš šeimos ir institucijų.

3. Kokybinis tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų ir kitų specialistų darbe su skyrybas ar netektį išgyvenančiais vaikais ypač veiksmingos yra individualios konsultacijos, meno terapija ir grupiniai užsiėmimai, padedantys vaikams saugiai reikšti jausmus ir patirti bendrystę. Tačiau specialistai susiduria su reikšmingais iššūkiais – tėvų neįsitraukimu ar nežinojimu, kaip kalbėti su vaiku, dideliais darbo krūviais ir nepakankamu tarpinstituciniu bendradarbiavimu. Tai rodo, kad pagalba vaikams turi būti organizuojama kaip ilgalaikė, koordinuota ir sistemiška, įtraukiant tiek šeimą, tiek skirtingas pagalbos institucijas.

LITERATŪRA

1. Amato, P. R. (2017). The consequences of divorce for adults and children: An update. *Perspectives on Psychological Science*, 12(3), 295–302. <https://doi.org/10.1177/1745691617693978>
2. Ambrasienė, S. (2006). Socialinio darbo pagrindai. Vilnius: VU leidykla.
3. Bagdonas, A. (2012). Socialinis darbas: teorija ir praktika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
4. Bagdonas, A. (2013). Socialinio darbo pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
5. Broberg, A. G. (2016). Children's reactions to loss and separation. *Nordic Psychology*, 68(2), 78–95. <https://doi.org/10.1080/19012276.2015.1104258>
6. Bukowski, W. M., Laursen, B., & Rubin, K. H. (2018). *Handbook of Peer Interactions, Relationships, and Groups* (2nd ed.). Guilford Press. <https://www.guilford.com/books/Handbook-of-Peer-Interactions-Relationships-and-Groups/Bukowski-Laursen-Rubin/9781462538214>
7. Cummings, E. M., & Davies, P. (2016). *Marital Conflict and Children: An Emotional Security Perspective* (2nd ed.). Guilford Press. <https://www.guilford.com/books/Marital-Conflict-and-Children/Cummings-Davies/9781462523319>
8. D'Onofrio, B. (2019). Parental divorce or separation and children's mental health. *Child Development Perspectives*, 13(3), 133–138. <https://doi.org/10.1111/cdep.12362>
9. Herrero, M. (2023). The efficacy of post-divorce interventions for children: A meta-analysis of 30 studies. *Journal of Family Psychology*, 37(2), 245–260. <https://doi.org/10.1037/fam0001063>
10. Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2020). Child and adolescent experiences of parental separation and divorce. *Child & Family Social Work*, 25(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/cfs.12742>
11. Jovaiša, L. (2007). *Homo educandus*. Vilnius: Agora.
12. Juodaitytė, A. (2018). Vaikystės socialinė raida. Šiaulių universitetas.
13. Kairienė, B. (2010). Rados psichologija. Vilnius: VU leidykla.
14. Kairienė, B. (2010). Socialinė raida vaikystėje. *Specialusis ugdymas*, 1(22), 45–52.
15. Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2018). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience. *Family Court Review*, 56(2), 245–261. <https://doi.org/10.1111/fcre.12315>
16. Luthar, S. S., & Eisenberg, N. (2022). Resilience in children: Developmental science perspectives. *Developmental Psychology*, 58(1), 12–26. <https://doi.org/10.1037/dev0001258>
17. Masten, A. S. (2018). Resilience theory and children facing adversity. *Journal of Marriage and Family*, 80(1), 345–361. <https://doi.org/10.1111/jomf.12464>
18. Price-Robertson, R. (2021). Parenting programs supporting children's mental health during family separation. Australian Institute of Family Studies. <https://aifs.gov.au/research/research-reports>
19. Thompson, R. A. (2019). Social support and child development in times of adversity. *Development and Psychopathology*, 31(3), 1223–1240. <https://doi.org/10.1017/S0954579418001880>
20. Ungar, M. (2021). *Multisystemic Resilience: Adaptation and Transformation in Contexts of Change*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190093574.001.0001>
21. Žalimienė, L. (2019). Socialinė politika ir socialinis darbas: teorija ir praktika. Vilnius: MRU.
22. Žukauskienė, R. (2012). Rados psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: VU leidykla.

PSYCHOSOCIAL CHANGES IN CHILDREN EXPERIENCING PARENTAL DIVORCE AND BEREAVEMENT

BEATRIČĖ ŠEPIALIENĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

Children's psychosocial development is highly sensitive to changes within the family system, particularly parental divorce and the loss of a close relative. Such experiences can lead to long-term emotional, social, and behavioral changes, affecting a child's self-esteem, relationship-building abilities, and motivation to learn. This qualitative study explores children's experiences of coping with loss, examining the internal and external factors that support their adaptation, as well as the role of the surrounding social environment in this process. The study also discusses the possibilities and interventions within social work that can help children navigate periods of crisis, strengthen emotional resilience, and ensure a safe psychosocial environment. A qualitative research example is provided, revealing social workers' experiences in supporting children who have gone through bereavement or parental separation, highlighting practical challenges, applied support strategies, and the importance of social services in restoring child well-being.

Keywords: psychosocial changes, parental divorce, bereavement, children, social work.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRIAMI IŠŠŪKIAI DIRBANT SU AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ TURINČIAIS VAIKAIS: TEORINĖS ĮŽVALGOS

SNEŽANA ŠOSTAK

dr. RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Socialinis darbas su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais yra sudėtingas ir reikalaujantis daug kantrybės, supratimo bei žinių. Dirbdami su šiais vaikais, socialiniai darbuotojai susiduria su įvairiais iššūkiais – sunkumais bendraujant, elgesio problemomis, dideliu emociniu krūviu ir pagalbos priemonių trūkumu. Straipsnyje, remiantis atliktų naujausių mokslinių tyrimų apžvalga, pateikiamos teorinės įžvalgos aptariant pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbdami su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, ir galimybės, kaip jiems būtų galima padėti – tobulinant žinias, gerinant bendradarbiavimą su kitomis institucijomis ir suteikiant daugiau emocinės paramos. Ši tema yra labai svarbi, nes autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų daugėja, o socialiniams darbuotojams reikia daugiau pagalbos, kad jie galėtų kokybiškai dirbti ir efektyviai teikti paslaugas.

Raktiniai žodžiai: autizmo spektro sutrikimai, socialinis darbas, iššūkiai, parama, emocinis krūvis.

IVADAS

Vaikų, kurie turi autizmo spektro sutrikimų, skaičius kasmet didėja, todėl ši problema yra vis aktualesnė ne tik šeimoms, bet ir visai visuomenei. Autizmo spektro sutrikimas diagnozuojamas 1 iš 100 vaikų visame pasaulyje. Autizmas yra viena iš sudėtingiausių raidos sutrikimų. Autizmo simptomai lemia raidos sutrikimą, elgesio, bendravimo ir komunikacijos sutrikimus. Ši negalia išryškėja vaikams iki trejų metų. Autizmo sutrikimai yra priskirti psichikos ir elgesio sutrikimams, jie yra kelių rūšių, kurie yra koduojami šriftais: F84.0 - Vaikystės autizmas; F84.1 - Netipinis autizmas; F84.2 - Retto sindromas; F84.3 - Kiti dezintegraciniai vaikystės sutrikimai; F84.5 - Aspergerio sindromas; F84.8 - Kiti įvairiapusiai raidos sutrikimai; F84.9 - Nepatikslintas įvairiapusis raidos sutrikimas. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimų, mieliau renkasi vienatvę nei bendravimą, gali būti labiau abejingi žmonėms, nesuprasti ar netinkamai suprasti socialinius santykius (Zvicevičienė, 2022). Neretai šių vaikų ir jų šeimų socialinis dalyvavimas bendruomenės ir visuomenės gyvenime yra apribotas (Saveikienė, 2018).

Lietuvoje yra keli komerciniai taikomosios elgesio terapijos centrai, kurie teikia paslaugas visoje šalyje. Ši terapija, kaip ir daugelis kitų terapijų, nėra finansuojama iš valstybės biudžeto, todėl nemaža jos kaina riboja tėvų galimybes ją taikyti savo vaikams, kurie turi autizmo spektro sutrikimų (Kulėšė, 2022). Yra kelios terapijos, kurias galima taikyti vaikams, turintiems autizmo spektro sutrikimų, viena iš tokių – Kognityvinė elgesio terapija, orientuota į dvi sritis: mąstymo būdą ir tai, kaip mąstymas veikia elgesį. Navickienės ir kt. (2019) manymu, Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose dirbantiems pedagogams trūksta bendros informacijos ir žinių apie vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų (ASS), ypatumus. Taip pat pastebima, jog ir socialiniams darbuotojams, dirbantiems su šiais vaikais, tokių žinių ir įgūdžių trūksta (Heslop, 2023). Pasirinkta tema yra aktuali, nes siekiant efektyvios pagalbos, organizuojant kompleksinę pagalbą autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams bei jų šeimos nariams, svarbu atskleisti, kokius iššūkius patiria socialiniai darbuotojai, ko jiems trūksta, kaip įveikti šiuos iššūkius ir tobulėti.

Straipsnio tikslas – remiantis atliktų mokslinių tyrimų apžvalga, apibūdinti, su kokiais iššūkiais susiduria socialiniai darbuotojai, dirbdami su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais.

Straipsnio uždaviniai:

1. Atskleisti socialinių darbuotojų patiriamus asmeninius ir socialinius iššūkius dirbant su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais.

2. Apžvelgti pagalbos galimybes socialiniams darbuotojams, dirbantiems su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, siekiant stiprinti jų profesines kompetencijas. Rengiant straipsnį, panaudota mokslinių šaltinių analizė bei atlikta empirinių tyrimų apžvalga.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRIAMI ASMENINIAI IR SOCIALINIAI IŠŠŪKIAI DIRBANT SU AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ TURINČIAIS VAIKAIS

Autizmo spektro sutrikimai (ASS) – tai raidos sutrikimai, kurie pasireiškia vaikystėje ir daro įtaką vaiko bendravimui, elgesiui bei komunikacijai. Tokius vaikus dažnai būna sunku suprasti, jie sunkiai bendrauja su kitais vaikais ir suaugusiaisiais, o kartais mėgsta vienatvę. Dėl to jiems labai svarbi specialistų pagalba, tarp kurių yra ir socialiniai darbuotojai. Dirbdami su ASS turinčiais vaikais, socialiniai darbuotojai atlieka labai svarbų darbą – jie padeda vaikui ir jo šeimai prisitaikyti prie kasdienybės, teikia emocinę paramą, tarpininkauja tarp šeimos ir institucijų bei organizuoja reikiamas paslaugas. Tačiau šis darbas nėra lengvas. Socialiniai darbuotojai susiduria su įvairiais iššūkiais – dideliu emociniu krūviu, darbo krūviu, resursų trūkumu, sunkumais bendradarbiaujant su kitomis institucijomis ir nepalankiu visuomenės požiūriu. Pastebėta, kad ne visi socialiniai darbuotojai turi pakankamai žinių apie autizmo spektro sutrikimų ypatumus. Dėl to jiems kartais sunku tinkamai reaguoti į vaikų poreikius ir užtikrinti efektyvią pagalbą (Bishop-Fitzpatrick ir kt., 2019; Navickienė ir kt., 2019). Heslop (2023) teigia, kad socialinių darbuotojų mokymai ir praktikos patirtis yra labai svarbūs, kad darbas būtų efektyvesnis ir mažiau stresą keliantis. Saveikienė (2018) pabrėžia, kad jaunuoliai, turintys negalių, yra viena iš pažeidžiamiausių visuomenės grupių, todėl jų palaikymas ir pagalba yra itin svarbūs.

Autizmo spektro sutrikimai (ASS) pasireiškia labai įvairiai, nes kiekvienas vaikas yra unikalus. Vieni vaikai turi sunkumų bendraujant ir suprantant kitų žmonių jausmus, kiti gali turėti pasikartojančių veiksmų ar specifinių pomėgių. Dažnai vaikams su ASS būdinga stipri rutina – jiems sunku prisitaikyti prie pokyčių, o naujos situacijos gali sukelti stresą ar nerimą. Vaikų elgesys gali būti labai skirtingas: kai kurie yra labai tylūs ir užsidarę, kiti – agresyvūs ar impulsyvūs. Tai reiškia, kad socialiniai darbuotojai turi ne tik suprasti sutrikimo ypatumus, bet ir būti lankstūs, gebėti greitai reaguoti į įvairias situacijas. Be to, daugelis ASS turinčių vaikų turi papildomų sunkumų, pavyzdžiui, kalbos ar mokymosi problemų, todėl jiems reikia nuoseklios ir individualiai pritaikytos pagalbos. Svarbu paminėti, kad ASS pasireiškia ankstyvoje vaikystėje – dažniausiai iki trejų metų. Ankstyva diagnozė ir tinkama pagalba padeda vaikui geriau integruotis į aplinką ir sumažina socialinius bei emocinius sunkumus ateityje. Lietuvoje yra įvairių terapijų, pavyzdžiui, kognityvinė elgesio terapija ar taikomoji elgesio analizė, kurios padeda vaikui mokytis socialinių įgūdžių ir valdyti emocijas. Tačiau dauguma šių paslaugų nėra finansuojamos valstybės, todėl jų prieinamumas šeimoms yra ribotas (Kulėšė, 2020).

Tyrimų apžvalga rodo, jog dirbant su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, socialiniai darbuotojai susiduria su daugybe emocinių ir profesinių iššūkių. Pirmiausia, šis darbas reikalauja ypatingos kantrybės ir gebėjimo reaguoti į netikėtas situacijas, nes vaikų elgesys dažnai būna neprognozuojamas. Socialiniai darbuotojai turi gebėti suprasti vaiko emocinę būseną, išlikti ramūs net tada, kai vaikas elgiasi agresyviai ar atsisako bendrauti. Tokios situacijos kelia didelį emocinį krūvį ir dažnai lemia perdegimo jausmą. Pasak Žemaitienės (2020), socialiniai darbuotojai, dirbantys su vaikais, turinčiais raidos ar elgesio sutrikimų, dažnai patiria nuolatinį stresą dėl didelės atsakomybės ir ribotų galimybių keisti situaciją. Tai ypač išryškėja, kai darbuotojui tenka vienam spręsti sudėtingas problemas, susijusias su vaiko elgesiu ar šeimos sunkumais. Socialiniai darbuotojai dažnai patiria papildomą emocinį spaudimą, nes kiekvienas vaikas reikalauja individualaus požiūrio ir skirtingų pagalbos metodų.

Gudžinskienė ir Balčiūnaitė (2021) pabrėžia, kad emocinis perdegimas tarp socialinių darbuotojų kyla ne tik dėl didelio darbo krūvio, bet ir dėl psichologinio išsekimo, atsirandančio nuolat susiduriant su klientų emocinėmis problemomis. Šis reiškinys ypač būdingas darbuotojams, kurie dirba su vaikais, turinčiais negalių, nes tokiais atvejais reikalingas nuolatinis įsitraukimas ir emocinė empatija.

Gudžinskienė ir Balčiūnaitė (2021) teigia, jog socialiniai darbuotojai dažnai taip pat jaučiasi nepakankamai įvertinti, patiria visuomenės nesupratimą ir paramos stoką instituciniu lygmeniu. Be to, Navickienė ir kt. (2019) pažymi, kad socialiniai darbuotojai ne visada turi pakankamai žinių apie autizmo spektro sutrikimų ypatumus, todėl kartais jaučiasi nepasitikintys savo gebėjimais ir patiria emocinę įtampą dėl netinkamai pritaikytų metodų. Ši profesinė nežinomybė sukelia papildomą stresą ir mažina darbo pasitenkinimą. Dėl šių priežasčių socialiniai darbuotojai dažnai jaučia psichologinį spaudimą, nes turi tenkinti ne tik vaiko poreikius, bet ir atliepti didelius šeimos, institucijų bei visuomenės lūkesčius.

Heslop (2023) tyrime teigiama, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, patiria emocinį išsekimą dėl nepakankamos profesinės paramos ir menko pasirengimo tokio tipo darbui. Tyrimas atskleidė, jog nuolatinis susidūrimas su vaikų emociniais protrūkiais, tėvų nusivylimu bei ribotais resursais sukuria ilgalaikį stresą.

Atlikus teorinę analizę, galima pateikti pagrindinius asmeninius ir socialinius iššūkius, kuriuos patiria socialiniai darbuotojai, dirbantys su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais (per. 1 lentelę).

1 lentelė

Socialinių darbuotojų, dirbančių su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, patiriami asmeniniai ir socialiniai iššūkiai
(sudaryta autorių, 2025)

ASMENINIAI IŠŠŪKIAI	SOCIALINIAI IŠŠŪKIAI
Emocinis nuovargis	Išorinių išteklių stoka
Stresas	Bendradarbiavimo su kitais specialistais stoka
Didelis darbo krūvis	Tėvų nusivylimas ir spaudimas
Psichologinis išsekimas	Nepalankus visuomenės požiūris
Nepasitikėjimas savimi dėl žinių trūkumo apie ASS	Dideli klientų lūkesčiai ir reikalavimai
Sumažėjęs darbo pasitenkinimas dėl streso	Sudėtingas vaikų elgesys (agresija, impulsyvumas, socialinis atsiribojimas)
Baimė netinkamai reaguoti į vaiko poreikius	Nepakankama profesinė parama / mokymų trūkumas
Emocinis spaudimas dėl įvairių vaikų poreikių	Visuomenės nesupratimas ir profesijos nuvertinimas

Apibendrinant galima teigti, kad asmeniniai (emociniai) ir socialiniai, profesiniai iššūkiai yra vieni reikšmingiausių veiksnių, turinčių įtakos socialinių darbuotojų veiklos kokybei. Nuolatinis stresas, perdegimas, žinių trūkumas ir nepakankamas institucinis palaikymas ne tik apsunkina jų kasdienį darbą, bet ir gali lemti profesinės motyvacijos mažėjimą, didinti profesinio perdegimo riziką. Todėl svarbu užtikrinti tinkamą mokymų sistemą ir emocinės pagalbos priemones, kad socialiniai darbuotojai galėtų išlaikyti savo psichologinę gerovę ir efektyviai teikti pagalbą vaikams su ASS bei jų šeimoms. Tad toliau aptariamos galimybės, kaip galima stiprinti socialinių darbuotojų, dirbančių su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais, kompetencijas ir suteikti jiems reikalingą pagalbą bei palaikymą šioje srityje.

MOKYMAI IR PALAIKYMAS SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS, DIRBANTIEMS SU AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMŲ TURINČIAIS VAIKAIS

Darbas su autizmo spektro sutrikimų (ASS) turinčiais vaikais reikalauja ne tik specifinių profesinių žinių, bet ir nuolatinio praktinių įgūdžių tobulinimo bei emocinės paramos. Socialiniai darbuotojai susiduria su sudėtingomis situacijomis, pvz., vaikų elgesio neprognozuojamumu, dideliu emociniu krūviu ir būtinybe taikyti individualizuotas intervencijas įvairiose socialinėse situacijose. Todėl nuolatiniai mokymai ir profesinis palaikymas yra būtini, siekiant padidinti specialistų pasirengimą, sumažinti stresą ir užtikrinti aukštą teikiamų paslaugų kokybę.

Tyrimai rodo, kad socialiniams darbuotojams, dirbantiems su ASS turinčiais vaikais, dažnai trūksta specifinių žinių apie sutrikimo ypatumus ir tinkamas darbo strategijas (Bishop-Fitzpatricka

ir kt., 2019; Navickienė ir kt., 2019; Kulšė, 2020). Be to, Žemaitienė (2020) pabrėžia institucinio palaikymo ir psichologinės paramos svarbą, teigdama, kad socialiniai darbuotojai, turintys galimybę dalyvauti mokymuose ir gauti emocinę paramą, jaučiasi labiau pasiruošę susidoroti su profesiniais iššūkiais.

Taigi nuoseklus ir kryptingas profesinis tobulėjimas, supervizijų prieinamumas ir institucinis palaikymas yra esminiai veiksniai, padedantys socialiniams darbuotojams efektyviai dirbti su ASS turinčiais vaikais ir išvengti perdegimo (Saveikienė, 2018).

Heslop (2023) taip pat pažymi, kad tinkami mokymai, komandinis darbas ir supervizijos reikšmingai prisideda prie emocinio stabilumo ir profesinio atsparumo. Socialinis darbuotojas turi gebėti išlaikyti emocinį balansą tarp objektyvumo ir empatijos, nes darbas su ASS turinčiais vaikais reikalauja gebėjimo išlikti ramiam, pasitikėti savo kompetencija ir kartu parodyti nuoširdų rūpestį.

2 lentelėje pateiktos pagrindinės sritys, kurios yra svarbios socialinių darbuotojų mokymams ir palaikymui dirbant su ASS turinčiais vaikais. Matoma, kad šioje srityje reikalingos ne tik žinios apie ASS ir praktiniai darbo metodai, bet ir nuolatinė emocinė bei institucinė parama. Tinkami mokymai, supervizijos ir komandinis darbas padeda socialiniam darbuotojui geriau suprasti vaiką, valdyti sudėtingas situacijas ir išvengti perdegimo, o bendradarbiavimas su šeima ir kitais specialistais užtikrina efektyvesnę pagalbą vaikui.

2 lentelė

Mokymų ir palaikymo poreikis socialiniams darbuotojams, dirbantiems su ASS turinčiais vaikais
(sudaryta autorių, 2025)

SRITIS	KĄ APIMA	NAUDA SOCIALINIAM DARBUOTOJUI
Mokymai apie autizmą	Žinios apie ASS ypatumus, elgesio supratimas	Geriau supranta vaiko poreikius ir elgesį
Praktiniai metodai	ABA, vizualinė pagalba, komunikacijos priemonės (PECS, AAC)	Lengviau dirbti su vaikais, valdyti jų elgesį
Supervizijos ir emocinis palaikymas	Konsultacijos, emocinė pagalba, streso valdymas	Padedą išvengti perdegimo, suteikia emocinį saugumą
Komandinis darbas	Bendradarbiavimas su psichologais, pedagogais, logopedais	Kokybiškesnė pagalba vaikui ir šeimai
Institucinis palaikymas	Administracinė pagalba, aiškūs darbo metodai, resursai	Didina pasitikėjimą darbu, profesinį saugumą
Darbas su tėvais	Konsultacijos, informavimas, emocinė parama šeimai	Geresnis santykis su šeima, mažiau konfliktų

Darbas su ASS turinčiais vaikais reikalauja nuolat atnaujinti profesines žinias, nes šioje srityje nuolat kinta rekomendacijos, tyrimų rezultatai ir intervencijų metodai. Heslop (2023) pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su ASS vaikais, turi reguliariai dalyvauti specializuotuose mokymuose, kad galėtų tinkamai reaguoti į vaikų elgesio iššūkius ir taikyti įrodymais grįstas praktikas. Panašiai teigia Navickienė ir kt. (2019), kad socialiniams darbuotojams dažnai trūksta žinių apie specifinius ASS bruožus, todėl nuolatinis kvalifikacijos kėlimas yra būtinas siekiant užtikrinti efektyvią pagalbą. Kulšė (2022) taip pat akcentuoja, jog sistemingas mokymas ne tik didina specialistų kompetenciją, bet ir stiprina pasitikėjimą savimi bei profesinį stabilumą. Taigi nuolatinis ir kryptingas mokymasis yra esminis veiksnys, padedantis socialiniams darbuotojams veiksmingai reaguoti į kompleksiškus ASS vaikų poreikius.

Saveikienė (2018) rekomenduoja plėsti supervizijų tinklą ir užtikrinti, kad kiekvienas socialinis darbuotojas turėtų galimybę gauti metodinį bei emocinį palaikymą, ypač dirbant su pažeidžiamomis grupėmis. Heslop (2023) siūlo diegti komandinių mokymų modelį, kuris leistų dalintis patirtimi tarp skirtingų sričių specialistų. Todėl siekiant didinti socialinių darbuotojų

kompetenciją, rekomenduojama užtikrinti privalomus mokymus, supervizijų prieinamumą, tarpdisciplininius mokymus bei tinkamą institucijų finansavimą ir organizacinį palaikymą.

Lietuvoje socialiniams darbuotojams, dirbantiems su ASS turinčiais vaikais, vis dar trūksta sistemingos ir specializuotos pagalbos bei mokymų galimybių, ypač regionuose. Navickienė ir kt. (2019) pažymi, kad darbuotojai neretai mokosi savarankiškai ir patys ieško informacijos dėl riboto mokymų pasirinkimo bei finansavimo trūkumo socialinių paslaugų sektoriuje. Kulšė (2020) akcentuoja, kad kai kurios būtinos terapijos ir mokymai Lietuvoje nėra finansuojami, o tai riboja tiek vaikų, tiek darbuotojų galimybes gauti reikalingą pagalbą. Be to, Saveikienė (2018) nurodo, kad institucinė sistema dažnai nėra pakankamai pasirengusi teikti nuoseklią profesinį palaikymą socialiniams darbuotojams, todėl reikalinga valstybės ir savivaldybių iniciatyva plėtoti mokymų infrastruktūrą ir supervizijų tinklą. Šios įžvalgos rodo, kad būtina stiprinti profesinio rengimo sistemą ir užtikrinti vienodą mokymų prieinamumą visoje Lietuvoje.

Taigi mokymai ir nuolatinis palaikymas yra labai svarbūs socialiniams darbuotojams, dirbantiems su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimų. Tinkami mokymai, supervizijos ir pagalba iš institucijų padeda specialistams jaustis tvirčiau, išvengti perdegimo ir suteikti vaikams bei jų šeimoms geresnę pagalbą. Lietuvoje dar reikia stiprinti mokymų sistemą, kad visi socialiniai darbuotojai turėtų vienodas galimybes tobulėti ir gauti reikiamą profesinę ir emocinę paramą.

IŠVADOS

1. Apibendrinant galima teigti, kad vidiniai ir socialiniai iššūkiai, kuriuos patiria su autizmo spektro sutrikimų turinčiais vaikais dirbantys socialiniai darbuotojai, yra vieni reikšmingiausių veiksnių, turinčių įtakos šių specialistų veiklos kokybei. Nuolatinis stresas, perdegimas, žinių trūkumas ir nepakankamas institucinis palaikymas ne tik apsunkina jų kasdienį darbą, bet ir gali lemti profesinės motyvacijos mažėjimą. Todėl svarbu užtikrinti tinkamą mokymų sistemą ir emocinės pagalbos priemones, kad socialiniai darbuotojai galėtų išlaikyti savo psichologinę gerovę ir efektyviai teikti pagalbą autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams bei jų šeimoms.

2. Apibendrinant galima teigti, kad darbas su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimų, yra labai atsakingas ir reikalauja tiek žinių, tiek kantrybės, tiek emocinio pasirengimo. Socialiniai darbuotojai susiduria su daug iššūkių, todėl jiems labai svarbu nuolat mokytis, tobulinti praktinius įgūdžius ir gauti emocinę bei profesinę pagalbą. Tinkami mokymai, supervizijos ir institucijų palaikymas padeda specialistams labiau pasitikėti savimi, išvengti perdegimo ir suteikti vaikams bei jų šeimoms kokybišką pagalbą. Lietuvoje dar reikia daugiau specializuotų mokymų ir galimybių socialiniams darbuotojams tobulėti, ypač regionuose, todėl tikimasi, kad ateityje ši sistema bus dar labiau stiprinama.

LITERATŪRA

1. Bishop-Fitzpatrick, L., Dababnahb, S., Baker-Ericzenc, M. J., Smithd, M. J. & Magaña, S. M. (2019). Autism spectrum disorder and the science of social work: A grand challenge for social work research, *Social Work Mental Health*, 17(1), 73–92. <https://doi.org/10.1080/15332985.2018.1509411>
2. Gudžinskienė, V., ir Balčiūnaitė, A. (2021). Socialinių darbuotojų patiriamas emocinis perdegimas ir jo prevencija. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 27(1), 45–57.
3. Heslop, P. (2023). Supporting social workers in autism practice: Reducing stress and improving competence. *Journal of Social Work Education*, 59(2), 115–130.
4. Kulšė, Ž., ir Kaffemanienė, I. (2020). Tėvų nuomonės apie vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, ugdymo individualizavimą mokyklose. *Specialusis ugdymas*, 1(41), 53–101. <https://doi.org/10.21277/se.v1i41.532>
5. Navickienė, L., ir kt. (2019). Socialinių darbuotojų veiklos iššūkiai dirbant su vaikais, turinčiais autizmo spektro sutrikimų. Vilnius: MRU leidykla.
6. Saveikienė, D. (2018). Socialinės pagalbos teikimas jaunimui, turinčiam negalią. Kaunas: VDU leidykla.
7. Žemaitienė, N. (2020). Emocinio perdegimo rizika socialinių paslaugų srityje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 19(2), 101–110.
8. Zvicevičienė, S. (2022). Autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų socialinio bendravimo ypatumai. *Socialinis ugdymas*, 50(2), 45–58.

CHALLENGES FACED BY SOCIAL WORKERS WHEN WORKING WITH CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS: THEORETICAL INSIGHTS

SNEŽANA ŠOSTAK

dr. RAMUNĖ BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

Social work with children with autism spectrum disorders is complex and requires a lot of patience, understanding, and knowledge. When working with these children, social workers face various challenges, including communication difficulties, behavioral problems, high emotional stress, and a lack of support resources. Based on a review of the latest scientific research, this article theoretical insights are presented discussing the main challenges faced by social workers when working with children with autism spectrum disorders, as well as ways to help them – by improving knowledge, enhancing cooperation with other institutions, and providing more emotional support. This topic is very important because the number of children with autism spectrum disorders is increasing, and social workers need more help to be able to work effectively and provide quality services.

Keywords: *autism spectrum disorders, social work, challenges, support, emotional burden.*

SOCIALINĖS PAGALBOS GALIMYBĖS GLOBĖJAMS, GLOBOJANTIEMS VAIKUS SU VAISIAUS ALKOHOLINIU SINDROMU

IVONA ZAGUBOVIČ

Kolpingo kolegija

Konsultantė: **dr. VIDA LUKAMSKIENĖ**

ANOTACIJA

Alkoholio vartojimas nėštumo metu išlieka rimta socialine ir visuomenės sveikatos problema Lietuvoje. Vaisiaus alkoholinis sindromas (VAS) sukelia ilgalaikius fizinius, psichinius ir socialinius sutrikimus vaikams, todėl reikalinga kompleksinė pagalba tiek vaikui, tiek jo globėjams. Tyrimas atskleidė, kad globėjai, auginantys vaikus su VAS, susiduria su dideliais iššūkiais – vaikų elgesio ir emocijų valdymu, informacijos bei specialistų trūkumu, perdegimu ir emociniu nuovargiu. Siekiant užtikrinti efektyvią globą, būtina stiprinti socialinės pagalbos sistemą, plėtoti psichologinės pagalbos ir atokvėpio paslaugas, rengti metodinę medžiagą apie VAS ypatumus. Globa šeimos aplinkoje yra tinkamiausia šiems vaikams, nes užtikrina emocinį stabilumą, prierašumą ir socialinę integraciją. Tyrimo rezultatai pabrėžia tarpdisciplininio požiūrio svarbą ir koordinuotos paramos poreikį globos šeimoms, auginančioms vaikus su VAS.

Raktinės sąvokos: Vaisiaus alkoholinis sindromas (VAS); globėjai; vaiko globa šeimoje; socialinė pagalba.

IVADAS

Alkoholio vartojimas nėštumo metu išlieka viena aktualiausių socialinių ir visuomenės sveikatos problemų Lietuvoje. Nepaisant didėjančio informuotumo apie alkoholio žalą, daugelis moterų vis dar patiria įvairias priklausomybes ir socialines rizikas, kurios tiesiogiai veikia būsimų vaikų sveikatą ir gyvenimo kokybę (Lange ir kt., 2017). Vaisiaus alkoholinis sindromas (toliau - VAS) yra viena sunkiausių alkoholio vartojimo nėštumo metu pasekmių, sukelianti negrįžtamus fizinius, pažintinius ir elgesio sutrikimus. Tačiau šio reiškinio poveikis neapsiriboja medicinine sritimi – jis turi reikšmingų socialinių pasekmių tiek vaikui, tiek jo šeimai bei visai globos sistemai (Chudley, 2017). Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis (2023), daugiau nei trečdalyje šeimų, kurioms taikoma atvejo vadyba, tėvai ar vienas iš tėvų turi priklausomybę nuo alkoholio. Tėvai, auginantys vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu, patiria daug sunkumų, ypač jeigu patys vartoja alkoholį ir turi neigiamas vaikystės patirtis (NVP). „*Sudėtingas VAS sergančių vaikų elgesys gali padidinti NVP riziką (pvz., smurtą artimoje aplinkoje, fizinį, emocinį smurtą) ir sukelti sunkumų tėvams, iš kurių kai kurie patys yra patyrę NVP ir jiems sunku auginti vaiką, turintį įvairių sutrikimų*“ (Tan ir kt., 2022, psl.8). Vaisiaus alkoholinio sindromo pasekmės vaiko raidai lemia didelį kompleksinės pagalbos poreikį, tačiau šį procesą dažnai apsunkina biologinių tėvų priklausomybės ir sudėtingos socialinės aplinkybės. Negebant įveikti šių iššūkių, vaikai su VAS patenka į globos sistemą. Dėl to dalis vaikų, gimusių su VAS, patenka į globos sistemą, kur jiems kyla papildomų iššūkių dėl vystymosi, elgesio ir socialinės adaptacijos sunkumų. Pasak Vasiliauskaitės (2023), VAS turintys vaikai dažnai patiria atskirties, stigmatizacijos ir integracijos problemas tiek švietimo, tiek socialinės priežiūros institucijose. Tai rodo, kad vaisiaus alkoholinis sindromas nėra tik sveikatos klausimas – tai kompleksinė socialinė problema, reikalaujanti tarpdisciplininio požiūrio ir koordinuotos pagalbos.

Tyrimai pabrėžia, kad vaikų, turinčių VAS, globos ir priežiūros procesas reikalauja specifinių žinių ir išteklių, kurių dažnai trūksta Lietuvos globos institucijose (Popova ir kt., 2017). Socialiniai darbuotojai susiduria su sunkumais užtikrinant tokių vaikų ugdymo, emocinius bei socialinius poreikius. Todėl būtina išsamiai analizuoti VAS turinčių vaikų padėtį globos sistemoje ir ieškoti būdų, kaip stiprinti jų socialinę integraciją bei paramą globėjams.

Tyrimo problema: Kokia socialinė pagalba reikalinga globėjams, globojantiems vaikus su VAS?

Objektas: Socialinės pagalbos galimybės globėjams, globojantiems vaikams su VAS.

Straipsnio tikslas: Išanalizavus vaikų su VAS globos ypatumus, atskleisti socialinės pagalbos galimybes globėjams, globojantiems šiuos vaikus.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti vaisiaus alkoholinį sindromą, identifikuojant socialines, psichologines, fiziologines pasekmes vaiko raidai.
2. Apžvelgti vaiko globos šeimoje reikšmę vaiko raidai.
3. Atskleisti patiriamus iššūkius, globojant vaikus su VAS.
4. Apibūdinti socialinės pagalbos galimybes globėjams, globojantiems vaikus su VAS.

Darbo metodai: Rengiant straipsnį taikyti teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Atlikta mokslinės literatūros, teisės aktų ir institucinių dokumentų analizė, siekiant atskleisti vaisiaus alkoholinio sindromo sampratą, jo poveikį vaiko raidai bei globėjų patiriamus iššūkius. Analizuoti Lietuvos ir užsienio moksliniai šaltiniai, nagrinėjantys vaikų, turinčių VAS, globos ypatumus ir socialinės pagalbos galimybes.

Empirinio tyrimo duomenims gauti taikytas kokybinio pusiau struktūruoto interviu metodas. Tyrime dalyvavo 5 globėjai, globojantys vaikus, turinčius vaisiaus alkoholinį sindromą. Interviu metu siekta atskleisti globėjų patirtis, globojant vaikus su VAS, jų patiriamus iššūkius bei gaunamos socialinės pagalbos vertinimą. Gauti duomenys analizuoti taikant kokybinę turinio analizę, išskiriant pagrindines temines kategorijas.

Taip pat taikytas sisteminės analizės metodas, kuris leido apibendrinti teorinių ir empirinių duomenų rezultatus bei identifikuoti pagrindines socialinės pagalbos kryptis globėjams, globojantiems vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu.

VAISIAUS ALKOHOLINIS SINDROMAS IR JO POVEIKIS VAIKO RAIDAI

Vaisiaus alkoholinis sindromas (VAS) tai sudėtingas bei nepagydomas sutrikimas, atsirandantis dėl alkoholio vartojimo nėštumo metu. VAS pasireiškia ne tik fiziniais sutrikimais, bet ir per emocinius bei elgesio sutrikimus, kurie daro didelę įtaką socialinei vaiko integracijai. Pasak Kalinauskienės ir Liubšio (2012), vaikai turintys vaisiaus alkoholinį sindromą, turi problemų su adaptacija ir prisitaikymu, kadangi turi menką savireguliaciją, pasireiškia impulsyvumas, dėmesio stoka, saviraiškos sunkumai, sudėtingas kalbos suvokimas, turi sulėtėjusį mąstymą, blogus problemų sprendimo įgūdžius. Tokie vaikai neretai būna dezorientuoti laike ir erdvėje, todėl jiems sunku laikytis taisyklių planuoti veiksmus ar suvokti savo elgesio pasekmes.

Vaikai turintys vaisiaus alkoholinį sindromą negeba kontroliuoti savo emocijų dėl to jam kyla bendravimo problemų, jiems sunkiau pritapti kolektyve, užmegzti santykius su bendraamžiais, išlaikyti ryšį su suaugusiais. VAS vaikai dažnai patiria atstūmimą ar nesupratimą, todėl dažnai susiduria su žema saviverte ir agresijos protrūkiais. Tokie elgesio sunkumai ilgainiui gali lemti didesnę socialinę atskirtį ir riziką. Kalinauskienės ir Liubšio (2012, psl. 97) atliktas tyrimas parodė, kad „90% turi psichikos sveikatos problemų, 60% pasireiškia mokymosi sunkumai, 60% turi problemų su įstatymų laikymusi, 50% pasireiškia neadekvatus seksualinis elgesys, o 45% vartoja narkotikus ar alkoholį“. Tokie duomenys rodo, jog vaisiaus alkoholinis sindromas nėra vien medicininė diagnozė, bet ir socialinė problema.

Vaikai turintys šį sindromą, dažnai patenka į globos sistemą, kur jų raidos ir socialinės integracijos procesas tampa dar sudėtingesnis. Kalinauskienė ir Liubšys (2012, psl. 97) pabrėžia, kad „ypatingai svarbi yra ankstyvoji reabilitacija, kuri didele dalimi nulemia vaikų su VAS tolesnę prognozę.“ Tinkamai organizuota ugdymo ir socialinės paramos sistema padeda vaikui įgyti bendravimo įgūdžių, išmokti kontroliuoti elgesį ir didina jo savarankiškumą. Dėl to sistemingas logopedų, psichologų, socialinių pedagogų bei socialinės darbuotojų įsitraukimas ženkliai pagerina vaiko gebėjimą prisitaikyti aplinkoje. Deja, Lietuvoje vis dar stringa globos procesai ir globos sistema nėra tobula. Taip pat globojamiems vaikams yra sudėtinga surinkti anamnezę, kurį labai reikalinga nustatyti šiam sindromui, bei diagnozuoti vaisiaus alkoholinį sindromą. Daugiau nei 9 iš 10 sergančių VAS turėjo daug gretutinių ligų, tokių kaip elgesio sutrikimų, klausos, psichikos sutrikimai, bendravimo sutrikimai susiję su kalbos supratimu, o daugiau nei pusė vaikų turėjo

dėmesio deficitą arba hiperaktyvumo sutrikimą. Tokie tyrimų rezultatai rodo, kad dažnai tokiems vaikams nustato ne tikslią diagnozę, o preliminarą ir tai apsunkina kokybiškos pagalbos teikimo galimybes. Globojamiems vaikams dažnai sudėtinga surinkti tikslią anamnezę, kuri yra itin svarbi baisios alkoholiniam sindromui nustatyti, nes dažnai nėra galimybės gauti patikimos informacijos. Apie biologinį tavų gyvenimo būdą ir neštumo eigą. Dažnai tokiems vaikams nustatomi elgesio ir emocijų sutrikimai, autizmo spektro sutrikimai arba protiniai atsilikimai (Kalinauskienė, 2012).

Apibendrinant galima sakyti, kad VAS turi ilgalaikių pasekmių ne tik vaiko sveikatai bet ir socialinei adaptacijai bei raidai. Dėl elgesio sunkumų bei pažintinių gebėjimų šie vaikai susiduria su didesniais iššūkiais mokykloje, ryšio kūrimu, saviraiškoje, santykiuose. Todėl svarbu užtikrinti, kad jų priežiūra būtų kompleksinė, orientuota ne tik į vaiką, bet į jį auginančius asmenis, siekiant sėkmingos socialinės integracijos, būtina ankstyva diagnostika, visuomenės švietimas bei specializuota socialinė pagalba.

VAIKO GLOBA ŠEIMOJE IR JOS REIKŠMĖ VAIKO RAIDAI

Globa tai valstybės numatyta priemonių visuma užtikrinanti, kad vaikas likęs be tėvų priežiūros būtų apsuptas saugia aplinka, kur galėtų augti visaverčiu žmogumi. Globėju gali tapti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, kuris prisiima atsakomybę už vaiko priežiūrą, auklėjimą, ugdymą, gina jo teises ir atstovauja jo interesus. Globa vaikui nustatoma tuo metu, kai tėvai dėl įvairių priežasčių negali patys juo pasirūpinti, tai gali būti susiję su priklausomybėmis, sveikatos problema, socialinių įgūdžių stoka, netinkamu elgesiu su vaiku. Tokiu atveju, valstybė siekia užtikrinti, kad vaikai patektų į aplinką, kurioje būtų patenkinti fiziniai ir emociniai poreikiai (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2023).

Van IJzendoorn ir kt. (2020) teigia, kad globa šeimoje yra tinkamiausia aplinka vaiko augimui, nes suteikia emocinį stabilumą, nuolatinį palaikymą bei artumo jausmą. Šeimos aplinkoje vaikas gali jaustis saugus ir svarbus bei kurti tinkamą prierašumo ryšį, kuris yra emocinės ir socialinės raidos pagrindas. Tyrimai rodo, kad vaikai, augantys šeimoje geba geriau save vertinti, stiprėja socialiniai įgūdžiai, geba užmegzti ryšį ir palaikyti santykius. Šeimos aplinka skatina atsakomybės jausmą ir padeda formuoti pasitikėjimą savimi. Van IJzendoorn ir kt. (2020) nurodo, jog nepaisant gerų ketinimų, į institucinę globą patekę vaikai, neretai jaučia emocinę atskirtį. Dėl didelio vaikų skaičiaus, personalo kaitos ir riboto individualaus dėmesio, vaikai esantys institucinėje globoje dažnai nesulaukia tinkamos reakcijos bei nėra tinkamai atliepiami kiekvieno vaiko poreikiai, o tai lemia ir formuoja emocinės raidos vėlavimą. Tokie vaikai dažnai patiria dėmesio koncentracijos sunkumus, socialinės adaptacijos problemas bei nerimą. Ypatingai tai išgyvena vaikai su specialiais poreikiais. Vaikai turintys vaisiaus alkoholinį sindromą labai aštriai susiduria su didesniais emociniais ir elgesio iššūkiais. Tokiems vaikams būtina stabili, individualizuota bei palaikanti aplinka. „Dėl prenatalinio alkoholio poveikio jų smegenų veikla dažnai būna sutrikusi – pasireiškia dėmesio ir atminties problemos, impulsyvumas, emocinės savireguliacijos sunkumai“ (Kalinauskienė ir Liubšys, 2012, psl. 97) Dėl to vaikai, turintys vaisiaus alkoholinį sindromą, ypač jautriai reaguoja į pokyčius, vykstančius jų gyvenime, tokiems vaikams yra labai svarbu turėti dienos struktūrą, pastovaus gyvenimo ritmą bei patikimus santykius su suaugusiais, kurie geba kurti stabilų ryšį bei saugu prierašumą. Jų emociniam stabilumui yra būtinas individualus dėmesys, empatija bei pastovumas, būtent globa šeimoje gali tai suteikti.

Globa šeimoje leidžia į individualius metodus įtraukti specialistų komandą, tokius kaip socialiniai pedagogai, logopedai, psichologai, kineziterapeutai, ergoterapeutai ir suteikti vaikui struktūrizuotą emocinį palaikymą, kurio institucijose dažnai trūksta. Lange ir kiti (2017) pabrėžia, kad VAS turintys vaikai dažnai patenka į socialinės rizikos grupes, todėl jiems reikalinga individuali ir platesnė pagalbos sistema, kuri padėtų vaikui išmokyti socialinių įgūdžių bei geriau suprasti savo emocijas, kaip jas valdyti bei prisitaikyti prie visuomenės normų.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba teigia, kad Lietuvoje globa šeimose laikoma prioritetine forma. Tačiau, kaip rodo praktika, nuolatiniai globėjai bei budintys globėjai dažnai susiduria su sunkumais, kadangi trūksta žalių koridorių, trūksta specialistų žinių apie vaikų

raidų sutrikimus. Trūksta psichologinės pagalbos bei nuolatinių konsultacijų. Susidūriant su tokiais problemomis, globėjams dažnai pritrūksta motyvacijos globoti vaikus su specialiaisiais poreikiais. Dėl to itin svarbu užtikrinti kompleksinę pagalbos sistemą, kuri padėtų globėjams tinkamai pasiruošti globoti vaikus su specialiaisiais poreikiais. Sistema reikalinga tam, kad ne tik įgalinti bei motyvuoti, bet ir remti visų globos procesų metu.

Apibendrinant galima sakyti, kad vaikams, turintiems VAS, šeimos aplinka yra pati geriausia globos forma, kadangi šeimoje vaikas galės gauti emocinę saugumą, artumą ir individualų dėmesį. Globa šeimoje, lyginant su institucinėmis priežiūros formomis, yra palankesnė ne tik vaiko emocinei gerovei, bet ir jo ilgalaikiam socialinei adaptacijai. Siekiant užkirsti kelią globos atsisakymo, būtina stiprinti šeimos modeliu, grindžiamas paslaugas, didinti į globėjų kompetencijas apie VAS ir užtikrinti tarpinstitucinį specialistų bendradarbiavimą.

GLOBĖJŲ PATIRIAMO IŠŠŪKIAI GLOBOJANT VAISIAUS ALKOHOLINĮ SINDROMĄ TURINČIUS VAIKUS

Globėjai, globojantys vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu, patiria daugybę socialinių iššūkių. Tokių vaikų auginimas reikalauja ypatingai daug dėmesio bei nuolatinės priežiūros, nes vaikai yra impulsyvūs, jų emocijos yra nestabilios, jie turi prierašumo sutrikimus, savisaugos instinkto nebuvimas, dėmesio sutrikimas bei kiti socialiniai iššūkiai, susiję su santykių kūrimu. Dėl to globėjai dažnai patiria emocinį nuovargį, bejėgiškumo jausmą ir perdegimą, ypač jei neturi reikiamų žinių ar paramos. Lange ir kt. (2017) teigia, kad vaikai, turintys vaisiaus alkoholinį sindromą, susiduria su dėmesio koncentracijos, impulsyvumo, savikontrolės ir socialinės adaptacijos sunkumais. Todėl globėjai dažnai susiduria su situacijomis, kuriose reikalaujama daug žinių emocinės stiprybės bei kantrybės.

Emocinis nuovargis - tai dažniausiai aprašomas globėjų patiriamas iššūkis. Globėjai patiria stresą dėl vaiko elgesio ir nenusipėjamų veiksmų. Tradiciniai auklėjimo metodai neveikia vaikų, sergančių vaisiaus alkoholiniu sindromu. Tan ir kiti (2022) atliktam tyrime atskleidžiama, kad didžioji dalis vaikų, turinčių vaisiaus alkoholinį sindromą patyrė ankstyvas neigiamas patirtis - smurtą, nepriežiūrą ar gyvenimą šeimoje, kur vartojamas alkoholis. Tokios vaikų patirtys dar labiau apsunkina vaiko elgesį, o globėjams tampa labai sudėtinga teisingai auklėti bei padėti vaikams. Shea ir kiti (2024) pabrėžia, kad vaikai, turintys raidos ar intelekto sutrikimų, dažnai atsiduria globoje. Šių vaikų priežiūra reikalauja daug globėjų išteklių, emocinių, fizinių ir kitų. Tuo tarpu globėjai ne visada gauna tinkamą pagalbą, o tai lemia labai didelį emocinį krūvį perdegimą ir galimybę tinkamai rūpintis vaiku. Tokie vaikai dažnai turi miego sutrikimų, todėl globėjai ne visada gali ilsėtis, nuolatinis nuovargis lemia fizinį perdegimą ir sveikatos problemų atsiradimą, todėl globėjams būtina teikti ir poilsio galimybes. Howlett ir kiti (2019, psl. 2), nurodo, kad „*tūkstančiai šeimų siekia gauti VAS diagnozę savo vaikams ir išreiškia susirūpinimą dėl trūkstamų paslaugų*“. Tad galima daryti prielaidą, kad norintys gauti pagalbą globėjai dažnai lieka be paslaugų ir informacijos. Minėti autoriai, taip pat pažymi „*tik maža dalis vaikų, turinčių VAS, yra atpažįstami, o tai gali būti susiję su sveikatos specialistų žinių trūkumu*“. Vadinas, globėjai neretai turi patys ieškoti informacijos, kaip auginti vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu ir spręsti kasdienes problemas. Savaimė suprantama informacijos stoka didina įtampą ir nuolatinį stresą kuris turi įtakos ir fizinei bei psichologinei globėjų sveikatai.

Socialinės paramos ir kitų paslaugų trūkumas – dar viena problema, kurią akcentuoja globėjai. Shea ir kt. (2024) teigia, kad vaikai, turintys raidos ar intelekto sutrikimų, dažniau patenka į globą nei kiti bendraamžiai. Pabrėžiama, kad vaikai dažnai turi rimtų raidos, psichikos ir fiziologinės sveikatos problemų, kurios susijusios su ankstyvomis traumomis. Vadinas, į globą patenka vaikai, kuriems reikia daug daugiau priežiūros ir specialistų dėmesio. Remiantis tyrimais ir Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2023) duomenimis, specializuota pagalba globėjams nėra pakankamai išvystyta. Globėjai stokoja informacijos apie VAS, psichologines pagalbas, kad įgyti žinių kaip elgtis su tokiais vaikais.

Apibendrinant galima teigti, kad globojant vaiką su VAS, globėjai patiria daugybę iššūkių, kuriuos lemia sudėtingas vaikų elgesys, trauminių patirčių pasekmės, specialistų pagalbos stoka

bei informacijos nepakankamumas. Tyrimai rodo, kad globėjams būtina teikti specializuotą pagalbą. Tokia kompleksinė pagalba sumažins globėjų patiriamą stresą bei padės vaikams su VAS lengviau adaptuotis bei integruotis socialinėje aplinkoje.

TYRIMO METODIKA

Siekiant atskleisti globėjų išgyvenimus, iššūkius bei gaunamą pagalbą globojant vaikus su VAS sindromu, buvo pasirinkta kokybinio tyrimo metodologinė prieiga. Kaip pažymi Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017 psl. 69), cituojama pagal Poteliūnienę, (2017), kokybiniai tyrimai leidžia „*tyrinėti situacijas ir įvykius natūralioje aplinkoje bei siekia aprašyti ar suprasti tyrimo reiškinių, atskleisti pojūčių, patirties ir išgyvenimų prasmę*“, kai norima pažinti reiškinį ne per statistinius duomenis, o per dalyvių pasakojimus ir jų išgyvenimo prasmę. Kaip pabrėžia Poteliūnienė (2017, p.70), kokybinis tyrimas remiasi interpretacine paradigma, kai svarbu „*suprasti socialinių veikėjų elgesį konkrečiuose kontekstuose ir situacijose*“.

Tyrimo duomenys rinkti naudojant pusiau struktūruotą interviu, kurį sudarė tokios temos: globėjų patiriami iššūkiai kasdieninėje veikloje bei gaunama pagalba įveikiant iššūkius. Tyrimo duomenys surinkti 2025 m. spalio - lapkričio mėn., atliekant nuotolinius penkis individualius interviu su tyrimo dalyviais, naudojant „Messenger“ pokalbių programėlę. Tyrimo dalyviai – vienas nuolatinis Globėjas ir keturi budintys Globėjai – pasirinkti taikant kriterinę atranką, atsižvelgiant į jų patirtį globojant vaikus. Visi tyrimo dalyviai turėjo patirties globojant vaikus su VAS sindromu, gyvena mieste (darant prielaidą, kad pagalbos galimybių esant poreikiui yra daugiau miestuose, nei kaimiškose vietovėse).

Kokybinio tyrimo duomenims analizuoti pasitelkta teminė analizė, kuri pasak Braun ir Clark (2006) yra metodas, skirtas atpažinti, analizuoti ir aprašyti duomenyse esančias temas (modelius). Teminę analizę sudaro šie etapai: susipažinimas su duomenimis (kartotinis duomenų skaitymas, ieškant prasmės, modelių, pasikartojimų ir pan.), pradinių kodų sukūrimas (duomenų organizavimas ir jungimas į prasmines grupes), temų paieška (kodų apjungimas į bendras temas, temų žemėlapis sukūrimas bei potemių išskyrimas), temų peržiūra (temų vidinio homogeniškumo ir išorinio heterogeniškumo įvertinimas, kai duomenys temose turi prasmingai sietis tarpusavyje, o tarp temų turi būti aiškūs ir atpažįstami skirtumai), temų pavadinimų formulavimas ir apibrėžimas (temos „esmės“ nustatymas ir įvertinimas, kokį duomenų aspektą kiekviena tema atspindi), ataskaitos rengimas aprašomos temos, iliustruojama duomenų ištraukomis (Braun ir Clark, 2006). Tyrimo duomenų analizės procese buvo išskirtos šios temos: vaisiaus alkoholinį sindromą turinčių vaikų emocijų ir elgesio valdymo iššūkiai, globėjų patiriamas stresas, nuovargis bei jų įveikos būdai, pagalbos ir socialinių paslaugų stoka, globėjų motyvacija globos procese, globėjų patiriami iššūkiai socialinėje aplinkoje.

Tyrime buvo laikomasi pagrindinių tyrimo etikos principų (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017): informuotas sutikimas užtikrinamas tyrimo dalyviams pateikiant pilną informaciją apie vykdomą tyrimą, jo tikslą, eigą, supažindinama su jų teisėmis ir gavus savanorišką žodinį sutikimą, pradedami rinkti duomenys. Konfidencialumo principas įgyvendinamas koduojant tyrimo dalyvius, nenurodant jų tapatybę atskleidžiančių duomenų, taip pat analizės procese, kuomet pristatomi rezultatai yra vengiama pateikti detales, kurios galėtų atskleisti globėjų tapatybes ar identifikuoti jų darbo vietas.

TYRIMO REZULTATAI

Žemiau pateikiami tyrimo rezultatai, kurie atsispindi šešiose grupėse: vaisiaus alkoholinį sindromą turinčių vaikų emocijų ir elgesio valdymo iššūkiai, globėjų patiriamas stresas, nuovargis bei jų įveikos būdai, pagalbos ir socialinių paslaugų stoka, globėjų motyvacija globos procese, globėjų patiriami iššūkiai socialinėje aplinkoje.

VAISIAUS ALKOHOLINĮ SINDROMĄ TURINČIŲ VAIKŲ EMOCIJŲ IR ELGESIO VALDYMO IŠŠŪKIAI

Benson, Mughal, Dimitriou ir Halstead (2023), teigia, kad elgesio problemos vaikams, turintiems VAS sindromą, dažnai yra susijusios su sunkumais suprasti socialines normas, be to vaikų elgesio problemos pasireiškia kartu su nepalankiomis socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis bei įvairiomis aplinkos traumomis. Pažymima, kad trauminių patirčių ir neurologinių pažeidimų sąveika yra siejama su agresyvaus elgesio pasireiškimu. Globėjų pasakojimai atskleidė, kad jie nuolat patiria globojamų vaikų, turinčių VAS sindromą, impulsyvumą, agresijos priepuolius. Moteris kalbėdama apie globojamos mergaitės elgesį mini: „*Jinai neklauso, nevaldoma, užsispiria, pradeda rėkti ir verkti, jei kas ne taip. Tiesiog nesuvaldoma.*“ (G3). *Jis emocijas reiškė per veiksmus – ypač per kandimą. Nežinodavai, ar kanda iš džiaugsmo, ar iš pykčio. Reikėdavo jį visą laiką stebėti.*“ (G5). Tokios globėjų patirtys patvirtina literatūroje aprašoma vaisiaus alkoholinio sindromo turinčių vaikų savybes. Tai yra emocijų kontrolės ir socialinės integracijos sunkumai, dėl ko šeimos dažnai išgyvena stresą bei tarpasmeninius konfliktus.

Dylag ir kt. (2021), nurodo, kad daugiau kaip pusė vaikų su VAS sindromu patiria miego sutrikimus, kurie pasireiškia vėlyvu užmigimu, prabudimais naktį, parasomnijomis, miego kvėpavimo sutrikimais ir dieniniu mieguistumu. Globėja pasakoja, kad „*vaikas buvo labai aktyvus dieną, o naktį neramus. Miegas sutrikęs – naktimis beveik nemiegodavo, tai sekino visą šeimą.*“ (G4). Panašia patirtimi dalinasi ir kita globėja, kuri teigė, kad „*sunkiausia būdavo eiti miegoti, laikytis tvarkos. Emocijos iššokinėja, rėkimas, verkimas, kartais net kandžiojasi ir spardosi.*“ (G2). Tokie vaikų su VAS sindromu miego sutrikimai, emocijų nepastovumas, sąlygoja iššūkius, laikantis kasdieninės rutinos, o jos nebuvimas ar nepaisymas lemia didžiausius sunkumus globėjų šeimose.

Vaisiaus alkoholinį sindromą turintys vaikai gali patirti reikšmingų kognityvinių, atminties ir funkcijų sunkumų, kurie gali paveikti jų mokymąsi mokykloje, gyvenimą namuose bei socialinę veiklą t.y. trumpalaikės atminties, mokymosi, informacijos įsisavinimo, savireguliacijos ir socialinio suvokimo sutrikimai (Gardner, 2000; Sanders ir Buck, 2010). Globėjai pabrėžia, kad vaikai patiria įvairių sunkumų mokyklose – elgesio bei mokymosi. Sanders ir Buck (2010), teigia, kad šeimos globojančius vaisiaus alkoholinį sindromą turinčius vaikus, nuolat patiria įvairius iššūkius, kurie turi poveikį šeimos narių psichinei sveikatai, tarpusavio santykiams. Globėjų patirtis atskleidžia, kad globojamo vaiko elgesys veikia visą šeimą. Tarp šeimos narių kyla įtampa nuovargis ir konfliktai: „*man sunkiausia, kad mano kiti vaikai mato, kaip jis elgiasi. Visai šeimai labai sunku, morališkai pavargsti.*“ (G3).

Apibendrinant galima teigti, kad vaisiaus alkoholinis sindromą turintys vaikai pasižymi ryškių emocijų, elgesio ir savireguliacijos sunkumais, kurie pasireiškia impulsyvumu, agresijos protrūkiais, miego sutrikimais bei sunkumais laikantis kasdieninės rutinos. Šie iššūkiai turi tiesioginį poveikį globėjų kasdienybei ir didina jų patiriamą emocinę bei psichologinę įtampą.

GLOBĖJŲ PATIRIAMAS STRESAS, NUOVARGIS BEI JŲ ĮVEIKOS BŪDAI

Kaip pažymi Bobbit ir kt. (2016) globėjai patiria aukšto lygio stresą. Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė, kad globėjai kiekvieną dieną patiria emocinį pervargimą, stresą ir vidinį nuovargį, tačiau jie stengiasi rasti būdus individualiai su tuo tvarkytis. Globėjų nuovargis tampa lėtinis ir ilgalaikis, o pervargimas dažnai paveikia ir šeimos santykius „*Pusantrų metų gyvenom atskiruose aukštuose – aš viršuje, kad galėčiau išsimiegoti prieš darbą, o žmona apačioje su vaiku. Susitardavom, kada galim pasimatyti.*“ (G5) „*Paskutinį metų jaučiu, kad pavargau. Bet išleidžiu į mokyklą, apsiperku, pasivažinėju – ir visai nieko.*“ (G3).

Fizinė veikla bei aktyvumas padeda globėjams įveikti patiriamą stresą. Globėjas pasakoja apie savireguliaciją per ėjimą: „*gyveni tame nuolatiniam strese, bet turi susitaikyti, kad taip yra. Kartais tiesiog išeinu pasivaikščioti, kad atsigaučiau.*“ (G2), o kiti globėjai semiasi stiprybės gamtoje: „*muzikos klausausi, išvažiuoju į gamtą, pažvejoti, prie laužo pasėdėti – tas padeda.*“ (G1). Globėjai atskleidžia, kad nuolatinis rūpinimasis vaiku labai išsekina: „*miego beveik*

nebūdavo. Vaikas naktį nemiegodavo, dieną labai aktyvus. Pavargsti ne tik fiziškai, bet ir morališkai.“ (G4).

Artimos socialinės aplinkos palaikymas ir parama yra svarbi padedant įveikti įtampą bei stresą. „*Padeda artimųjų palaikymas, kai kas paklausia, kaip laikaisi, kai gali išsikalbėti.“ (G4).* Tyrimai rodo, kad globėjai, auginantys vaikus su sutrikimais, dažnai patiria perdegimą, jei nėra suteikiamos psichologinės pagalbos ar atokvėpio galimybės.

Apibendrinant galima teigti, kad globėjai, globojantys vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu, patiria nuolatinį emocinį ir fizinį nuovargį bei aukštą streso lygį. Nors globėjai taiko individualias įveikos strategijas, tokias kaip fizinis aktyvumas, artimųjų palaikymas. Šios priemonės dažnai nėra pakankamos, todėl išryškėja profesionalios pagalbos. Yra tokio paslaugų poreikis.

PAGALBOS IR SOCIALINIŲ PASLAUGŲ STOKA

Globėjų nuolat patiriamas stresas aktualizuoja poreikį gauti profesionalią pagalbą, kadangi savipagalbos būdai, tokie kaip fizinis aktyvumas (pasivaikščiojimas) arba meditacinės praktikos (muzikos klausymasis ir pan.) gali būti nepakankami, kad padėtų sumažinti stresą ir nuovargį. Globėjų poreikis pailsėti ir atsitraukti nuo kasdienės rutinos bei patiriamų iššūkių, aktualizuoja laikino atokvėpio paslaugos poreikį: „*reikalingas reguliarus poilsis, nes išvargina labai.“ (G5).*

Wilkins ir kt., (2013) nurodo, kad globėjų patiriamą stresą sąlygoja informacijos nepakankamumas: sveikatos priežiūros specialistai nėra linkę skirti pakankamai dėmesio ir laiko aptarti VAS simptomus, pasekmes arba vaiko VAS istorija nėra žinoma. Tyrimas atskleidė, kad globėjai stokoja specifinių žinių apie vaisiaus alkoholinį sindromą bei galimus pagalbos būdus: „*tokių mokymų nėra. Apie alkoholio sindromą niekur nekalba.“ (G3), „Nieko nesulaukiau nei iš socialinių darbuotojų, nei iš psichologų. Tiesiog nebuvo kam padėti.“ (G2).* Vienas iš dalyvių atskleidė tai, kad neretai susiduria su tokia situacija, kad net specialistai nėra girdėję apie tokį sindromą „*Kai kuriems specialistams net naujiena, jie pirmą kartą girdi, kas tas sindromas.“ (G1).* Svarbu ir tai, kad tyrimo dalyviai pasakoja apie tai, kad vaisiaus alkoholinio sindromo diagnostika Lietuvoje yra pakankamai sudėtinga, kadangi diagnozės retai patvirtinamos dėl ribotų genetinių ir neurologinių tyrimų galimybių. Tokiems tyrimams atlikti reikalingas biologinių tėvų dalyvavimas, kadangi šias būkles nustato genetikai „*Neurologas sakė, kad Lietuvoje šitų diagnozių beveik netvirtina, reikia genetikų.“ (G2).*

Globėjų patirtis išryškino sisteminės informacijos sklaidos nebuvimą: „*teko informacijos ieškotis patiems. Globos centras nedavė jokios išsamios medžiagos.“ (G4)* bei patys tapo informacijos sklaidėjais „*Mes daugiau mokinom specialistus, negu specialistai žinojo apie tai.“ (G5),* tad globėjai siūlo konkrečius sprendimus, kaip užtikrinti informacijos prieinamumą: „*reikėtų turėti metodinę medžiagą – glaustą, patikimą informaciją, kad nereikėtų naktimis ieškoti visko internete.“ (G5).* Šalia informacinės-metodinės pagalbos būtina kurti prieinamą pagalbos infrastruktūrą: „*kai tik pradedama globa, turi būti suteikiama pilna informacija – ką tai reiškia, kokie sunkumai laukia, kaip padėti vaikui.“ (G4).* Tokie pastebėjimai rodo, kad yra būtinybė stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp globos sistemos ir medicinos paslaugų.

Apibendrinant galima teigti, kad globėjai susiduria su ryškiai informacijos, specializuotų paslaugų ir profesionalios pagalbos stoka. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog trūksta specialistų, turinčių pakankamai žinių apie vaisiaus alkoholinį sindromą, taip pat nėra sistemingos informacijos, sklaidos ir metodinės pagalbos, o tai apsunkina globėjų galimybes tinkamai reaguoti į vaikų poreikius.

GLOBĖJŲ MOTYVACIJA GLOBOS PROCESU

MacGregor, Rodger, Cummings ir Leschied (2006) nurodo, kad asmenis globoti vaiką motyvuoja įvairūs vidiniai motyvai. Vienas jų – altruizmas, kuris reiškia norą padėti vaikams, suteikti vaikams stabilią aplinką ir globoti dėl meilės vaikams. Tyrime dalyvavę globėjai pasakoja: „*paėmėm vaiką – negalim jo atsisakyti. Tiesiog negalim.“ (G1), „supranti, kad reikia padėti, nors*

ir labai sunku.“ (G2). Globėjų veiklą palaiko pareigos, prasmės ir meilės jausmas, nepaisant daugybės sunkumų, kuriuos jie patiria.

Nepaisant to, kad globėjai turi norą padėti vaikams, tačiau kaip pastebi MacGregor, Rodger, Cummings ir Leschied, (2006), jog daugelis globėjų nusprendžia atsisakyti globos dėl jaučiamo paramos trūkumo sau ir savo globojamiems vaikams. Globėjų patirtis atskleidžia, kad tokio palaikymo jie tikisi tiek iš bendruomenės, kurioje gyvena, tiek iš specialistų. Pavyzdžiui, globėjai kalba apie tai, kad komandinė pagalba bei bendruomenės palaikymas yra labai svarbūs „*Globėjai imdami tokį vaiką turi būti įsitikinę, kad aplink bus komanda, kuri padės dirbti su vaiku.*“ (G4), tokią pačią mintį išsakė ir kiti globėjai: „*vieniems su tuo susitvarkyti labai sunku – reikia gerų žmonių aplinkui.*“ (G5). Toks požiūris rodo, kad globėjai savo veiklą vertina kaip aš augimą, kuriai būdinga meilė ir atsidavimas. Išorinės specialistų pagalbos poreikį parodo ir MacGregor, Rodger, Cummings ir Leschied, (2006), kurie teigia, kad globėjų motyvacijos palaikymui, pasitenkinimui savo vaidmeniu itin svarbus atviras bendravimas ir geri santykiai tarp globėjų ir globos institucijų darbuotojų. Svarbu, kad globėjų darbas būtų vertinamas ir pripažįstamas globos institucijų darbuotojų ir aplinkinių. Globėjų darbo pripažinimas už sudėtingas užduotis, kurias jie atlieka, gali būti dar vienas svarbus veiksnys, padedantis pagerinti jų išlaikymą globos sistemoje.

Nors globėjai patiria emocinį ir fizinį nuovargį, jų įsipareigojimas vaikams ir tikėjimas pagalbos prasme išlieka pagrindiniu motyvacinio variklio.

Atlikta analizė atskleidžia, kad globėjai, auginantys vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu, patiria daug visokių iššūkių tiek emocinių, tiek ir fizinių. Jų kasdienybėje visą laiką yra nuolatinis stresas, emociniai sunkumai, informacijos ir pagalbos trūkumai. Vis dėlto globėjai turi atsakomybės jausmą ir vidinę stiprybę. Globotojo patirtis rodo, kad sėkmingai globai būtina ne tik vidinė motyvacija, bet ir paramos sistema tiek vaikui, tiek pačiai globėjų šeimai, visuomenei ir specialistams.

Apibendrinant galima teigti, jog globėjų motyvacija globos procese remiasi vidiniais veiksniais, atsakomybės jausmo, altruizmu ir siekiu padėti vaikui. Tačiau tyrimo duomenys rodo, kad globėjų motyvacija išlaikymui itin svarbi nuosekli specialistų ir institucijų parama bendruomenės palaikymas bei globėjo darbo pripažinimas.

GLOBĖJŲ PATIRIAMAI IŠŠŪKIAI SOCIALINĖJE APLINKOJE

Globėjų patirties analizė atskleidė, jog švietimo sistemoje stokojama supratimo apie Vaisiaus alkoholinį sindromą turinčius vaikus, jų elgesį, emocijas. Globėjai patiria mokytojų nepasirengimą dirbti su tokiais vaikais, bei yra kaltinami, kai vaikai demonstruoja netinkamą elgesį. Vienas iš globėjų teigia, kad pastoviai sulaukia skambučių iš švietimo įstaigos „*kiekvieną savaitę mokytoja skambina, nesusitvarko su vaiku. Sako – darykit ką nors.*“ (G3).

Kitas globėjas kalbėjo apie informacijos stoką švietimo įstaigoje: „*mokyklos nesuprato, kas tas sindromas. Mums buvo sunku bendradarbiauti.*“ (G1). Globėjas teigia kad: „*reikėjo labai stipriai pakovoti, kad prasidėtų vertinimai ir pagalba vaikui. Kol nepradėjom reikalauti, niekas nejudė.*“ (G4).

Globėjų šeima ir artimieji gali tapti pagalbos šaltiniu, tačiau, jeigu artimiausia socialinė aplinka nėra palaikanti, tai gali tapti iššūkiu. Globėjai pasakoja, kad „*artima aplinka reaguodavo su gailėsčiu – ‘kam jums to reikia’.* Padėdavo tik labai kraštutiniais atvejais.“ (G5). Tuo pat metu šeimoje pasireikšdavo ir teigiamas vidinis palaikymas „*Mūsų biologiniai vaikai labai padėjo – sugebėjo sukurti ryšį su globojamu vaiku, padėjo mums visiems išlaikyti balansą.*“ (G5). Tokie pavyzdžiai sako apie tai, kad šeimą tampa pagrindinių resursų palaikyme, kai institucijas ne geba atliepti globėjų poreikius. Tyrimas atskleidžia, kad yra būtina stiprinti specialistų kompetencijas apie VAS, nes turi būti sukurta palaikanti aplinka.

Apibendrinant galima teigti, kad globėjai patiria reikšmingų iššūkių socialinėje aplinkoje, ypač švietimo sistemoje ir artimiausioje socialinėje aplinkoje. Informacijos apie vaisiaus alkoholinį sindromą, stoką specialistų nepasirengimas ir ribotų aplinkinių palaikymas apsunkina globėjų ir vaikų kasdienį funkcionavimą, todėl būtina stiprinti visuomenės informuotumą ir specialistų kompetencijas.

IŠVADOS

1. Vaisiaus alkoholinis sindromas yra kompleksinis sutrikimas, turintis ilgalaikį poveikį vaiko fizinei, psichinei ir socialinei sveikatai. Tokie vaikai dažnai patiria dėmesio, atminties emocijų, reguliavimo, kalbos ir elgesio sunkumus, kurie lemia prisitaikymo, mokymosi ir socialinės integracijos problemas. Vaisiaus alkoholinis sindromas ne tik medicininė, bet ir socialinė problema, turinti įtakos visai globos sistemai bei šeimos gyvenimo kokybei.

2. Globa šeimoje leidžia taikyti individualizuotus ugdymo ir pagalbos metodus, įtraukiant specialistų komandą, socialinius pedagogus, psichologus, logopedus. Globa šeimos aplinkoje yra tinkamiausia vaikui su vaisiaus alkoholiniu sindromu, nes tai padeda palaikyti emocijų, stabilumą, pastovumą, kurti prierašumą, o tai yra būtina vaiko psichosocialinei raidai. Tuo tarpu institucinėje globoje šie vaikai dažnai negauna reikiamo dėmesio ir paramos.

3. Tyrimas atskleidė, kad globėjai patiria įvairius iššūkius, kai tenka spręsti vaikų elgesio, hiperaktyvumo, miego sutrikimų ir emocijų nevaldymo problemas. Globėjai patiria didelį nuolatinį stresą, fizinį nuovargį, perdegimą, informacijos stoką ir pagalbos paslaugų trūkumą; jie patys turi ieškoti žinių apie vaisiaus alkoholinį sindromą ir net mokyti specialistus. Taip pat globėjai pabrėžė, kad yra didelis poreikis atokvėpio paslaugai, psichologinei pagalbai, nes globėjų pervargimas tiesiogiai veikia globos efektyvumą ir šeimos santykius.

4. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad globėjams, globojantiems vaikus su vaisiaus alkoholiniu sindromu, reikalinga kompleksinė socialinė pagalba. Svarbiausios pagalbos galimybės apima nuolatinę psichologinę pagalbą, specialistų (psichologų, socialinių darbuotojų, specialiųjų pedagogų) konsultacijas, atokvėpio paslaugas bei metodinę informaciją apie VAS ypatumus. Taip pat reikšminga tarpinstitucinė pagalba ir paslaugų koordinavimas, kurie padėtų globėjams efektyviau spręsti kasdienius globos iššūkius ir mažintų emocinio perdegimo riziką.

LITERATŪRA

1. Benson, A. A., Mughal, R., Dimitriou, D., & Halstead, E. J. (2023). Towards a distinct sleep and behavioural profile of fetal alcohol spectrum disorder (FASD): A comparison between FASD, autism and typically developing children. *Journal of Integrative Neuroscience*, 22(3), 1-10. <https://doi.org/10.31083/j.jin2203077>
2. Bobbitt, S. A., Baugh, L. A., Andrew, G. H., Cook, J. L., Green, C. R., Pei, J. R., & Rasmussen, C. R. (2016). Caregiver Needs And Stress In Caring For Individuals With Fetal Alcohol Spectrum Disorder. *Research in developmental disabilities*, 55, 100-113.
3. Braun, V., & Clark, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
4. Chudley, A. E. (2017). Fetal Alcohol Spectrum Disorder—High Rates, High Needs, High Time For Action. *JAMA Pediatrics*, 171(10), 940–941. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2017.1919>
5. Dylag, K. A., Bando, B., Baran, Z., Dumnicka, P., Kowalska, K., Kulaga, P., ... & Curfs, L. (2021). Sleep Problems Among Children With Fetal Alcohol Spectrum Disorders (FASD)-An Explorative Study. *Italian Journal of Pediatrics* 47(1), 113. <https://doi.org/10.1186/s13052-021-01056-x>
6. Gardner J. (2000). Living With A Child With Fetal Alcohol Syndrome. *MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 25(5), 252-272. doi: 10.1097/00005721-200009000-00007.
7. Howlett, H., Gray, W. K., & Brown, R. (2019). A survey of health care professionals' knowledge and experience of fetal alcohol spectrum disorder (FASD). *Clinical Medicine Insights: Reproductive Health*, 13, 1–9. <https://doi.org/10.1177/1179558119828563>
8. Kalinauskienė, O., ir Liubšys, A. (2012). Vaisiaus alkoholinis sindromas (VAS). *Sveikatos mokslai*, 22(6), 95–99. <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/02/390-1442-1-PB.pdf>
9. Lange, S., Probst, C., Gmel, G., Rehm, J., Burd, L., & Popova, S. (2017). Global Prevalence Of Fetal Alcohol Spectrum Disorder Among Children And Youth: A Systematic Review And Meta-Analysis. *JAMA Pediatrics*, 171(10), 948–956. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2017.1919>
10. MacGregor, T. E., Rodger, S., Cummings, A. L., & Leschied, A. W. (2006). The needs of foster parents: A qualitative study of motivation, support, and retention. *Qualitative social work*, 5(3), 351-368.
11. Popova, S., Lange, S., Burd, L., & Rehm, J. (2017). The Economic Burden Of Fetal Alcohol Spectrum Disorder In Canada. *Alcohol and Alcoholism*, 51(3), 367–375. <https://doi.org/10.1093/alcalc/agv117>

12. Sanders, J. L., & Buck, G. (2010). A Long Journey: Biological And Non-Biological Parents' Experiences Raising Children With FASD. *Journal of population therapeutics and clinical pharmacology*, 17(2), e308-e322.
13. Shea, L., Villodas, M. L., Ventimiglia, J., Wilson, A. B., & Cooper, D. (2024). Foster care involvement among youth with intellectual and developmental disabilities. *JAMA Pediatrics*, 178(4), 384–390. <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2814915>
14. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2023). *Socialinės apsaugos metinė ataskaita*. <https://socmin.lrv.lt>
15. Tan, G. K. Y., Symons, M., Fitzpatrick, J., Connor, S. G., Cross, D., & Pestell, C. F. (2022). Adverse childhood experiences, associated stressors and comorbidities in children and youth with fetal alcohol spectrum disorder across the justice and child protection settings in Western Australia. *BMC Pediatrics*, 22, 587. <https://doi.org/10.1186/s12887-022-03654-y>
16. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. (2023). *Vaiko globa (rūpyba)*. <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vaiko-globa-ir-ivaikinimas/vaiko-globa-rupyba>
17. Vasiliauskaitė, G. (2023). Vaisiaus alkoholinis sindromas Lietuvoje ir pasaulyje. *Health*, 10(1), 510–515. <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2023/10/>
18. Van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Duschinsky, R., Fox, N. A., Goldman, P. S., Gunnar, M. R., ... & Sonuga-Barke, E. J. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 1: A systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet Psychiatry*, 7(8), 703-720.
19. Wilkins, A., Jones, H., Watkins, R., Mutch, R., & Bower, C. (2013). *Evaluation of information and support for parents and carers of children with a fetal alcohol spectrum disorder*. Foundation for Alcohol Research & Education. <https://fare.org.au/wp-content/uploads/Telelthon-FASD-Evaluation-of-information.pdf>
20. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, T. (2017). *Kokybiniai tyrimai principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

POSSIBILITIES OF SOCIAL SUPPORT FOR CAREGIVERS BRINGING UP CHILDREN WITH FETAL ALCOHOL SYNDROME DISORDER

IVONA ZAGUBOVIČ

Kolpingo Higher Education Institution

Supervisor **dr. VIDA LUKAMSKIENĖ**

ANNOTATION

Alcohol consumption during pregnancy remains a major social and public health issue in Lithuania. Fetal Alcohol Syndrome Disorder (FASD) causes lasting physical, psychological, and social impairments, requiring complex support for both the child and caregivers. The study revealed that caregivers of children with FASD face numerous challenges, including behavioral and emotional difficulties, lack of information and professional support, burnout, and emotional fatigue. Strengthening the social support system, expanding psychological and respite services, and developing accessible educational materials on FASD are essential. Family-based care provides the most suitable environment for these children by ensuring emotional stability, attachment, and social integration. The findings highlight the importance of an interdisciplinary approach and coordinated support for foster families caring for children with FASD.

Keywords: Fetal Alcohol Syndrome Disorder (FASD); Foster Care; Child Care; Social Help.

VERSLO, VADYBOS BEI APSKAITOS STUDIJŲ SRITIES STUDENTŲ PATIRTYS IR PERSPEKTYVOS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE EXPERIENCES AND PERSPECTIVES OF STUDENTS IN THE FIELD OF BUSINESS, MANAGEMENT AND ACCOUNTING IN CONTEMPORARY SOCIETY

KARINIŲ KONFLIKTŲ POVEIKIS FINANSŲ RINKOMS: ISTORINIŲ IR ŠIUOLAIKINIŲ KARŲ ANALIZĖ

JOMANTĖ ANCIKEVIČIŪTĖ, AGNĖ ANTANAITYTĖ, doc. LINA SINEVIČIENĖ

Kauno technologijų universitetas

ANOTACIJA

Karai visais laikais keičia mūsų kasdienybę ir paveikia ateitį, todėl nenuostabu, jog finansų rinkos yra veikiamos karų padarinių. Straipsnyje „Karinių konfliktų poveikis finansų rinkoms: istorinių ir šiuolaikinių karų analizė“ kalbama apie pagrindinius ekonominius iššūkius ir padarinius skirtingais karo metais ir atvejais. Svarbius įvykius ir unikalias situacijas finansų rinkose nulėmė Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai. Taip pat, vieni iš aktualiausių politinių nesutarimų šiuo laikotarpiu yra Ukrainos ir Rusijos bei Izraelio ir Hamas karai. Ši tema aktuali, nes padeda suprasti, kokią įtaką turi įvairūs kariniai konfliktai ir kaip finansų rinkos sugeba kovoti su iškilusiais sunkumais. Kadangi šiomis dienomis vis dar susiduriama su tomis pačiomis problemomis svarbu suprasti praeities karų iššūkius ir kaip juos išsprendė, kad dabar galėtume geriau ir efektyviau, iškilus sunkumams, su jais susidoroti. Straipsnyje aptariama, su kokiomis problemomis susiduria finansų rinkos ir kaip tai paveikia valstybių ekonomiką. Taip pat, analizuojami karo metu atlikti unikalūs sprendimai ir jų sėkmės prasmė ekonominės krizės sąlygomis.

Raktiniai žodžiai: karas, finansų rinkos, infliacija, akcijų rinka, obligacijos.

IVADAS

Iššūkiai ir pasekmės finansų rinkoms visuomet glaudžiai priklauso nuo politinių santykių – karinių konfliktų. Jeigu norima sklandžiai šiuos iššūkius ir pasekmes suprasti, būtina atsigręžti į praeitį. Todėl šiame straipsnyje aptariama, kaip Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai paveikė biržas, vertybinių popierių ir obligacijų kainas. Taip pat analizuojamas neoficialių biržų integravimas ir jų vaidmuo siekiant išlaikyti investuotojų pasitikėjimą. Aktualiausi karai šiame laikotarpyje yra Ukrainos ir Rusijos bei Izraelio ir Hamas karai. Ukrainos ir Rusijos karo eigoje buvo nutrauktas naftos tiekimas, kuris sukėlė kainų augimą ir privertė ieškoti naujų tiekėjų. Buvo prarastos agrokultūros produktų vienos didžiausių tiekėjų, kas sukėlė tam tikrų prekių trūkumą. Izraelio ir Hamas karas daro didelę įtaką finansų rinkoms ir pasaulio ekonomikai. Pasaulis susidūrė su infliacijos kilimu, kainų augimu ir ekonomikos lėtėjimu. Šie karai paveikė finansų rinkas labiau, nei galima buvo tikėtis – jos turėjo surasti sprendimus iškilusiems iššūkiams, tokiems kaip palūkanų normos didėjimas, kainų kilimas, BVP mažėjimas ir infliacija. Taip pat didele problema tapo valstybių tarpusavio susisiekimas, dėl Izraelio blokados. Kariniai konfliktai visais laikais daro įtaką finansų rinkoms, tačiau kaip skirtingi karai gali ją paveikti dar nėra ištirta. Todėl tiriama mokslinė problema – kaip kariniai konfliktai veikia finansų rinką ir kas tai lemia.

Tyrimo objektas – Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai, Ukrainos ir Rusijos karas, Izraelio ir Hamas karas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti karų poveikį finansų rinkoms.

Uždaviniai:

1. Ištirti Pirmojo pasaulinio karo poveikį finansų rinkoms, analizuojant NYSE veiklos pokyčiais.

2. Įvertinti Antrojo pasaulinio karo įtaką Vokietijos ir Austrijos obligacijų rinkoms.
3. Išanalizuoti Ukrainos ir Rusijos karo poveikį šiuolaikinėms ekonomikai ir finansų rinkoms.
4. Išanalizuoti Izraelio ir Hamas karo pasekmes pasaulio ekonomikai ir finansų rinkoms.

KARO METU IŠKILE IŠŪKIAI FINANSŲ RINKOMS

Vienas iš svarbiausių istorinių įvykių buvo Pirmasis pasaulinis karas, kuris turėjo masišką įtaką finansų rinkoms 1914 m. didžiulė panika prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui paveikė investuotojų ir akcininkų sprendimus. Todėl nebuvo didelis siurprizas, jog Niujorko vertybinių popierių birža buvo uždaryta prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui. Amerikos istorijoje tai buvo ilgiausiai trukęs biržos prekybos uždarymas. Tokį sprendimą valdžios institucijos priėmė norėdami išvengti didelių pasekmių, jį naudojo kaip saugos mechanizmą. Biržos uždarymas tęsėsi nuo 1914 m. liepos 31 dienos iki 1914 m. gruodžio 12 d.. Biržos uždarymas keturiems mėnesiams tuo laiku buvo neįtikimas dalykas, taip pat ir šiomis dienomis tai būtų didelis ir drastiškas žingsnis, iškylus kritinei situacijai, tokiai kaip karas. (Bruno S. Frey, Marcel Kucher, 1999)

Nepaėjus daug laiko nuo Pirmojo pasaulinio karo finansų rinkos išgyveno dar didesnę iššūkį – prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Vykstant karams galima akivaizdžiai matyti, jog jie ženkliai veikia obligacijų rinkas. Taip vyksta dėl karo pasekmių ir veiksmų bei įvairių šalių nesugebėjimo išmokėti įsipareigojimų karo metu. Vieni iš ryškiausių obligacijų kainos kritimo atvejų buvo 1939 m., prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui. Vokietijai okupavus Čekoslovakiją kovo mėnesį, obligacijų kainos nukrito 17 proc. 1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjo karas – Vokietija įsiveržė į Lenkiją. Per vienerius metus obligacijų vertė nukrito net 39 proc.. Austrija taip pat nukentėjo tais pačiais metais nuo obligacijų vertės kritimo. Taip atsitiko dėl įvykdytos Austrijos aneksijos, kurios pavadinimas buvo „Anschlus“. Austrijai neteisėtai prisijungus prie nacistinės Vokietijos, investuotojai tai priėmė kaip blogą sprendimą, todėl obligacijų kaina kovo mėnesį nukrito 46 proc. Per vienerius karo metus Austrijoje kainos nukrito net 46 proc. (William L. Silber, 2005).

1 lentelė

Obligacijų kainų kitimas
(Bruno S. Frey, Marcel Kucher, 1999)

Important "war-events" and break points in government bond series	Germany	Austria	Switzerland	Belgium	France
<i>Prewar</i>					
Nazi Takeover, January 1933 and "Ermächtigungsgesetz", March 1933	n.d. ^a	n.d.	-4%	n.d.	n.d.
Röhm Putsch, June/July 1934			-6%		
"Allgemeine Wehrpflicht" (general draft), March 1935					-4%
Occupation of Rheinland, March 1936					
Olympic Games in Berlin, July/August 1936	+8%		+7%		
Anschluss of Austria, March 1938		-46%			
Invasion of the Czechoslovak Republic, March 1939	-17%				
<i>War</i>					
Outbreak of WWII, September 1939	-39%	-46%	+3%	-10%	-25%
Invasion of Belgium, Netherlands and France, May 1940 ^b	+8%		+4%	[-35%] ^c	[-31%] ^c
Invasion of the Soviet Union, June 1941			+4%		
War entry of the United States, December 1941	-5%				
Russian Offensive at Stalingrad, November 1942	-7%				
German Capitulation at Stalingrad, February 1943				+10%	
Allied Invasion in Normandy, June 1944				+6%	+16%
Unconditional Capitulation of the Wehrmacht, May 1945				+7%	
<i>Postwar Arrangements</i>					
Yalta Conference, February 1945	-37%				
Potsdam Conference, August 1945		+12%			

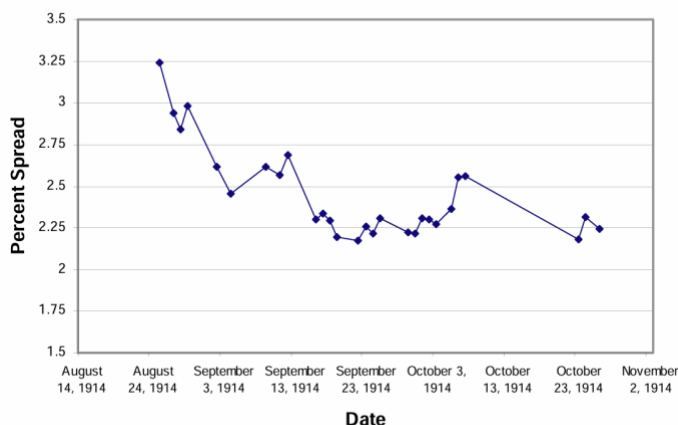
2022 m. vasario 24 d. Rusija pradėjo karinius veiksmus prieš Ukrainą, ši data pasižymi kilusio karo ir didelių ekonominių pasikeitimų pradžia. Pirmieji ekonominiai išbandymai, su kuriais susidūrė ne tik Ukraina, bet ir visas pasaulis buvo žaliavų importo iš Rusijos ir eksporto į Rusiją nutraukimas. Žaliavų tiekimo nutraukimas reiškė, kad naftos, dujų ir kitų produktų kainos kils arba baigsis jų pasiūla mūsų prekyboje. Rusija buvo pagrindinė naftos ir gamtinių dujų tiekėja

Europos šalims, tačiau dėl iškeltų sankcijų ši prekyba turėjo baigtis, o Europos šalys buvo priverstos rasti naujus tiekėjus (Darmayadi ir Megits, 2023). Taip pat pasaulis prarado vienus iš didžiausių agrokultūros tiekėjų – Ukrainą ir Rusiją. Dėl didelio kainų šuolio infliacijos indeksas (visoje) Europoje išaugo 9,04 bei sparčiai kilo ir palūkanų normos (Eurostat). Akcijų kainos akivaizdžiai sumažėjo 12,76 proc., dėl šios priežasties Investuotojai rinkosi saugesnius investicinius sprendimus. (Smith, 2022)

Izraelio ir Hamas karas prasidėjęs 2023 m. spalio 7 d. Taip pat atnešė daugybę pokyčių dabartinei pasaulio ekonomikai. Vienas iš svarbiausių pokyčių, kaip Ukrainos ir Rusijos karo, yra naftos kainos kilimas. Izraelis ir kitos Artimųjų rytų šalys turi apie 60 proc. pasaulio naftos ir gamtinių dujų, taigi, jeigu karas plėstųsi į artimas šalis pasaulis netektų dar vienų pagrindinių šių išteklių tiekėjų. Gera žinoma, kad šių tiekėjų Europa galėtų netekti ir dėl politinių priežasčių, nes daugelis Europos valstybių palaiko Izraelį, o toks politinis požiūris sukeltų didžiulį naftos deficitą ir kainų šuolį. Nesibaigiant karui bei padidėjus naftos kainai Azijos šalyse gyvuojantys verslai prailgino sprendimų priėmimo laikotarpius, todėl galima daryti išvadą, kad kompanijos bijo per greitai ir neapgalvotai priimti rimtus investavimo ar kitus sprendimus. Esant įtemptam laikotarpiui, infliacija kilo aplinkinėse šalyse, tačiau šalys, kurios yra toliau nuo karo centro patyrė infliacijos sumažėjimą, kaip ir Izraelis, kuris sugebėjo išvengti infliacijos šuolio pritaikydami pinigų priėmimo metodą karo metu. Pasaulis taip pat susidūrė ir su logistikos problemomis dėl priimto sprendimo įtvirtinti blokadą, sutriko prekių tiekimas, nes šalys buvo priverstos ieškoti naujų kelių, kurie galbūt ne tokie patogūs ir greiti. (Peterson K., 2025)

KARO PASEKMĖS FINANSŲ RINKOMS

Dėl klientų nepasitenkinimo ir baimės dėl likvidumo, užsidarius NYSE biržai, tokioje ekstremalioje situacijoje buvo priimtas unikalus sprendimas. Vilsono administracija atidarė naujai įsteigtą, senąją rinką pakeičiančią rinką (New Street Market) mažojoje gatvėje už NYSE, ir taip buvo sugebėta tęsti veiklą. Veikiant New Street Market, žmonėms vis tiek kilo abejonių. Uždarius NYSE, nustatyti vertybinių popierių kainų nepavyko dėl nevykstančios oficialios prekybos. New Street Market kėlė abejonių, nes jai veikiant galėjo kilti kainų svyravimai. Todėl NYSE prezidentas Henry Noble įsteigė penkių asmenų komitetą, kuris riboja naujausios gatvės rinkos veiklą. Teikdami draudimus, jie nustatė jog kainų svyravimai turi priklausyti nuo NYSE uždarymo dienos kainų – New Street Market kainos negalėjo būti mažesnės už jas. Tačiau, žvelgiant į vertybinių popierių kainų kitimą, galima nuspręsti, jog tokioje ekstremalioje situacijoje, nors ir neoficialioje vertybinių popierių prekyboje, New Street Market birža sugebėjo išlaikyti pastovias kainas, kurios ženkliai nesiskyrė nuo kainų prieš uždarymą, taip pasiekdama savo tikslą (Bruno S. Frey , Marcel Kucher, 1999).

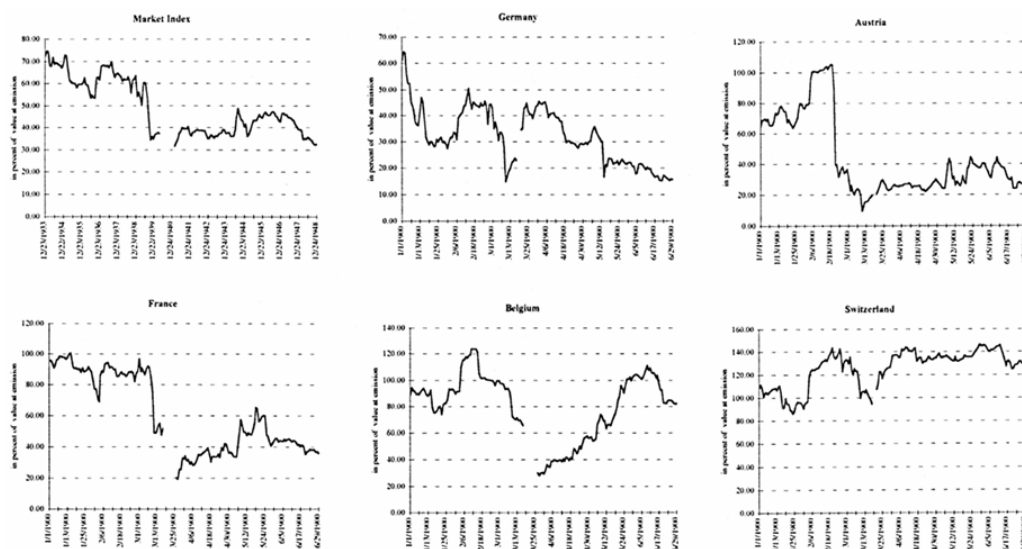

1 pav. Obligacijų kainų kitimas
(Bruno S. Frey , Marcel Kucher ,1999)

Obligacijų kainų kitimas
(Bruno S. Frey, Marcel Kucher, 1999)

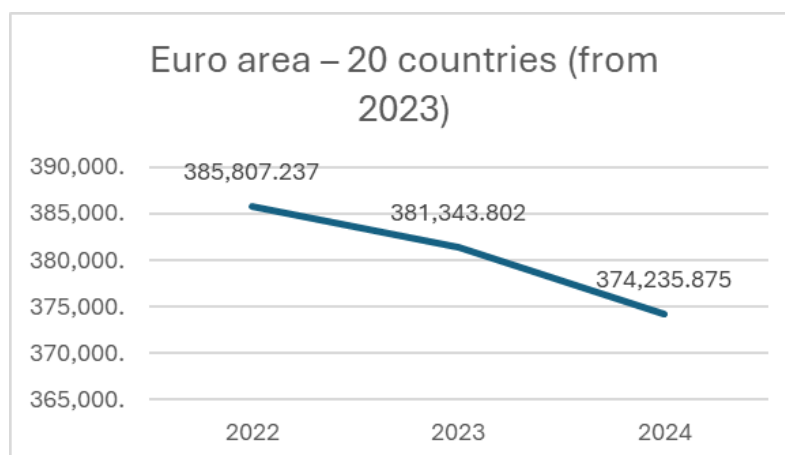
Stock	NYSE on December 12 (1)	New Street on December 11 (2)	NYSE on July 30 (3)
Alaska Gold	25.88	25.50	19.50
American Beet Sugar	29.00	27.75	19.00
American Can	25.75	25.75	19.50
American Can pr	91.25	90.50	80.00
American Car & Foundry	42.25	42.00	44.13
American Cotton Oil	35.75	36.00	32.00
American Ice	22.00	22.50	19.88
American Sugar	104.25	102.00	101.00
American Tel & Tel	116.38	117.00	114.00
Atchison pr	98.50	96.75	97.75
Atchison Topeka Santa Fe	91.75	91.50	89.63
Bethlehem Steel	42.00	40.50	30.00
Brooklyn Rapid Transit	85.25	86.00	79.50
Central Leather	35.75	35.50	28.00
Consolidated Gas Co	116.00	115.75	116.50
Corn Products	8.75	8.50	7.25
Distillers Sec Corp	15.00	16.56	11.00
Erie	20.50	19.75	20.50
Erie 1st pr	35.50	33.50	32.00
General Electric	138.00	136.75	139.00
General Motors	85.00	87.00	58.88
General Motors pr	90.00	87.50	79.75
Int. Harvester of NJ	91.00	92.00	82.00
Interborough Met pr	51.00	51.50	52.00
International Paper pr	33.50	33.00	30.50
Kansas City So	20.25	20.75	20.25
Louisville & Nashville	125.00	122.88	127.00
Missouri Pacific	10.50	9.88	8.00
Nevada Copper	10.75	10.13	10.25
New Haven	51.50	52.00	51.00
Northern Pacific	98.00	98.25	98.75
Ontario & Western	20.00	20.75	18.25
Pennsylvania R R	106.25	105.63	105.13
Pittsburg Coal	16.75	15.50	16.50
Rumely	6.25	6.63	8.00
Tennessee Copper	30.75	29.50	24.75
Texas Company	131.00	133.00	113.00
United States Rubber	51.00	49.38	44.75
Western Union	58.50	57.75	53.38
Westinghouse	64.50	64.50	65.50

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui Vokietija ir Austrija obligacijų kainų kitimą išgyveno skirtingai. Vokietijoje tragiškas obligacijų kritimas nesustojo pasibaigus karui. Po Jaltos konferencijos, kuri vyko 1945 m. vasarį buvo skirta Vokietijai daug apribojimų todėl obligacijų kainos ir toliau mažėjo tais metais kainos nukrito 37 proc. Na, o po Potsdamo konferencijos, kuri vyko 1945 metais rugpjūtį Austrijos obligacijų kaina pakilo 12 proc. Iš tiesų Austrijos situacija po karo buvo ženkliai geresnė, nes investuotojai žiūrėjo kaip iš skirtingų perspektyvų šalis nors ir karo metu Austrija priklausė nacistinei Vokietijai. (William L. Silbera, 2005)

2 pav. Obligacijų kainų kitimas
(Bruno S. Frey, Marcel Kucher, 1999)

Ukrainos ir Rusijos karas eigoje palieka žymių pasaulio ekonomikoje. Pasaulio ekonomiką neišvengiamai paveikė nesibaigiantis Ukrainos ir Rusijos karas. Pirmieji padariniai ekonomikai, kuriuos pastebėjo Europos šalys buvo naftos atsargų sumažėjimas (Supply, transformation and consumption of oil and petroleum products). (Eurostat)

3 pav. Supply, transformation and consumption of oil and petroleum products
(Sudaryta autorių)

Karo sukelta baimė paskatino šalis imtis apdairesnių investavimo sprendimų sienų gynybos, Europos 2023 m. valstybės, gynybai skyrė 227 milijardų eurų (Eurostat). Kadangi Rusija ir Ukraina yra didžiausios agrokultūros produktų tiekėjos Azijos ir Afrikos žemynuose, buvo labai greitai jaučiamas tiekiamų produktų nutraukimas, nebegaudami šių išteklių žemynai susidūrė su tam tikrų maisto produktų deficitu (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022) Finansų rinkoms labiausiai įtakos darė didelis palūkanų normų augimas. Dažniausiai matomos karo pasekmės yra prarasta daugumos šalių parama Rusijai, todėl ši valstybė dabar bendradarbiauja tik su Baltarusija ir Azijos šalimis (Sonnenfeld, Tian, Sokolowski, Wyrebkowski, Kasprovicz, 2022). Tuo metu Europa patiria didelį ekonominį nuosmukį, kurio pašalinimui reikės daug laiko ir gerų strateginių sprendimų, kad Europos šalys atsigautų, sumažėtų infliaciją, palūkanų normos, o pramonė vėl tobulėtų. Pasaulį paveikė infliacija kartu su kainų šuoliu (Darmayadi ir Megits, 2023).

Afrikos šalys, kurios turi daug aukso iš Izraelio ir Hamas karo pasipelnė, jos pasinaudojo aukso vertės padidėjimu ir taip padidino savo pajamas. Tačiau ne visoms Afrikos šalims taip pasisekė didelė dalis jų yra neišsivysčiusios ir nėra geroje ekonominėje padėtyje, taigi išaugusios naftos ir kitų produktų kainos pablogino situaciją ne tik Europoje ir Amerikoje, bet ir Afrikoje, būtent ji labiausiai nukentėjo dėl tokio kainų pasikeitimo - daugelio Afrikos šalių skolos dar labiau padidėjo, o ekonominė padėtis pablogėjo. Šis karas turėjo didelę įtaką infliacijos kilimui kitose šalyse, Izraelio BVP augimas labai sulėtėjo, o Gazos BVP pastebimai krito dėl didelių mokesčių. (Peterson K., 2025)

4 pav. Oil price (Crude Oil WTI).
(Ozili, Peterson K)

IŠVADOS

1. Pirmojo pasaulinio karo pasekmės parodė, jog birža NYSE susidūrus su karo padariniais sugebėjo palikti investuotojus laimingus. Nepaisant, kad veikla buvo neoficiali, bet su prezidento Henry Noble penkių komitetų įsteigimu veikla buvo stebima ir reguliuojama. Todėl vertybinių popierių kainą vėl atidarius NYSE skyrėsi neženkliai nuo jos prieš 4 mėn. uždarymo kainos.

2. Antrasis pasaulinis karas sugebėjo paveikti obligacijų kainas įvairiose šalyse, bet labiausias nulėmė Vokietijos ir Austrijos. Tik pradėjus invazijas Vokietija neteko 17 proc. obligacijos vertės, karo metu ji toliau krito ir po karo Vokietija buvo sunkioje situacijoje. Na, o Austrija nebuvo laikomas kaip vienas su Vokietija, todėl investuotojai i Austrija žiūrėjo perspektyviau.

3. Ukrainos ir Rusijos karas yra aktualus ne tik aplinkinėms šalims, bet ir visam pasauliui. Jo įvykiai daro įtaką pasaulio ekonomikai. Finansų rinkos susiduria su infliacijos kilimo problemomis, palūkanų normų kilimu ir BVP mažėjimu. Jos privalo atskirti, ar tai rimtos grėsmės ar tik laikini kainų pakilimai. Kai susiduria su infliacija, turi ieškoti geriausių sprendimų kad šalies ekonomika neblogėtų. Taip pat kaip reaguoti ir kokius sprendimus priimti padidėjus naftos kainai.

4. Karas tarp Izraelio ir Hamas yra vienas aktualiausių šių laikų karinis konfliktas. Jo eigoje Finansų rinkos patyrė daug neigiamų pokyčių. Daugelis Afrikos žemyno šalių atsidūrė dar didesnėse finansinėse skolose nei buvo anksčiau. Aplinkinių valstybių ekonomika kentėjo dėl infliacijos augimo, o visas pasaulis pajuto naftos kainų padidėjimą bei logistikos sutrikimą.

LITERATŪRA

1. Andrias Darmayadi ir Nikolay Megits, (2023). *The impact of the Russia-Ukraine war on the European union economy*. <https://ieeca.org/journal/index.php/JEECAR/article/view/1079/458>
2. Bruno S. Frey, Marcel Kucher (1999). *World War II as reflected on capital markets*. [World War II as reflected on capital markets](#)

3. Elliot Smith, (2022). *European stocks log worst year since 2018 as rate hikes, Ukraine war rattle markets*. https://www.cnn.com/2022/12/30/european-stocks-set-to-log-worst-year-since-2018.html?utm_source=com
4. Eurostat. (2024). How much do governments spend on defence?. https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250327-1?utm_source=com
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2022). The importance of Ukraine and the Russian federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/bd0267ca-75a6-44d6-a387-7eb150630d/content>
6. Ozili, Peterson K., (2025). *Impact of Izrael-Hamas War on the global economy*. https://mpa.ub.uni-muenchen.de/123297/1/MPRA_paper_123297.pdf?utm_source
7. Sonnenfeld, Tian, Sokolowski, Wyrebkowski, Kasprowicz, (2022). Business Retreats and Sanctions Are Crippling the Russian Economy. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4167193
8. William L. Silbera (2005). *What happened to liquidity when World War I shut the NYSE?* [Microsoft Word - Article What Happened When JFE 5 20 05 FINAL PAPER.doc](#)

THE IMPACT OF MILITARY CONFLICTS ON FINANCIAL MARKETS: AN ANALYSIS OF HISTORICAL AND MODERN WARS

JOMANTĖ ANCIKEVIČIŪTĖ, AGNĖ ANTANAITYTĖ, doc. LINA SINEVIČIENĖ
Kaunas University of Technology

ANNOTATION

Wars have always changed our everyday lives and affected the future, so it is not surprising that financial markets are influenced by the consequences of wars. The article "The Impact of Military Conflicts on Financial Markets: An Analysis of Historical and Contemporary Wars" discusses the main economic challenges and consequences during different periods of war and specific cases. Important events and unique situations in financial markets were shaped by the First and Second World Wars. Additionally, some of the most pressing political conflicts during this period are the wars between Ukraine and Russia and between Israel and Hamas. This topic is relevant because it helps to understand the impact of various military conflicts and how financial markets are able to cope with arising difficulties. Since we still face the same problems today, it is important to understand the challenges of past wars and how they were resolved so that we can now handle them better and more effectively when difficulties arise. The article discusses the problems faced by financial markets and how this affects national economies. It also analyzes the unique decisions made during wartime and their significance for success under conditions of economic crisis.

Keywords: war, financial markets, inflation, stock market, bonds.

GYVENTOJŲ AMŽĖJIMO PROCESAI LIETUVOS REGIONUOSE

RŪTA GARBAŠAUSKIENĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija

ANOTACIJA

Gyventojų amžėjimas įvardijamas, kaip vienas reikšmingiausių XXI amžiaus demografinių procesų, turinčių ilgalaikį poveikį socialinei, ekonominei bei regioninei plėtrai. Remiantis Europos Sąjungos statistika, Lietuva išsiskiria itin sparčiais gyventojų amžėjimo tempais, o šio proceso pasekmės ypač ryškiai pasireiškia regioniniu lygmeniu. Straipsnyje analizuojami gyventojų amžėjimo procesai Lietuvoje, jų mastas ir tendencijos, vertinant poveikį regionų socialinei bei ekonominei raidai. Tyrime taikyta mišri metodika, apjungianti statistinių duomenų analizę, lyginamąją regioninę analizę, mokslinės literatūros ir strateginių dokumentų apžvalgą bei grafinį duomenų pateikimą, remiantis Oficialiosios statistikos portalo, Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) ir Eurostato duomenimis. Tyrimo rezultatai rodo, kad gyventojų amžėjimas Lietuvoje yra ilgalaikė ir spartėjanti tendencija, pasireiškianti netolygiai skirtinguose regionuose ir lemianti darbo rinkos traukimąsi, socialinių paslaugų paklausos augimą bei regioninės diferenciacijos didėjimą. Straipsnyje pagrindžiama, kad gyventojų amžėjimas gali būti vertinamas ne tik kaip demografinė rizika, bet ir kaip strateginė galimybė regioninei plėtrai, pasitelkiant „sidabrinės ekonomikos“ principus ir aktyvaus amžėjimo sprendimus.

Raktiniai žodžiai: gyventojų amžėjimas, regioninė plėtra, demografiniai pokyčiai, darbo rinka; sidabrinė ekonomika.

IVADAS

Vadovaujantis literatūros šaltiniais pagrįstai galima teigti, kad gyventojų amžėjimas yra vienas reikšmingiausių XXI amžiaus demografinių procesų, kurie daro ilgalaikę įtaką socialinei, ekonominei ir teritorinei plėtrai STRATA, (2020). Remiantis oficialiais „Eurostat“ (2024) duomenimis, Lietuva yra viena iš Europos Sąjungos šalių, kurioje gyventojų amžėjimas yra bene sparčiausias, t.y. prognozuojama, kad iki 2050 m. 65 metų ir vyresnių gyventojų dalis viršys 33 proc., palyginti su maždaug 17 proc. 2010 m. Šis demografinis procesas Lietuvoje vyksta beveik dvigubai sparčiau nei Europos Sąjungos vidurkis, o jo poveikis ypač pastebimas regioniniu lygmeniu. Regionuose gyventojų amžėjimą spartina ne tik mažas gimstamumas ir ilgėjanti gyvenimo trukmė, bet ir selektyvi emigracija, ypač tai matyti tarp 20–39 metų amžiaus gyventojų. Šios tendencijos lemia darbo jėgos trūkumą, mažėjančią mokesčių bazę, didėjančią socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų paklausą bei silpnėjančią ekonominę veiklą periferinėse teritorijose. Oficialiosios statistikos portalo duomenimis didžiausia pagyvenusių gyventojų dalis gyvena Utenos ir Alytaus regionuose, o santykinai jauna gyventojų struktūra išlieka Vilniaus ir Kėdainių regionuose.

Mokslinių tyrimų analizė (Garlauskaitė, & Zabarauskaitė, (2015); Bloom, (2016); Alderotti, (2025)) rodo, kad iki šiol didesnė darbų dalis buvo skirti amžėjimo demografiniams veiksniams tokiems, kaip gimstamumo, mirtingumo ir migracijos pokyčiams. Vistik, pastaraisiais metais vis labiau pabrėžiamas poreikis vertinti amžėjimą platesniame regioninės plėtros kontekste, susiejant jį su ekonominėmis galimybėmis, paslaugų inovacijomis ir aktyvaus amžėjimo sprendimais. Šio straipsnio naujumas grindžiamas gyventojų amžėjimo analize per „sidabrinės ekonomikos“ prizmę, šį procesą vertinant ne tik, kaip demografinę problemą, bet kaip potencialą kurti naujas paslaugas, darbo vietas ir stiprinti regioninę žmogiškąją kapitalą.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti gyventojų amžėjimo procesus Lietuvoje ir įvertinti jų poveikį regioninei socialinei ir ekonominei plėtrai.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo iškelti šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti gyventojų amžėjimo tendencijas Lietuvoje.
2. Įvertinti amžėjimo poveikį darbo rinkai ir socialinėms paslaugoms.
3. Pateikti regioninės politikos sritis ir priemones „sidabrinės ekonomikos“ kontekste.

Tyrime daugiausia dėmesio skiriama gyventojų amžėjimo procesams Lietuvos regionuose.

Tyrimo metodika apima statistinę duomenų analizę, lyginamąją regioninę analizę, mokslinės literatūros ir strateginių dokumentų apžvalgą bei grafinį duomenų pateikimą, remiantis Oficialiosios statistikos portalo, Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) ir Eurostato duomenimis.

TEORINIAI GYVENTOJŲ AMŽĖJIMO ASPEKTAI

Gyventojų amžėjimo sąvoka. Lietuvių kalboje sąvoka „amžėjimas“ tradiciškai vartojama apibūdinti tiek biologinius individo pokyčius, tiek demografinius visuomenės struktūros procesus. Vistik, pastaruoju metu moksliniame kontekste vis dažniau siūloma vartoti neutralesnę sąvoką „amžėjimas“, siekiant išvengti neigiamų interpretacijų ir tiksliau atspindėti analizuojamo reiškinio pobūdį. Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje sąvoka „gyventojų amžėjimas“ vartojama kaip sinoniminė tradiciškai taikomai sąvokai „gyventojų amžėjimas“.

Gyventojų amžėjimas yra ilgalaikis demografinis procesas, kuriam yra būdinga didėjanti vyresnio amžiaus žmonių dalis bendroje populiacijoje. Iš esmės šis procesas yra susijęs su trimis pagrindiniais demografiniais veiksniais tokiais, kaip mažėjančiu gimstamumu, ilgėjančia gyvenimo trukme ir migracijos srautais. Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad būtent šių veiksnių sąveika lemia visuomenės amžiaus struktūros pokyčius ir spartėjančią amžėjimą tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu (Garlauskaitė ir Zabarauskaitė, 2015; Bloom, 2016).

Vadovaujantis Eurostat metodika, visuomenė laikoma amžėjančia, kai 65 metų ir vyresnių žmonių dalis viršija 20 procentų visų gyventojų. Europos Sąjungos lygmeniu gyventojų amžėjimas pripažįstamas vienu svarbiausių struktūrinių pokyčių, turinčių įtakos darbo rinkai, viešųjų finansų tvarumui, socialinės apsaugos sistemoms ir regioninei plėtrai (Eurostat, 2024).

Mokslinėje literatūroje įvardijamas ir vadinamasis „trigubas demografinis amžėjimas“, kuris vienu metu apima tris dedamąsias: mažėjančią vaikų ir jaunimo dalį, didėjančią vyresnio amžiaus suaugusiųjų skaičių ir didėjančią darbingo amžiaus gyventojų migraciją iš regionų. Toks amžėjimo modelis ypač pasireiškia periferiniuose regionuose bei lemia spartesnę socialinės infrastruktūros apkrovą ir ekonominio aktyvumo mažėjimą (Stankūnienė, 2015). Svarbu pažymėti, kad gyventojų amžėjimas nėra tolygus procesas. Regioniniu lygmeniu procesui būdingas skirtingas intensyvumas, kurį lemia ekonominės galimybės, užimtumo struktūra, galimybė gauti išsilavinimą bei migracijos srautai. Dėl šių priežasčių šiuolaikiniuose tyrimuose vis labiau pabrėžiamas poreikis analizuoti amžėjimą ne tik demografiniu, bet ir socialiniu bei ekonominiu požiūriu, vertinant jo poveikį regioninei plėtrai. „Sidabrinė ekonomika“ apibrėžiama kaip ekonominė veikla, orientuota į vyresnio amžiaus žmonių poreikius, jų vartojimą, užimtumą, socialinį dalyvavimą ir gyvenimo kokybės gerinimą. Ši sąvoka grindžiama prielaida, kad gyventojų amžėjimas gali ne tik padidinti socialines išlaidas, bet ir sukurti ekonominių galimybių (EBPO, 2019).

Sidabrinės ekonomikos samprata ir reikšmė. Pasak EBPO, „sidabrinė ekonomika“ apima tokias sritis, kaip sveikatos apsauga ir priežiūra, sveikatingumo ir laisvalaikio paslaugos, būsto ir aplinkos pritaikymas, skaitmeninės technologijos vyresnio amžiaus žmonėms, mokymasis visą gyvenimą ir vyresnio amžiaus žmonių įtraukimas į darbo rinką. Šios veiklos sritys tampa vis svarbesnės regionuose, kuriuose mžėjimo procesas yra spartesnis nei didesniuose miestuose. Literatūros šaltinių analizė parodė, kad „sidabrinės ekonomikos“ koncepcija yra glaudžiai susijusi su Pasaulio sveikatos organizacijos apibrėžta aktyvaus amžėjimo paradigma. Aktyvus amžėjimas suprantamas, kaip galimybių vyresnio amžiaus žmonėms, kaip galima ilgiau išlikti ekonomiškai aktyviems, socialiai aktyviems ir nepriklausomiems, kūrimas. Šis požiūris pabrėžia vyresnio amžiaus žmonių patirties, kompetencijų ir socialinio kapitalo vertę, ypač regioninės plėtros kontekste (PSO, 2015).

Pasak Bloom ir kt., (2015), tyrimai rodo, kad „sidabrinė ekonomika“ gali prisidėti prie regionų ekonominio gyvybingumo stiprinimo, naujų darbo vietų kūrimo ir paslaugų sektoriaus plėtros. Vyresnio amžiaus žmonių įtraukimas į mentorystę, savanorystę ar darbą ne visą darbo dieną padeda kompensuoti darbo jėgos trūkumą ir sumažinti socialinę izoliaciją. Įvertinus tai galima teigti, kad amžėjimas vis dažniau vertinamas ne tik kaip demografinė rizika, bet ir kaip strateginė galimybė regioninei plėtrai.

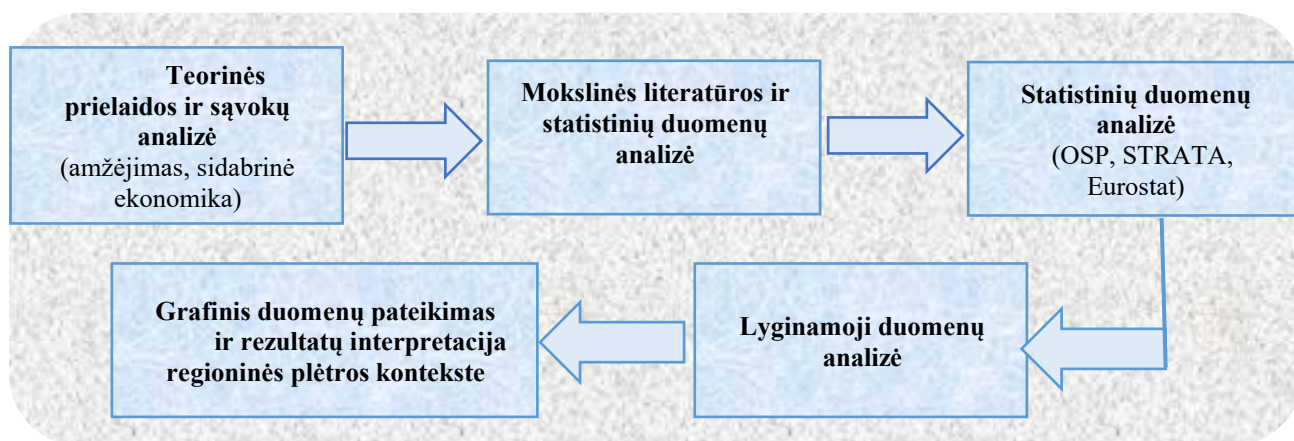
Gyventojų amžėjimo regioninė raida. Gyventojų amžėjimo ir regioninės plėtros ryšys pasireiškia per darbo rinkos pokyčius, paslaugų paklausos struktūrą ir vietos ekonomikos transformacijas. Regionai, kuriuose gyventojai amžėja sparčiau, dažniau susiduria su darbo jėgos trūkumu, mažėjančiu investiciniu patrauklumu ir ribotomis inovacijų galimybėmis. Vistik, jeigu bus tikslingai taikomi „sidabrinės ekonomikos“ principai, šie procesai gali tapti ilgalaikės plėtros prielaida. Regioninė politika, skirta vyresnio amžiaus suaugusiųjų poreikiams ir potencialui tenkinti, stiprina vietos bendruomenes, plėtoja socialines paslaugas ir skatina kartų solidarumą. Šiuolaikinėse mokslinėse diskusijose vis labiau pabrėžiamas poreikis integruoti gyventojų amžėjimo valdymą į regioninės plėtros strategijas, o „sidabrinė ekonomika“, kaip jau buvo minėta, laikoma viena iš tvaraus regioninės plėtros sričių.

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų amžėjimas yra ilgalaikis ir sudėtingas demografinis procesas, atsirandantis dėl mažėjančio gimstamumo, ilgėjančios gyvenimo trukmės ir migracijos srautų. Šių procesų poveikis ypač pastebimas regioniniu lygmeniu. Šiuolaikiniame moksliniame lygmenyje amžėjimo sąvoka vis dažniau vartojama, kaip semantiškai neutralesnė alternatyva tiksliau atspindinti besikeičiančių visuomenės amžiaus struktūrą. Mokslinės literatūros šaltinių analizė rodo, kad gyventojų amžėjimas yra glaudžiai susijęs su „sidabrinės ekonomikos“ koncepcija, todėl šį procesą galima vertinti ne tik kaip demografinę riziką, bet kaip strateginę galimybę regioninei socialinei ir ekonominei plėtrai.

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Šiame straipsnyje taikyta mišri tyrimo metodika apjungianti kiekybinius bei kokybinius analizės metodus. Tyrimui atlikti buvo naudota antrinė duomenų analizė, o daugiausia dėmesio skirta gyventojų amžėjimo procesų bei jų ryšio su regionine plėtra vertinimui.

Tyrime panaudota mokslinės literatūros ir strateginių dokumentų analizė, siekiant pagrįsti gyventojų amžėjimo ir „sidabrinės ekonomikos“ sąvokas ir nustatyti jų taikymo sritis regioninės plėtros kontekste. Kiekybinė analizė atlikta pasitelkus oficialius statistinius duomenis iš Lietuvos oficialiosios statistikos portalo, Vyriausybės strateginės analizės centro ir Eurostato duomenų bazių.

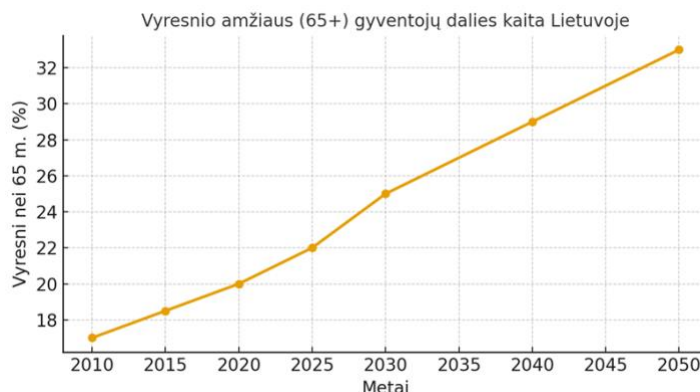
1 pav. Tyrimo metodikos loginė schema
(Sudaryta darbo autorių, 2025)

Statistinė duomenų analizė naudota gyventojų senėjimo mastui, dinamikai ir teritoriniams pasiskirstymui įvertinti, o lyginamoji regioninė analizė taikyta amžėjimo proceso rodiklių pasiskirstymui tarp skirtingų Lietuvos regionų nustatyti. Tyrimo rezultatai vizualizuojami grafiškai, siekiant aiškiau interpretuoti duomenis ir pagrįsti išvadas.

Tyrime laikytasi akademinės etikos principų, t. y. naudoti tik viešai prieinami oficialūs duomenys, tinkamai cituoti visi šaltiniai, o duomenų interpretavimas pagrįstas objektyvumo ir mokslinio sąžiningumo principais.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

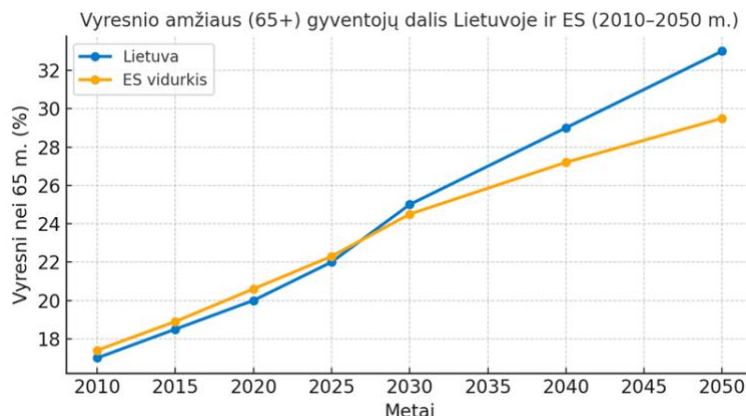
Gyventojų amžėjimo mastai ir tendencijos Lietuvoje ir ES. Statistinių duomenų analizė parodė, kad gyventojų amžėjimas Lietuvoje yra nuolatinis ir ilgalaikis procesas, kurio intensyvumas 2010-2050 m. laikotarpiu tik didės. Remiantis STRATA ir Eurostat duomenimis 65 metų ir vyresnių gyventojų dalis Lietuvoje nuo analizuojamuoju laikotarpiu padvigubės nuo maždaug 17 proc. iki 33 proc. žr. 2 paveikslas.

2 pav. Vyresnio amžiaus (65+) gyventojų skaičiaus pokyčiai
Sudaryta darbo autorių (2025)

Kaip matyti 2 pav. ši tendencija patvirtina, kad amžėjimas tampa ne tik demografiniu, bet ir struktūriniu socialinės bei ekonominės raidos veiksnium. Vadovaujantis literatūros šaltinių analize galima teigti, kad šią tendenciją paaiškina keli tarpusavyje susiję veiksniai. Vienas iš jų - mažėjantis gimstamumas (nuo aukštesnio 1996 m. lygio iki žemesnio dabartinio lygio), ilgėjanti gyvenimo trukmė (prognozuojama, kad vidutinė gyvenimo trukmė sieks 80–81 metus) bei migracijos pokyčiai, kai didelė emigracijos dalis tenka jaunimui ir darbingo amžiaus gyventojams. Pažymėtina, kad šie veiksniai veikia kompleksiskai, nes mažėjant jaunimo ir didėjant vyresnio amžiaus žmonių daliai keičiasi demografinis priklausomybės santykis (užimtųjų ir išlaikytinių santykis), o tai tiesiogiai veikia viešųjų paslaugų ir darbo rinkos pusiausvyrą.

Vadovaujantis „Eurostat“ duomenimis, siekiant palyginti Lietuvos ir ES šalių rodiklius matyti, kad gyventojų amžėjimas Europos Sąjungos lygmeniu taip pat nuosekliai didėja. Šiuos pokyčius lemia ilgalaikis gimstamumo mažėjimas (bendras gimstamumo rodiklis daugumoje ES šalių yra mažesnis už kartų kaitos rodiklį – 2,1), ilgėjanti gyvenimo trukmė ir nuolat besikeičiantys migracijos srautai. Vistik, Lietuvos atvejis išsiskiria tuo, kad demografinį amžėjimą dar labiau spartina intensyvi jaunų ir darbingo amžiaus žmonių emigracija, ypač iš regionų.

3 pav. Vyresnio amžiaus gyventojų skaičiaus pokyčiai Lietuvoje ir ES
(Šaltinis: sudaryta remiantis STRATA (2020) ir Eurostat (2024) duomenimis)

Remiantis „Eurostat“ statistika matyti, kad didėjant vyresnių nei 65 metų gyventojų daliai, sparčiai didėja ir senatvės priklausomybės santykis (rodiklis, rodantis, kiek vyresnio amžiaus žmonių tenka 100 darbingo amžiaus žmonių). Vidutiniškai iki 2050 m. šis santykis ES turėtų padidėti nuo maždaug 34 iki daugiau nei 55, o Lietuvoje dar sparčiau. Tai reiškia didėjančią spaudimą darbo rinkai, socialinės apsaugos sistemoms ir viešiesiems finansams.

Apibendrinant galima teigti, kad ES šalyse, kuriose amžėjimo tempai lėtesni (pvz., valstybėse su teigiama neto migracija ar aktyvia šeimos politika), amžėjimo poveikis iš dalies amortizuojamas. Lietuvoje tokio amortizacinio efekto mastas yra ribotas, todėl demografinės prognozės rodo būtinybę aktyviau taikyti struktūrines priemones, susijusias su vyresnio amžiaus gyventojų užimtumu, mokymusi visą gyvenimą ir „sidabrinės ekonomikos“ plėtra (STRATA, 2020; Eurostat, 2024).

Amžėjimas kaip regioninių skirtumų veiksnys. Lyginamoji amžėjimo regionuose analizė atskleidė, kad gyventojų amžėjimas Lietuvoje pasireiškia netolygiai. Kai kuriuose periferiniuose regionuose vyresnio amžiaus gyventojų dalis yra didesnė nei didesnių miestų teritorijose, o tai akivaizdžiai rodo ryškėjančią demografinę diferenciaciją (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Gyventojų amžiaus regioniniai skirtumai			
Regionas	65+ dalis	Pokytis 2010–2024 m.	Pagrindinės priežastys
Utenos	27 proc.	+8 p.	Didelė emigracija, mažas gimstamumas
Alytaus	26 proc.	+7 p.	Ekonomikos stagnacija
Šiaulių	24 proc.	+6 p.	Pramonės mažėjimas
Vilniaus	17 proc.	+2 p.	Imigracija, jaunų šeimų augimas
Klaipėdos	19 proc.	+3 p.	Miesto ekonomika stabdo amžėjimą

Analizuojant Lietuvos regionus pagal vyresnio amžiaus gyventojų pasiskirstymą matyti, kad amžėjimo procesai nėra tolygūs visoje teritorijoje. Jie ypač ryškūs periferiniuose ir mažesniuose regionuose. Didžiausias vyresnio amžiaus gyventojų santykinis skaičius fiksuojamas Utenos (27 proc.) ir Alytaus (26 proc.) regionuose, kur gyventojų amžėjimą spartina emigracija ir mažas gimstamumas. Vidutinį senėjimo lygį pasiekė Šiaulių (24 proc.) ir Panevėžio (23 proc.) regionai, kuriuose mažėja pramonės potencialas ir jaunimo išitraukimas į vietos darbo rinką. Tuo tarpu Vilniaus (17 proc.) ir Klaipėdos (19 proc.) regionai išlieka jauniausi, nes čia koncentruojasi darbo vietos, studijų galimybės ir imigracijos srautai.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad šie skirtumai sietini su regionų ekonominėmis galimybėmis, darbo vietų koncentracija, studijų ir profesinio augimo galimybėmis bei migracijos kryptimis. Vilniaus ir Klaipėdos regionai išlaiko palankesnę amžiaus struktūrą, nes veikia kaip traukos centrai (darbo, studijų, imigracijos), o periferiniuose regionuose amžėjimą spartina jaunimo emigracija ir mažesnis gimstamumas

Paslaugų poreikio augimas ir socialinė rizika. Atlikta teritorinė analizė rodo, kad gyventojų amžėjimas didina socialinių ir sveikatos paslaugų poreikį, ypač ilgalaikės priežiūros, slaugos, dienos centrų ir bendruomeninių paslaugų srityse. Remiantis oficialiais šaltiniais galima teigti, kad sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų išlaidos siekė apie 6,6 proc. BVP (2018 m.), kas rodo reikšmingą viešųjų išteklių poreikį amžėjančios visuomenės sąlygomis. Įvertinus tai galima teigti, kad kartu didėja socialinės rizikos veiksniai, susiję su vienišumu, socialine izoliacija ir mažesniu vyresnio amžiaus žmonių išitraukimu į bendruomeninę veiklą (ypač vyresnio amžiaus moterų grupėse). Ypač regionuose, kuriuose paslaugų infrastruktūra silpnesnė, socialinės pasekmės gali būti ryškesnės dėl mažesnio paslaugų prieinamumo ir didesnių atstumų iki paslaugų centrų.

Ekonominis poveikis. Ekonominiu požiūriu, amžėjimas pirmiausia pasireiškia darbo rinkos struktūros pokyčiais. Remiantis oficialiais šaltiniais mažėjanti 20–39 metų amžiaus darbo jėga sąlygoja darbo jėgos pasiūlos mažėjimą ir didėjančią spaudimą darbo našumui, efektyvumui ir darbdavių gebėjimui pritraukti darbuotojus. Regionuose, kuriuose gyventojų amžėjimas vyksta

sparčiau, mažesnė yra mokesčių bazė, be to lėtėja inovacijos. Visa tai sukuria užburtą ratą, kai mažėjant ekonominei veiklai, mažėja investicijos ir darbo vietų skaičius, didėja migracija ir dar labiau spartėja amžėjimas.

Apibendrinant pateiktus analizės rezultatus galima teigti, kad nebūtinai amžėjanti gyventojų grupė susijusi su ekonominėmis rizikomis. Šį procesą galima matyti, kaip „Sidabrinės ekonomikos“ potencialą. Amžėjimas realiai gali būti matomas, kaip vystymosi galimybė. Taigi, amžėjimą reikėtų vertinti ne tik kaip riziką, bet ir kaip ekonominių galimybių šaltinį regionams. Amžėjimo augimo potencialas galėtų būti pagyvenusių žmonių priežiūra, sveikatingumas, poilsis, skaitmeninės paslaugos pagyvenusiems žmonėms (telemedicina, e. mokymasis) bei socialinės žiniasklaidos sprendimai. Šių paslaugų plėtra galėtų sukurti naujų darbo vietų regionuose ir padidinti paslaugų sektoriaus atsparumą. Taip pat būtina bertinti vyresnio amžiaus žmonių patirties ir mentorystės vertę, nes tai yra nepakankamai išnaudojamas žmogiškasis kapitalas regionuose.

Siekiant efektyviai pritaikyti vyresnio amžiaus žmonių potencialą darbo rinkoje tikslinės priemonės galėtų būti mentorystės programos, darbas ne visą darbo dieną, savanorystė ir mokymasis visą gyvenimą. Visa tai gali padėti kompensuoti darbo rinkos trūkumus ir sustiprinti socialinę integraciją.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad būtina nustatyti sritis, kurios tiesiogiai sprendžia nustatytas amžėjimo socialines, ekonomines problemas. Tai galėtų būti vyresnio amžiaus žmonių užimtumo ir mokymosi visą gyvenimą, kartų solidarumo ir savanorystės stiprinimas, „sidabrinės ekonomikos“ principų integravimas į regionines strategijas bei paslaugų prieinamumo kaimo vietovėse gerinimas. Šios sritys leistų pereiti nuo reaktyvaus amžėjimo pasekmių valdymo prie strateginio planavimo ir tvaraus regioninio vystymosi.

IŠVADOS

1. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos gyventojų amžėjimas yra ilgalaikė ir spartėjanti tendencija. 65 metų ir vyresnių gyventojų dalis per keturis dešimtmečius išaugs nuo 17 proc. iki 33 proc., o tai rodo dvigubai spartesnį amžėjimo tempą nei ES vidurkis.
2. Amžėjimass daro reikšmingą poveikį regionų socialinei ir ekonominei raidai. Mažėja darbo jėgos pasiūla, didėja socialinių bei sveikatos paslaugų poreikis, silpnėja vietos ekonominis aktyvumas.
3. Regionuose amžėjimo tempai nevienodi ir stipriausiai pasireiškia periferijoje. Utenos ir Alytaus regionuose gyventojų amžėjimą lemia emigracija ir mažas gimstamumas, o Vilniaus ir Klaipėdos regionuose demografinė struktūra išlieka jaunesnė.
4. „Sidabrinė ekonomika“ gali tapti tvarios regioninės plėtros galimybe. Amžėjimas skatina naujų paslaugų, technologijų ir užimtumo formų kūrimą, todėl vyresnių žmonių įtraukimas į ekonomiką gali kompensuoti darbo rinkos trūkumus.

LITERATŪRA

1. Alderotti, G. (2025). Positive demography: changing the perspective on population aging. *The Journals of Gerontology: Series B*, 80(Suppl_2), S110–S118.
2. Bloom, D. E., & Luca, D. L. (2016). The global demography of aging: facts, explanations, future. In *Handbook of the economics of population aging* (Vol. 1, pp. 3-56). North-Holland.
3. Bloom, D. E., Chatterji, S., Kowal, P., Lloyd-Sherlock, P., McKee, M., Rechel, B., ... & Smith, J. P. (2015). Macroeconomic implications of population ageing and selected policy responses. *The Lancet*, 385(9968), 649-657.
4. Eurostat. (2024). *Population structure and ageing*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>
5. Garlauskaitė, A., & Zabarauskaitė, R. (2015). Lithuanian population aging factors analysis. *Mokslas–Lietuvos ateitis/Science–Future of Lithuania*, 7(2), 199-209.
6. STRATA. (2020). Senstanti Lietuvos visuomenė – analitinė apžvalga. Vyriausybės strateginės analizės centras. <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/zmogiskojo-kapitalo-politika/20200924-senstantilietuvos-visuomene.pdf>.

POPULATION AGEING PROCESSES IN LITHUANIAN REGIONS

RŪTA GARBAŠAUSKIENĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

ANNOTATION

Population ageing is identified as one of the most significant demographic processes of the 21st century, exerting a long-term impact on social, economic, and regional development. According to European Union statistics, Lithuania stands out for particularly rapid population ageing, with the consequences of this process being especially pronounced at the regional level. This article analyses population ageing processes in Lithuania, their scale and trends, and assesses their impact on the social and economic development of regions. The study applies a mixed-methods approach combining statistical data analysis, comparative regional analysis, a review of scientific literature and strategic documents, and graphical data presentation, drawing on data from the Official Statistics Portal, the Government Strategic Analysis Center (STRATA), and Eurostat. The results indicate that population ageing in Lithuania is a long-term and accelerating trend that manifests unevenly across regions and leads to labour market contraction, growing demand for social services, and increasing regional differentiation. The article argues that population ageing can be viewed not only as a demographic risk but also as a strategic opportunity for regional development through the application of “silver economy” principles and active ageing solutions.

Keywords: population ageing; regional development; demographic changes; labour market; silver economy

JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE PRIEŽASTYS IR PREVENCIJOS PRIEMONĖS

AUGUSTĖ GELUMBAUSKAITĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje analizuojama jaunimo nusikalstamumo problema Lietuvoje ir Europos Sąjungos kontekste, akcentuojant jos priežastis, dinamiką ir prevencijos priemonių veiksmingumą. Remiantis oficialiais Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir Lietuvos statistikos portalo duomenimis, nustatyta, kad 2016–2024 m. laikotarpiu jaunimo (iki 25 metų) nusikalstamumo lygis Lietuvoje nuosekliai mažėjo, tačiau išlieka reikšminga socialinė problema, turinti ilgalaikį poveikį visuomenės saugumui ir socialinei sanglaudai. Teorinėje straipsnio dalyje atskleidžiama jaunimo nusikalstamumo samprata ir pagrindinės jo priežastys, pabrėžiant šeimos disfunkcijos, socialinės atskirties, skurdo, švietimo prieinamumo stokos, emocinių ir elgesio problemų bei bendraamžių įtakos svarbą. Tyrimas grindžiamas mokslinės literatūros, statistinių duomenų, dokumentų ir lyginamąja analize, leidusia įvertinti jaunimo nusikalstamumo tendencijas Lietuvoje ir palyginti jas su Europos Sąjungos vidurkiais. Analitinėje dalyje nustatyta, kad Lietuvoje jaunimo nusikalstamumo mažėjimo tempas buvo spartesnis nei ES. Nusikalstamumo struktūroje dominuoja turtiniai ir smurtiniai nusikaltimai bei didėja elektroninių nusikaltimų dalis. Straipsnyje taip pat analizuojamos jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonės Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad veiksmingiausios prevencijos priemonės yra kompleksinės, orientuotos į socialinių, psichologinių ir edukacinių veiksnių sąveiką bei jaunimo socialinę integraciją.

Raktiniai žodžiai: jaunimo nusikalstamumas, prevencijos priemonės, socialinė atskirtis, šeimos disfunkcija, jaunimas, Lietuva, Europos Sąjunga.

IVADAS

Remiantis oficialia informacija galima teigti, kad jaunimo nusikalstamumas išlieka viena iš labiausiai paplitusių socialinių problemų Lietuvoje ir kitose ES šalyse. Šis reiškinys turi ilgalaikį poveikį visuomenės saugumui, socialinei sanglaudai ir jaunimo integracijai į darbo rinką bei visuomeninį gyvenimą. Pasak Kazemian ir kt. (2018) ir Muncie (2015) galima teigti, kad nepilnamečių nusikalstamumas yra sudėtingas reiškinys, apimantis socialinius, ekonominius, psichologinius ir edukacinius veiksnius, todėl jo prevencijai reikalingas koordinuotas ir daugiadisciplininis požiūris.

Lietuvių kontekste jaunimo nusikalstamumo problema išlieka aktuali, nepaisant pastaraisiais metais užfiksuotos teigiamos statistinės dinamikos. Remiantis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir oficialiojo Lietuvos statistikos portalo duomenimis, 2024 m. jaunesni nei 25 metų amžiaus gyventojai sudarė apie 12–13 proc. visų nusikaltusių asmenų, nors 2015 m. šis rodiklis šiuo atžvilgiu padidėjo iki maždaug 20 proc. (VRM, 2024). Ši tendencija rodo nusikalstamumo mažėjimą, tačiau kartu atskleidžia, kad jaunimo nusikalstamumas išlieka reikšmingu socialiniu reiškiniu, kuriam reikia nuolatinės analizės ir prevencinių sprendimų tobulinimo.

Analizuojant mokslinius tyrimus ir praktikos apžvalgas matyti, kad jaunimo nusikalstamumo riziką didina tokie veiksniai, kaip šeimos disfunkcija, socialinė atskirtis, skurdas, prasti akademiniai pasiekimai, emocinių ir elgesio problemų vengimas bei neigiama bendraamžių įtaka (Hoeve ir kt., 2019; Siegel ir Welsh, 2022). Be to, pastaraisiais metais stebimi nusikalstamo elgesio formų pokyčiai, kai tradicinius turtinius ir smurtinius nusikaltimus labai padidino elektroniniai ir kibernetiniai pažeidimai, susiję su skaitmeninių technologijų plėtra ir jaunimo veikla virtualioje erdvėje.

Šio tyrimo naujumas grindžiamas tuo, kad analizei atlikti pasitelkti nauji 2015–2024 m. duomenys. Tyrimas pagrįstas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis ir oficialia statistika už 2015–2024 m. laikotarpį ir orientuotas į jaunimo amžiaus grėsės nusikalstamumą. Tyrimas atliktas atsižvelgiant į socialinių, psichologinių ir edukacinių veiksnių sąveiką ir jų poveikį prevencijos priemonių veiksmingumui. Tyrime taip pat lyginami jaunimo

nusikalstamumo modeliai Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Įvertinus tai tyrimo problema formuluojama klausimu: *kaip socialinių, psichologinių ir edukacinių veiksnių sąveika lemia jaunimo nusikalstamumą Lietuvoje ir kiek veiksmingos yra taikomos jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonės?*

Tyrimo tikslas: išanalizuoti nepilnamečių nusikalstamumo priežastis ir įvertinti prevencinių priemonių veiksmingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti jaunimo nusikalstamumo sampratą ir pagrindines jo atsiradimo priežastis.
2. Išanalizuoti jaunimo nusikalstamumo dinamiką Lietuvoje 2015–2024 m. laikotarpiu.
3. Įvertinti Lietuvoje taikomas jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemones ir jų veiksmingumą.
4. Pateikti rekomendacijas jaunimo nusikalstamumo prevencijai.

Tyrimo objektas: jaunimo nusikalstamumo reiškinyje Lietuvoje ir jo prevencijos priemonės.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, dokumentų (VRM ataskaitų, nacionalinių programų) analizė.

Tyrimo praktinė reikšmė. Šis tyrimas prisideda prie gilesnio jaunimo nusikalstamumo prevencijos problemų supratimo.

JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO TEORINIAI ASPEKTAI

Jaunimo nusikalstamumo samprata. Jaunimo nusikalstamumas mokslinėje literatūroje apibrėžiamas kaip nusikalstamų veikų ir teisės pažeidimų visuma, kuriuos padaro jauni asmenys, dažniausiai priskiriami nepilnamečių ir jaunimo amžiaus grupėms. Amžiaus ribos skirtingose šalyse ir tyrimuose gali skirtis, tačiau dažniausiai jaunimu laikomi asmenys iki 25 metų (Siegel & Welsh, 2022). Šio amžiaus nusikalstamumai pasižymi specifinėmis savybėmis, susijusiomis su jauno amžiaus asmenų psichosocialine raida, vertybių formavimusi ir socializacijos procesu. Pasak Muncie (2020) jaunimo nusikalstamumas nėra vien asmeninio pasirinkimo rezultatas, bet greičiau socialinių struktūrų, aplinkos poveikio ir asmens raidos sąveikos pasekmė. Jaunystėje asmenys dažniau patiria įvairių psichologinių problemų, tokių kaip tapatumo krizė, emocinis nestabilumas ir padidinta bendraamžių įtaka. Suprantama, kad šiuo laikotarpiu jauni asmenys tampa labiau pažeidžiami rizikingam ir deviantiniam elgesiui. Būtent dėl šios priežasties jaunimo nusikalstamumas dažnai vertinamas ne tik kaip teisėsaugos, bet ir kaip socialinės politikos, švietimo bei socialinio darbo problema.

Lietuvos teisės aktuose ir strateginiuose dokumentuose jaunimo nusikalstamumas siejamas su socialinės atskirties, skurdo, šeimos problemų ir nepakankamo švietimo prieinamumo veiksniais, todėl prevencijos priemonės orientuojamos į ankstyvąją intervenciją ir socialinę integraciją (VRM, 2024). Tai atitinka tarptautinėje praktikoje taikomą požiūrį, kuriame akcentuojama, kad veiksminga jaunimo nusikalstamumo prevencija turi būti kompleksinė ir ilgalaikės perspektyvos.

Jaunimo nusikalstamumo priežastys. Šios asmenų grupės nusikalstamumo priežastys yra daugialypės ir glaudžiai tarpusavyje susijusios. Mokslinėje literatūroje jos dažniausiai skirstomos į *socialines, šeimos, psichologines ir edukacines priežastis, kurios kartu formuoja rizikingą jauno asmens elgesį* (Kazemian ir kt. 2018).

Viena reikšmingiausių jaunimo nusikalstamumo priežasčių yra šeimos tai šeimos funkcionavimo sutrikimas, kai šeima neatlieka pagrindinių savo funkcijų (emocinės paramos, socializacijos, auklėjimo, saugumo užtikrinimo), reikalingų visaverčiai vaikų ir jaunimo raidai. Tyrimai rodo, kad vaikai ir jaunuoliai, augantys netinkamoje šeimos aplinkoje, dažnai patiriantys tėvų nepriežiūrą, smurtą ar jų priklausomybes, dažniau įsitraukia į nusikalstamą veiklą (Hoeve et al., 2009). Tokiose šeimose, kuriose nėra susiformavę pozityvūs elgesio modeliai ir nėra emocinio saugumo didina agresyvaus ar antisocialaus elgesio riziką.

Kita svarbi priežasčių grupė yra socialinė atskirtis ir skurdas. Ribotos ekonominės galimybės, socialinė nelygybė ir nepakankamas bendruomeninis palaikymas dažnai lemia jaunimo

amžiaus grupės asmenis marginalizaciją ir nusivylimą visuomene. Pasak Kazemian ir kt. (2018), tokiose aplinkose jaunimas dažniau renkasi nusikalstamą elgesį kaip alternatyvų būdą pasiekti materialinę gerovę ar socialinį pripažinimą.

Siekiant mažinti jaunimo nusikalstamumą reikšmingą vaidmenį atlieka ir švietimo sistemos veiksniai. Mokyklos nelankymas, žemi mokymosi rezultatai bei ribotas neformaliojo švietimo prieinamumas silpnina socializacijos procesus ir mažina jaunimo galimybes įgyti socialinius bei emocinius įgūdžius (Siegel ir kt. 2000). Švietimo institucijos, kurios nesugeba laiku identifikuoti rizikos grupių mokinių, praranda galimybę taikyti ankstyvosios prevencijos priemones.

Pasak Muncie (2015) psichologiniai veiksniai, tokie kaip emociniai ir elgesio sutrikimai, impulsyvumas, žemas savikontrolės lygis, taip pat siejami su didesne nusikalstamo elgesio tikimybe (Muncie, 2015). Šių problemų ignoravimas ir nepakankamas psichologinės pagalbos prieinamumas ypač regionuose didina riziką, kad jaunuoliai pasirinktų nusikalstamo elgesio modelius.

Bendraamžių įtaka laikoma vienu stipriausių jaunimo nusikalstamumą lemiančių veiksnių. Jauni asmenys, siekdami priklausymo grupei jausmo ir socialinio pripažinimo, neretai perima netinkamas elgesio normas ir įsitraukia į nusikalstamą veiklą (Hoeve et al., 2009). Šis veiksnys ypač aktualus paauglystės ir ankstyvosios jaunystės laikotarpiu.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo nusikalstamumas yra kompleksinis reiškiny, kurio priežastys susiformuoja dėl socialinių, psichologinių ir edukacinių veiksnių sąveikos. Todėl veiksminga jaunimo nusikalstamumo prevencija turi būti orientuota ne tik į teisines sankcijas, bet ir į socialinę pagalbą, švietimo stiprinimą bei psichologinės paramos prieinamumo didinimą.

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Tyrimo struktūra. Siekiant pagrįsti jaunimo amžiaus grupės nusikalstamumo priežastis ir įvertinti prevencinių priemonių veiksmingumą tyrimas atliktas taikant nuoseklią struktūrą. Tyrimą sudaro trys pagrindiniai etapai: *teorinis, analitinis ir apibendrinamasis*.

Pirmajame etape atlikta mokslinės literatūros šaltinių analizė, kurios metu išanalizuota jaunimo nusikalstamumo samprata, pagrindinės priežastys ir prevencijos modeliai, taikomi tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje. Šis etapas sudarė teorinį tyrimo pagrindą.

Antrajame etape atlikta statistinių duomenų analizė, remiantis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir Lietuvos oficialiosios statistikos portalo 2015–2024 m. duomenimis. Analizuota jaunimo (iki 25 metų) padarytų nusikalstamų veikų dinamika, struktūra bei pokyčiai 2016-2024 m. laikotarpiu. Taip pat atlikta palyginamoji analizė su Europos Sąjungos analogiško rodiklio vidurkiu.

Trečiajame etape apibendrinti tyrimo rezultatai, įvertintas taikomų prevencijos priemonių veiksmingumas ir suformuluotos rekomendacijos jaunimo nusikalstamumo prevencijai Lietuvoje.

Tyrimo taikyti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai, kurie leido užtikrinti patikimą nagrinėjamos problemos vertinimą. Tyrimo metodai ir jų taikymo rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Tyrimo taikyti metodai

Tyrimo metodas	Naudoti duomenys	Gauti rezultatai
Mokslinės literatūros analizė	Moksliniai straipsniai, monografijos, teoriniai modeliai	Išgryninta jaunimo nusikalstamumo samprata, identifikuotos pagrindinės priežastys ir prevencijos kryptys
Dokumentų analizė	Lietuvos teisės aktai, VRM strateginiai dokumentai, prevencinės programos	Įvertinta nacionalinė jaunimo nusikalstamumo prevencijos politika
Statistinė analizė	VRM ir Lietuvos oficialiosios statistikos portalo duomenys (2016–2024 m.)	Nustatyta jaunimo nusikalstamumo dinamikos mažėjimo tendencija Lietuvoje
Lyginamoji analizė	Lietuvos ir ES jaunimo nusikalstamumo rodikliai	Atskleista, kad jaunimo nusikalstamumas Lietuvoje mažėjo sparčiau nei ES vidurkis

Apibendrinimo ir interpretavimo metodas	<i>Tyrimo metu gauti duomenys</i>	<i>Suformuluotos išvados ir rekomendacijos</i>

Tyrimo etikos principų užtikrinimas. Atliekant tyrimą laikytasi pagrindinių mokslinių tyrimų etikos principų. Tyrimas grindžiamas viešai prieinamais, oficialiais statistiniais duomenimis ir dokumentais, todėl nebuvo renkami asmens duomenys ir nebuvo pažeistas respondentų privatumas.

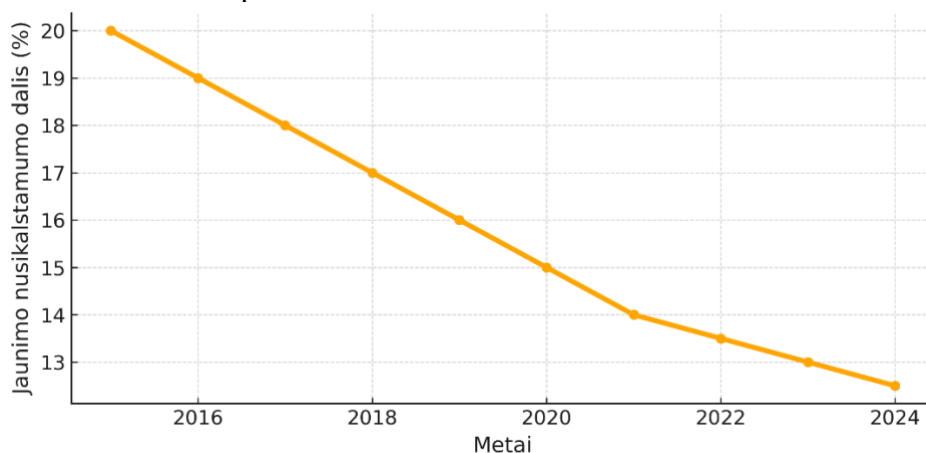
Analizuojant duomenis buvo laikomasi objektyvumo, skaidrumo ir akademinio sąžiningumo principų. Vvisi naudoti šaltiniai tinkamai cituoti, o gauti rezultatai interpretuoti nešališkai, vengiant išankstinių nuostatų ar duomenų iškraipymo. Tyrimo metu nebuvo siekiama daryti žalos atskiroms socialinėms grupėms, o pateiktos išvados ir rekomendacijos orientuotos į socialinės įtraukties, prevencijos ir pagalbos jaunimui stiprinimą.

Laikantis etikos principų, tyrimo rezultatai pateikiami apibendrinta forma, pabrėžiant ne pavienių atvejų, bet bendrų tendencijų ir struktūrinių problemų analizę.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

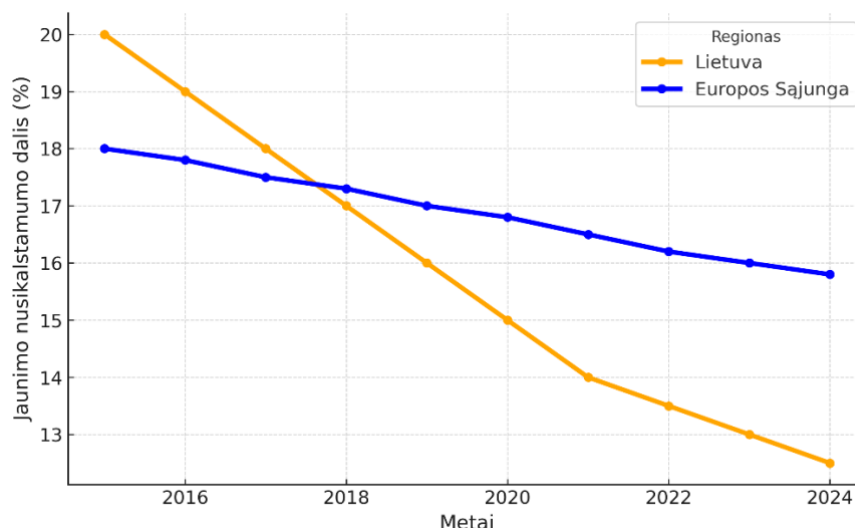
Šioje darbo dalyje pateikiama atlikto tyrimo rezultatų analizė, siekiant atskleisti jaunimo nusikalstamumo dinamiką, struktūrą bei pokyčius Lietuvoje ir palyginti juos su Europos Sąjungos analogiškais rodikliais. Analizė grindžiama oficialiais statistiniais duomenimis ir leidžia įvertinti taikomų jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonių veiksmingumą bei nustatyti pagrindines tendencijas, aktualias tolimesniam prevencijos politikos tobulinimui.

Jaunimo nusikalstamumo dinamikos rodiklių analizė leidžia įvertinti nusikalstamo elgesio masto pokyčius ir nustatyti ilgalaikes tendencijas Lietuvoje. Šio rodiklio pokyčiai taip pat atspindi valstybės vykdomos prevencijos politikos, švietimo sistemos bei socialinės paramos priemonių poveikį. 1 pav. pateikiama jaunimo (iki 25 metų) padarytų nusikalstamų veikų dalies kaita Lietuvoje 2016–2024 m. laikotarpiu.

1 pav. Jaunimo amžiaus grupės nusikaltimų dinamika
(Sudaryta remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, 2025)

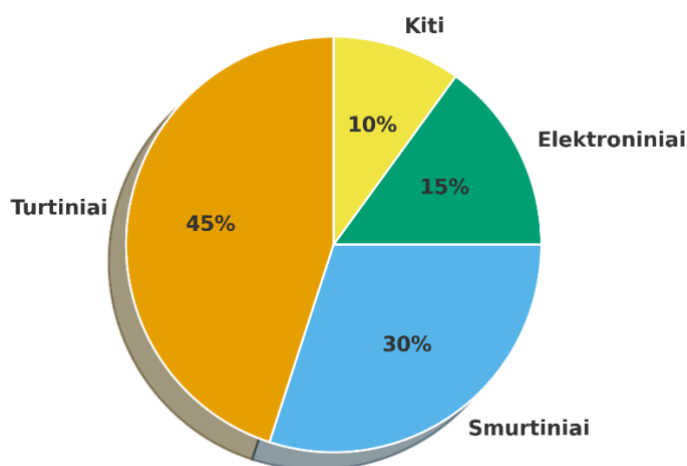
Pateiktame 1 pav. matyti nuosekli mažėjimo tendencija. 2016-2024 m. laikotarpiu jaunimo nusikalstamumo dalis sumažėjo nuo maždaug 20 proc. iki 12,5 proc. Šio rodiklio dinamika leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje taikomos jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonės yra kryptingos ir duoda teigiamų rezultatų. Be to, nusikaltimų mažėjimą galima sieti su ankstyvosios intervencijos programų plėtra, švietimo ir socialinių paslaugų prieinamumo didėjimu bei stiprėjančiu tarpinstituciniu bendradarbiavimu tarp teisėsaugos, švietimo ir socialinių paslaugų institucijų. Vistik, nepaisant teigiamos tendencijos, jaunimo nusikalstamumo mastas išlieka socialiai reikšmingas, todėl prevencijos politikos tęstinumas išlieka būtinas.

2 pav. Jaunimo amžiaus grupės nusikaltimų dinamika Lietuvoje ir ES
(Sudaryta remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, 2025)

Jaunimo nusikalstamumo Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. 2 pav. pateikiamas Lietuvoje ir Europos Sąjungos jaunimo nusikalstamumo palyginimas 2015–2024 m. laikotarpiu. Duomenys rodo, kad Lietuvoje jaunimo nusikalstamumo mažėjimo tempas buvo spartesnis nei ES vidutiniškai. Jei 2015 m. jaunimo nusikaltimų dalis Lietuvoje siekė apie 20 proc., tai 2024 m. ji sumažėjo iki 12,5 proc., tuo tarpu ES vidurkis per tą patį laikotarpį sumažėjo nuo maždaug 18 proc. iki 15,8 proc.

Šie rezultatai leidžia teigti, kad Lietuvoje vykdomos prevencinės priemonės yra santykinai veiksmingos Europos Sąjungos kontekste. Vis dėlto, išlieka skirtumai tarp nacionalinių ir europinių rodiklių, o tai rodo, kad jaunimo nusikalstamumo prevencija išlieka aktuali problema visoje ES. Lietuvos patirtis gali būti vertinama kaip gerosios praktikos pavyzdys, tačiau būtina atsižvelgti į naujas nusikalstamumo formas, ypač susijusias su skaitmenine erdve.

3 pav. Jaunimo nusikaltimų struktūra pagal rūšis Lietuvoje (2024 m.)
(Sudaryta remiantis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (VRM) duomenimis, Nusikalstamumo Lietuvoje statistika 2016–2024 m.; papildyta pagal Lietuvos statistikos departamento viešus rodiklius.)

Jaunimo nusikalstamumo struktūros analizė Lietuvoje. 3 pav. pateikiama jaunimo nusikalstamumo struktūra Lietuvoje 2024 m. Paveiksle matyti, kad didžiausią dalį sudaro turtiniai nusikaltimai (45 proc.), kurie dažniausiai siejami su socialiniais ir ekonominiais sunkumais bei materialinės gerovės siekiu. Smurtiniai nusikaltimai sudaro 30 proc. visų jaunimo padarytų

nusikalstamų veikų, nors jų mastas, lyginant su ankstesniais metais, turi mažėjimo tendenciją. Elektroniniai nusikaltimai sudaro 15 proc. ir atspindi naujas jaunimo nusikalstamumo tendencijas, susijusias su technologijų plėtra ir skaitmeninės erdvės plėtimu. Likusi dalis (10 proc.) priskiriama kitiems teisės pažeidimams. Ši struktūra rodo, kad jaunimo nusikalstamumas tampa vis įvairesnis, o prevencijos priemonės turi būti pritaikomos ne tik tradicinėms, bet ir naujoms nusikalstamumo formoms.

Jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonės. Moksliniuose šaltiniuose teigiama, kad jaunimo nusikalstamumo prevencija šiuolaikinėje kriminologijoje suprantama, kaip kompleksinių priemonių sistema, apimanti ankstyvąją intervenciją, socialinę pagalbą, švietimą, bendruomenės įtraukimą ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad veiksmingiausios prevencijos priemonės yra orientuotos ne tik į nusikalstamo elgesio pasekmes, bet ir į jo priežastis, ypač socialinius ir psichologinius veiksnius (Kazemian ir kt. 2018, 2018; Muncie, 2015).

Lietuvoje jaunimo nusikalstamumo prevencija grindžiama nacionalinėmis strategijomis ir programomis, kurias koordinuoja Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija bei savivaldybės. Viena svarbiausių sričių įvardyta šiuose dokumentuose yra ankstyvoji prevencija švietimo įstaigose, kuria siekiama nustatyti rizikos grupės vaikus ir jaunimą bei laiku suteikti pagalbą. Plačiai taikomos tokios programos kaip ankstyvoji intervencija mokyklose, socialinių pedagogų ir psichologų darbas, prevencinės iniciatyvos, skirtos patyčių, smurto ir narkomanijos prevencijai. Tyrimai rodo, kad mokyklų bendruomenėse įgyvendinamos kompleksinės prevencijos programos skatina teigiamus mokinių elgesio pokyčius ir mažina nusikalstamumo riziką (Užsienio reikalų ministerija, 2024). Jaunimo užimtumo ir bendruomenės plėtros programos, įgyvendinamos per jaunimo centrus, nevyriausybines organizacijas ir savivaldybių iniciatyvas, yra svarbi prevencijos pastangų Lietuvoje dalis. Tokios priemonės suteikia jauniems žmonėms galimybių dalyvauti prasmingoje veikloje, ugdyti socialinius įgūdžius ir puoselėti bendruomeniškumo jausmą, kuris laikomas svarbiu apsaugos nuo nusikalstamo elgesio veiksnium.

Europos Sąjungos lygmeniu jaunimo nusikalstamumo prevencija grindžiama visapusišku ir tarpsektoriniu požiūriu. Prevencijos priemonės integruoja švietimo, socialinės politikos, sveikatos priežiūros ir teisėsaugos sistemas. Europos Komisija pabrėžia, kad prevencijos priemonėmis turėtų būti siekiama sumažinti socialinę atskirtį, įskaitant ir jaunimo tarpe, ir užtikrinti lygias galimybes (Europos Komisija, 2021 m.).

Daugelis ES šalių įgyvendina bendruomenines policijos iniciatyvas, kurios stiprina pasitikėjimą tarp jaunimo ir teisėsaugos. Taip pat plačiai taikoma atkuriamojo teisingumo praktika, kurioje pabrėžiama atskaitomybė, kompensacija ir jaunimo reintegracija į visuomenę, o ne vien bausmė (Europos Taryba, 2020 m.).

Be to, ES šalys vis daugiau dėmesio skiria skaitmeninių nusikaltimų prevencijai, integruodamos kibernetinį saugumą ir skaitmeninį raštingumą į formaliojo ir neformaliojo švietimo programas. Tai ypač aktualu atsižvelgiant į didėjančią kibernetinių nusikaltimų paplitimą tarp jaunimo ir nusikalstamo elgesio perkėlimą į virtualią erdvę.

Apibendrinant atliktos analizės rezultatus galima teigti, kad veiksmingiausios jaunimo nusikalstamumo prevencijos priemonės yra tos, kurios apjungia ankstyvąją intervenciją, šeimos stiprinimą, švietimą ir bendruomenės įtraukimą (Kazemian ir kt., 2018; Siegel ir Welsh, 2000). Lietuvos ir Europos Sąjungos patirtis patvirtina, kad visapusiškos, ilgalaikės ir koordinuotos tarpžinybinės priemonės lemia stabilesnius ir tvaresnius rezultatus mažinant jaunimo nusikalstamumą.

IŠVADOS

1. Aptarus jaunimo nusikalstamumo sampratą ir priežastis, nustatyta, kad didžiausią įtaką daro šeimos disfunkcija, socialinė atskirtis, švietimo prieinamumo stoka bei emocinių ir elgesio sunkumų ignoravimas.

2. Išanalizavus jaunimo nusikalstamumo dinamiką Lietuvoje, matyti aiški mažėjimo tendencija. 2016–2024 m. laikotarpiu jaunimo nusikalstamumo dalis sumažėjo nuo 20 iki 12,5 procento.
3. Įvertinus prevencijos priemones, nustatyta, kad veiksmingiausios yra ankstyvosios intervencijos, mokyklų socialinių pedagogų veikla, jaunimo organizacijų projektai ir bendruomeninės programos, skatinančios socialinę įtrauktį.
4. Remiantis atlikta analize, galima teigti, kad tolesnis nusikalstamumo mažėjimas priklausys nuo institucijų bendradarbiavimo, psichologinės pagalbos plėtos bei jaunimo užimtumo didinimo.

LITERATŪRA

1. Kazemian, L., Farrington, D. P., & Piquero, A. R. (2018). Developmental and life-course criminology.
2. Muncie, J. (2015). *Youth and crime*. Sage.
3. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. Veiklos ataskaitos (2024). *Nusikalstamumo Lietuvoje statistika* <https://vrm.lrv.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-2/veiklos-ataskaitos/>
4. Lietuvos oficialiosios statistikos portalas. (2024). *Nusikalstamumo rodikliai pagal amžiaus grupes*. <https://osp.stat.gov.lt/covid-19-statistika/itaka-gyventojams/nusikalstamumas>
5. Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of abnormal child psychology*, 37(6), 749-775.
6. Siegel, L. J., Senna, J. J., & Welsh, B. (2000). *Juvenile delinquency: Theory, practice, and law* (Vol. 7). Belmont, CA:: Wadsworth.
7. European Commission. (2021). *EU strategy on the rights of the child*. Publications Office of the European Union. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en
8. LIETUVOS RESPUBLIKOS UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJA 2024 METŲ VEIKLOS ATASKAITA <https://www.urm.lt/storage/main/public/uploads/2025/03/2024-m.-urm-ataskaita.pdf>

CAUSES OF YOUTH CRIME AND PREVENTION MEASURES IN LITHUANIA

AUGUSTĖ GELUMBAUSKAITĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyses the problem of youth crime in Lithuania in the context of the European Union, focusing on its causes, dynamics, and the effectiveness of preventive measures. Based on official data from the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania and the Lithuanian Official Statistics Portal, it was found that during the period 2016–2024 the level of youth crime (among persons under 25 years of age) in Lithuania steadily declined; however, it remains a significant social problem with long-term effects on public safety and social cohesion. The theoretical part of the article presents the concept of youth crime and its main causes, emphasising the importance of family dysfunction, social exclusion, poverty, limited access to education, emotional and behavioural problems, and peer influence. The study is based on the analysis of scientific literature, statistical data, documents, and comparative analysis, which enabled the assessment of youth crime trends in Lithuania and their comparison with European Union averages. The analytical results indicate that the decline in youth crime in Lithuania was faster than the EU average. The structure of youth crime is dominated by property and violent offences, while the share of electronic crimes is increasing. The article also examines youth crime prevention measures in Lithuania and the European Union. The findings suggest that the most effective preventive measures are comprehensive approaches focused on the interaction of social, psychological, and educational factors, as well as on the social integration of young people.

Keywords: youth crime, preventive measures, social exclusion, family dysfunction, youth, Lithuania, European Union.

PREKĖS ŽENKLO VERTĖS KŪRIMAS TRANSPORTO SEKTORIUJE: „LAMBORGHINI“ PAVYZDYS

ARMINAS GIRNIUS, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ
Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojamas prekės ženklo vertės kūrimo procesas transporto sektoriuje. Daugiausia dėmesio skiriama prabangių automobilių gamintojų veiklai. Šio tyrimo tikslas: išanalizuoti, kaip „Lamborghini“ kuria ir palaiko prekės ženklo vertę, integruodama inovacijų ir tvarumo principus. Tyrime taikyta kokybinė metodologija, pagrįsta mokslinės literatūros, viešai prieinamos įmonės komunikacijos ir strateginių dokumentų analize bei lyginamąja analize. Tyrimo rezultatai parodė, kad „Lamborghini“ prekės ženklo vertė formuojama per emocinio išskirtinumo, technologinių inovacijų ir tvarumo integracijos sinergiją. Nustatyta, kad autentiškai taikomi tvarumo sprendimai stiprina prekės ženklo reputaciją ir vartotojų lojalumą, kartu išlaikant prabangos ir sportiškumo identitetą.

Raktiniai žodžiai: prekės ženklo vertė, transporto sektorius, prabangos prekių ženklai, inovacijos, tvarumas, „Lamborghini“.

IVADAS

Pastaraisiais dešimtmečiais transporto sektorius susiduria su dideliais struktūriniais pokyčiais dėl įvairių priežasčių tokių, kaip spartėjančios technologinės pažangos, globalizacijos, kintančių vartotojų lūkesčių ir didėjančių tvarumo bei socialinės atsakomybės reikalavimų (Kotler ir Keller, 2016; Christopher, 2022). Pasak Aaker, (2012) tokiomis aplinkybėmis konkurencinis pranašumas vis labiau grindžiamas ne tik techninėmis produkto savybėmis ar kainodara, bet ir prekės ženklo sukurta pridėtine verte, kuri leidžia įmonėms išsiskirti rinkoje ir užmegzti ilgalaikius santykius su vartotojais.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad prekės ženklo vertė apima vartotojų suvokiamą kokybę, pasitikėjimą, lojalumą ir teigiamas asociacijas, kurios tiesiogiai veikia vartotojų sprendimus ir įmonės finansinius rezultatus (Keller, 2013). Ši vertė yra ypač svarbi transporto sektoriuje dėl didelės konkurencijos, didelių investicijų reikalavimų ir ilgo produkto gyvavimo ciklo. Kapferer (2012) teigimu įprastai automobilių pramonėje prekės ženklo vertė dažnai siejama su technologiniu patikimumu, dizainu, inovacijomis ir emocine patirtimi, kurią vartotojai sieja su konkrečiu gamintoju (Kapferer, 2012). Taigi, **temos aktualumas** grindžiamas tuo, kad šiuolaikiniai transporto sektoriaus gamintojai yra priversti derinti tradicines prekės ženklo vertės kūrimo strategijas su tvarumo ir atsakingos verslininkystės principais. Moksliniai tyrimai rodo, kad tvarumo integravimas į prekės ženklo komunikaciją gali padidinti vartotojų pasitikėjimą ir lojalumą net ir prabangos prekių segmentuose (Bhattacharya ir Sen, 2004; White, Habib ir Hardisty, 2019). Įvertinus tai, prekės ženklo vertės kūrimas tampa sudėtingu procesu, apimančiu ne tik emocinį įvaizdį, bet ir aplinkosauginius bei socialinius sprendimus.

Temos naujumas siejamas su prabangių automobilių gamintojų vertės kūrimo transformacija, kai prekės ženklai, istoriškai siejami su galia, išskirtinumu ir emociniu poveikiu, vis aktyviau integruoja inovacijų ir tvarumo strategijas. Vienas iš tokios transformacijos pavyzdys yra „Lamborghini“ automobilių gamintojas, kurio prekės ženklas ilgą laiką buvo grindžiamas išskirtinumu, ribota gamyba ir prestižu. Vistik, pastaraisiais metais jį papildė elektra varomų automobilių plėtra, anglies dioksido mažinimo ir ESG principai. Tokia kryptis atskleidžia naują požiūrį į prekės ženklo vertės kūrimą transporto sektoriuje. Šio **tyrimo problema** formuluojama klausimu: *kaip prabangių automobilių gamintojas, veikiantis išteklių reikalaujantiame transporto sektoriuje, gali sukurti ir išlaikyti stiprią prekės ženklo vertę, derindamas emocinį įvaizdį, inovacijas ir tvarumo principus?*

Tyrimo tikslas: išanalizuoti, kaip „Lamborghini“ kuria ir palaiko prekės ženklo vertę transporto sektoriuje, integruodama inovacijų ir tvarumo principus.

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, keliama šie tyrimo uždaviniai:

1. išanalizuoti prekės ženklo vertės sampratą ir jos kūrimo veiksnius transporto sektoriuje;
2. įvertinti „Lamborghini“ taikomas strategijas, stiprinančias prekės ženklo vertę;
3. išnagrinėti, kaip inovacijos, emocinis įvaizdis ir tvarumo sprendimai prisideda prie ilgalaikės prekės ženklo vertės kūrimo.

Tyrimo objektas – prekės ženklo vertės kūrimo procesas „Lamborghini“ įmonėje.

Tyrimo metodika ir taikyti metodai apima mokslinės literatūros analizę, leidžiančią atskleisti teorinius prekės ženklo vertės kūrimo aspektus, viešai prieinamos įmonės komunikacijos ir rinkodaros sprendimų analizę bei lyginamąją analizę su kitais prabangos automobilių gamintojais. Taikyti metodai sudaro prielaidas kompleksiškai įvertinti prekės ženklo vertės kūrimo ypatumus transporto sektoriuje.

TEORINIAI PREKĖS ŽENKLO VERTĖS KŪRIMO ASPEKTAI TRANSPORTO SEKTORIJE

Šiuolaikinėje vadybos ir rinkodaros teorijoje prekės ženklas suprantamas ne tik, kaip pavadinimas, simbolis ar vizualinis identitetas, bet ir kaip sudėtingas vertybių, asociacijų ir patirčių rinkinys, egzistuojantis vartotojų mąstyme (Kotler ir Keller, 2016). Prekės ženklas atlieka svarbų vaidmenį diferencijuojant produktus ar paslaugas rinkoje, mažinant vartotojų suvokiamą riziką ir formuojant ilgalaikius santykius su klientais. Kaip teigia Aaker (2012) prekės ženklo vertė apibrėžiama kaip papildoma vertė, kurią prekės ženklas suteikia produktui ar paslaugai, palyginti su panašiais ne prekės ženklo produktais. Ši vertė atsiskleidžia per vartotojų pasitikėjimą, lojalumą, teigiamas asociacijas ir norą mokėti didesnę kainą. Keller (2013) pabrėžia, kad stipri prekės ženklo vertė sukuriamą, kai vartotojai turi aiškų, teigiamą ir nuoseklų prekės ženklo įvaizdį.

Prekės ženklo vertė transporto sektoriuje tampa ypač svarbi dėl didelės konkurencijos, didelių investicijų sąnaudų ir ilgo produkto gyvavimo laiko. Atsižvelgiant į tai vartotojų pasitikėjimas gamintoju, jo reputacija ir patikimumas dažnai tampa lemiamu pasirinkimo kriterijumi (Christopher, 2023).

Mokslinėje literatūroje išskiriami keli pagrindiniai prekės ženklo vertės veiksniai, kurie transporto sektoriui taip pat yra aktualūs (žr. 1 pav). Svarbiausi iš jų yra *produkto kokybė ir techninis patikimumas*, užtikrinantys vartotojų pasitenkinimą ir pasitikėjimą prekės ženklu (Aaker, 2012). Transporto sektoriuje šie veiksniai apima saugos standartus, technologinę pažangą, našumą ir ilgaamžiškumą. Kitas svarbus veiksnys yra *emocinis ryšys su vartotoju*. Kapferer (2012) teigia, kad stiprūs prekės ženklai perteikia tam tikrą gyvenimo būdą, vertybes ar socialinį statusą. pastarieji vartotojams yra ne mažiau svarbūs nei funkcinės produkto savybės. Transporto sektoriuje, ypač automobilių rinkoje dizainas, vairavimo pojūtis, emocinė patirtis tampa svarbia prekės ženklo tapatybės dalimi. Dar vienas neatsiejamas prekės ženklo vertės kūrimo elementas yra *inovacijos ir išskirtinumas*. Nuolatinės technologinės inovacijos, naujų sprendimų diegimas ir gebėjimas išsiskirti rinkoje didina prekės ženklo konkurencingumą (Kotler ir Keller, 2016). Inovacijos transporto sektoriuje apima elektra varomų automobilių plėtrą, autonomines sistemas, skaitmeninimą ir pažangius gamybos procesus. Komunikacija taip pat vaidina svarbų vaidmenį formuojant vartotojų suvokimą apie prekės ženklą.

1 pav. Prekės ženklo vertės kūrimo dedamosios
(Sudaryta remiantis Christopher, (2022))

Galima pagrįstai teigti, kad nuosekli, autentiška ir vertybėmis pagrįsta komunikacija padeda kurti ilgalaikį prekės ženklo įvaizdį ir stiprinti jo reputaciją (Keller, 2013).

Literatūros šaltinių analizė parodė, kad transporto sektorius pasižymi specifiniais bruožais, lemiančiais prekės ženklo vertės kūrimo ypatumus. Dėl didelio kuriamo produkto sudėtingumo ir saugumo svarbos vartotojai dažnai renkasi gerai žinomus, patikimus gamintojus, kurių prekės ženklai asocijuojasi su kokybe ir ilgaamžiškumu (Christopher, 2022).

Akivaizdu, kad pastaraisiais metais vis didesnę reikšmę įgyja **tvarumas**, kuris tampa neatsiejama prekės ženklo vertės dalimi. Tyrimai rodo, kad vartotojai vis palankiau vertina įmones, kurios demonstruoja atsakingą požiūrį į aplinkosaugą ir visuomenę, o tai teigiamai veikia jų požiūrį į prekės ženklą (Bhattacharya & Sen, 2004). Transporto sektoriuje tvarumas apima aplinkosaugos, socialinius ir valdymo (ESG) aspektus, kurie pastaruoju metu tapo svarbiu strateginiu veiksmu formuojant prekės ženklo įvaizdį. White, Habib ir Hardisty (2019) teigia, kad tvarumo sprendimai gali padidinti vartotojų lojalumą, jei jie integruojami nuosekliai ir autentiškai, o ne naudojami vien kaip rinkodaros priemonė. Transporto įmonėms tvarumo integravimas į prekės ženklo strategiją reiškia ne tik išmetamųjų teršalų mažinimą ar technologinių inovacijų diegimą, bet ir vertės kūrimą vartotojams. Tokiu būdu prekės ženklas tampa ne tik produkto, bet ir atsakingo požiūrio į ateitį simboliu.

Apibendrinant galima teigti, kad kuriama prekės ženklo vertė transporto sektoriuje yra sudėtingas reiškiny, apimantis tiek funkcinis, tiek emocinius ir vertės aspektus. Mokslinė analizė atskleidė, kad prekės ženklo vertės kūrimas grindžiamas produkto kokybe, technologiniu patikimumu, inovacijomis, nuoseklia komunikacija ir gebėjimu sukurti ilgalaikį emocinį ryšį su vartotoju. Transporto sektoriaus specifika lemia, kad vartotojų pasitikėjimas ir reputacija tampa esminiais konkurencinio pranašumo veiksniais. Be to, tvarumo principų integravimas į prekės ženklo strategiją tampa vis svarbesne vertės kūrimo dalimi, didinančia prekės ženklo patrauklumą ir lojalumą. Šie teoriniai aspektai sudaro pagrindą tolesnei praktinei prekės ženklo vertės kūrimo transporto sektoriuje analizei.

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Šiame straipsnyje naudojama kokybinio tyrimo metodologija, pagrįsta antrinių duomenų analize ir sisteminiu požiūriu į prekės ženklo vertės kūrimo procesą transporto sektoriuje. Tyrime didžiausias dėmesys buvo koncentruotas prekės ženklo vertės koncepcijos teoriniam pagrindimui ir praktinių jos kūrimo sprendimų analizei, taikant „Lamborghini“ atvejį. Toks metodologinis požiūris leido atskleisti, kaip emocinis įvaizdis, inovacijų ir tvarumo principai integruojami į prabangios transporto įmonės prekės ženklo strategiją kuria tvirtą ir patikimą ryšį su vartotoju.

Remiantis mokslinės literatūros analize, tyrime atskleidžiama prekės ženklo vertės koncepcija, pagrindiniai jos dizaino bruožai ir charakteristikos transporto sektoriuje. Analizuojami moksliniai šaltiniai, kuriuose vertinamas prekės ženklo valdymas, vartotojų elgsena, emocinės

vertės kūrimas ir tvarumo vaidmuo formuojant prekės ženklo reputaciją. Empirinėje straipsnio dalyje panaudota atvejo analizė, kuri leido nuosekliai ir išsamiai įvertinti „Lamborghini“ prekės ženklo vertės kūrimo specifiką transporto sektoriuje. Atvejo analizė buvo pasirinkta dėl šio prekės ženklo išskirtinumo, ilgametės reputacijos, mažos gamybos politikos ir pastaraisiais metais įvykusių pokyčių, įskaitant novatoriškus ir tvarius gamybos sprendimus. Tokios savybės leido „Lamborghini“ įmonę laikyti reprezentatyviu prabangių transporto prekių ženklų pavyzdžiu.

Tyrimui atlikti duomenys buvo renkami iš viešai prieinamų šaltinių, įskaitant oficialius įmonių pranešimus, rinkodaros kampanijas, socialinių tinklų turinį, strateginius dokumentus ir tvarumo ataskaitas. Be to, analizuojami viešai prieinami prabangių automobilių rinkos išvalgų šaltiniai, leidžiantys integruoti „Lamborghini“ sprendimus į platesnį transporto sektoriaus kontekstą.

Siekiant ištirti prekės ženklo vertės kūrimo kryptingumą ir sudėtinius elementus, buvo atlikta kokybinė turinio analizė, kuri leido nustatyti pagrindinius prekės ženklo vertės kūrimo komponentus, tokius kaip produkto unikalumas, emocinis įvaizdis, inovacijos, komunikacija ir tvarumo integracija. Taip pat buvo atlikta lyginamoji analizė, kuri leido palyginti „Lamborghini“ prekės ženklo stiprinimo praktiką su bendromis prabangių automobilių gamintojų transporto sektoriuje tendencijomis.

Tyrimo etikos principai. Tyrimas atliktas laikantis akademinės etikos ir mokslinio sąžiningumo principų. Analizėje buvo naudojami tik viešai prieinami, patikimi ir patikrinti informacijos šaltiniai, o visi autoriai ir dokumentai buvo tinkamai cituojami laikantis APA citavimo reikalavimų. Duomenų interpretacija grindžiama objektyvumu ir sisteminiu požiūriu, vengiant subjektyvių vertinimų ir nepagrįstų apibendrinimų. Tyrimas nepažeidžia asmens duomenų apsaugos reikalavimų, nes nebuvo naudojami jokie pirminiai ar identifikuojami individualūs duomenys.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

„Lamborghini“ Italijoje įsikūręs prabangių sportinių automobilių gamintojas, veikiantis aukščiausios klasės automobilių rinkos segmente. Įmonę 1963 m. Sant'Agata Bolognese įkūrė Ferruccio Lamborghini, ir nuo pat įkūrimo ji daugiausia dėmesio skyrė techniniam meistriškumui, išskirtiniam dizainui ir emocingai vairavimo patirčiai. Šios savybės tapo pagrindiniais prekės ženklo tapatybės elementais (Lamborghini HISTORY, 2024). „Lamborghini“ verslui būdingas ribotas gamybos modelis, leidžiantis išlaikyti aukštą gaminių išskirtinumo lygį ir sustiprinti jų asociacijas su prabanga ir prestižu. Įmonės siūlomi automobiliai dažnai kuriami kaip technologiškai pažangūs ir unikaliai suprojektuoti produktai, orientuoti į siaurą, bet finansiškai pajėgią tikslinę auditoriją, kuri vertina ne tik transporto priemonės funkcionalumą, bet ir jos simbolinę, emocinę vertę (Automobili Lamborghini Company, 2025).

Analizuojant įmonės strateginę kryptį nustatyta, kad pastaraisiais metais „Lamborghini“ aktyviai reaguoja į transporto sektoriuje vykstančius pokyčius, susijusius su tvarumu ir technologine transformacija. Įmonė integruoja elektra varomų automobilių sprendimus, diegia aplinkosaugos standartus gamybos procesuose ir kuria ilgalaikę tvarumo strategiją, siekdama sumažinti poveikį aplinkai, kartu išlaikydama sportinio automobilio identitetą. „Lamborghini“ įmonė šiame tyrime buvo pasirinkta, kaip atvejo analizė dėl unikalios pozicijos transporto sektoriuje, stiprios prekės ženklo emocinės vertės ir gebėjimo derinti tradicinę prabangą su inovacijų ir tvarumo principais. Šis derinys sukuria palankią aplinką analizuoti šiuolaikinio prekės ženklo vertės kūrimo ypatybes prabangaus transporto sektoriuje.

Analizuojant „Lamborghini“ įmonės sėkmingos veiklos pavyzdį nustatyta, kad prekės ženklo vertės kūrimas transporto sektoriuje priklauso nuo nuoseklaus strateginių sprendimų rinkinio, įskaitant emocinio įvaizdžio formavimą, inovacijų diegimą ir tvarumo integraciją. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad šie elementai neveikia atskirai, o sąveikauja vienas su kitu, didindami bendrą prekės ženklo vertę. Galima išskirti šiuos esminius prekės ženklo sėkmės veiksnius.

1. Emocinio įvaizdžio išskirtinumo vaidmuo. Tyrimai parodė, kad „Lamborghini“ prekės ženklo vertė yra glaudžiai susijusi su emociniu poveikiu vartotojui ir išskirtine komunikacija.

Išanalizuota įmonės rinkodaros medžiaga ir komunikacija rodo, kad prekės ženklas perteikia nuoseklų galios, prabangos, greičio ir galios derinį. Vizualinis identitetas, ribota gamybos politika ir suasmeninti sprendimai („Ad Personam“ programos) sukuria didelę suvokiamą vertę ir sustiprina vartotojų emocinį ryšį su prekės ženklu (Automobili Lamborghini S.p.A. (n.d.). *Company overview*, 2025).

Rezultatai rodo, kad emocinė vertė „Lamborghini“ atveju tampa pagrindiniu konkurenciniu pranašumu, leidžiančiu pateisinti didesnę kainą ir išlaikyti lojalų, aiškiai apibrėžtą auditoriją. Tai patvirtina teorinę hipotezę, kad prabangos srityje emocinis ryšys dažnai yra svarbesnis nei produkto funkcinės savybės.

2. Inovacijų integravimas į prekės ženklo vertę. Tyrimo rezultatai parodė, kad technologinės inovacijos yra svarbi „Lamborghini“ prekės ženklo vertės kūrimo dalis. Savo pranešime bendrovė pabrėžia pažangias technologijas, hibridinius sprendimus ir techninį meistriškumą, kurie leidžia išlaikyti sportinio automobilio tapatybę, prisitaikant prie kintančių rinkos poreikių ir reglamentų (Automobili Lamborghini S.p.A. (n.d.). *Sustainability and ESG strategy*. 2025). Išanalizuoti duomenys atskleidė, kad inovacijos pristatomos ne tik kaip techniniai atnaujinimai, bet ir kaip prekės ženklo ateities vizijos dalis. Tokiu būdu technologinė pažanga stiprina prekės ženklo įvaizdį inovacijų ir pažangos prasme, o tai teigiamai veikia vartotojų suvokiamą vertę.

3. Tvarumo principų integravimas. Viena iš svarbiausių tyrimo rezultatų yra tvarumo svarba kuriant prekės ženklo vertę. „Lamborghini“ atveju tvarumas grindžiamas gamybos procesų tobulinimu, anglies dioksido išmetimo mažinimo tikslais, elektrifikavimo strategija ir ESG principų taikymu. Tyrimas parodė, kad tvarumo sprendimai nėra pateikiami prieš prabangų ar sportišką prekės ženklo identitetą, o integruojami kaip natūrali jo meistriškumo dalis (Automobili Lamborghini S.p.A. (n.d.). *Sustainability and ESG strategy*. 2025). Rezultatai rodo, kad toks požiūris leidžia prekės ženklui išlaikyti tradicinį emocinį patrauklumą, tuo pačiu metu patenkinant šiuolaikinių vartotojų visuomenėje lūkesčius. Apibendrinant galima pagrįstai teigti, kad tai patvirtina teorinę hipotezę: autentiškas integruotas tvarumas gali sustiprinti prekės ženklo reputaciją net ir prabangaus transporto srityje.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galime teigti, kad „Lamborghini“ prekės ženklo vertės kūrimo modelis grindžiamas trimis pagrindiniais elementais tokiais, kaip emocinis išskirtinumas, technologinės inovacijos ir tvarumo integracija. Šių elementų sinergija leidžia sukurti stiprų, atpažįstamą ir ilgalaikį prekės ženklą, kuris kuria vertę transporto sektoriuje. Rezultatai patvirtina, kad prekės ženklo vertė šiuolaikiniame transporto sektoriuje neapsiriboja produkto savybėmis, bet tampa strateginiu organizacijos ištekliumi, lemiančiu jos konkurencingumą ir ilgalaikę sėkmę.

IŠVADOS

1. Teoriniu aspektu išanalizavus prekės ženklo vertės sampratą ir jos kūrimo veiksnus transporto sektoriuje nustatyta, kad prekės ženklo vertė yra sudėtingas reiškinys, apimantis funkcinę, emocinę ir vertybinę dimensijas. Transporto sektoriuje ji formuojama per produkto kokybę, technologinį patikimumą, inovacijas, nuoseklų komunikaciją bei vartotojų pasitikėjimą, kuris dėl didelės produkto vertės ir naudojimo rizikos įgyja ypatingą reikšmę.
2. Atlikus Lamborghini atvejo analizę nustatyta, kad įmonė taiko kryptingą ir nuoseklų prekės ženklo stiprinimo strategiją, grindžiamą išskirtinumu, ribotos gamybos politika ir stipriu emociniu įvaizdžiu. Tokie strateginiai sprendimai leidžia formuoti aukštą suvokiamą prekės ženklo vertę ir išlaikyti aiškiai apibrėžtą, lojalų tikslinę auditoriją.
3. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad inovacijos ir tvarumo sprendimai „Lamborghini“ atveju yra svarbiausi šiuolaikinės prekės ženklo vertės kūrimo elementai. Technologinės inovacijos ir elektrifikacijos kryptys komunikuojamos, kaip natūrali prekės ženklo evoliucijos dalis, o tvarumo principų integravimas prisideda prie teigiamos prekės ženklo įvaizdžio stiprinimo, nepažeidžiant prabangos ir sportiškumo identiteto.

LITERATŪRA

1. Aaker, D. A. (2012). *Building strong brands*. Simon and schuster.
2. Automobili Lamborghini S.p.A. (n.d.). *Company overview*. <https://www.lamborghini.com>
3. Automobili Lamborghini S.p.A. (n.d.). *Sustainability and ESG strategy*.
<https://www.lamborghini.com/en-en/company/sustainability>
4. Bhattacharya, C. B., & Sen, S. (2004). Doing better at doing good: When, why, and how consumers respond to corporate social initiatives. *California management review*, 47(1), 9-24.
5. Christopher, M. (2022). *Logistics and supply chain management*. Pearson Uk.
https://www.lamborghini.com/en-en/history?utm_source=chatgpt.com
6. Kapferer, J. N. (2012). *The new strategic brand management: Advanced insights and strategic thinking*. Kogan page publishers.
7. Keller, K. L. (2013). *Building, Measuring, and Managing Brand Equity*.
8. Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *A framework for marketing management (6/E)*. Baskı, Essex: Pearson Education Limited.
9. Lamborghini HISTORY.
10. White, K., Habib, R., & Hardisty, D. J. (2019). How to SHIFT consumer behaviors to be more sustainable: A literature review and guiding framework. *Journal of marketing*, 83(3), 22-49.

BRAND VALUE CREATION IN THE TRANSPORT SECTOR: THE CASE OF „LAMBORGHINI“

ARMINAS GIRNIUS, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Kolpingo kolegija / Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyses the process of brand value creation in the transport sector, with a particular focus on luxury car manufacturers. The aim of the study is to examine how Lamborghini creates and sustains brand value by integrating principles of innovation and sustainability. The research applies a qualitative methodology based on the analysis of scientific literature, publicly available corporate communication and strategic documents, as well as comparative analysis. The findings reveal that Lamborghini's brand value is shaped through the synergy of emotional distinctiveness, technological innovation and sustainability integration. It is concluded that the authentic implementation of sustainability practices strengthens brand reputation and customer loyalty while maintaining the brand's luxury and sporty identity.

Keywords: brand value, transport sector, luxury brands, innovation, sustainability, Lamborghini

EFEKTYVAUS OPERACINĖS RIZIKOS VALDYMO REIKŠMĖ KOMERCINIŲ BANKŲ STABILUMUI

DOVILĖ KAVALIAUSKAITĖ, VIKTORIJA BORISEVIČ

Mokslinė vadovė: **lekt. JOLITA NAUJALIENĖ**

Vilniaus kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama operacinės rizikos samprata ir jos reikšmė finansų sektoriuje, ypač bankininkystėje. Operacinė rizika apibrėžiama kaip nuostolių rizika, kylanti dėl nepakankamų ar netinkamų vidinių procesų, žmonių, sistemų ar išorinių įvykių. Aptariami pagrindiniai operacinės rizikos šaltiniai, tokie kaip technologinės klaidos, žmogiškasis faktorius, sukčiavimas ir teisiniai ginčai. Straipsnyje pristatomi rizikos valdymo metodai, įskaitant rizikos identifikavimą, vertinimą, stebėseną ir kontrolę. Remiantis praktiniais pavyzdžiais, pabrėžiama, kad efektyvus operacinės rizikos valdymas yra būtinas siekiant užtikrinti finansų institucijų stabilumą ir klientų pasitikėjimą. Tyrimo išvados rodo, kad nuolatinis procesų tobulinimas ir darbuotojų kompetencijos stiprinimas yra esminiai veiksniai mažinant operacinę riziką.

Raktažodžiai: operacinė rizika; komerciniai bankai; rizikos valdymas; finansinis stabilumas; bankų pelningumas, finansinių rizikų šaltiniai, nuostolių prevencija.

IVADAS

Operacinės rizikos reikšmė bankų sektoriuje ypač išaugo pastaraisiais metais, nes didelio masto operaciniai nuostoliai vis dažniau daro reikšmingą poveikį finansinių institucijų veiklos rezultatams ir stabilumui. Šios rizikos kilmę dažniausiai lemia žmogiškasis veiksnys, procesų trūkumai ir technologiniai sutrikimai, todėl veiksmingų kontrolės priemonių taikymas tampa esminis siekiant sumažinti galimus nuostolius ir užtikrinti bankų veiklos tęstinumą (Curti, 2023). Sparčiai kintanti bankų aplinka, veikiama technologinės pažangos, globalizacijos, augančios konkurencijos ir reguliavimo pokyčių, dar labiau stiprina operacinės rizikos poveikį finansiniam efektyvumui bei stabilumui. Nepaisant to, mokslinėje literatūroje vis dar stokoja viena reikšmiškų duomenų apie tiesioginę operacinės rizikos ryšį su bankų pelningumu, todėl šios rizikos analizė ir valdymo priemonių tobulinimas išlieka ypač svarbūs siekiant užtikrinti finansų sistemos atsparumą (Ofori, 2025).

Mokslinė problema – nepakankamai ištirtas operacinės rizikos poveikis bankų finansiniams rezultatams ir stabilumui.

Tyrimo objektas – operacinė rizika komercinių bankų veikloje.

Tyrimo tikslas – įvertinti operacinės rizikos sampratą ir jos reikšmę bankininkystės finansų sektoriuje. Išanalizuoti operacinės rizikos valdymo svarbą komercinių bankų stabilumui, identifikuojant pagrindinius valdymo principus ir jų poveikį finansiniam atsparumui.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti operacinės rizikos sampratą.
2. Atskleisti operacinės rizikos poveikį bankų finansiniams rezultatams ir stabilumui.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, informacijos sisteminimas, statistinių duomenų analizė.

OPERACINĖS RIZIKOS SAMPRATA

Operacinė rizika apibrėžiama kaip neapibrėžtumas ir pavojai, kylantys įmonei vykdant kasdienę veiklą tam tikrame sektoriuje ar srityje, ir atsirandantys dėl verslo procesų, darbuotojų veiksmų ar sistemų veikimo trūkumų. Ji laikoma nesisteminga rizika, būdinga konkrečiam verslui ar pramonei, ir labiau susijusi su tuo, kaip įmonė vykdo veiklą, o ne su tuo, ką gamina. Ši rizika siejama su kasdieniais valdymo sprendimais, procesų organizavimu, prioritetų nustatymu ir

kontrolės mechanizmais, o jos pasekmių mastas priklauso nuo taikomų valdymo priemonių efektyvumo. Didelę dalį operacinės rizikos sudaro žmogiškieji veiksniai – darbuotojų klaidos, nekompetencija ar neatsakingas elgesys gali lemti veiklos sutrikimus, finansinius nuostolius ar reputacijos praradimą. Rizikos lygis skiriasi tarp sektorių – jis mažesnis ten, kur žmogiškojo faktoriaus įtaka menka. Operacinė rizika taip pat apima įrangos, sistemų ir technologijų priežiūrą, nes netinkama techninė priežiūra ar kvalifikuotų specialistų trūkumas gali turėti neigiamų pasekmių įmonės veiklos tęstinumui. Todėl efektyvus operacinės rizikos valdymas yra esminis siekiant užtikrinti įmonės stabilumą, veiklos patikimumą ir ilgalaikį konkurencingumą (Denetim, 2020).

Operacinės rizikos sąvoka įvairiuose šaltiniuose apibrėžiama nevienodai, todėl svarbu išanalizuoti skirtingų autorių bei institucijų pateiktas interpretacijas. Šie apibrėžimai leidžia geriau suprasti, kokie aspektai laikomi esminiais šios rizikos turinio elementais – nuo technologinių ir procesinių iki žmogiškųjų bei teisinių veiksmų. Lentelėje pateikti operacinės rizikos apibrėžimai atspindi tiek teorinį, tiek praktinį požiūrį į rizikos valdymą bei parodo, kaip ši sąvoka evoliucionuoja skirtinguose kontekstuose.

3 lentelė

Operacinės rizikos apibrėžimai
(*Straipsnio autorių, remiantis šaltiniais*)

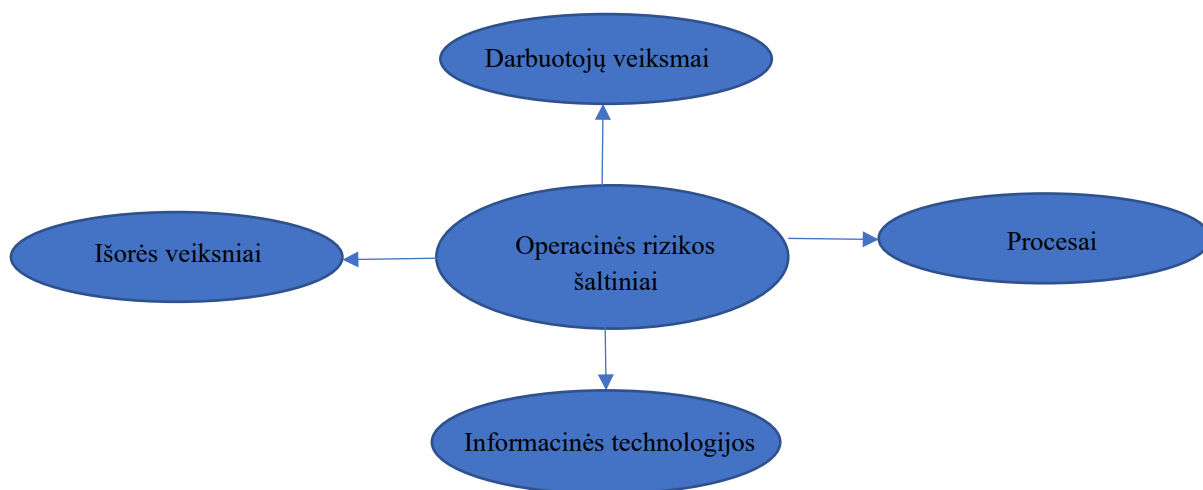
Sąvoka	Apibrėžimas	Šaltinis
Operacinė rizika	Tikimybė patirti nuostolių dėl žmonių, sistemų, netinkamų ar nepavykusių vidaus procesų arba dėl išorės įvykių poveikio, įskaitant teisinę riziką	Inforex, 2016, Lietuvos banko terminų bazė, 2023 ir LIETUVOS BANKO VALDYBA, 2023.
	Tikimybė patirti nuostolių dėl žmonių, sistemų, netinkamų ar nepavykusių vidaus procesų arba dėl išorės įvykių poveikio, įskaitant teisinę riziką.	
	Reiškia neapibrėžtumą ir pavojus, kylančius, kai įmonė bando vykdyti savo kasdienę verslo veiklą tam tikroje srityje ar sektoriuje	Denetim, 2020.
	Tai „tiesioginių arba netiesioginių nuostolių rizika, kylanti dėl netinkamų ar neveikiančių vidinių procesų, darbuotojų ir sistemų veiklos arba dėl išorinių įvykių,“ kaip apibrėžia Bazelio bankų priežiūros komitetas (BCBS).	Sobanova, J., & Kudinska, M., 2024.
	Ji apima visas rizikas, galinčias sukelti žalą, nuostolius ar papildomas išlaidas, atsirandančias vykdant kasdienę įmonės veiklą. Tai reiškia rizikas, kylančias kasdieniais veiklos cikluose: gamyboje, paskirstyme, tiekimo procesuose, dokumentų valdyme, valdymo procesuose, kasdienėse operacinėse veiklose bei siekiant organizacijos tikslų, susijusių su žmogiškųjų išteklių valdymu.	Souad, O. M., 2024.
	Finansinių paslaugų sektoriuje apibrėžiama kaip nuostolių rizika, kylanti dėl netinkamų ar nefunkcionuojančių vidinių procesų, darbuotojų, sistemų arba dėl išorinių įvykių.	Xu, Y., Tan, T. F., & Netessine, S., 2022.

Lentelėje pateikiami įvairių autorių ir institucijų siūlomi operacinės rizikos apibrėžimai, atskleidžiantys šios sąvokos daugialypumą ir skirtingus interpretavimo aspektus. Dauguma šaltinių operacinę riziką apibrėžia kaip tikimybę patirti nuostolių dėl žmonių klaidų, netinkamų ar nepavykusių vidaus procesų, informacinių sistemų veikimo sutrikimų ar išorinių veiksmų poveikio, įskaitant teisinę riziką. Lietuvos banko dokumentuose ir terminų bazėje pabrėžiama, kad operacinė rizika apima tiek vidaus procesų, tiek išorinių įvykių įtaką įmonės veiklai. Kai kurie autoriai, tokie kaip Denetim (2020), akcentuoja operacinės rizikos ryšį su neapibrėžtumu ir pavojais, kylančiais kasdienėje įmonės veikloje tam tikrame sektoriuje ar srityje. Tuo tarpu Sobanova ir Kudinska (2024) pateikia platesnį požiūrį, apibrėždamos operacinę riziką kaip tiesioginių arba netiesioginių nuostolių riziką, kylančią dėl vidinių procesų, darbuotojų ar sistemų veiklos trūkumų bei išorinių įvykių, kaip tai apibrėžia Bazelio bankų priežiūros komitetas. Souad (2024) ir Xu, Tan bei Netessine (2022) pabrėžia, kad ši rizika gali kilti vykstant kasdienę veiklą, kai netikėti įvykiai ar procesų sutrikimai sukelia nuostolius, papildomas išlaidas ar veiklos

trikdžius. Apibendrinant galima teigti, kad nors apibrėžimai šiek tiek skiriasi akcentais, juos vienija bendra esmė – operacinė rizika kyla dėl žmogaus, technologinių, procesinių ar išorinių veiksnių, galinčių paveikti organizacijos veiklos stabilumą.

OPERACINĖS RIZIKOS VALDYMO POVEIKIS FINANSINIAM STABILUMUI

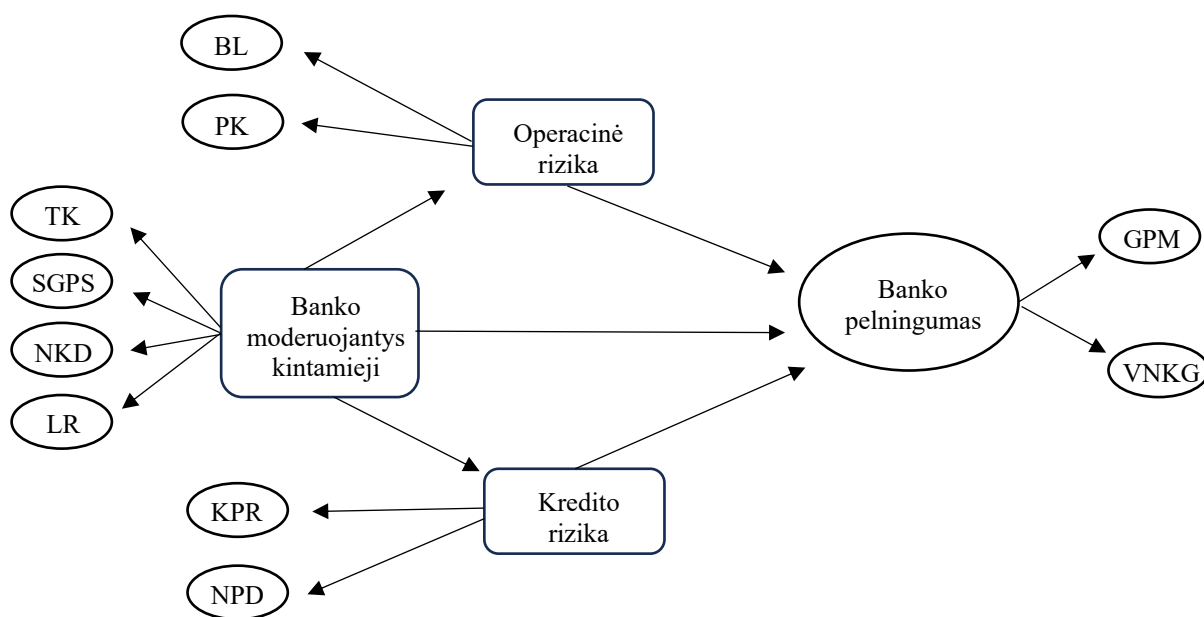
Operacinės rizikos kilmė glaudžiai susijusi su įvairiais vidiniais ir išoriniais veiksniais, kurie gali turėti neigiamą poveikį organizacijos veiklai. Norint efektyviai valdyti šią riziką, būtina aiškiai identifikuoti jos pagrindinius šaltinius. 1 paveiksle pateikiami pagrindiniai operacinės rizikos šaltiniai:

5 pav. Operacinės rizikos šaltiniai
(Infolex, 2016)

Operacinės rizikos šaltiniai pavaizduoti pagrindiniai operacinės rizikos šaltiniai, kurie turi būti vertinami įmonės operacinės rizikos valdymo sistemoje: darbuotojų veiksmai, procesai, informacinės technologijos ir išorės veiksniai. Darbuotojų veiksmai apima tiek neatsargumo, tiek tyčinius veiksmus, galinčius sukelti nuostolių, pavyzdžiui, klaidas, piktnaudžiavimą įgaliojimais, konfidencialios informacijos atskleidimą ar neteisėtas išmokas. Procesų rizika kyla dėl netinkamai suprojektuotų ar vykdomų procesų, nepakankamos dokumentacijos, neapgalvotų pakeitimų ar nustatytų limitų nesilaikymo. Informacinių technologijų rizika siejama su sistemų pasiekiamumo, patikimumo, saugumo ir palaikymo problemomis, kurios gali lemti veiklos sutrikimus ar duomenų praradimą. Išorės veiksniai apima įvykius, kurių įmonė tiesiogiai nekontroliuoja, tokius kaip kibernetiniai įsilaužimai, sukčiavimo atvejai, trečiųjų šalių paslaugų sutrikimai ar politiniai sprendimai. Šių veiksmų analizė leidžia suprasti, kad operacinė rizika kyla tiek iš vidinės, tiek iš išorinės aplinkos, todėl jos valdymas turi būti visapusiškas ir apimti prevencijos bei kontrolės priemonės visose veiklos srityse (Infolex, 2016)

Siekiant aiškiau pavaizduoti operacinės rizikos ir kitų banko rizikos veiksnių poveikį komercinių bankų pelningumui, žemiau pateikiamas struktūrinių lygčių modelis, kuriame atskleidžiami pagrindiniai priežastiniai ryšiai tarp analizuojamų kintamųjų.

6 pav. **Struktūrinių lygčių modelis**
(Gooley, 2025)

Pateiktas struktūrinių lygčių modelis leidžia įvertinti operacinės rizikos ir kitų banko veiklos rodiklių poveikį komercinių bankų pelningumui bei stabilumui. Modelyje operacinė rizika siejama su banko skolų svertu (BS) ir portfelio koncentracija (PK), kurie atspindi finansinio svertu lygį ir turto priklausomybę nuo konkrečių klientų ar sektorių. Banko moderuojantys kintamieji apima turto kokybę (TK), sąnaudų ir grynujų pajamų santykį (SGPS), nuosavo kapitalo dalį (NKD) ir likvidumo rodiklį (LR), kurie lemia banko atsparumą ir rizikos valdymo efektyvumą. Kredito rizika į modelį įtraukiama per kapitalo pakankamumo rodiklį (KPR) ir neveiksnių paskolų dalį (NPD), parodančius banko gebėjimą padengti galimus nuostolius dėl klientų neįvykdytų įsipareigojimų. Banko pelningumas įvertinamas pagal grynujų palūkanų maržą (GPM) ir vidutinio nuosavo kapitalo grąžą (VNKG), kurios atskleidžia banko finansinio rezultato efektyvumą ir akcininkams kuriamą vertę. Rodyklių kryptys diagramoje parodo galimus priežastinius ryšius tarp analizuojamų kintamųjų ir pabrėžia, kad efektyvus operacinės rizikos ir kredito rizikos valdymas, kartu su tinkamu banko vidaus rodiklių stebėjimu, turi tiesioginę įtaką banko pelningumui ir finansiniam stabilumui, todėl šiems procesams turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys siekiant tvarios bankų veiklos (Gooley, 2025).

Įmonės operacinės rizikos valdymas turi būti grindžiamas veiksmingos valdymo sistemos įdiegimu, kuri užtikrintų rizikos prisiėmimo, valdymo ir kontrolės procesų reglamentavimą. Tokia sistema apima operacinės rizikos limitų nustatymą, taikomų priemonių ir procedūrų kūrimą bei nuolatinę vidaus kontrolę. Svarbu, kad vertinant operacinę riziką būtų atsižvelgiama ne tik į įprastus veiklos aspektus, bet ir į mažos tikimybės, tačiau didelio poveikio įvykius, galinčius turėti reikšmingų pasekmių įmonės veiklai. Operacinės rizikos vertinimas turi apimti visus įmonei reikšmingus produktus, procesus, veiklos sritis ir informacines sistemas, taip pat tokias veiklos sritis kaip funkcijų perdavimas išoriniams paslaugų teikėjams ar naujų produktų įdiegimas. Įmonės valdymo organai atsakingi už tai, kad operacinės rizikos valdymo sistema apimtų visus svarbiausius aspektus, rizikos šaltinių nustatymą, vertinimą, stebėseną, pasirinktų metodų tinkamumo peržiūrą bei istorinių duomenų apie rizikos įvykius kaupimą. Tokia visapusiška sistema leidžia įmonei ne tik laiku identifikuoti galimus rizikos šaltinius, bet ir imtis priemonių jų poveikiui mažinti bei užtikrinti veiklos tęstinumą (Lietuvos banko valdyba, 2023). Per pastaruosius dvejus metus sukčiavimo rizika finansų sektoriuje reikšmingai išaugo RAQ apklausose

pritariančių institucijų dalis padidėjo nuo 33 proc. 2023 m. kovo mėn. iki 52 proc. 2025 m. kovo mėn., todėl ši rizika tapo antra svarbiausia operacine rizika. Rizikos augimą lemia spartėjanti skaitmenizacija ir technologinės inovacijos, didėjantis finansinių nusikaltimų mastas bei sudėtingesni sukčiavimo metodai. Didžiausią rizikos dalį sudaro klientų duomenų vagystės ir socialinė inžinerija 60 proc. pritarimo, taip pat kibernetinis ir mokėjimų sukčiavimas po 53 proc. Dirbtinio intelekto naudojimas finansiniuose nusikaltimuose dar labiau sustiprino technologijomis grįstų sukčiavimo veikų mastą. EBA duomenimis, 2024 – 2025 m. vartotojai dažniausiai susidūrė su mokėjimų sukčiavimu, o fišingas ir socialinė inžinerija tapo pagrindiniais sukčių naudojamais metodais, įskaitant ir vis dažniau pasitaikantį autorizuoto mokėjimo pavedimo sukčiavimą (European Banking Authority, 2025).

Remiantis *Risk in Focus 2025 – Global Summary* medžiaga, skaitmeninė transformacija įskaitant dirbtinį intelektą ir klimato kaita išskiriamos kaip sparčiausiai augančios rizikos per artimiausius trejus metus, o skaitmeninė transformacija prognozuojama taps antra svarbiausia organizacijų rizika pasaulyje. Atlikto tyrimo duomenys rodo, kad kibernetinis saugumas, veiklos tęstinumas ir žmoniškųjų išteklių valdymas išlieka pagrindinėmis rizikos sritimis, nepriklausomai nuo regiono. Vidaus audito funkcijos daugiausia dėmesio skiria kibernetinio saugumo patikrai tai yra 69 proc., valdymo ir įmonių atskaitomybės procesams, 56 proc. bei veiklos tęstinumui, 55 proc. Dokumente taip pat pabrėžiama, kad dirbtinis intelektas reikšmingai padidina su kibernetiniu saugumu, sukčiavimu ir žmogiškaisiais ištekliais susijusių rizikų poveikį, todėl įmonės turi peržiūrėti kontrolės mechanizmus ir rizikos valdymo sistemas. Klimato kaitos rizikos didėjimas yra pasaulinė tendencija, o griežtesnis reguliavimas, ypač Europoje, ženkliai didina audito darbų apimtį šioje srityje. Remiantis ACFE „Report to the Nations 2024“ duomenimis, bankininkystės ir finansinių paslaugų sektorius buvo labiausiai paveiktas profesinio sukčiavimo atvejų užfiksuota 305 bylos, o vidutiniai nuostoliai siekė 120 tūkst. JAV dolerių. Daugiausia atvejų susiję su korupcija, 44 proc., mokėjimų klastojimu, 14 proc., grynųjų pinigų vagystėmis, 12 proc., ir finansinių ataskaitų iškraipymu, 16 proc. Šie duomenys rodo, kad komerciniuose bankuose operacinė rizika kyla ne tik dėl technologinių ar procesinių klaidų, bet ir dėl žmogiškojo faktoriaus, tai yra nepakankamos vidaus kontrolės, neefektyvaus priežiūros mechanizmo bei etikos pažeidimų. Todėl efektyvus operacinės rizikos valdymas yra būtina sąlyga užtikrinti banko veiklos patikimumą, kapitalo stabilumą ir klientų pasitikėjimą.

Siekiant užtikrinti nepertraukiamą ir efektyvų IT sistemų veikimą bei sumažinti su jomis susijusių operacinę riziką, įmonė turi, vadovaudamasi valdymo organų nustatyta tvarka, įdiegti ir reguliariai vertinti IT sistemų kontrolės bei saugumo priemones – tiek administracines, tiek technines. Šios priemonės turi atitikti gerosios praktikos standartus, tokius kaip ISO 27001, ISO 27002, COBIT ar ITIL, taip pat Lietuvos banko keliamus reikalavimus (Lietuvos banko valdyba, 2023).

IŠVADOS

1. Moksliniuose ir instituciniuose šaltiniuose operacinė rizika apibrėžiama kaip nuostolių tikimybė, atsirandanti dėl neefektyvių ar netinkamai veikiančių vidaus procesų, žmogiškojo faktoriaus, informacinių sistemų sutrikimų ar išorinių įvykių. Nors autoriai pabrėžia skirtingus šios rizikos aspektus, apibrėžimus sieja bendra nuostata, jog operacinė rizika yra tiesiogiai susijusi su kasdieniais bankų veiklos procesais ir priimamų valdymo sprendimų kokybe. Tai leidžia teigti, kad operacinė rizika yra sudėtinga ir reikalauja nuoseklaus bei sisteminio valdymo.

2. Nepakankamai veiksmingas operacinės rizikos valdymas gali turėti neigiamą poveikį bankų finansiniams rezultatams, mažinti pelningumą, silpninti reputaciją ir mažinti klientų pasitikėjimą. Tyrimų duomenys ir praktinė patirtis atskleidžia, jog didėjant skaitmenizacijos mastui, kibernetinėms grėsmėms ir sukčiavimo atvejams, operacinės rizikos įtaka bankų stabilumui tampa vis reikšmingesnė. Tuo tarpu nuoseklus operacinės rizikos valdymas, apimantis vidaus kontrolės stiprinimą, pažangių technologinių sprendimų taikymą ir darbuotojų kompetencijų plėtrą, didina bankų finansinį atsparumą ir prisideda prie tvarios veiklos užtikrinimo.

ŠALTINIAI

1. ACFE. (2024) Occupational Fraud 2024: A report to the nations. Pdf failas
2. Curti, F., Fauver, L., & Mihov, A. (2023). Workforce Policies and Operational Risk: Evidence from U.S. Bank Holding Companies. *Journal of Financial & Quantitative Analysis*, 58(7), 3085–3120. <https://doi.org/10.1017/S0022109022000989>
3. Denetim. (2020). Operacinė rizika. https://www.denetim.com/lt/testler/stratejik-risk-yonetimi/operasyonel-risk/?utm_source=chatgpt.com
4. European Banking Authority. (2025) Risk assessment report of the European banking authority. Pdf failas
5. Gooley, N., Gooley, A., & Haager, C. (2025). Impact of Credit Risk, Operational Risk and Asset Quality on Financial Performance of Banks and Financial Institutions in Australia: A Structural Equation Model. *Journal of New Business Ideas & Trends*, 23(1), 15–20.
6. Infolex. (2016). Dėl Valdymo įmonių rizikos valdymo reikalavimų taisyklių patvirtinimo. <https://www.infolex.lt/ta/354501>
7. Internal Audit Foundation. (2025) Risk in Focus 2025 Global Summary Board Briefing. Pdf failas.
8. Lietuvos banko terminų bazė. (2023). Operacinė rizika. <https://www.xn--ratija-ckb.lt/LBTB/Lietuvos-banko-termin%C5%B3-baz%C4%97/operacin%C4%97-rizika>
9. LIETUVOS BANKO VALDYBA. (2023). DĖL VIDAUS KONTROLĖS IR RIZIKOS VERTINIMO (VALDYMO) ORGANIZAVIMO NUOSTATŲ. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c78530c0d1c711e59019a599c5cbd673?jfwid=92zt7rjmp&utm_source=chatgpt.com
10. Ofori, B. S., Padi, A., & Musah, A. (2025). Corporate Governance Effectiveness, Operational Risk and Financial Performance of Banks: The Role of Firm Size. *Economics: Innovative & Economic Research Journal*, 13(2), 71–93. <https://doi.org/10.2478/eoik-2025-0031>
11. Sobanova, J., & Kudinska, M. (2024). Managing Operational Risk in Banks during Times of Instability. *Serbian Journal of Management*, 19(1), 167–185. <https://doi.org/10.5937/sjm19-43757>
12. Souad, O. M. (2024). The Development of Controls within the Framework of Operational Risk Management within the Banks. *Journal of Economic Reforms & Integration in the Economic World*, 18(2), 61–79.
13. Xu, Y., Tan, T. F., & Netessine, S. (2022). The Impact of Workload on Operational Risk: Evidence from a Commercial Bank. *Management Science*, 68(4), 2668–2693. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2021.4019>

THE IMPORTANCE OF EFFECTIVE OPERATIONAL RISK MANAGEMENT FOR THE STABILITY OF COMMERCIAL BANKS

DOVILĖ KAVALIAUSKAITĖ, VIKTORIJA BORISEVIČ

Scientific supervisor: *lecturer JOLITA NAUJALIENĖ*
Vilniaus Kolegija/ Higher education institution

ANNOTATION

The article analyses the concept of operational risk and its importance in the financial sector, particularly in banking. Operational risk is defined as the risk of losses arising from inadequate or failed internal processes, people, systems, or external events. The article discusses the main sources of operational risk, such as technological failures, human error, fraud, and legal disputes. It presents operational risk management methods, including risk identification, assessment, monitoring, and control. Based on practical examples, it is emphasized that effective operational risk management is essential to ensure the stability of financial institutions and maintain customer trust. The findings of the study show that continuous improvement of processes and the strengthening of employee competencies are crucial factors in reducing operational risk.

Keywords: *operational risk; commercial banks; risk management; financial stability; bank profitability.*

JAUNIMO NEDARBO LYGIO DINAMIKA BEI TENDENCIJOS LIETUVOJE IR EUROPOS SĄJUNGOJE

ANASTASIJA KOZLOVA, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygio dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2015–2024 m. laikotarpiu, siekiant įvertinti rodiklių kaitos tendencijas bei teritorinius (miesto ir kaimo) ir regioninius skirtumus Lietuvoje. Tyrimas grindžiamas oficialiais Eurostat ir Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, taikant statistinių duomenų, lyginamąją ir grafinę analizę, o perspektyvoms įvertinti pasitelktas tiesinės regresijos prognozavimas su 95 proc. patikimumo intervalais.

Rezultatai rodo, kad 2015–2018 m. jaunimo nedarbas Lietuvoje mažėjo sparčiau nei ES vidurkis, 2020 m. fiksuotas ryškus pandeminis šokas, o 2021–2024 m. stebėtas nuoseklus mažėjimas ir rodiklių konvergencija su ES. Teritorinė analizė atskleidė stabiliai didesnį jaunimo nedarbą kaimo vietovėse nei miestuose, o regioninė – palankesnę padėtį didmiesčių regionuose ir sudėtingesnę periferiniuose. Prognozės leidžia teigti, kad jaunimo nedarbo lygis gali stabilizuotis, tačiau teritoriniai skirtumai tikėtina išliks, todėl reikalingos regioniškai diferencijuotos užimtumo priemonės.

Raktiniai žodžiai: jaunimo nedarbas; Lietuva; Europos Sąjunga; regioniniai skirtumai; miestas ir kaimas; prognozavimas.

IVADAS

Vadovaujantis Oficialios statistikos portalo informacija galima teigti, kad jaunimo nedarbas išlieka viena aktualiausių darbo rinkos ir socialinės politikos problemų tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje. Pasak šio šaltinio galima pagrįstai teigti, kad jaunimo (15–24 metų amžiaus grupės) nedarbo lygis daugelyje Europos valstybių yra didesnis nei bendras nedarbo vidurkis, o jo svyravimai yra jautrūs ekonominiams ciklams ir struktūriniais darbo rinkos pokyčiams (Eurostat, 2024). Lietuvoje 2023 m. jaunimo nedarbo lygis siekė apie 14–15 proc., t. y. viršijo bendrą šalies nedarbo rodiklį ir atskleidė jaunimo integracijos į darbo rinką problemas (Oficialiosios statistikos portalas, 2024).

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad jaunimo nedarbas siejamas su ribota darbo patirtimi, kvalifikacijos ir darbo rinkos poreikių neatitikimu, didesniu jaunimo mobilumu, migracijos procesais bei ekonominių svyravimų poveikiu (OECD, 2023; International Labour Organization, 2022). Pagrįstai galima teigti, kad ši problema daro tiesioginę įtaką socialinei sanglaudai, skatina jaunimo emigraciją, didina regioninius netolygumus ir ilgalaikėje perspektyvoje silpnina šalies darbo rinkos potencialą.

Tyrimo naujumas. Literatūros šaltinių analizė rodo, kad ankstesniuose tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama jaunimo nedarbo rodiklių analizei nacionaliniu ar tarptautiniu lygmeniu, tačiau regioninis ir urbanistinis aspektas nagrinėjamas gana fragmentiškai. Šiame darbe akcentuojamas platesnis požiūris, derinant jaunimo nedarbo dinamikos analizę nacionaliniu ir Europos Sąjungos lygmenimis su regionine analize Lietuvoje. Įvertinus tai **tyrimo problema** formuluojama klausimu: *kokie veiksniai lemia jaunimo nedarbo lygio skirtumus Lietuvoje ir kaip šie skirtumai kinta, lyginant su Europos Sąjungos jaunimo nedarbo tendencijomis?*

Tyrimo tikslas: išanalizuoti jaunimo nedarbo lygio dinamiką Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, atskleidžiant regioninius skirtumus bei pagrindinius jaunimo nedarbą lemiančius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti nedarbo sampratą.
2. Įvertinti jaunimo nedarbo lygio kaitą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2015–2024 m. laikotarpiu.
3. Įvertinti Lietuvos regionų jaunimo nedarbo lygio skirtumus.

Tyrimo objektas: jaunimo (15–24 metų amžiaus) nedarbo lygis Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.

Tyrimo metodika. Tyrime taikomi šie metodai: statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, grafinis duomenų vaizdavimas ir mokslinės literatūros analizė. Empirinė analizė grindžiama oficialiais Eurostat, Oficialiosios statistikos portalo, OECD ir International Labour Organization duomenimis, leidžiančiais palyginti jaunimo nedarbo dinamiką laiko ir erdvės požiūriu.

TEORINIAI JAUNIMO NEDARBO ASPEKTAI

Analizuojant mokslinės literatūros šaltinius matyti, kad jaunimo nedarbas - tai sudėtingas socialinis ir ekonominis reiškinys, atspindintis jaunų žmonių integracijos į darbo rinką problemas ir nepakankamą darbo jėgos panaudojimo efektyvumą. Šis reiškinys yra ypač reikšmingas, nes jaunimas sudaro potencialią būsimą darbo jėgą, nuo kurios priklauso ilgalaikė šalies ekonominė ir socialinė raida.

Remiantis Eurostat metodologija, jaunimu laikomi asmenys, patenkantys į 15–29 metų amžiaus grupę, o jaunimo nedarbo lygis apibrėžiamas kaip bedarbių dalis tarp ekonomiškai aktyvių jaunų asmenų. Nedarbo sąvoka darbo rinkos teorijoje siejama su situacija, kai darbingo amžiaus asmuo, aktyviai ieškantis darbo ir pasirengęs dirbti, negali rasti darbo dėl objektyvių ar struktūrinių priežasčių.

Darbo sąvoką ekonomikos ir vadybos teorijoje skirtingi autoriai apibrėžia įvairiai, tačiau bendrieji principai išlieka panašūs. Martinkus ir Žilinskas (2001) teigia, kad „...darbas – tai sąmoninga, tikslinga žmogaus veikla, kuriai pasiekti skiriami laiko ir energijos ištekliai“. Vėlesniuose darbuose Martinkus ir Beržinskienė (2005) pabrėžia, jog darbas yra pagrindinė individo egzistavimo ir socialinio dalyvavimo prielaida, leidžianti patenkinti tiek materialinius, tiek socialinius poreikius. Todėl galima teigti, kad kiekvienas ekonomiškai aktyvus individas yra linkęs įsitraukti į darbo rinką, o nedarbo atsiradimas dažniausiai susijęs su darbo rinkos veikimo disbalansu.

Balvočiūtės (2011) teigimu darbo rinka yra neatsiejama šalies ekonomikos vystymosi dalis, kurioje nuolat sąveikauja darbo pasiūla ir paklausa. Kai ši sąveika tampa neefektyvi, atsiranda nedarbo reiškinys, kuris ypač ryškiai pasireiškia jaunimo amžiaus grupėje dėl ribotos darbo patirties, nepakankamų profesinių įgūdžių ir pereinamojo laikotarpio iš švietimo sistemos į darbo rinką. Apibendrinant galima teigti, kad teoriniu požiūriu jaunimo nedarbas dažniausiai aiškinamas pasitelkiant kelias pagrindines teorines kryptis. *Žmogiškojo kapitalo teorija* teigia, kad jaunimo nedarbą lemia nepakankamas išsilavinimas, praktinių įgūdžių ir darbo patirties stoka, kurie mažina jauno asmens konkurencingumą darbo rinkoje (Becker, 1993). *Struktūrinės darbo rinkos teorija* akcentuoja neatitikimą tarp darbo rinkos paklausos ir pasiūlos, ypač kvalifikaciniu ir regioniniu požiūriais (Pissarides, 2000). Regioninės ekonomikos teorija pabrėžia, kad silpnesnės ekonominės struktūros regionuose, ribotos investicijos ir mažesnė darbo vietų įvairovė lemia didesnę jaunimo nedarbą periferinėse teritorijose (Armstrong & Taylor, 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo nedarbas yra kompleksinis reiškinys, kylantis dėl individualių, struktūrinių ir regioninių veiksnių sąveikos.

Jaunimo nedarbo problema yra aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje Europos Sąjungos šalių. „Eurostat“ duomenys rodo, kad jaunimo nedarbo lygis ES valstybėse narėse labai skiriasi, o didžiausi rodikliai tradiciškai fiksuojami Pietų Europos šalyse, tokiose kaip Ispanija, Graikija ir Italija. Šiose šalyse jaunimo nedarbas dažnai viršija ES vidurkį ir tampa ilgalaikė struktūrinė problema.

Jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje pastaraisiais dešimtmečiais smarkiai svyravo. 2014 m. jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje pasiekė 19,3 proc., o tai sukėlė didelių ekonominių ir socialinių nuostolių, kurie, kaip manoma, siekia daugiau nei 1 milijardą eurų per metus (Eurostat, 2015). Vėlesniais metais padėtis palaipsniui gerėjo, o jaunimo užimtumo padidėjimas prisidėjo prie bendrojo vidaus produkto padidėjimo, didesnių biudžeto pajamų ir mažesnės emigracijos. Vistik, jaunimo nedarbo lygis yra vienas mažiausių Europoje. Šie skirtumai rodo, kad jaunimo nedarbo mažinimui reikalingi tikslingi ir ilgalaikiai politikos sprendimai.

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad jaunimo nedarbas turi keletą pasekmių. Valentinavičius (2001) teigia, kad didelis nedarbas stabdo ekonomikos augimą ir kad efektyvus užimtumas yra vienas svarbiausių valstybės socialinės politikos tikslų. Rudžinskienė (2010) pabrėžia, kad jaunimo nedarbas yra ypač pavojingas reiškinys, nes jis riboja jaunų žmonių profesinį tobulėjimą ir ilgalaikį įsitraukimą į darbo rinką. Europos Sąjungos lygmeniu jaunimo nedarbo problema sprendžiama pasitelkiant aktyvias darbo rinkos politikos priemones, įskaitant jaunimo verslumo skatinimą, subsidijuojamą įdarbinimą ir profesinių kompetencijų ugdymą. Tačiau, kaip pažymi European Commission, verslumo skatinimas reikalauja ne tik finansinės paramos, bet ir tinkamų žinių, patirties bei institucinės aplinkos, kuri jaunimui ne visuomet yra pakankamai prieinama.

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje jaunimo nedarbas vertinamas kaip daugialypis reiškinys, kylantis iš struktūrinių (švietimo-darbo rinkos sąsajų), ciklinių (ekonomikos svyravimų) ir teritorinių (regioninių, urbanistinių) priežasčių sąveikos. Akivaizdu, kad jaunimo (15-24 m.) padėtis darbo rinkoje yra jautresnė nei vyresnių amžiaus grupių, nes jauni asmenys dažniau neturi sukaupto darbo stažo, profesinių ryšių ir praktinių įgūdžių, o jų perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką priklauso nuo institucinių sprendimų ir darbo vietų struktūros (ILO, 2024; OECD, 2023). 1 lentelėje pateikiami apibendrinti jaunimo nedarbą lemiančių veiksnių analizės rezultatai.

1 lentelė

Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai
(Sudaryta darbo autorių, 2025)

Veiksnių grupė	Kaip veikia jaunimo nedarbą	Rodikliai, kuriais vertinamas nagrinėjamas reiškinys	Šaltiniai
Makroekonominiai ir cikliniai veiksniai	Ekonomikos lėtėjimas mažina naujų darbo vietų kūrimą; jaunimui sunkiau „įeiti“ į rinką	BVP augimas, bendras nedarbas, sektorių dinamika	European Commission; Eurostat
Įgūdžių neatitikimai ir švietimo–darbo rinkos sąsajos	Neatitikimas tarp įgytų kompetencijų ir darbo vietų reikalavimų didina bedarbystės riziką	Įgūdžių rodikliai, kvalifikacijos atitikimas, absolventų įsidarbinimo rodikliai	OECD; European Commission
Darbo patirties stoka ir perėjimas (angl. <i>school-to-work</i>)	Patirties trūkumas ir ribotos praktikos galimybės mažina įsidarbinimo tikimybę	Praktikų / darbo studijų metu paplitimas, pirmojo darbo trukmė, jaunimo užimtumo rodikliai	OECD; Eurostat
Darbo rinkos segmentacija, laikinas užimtumas	Terminuotų / laikinų darbų dominavimas didina pažeidžiamumą krizių metu	Terminuotų sutarčių dalis, ne viso darbo laiko užimtumas, darbo kokybės rodikliai	ILO; European Commission
Regioniniai ir urbanistiniai skirtumai (miestas / kaimas)	Skiriasi darbo vietų įvairovė, prieinamumas, mobilumas, paslaugų infrastruktūra	Jaunimo nedarbas pagal regioną (NUTS/apskr.), miestas/kaimas, NEET	Eurostat; ILO
Migracija ir demografinė struktūra	Išvykimai keičia jaunimo pasiūlą ir gilina regioninę disproporciją	Migracijos saldo pagal amžių, jaunimo dalis populiacijoje	European Commission; Eurostat

Pirma, makroekonominės sąlygos ir ekonomikos ciklai daro tiesioginę įtaką jaunimo nedarbui: sulėtėjus ekonomikai, darbdaviai dažniau stabdo naujų darbuotojų priėmimą, todėl „įėjimo“ į darbo rinką galimybės jaunimui akivaizdžiai sumažėja. ES šalių darbo rinkų stebėsenos apžvalgose pabrėžiama, kad net esant žemam bendram nedarbui, jaunimo nedarbas gali išlikti santykinai aukštas, nes jaunimas yra labiau pažeidžiamas laikino užimtumo, sektorių svyravimų ir pereinamųjų laikotarpių (European Commission, 2024; Eurostat, 2025).

Antra, itin svarbus veiksnių blokas yra įgūdžių neatitikimai ir perėjimas iš švietimo į darbo rinką. OECD analizės rodo, kad jaunimo užimtumo rezultatus reikšmingai lemia ne tik formalus išsilavinimas, bet ir realiai įgytos kompetencijos, darbo patirtis studijų metu bei mokymosi turinio atitikimas darbo rinkos poreikiams; įgūdžių stoka ir neatitikimai didina riziką tapti bedarbiu arba užimti kvalifikacijos neatitinkantį darbą (OECD, 2023; Eurostat, 2023).

Trečia, jaunimo nedarbą stiprina darbo rinkos segmentacija ir darbo vietų kokybė. Tarptautinių tyrimų ir ILO apžvalgose akcentuojama, kad jaunimas dažniau įsidarbina pagal laikinas, terminuotas ar mažiau apsaugotas darbo sutartis. Ekonominių sukrėtimų metu būtent šios darbo vietos nyksta pirmiausia, o tai didina jaunimo nedarbo svyravimus (ILO, 2024).

Ketvirta, regioniniai ir urbanistiniai skirtumai yra esminiai, jei analizė siekia paaiškinti „vidinę“ šalies diferenciaciją. Eurostat regioninės publikacijos rodo, kad jaunimo nedarbo ir susijusių rodiklių (pvz., NEET) skirtumai tarp regionų gali būti ryškūs net toje pačioje valstybėje, priklausomai nuo ekonominės struktūros, darbo vietų koncentracijos, susisiekimo ir švietimo infrastruktūros (Eurostat, 2025). ILO tyrimuose, nagrinėjančiuose kaimo ir miesto skirtumus, pabrėžiama, kad kaimo vietovėse jaunimas dažniau susiduria su mažesne darbo vietų įvairove, mažesniais atlyginimais ir ribotesnėmis galimybėmis derinti mokymąsi su darbu, todėl teritorinis aspektas tampa ypač svarbus (ILO, 2024).

Penkta, jaunimo nedarbą veikia demografiniai ir migracijos procesai. Nors migracija gali mažinti spaudimą vidaus darbo rinkai, ji taip pat gali didinti regioninį netolygumą: iš „silpnėsnių“ regionų išvyksta aktyviausia jaunimo dalis, o likusioje populiacijoje išryškėja struktūrinės problemos (European Commission, 2024).

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Siekiant įvertinti jaunimo nedarbo lygio dinamiką ir tendencijas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, tyrime buvo taikomi kiekybiniai analizės metodai, grindžiami oficialiais, viešai prieinamais statistiniais duomenimis. Tyrimo metodika parengta taip, kad leistų nuosekliai įvertinti jaunimo nedarbo rodiklių pokyčius laiko intervale, identifikuoti pagrindinius jaunimo nedarbą lemiančius veiksnius bei įvertinti šio rodiklio tendencijas.

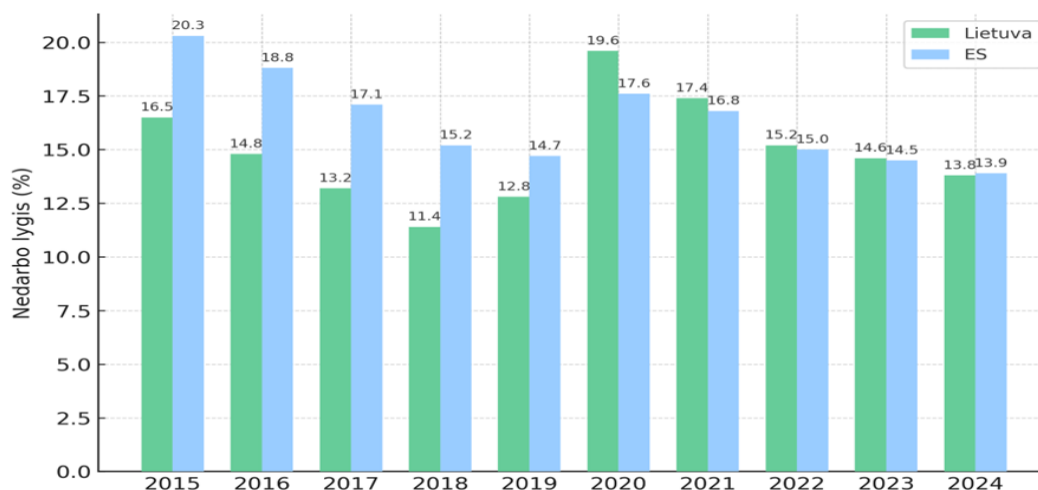
Pirmame etape tyrimui atlikti buvo taikyta statistinių duomenų analizė, leidžianti įvertinti jaunimo (15–24 m.) nedarbo lygio pokyčius Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2015–2024 m. laikotarpiu. Šis metodas suteikė galimybę apskaičiuoti absoliučius ir santykinius rodiklių pokyčius, nustatyti augimo ir mažėjimo tempus bei identifikuoti bendras jaunimo nedarbo raidos tendencijas. Papildomai taikyta struktūrinė analizė, leido atskleisti jaunimo nedarbo pasiskirstymą pagal teritorinį aspektą (miestų ir kaimo vietoves) bei Lietuvos regionus. Šio etapo rezultatai sudarė empirinį pagrindą tolimesniai veiksnių vertinimui.

Antrajame etape taikyta lyginamoji analizė, kuri leido įvertinti jaunimo nedarbo skirtumus lyginant Lietuvos ir Europos Sąjungos analogiškus rodiklius.

Trečiajame etape taikyti tendencijų vertinimo ir prognozavimo metodai, grindžiami ankstesnių laikotarpių duomenų dinamika. Šių metodų tikslas buvo įvertinti, ar stebimos jaunimo nedarbo kitimo kryptys yra stabilios ir kokios galimos jų raidos perspektyvos artimiausiu laikotarpiu. Perspektyvinė analizė leido pagrįsti išvadas ir formuluoti rekomendacijas, skirtas jaunimo užimtumo didinimui bei darbo rinkos politikos tobulinimui.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

Kaip jau buvo minėta, šio tyrimo tikslas - įvertinti jaunimo nedarbo lygio dinamiką Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2015–2024 m. laikotarpiu, identifikuojant pagrindinius pokyčius bei jų intensyvumą. Tokia analizė leido ne tik aprašyti rodiklių pokyčius analizuojamu laikotarpiu, bet ir pagrįstai interpretuoti, kuriuo laikotarpiu jaunimo nedarbo problema Lietuvoje buvo ryškesnė ar mažiau ryški Europos kontekste (žr. 1 pav.)

1 pav. Jaunimo nedarbo lygis 2015–2024 m. laikotarpiu Lietuvoje ir ES

(Sudaryta darbo autorių, 2025)

Kaip matyti paveiksle pateikta jaunimo nedarbo lygio (proc.) dinamika Lietuvoje ir ES 2015–2024 m. rodo kelis aiškius laikotarpius: spartaus mažėjimo etapą iki 2018 m., santykinio stabilumo ir artėjimo prie ES vidurkio etapą iki 2019 m., pandeminio šoko 2020 m. situaciją jaunimo darbo rinkoje bei nuoseklaus mažėjimo etapą 2021–2024 m. laikotarpiu. 2015–2018 m. laikotarpiu jaunimo nedarbo lygis tiek Lietuvoje, tiek ES mažėjo, tačiau Lietuvos rodiklis visą šį etapą buvo reikšmingai mažesnis už ES vidurkį. Analizės rezultatai rodo, kad 2015 m. Lietuvoje jaunimo nedarbas siekė 16,5 proc., kai ES – 20,3 proc. (skirtumas – 3,8 proc. punkto). 2016–2018 m. skirtumas išliko panašaus dydžio: Lietuvoje 2016 m. 14,8 proc., 2017 m. – 13,2 proc., 2018 m. – 11,4 proc. Tuo tarpu ES 2016 m. 18,8 proc., 2017 m. – 17,1 proc. ir 2018 m. – 15,2 proc. Šis periodas rodo, kad Lietuvoje jaunimo nedarbo lygis mažėjo sparčiai ir buvo palankesnis nei ES vidurkis, o jau 2018 m. pasiektas mažiausias Lietuvos jaunimo nedarbo rodiklis per visą šį laikotarpį (11,4 proc.).

2019 m. fiksuojamas nedidelis Lietuvos jaunimo nedarbo padidėjimas iki 12,8 proc., tuo tarpu ES rodiklis mažėjo iki 14,7 proc. galima teigti, kad skirtumas tarp Lietuvos ir ES sumažėjo iki 1,9 proc. punkto (anksčiau siekė apie 3,8–4,0). Kitaip tariant, iki 2019 m. Lietuva iš palankesnės padėties (ryškiai mažesnis nedarbas nei ES) perėjo į artimesnę ES vidurkiui situaciją.

2020 m. stebimas ryškiausias lūžio taškas: Lietuvos jaunimo nedarbo lygis pakilo iki 19,6 proc., kai ES – iki 17,6 proc.. Matyti, kad Lietuva pirmą kartą per nagrinėjamą laikotarpį ne tik priartėjo, bet ir viršijo ES vidurkį (skirtumas +2,0 proc. punkto). Šis šuolis interpretuotinas, kaip jaunimo nedarbo jautrumo ekonominiam sukrėtimui faktorius, t. y. jaunimo užimtumas dažnai labiau priklauso nuo sektorių, kuriuose dominuoja laikinas, sezoninis ar pirmasis darbas, todėl krizės laikotarpiu jaunimas tampa labiau pažeidžiamas.

2021–2023 m. laikotarpiu matoma nuosekli rodiklių mažėjimo kryptis abiem lygmenimis, tačiau Lietuva dar išlieka šiek tiek aukščiau ES vidurkio. 2021 m. Lietuvoje fiksuotas 17,4 proc., ES – 16,8 proc.; 2022 m. Lietuvoje – 15,2 proc., ES – 15,0 proc.; 2023 m. Lietuvoje – 14,6 proc., ES – 14,5 proc.. Skirtumai šiame etape tampa minimalūs (0,1–0,6 proc. punkto), todėl galima teigti, kad po pandeminio šoko Lietuva faktiškai priartėjo prie ES vidurkio, t. y. jaunimo nedarbo lygiai tapo beveik vienodi.

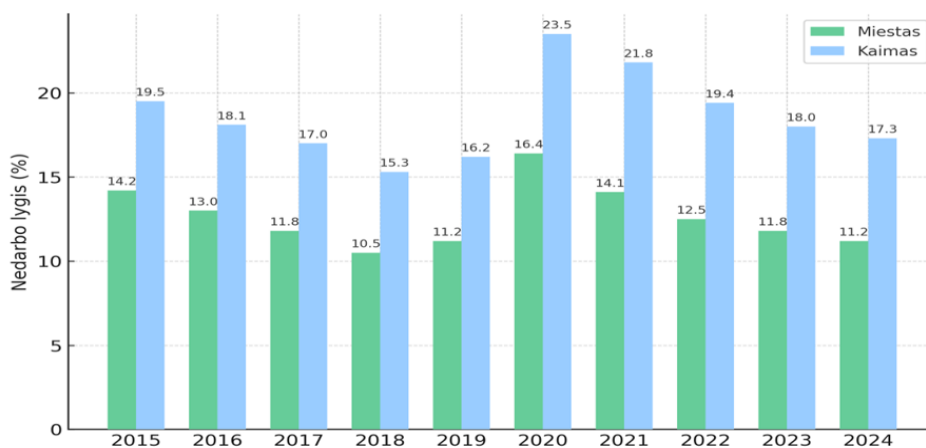
2024 m. išryškėjo dar vienas svarbus momentas. Lietuvoje jaunimo nedarbo lygis sumažėjo iki 13,8 proc., o ES – iki 13,9 proc.. Matyti, kad Lietuvos jaunimo nedarbo rodiklis vėl tapo nežymiai žemesnis už ES vidurkį (skirtumas –0,1 proc. punkto), tačiau šiuo metu svarbiausia ne absoliuti persvara, o tai, kad abu rodikliai juda ta pačia mažėjimo kryptimi ir iš esmės yra susilyginę.

Vadovaujantis viešai prieinama informacija galima teigti, kad jaunimo nedarbo teritoriniai skirtumai yra nuosekliai akcentuojami Lietuvos darbo rinkos stebėsenos dokumentuose. Užimtumo tarnyba savo viešai skelbiamose darbo rinkos apžvalgose pabrėžia, kad jaunimo

užimtumo galimybės reikšmingai priklauso nuo gyvenamosios vietovės tipo. Miestuose jaunimas paprastai turi platesnį darbo vietų pasirinkimą, geresnį profesinio mokymo ir aukštojo mokslo institucijų prieinamumą, taip pat daugiau galimybių derinti studijas su darbu. Tuo tarpu kaimo vietovėse jaunimo įsidarbinimą dažniau riboja siauresnė darbo vietų struktūra, mažesnis darbdavių skaičius, sezoniškumas ir ribotas viešojo transporto prieinamumas (Lietuvos užimtumo tarnyba, 2025). Užimtumo tarnybos pateikiamose analizėse taip pat akcentuojama, kad kaimo vietovėse jaunimo nedarbas yra glaudžiai susijęs su migracijos procesais ir demografinė struktūra: dalis jaunimo išvyksta į didmiesčius ar užsienį, o likusiems sunkiau integruotis į vietos darbo rinką. Dėl šių priežasčių miesto ir kaimo skirtumų analizė leidžia giliau suprasti jaunimo nedarbo teritorinį netolygumą ir įvertinti, kiek šie skirtumai yra stabilūs laike ar kinta veikiami ekonominių sukrėtimų.

2 paveiksle pateikta jaunimo nedarbo lygio dinamika miestuose ir kaimo vietovėse 2015–2024 m. rodo nuoseklų ir struktūriškai stabilų skirtumą visu analizuojamu laikotarpiu. Šiuo periodu jaunimo nedarbo lygis kaimo vietovėse buvo reikšmingai didesnis nei miestuose, o skirtumas svyravo nuo maždaug 4 iki 7 procentinių punktų.

2015–2018 m. laikotarpiu tiek miestuose, tiek kaimo vietovėse stebimas nuoseklus jaunimo nedarbo mažėjimas, tačiau kaimo vietovėse nedarbo rodikliai išliko aukštesni. 2018 m. miestuose jaunimo nedarbo lygis sumažėjo iki 10,5 proc., tuo tarpu kaimo vietovėse jis siekė 15,3 proc., t. y. skirtumas sudarė beveik 5 proc. punktus. Šie rodiklio pokyčiai patvirtina struktūrinį darbo rinkos netolygumą tarp teritorijų.

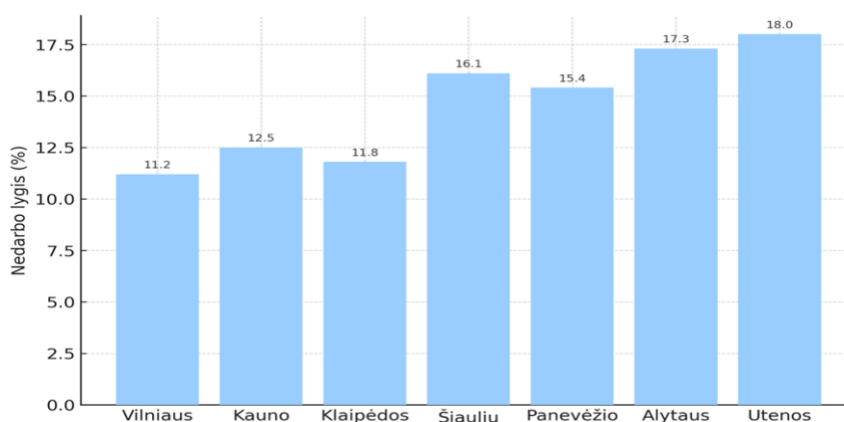
2 pav. Jaunimo nedarbo skirtumai tarp miesto ir kaimo vietovių (2015–2024 m.)
(Sudaryta darbo autorių, 2025)

2020 m. pandemijos laikotarpis išryškino šių skirtumų jautrumą ekonominiams sukrėtimams. Jaunimo nedarbo lygis miestuose padidėjo iki 16,4 proc., o kaimo vietovėse net iki 23,5 proc.. Šis laikotarpis pasižymi didžiausiu skirtumu tarp miesto ir kaimo per visą analizuojamą laiką, kas leidžia teigti, jog krizės sąlygomis kaimo jaunimas tampa ypač pažeidžiama grupe. 2021–2024 m. laikotarpiu abiejose teritorijose fiksuojamas jaunimo nedarbo mažėjimas, tačiau skirtumai išlieka. 2024 m. miestuose jaunimo nedarbo lygis siekė 11,2 proc., kaimo vietovėse 17,3 proc. Vistik, nors absoliutūs rodikliai sumažėjo, teritorinis atotrūkis iš esmės nesumažėjo, o tai leidžia daryti prielaidą, kad jaunimo nedarbo problema kaimo vietovėse turi struktūrinį pobūdį.

Regioniniai jaunimo nedarbo skirtumai yra vienas svarbiausių darbo rinkos netolygumo aspektų Lietuvoje. Viešai skelbiamose Užimtumo tarnybos ir Oficialiosios statistikos portalo darbo rinkos apžvalgose nuosekliai pabrėžiama, kad jaunimo užimtumo galimybės skirtinguose šalies regionuose nevienodos dėl ekonominės struktūros, darbo vietų koncentracijos, švietimo institucijų pasiskirstymo ir gyventojų migracijos intensyvumo.

Didmiesčių regionuose jaunimas paprastai turi daugiau galimybių integruotis į darbo rinką dėl didesnės paslaugų ir pramonės sektorių įvairovės, aukštųjų mokyklų koncentracijos ir geresnio susisiekimo. Tuo tarpu mažesniuose regionuose jaunimo nedarbą dažniau lemia ribota darbo vietų

pasiūla, mažesnis darbdavių skaičius, sezoninis užimtumas ir didesnė jaunimo migracija į didmiesčius ar užsienį. Dėl šių priežasčių regioninė analizė leidžia įvertinti ne tik jaunimo nedarbo lygio skirtumus, bet ir struktūrines darbo rinkos problemas, kurios nėra matomos vertinant vien nacionalinį vidurkį.

3 pav. Jaunimo nedarbas pagal regionus

2 paveiksle pateikti duomenys rodo reikšmingus jaunimo nedarbo lygio skirtumus tarp Lietuvos regionų. Mažiausias jaunimo nedarbo lygis fiksuojamas didžiuosiuose ekonominiuose centruose – Vilniaus (11,2 proc.), Klaipėdos (11,8 proc.) ir Kauno (12,5 proc.) regionuose. Šie rodikliai patvirtina, kad regionai, kuriuose sutelkta didesnė darbo vietų pasiūla ir aktyvesnė ekonominė veikla, sudaro palankesnes sąlygas jaunimo įsidarbinimui. Tuo tarpu Šiaulių (16,1 proc.), Panevėžio (15,4 proc.), Alytaus (17,3 proc.) ir Utenos (18,0 proc.) regionuose jaunimo nedarbo lygis yra reikšmingai didesnis. Didžiausias rodiklis fiksuojamas Utenos regione, kuriame jaunimo nedarbas beveik 7 procentiniais punktais viršija Vilniaus regiono lygį. Tai leidžia daryti prielaidą, kad mažesniuose ir ekonomiškai silpnėsiuose regionuose jaunimo integracija į darbo rinką išlieka sudėtingesnė.

Apibendrinant galima teigti, kad pateikti duomenys aiškiai iliustruoja regioninę jaunimo nedarbo netolygumą Lietuvoje. Skirtumai tarp regionų rodo, jog jaunimo užimtumo problema nėra vien tik bendro ekonominio ciklo pasekmė, bet ir struktūrinio pobūdžio reiškinys, reikalaujantis regioniskai diferencijuotų darbo rinkos ir užimtumo politikos sprendimų.

Siekiant įvertinti galimas jaunimo nedarbo lygio dinamikos tendencijas, atliktas nedarbo lygio rodiklio prognozavimas, taikant tiesinės regresijos modelį ir apskaičiuojant 95 proc. patikimumo intervalus. Prognozės sudarytos 2025–2026 m. laikotarpiui, remiantis 2015–2024 m. statistiniais duomenimis. Toks metodinis sprendimas leidžia įvertinti ne tik tikėtiną rodiklio reikšmę, bet ir galimą svyravimo ribą, atsižvelgiant į ankstesnių metų duomenų pokytį. Prognozių rezultatai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė

Jaunimo nedarbo prognozės

Metai	Lietuva, proc.	PI ± (patikimumo intervalas)	ES, proc.	PI ± (patikimumo intervalas)	Miestai, proc.	PI ± (patikimumo intervalas)	Kaimas, proc.	PI ± (patikimumo intervalas)
2025	15,23	±4,00	13,37	±2,11	12,14	±2,96	19,22	±4,18
2026	15,29	±4,58	12,82	±2,42	12,04	±3,39	19,33	±4,78

Lietuvos jaunimo nedarbo prognozė (žr. 2 pav.) rodo, kad 2025–2026 m. laikotarpiu jaunimo nedarbo lygis gali stabilizuotis apie 15 proc., tačiau gana platus patikimumo intervalas (±4-4,6 proc. punkto) rodo, kad Lietuvos jaunimo nedarbas pasižymi dideliu jautrumu ekonominiams svyravimams, ypač krizių laikotarpiais. Tai reiškia, jog nors bazinė prognozė nenumato staigaus

augimo, nepalankios ekonominės aplinkybės galėtų reikšmingai pabloginti jaunimo padėtį darbo rinkoje.

Europos Sąjungos jaunimo nedarbo prognozė yra nuosaikesnė. Prognozuojama, kad 2025 m. jaunimo nedarbo lygis ES gali siekti apie 13,4 proc., o 2026 m. – sumažėti iki maždaug 12,8 proc. Santykinai siauresni patikimumo intervalai rodo didesnę ES darbo rinkos stabilumą ir mažesnę jaunimo nedarbo rodiklių svyravimą, palyginti su Lietuva.

Vertinant miestų jaunimo nedarbo prognozę galima teigti, kad didmiesčiuose jaunimo nedarbo lygis artimiausiais metais išliks santykinai žemas ir stabilus – apie 12 proc. Tai patvirtina ankstesnės analizės rezultatus, jog miestų darbo rinkos yra atsparesnės ekonominiams sukrėtimams, o jaunimas turi daugiau galimybių persikvalifikuoti ar rasti alternatyvių užimtumo formų. Kaimo vietovių jaunimo nedarbo prognozė išlieka nepalankiausia. Prognozuojama, kad 2025–2026 m. kaimo jaunimo nedarbo lygis gali viršyti 19 proc., o platus patikimumo intervalas (± 4 –4,8 proc. punkto) rodo didelį šios jaunimo grupės pažeidžiamumą. Tai patvirtina, jog teritorinis jaunimo nedarbo atotrūkis yra struktūrinio pobūdžio ir be kryptingų regioninės politikos priemonių savaime nesumažės.

DISKUSIJA

Atlikta analizė patvirtina mokslinėje literatūroje vyraujančią nuostatą, kad jaunimo nedarbas Lietuvoje yra kompleksinis reiškinys, kurį lemia tarpusavyje susijusių ekonominių, švietimo, socialinių ir regioninių veiksnių visuma. Gauti empiriniai rezultatai ir prognozės rodo, kad jaunimo nedarbo dinamika nėra vien tik trumpalaikių ekonominių svyravimų pasekmė, bet atskleidžia ir struktūrines darbo rinkos problemas, susijusias su jaunimo integracijos į darbo rinką ypatumais (OECD, 2023; International Labour Organization, 2024).

Empirinė analizė parodė, kad ekonominių sukrėtimų laikotarpiais jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje didėja sparčiau nei bendras nedarbo rodiklis, o tai atitinka Eurostat ir Europos Komisijos pateikiamas įžvalgas apie jaunimo užimtumo pažeidžiamumą krizių metu. Ypač ryškus šis poveikis buvo COVID-19 pandemijos laikotarpiu, kai staigus jaunimo nedarbo šuolis fiksuotas tiek nacionaliniu, tiek teritoriniu lygmenimis. Tai patvirtina, kad jaunimas dažniau dirba sektoriuose, kuriems būdingas laikinas, sezoninis ar mažiau stabilus užimtumas (European Commission, 2024).

Analizė taip pat atskleidė reikšmingus teritorinius skirtumus. Miestuose jaunimo nedarbo lygis nuosekliai išlieka mažesnis nei kaimo vietovėse, o regioninė analizė parodė, kad didmiesčių regionai pasižymi palankesnėmis jaunimo įsidarbinimo galimybėmis. Šie rezultatai dera su Užimtumo tarnybos ir Lietuvos statistikos departamento išvadomis, kad periferiniuose regionuose jaunimo užimtumą riboja siauresnė darbo vietų pasiūla, silpnesnis verslumas ir infrastruktūros trūkumai.

Atliktos prognozės rodo, kad artimiausiais metais jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje gali stabilizuotis, tačiau teritorinis atotrūkis tarp miesto ir kaimo bei atskirų regionų išliks. Tai leidžia teigti, kad be kryptingų ir diferencijuotų politikos priemonių jaunimo nedarbo problema savaime neišsprendės. Švietimo ir darbo rinkos sąsajų stiprinimas, praktinio rengimo plėtra, regioninės plėtros skatinimas ir aktyvi jaunimo užimtumo politika išlieka esminėmis sąlygomis siekiant tvaraus jaunimo integravimo į darbo rinką.

LITERATŪRA

1. Armstrong, H., Taylor, J., & Taylor, J. (2000). Regional economics and policy.
2. Balvočiūtė, R. (2011). Šiaulių miesto darbo rinkos situacijos 2004–2009 m. lyginamoji analizė Lietuvos ekonominių pokyčių kontekste. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.*, (2), 55-67.
3. Becker, G. S. (1975). *Human capital: A theoretical and empirical analysis*. National Bureau of Economic Research.
4. European Commission. (2024). *Employment and Social Developments in Europe 2024*. Publications Office of the European Union. [Publications Office of the EU+2European Commission+2](https://publications.ec.europa.eu/publication/10101/EN/Commission_Publication_European_Commission/10101).
5. Eurostat. (2024). *Youth unemployment statistics*. <https://ec.europa.eu/eurostat>.

6. International Labour Organization. (2022). *Global employment trends for youth*. <https://www.ilo.org>.
7. International Labour Organization. (2024). *Employment and wage disparities between rural and urban areas* (Working Paper No. 107). ILO. [International Labour Organization+1](#)
8. International Labour Organization. (2024). *Global Employment Trends for Youth 2024*. ILO. [International Labour Organization+2](#)[International Labour Organization+2](#).
9. International Labour Organization. (2024). *Global Employment Trends for Youth 2024*. ILO. [European Commission+1](#)
10. International Labour Organization. (2024). *Global Employment Trends for Youth 2024*. ILO.
11. Lietuvos užimtumo tarnyba (2025). <https://uzt.lt/>.
12. Martinkus, B., & Beržinskienė, D. (2005). *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai*. Technologija.
13. Martinkus, B., & Žilinskas, V. J. (2001). *Ekonomikos pagrindai*.
14. OECD. (2023). *Youth employment and unemployment statistics*. <https://www.oecd.org>.
15. OECD. (2023). *OECD Skills Outlook 2023: Skills for a resilient green and digital transition*. OECD Publishing. [OECD+2](#)[European Commission+2](#).
16. Oficialiosios statistikos portalas (2024). *Užimtumas ir nedarbas Lietuvoje*. <https://osp.stat.gov.lt>.
17. Pissarides, C. A. (2000). *Equilibrium unemployment theory*. MIT press.
18. Valentinavičius, S. (2001). Užimtumą ir nedarbą lemiantys ekonominiai veiksniai. *Ekonomika*, (55-56), 156-171.

DYNAMICS AND TRENDS OF YOUTH UNEMPLOYMENT IN LITHUANIA AND THE EUROPEAN UNION

ANASTASIJA KOZLOVA, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

ANNOTATION

The article analyses the dynamics of youth unemployment (ages 15–24) in Lithuania and the European Union over the period 2015–2024, with the aim of assessing trends in indicator changes as well as territorial (urban–rural) and regional differences in Lithuania. The study is based on official data from Eurostat and the Official Statistics Portal, applying statistical data analysis, comparative analysis, and graphical representation. To assess future prospects, linear regression forecasting with 95% confidence intervals is employed.

The results show that during 2015–2018 youth unemployment in Lithuania declined more rapidly than the EU average; in 2020 a pronounced pandemic-related shock was recorded; and in 2021–2024 a steady decrease and convergence of indicators with the EU average was observed. Territorial analysis revealed consistently higher youth unemployment in rural areas compared to urban areas, while regional analysis indicated more favourable conditions in metropolitan regions and more challenging situations in peripheral regions. The forecasts suggest that youth unemployment levels may stabilise; however, territorial disparities are likely to persist, indicating the need for regionally differentiated employment policy measures.

Keywords: youth unemployment; Lithuania; European Union; regional disparities; urban and rural areas; forecasting.

GYVENTOJŲ MIGRACIJOS IR DEMOGRAFINIŲ POKYČIŲ ANALIZĖ LIETUVOJE

ODETA ORENCAITĖ-KURPĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojami gyventojų migracijos procesai ir demografiniai pokyčiai Lietuvoje 2020–2024 m. laikotarpiu, siekiant įvertinti migracijos tendencijas, jas lemiančius veiksnius ir poveikį šalies demografiniai struktūrai bei socialinei ir ekonominei raidai. Tyrimas grindžiamas oficialiosios statistikos duomenų analize, taikant statistinių duomenų, lyginamąją ir grafinę analizę bei mokslinės literatūros apžvalgą. Nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu migracijos dinamika pasižymėjo reikšmingais svyravimais: 2020–2021 m. dominavo neigiama neto migracija, o 2022 m. fiksuotas ryškus teigiamos neto migracijos lūžis, susijęs su grįžtama migracija ir karo pabėgėlių srautais. Nors 2023–2024 m. išliko teigiamas migracijos balansas, bendras gyventojų skaičiaus mažėjimas Lietuvoje tęsiasi dėl žemo gimstamumo ir visuomenės senėjimo. Straipsnyje atskleidžiama, kad migracija veikia kaip svarbus, tačiau nepakankamas veiksnys gyventojų skaičiaus stabilizavimui, todėl ilgalaikėje perspektyvoje būtina suderinta migracijos, demografinė ir darbo rinkos politika.

Raktiniai žodžiai: gyventojų migracija, demografiniai pokyčiai, neto migracija, gyventojų senėjimas, darbo rinka.

IVADAS

Analizuojant viešai pasiekiamą informaciją matyti, kad pastaraisiais metais Lietuva patiria reikšmingus demografinius pokyčius, kuriuos lemia gyventojų skaičiaus mažėjimas, visuomenės senėjimas ir intensyvūs migracijos procesai. Galima teigti, kad demografinė raida tampa vienu svarbiausių veiksnių, darančių ilgalaikį poveikį šalies ekonominiam augimui, socialinei sanglaudai ir regionų plėtrai. Oficialiosios statistikos duomenys rodo, kad gimstamumo lygis Lietuvoje išlieka žemas, o vyresnio amžiaus gyventojų dalis nuosekliai didėja, taip didindama priklausomybės nuo senatvės rodiklius (Statistics Lithuania, 2024; Eurostat, 2024).

Migracija Lietuvoje įgauna vis didesnę reikšmę ne tik kaip demografinis, bet ir kaip socialinis bei ekonominis reiškinys. Literatūros šaltinių analizė rodo, kad tarptautiniai migracijos srautai daro poveikį darbo rinkos struktūrai, gyventojų teritoriniam pasiskirstymui bei viešųjų paslaugų prieinamumui, ypač regionuose. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad migracija gali veikti kaip kompensacinis mechanizmas mažėjant vietinių gyventojų skaičiui, tačiau kartu kelia iššūkių integracijos, socialinės apsaugos ir viešųjų finansų srityse (Sipavičienė & Stankūnienė, 2020; OECD, 2023).

Šiame straipsnyje **tyrimo naujumas** siejamas su 2020–2024 m. laikotarpiu, kuris išsiskiria išskirtiniais geopolitiniais ir socialiniais įvykiais. COVID-19 pandemija ir Rusijos karo prieš Ukrainą pradžia iš esmės pakeitė migracijos kryptis, apimtis ir pobūdį. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje fiksuotas reikšmingas imigracijos augimas, ypač susijęs su karo pabėgėlių atvykimu, kuris turėjo tiesioginį poveikį gyventojų skaičiaus dinamikai ir demografiniai struktūrai (Eurostat, 2024; UNHCR, 2023). Atsižvelgiant į šiuos procesus, straipsnyje formuluojama **tyrimo problema**: *kokie veiksniai lemia gyventojų migracijos ir demografinių pokyčių tendencijas Lietuvoje 2020–2024 m. laikotarpiu ir kokią poveikį šie procesai daro šalies socialinei bei ekonominei raidai?*

Tyrimo tikslas: išanalizuoti Lietuvos gyventojų migracijos tendencijas ir jų ryšį su demografiniais pokyčiais, įvertinant priežastinius veiksnius ir poveikį šalies raidai.

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, keliama šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Išanalizuoti pagrindines gyventojų migracijos priežastis ir jų sąsajas su demografiniais procesais.
2. Įvertinti 2020–2024 m. migracijos tendencijas ir demografinius pokyčius Lietuvoje.
3. Nustatyti migracijos poveikį gyventojų struktūrai ir pateikti siūlymus tvariam gyventojų balanso palaikymui.

Tyrimo objektas: Lietuvos gyventojų migracijos ir demografinių procesų dinamika 2020–2024 m. laikotarpiu.

Tyrimė taikomi metodai: statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, grafinis duomenų vaizdavimas bei mokslinės literatūros analizė.

TEORINIAI GYVENTOJŲ MIGRACIJOS ASPEKTAI

Migracijos sąvoka mokslinėje literatūroje apibrėžiama kaip gyventojų judėjimas per administracines ar valstybines ribas, keičiant nuolatinę ar laikiną gyvenamąją vietą. Tai daugialypis procesas, kurį lemia ekonominių, socialinių, politinių, demografinių ir aplinkosaugos veiksnių visuma. Migracija laikoma vienu svarbiausių veiksnių, darančių įtaką gyventojų skaičiaus, struktūros ir teritorinio pasiskirstymo pokyčiams (Castles, de Haas & Miller, 2020).

Tarptautinės organizacijos migraciją apibrėžia kaip bet kokią gyventojų judėjimą, nepriklausomai nuo jo trukmės, priežasčių ar teisinio statuso. Šis apibrėžimas leidžia apimti tiek savanorišką, tiek priverstinę migraciją, kuri pastaraisiais metais tampa vis aktualesnė dėl geopolitinių konfliktų ir klimato kaitos (IOM, 2022). Migracijos sąvokų aiškinimas skirtingų autorių požiūriu pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė

Migracijos sąvokų aiškinimas		
Šaltinis	Migracijos apibrėžimas	Akcentuojami aspektai
Castles, de Haas & Miller (2020)	Migracija – tai žmonių judėjimas per politines ar administracines ribas, keičiant gyvenamąją vietą ilgesniam ar trumpesniam laikui	Globalūs procesai, socialinė ir ekonominė transformacija
IOM (2022)	Migracija apima bet kokią gyventojų judėjimą, nepriklausomai nuo jo priežasčių, trukmės ar teisinio statuso	Universalumas, savanoriška ir priverstinė migracija
Sipavičienė & Stankūnienė (2020)	Migracija – gyventojų persikėlimas tarp teritorijų, darantis poveikį demografinėi struktūrai ir darbo rinkai	Demografinės pasekmės, nacionalinis kontekstas
OECD (2023)	Migracija – vienas pagrindinių veiksnių, kompensuojančių natūralų gyventojų mažėjimą ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse	Ekonominis balansas, darbo jėgos trūkumas
United Nations (2022)	Tarptautinė migracija – asmenų judėjimas iš vienos valstybės į kitą ilgesniam nei 12 mėn. laikotarpiui	Statistikos standartizavimas

Analizuojant migracijos priežastis aptinkama, kad pastarosios dažniausiai analizuojamos taikant „stūmimo ir traukos“ (angl. *push–pull*) teoriją, pagal kurią migraciją skatina tiek neigiami veiksniai kilmės šalyje, tiek teigiami veiksniai priimančioje šalyje (Lee, 1966). Daugelyje literatūros šaltinių migracijos kryptį ir apimtis sąlygojantys veiksniai skirstomi į ekonominius, politinius, aplinkos ir socialinius.

Ekonominiai motyvai laikomi pagrindiniu migracijos veiksniu. Jie apima:

- darbo užmokesčio skirtumus,
- nedarbo lygį,
- gyvenimo lygio ir gerovės siekį,
- socialinių garantijų prieinamumą.

Lietuvos atveju ekonominė migracija ilgą laiką buvo dominuojanti, ypač po įstojimo į Europos Sąjungą, kai išaugo laisvo darbo jėgos judėjimo galimybės.

Politinis nestabilumas tokie, kaip kariniai konfliktai, persekiojimai ar žmogaus teisių pažeidimai lemia priverstinę migraciją. Pastaraisiais metais šis migracijos tipas tapo itin aktualus dėl karo Ukrainoje, kuris pakeitė migracijos srautų struktūrą Lietuvoje ir kitose ES valstybėse.

Klimato kaita, ekologinės krizės, ekstremalūs gamtos reiškiniai vis dažniau pripažįstami kaip migracijos katalizatoriai. Nors Lietuvoje aplinkos migracija kol kas nėra dominuojanti, globaliame kontekste ji laikoma augančiu iššūkiu.

Socialiniai ir kultūriniai veiksniai, tokie, kaip šeimos ryšiai, švietimo galimybės, gyvenimo būdo pasirinkimai, socialiniai tinklai taip pat daro reikšmingą įtaką migracijos sprendimams.

Siekiant pagrįsti demografinių veiksnių sąsajas su gyventojų migracija galima teigti, kad demografija nagrinėja gyventojų skaičiaus, sudėties ir struktūros pokyčius. Lietuvoje demografiniai procesai pasižymi mažėjančiu gimstamumu, didėjančia vidutine gyvenimo trukme, visuomenės senėjimu, regionine gyventojų koncentracija didžiuosiuose miestuose. Migracija yra vienas svarbiausių veiksnių, galinčių kompensuoti natūralų gyventojų skaičiaus mažėjimą, tačiau kartu ji keičia gyventojų amžiaus, lyties ir profesinę struktūrą. Emigracija dažniausiai apima jaunos, darbingo amžiaus asmenis, todėl stiprina senėjimo procesus išvykimo regionuose, o imigracija gali sušvelninti darbo jėgos trūkumą, tačiau kelia integracijos iššūkių. *Taigi, migracijos ir demografijos sąveika yra abipusė, nes demografiniai pokyčiai skatina migraciją, o migracija savo ruožtu formuoja demografinę ateitį.*

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Tyrimo metodika sudaryta atsižvelgiant į tyrimo tikslą: *išanalizuoti Lietuvos gyventojų migracijos tendencijas ir jų ryšį su demografiniais pokyčiais 2020–2024 m. laikotarpiu*, įvertinant migracijos procesus lemiančius veiksnius ir jų poveikį šalies socialinei bei ekonominei raidai. Tyrimui atlikti pasirinktas 2020–2024 m. laikotarpis yra metodologiškai reikšmingas, nes apima išskirtinius socialinius ir geopolitinius veiksnius tokius, kaip COVID-19 pandemijos poveikį migracijos srautams, darbo rinkos pokyčius bei karo Ukrainoje sukeltą priverstinę migraciją. Šis laikotarpis leidžia vertinti ne tik ilgalaikes tendencijas, bet ir trumpalaikius struktūrinius pokyčius.

Tyrimas grindžiamas **kiekybinės analizės metodais**, kurie leidžia objektyviai įvertinti migracijos ir demografinių rodiklių dinamiką, palyginti skirtingus laikotarpius bei atskleisti tarpusavio sąsajas. Tyrimo loginė seka ir etapai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė

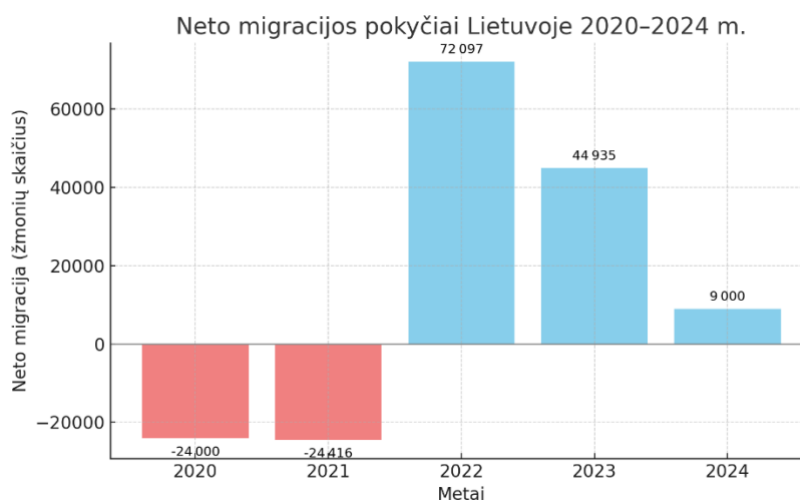
Tyrimo metodika			
Tyrimo etapas	Etapo tikslas	Taikomi metodai	Siektinas rezultatas
1. Teorinis pagrindimas	Apibrėžti migracijos ir demografijos sąvokas bei jų sąsajas	Mokslinės literatūros analizė	Teorinis tyrimo pagrindas
2. Duomenų rinkimas	Surinkti 2020–2024 m. statistinius duomenis	Dokumentų ir statistinių šaltinių analizė	Duomenų bazė analizei
3. Statistinė analizė	Įvertinti migracijos ir demografinių rodiklių dinamiką	Statistinė analizė	Nustatytos tendencijos
4. Lyginamoji analizė	Palyginti skirtingus laikotarpius ir rodiklius	Lyginamoji analizė	Identifikuoti pokyčiai
5. Rezultatų vizualizavimas	Aiškiai pateikti analizės rezultatus	Grafinis vaizdavimas	Grafikai ir diagramos
6. Rezultatų interpretacija	Įvertinti migracijos poveikį demografijai	Analitinė interpretacija	Išvados ir siūlymai
TYRIMO REZULTATAI			

Apibendrinant pateiktą tyrimo metodikos logiką, galima teigti, kad tyrimas buvo vykdomas nuosekliai ir sistemiškai, taikant tarpusavyje derančius teorinius ir empirinius analizės etapus. Kiekvienas tyrimo etapas buvo orientuotas į aiškiai apibrėžtą tikslą, kuriam pasiekti parinkti tinkami metodai, nuo mokslinės literatūros analizės ir statistinių duomenų apdorojimo iki lyginamosios analizės ir grafinio rezultatų vaizdavimo. Tokia metodinė struktūra sudarė prielaidas nuosekliai atskleisti 2020–2024 m. gyventojų migracijos ir demografinių pokyčių tendencijas Lietuvoje bei pagrįstai įvertinti jų poveikį šalies socialinei ir ekonominei raidai.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

Siekiant nuosekliai įvertinti gyventojų migracijos pokyčius ir jų sąsajas su demografiniais pokyčiais šiame darbe vertinamas migracijos „neto“ rodiklis. Migracijos analizėje dažnai taikoma **neto migracijos** sąvoka, kuri leidžia apibendrintai įvertinti migracijos poveikį gyventojų skaičiaus kaitai. Neto migracija suprantama, kaip skirtumas tarp į šalį atvykusių (imigravusių) ir iš jos išvykusių (emigravusių) gyventojų per tam tikrą laikotarpį. Teigiama neto migracija rodo, kad atvykusiųjų skaičius viršija išvykusiųjų, o neigiama, kad emigracija dominuoja imigracijos atžvilgiu. Galima teigti, kad šis rodiklis yra itin reikšmingas demografinių pokyčių analizei, nes leidžia įvertinti, ar migracija kompensuoja natūralų gyventojų skaičiaus mažėjimą, ar, priešingai, jį dar labiau gilina. 1 paveiksle pateikiami neto migracijos pokyčiai 2020 – 2024 m. laikotarpiu

Vertinant Lietuvos neto migracijos pokyčius 2020–2024 m. laikotarpiu, atskleidžiama migracijos srautų dinamika ir jų kaita išskirtinių socialinių bei geopolitinių įvykių kontekste. Šis laikotarpis apima COVID-19 pandemijos padarinius bei karo Ukrainoje sukeltus migracijos procesus, kurie turėjo esminės įtakos gyventojų judėjimo kryptims ir apimtims.

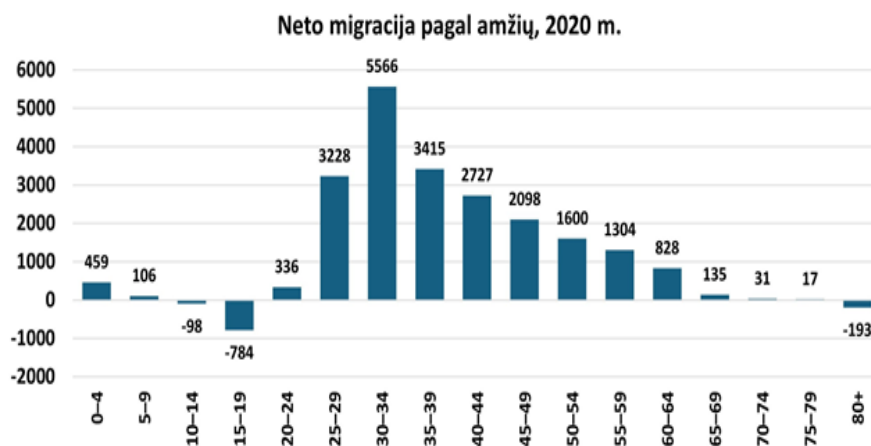
1 pav. Lietuvos neto migracijos pokyčiai 2020 – 2024 m. laikotarpiu
(Šaltinis Oficialiosios statistikos portalas (OSP))

Analizuojant diagramoje pateiktus duomenis galima teigti, kad 2020–2021 m. Lietuvoje fiksuota neigiama neto migracija, kai iš šalies išvykusių gyventojų skaičius viršijo atvykusiųjų skaičių. Tai sietina su pandemijos laikotarpiu, ekonominiu neapibrėžtumu ir ribotu tarptautiniu judėjimu, kurie paskatino emigracijos procesus ir sulėtino imigraciją. 2022 m. išsiskiria ryškiu teigiamos neto migracijos šuoliu (+72 097 asmenys). Šį pokytį lėmė keli tarpusavyje susiję veiksniai: reikšmingai išaugusi grįžtamoji migracija bei dideli karo pabėgėlių iš Ukrainos srautai, kurie iš esmės pakeitė migracijos balansą Lietuvoje. Šis laikotarpis žymi lūžio tašką migracijos tendencijose, kai migracija tapo pagrindiniu veiksniumi, didinančiu bendrą gyventojų skaičių. 2023–2024 m. laikotarpiu išlieka teigiama neto migracija, tačiau pastebimas jos tempų lėtėjimas. Nors atvykstančiųjų skaičius vis dar viršija išvykstančiųjų, migracijos balansas tampa nuosaikesnis, o tai gali rodyti stabilizacijos etapą po staigių migracijos srautų pokyčių. Ši tendencija leidžia daryti prielaidą, kad migracija Lietuvoje palaipsniui pereina nuo krizinių veiksnių lemtų srautų prie labiau struktūrinių ir ekonominių migracijos formų.

2 pav. pateikiamas migracijos pasiskirstymas pagal amžiaus grupes 2020 m., t. y. skirtumas tarp atvykusių ir išvykusių gyventojų kiekvienoje amžiaus grupėje. Ši analizė leidžia įvertinti migracijos struktūrą ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai, t. y. pagal tai, kurios amžiaus grupės prisideda prie migracijos balanso.

Kaip matyti 2 paveiksle teigiamas neto migracijos balansas dominuoja tarp darbingo amžiaus gyventojų, ypač 25–34 metų amžiaus grupėje, kurioje užfiksuotas reikšmingas neto prieaugis (apie 5 566 asmenys). Kitos darbingo amžiaus grupės (25–29, 30–34, 35–39, 40–44) taip pat turi

didesnį atvykusių nei išvykusių skaičių. Tai rodo, kad darbingo amžiaus migracija 2020 m. buvo orientuota į jaunos suaugusius, ieškančius darbo bei socioekonominių galimybių. Šio tipo tendencijos dažnai būdingos šalims, kuriose jaunimas aktyviai migruoja dėl studijų, darbo ar gyvenimo kokybės paieškų.

2 pav. **Neto migracija pagal amžių**
(Šaltinis Oficialiosios statistikos portalas (OSP))

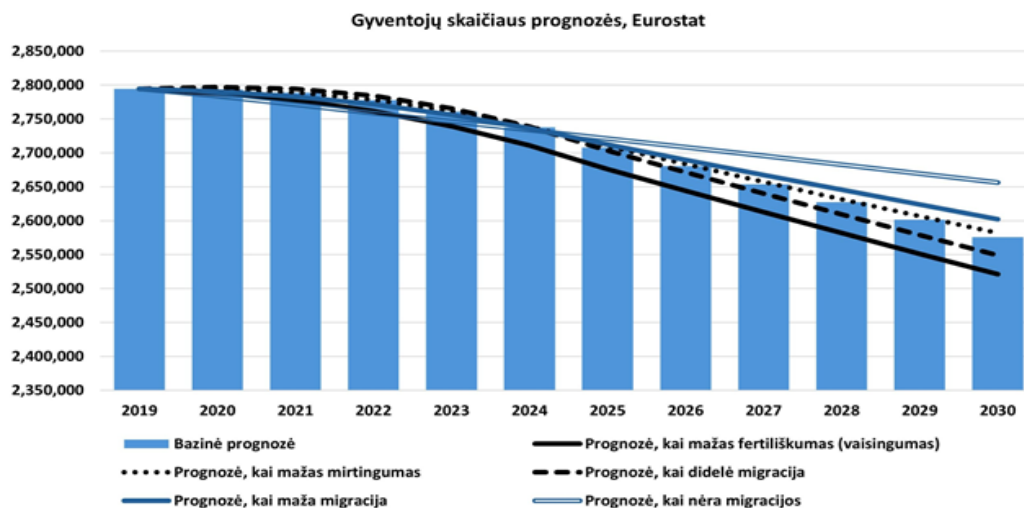
Vistik, tarp jaunesnių amžiaus grupių (10–19 m.) pastebimas neigiamas neto migracijos balansas, ypač 15–19 metų grupėje. Daroma prielaida, kad tai gali būti susiję su jaunų žmonių išvykimu kartu su šeimomis arba išvykus savarankiškai mokslui ar darbui užsienyje, o tai yra vienas iš jaunimo emigracijos veiksnių. Pateikti duomenys rodo, kad nuo 65 m. ir vyresnių grupėse neto migracija yra artima nuliui arba šiek tiek neigiama, rodančia, kad vyresnio amžiaus gyventojų migracija nevaizdina reikšmingo vaidmens ar netgi šiek tiek prisideda prie emigracijos. Tokios amžiaus struktūros migracijos tendencijos atspindi ir platesnius demografinius pokyčius Lietuvoje, kuriuos fiksuoja oficialūs gyventojų skaičiaus duomenys. Lietuvoje stebimas visuomenės senėjimas, sumažėjęs gimstamumas ir pastovus gyventojų skaičiaus mažėjimas, o migracija veikia kaip papildomas demografinės struktūros formavimo veiksnys. Statistikos duomenimis, bendras gyventojų skaičius Lietuvoje 2020–2024 m. išlieka mažėjimo tendencijoje, o priklausomybės nuo senatvės rodiklis didėja, t. y. vis didesnė gyventojų dalis priklauso vyresnių amžiaus grupių kategorijai. Tai reiškia, kad didesnė emigracija tarp jaunų žmonių dar labiau spartina visuomenės senėjimo procesus, nes mažėja darbingo amžiaus populiacija, o vyresnio amžiaus gyventojų dalis didėja (Oficialiosios statistikos portalas, Gyventojų struktūra 2020–2024 m.).

Siekiant paaiškinti gyventojų migracijos pokyčius su darbo rinkos rodikliais pažymėtina, kad 2022 m. Lietuvoje darbingo amžiaus užimtumo lygis išliko didesnis už Europos Sąjungos vidurkį (apie 73,8 proc. 15-64 m. amžiaus gyventojų buvo užimti), o jaunuolių (15–24 m.) užimtumo rodikliai buvo žemesni nei vyresnio amžiaus darbuotojų. Tai reiškia, jog imigrantų ir vietinių darbingo amžiaus įsidarbinimas yra svarbus darbo rinkos komponentas ir gali prisidėti prie ekonominio aktyvumo didinimo, ypač regionuose, kur trūksta kvalifikuotos darbo jėgos (Oficialiosios statistikos portalas, 2024). Be to, nepaisant migracijos srautų pasiskirstymo pagal amžių, Lietuvoje bendras užimtumo lygis analizuojamuoju laikotarpiu išliko stabilus, ir net ir po pandemijos laikotarpio buvo pastebimas tam tikras užimtumo augimas.

Remiantis Oficialiosios statistikos portalo (OSP) ir Migracijos departamento duomenimis, analizuojamo laikotarpio metu vyrai sudarė didesnę dalį imigrantų, o moterų dalis buvo didesnė tarp emigrantų, ypač ankstesniais metais. 2020–2021 m. vyrai sudarė apie 60–65 proc. visų atvykstančiųjų, daugiausia dėl darbo migracijos iš užsienio ir grįžtamosios migracijos. Daug vyrų grįžo iš Jungtinės Karalystės, Norvegijos ir Vokietijos, kai po pandemijos dalis pramonės ir transporto sektorių persitvarkė, o Lietuvoje padidėjo paklausa techniniams bei logistikos

specialistams. Moterų imigracija šiuo laikotarpiu augo lėčiau ir buvo labiau susijusi su šeimos susijungimo, sveikatos priežiūros ir švietimo sektoriais.

Siekiant paaiškinti analizuotas 2020–2024 m. migracijos tendencijas, atskleidžiant galimas jų pasekmes iki 2030 m. vertinamos Eurostat pateikiamos Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės (žr. 3 paveikslą). Bazinis scenarijus (žr. mėlyni stulpeliai) rodo, kad net ir esant vidutinėms migracijos apimtims Lietuvos gyventojų skaičius palaipsniui mažės, t.y. nuo maždaug 2,8 mln. 2019 m. iki apie 2,6 mln. 2030 m. Ši tendencija patvirtina analizėje nustatytą faktą, jog teigiama neto migracija pastaraisiais metais tik iš dalies kompensuoja natūralų gyventojų mažėjimą, kurį lemia žemas gimstamumas ir visuomenės senėjimas.

3 pav. Gyventojų skaičiaus prognozės
(Šaltinis Eurostat duomenų bazė, 2024)

Scenarijus be migracijos (žr. juoda linija) atskleidžia ryškiausią gyventojų skaičiaus mažėjimo trajektoriją, iki maždaug 2,4 mln. gyventojų 2030 m. Tai aiškiai parodo, kad migracija tampa esminiu gyventojų skaičiaus stabilizavimo veiksniu, ypač atsižvelgiant į tai, kad straipsnyje analizuotu laikotarpiu didžiausi migracijos srautai buvo fiksuoti darbingo amžiaus gyventojų grupėse. Daroma prielaida, kad be migracijos Lietuvoje spartėtų ne tik bendras gyventojų mažėjimas, bet ir darbo jėgos trūkumas, dar labiau gilėtų demografinė disproporcija tarp darbingo ir nedarbingo amžiaus gyventojų.

Scenarijus su didele migracija (žr. punktyrinė linija) prognozuoja švelnesnį gyventojų skaičiaus mažėjimą, išlaikant populiaciją arti 2,7 mln. iki 2030 m. Šis scenarijus dera su empirine analize, kuri parodė, kad teigiama neto migracija, ypač jaunų ir vidutinio amžiaus gyventojų grupėse, gali reikšmingai prisidėti prie darbo rinkos stabilumo ir demografinės struktūros subalansavimo. Vis dėlto net ir esant aukštiems migracijos srautams, prognozės neleidžia tikėtis gyventojų skaičiaus augimo, o tik mažėjimo tempo sulėtėjimo. Mažo gimstamumo ir mažo mirtingumo scenarijai rodo, kad net esant tam tikriems demografiniams pagerėjimams, be migracijos bendras gyventojų skaičiaus mažėjimas išlieka neišvengiamas. Tai patvirtina straipsnyje iškeltą teiginį, jog migracija šiuo metu yra svarbiausias trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu veikiantis demografinės pusiausvyros koregavimo mechanizmas, tačiau ji negali visiškai kompensuoti ilgalaikių struktūrinių demografinių problemų.

Apibendrinant galima teigti, kad Eurostat prognozės patvirtina straipsnio empirinės analizės rezultatus ir leidžia daryti išvadą, jog migracija Lietuvoje veikia kaip būtinas, bet nepakankamas veiksnys gyventojų skaičiaus stabilizavimui. Todėl ilgalaikė demografinė politika turėtų būti orientuota ne tik į migracijos valdymą, bet ir į gimstamumo skatinimą, visuomenės senėjimo pasekmių mažinimą bei darbo rinkos prisitaikymą prie besikeičiančios gyventojų struktūros.

IŠVADOS

1. Literatūros šaltinių analizė parodė, kad vertinant gyventojų migracijos priežastis ir jų sąsajas su demografiniais procesais, nustatyta, kad migraciją Lietuvoje lemia ekonominių ir politinių veiksnių visuma, o demografiniai pokyčiai tokie, kaip mažėjantis gimstamumas ir visuomenės senėjimas didina migracijos reikšmę šalies gyventojų struktūrai ir darbo rinkai.
2. Išanalizavus ir vertinus 2020–2024 m. migracijos tendencijas ir demografinius pokyčius, nustatyta, kad migracijos dinamika vertinamuoju laikotarpiu išliko nepastovi. 2020–2021 m. dominavo neigiama neto migracija, 2022 m. fiksuotas ryškus teigiamos neto migracijos lūžis. Tuo tarpu 2023–2024 m. laikotarpiu šis rodiklis išliko teigiamas, tačiau stebimas lėtėjantis migracijos balansas. Nepaisant to, bendras gyventojų skaičiaus mažėjimas išlieka dėl neigiamo natūralaus prieaugio.
3. Nustatčius migracijos poveikį gyventojų struktūrai, galima teigti, kad teigiama neto migracija daugiausia būdinga darbingo amžiaus gyventojų grupei ir prisideda prie darbo rinkos stabilizavimo, tačiau jaunimo emigracija ir visuomenės senėjimas riboja migracijos galimybes ilgalaikėje perspektyvoje. Todėl tvariam gyventojų balanso palaikymui būtina suderinta migracijos, demografinė ir darbo rinkos politika.

LITERATŪRA

1. Oficialiosios statistikos portalas (2024). *Gyventojai ir demografiniai rodikliai*. <https://osp.stat.gov.lt>.
2. OECD. (2023). *International migration outlook 2023*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/7f5f0c9c-en>
3. Sipavičienė, A., & Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e) migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 22(4).
4. UNHCR. (2023). *Ukraine refugee situation: Regional overview*. <https://www.unhcr.org>.
5. OECD. (2023). *International migration outlook 2023*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/7f5f0c9c-en>
6. De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2019). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Bloomsbury Publishing.
7. IOM, World Migration Report (2022) <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.
8. Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>

ANALYSIS OF POPULATION MIGRATION AND DEMOGRAPHIC CHANGES IN LITHUANIA

ODETA ORENCAITĖ-KURPĖ, dr. **DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ**

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyses population migration processes and demographic changes in Lithuania during the period 2020–2024, aiming to assess migration trends, the factors determining them, and their impact on the country's demographic structure as well as social and economic development. The study is based on the analysis of official statistical data, applying statistical, comparative, and graphical analysis methods, along with a review of scientific literature. The findings reveal that migration dynamics during the analysed period were characterised by significant fluctuations: negative net migration prevailed in 2020–2021, while a pronounced shift to positive net migration was recorded in 2022, associated with return migration and inflows of war refugees. Although a positive migration balance persisted in 2023–2024, the overall decline in Lithuania's population continues due to low fertility rates and population ageing. The article demonstrates that migration acts as an important, yet insufficient, factor for population stabilisation; therefore, in the long term, a coordinated migration, demographic, and labour market policy is required.

Keywords: *population migration, demographic changes, net migration, population ageing, labour market*

FINANSINĖS APSKAITOS ORGANIZAVIMO YPATUMAI MAŽOSE ĮMONĖSE: TEORIJA IR PRAKTIKA

DEIMANTĖ PETRAUSKIENĖ

Panevėžio kolegija

Lektorius ČESLOVAS BARTKUS

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojami mažų įmonių finansinės apskaitos organizavimo ypatumai teoriniu ir praktiniu požiūriu. Remiantis mokslinės literatūros analize ir Lietuvos Respublikos teisės aktais, išnagrinėta, kaip mažos įmonės taiko finansinės apskaitos principus ir verslo apskaitos standartus. Dėmesys skiriamas informacinių technologijų poveikiui apskaitos procesų efektyvumui, duomenų patikimumui ir ataskaitų rengimo spartai.

Praktinėje dalyje pateikiamas dviejų mažų įmonių – UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“ – apskaitos organizavimo modelių palyginimas. Analizė atskleidė, kad nors įmonės veikia skirtinguose sektoriuose ir taiko nevienodą apskaitos detalumo lygį, abiejų apskaita atitinka teisės aktų ir verslo apskaitos standartų reikalavimus. Taip pat nustatyta, kad skaitmenizacijos procesai didina apskaitos tikslumą, supaprastina duomenų apdorojimą ir gerina sprendimų priėmimo kokybę.

Raktiniai žodžiai: finansinė apskaita, mažos įmonės, apskaitos organizavimas, technologijos, verslo apskaitos standartai.

IVADAS

Mažos įmonės sudaro didžiąją dalį Lietuvos verslo subjektų, sukuria daugiau nei pusę šalies darbo vietų ir reikšmingą bendros pridėtinės vertės dalį (<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>). Dėl to jų veiklos skaidrumas ir finansinės apskaitos tvarka yra itin svarbūs visos ekonomikos stabilumui ir tvariam augimui. Tinkamai organizuota apskaita ir vidaus kontrolė leidžia įmonėms objektyviai įvertinti finansinę būklę, laiku identifikuoti rizikas, išvengti klaidų ar apgaulių ir užtikrinti, kad sprendimai būtų priimami remiantis patikimais duomenimis. Tokia apskaita tampa ne tik valdymo, bet ir skaidrumo, pasitikėjimo bei teisėtumo garantu, sudarydama prielaidas atsakingai veiklai, pagrįstiems strateginiams sprendimams ir verslo tęstinumui (Vėžytė, 2020).

Lietuvoje mažų įmonių finansinės apskaitos ir atskaitomybės tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymas. Šis teisės aktas nustato aiškius kriterijus, pagal kuriuos įmonės skirstomos į labai mažas, mažas, vidutines ir dideles, atsižvelgiant į jų turto vertę, pardavimo pajamas ir vidutinį darbuotojų skaičių (Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymas, 2025). Įstatymas įpareigoja visus ūkio subjektus tvarkyti finansinę apskaitą taip, kad finansinės ataskaitos tikrai ir teisingai parodytų įmonės turtą, nuosavą kapitalą, įsipareigojimus, pajamas ir sąnaudas (Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymas, 2025).

Pagal įstatymo 8 straipsnį mažos ir labai mažos įmonės gali taikyti supaprastintą finansinių ataskaitų sudėtį – rengti balansą, pelno (nuostolių) ataskaitą ir aiškinamąjį raštą, o labai mažos įmonės, jeigu netaiko išimčių, gali apsiriboti trumpu balansu ir trumpa pelno (nuostolių) ataskaita. Tokios nuostatos leidžia mažinti administracinę naštą ir pritaikyti apskaitos reikalavimus prie mažesnio ūkio subjekto veiklos masto, kartu išlaikant finansinių duomenų patikimumą ir skaidrumą.

Įstatymo 11–13 straipsniuose taip pat pabrėžiama, kad visų kategorijų įmonės privalo užtikrinti, jog pateikiama finansinė informacija būtų patikima, suprantama, palyginama ir pagrįsta apskaitos registrų duomenimis, o atsakomybė už teisingą apskaitos organizavimą ir ataskaitų parengimą tenka įmonės vadovui (Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymas, 2025).

Šio darbo aktualumą lemia poreikis išsiaiškinti, kaip mažos įmonės praktiškai taiko apskaitos principus, nustatytus teisės aktuose ir verslo apskaitos standartuose. Straipsnyje analizuojamos dvi skirtingos įmonės: UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“. Siekiama palyginti jų finansinės apskaitos organizavimo modelius, įvertinti, kiek taikomos technologijos ir kaip įgyvendinami teisiniai reikalavimai praktikoje.

Tyrimo tikslas – įvertinti mažų įmonių finansinės apskaitos organizavimo ypatumus teoriniu ir praktiniu požiūriu.

Tyrimo objektas – mažų įmonių finansinės apskaitos organizavimas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mažų įmonių finansinės apskaitos teisinį reglamentavimą ir principus;
2. Ištirti finansinės apskaitos organizavimo praktiką dviejose mažose įmonėse;
3. Palyginti apskaitos modelių skirtumus ir nustatyti jų privalumus bei trūkumus;

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, viešai prieinamų duomenų analizė, dokumentų analizė.

MAŽŲ ĮMONIŲ FINANSINĖS APSKAITOS TEORINIAI PAGRINDAI

Mažų įmonių reglamentavimas. Lietuvoje mažų įmonių apskaitos reglamentavimas remiasi įmonių klasifikacija pagal darbuotojų skaičių, pardavimo pajamas ir turto vertę. Pagal Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymo 4 straipsnį, labai mažos įmonės yra tos, kurios neviršija bent dviejų iš šių rodiklių: turto vertė 450 tūkst. eurų, pardavimo pajamos 900 tūkst. eurų, vidutinis metinis darbuotojų skaičius 10, o mažos įmonės yra tos, kurios neviršija bent dviejų iš šių rodiklių: turto vertė 7,5 mln. eurų, pardavimo pajamos 15 mln. eurų, vidutinis metinis darbuotojų skaičius 50. Tokios įmonės privalo tvarkyti buhalterinę apskaitą dvejybinio įrašo sistema ir rengti finansines ataskaitas pagal Lietuvos finansinės atskaitomybės standartus.

Įstatymo 8 straipsnyje numatyta, kad mažos įmonės gali taikyti supaprastintą atskaitomybę – jų finansinių ataskaitų rinkinį sudaro balansas, pelno (nuostolių) ataskaita ir aiškinamasis raštas, o labai mažos įmonės, jei nėra finansų kontroliuojančiosios, gali rengti tik trumpą balansą ir pelno (nuostolių) ataskaitą be aiškinamojo rašto. Tokios išimtys leidžia sumažinti administracinę naštą ir palengvina apskaitos procesus mažoms įmonėms, išlaikant finansinės informacijos patikimumą.

Apskaitos organizavimas mažose įmonėse. Apskaitos organizavimas mažose įmonėse grindžiamas ekonominio racionalumo, teisėtumo ir informacijos patikimumo principais. Pasak Vėžytės (2020), efektyvi apskaitos sistema leidžia užtikrinti ne tik teisingą finansinių duomenų pateikimą, bet ir vidaus kontrolės funkcijų veiksmingumą, kuris būtinas įmonės tvarumui. Apskaitos procesas apima dokumentų tvarkymą, ūkinių operacijų registravimą, informacijos apdorojimą ir finansinių ataskaitų rengimą, todėl itin svarbu užtikrinti aiškų atsakomybės paskirstymą tarp vadovo ir buhalterio (Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymas, 2025).

Aleksandravičiūtė (2022) pabrėžia, kad šiuolaikinėje verslo aplinkoje apskaitos organizavimas vis labiau siejamas su technologinėmis inovacijomis. Skaitmeninių sprendimų taikymas (apskaitos programos, debesijos technologijos, automatizuoti įrašai) leidžia ne tik optimizuoti procesus, bet ir sumažinti klaidų tikimybę. Tokie sprendimai, anot Kalendraitės (2022), didina duomenų patikimumą, o informacijos prieinamumas realiu laiku sudaro prielaidas operatyviems valdymo sprendimams.

Be to, kaip pažymi Vailionis (2022), debesų technologijų integracija į apskaitos sistemas suteikia mažoms įmonėms galimybę mažinti informacinių technologijų infrastruktūros išlaidas ir užtikrinti duomenų saugumą bei prieinamumą iš bet kurios vietos. Tai leidžia įmonėms dirbti nuotoliniu būdu ir lanksčiai prisitaikyti prie rinkos pokyčių. Toks technologijų taikymas tampa neatsiejama šiuolaikinės apskaitos organizavimo dalimi.

Apskaitos organizavimas MB. Remiantis informacija iš buhalterinių paslaugų įmonės „Finorder“ (2025), mažosios bendrijos (MB) apskaita organizuojama pagal Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymą, įmonių finansinės atskaitomybės įstatymą ir Verslo apskaitos

standartus. MB gali pasirinkti taikyti 38-ąjį verslo apskaitos standartą „Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų ir mažųjų bendrijų buhalterinė apskaita ir finansinės ataskaitos“, arba visą verslo apskaitos standartų rinkinį.

Apskaita privalo būti vedama dvejybinio įrašo sistema, reguliariai (mėnesio ar ketvirčio pagrindu), užtikrinant teisingą ūkinių operacijų registravimą ir laiku teikiant mokesčines, „Sodros“ bei statistines ataskaitas. Finansinių metų pabaigoje MB sudaro finansinių ataskaitų rinkinį ir pateikia jį Registrų centrui.

Apskaita MB privalo būti vedama dvejybinio įrašo sistema, periodiškai fiksuojant visas ūkines operacijas. Finansiniai duomenys turi atspindėti tikrą įmonės finansinę padėtį, o metų pabaigoje MB privalo sudaryti ir pateikti finansinių ataskaitų rinkinį, kurį sudaro balansas, pelno (nuostolių) ataskaita ir aiškinamasis raštas. Šios ataskaitos teikiamos Valstybės įmonės Registrų centro Juridinių asmenų registrui (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2024).

MB mokesčių prievolės apima pelno mokestį, kurio bendras tarifas siekia 15 %, tačiau taikoma 5 % lengvata, jei bendrija atitinka tam tikrus kriterijus: turi ne daugiau kaip 10 darbuotojų, jos metinės pajamos neviršija 300 000 eurų, o nariai neturi daugiau kaip 50 % dalių kitose įmonėse (Mažosios bendrijos veiklos apmokestinimas ir apskaitos ypatumai, 2024). Taip pat jei metinės pajamos viršija 45 000 eurų, MB privalo registruotis PVM mokėtoja.

MB narių gaunamos pajamos iš bendrijos laikomos B klasės pajamomis, kurios deklaruojamos ir apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu (GPM). Apskaitos funkcijas gali vykdyti pats MB vadovas – narys, tačiau praktikoje rekomenduojama šias funkcijas patikėti kvalifikuotam buhalterui arba buhalterinių paslaugų įmonei, siekiant užtikrinti teisingą apskaitos vedimą ir teisės aktų laikymąsi (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2024).

FINANSINĖ APSKAITOS ORGANIZAVIMAS ĮMONĖSE

Norint įvertinti, kaip praktiškai organizuojama mažų įmonių apskaita, buvo išanalizuotos dvi skirtingų sektorių įmonės: UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“. Abi atitinka mažų įmonių kriterijus pagal Verslo apskaitos standartų reikalavimus. Analizė leido palyginti jų apskaitos tvarkymo modelius, finansinių ataskaitų rengimo praktiką, veiklos apimtis ir iššūkius (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Įmonių palyginimas

(Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Registrų centro ir Rekvizitai.lt oficialiais duomenimis.)

Vertinimo kriterijai	UAB „Baltic Tree“	MB „Vėjų duona“
Teisinė forma	Uždaroji akcinė bendrovė (UAB)	Mažoji bendrija (MB)
Įkūrimo metai	2012 m. rugsėjo 17 d.	2021 m. kovo 29 d.
Buveinė	Nausodės g. 11A, Navaršionių k., Panevėžio r.	J. Tilvyčio g. 42-14, Panevėžys
Pagrindinė veikla (EVRK)	02.20.00 – Miško kirtimas, medienos ruošos ir transportavimo paslaugos	10.71.00 – Duonos, pyrago gaminių ir šviežių kepinų gamyba
PVM mokėtojo statusas	PVM mokėtoja (nuo 2012-09-26)	Ne PVM mokėtoja (neviršyta 45 000 € riba)
Darbuotojų skaičius (2025 m.)	~6 darbuotojai	1 darbuotojas (įmonės narys)
Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	~1 324 Eur (bruto)	~840 Eur (bruto, minimalus)
Įmonės dydžio kategorija pagal VAS	Maža įmonė	Labai maža įmonė (mikroįmonė)
Finansinių ataskaitų rinkinys	Finansinė atskaitomybė, aiškinamasis raštas.	Finansinė atskaitomybė, aiškinamasis raštas.

Įmonių palyginimas išryškino kelis pagrindinius skirtumus ir panašumus tarp nagrinėjamų įmonių. Nors UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“ abi laikomos mažomis įmonėmis, jų veiklos yra skirtingos.

Kad būtų galima geriau suprasti, kaip organizuojamas apskaitos procesas skirtingose mažose įmonėse galima išanalizuoti, kokie dažniausi pirminiai apskaitos dokumentai naudojami jų veikloje. Lentelėje pateikiamas abiejų įmonių dažniausiai naudojamų apskaitos dokumentų palyginimas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Pirminių dokumentų naudojimas
(Šaltinis: sudaryta autorės)

Vertinimo kriterijai	UAB „Baltic Tree“	MB „Vėjų duona“
PVM sąskaita-faktūra	Pirkimo ir pardavimo	Pirkimo
Sąskaita-faktūra	Nenaudojama	Pardavimo
Važtaraštis	Naudojama	Nenaudojama
Kasos pajamų orderis	Nenaudojama	Naudojama
Kasos knyga	Nenaudojama	Naudojama
Kasos išlaidų orderis	Nenaudojama	Naudojama
Pirkimo kvitas (čekiai)	Naudojama	Naudojama
Medžiagų nurašymo aktas	Naudojama	Naudojama

Detaliau aprašant šią lentelę reikėtų paminėti, kad MB „Vėjų duona“ nėra PVM mokėtoja, todėl ji PVM sąskaitas-faktūras naudoja tik pirkimų registravimui. Atliekant pardavimus, išrašomos paprastos sąskaitos-faktūros be PVM. Tuo tarpu UAB „Baltic Tree“ yra PVM mokėtoja, todėl tiek gaunamos, tiek išrašomos sąskaitos yra su PVM.

Viena iš UAB „Baltic Tree“ veikla yra miškininkystė, įmonė turi kelis miškovežius, todėl, pervežant medieną, yra išrašomi važtaraščiai. Tuo tarpu MB „Vėjų duona“ važtaraščių neišrašo.

Kasos dokumentų atžvilgiu įmonės taip pat skiriasi:

- UAB „Baltic Tree“ nenaudoja kasos aparato, todėl neišrašo kasos pajamų ar išlaidų orderių ir nepildo kasos knygos.
- MB „Vėjų duona“ savo apskaitoje naudoja kasos aparatą, todėl yra pildoma kasos knyga ir išrašomi orderiai.

Panašumai: abi įmonės naudoja medžiagų nurašymo aktus, o įvairūs pirkimo kvitai registruojami apskaitoje.

Siekiant detaliau atskleisti, kaip praktikoje vyksta apskaitos procesai, toliau pateikiamas konkrečių ūkinių operacijų – pirkimų, pardavimų, nusidėvėjimo, sąnaudų ir pajamų – registravimo palyginimas. Ši analizė leidžia įvertinti, kaip dvejybinio įrašo principas taikomas skirtingų formų mažose įmonėse ir kaip tai atsispindi jų apskaitos sąskaitose (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Apskaitoje fiksuojamos operacijos
(Šaltinis: sudaryta autorės)

	UAB „Baltic Tree“	MB „Vėjų duona“
Pirkimas	<i>Pavyzdžiui: kuro įsigijimas:</i> D 2010 Žaliavos ir medžiagos, D 2431 Gautinas PVM K 4431 Prekybos skolos tiekėjams.	<i>Pavyzdžiui: kuro įsigijimas:</i> D 6000 Žaliavų sąnaudos K 272 Kasa arba K 4431 Tiekėjai.
Pardavimas	<i>Kai pardavimas vyksta su atidėjimu:</i> D 2411 Pirkėjų įsiskolinimas; K 5001 Suteiktų paslaugų pajamos; K 4484 Mokėtinas PVM.	<i>Kai pardavimas vyksta su atidėjimu:</i> D 2411 Pirkėjų įsiskolinimas; K 5000 Pardavimo pajamos.
Pajamos	<i>Naudojamos buhalterinės sąskaitos:</i> 5000 Parduotų prekių pajamos ir 5001 Suteiktų paslaugų pajamos	<i>Naudojamos buhalterinės sąskaitos:</i> 5000 Parduotų prekių pajamos
Sąnaudos	<i>Naudojamos buhalterinės sąskaitos:</i> 6000 Parduotų prekių savikaina; 6111 Remonto ir eksploatacijos 61110 Kuro sąnaudos; 6113 Draudimo 6114 Darbo užmokesčio sąnaudos;	<i>Naudojamos buhalterinės sąskaitos:</i> 6000 Parduotų prekių savikaina; 6203 Darbo užmokesčio sąnaudos; 6115 Ilgalaikio materialiojo turto vertės nusidėvėjimo 6300 Nuomos sąnaudos

	6115 Ilgalaikio materialiojo turto vertės nusidėvėjimo 6118 Kitos bendrosios ir administracinės sąnaudos 6126 Kelių mokesčiai; 630 Palūkanų sąnaudos ir kt.	63083 Mokesčiai ir kt.

Apskaitoje fiksuojamos operacijos skiriasi priklausomai nuo įmonės veiklos pobūdžio ir teisinio statuso. UAB „Baltic Tree“ yra PVM mokėtoja, todėl tiek gaunamos, tiek išrašomos sąskaitos pateikiamos su PVM, o MB „Vėjų duona“ nėra PVM mokėtoja ir PVM sąskaitas naudoja tik pirkimų registravimui, pardavimų atveju išrašydama sąskaitas-faktūras be PVM.

Pirkimo atveju perkant kurą UAB „Baltic Tree“ pirmiausia jį apskaito kaip žaliavą, o tik vėliau, nurašant, įtraukia į sąnaudas. Tuo tarpu MB „Vėjų duona“ kuro sąnaudas iškart priskiria sąnaudoms.

Pardavimų atveju pagrindinis skirtumas tas, kad UAB „Baltic Tree“ apskaito ir PVM, o MB „Vėjų duona“ – ne, nes ji nėra PVM mokėtoja.

Pajamų struktūra taip pat skiriasi: UAB „Baltic Tree“ pajamos susideda tiek iš prekių pardavimo, tiek iš suteiktų paslaugų, o MB „Vėjų duona“ gauna pajamas tik iš prekių pardavimo, nes paslaugų neteikia.

Sąnaudų apskaita UAB „Baltic Tree“ yra išsamesnė – įmonė patiria daugiau išlaidų dėl miškininkystės veiklos, turi įvairų transportą, todėl jos sąnaudose išskiriamos kuro, remonto, draudimo, darbo užmokesčio, kelių mokesčio ir kitos administracinės išlaidos. MB „Vėjų duona“, būdama mažesnė įmonė, apskaitoje fiksuoja paprastesnes operacijas ir turi mažiau sąnaudų rūšių – daugiausia darbo užmokesčio, nuomos, turto nusidėvėjimo bei mokesčių išlaidas.

Išsamiau įvertinant nagrinėjamų įmonių finansinę padėtį ir palyginant jų veiklos rezultatus, buvo lyginami viešai prieinami duomenys iš informacinio portalo Rekvizitai.lt (žr. 4 lentelę). Lentelėje pateikiami pagrindiniai 2024 metų finansiniai rodikliai, kurie leidžia įvertinti įmonių dydžio, pelningumo ir finansinio stabilumo skirtumus.

4 lentelė

Pagrindiniai UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“ finansiniai rodikliai (2024 m.)

(Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Rekvizitai.lt oficialiais duomenimis.)

Vertinimo kriterijai (2024 m.)	UAB „Baltic Tree“	MB „Vėjų duona“
Metinės pardavimo pajamos	438 116 €	27 311 €
Grynas pelnas	10 421 €	(1 601 €)
Nuosavas kapitalas	224 883 €	893 €
Įsipareigojimai	34 961 €	9173 €
Ilgalaikis turtas	210 215 €	8834 €
Trumpalaikis turtas	75 061 €	1232 €

Lentelėje pateikti duomenys aiškiai parodo, kad įmonių veiklos mastas skiriasi. UAB „Baltic Tree“ turi didesnes pajamas, pelningumą ir nuosavą kapitalą, o MB „Vėjų duona“, kaip labai maža įmonė, dirba mažesniu mastu ir patiria nuostolį. Taip pat turint šiuos duomenis galima apskaičiuoti įmonių grynąjį pelningumą, turto pelningumą bei kapitalo pelningumą. Toliau 5 lentelėje pateiktos formulės ir apskaičiavimai (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Rodiklių apskaičiavimas

(Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Rekvizitai.lt oficialiais duomenimis.)

Vertinimo kriterijai (2024 m.)	UAB „Baltic Tree“	MB „Vėjų duona“
Grynoji pelningumo apskaičiavimas: (grynasis pelnas/pardavimo pajamos) x 100%	2,38 %	-5,86%
Turto pelningumas: (grynasis pelnas/turto vertė) x 100%	3,65 %	-15,91 %
Kapitalo pelningumas: (grynasis pelnas/nuosavas kapitalas) x 100%	4,64 %	-179,28 %

Iš 5 lentelės matyti, kad UAB „Baltic Tree“ rodikliai yra teigiami ir rodo pelningą veiklą. Įmonės grynas pelningumas siekia 2,38 %, turto pelningumas – 3,65 %, o kapitalo pelningumas – 4,63 %. Tai atskleidžia, kad įmonė efektyviai valdo turimus išteklius ir generuoja stabilų pelną. Tuo tarpu MB „Vėjų duona“ rezultatai yra neigiami: grynas pelningumas sudaro -5,86 %, turto pelningumas -15,9 %, o kapitalo pelningumas net -179 %. Tai rodo, kad įmonė dirba nuostolingai, o mažas nuosavas kapitalas lemia itin žemą finansinį stabilumą. Tokie skirtumai patvirtina, kad įmonės teisinė forma, veiklos mastas ir finansinių išteklių dydis tiesiogiai veikia pelningumo rodiklius.

Vienas iš reikšmingiausių UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“ skirtumų – jų PVM mokėtojo statusas. UAB „Baltic Tree“ privalo tvarkyti detalią PVM apskaitą, teikti deklaracijas ir atskirti gautiną bei mokėtiną PVM. Tuo tarpu MB „Vėjų duona“, nevirsijusi nustatytos ribos ir šio proceso nevykdo. Dėl to mažoji bendrija neturi galimybės susigrąžinti pirkimo PVM, todėl dalis išlaidų įtraukiama į sąnaudas. Šis veiksnys gerokai padidina veiklos kaštus ir mažina pelningumą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mažų įmonių finansinės apskaitos teisinį reglamentavimą ir principus, nustatyta, kad mažų įmonių apskaitos organizavimas grindžiamas lankstumo, ekonomiškumo ir teisėtumo principais. Lietuvos Respublikos įmonių ir įmonių grupių atskaitomybės įstatymas (2025) suteikia mažoms ir labai mažoms įmonėms galimybę taikyti supaprastintą finansinės atskaitomybės formą, pritaikytą jų veiklos mastui. Tokia tvarka leidžia sumažinti administracinę naštą, tačiau kartu užtikrina finansinių duomenų patikimumą ir skaidrumą. Vadovaujantis AVNT metodinėmis rekomendacijomis (2025), įmonės turi teisę pasirinkti ataskaitų sudėties apimtį, tačiau privalo užtikrinti tikrą ir teisingą finansinės būklės atspindėjimą.
2. Išnagrinėjus finansinės apskaitos organizavimo praktiką UAB „Baltic Tree“ ir MB „Vėjų duona“, nustatyta, kad abi įmonės laikosi Verslo apskaitos standartų, tačiau taiko skirtingo detalumo modelius. UAB „Baltic Tree“ apskaitą organizuoja išsamiau. MB „Vėjų duona“ apskaita tvarkoma supaprastintai, dauguma įrašų atliekami rankiniu būdu, o PVM apskaita netaikoma.
3. Palyginus analizuotų įmonių apskaitos modelius, nustatyti jų privalumai ir trūkumai. UAB „Baltic Tree“ privalumas – aiški apskaitos struktūra, PVM apskaitos tikslumas ir finansinės atskaitomybės išsamumas, tačiau didesni veiklos kaštai didina administracinę naštą. MB „Vėjų duona“ pranašumas – lankstus apskaitos tvarkymas ir mažesni kaštai, tačiau riboti žmogiškieji išteklių mažina vidaus kontrolės efektyvumą. Skaitmenizacijos procesai, aprašyti Kalendraitės (2022) ir Vailionio (2022) darbuose, turi reikšmingą poveikį abiejų įmonių veiklai: informacinių technologijų taikymas leidžia automatizuoti apskaitos procesus, didinti duomenų tikslumą ir spartinti ataskaitų rengimą.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičiūtė, I. R. (2022). *Technologinių startuolių verslo planų sėkmės faktoriaus tyrimas* [magistro darbas, Vilniaus universitetas]. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:123975775/>
2. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. (2025). *1-ojo verslo apskaitos standarto „finansinė atskaitomybė“ metodinės rekomendacijos*. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/I-VAS-MR.pdf>
3. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. (2025). *38-ojo verslo apskaitos standarto „Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų ir mažųjų bendrijų buhalterinė apskaita ir finansinės atskaitos“ metodinės rekomendacijos*. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/Metodins-rekomendacijos-2020/38-VAS-MR.pdf>
4. Finorder. (2025). *Mažosios bendrijos (MB) apskaita*. <https://www.finorder.eu/buhalterine-apskaita/mb-buhalterine-apskaita/>
5. Kalendraitė, G. (2022). *Finansinės apskaitos skaitmenizavimo įtaka verslo pokyčiams* [magistro darbas, Vilniaus universitetas]. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:157912668/>
6. Lietuvos Respublikos įmonių ir imonių grupių atskaitomybės įstatymas: 2024-06-25 XIV-2811. (2025). Suvestinė redakcija nuo 2025-07-01. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f06cb9b2338c11efb121d2fe3a0eff27/asr>

7. Registrų centras. (2025). *Juridinio asmens el. dokumentai „Baltic Tree“*.
<https://www.registrucentras.lt/jar/p/dok.php?kod=302863460>
8. Registrų centras. (2025). *Juridinio asmens el. dokumentai „Vėjų duona“*
<https://www.registrucentras.lt/jar/p/dok.php?kod=305725030>
9. Rekvizitai. (2025). MB „Vėjų duona“. https://rekvizitai.vz.lt/imone/veju_duona/
10. Rekvizitai. (2025). UAB „Baltic Tree“. https://rekvizitai.vz.lt/en/company/baltic_tree/
11. Vailionis, A. (2022). *Debesų technologijų integracijos poveikis valdymo apskaitos taikymo praktikoms* [magistro darbas, Kauno technologijos universitetas]. <https://epubl.ktu.edu/object/elaba:132169219/>
12. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2024). *Mažosios bendrijos ir jos narių mokami mokesčiai*.
<https://www.vmi.lt/evmi/documents/20142/391071/MB+pdf.pdf/6a467907-dc32-4002-f115-61ec4ae6b911?t=1729499532653>
13. Vėžytė, R. (2020). *Mažų ir vidutinių įmonių vidaus kontrolės vertinimas* [magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas]. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/a4005105-83c7-43d2-89b1-72c9f7964a1b/content>

FEATURES OF ORGANIZING FINANCIAL ACCOUNTING IN SMALL ENTERPRISES: THEORY AND PRACTICE

DEIMANTĖ PETRAUSKIENĖ

Panevėžio kolegija

Lektorius ČESLOVAS BARTKUS

ANNOTATION

The article analyzes the peculiarities of organizing financial accounting in small enterprises from a theoretical and practical point of view. Based on the analysis of scientific literature and legal acts of the Republic of Lithuania, it is examined how small enterprises apply financial accounting principles and business accounting standards. Attention is paid to the impact of information technologies on the efficiency of accounting processes, data reliability and the speed of report preparation.

The practical part presents a comparison of the accounting organization models of two small companies – UAB “Baltic Tree” and MB “Vėjų duona”. The analysis revealed that although the companies operate in different sectors and apply different levels of accounting detail, both companies’ accounting complies with the requirements of legal acts and business accounting standards. It was also found that digitalization processes increase accounting accuracy, simplify data processing and improve the quality of decision-making.

Keywords: financial accounting, small enterprises, accounting organization, technologies, business accounting standards.

PELNINGUMO RODIKLIŲ ANALIZĖ KAIP ĮMONĖS VEIKLOS REZULTATŲ VERTINIMO PRIEMONĖ

DEIMANTĖ PETRAUSKIENĖ, SAMANTA VAITELIENĖ

Panevėžio kolegija

Lektorė ANA SAMUILOVA

ANOTACIJA

Straipsnyje „Pelningumo analizė kaip įmonės veiklos vertinimo priemonė“ nagrinėjama pelningumo rodiklių svarba vertinant verslo veiklos efektyvumą, stabilumą ir ilgalaikį tvarumą. Pelningumo rodikliai yra vieni iš plačiausiai naudojamų finansinės analizės instrumentų, leidžiančių įvertinti, kaip efektyviai įmonė naudoja savo išteklius, valdo turtą ir kapitalą bei generuoja grąžą akcininkams. Jie taip pat yra esminė grandis tarp apskaitos informacijos ir strateginio sprendimų priėmimo.

Pagrindinis šio tyrimo tikslas – išanalizuoti AB finansinius veiklos rezultatus 2023-2024 m. laikotarpiu, taikant horizontalią ir vertikalią įmonės finansinių ataskaitų analizę ir apskaičiuojant pagrindinius pelningumo bei likvidumo rodiklius. Tyrimas pagrįstas mokslinės literatūros, Lietuvos finansinės atskaitomybės standartų ir viešai prieinamų įmonės finansinių ataskaitų analize.

Tyrimo išvadose teigiama, kad AB veikia pelningai ir išlaiko finansinį stabilumą, nors sąnaudų kontrolės gerinimas ir veiklos efektyvumo didinimas dar labiau sustiprintų jos veiklos rezultatus. Todėl pelningumo analizė išlieka gyvybiškai svarbiu finansinės sveikatos vertinimo, vadovybės sprendimų priėmimo ir tvaraus verslo augimo užtikrinimo komponentu.

Raktiniai žodžiai: pelningumas, finansinė analizė, efektyvumas, likvidumas, nuosavo kapitalo grąža, turto grąža, finansinis stabilumas.

IVADAS

Finansinių rezultatų analizė yra vienas reikšmingiausių įmonės veiklos vertinimo aspektų, leidžiantis nustatyti, kaip efektyviai organizacija naudoja turimus išteklius ir įgyvendina strateginius tikslus. Vien absoliutūs pelno rodikliai, pavyzdžiui, grynasis pelnas, ne visada atskleidžia tikrąjį įmonės veiklos efektyvumą, todėl praktikoje dažniausiai taikoma išsami pelningumo rodiklių sistema (Jucienė, 2023). Šie santykiniai rodikliai suteikia galimybę objektyviau įvertinti įmonės gebėjimą generuoti pelną, taip pat leidžia palyginti veiklos rezultatus tiek laike, tiek su kitų įmonių duomenimis (Jucienė, 2023).

Pelningumo rodikliai atlieka daugialypį vaidmenį finansinėje analizėje – jie parodo ne tik įmonės sugebėjimą gauti grąžą iš turto ir nuosavo kapitalo, bet ir yra reikšmingas informacijos šaltinis priimanant strateginius sprendimus tiek įmonės viduje, tiek išorėje (Germanaitė, 2024). Vadovybė, remdamasi šiais rodikliais, gali vertinti veiklos efektyvumą, optimizuoti sąnaudas ir planuoti investicijas, o investuotojai bei kreditoriai – įvertinti įmonės finansinį stabilumą, patikimumą ir ilgalaikį tvarumą (Puleikienė, 2023).

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad pelningumo rodiklių analizė glaudžiai susijusi su kapitalo struktūra ir išorinės aplinkos veiksniais (Straigė, 2025). Temos aktualumą lemia poreikis išsamiai nagrinėti pelningumo rodiklių sistemą ir nustatyti jų praktinę reikšmę vertinant įmonės finansinius rezultatus. Pelningumo analizė leidžia įvertinti ne tik įmonės veiklos efektyvumą, bet ir gebėjimą tvariai generuoti pajamas bei išlaikyti ilgalaikį finansinį stabilumą. Kaip teigia Dainevičius (2020), finansinės veiklos analizė ir jos sudedamosios dalys, tarp jų ir pelningumo vertinimas, yra vienos svarbiausių priemonių nustatant įmonės vertę bei ekonominę būklę.

Tikslas – atlikti 2023-2024 m. Akcinės bendrovės (toliau – AB) finansinių ataskaitų analizę.

Objektas – AB finansinės ataskaitos.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinėje literatūroje pateikiamą pelningumo rodiklių sampratą, reikšmę ir taikymo principus vertinant įmonės veiklos rezultatus.
2. Atlikti AB horizontalią balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų analizę, siekiant nustatyti pagrindines finansinių rodiklių pokyčių tendencijas.

3. Apskaičiuoti ir įvertinti pagrindinius pelningumo rodiklius

Metodai. Mokslinės literatūros analizė, finansinių ataskaitų analizė, teisinių dokumentų analizė.

PELNINGUMO RODIKLIŲ SAMPRATA, REIKŠMĖ IR TAIKymo PRINCIPAI VERTINANT ĮMONĖS VEIKLOS REZULTATUS

Pelningumo rodikliai svarbūs tiek vidiniam įmonių valdymui, tiek išoriniams finansų sistemos dalyviams. Vadovams jie leidžia įvertinti įmonės veiklos efektyvumą, kontroliuoti kaštus ir planuoti investicijas. Investuotojams ir kreditoriams pelningumas yra ženklas apie įmonės patikimumą, jos gebėjimą atsiskaityti už skolas ir suteikti investuotojams grąžą (Germanaitė, 2024).

Reikia atkreipti dėmesį, kad pelningumo rodikliai turi būti vertinami kartu, o ne atskirai. Vieno rodiklio pokytis gali būti nulemtas tiek įmonės veiklos, tiek taikytos apskaitos politikos ar net vienkartinio apskaitos įrašų (Straigė, 2025).

Norint kuo objektyviau susidaryti įmonės veiksmų vaizdą, pelningumo rodiklius reikėtų analizuoti kartu su finansinėmis ataskaitomis ir analitiniais duomenimis. Tai leidžia tiksliau nuspręsti, ar įmonė vykdo pelningą strategiją, ar šį pelningumą lemia kitos, trumpalaikės veiksmų įtakos. Šis aspektas ypač aktualus, kai nagrinėjame konkretų pavyzdį, t.y. AB pelningumo rodiklių analizes.

AB HORIZONTALI BALANSO IR PELNO (NUOSTOLIŲ) ATASKAITOS ANALIZĖ

Balanso analizė yra esminis žingsnis vertinant įmonės finansinę struktūrą ir pokyčius tarp dviejų laikotarpių. Kaip teigia Dainevičius (2020), horizontalioji analizė padeda nustatyti finansinių ataskaitų rodiklių dinamiką, išreiškiant pokyčius absoliučiais dydžiais ir procentais, o tai leidžia įvertinti įmonės finansinės būklės tendencijas ir struktūrinius pokyčius (žr. 1 lentelę) (Dainevičius, 2020).

1 lentelė

Ilgalaikio turto horizontalioji balanso analizė

(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

		Praėję finansiniai metai		Ataskaitiniai metai		Pasikeitimas (+, -)	
		2023		2024			
		Eur	proc.	Eur	proc.	Eur	proc.
		1	2	3	4	5 (3-1)	6 (4-2)
A.	ILGALAIKIS TURTAS	4439521	100	5920869	133,37	+1481348	+33,37
1.	NEMATERIALUSIS TURTAS	8116	100	24819	305,80	+16703	+205,80
1.3.	Programinė įranga	7263	100	10478	144,27	+3215	+44,27
1.4.	Koncesijos, patentai, licencijos, prekių ženklai ir panašios teisės	853	100	14341	1681,24	+13488	+1581,24
2.	MATERIALUSIS TURTAS	4377882	100	5824754	133,05	+1446872	+33,05
2.2.	Pastatai ir statiniai	561541	100	2121892	377,87	+1560351	+277,87
2.3.	Mašinos ir įranga	602080	100	620268	103,02	+18188	+3,02
2.4.	Transporto priemonės	2194133	100	2605822	118,76	+411689	+18,76
2.5.	Kiti įrenginiai, prietaisai ir įrankiai	923169	100	379813	41,14	-543356	-58,86
2.7.	Sumokėti avansai ir vykdomi materialiojo turto statybos (gamybos) darbai	96959	100	96959	100	0,00	0,00
4.	KITAS ILGALAIKIS TURTAS	53523	100	71296	133,21	+17773	+33,21
4.1.	Atidėtojo pelno mokesčio turtas	53523	100	71296	133,21	+17773	+33,21

AB ilgalaikio turto analizė parodė, kad 2024 m. jo vertė padidėjo 33,4 proc. lyginant su 2023 m. Ilgalaikis turtas išaugo net 33,4 proc., tai yra (toliau t.y.) 1 481 348 Eur., daugiausia dėl reikšmingų investicijų į pastatus ir statinius, kuris sudaro 278 proc., t.y. 1 560 351 Eur. bei transporto priemonių padidėjimas beveik 19 proc., t.y. 411 689 Eur. Toliau analizuosime trumpalaikį turtą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Trumpalaikio turto horizontalioji balanso analizė
(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

		Praėję finansiniai metai		Ataskaitiniai metai		Pasikeitimas (+, -)	
		2023		2024			
		Eur	proc.	Eur	proc.	Eur	proc.
		1	2	3	4	5 (3-1)	6 (4-2)
B.	TRUMPALAIKIS TURTAS	2178289	100	1961223	90,04	-217066	-9,96
1.	ATSARGOS	132636	100	186234	140,41	+53598	+40,41
1.1.	Žaliavos, medžiagos ir komplektavimo detalės	132636	100	186234	140,41	+53598	+40,41
2.	PER VIENUS METUS GAUTINOS SUMOS	1376698	100	1258764	91,43	-117934	-8,57
2.1.	Pirkėjų skolos	1351383	100	1233967	91,31	-117416	-8,69
2.4.	Kitos gautinos sumos	25315	100	24797	97,95	-518	-2,05
4.	PINIGAI IR PINIGŲ EKVIVALENTAI	668955	100	516225	77,17	-152730	-22,83

Trumpalaikis įmonės turtas per nagrinėjamą laikotarpį lyginant 2023 metus su 2024 metais sumažėjo beveik 10 proc., t.y. 217 066 Eur. Pinigai ir pinigų ekvivalentai sumažėjo beveik 23 proc. t.y. 152 730 Eur., o per vienerius metus gautinos sumos sumažėjo 8,57 proc. t.y. 117 934 Eur. Atsargos padidėjo daugiau nei 40 proc., t.y. 53 598 Eur. Apskaičiavus trumpalaikio turto pokyčius, svarbu įvertinti ir ateinančių laikotarpių sąnaudų bei sukauptų pajamų kitimą (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Ateinančių laikotarpių sąnaudų ir sukauptų pajamų horizontalioji balanso analizė
(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

(D.1							

Ateinančių laikotarpių sąnaudos ir sukauptos pajamos išaugo 32,8 proc. t.y. 9 812 Eur. Toliau atliekama nuosavo kapitalo analizė (žr. 4 lentelę).

Nuosavo kapitalo horizontalioji balanso analizė
(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

		Praėję finansiniai metai		Ataskaitiniai metai		Pasikeitimas (+, -)	
		2023		2024			
		Eur	proc.	Eur	proc.	Eur	proc.
		1	2	3	4	5 (3-1)	6 (4-2)
D.	NUOSAVAS KAPITALAS	4173980	100	4574726	109,60	+400746	+9,60
1.	KAPITALAS	1765036	100	1765036	100	0,00	0,00
1.1.	Išstatinis (pasirašytasis) arba pagrindinis kapitalas	1765036	100	1765036	100	0,00	0,00
4.	REZERVAI	938832	100	1238832	131,95	+300000	+31,95
4.1.	Privalomasis rezervas arba atsargos (rezervinis) kapitalas	188332	100	238332	126,55	+50000	+26,55
4.3.	Kiti rezervai	750500	100	1000500	133,31	+250000	+33,31
5.	NEPASKIRSTYTASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	1470112	100	1570858	106,85	+100746	+6,85
5.1.	Ataskaitinių metų pelnas (nuostoliai)	702310	100	620746	88,39	-81564	-11,61
5.2.	Ankstesnių metų pelnas (nuostoliai)	767802	100	950112	123,74	+182310	+23,74

Nuosavas kapitalas padidėjo 9,6 proc. t.y. 400 746 Eur. o tai rodo teigiamą įmonės finansinę būklę. Atlikus nuosavo kapitalo vertinimą, būtina įvertinti ir dotacijų bei subsidijų pokyčius, kurie gali turėti reikšmingos įtakos turto bei kapitalo didėjimui (žr. 5 lentelę).

Dotacijų ir subsidijų horizontalioji balanso analizė
(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

		Praėję finansiniai metai		Ataskaitiniai metai		Pasikeitimas (+, -)	
		2023		2024			
		Eur	proc.	Eur	proc.	Eur	proc.
		1	2	3	4	5 (3-1)	6 (4-2)
E.	DOTACIJOS, SUBSIDIJOS	948828	100	1932963	203,72	+984135	+103,72

Atlikus dotacijų ir subsidijų horizontalią analizę lyginant 2023 metus su 2024 metais dotacijos ir subsidijos padidėjo 103,7 proc. t.y. 984 135 Eur. Toliau analizuojami įsipareigojimų pokyčiai, atskleidžiantys įmonės skolinimosi mastą ir finansinius srautus (žr. 6 lentelę).

Mokėtinų sumų ir kitų įsipareigojimų horizontalioji balanso analizė
(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

		Praėję finansiniai metai		Ataskaitiniai metai		Pasikeitimas (+, -)	
		2023		2024			
		Eur	proc.	Eur	proc.	Eur	proc.
		1	2	3	4	5 (3-1)	6 (4-2)
G.	MOKĖTINOS SUMOS IR KITI ĮSIPAREIGOJIMAI	1524840	100	1409575	92,44	-115265	-7,56
1.1.	Skoliniai įsipareigojimai	184186	100	190637	103,50	+6451	+3,50
2.	PER VIENUS METUS MOKĖTINOS SUMOS IR	1340654	100	1218938	90,92	-121716	-9,08

	KITI TRUMPALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI						
2.1.	Skoliniai įsipareigojimai	140061	100	224839	160,53	+84778	+60,53
2.3.	Gauti avansai	27118	100	33257	122,64	+6139	+22,64
2.4.	Skolos tiekėjams	605256	100	367616	60,74	-237640	-39,26
2.8.	Pelno mokesčio įsipareigojimai	57679	100	32600	56,52	-25079	-43,48
2.9.	Su darbo santykiais susiję įsipareigojimai	414628	100	488237	117,75	+73609	+17,75
2.10.	Kitos mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	95912	100	72389	75,47	-23523	-24,53

Kaip matyti įmonės mokėtinos sumos ir įsipareigojimai per nagrinėjamą laikotarpį lyginant 2023 metus su 2024 metais sumažėjo 7,56 proc. t.y. 115 265 Eur. Tam įtakos daugiausiai turėjo skolos tiekėjams, kurios sumažėjo 39, 26 proc. t.y. 237 640 Eur ir pelno mokesčio įsipareigojimai, kurie sudarė 43,48 proc. t.y. 25 079 Eur. Įsipareigojimų analizę papildė sukauptų sąnaudų ir ateinančių laikotarpių pajamų vertinimas, padedantis įvertinti įmonės būsimas finansines perspektyvas (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Sukauptų sąnaudų ir ateinančių laikotarpių pajamos horizontalioji balanso analizė

(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

		Praėję finansiniai metai		Ataskaitiniai metai		Pasikeitimas (+, -)	
		2023		2024			
		Eur	proc.	Eur	proc.	Eur	proc.
		1	2	3	4	5 (3-1)	6 (4-2)
H.	SUKAUPOTOS SĄNAUDOS IR ATEINANČIŲ LAIKOTARPIŲ PAJAMOS	111	100	4589	4134,23	+4478	+4034,23

Šių rodiklių reikšmė išaugo daugiau nei 4034 proc., t.y. 4478 Eur. Tai gali būti siejama su naujai pasirašytomis sutartimis ar paslaugomis, už kurias pajamos bus gautos ateityje.

PELNO (NUOSTOLIŲ) ATASKAITOS ANALIZĖ

Toliau pateikiama AB pelno (nuostolių) ataskaitos horizontalioji ir vertikalioji analizė, kuri yra skirta įvertinti įmonės veiklos rezultatų pokyčius 2023–2024 metais (žr. 8 lentelę).

Pasak Dainevičiaus (2020), horizontalioji ir vertikalioji pelno (nuostolių) ataskaitos analizė leidžia kompleksiskai įvertinti įmonės veiklos rezultatus, nes padeda nustatyti tiek pajamų, tiek sąnaudų struktūros pokyčius bei jų įtaką galutiniam pelnui. Šie metodai suteikia galimybę ne tik identifikuoti veiklos efektyvumo kitimo priežastis, bet ir nustatyti, kokie veiksniai lemia pelningumo mažėjimą ar augimą (Dainevičius, 2020).

8 lentelė

Pelno (nuostolių) ataskaitos analizė

(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

Eil. Nr.	Straipsniai	2023	2024	Pajamų struktūra proc. (vertikali)		PASIKEITIMAS (+,-)	Pasikeitimai(+/-)	
				(vertikali)			(horizontali)	
				2023	2024		€	%
1.	Pardavimo pajamos	10158242	11195955	100%	100%	0,00	+1037713	+10,22
2.	Pardavimo savikaina	8749714	9727140	86.13%	86.88%	0.75%	+977426	+11.17%

3.	BENDRASIS PELNAS (NUOSTOLIAI)	1408528	1468815	13,87%	13,12%	-0,75%	+60287	+4,28%
4.	Bendrosios ir administracinės sąnaudos	672495	761426	6,62%	6,80%	0,18%	+88931	+13,22%
5.	Kitos veiklos rezultatai	30729	24661	0,30%	0,22%	-0,08%	-6068	-19,75%
6.	Kitos palūkanų ir panašios pajamos	11597	9765	0,11%	0,09%	-0,03%	-1832	-15,80%
7.	Palūkanų ir kitos panašios sąnaudos	7179	13208	0,07%	0,12%	0,05%	+6029	+83,98%
8.	PELNAS (NUOSTOLIAI) PRIEŠ APMOKESTINIMĄ	771180	728607	7,59%	6,51%	-1,08%	-42573	-5,52%
9.	Pelno mokestis	68870	107861	0,68%	0,96%	0,29%	+38991	+56,62%
10.	Pelnas po mokesčių	702310	620746	6,91%	5,54%	-1,37%	-81564	-11,61%

Analizuojant lentelėje pateiktus duomenis matyti, kad įmonės pardavimo pajamos 2024 metais padidėjo 10,22 proc., t.y. 1 037 713 Eur. palyginti su 2023 metais, kuris parodo didėjančią paslaugų mastą arba kainų augimą. Tuo pačiu pardavimo savikaina išaugo 11,17 proc., t.y. 977 426 Eur., todėl bendrojo pelno marža sumažėjo nuo 13,87 proc. iki 13,12 proc. Tai rodo, kad sąnaudos augo greičiau nei pajamos, o veiklos efektyvumas šiek tiek smuko.

Bendrosios ir administracinės sąnaudos didėjo 13,22 proc., t.y. 88 931 Eur., o tai gali būti susiję su didesnėmis darbo, energijos ar administravimo išlaidomis. Kitos veiklos pajamos ir pelnas mažėjo beveik penktadaliu (–19,75 proc.), o palūkanų sąnaudos išaugo net 83,98 proc., t.y. 6 029 Eur. kas rodo padidėjusią skolinto kapitalo kainą ar papildomą finansavimą.

Dėl šių veiksnių pelnas prieš apmokestinimą sumažėjo 5,52 proc., t.y. 42 573 Eur., o grynasis pelnas po mokesčių – 11,61 proc., t.y. 81 564 Eur., nors įmonė vis dar išlieka pelninga. Vertikalios analizės duomenimis, grynojo pelno dalis pardavimo pajamose sumažėjo nuo 6,91 proc. iki 5,54 proc., todėl galima daryti išvadą, kad įmonės pelningumas mažėjo.

FINANSINIŲ SANTYKINIŲ RODIKLIŲ ANALIZĖ

Turėdami AB finansinius duomenis galime atlikti įvairių rodiklių paskaičiavimus (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Finansiniai santykiniai rodikliai
(D. Petrauskienė ir S. Vaitelienė, 2025)

Santykinis rodiklis	Apskaičiavimo formulė	Skaiciavimai
Bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	$\frac{1961223}{1218938} = 1,6089$
Absoliutaus mokumo koeficientas	$\frac{\text{Pinigai}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	$\frac{516225}{1218938} = 0,4235$
Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Turtas}}$	$\frac{1218938}{7921853} = 0,1539$
Bendras skolos rodiklis	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{Turtas}}$	$\frac{1409575}{7921853} = 0,1779$
Ilgalaikių skolų rodiklis	$\frac{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	$\frac{190637}{4574726} = 0,0417$
Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas	$\frac{\text{Ilgalaikis turtas}}{\text{Ilgalaikiai įsipareigojimai}}$	$\frac{5920869}{190637} = 31,0583$

Pastovaus mokumo koeficientas	$\frac{\text{Nuosavas kapitalas}}{\text{Skolintas kapitalas}}$	$\frac{4574726}{1409575} = 3,2454$
Bendrasis pardavimo pelningumas	$\frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	$\frac{1468815}{11195955} = 0,1312$
Grynasis pardavimo pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Pardavimo pajamos}}$	$\frac{620746}{11195955} = 0,0554$
Turto pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Turtas}}$	$\frac{620746}{7921853} = 0,0784$
Ilgalaikio turto pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Ilgalaikis turtas}}$	$\frac{620746}{5920869} = 0,1048$
Trumpalaikio turto pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Trumpalaikis turtas}}$	$\frac{620746}{1961223} = 0,3165$
Nuosavo kapitalo pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	$\frac{620746}{4674726} = 0,1328$

Apskaičiuoti finansiniai rodikliai rodo, kad bendrojo trumpalaikio mokumo koeficientas siekia 1,61, kuris reiškia, jog trumpalaikis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus 1,6 karto. Absoliutaus mokumo koeficientas (0,42) rodo, kad pinigų lėšomis įmonė gali padengti 42 proc. trumpalaikių įsipareigojimų.

Įsiskolinimo rodikliai atskleidžia, kad įmonės finansinė struktūra yra stabili – bendras skolos rodiklis sudaro vos 0,18, kuris parodo, kad tik 18 proc. turto yra finansuojama skolintomis lėšomis. Nuosavo kapitalo dalis (82 proc.) rodo, jog įmonė remiasi nuosavais ištekliais. Ilgalaikių skolų rodiklis yra labai žemas (0,04). Ilgalaikių skolų apdraustumo koeficientas (31,06) rodo, kad ilgalaikis turtas daugiau nei trisdešimt kartų viršija ilgalaikius įsipareigojimus – tai labai teigiamas stabilumo požymis.

Pelningumo rodikliai rodo, kad įmonė dirba pelningai. Bendrasis pardavimo pelningumas sudaro 13,1 proc., o grynasis pelningumas – 5,5 proc. Turto pelningumas - 7,8 proc. ir nuosavo kapitalo pelningumas sudaro 13,3 proc., trumpalaikio turto pelningumas yra 31,7 proc.

IŠVADOS

1. Apibendrinus mokslinę literatūrą, nustatyta, kad pelningumo rodikliai yra esminė įmonės finansinės analizės dalis, leidžianti objektyviai įvertinti veiklos efektyvumą. Jie padeda nustatyti, kaip įmonė naudoja turtą ir kapitalą pelno siekimui, ir yra svarbūs tiek vadovams priimant sprendimus, tiek investuotojams vertinant įmonės patikimumą bei stabilumą.

2. Atlikus horizontalią balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitos analizę, nustatyta, kad AB 2024 m. padidino turtą 19,2 proc., o ilgalaikį turtą – 33,4 proc. Nuosavas kapitalas augo 9,6 proc., o įsipareigojimai sumažėjo 7,6 proc. Pardavimo pajamos išaugo 10,2 proc., tačiau grynasis pelnas sumažėjo 11,6 proc., todėl galima teigti, kad įmonės veikla išlieka pelninga, bet efektyvumas šiek tiek sumažėjo dėl išaugusių sąnaudų.

3. Įvertinus pagrindinius pelningumo rodiklius nustatyta, kad įmonės finansinė būklė yra stabili ir patikima. Bendrojo mokumo koeficientas (1,61) rodo pakankamą mokumą, o nuosavo kapitalo pelningumas (13,3 proc.) – efektyvų nuosavų išteklių panaudojimą. Nors grynojo pelningumo marža sumažėjo iki 5,5 proc., įmonė išlieka finansiškai stipri, tačiau jai rekomenduotina tobulinti sąnaudų kontrolę ir didinti veiklos efektyvumą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Dainėvičius, M. (2020). *Finansinės veiklos analizės svarba ir įtaka turto ir verslo vertei*. [magistro darbas, Vilniaus universitetas]. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:193290816/>

2. Germanaitė, V. (2024). *Įmonių finansinių rezultatų poveikis jos akcijų kainai*. Lietuvos aukštųjų mokyklų vadybos ir ekonomikos jaunųjų mokslininkų konferencijų darbai, 27, 118–123.
<https://doi.org/10.7220/2538-6778.2024.27>
3. Jucienė, V. (2023). *Įmonės kapitalo struktūros įtaka įmonės kapitalo kaštams ir jos investiciniams sprendimams*. [magistro darbas, Vilniaus universitetas].
<https://epublications.vu.lt/object/elaba:157962247/>
4. Puleikienė, K. (2023). *Kapitalo struktūros poveikio verslo vertei vertinimas jūrinio sektoriaus įmonėse*. [daktaro disertacija, Vilniaus universitetas]. <https://doi.org/10.15388/vu.thesis.465>
5. Straigė, M. (2025). *Išorinių veiksnių įtaka Lietuvoje veikiančioms verslo paslaugų sektoriaus įmonėms*. [magistro darbas, Vilniaus universitetas].
<https://epublications.vu.lt/object/elaba:238867857/index.html>

PROFITABILITY ANALYSIS AS A TOOL FOR EVALUATING COMPANY PERFORMANCE

DEIMANTĖ PETRAUSKIENĖ, SAMANTA VAITELIENĖ

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

Lector ANA SAMUILOVA

ANNOTATION

The article “Profitability Analysis as a Tool for Evaluating Company Performance” examines the importance of profitability indicators in assessing the efficiency, stability, and long-term sustainability of business activities. Profitability ratios are among the most widely used financial analysis instruments that enable the evaluation of how effectively a company utilizes its resources, manages its assets and capital, and generates returns for shareholders. They also serve as an essential link between accounting information and strategic decision-making.

The main purpose of this research is to analyze the financial performance of AB during the 2023–2024 period by applying horizontal and vertical analysis of the company’s financial statements and calculating key profitability and liquidity ratios. The study is based on the analysis of scientific literature, Lithuanian financial reporting standards, and the company’s publicly available financial statements.

The research concludes that AB operates profitably and maintains financial stability, though improving cost control and enhancing operational efficiency would further strengthen its performance. Profitability analysis thus remains a vital component for evaluating financial health, guiding managerial decisions, and ensuring sustainable business growth.

Keywords: *profitability, financial analysis, efficiency, liquidity, return on equity, return on assets, financial stability.*

NAMŲ ŪKIŲ ENERGIJOS VARTOJIMO STRUKTŪRA IR POKYČIAI PEREINANT PRIE TVARIŲ ENERGIJOS ŠALTINIŲ

RUGILĖ RIMŠELĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojami Lietuvos namų ūkių energijos vartojimo struktūros ir apimtys pokyčiai 2020–2024 m., vertinant perėjimo prie atsinaujinančių energijos šaltinių tendencijas ir energijos vartojimo tvarumo aspektus. Tyrimas grindžiamas literatūros šaltinių analize, Lietuvos ir Europos Sąjungos energetikos politikos dokumentų lyginamąja analize bei statistinių duomenų vertinimu. Atlikta energijos vartojimo dinaminė ir struktūrinė analizė, koreliacinė ir regresinė analizė bei prognozinis vertinimas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad, nepaisant santykinai stabilaus bendro energijos vartojimo lygio, Lietuvos namų ūkiuose vyksta ryškūs struktūriniai pokyčiai – mažėja priklausomybė nuo iškastinio kuro ir didėja atsinaujinančių energijos išteklių dalis. Nustatyta, kad energijos vartojimo pokyčius labiau lemia technologiniai ir elgsenos veiksniai nei pajamų augimas. Gauti rezultatai patvirtina tvarios energetikos transformacijos kryptį, tačiau taip pat išryškina socialinius ir ekonominius iššūkius, susijusius su energijos efektyvumo didinimu.

Raktiniai žodžiai: namų ūkiai, energijos vartojimas, energijos efektyvumas, atsinaujinantys energijos ištekliai, tvari energetika.

IVADAS

Akivaizdu, kad namų ūkiai yra viena svarbiausių galutinių energijos vartotojų grupių, daranti didelę įtaką tiek šalies energijos balansui, tiek klimato kaitos švelninimui (Eurostat, 2024). Pastaraisiais dešimtmečiais namų ūkių energijos suvartojimo struktūra sparčiai keitėsi dėl technologinės pažangos, atsinaujinančių energijos šaltinių plėtros bei vartotojų elgsenos pokyčių. Energetikos sektoriaus transformavimas į tvaresnį modelį yra neatsiejamas nuo namų ūkių pastangų mažinti iškastinio kuro naudojimą ir įgyvendinti energijos vartojimo efektyvumo priemones (Bastianoni ir kt., 2009).

Vadovaujantis Europos Komisijos dokumentais Lietuvos ir kitų ES šalių energetikos politika siekia gerinti energijos vartojimo efektyvumą ir didinti atsinaujinančiosios energijos dalį galutiniame suvartojime. Europos Komisija (2023 m.) nustatė tikslą, kad iki 2030 m. atsinaujinančiosios energijos dalis sudarytų bent 42,5 proc. viso ES energijos derinio, o galutinis energijos suvartojimas sumažėtų bent 11,7 proc., palyginti su 2020 m. prognozėmis. Šie tikslai yra tiesiogiai susiję su namų ūkių energijos vartojimo įpročiais, t.y. nuo šildymo būdų iki prietaisų pasirinkimo ir vartotojų elgsenos. Akivaizdu, kad namų ūkių energijos suvartojimas priklauso nuo daugelio veiksnių: ekonominių (pajamų, energijos kainos), socialinių (gyventojų skaičiaus, gyvenamojo ploto), technologinių (įrangos efektyvumo, šilumos izoliacijos) ir aplinkos (klimato sąlygų ir kt.) (VŠĮ Lietuvos Energetikos agentūros 2023 m. veiklos ataskaita). Tyrimai rodo, kad gyvenamųjų namų energijos suvartojimą daugiausia lemia šildymo poreikiai, kurie sudaro daugiau nei 60 proc. viso namų ūkių energijos suvartojimo (TEA, 2023). Tuo tarpu elektros energijos suvartojimas apšvietimui ir buitiniams prietaisams pastaraisiais metais didėja dėl didėjančio prietaisų skaičiaus ir intensyvesnio jų naudojimo.

Analizuojant literatūros šaltinius pastebėta, kad perėjimas prie tvaraus energijos vartojimo vyksta keliais lygmenimis. Pirma, technologiniu lygmeniu: auga šilumos siurblių, saulės energijos sistemų ir aukštos energijos klasės prietaisų įrengimas. Antra, vartotojų elgsenos lygmeniu: vartotojai tampa sąmoningesni dėl savo energijos vartojimo įpročių ir yra skatinami naudoti išmaniąsias energijos valdymo sistemas (Bocken ir Short, 2021). Trečia, politiniu lygmeniu, kai vyriausybė įgyvendina paramos mechanizmus, subsidijas ir informacines kampanijas, siekdama paskatinti gyventojus pereiti prie atsinaujinančių energijos šaltinių (LR Energetikos ministerija, 2024).

Vistik, perėjimas prie atsinaujinančios energijos yra susijęs su daugybe iššūkių ir problemų. Kai kurie namų ūkiai susiduria su didelėmis investicinėmis sąnaudomis atsinaujinčiai energijai,

ribotomis žiniomis ar techninėmis kliūtimis (Štreimikienė ir kt, 2020). Todėl analizuojant energijos vartojimo struktūrą, tikslinga įvertinti ne tik kiekybinius rodiklius, bet ir transformacijos socialinius bei ekonominius aspektus. Nepaisant didėjančio dėmesio tvariam vystymuisi, namų ūkių energijos suvartojimas išlieka didelis. Kai kurie gyventojai vis dar naudoja pasenusius, neefektyvius šildymo prietaisus, o nepakankamas pastatų energinis efektyvumas lemia didelius šilumos nuostolius. Be to, didėjantis skaitmeninių technologijų naudojimas, elektromobilių plėtra ir didėjantis gyventojų komforto poreikis didina elektros energijos paklausą. Todėl **tyrimo problema** formuluojama klausimu: *kokie veiksniai lemia didėjančią energijos vartojimą namų ūkiuose?*

Šio **tyrimo tikslas**: išanalizuoti Lietuvos namų ūkių energijos vartojimo struktūros pokyčius 2020 -2024 m. ir įvertinti perėjimo prie atsinaujinančių energijos šaltinių tendencijas.

Tyrimo objektas – namų ūkių energijos vartojimo tendencijos Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti energijos vartojimo tendencijas;
2. Išanalizuoti statistinius duomenis apie energijos vartojimą Lietuvos namų ūkiuose;
3. Įvertinti veiksnius, darančius įtaką energijos vartojimo pokyčiams;

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, Lietuvos ir ES politikos dokumentų lyginamoji analizė, matematinės statistikos metodai.

TEORINIAI ENERGIJOS VARTOJIMO, EFEKTYVUMO IR POLITIKOS ASPEKTAI

Analizuojant literatūros šaltinius bei siekiant pagrįsti teorinius energijos suvartojimo poreikio priežastis ir reikšmę matyti, kad energijos suvartojimas yra ne tik ekonominis, bet ir socialinis bei aplinkosauginis reiškinys, kuris atspindinti technologinę pažangą, gyvenimo lygį ir visuomenės sąmoningumą aplinkosaugos klausimais. Pasak tarptautinė energetikos agentūros (TEA, 2024) galima pagrįstai teigti, kad galutinio energijos suvartojimo struktūra visame pasaulyje išlieka labai priklausoma nuo iškastinio kuro, nors atsinaujinančių išteklių plėtra sparčiai auga. Energijos suvartojimo dinamika yra glaudžiai susijusi su ekonomine plėtra: didėjant pajamoms, energijos poreikis paprastai didėja (t. y. vadinamasis energijos ir BVP elastingumo efektas) (Gillingham, Rapson ir Wagner, 2016).

Darnaus vystymosi kontekste energijos suvartojimas vertinamas dviem aspektais:

- **Energijos paklausos valdymas**, t. y. kaip sumažinti vartojimą išlaikant paslaugų kokybę;

- **Energijos rūšių derinys**, t. y. atsinaujinančių ir neatsinaujinančių išteklių dalis (Bastianoni ir kt., 2021).

Šiuolaikinėje literatūroje energijos suvartojimo analizė siejama su darnaus energetikos vystymosi paradigma, kuri apima energijos prieinamumą, efektyvumą ir poveikio aplinkai mažinimą (Jungtinės Tautos, 2022). Europos Sąjungoje (ES) namų ūkiai yra viena didžiausių galutinių energijos vartotojų grupių, kurie 2023 m. suvartojo apie 27 proc. visos ES energijos (Eurostatas, 2024 m.). Šildymas toje grupėje sudarė didžiausią suvartojamos energijos dalį (apie 64 proc.), o elektros energijos poreikis nuolat auga dėl skaitmeninimo ir kylančių komforto standartų. Lietuvoje ši struktūra labai panaši. Maždaug du trečdaliai visos namų ūkių suvartojamos energijos sunaudojama šildymui ir karštam vandeniui (Lietuvoje veikianti energetikos agentūra (LEA, 2024 m.). Tai rodo, kad namų ūkių energijos vartojimo efektyvumas yra labai svarbus siekiant tiek nacionalinių, tiek Europos klimato tikslų.

Atlikta energijos vartojimo efektyvumo teorinė analizė parodė, kad **energijos efektyvumas** apibrėžiamas kaip energijos panaudojimo rezultatyvumo laipsnis, t. y. pasiektos naudos ir sunaudotos energijos santykis (IEA, 2024). Galima teigti, kad tą pačią paslaugą, tokią kaip šilumą, apšvietimą ar mobilumą galima užtikrinti sunaudojant mažiau energijos išteklių. Efektyvumo didinimas laikomas vienu svarbiausių ir ekonomiškai efektyviausių būdų mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas (European Commission, 2023). Mokslinėje literatūroje išskiriamos kelios energijos efektyvumo dimensijos:

1. **Technologinė efektyvumo dimensija**, apimanti prietaisų, pastatų ir transporto priemonių techninius parametrus.
2. **Elgsenos efektyvumo dimensija**, susijusi su vartotojų įpročiais, informuotumu ir motyvacija.
3. **Sisteminė dimensija**, kurioje analizuojamas energijos vartojimo efektyvumo ryšys su platesne energetikos sistema – gamyba, perdavimu ir paskirstymu (Rosenow et al., 2017).

Pasak Wilson ir Dowlatabadi (2018), energijos vartojimo sprendimai namų ūkiuose priklauso ne tik nuo ekonominių veiksnių (kainų, pajamų), bet ir nuo psichologinių bei socialinių tokių kaip, vertybių, įpročių, normų. Todėl energijos efektyvumo didinimas reikalauja sisteminio požiūrio, jungiančio technologinius, elgsenos ir institucinės politikos instrumentus. Vistik, literatūroje plačiai aptariamas ir „atsimušimo efektas“ (angl. *rebound effect*), paradoksalus reiškinys, kai didesnis efektyvumas skatina daugiau vartoti. Pavyzdžiui, išsigijus mažiau energijos naudojančius prietaisus, vartotojai gali juos naudoti intensyviau, taip mažindami dalį sutaupymo (Gillingham et al., 2016). Todėl vertinant efektyvumo politiką būtina atsižvelgti į realų vartotojų elgesį, o ne tik į technologinį potencialą.

Siekiant pagrįsti ES ir Lietuvos politikos vaidmenį tvaraus energijos vartojimo srityje galima teigti, kad energetikos politika ES grindžiama **Europos žaliojo kurso** (angl. *European Green Deal*) ir su juo susijusių direktyvų sistema, kurios tikslas yra pasiekti klimato neutralumą iki 2050 m. (European Commission, 2023). Pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys tvarų energijos vartojimą:

- *Energijos efektyvumo direktyva (ES) 2023/1791*, nustatanti, kad iki 2030 m. galutinis energijos vartojimas ES turi sumažėti bent 11,7 proc., palyginti su 2020 m. prognozėmis.
- *Atsinaujinančių išteklių direktyva (ES) 2023/2413*, kuria siekiama, kad atsinaujinančios energijos dalis bendrame energijos balanse pasiektų mažiausiai 42,5 proc.
- *Pastatų energinio naudingumo direktyva (ES) 2024/1275*, įpareigojanti valstybes nares iki 2050 m. paversti visus pastatus „be emisijų“ (European Commission, 2024).

Lietuvos Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategijoje (LR Energetikos ministerija, 2024) ir Nacionalinis energetikos ir klimato srities plane 2021–2030 m. (Europos Komisija, 2024) įtvirtinta šių tikslų nacionalinė adaptacija. Šiuose dokumentuose prioritetas teikiamas energijos vartojimo efektyvumui gyvenamajame sektoriuje, atsinaujinančios energijos plėtrai (ypač saulės elektrinėms) bei šilumos ūkio modernizavimui. Lietuvos energetikos agentūra (2023) pabrėžia, kad spartus AEI diegimas namų ūkiuose (ypač saulės elektrinių) yra viena iš sėkmingiausių tvarumo priemonių, tačiau vis dar trūksta sisteminio pastatų renovacijos masto ir finansinių instrumentų mažesnes pajamas gaunantiems gyventojams.

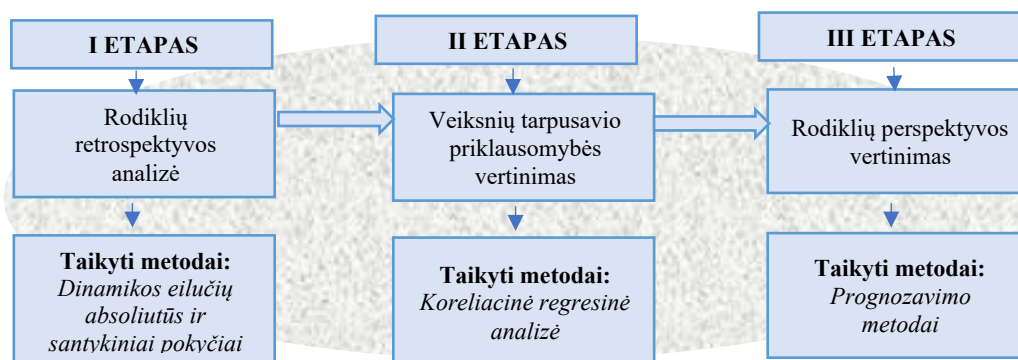
Pasak Bocken & Short, (2021) galima teigti, kad teoriškai valstybės politika turi atlikti „trigubą vaidmenį“:

1. *Ekonominį*. Formuoti paskatas ir paramą efektyvumui bei AEI investicijoms;
2. *Socialinį*. Mažinti energijos skurdą ir skatinti elgsenos pokyčius;
3. *Institucinį*. Užtikrinti koordinaciją tarp savivaldybių, energetikos įmonių ir vartotojų.

Apibendrinant galima teigti, kad energijos vartojimo tvarumo politika grindžiama ne tik technologiniais sprendimais, bet ir sisteminiu elgsenos bei valdymo perėjimu nuo išteklių vartojimo prie išteklių valdymo.

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Siekiant įvertinti namų ūkių energijos vartojimo pokyčius ir tendencijas šiame darbe taikyti šie metodai: statistinių duomenų analizė, dokumentų analizė, lyginamoji gautų duomenų analizė. Tyrimo etapai pateikti 2 paveiksle. Tyrimas atliktas taikant *trijų etapų analitinę schemą* (žr. 1 pav.) kuri leido nuosekliai įvertinti namų ūkių energijos vartojimo pokyčius, juos lemiančius veiksnius bei tvarumo perspektyvas. Tyrimo metodika grindžiama statistinių duomenų analize, rodiklių tarpusavio priklausomybių vertinimu ir rodiklių perspektyviniu vertinimu.

1 pav. Tyrimo etapai
(Sudaryta darbo autorių, 2024)

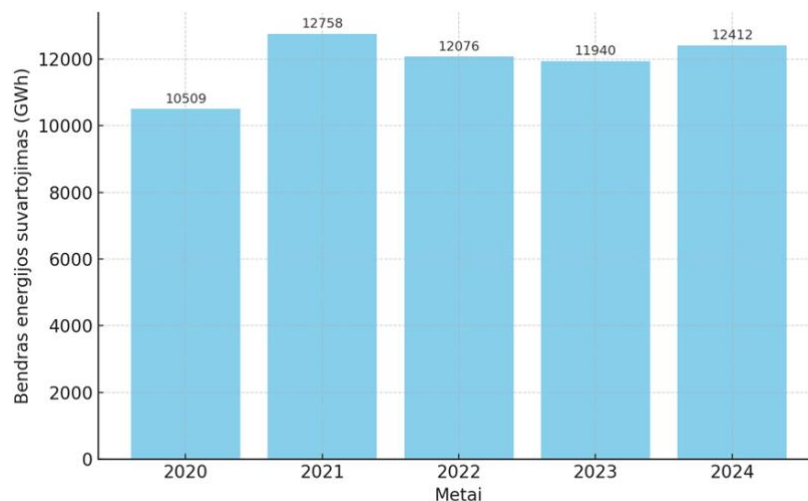
Pirmajame etape atliekama statistinių duomenų analizė, siekiant įvertinti 2020–2024 m. energijos vartojimo pokyčius Lietuvos namų ūkiuose. Analizuojami Eurostat, Lietuvos energetikos agentūros (LEA) ir Oficialiosios statistikos portalas (OSP) duomenys apie: galutinę energijos suvartojimą namų ūkiuose pagal energijos rūšis (elektra, gamtinės dujos, biokuras, centralizuotas šildymas). Šiame etape taikyta dinaminė analizė (apskaičiuojami absoliutūs ir santykiniai rodiklių pokyčiai, augimo ir mažėjimo tempai). Atlikus struktūrinę analizę buvo vertinamas energijos vartojimo pasiskirstymas pagal energijos šaltinius ir vartojimo paskirtis. Grafinė analizė leido duomenis vizualizuoti diagramomis, leidžiančiomis identifikuoti pagrindines vartojimo kryptis ir pokyčių mastą. Šio etapo rezultatai sudarė pagrindą tolesnei veiksnių analizei.

Antrajame etape buvo siekiama nustatyti, kokie veiksniai daro didžiausią įtaką energijos vartojimo pokyčiams namų ūkiuose. Taikyta koreliacinė analizė, siekiant įvertinti ryšius tarp energijos vartojimo rodiklių ir ekonominių bei socialinių veiksnių.

Trečiajame etape buvo atliekamas rodiklių perspektyvos vertinimas, siekiant įvertinti galimas energijos vartojimo raidos kryptis tvarumo kontekste.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

Vadovaujantis Lietuvos pastatų inventoriaus (2020) pateikiama informacija galima teigti, kad tik 0,05 proc. šalies teritorijos daugiabučių atitinka A+ ar A++ klasę, tuo tarpu daugiau nei 80 proc. individualių gyvenamųjų namų priskiriami C–G klasėms. Energetiškai neefektyvių pastatų skaičius sudaro daugiau nei 470 tūkst. Tyrimo rezultatai parodė, kad 2020–2021 m. stebimas ryškus energijos vartojimo augimas (apie +20 proc.), kurį lėmė šaltesni žiemos metai ir didesnis energijos poreikis pandemijos laikotarpiu. 2022–2024 m. laikotarpiu bendras vartojimas stabilizavosi ir šiek tiek mažėjo, kas siejama su energijos taupymo priemonių diegimu, šilumos siurblių plėtra ir gyventojų elgsenos pokyčiais dėl aukštų energijos kainų. Bendras energijos suvartojimas Lietuvos namų ūkiuose pateiktas 2 pav.

2 pav. Bendras energijos suvartojimas Lietuvos namų ūkiuose 2020–2024 m.

Duomenys lentelėje rodo, kad bendras suvartojimo lygis išliko apie 12 000–13 000 GWh, tačiau struktūra keitėsi, t. y. mažėjo sunaudojamų dujų dalis, didėjo atsinaujinančios (šilumos siurbliai, elektra iš AEI).

Siekiant įvertinti ne tik energijos suvartojimo namų ūkiuose mastą, bet ir tvarumo kryptį, svarbu išanalizuoti energijos suvartojimo struktūrą, t. y., kokios energijos rūšys sudaro bendrą suvartojimą ir kaip jų santykis keitėsi laikui bėgant. Namų ūkių suvartojamos energijos rūšių pokyčiai Lietuvoje 2020–2024 m., išreikšti bendro suvartojimo procentine dalimi pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Namų ūkių suvartojamos energijos rūšių pokytis Lietuvoje 2020–2024 m. procentais nuo bendro suvartojimo

Metai	Aplinkos šiluminė energija	Gamtinės dujos	Šiluminė energija	Elektros energija
2020	3 proc,	21 proc,	46 proc,	29 proc,
2021	5,4 proc,	22,9 proc,	46,2 proc,	26,5 proc,
2022	6,0 proc,	19,5 proc,	41,3 proc,	25,5 proc,
2023	8,4 proc,	17,8 proc,	42,4 proc,	24,4 proc,
2024	13,0 proc,	18,0 proc,	41,2 proc,	26,5 proc,

Kaip matyti pateiktoje lentelėje analizuojamu laikotarpiu *aplinkos šiluminės energijos* dalis bendrame namų ūkių energijos suvartojime nuosekliai didėjo. 2020 m. ši energijos rūšis sudarė tik nedidelę bendro suvartojimo dalį, tačiau 2024 m. jos dalis padidėjo kelis kartus. Galima teigti, kad šis augimas siejamas su sparčia šilumos siurblių plėtra individualiuose namuose, valstybės ir ES finansinės paramos priemonėmis bei augančiu gyventojų sąmoningumu energijos efektyvumo ir klimato kaitos klausimais. Akivaizdu, kad didėjanti aplinkos šiluminės energijos dalis rodo aiškų struktūrinį pokytį ir yra vienas ryškiausių tvarumo pažangos indikatorių namų ūkių sektoriuje.

Gamtinių dujų dalis bendrame suvartojime 2020–2024 m. laikotarpiu nuosekliai mažėjo mažėjo nuo 21 iki 18 proc., kas atspindi perėjimą nuo iškastinio kuro. Šis mažėjimas ypač išryškėjo po 2022 m., kai smarkiai išaugo dujų kainos, padidėjo energetinio saugumo rizikos, o namų ūkiai pradėjo aktyviau ieškoti alternatyvių šildymo sprendimų.

Šiluminė energija visą analizuojamą laikotarpį išliko didžiausią dalį sudaranti energijos rūšis, tačiau jos procentinė dalis bendrame suvartojime palaipsniui mažėjo. Galima teigti, kad tai susiję su pastatų renovacijos procesais, didėjančiu energijos vartojimo efektyvumu, dalies namų ūkių perėjimu nuo centralizuoto šildymo prie individualių sprendimų.

Apibendrinant galima teigti, kad šios struktūrinės permainos rodo, kad Lietuvos namų ūkiai 2020–2024 m. juda link tvaresnės energijos vartojimo struktūros, nes mažėja priklausomybė nuo dujų, auga atsinaujinančios technologijos. Vistik, didžioji dalis suvartojimo vis dar tenka tradiciniam šildymui, o tai reiškia, kad dar yra erdvės efektyvumo didinimui ir AEI diegimui.

Palyginus Lietuvos ir Europos Sąjungos (ES) namų ūkių galutinės energijos vartojimo rodiklius matyti tam tikros struktūrinės ir elgsenos tendencijos, lemiančios energijos vartojimo skirtumus regioniniu lygmeniu. Vadovaujantis Eurostat (2024) duomenimis, 2022 m. ES namų ūkiai vidutiniškai sunaudavo apie 430–450 kg naftos ekvivalento energijos vienam gyventojui, o Lietuvoje šis rodiklis siekė apie 480–500 kg naftos ekvivalento. Galima teigti, kad Lietuvos namų ūkių energijos vartojimas vienam gyventojui buvo 10–15 proc. didesnis nei ES vidurkis. Tyrimo rezultatai parodė, kad energijos suvartojimo skirtumus Lietuvoje ir ES lemia keli veiksniai:

- *Klimatinės sąlygos.* Dėl šaltesnio klimato Lietuvos namų ūkiuose šildymo poreikis yra gerokai didesnis nei daugelyje pietinių ES šalių.
- *Pastatų energinis efektyvumas.* Didelė dalis Lietuvos pastatų yra senos statybos ir priskiriami žemesnėms energinio naudingumo klasėms (C–F), todėl šilumos nuostoliai dideli.
- *Centralizuoto šildymo sistema.* Lietuva vis dar išsiskiria aukšta centralizuoto šildymo dalimi (apie 40 proc. viso namų ūkių energijos vartojimo), kai tuo tarpu ES vidurkis siekia apie 20 proc.

Siekiant įvertinti gyventojų elgsenos dimensiją renkanti elektros vartojimo apimtis galima teigti, kad santykinai mažesnių pajamų gyventojai dažniau renkasi pigesnius, bet mažiau efektyvius šildymo būdus (pvz., dujas ar biokurą).

Atlikto analizės rezultatai leidžia teigti, kad Lietuvos namų ūkių energijos vartojimo pokyčiai 2020–2024 m. rodo pozityvų, tačiau nevienodą perėjimą link tvarumo. Didėjanti atsinaujinančios energijos dalis ir šilumos siurblių plėtra atspindi technologinį progresą, tačiau išlieka ekonominių ir socialinių iššūkių, susijusių su energijos skurdu ir senos statybos pastatais.

Suvartojamos energijos ir pajamų pokyčių tarpusavio priklausomybei įvertinti taikyta koreliacinė ir regresinė analizė. Analizėje naudoti metiniai santykiniai pokyčiai, apskaičiuoti pagal šias formules:

$$\Delta X_t = (X_t - X_{t-1}) / X_{t-1} \times 100 \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) / Y_{t-1} \times 100 \quad (2)$$

kur:

ΔX_t – energijos suvartojimo pokytis,

ΔY_t – pajamų pokytis,

X_t ir Y_t – einamųjų metų rodikliai,

X_{t-1} ir Y_{t-1} – praėjusių metų rodikliai.

Tiesinės priklausomybės stiprumui ir kryptį nustatyti apskaičiuotas Pearson koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum(\Delta X_t - \bar{\Delta X})(\Delta Y_t - \bar{\Delta Y})}{\sqrt{[\sum(\Delta X_t - \bar{\Delta X})^2 \cdot \sum(\Delta Y_t - \bar{\Delta Y})^2]}} \quad (3)$$

Priklausomybės poveikiui įvertinti taikyta tiesinė regresija:

$$\Delta Y_t = a + b \times \Delta X_t \quad (4)$$

Analizės rezultatai parodė (apskaičiuotas koreliacijos koeficientas $r = 0,053$, tiesinės regresijos koeficientas $b = 0,172$, determinacijos koeficientas $R^2 = 0,003$) teigiamą ir statistiškai reikšmingą ryšį tarp suvartojamos energijos ir pajamų pokyčių, leidžiantį teigti, kad analizuojamu laikotarpiu energijos suvartojimo augimas yra susijęs su pajamų didėjimu.

Siekiant įvertinti 2020–2024 m. bendro energijos suvartojimo tendencijas tyrimui atlikti buvo taikytas paprastosios tiesinės regresijos modelis.

Prognozės modelis:

$$Y_t = a + b \times t \quad (6)$$

kur:

Y_t – bendras energijos suvartojimas (GWh), t – kalendoriniai metai.

Prognozuojama reikšmė 2025 metams:

$\hat{Y}_{2025} = 12\,835$ GWh, 95 proc. patikimumo intervalas [11 625; 14 045] GWh.

$\hat{Y}_{2026} = 13\,134$ GWh, 95 proc. patikimumo intervalas [11 737; 14 531] GWh.

Įvertintas metinis energijos suvartojimo pokytis sudaro: $b \approx +299$ GWh per metus. Determinacijos koeficientas $R^2 = 0,302$.

Apibendrinant galima teigti, kad atlikta prognozė rodo nuosaikią didėjimo tendenciją bendro energijos suvartojimo dinamikoje. Tačiau determinacijos koeficientas ($R^2 \approx 0,30$) rodo, kad laiko veiksnys paaiškina tik apie 30 proc. suvartojimo svyravimų, todėl trumpalaikiai pokyčiai reikšmingai priklauso ir nuo kitų veiksnių (oro sąlygų, energijos kainų, ekonominio aktyvumo, energinio efektyvumo priemonių).

Vertinant elektros suvartojimo pokyčius pereinant prie tvarių elektros energijos šaltinių vartojimo galima teigti, kad Lietuvos namų ūkių energijos vartojimo transformacija atitinka tvaraus vystymosi principus, nes mažėja priklausomybė nuo iškastinio kuro, auga AEI dalis ir technologinis efektyvumas, išlaikomas stabilus vartojimo lygis nepaisant ekonomikos augimo.

Vistik, išlieka tvarių elektros energijos šaltinių vartojimo problemų, kurios susijusios su netolygiais renovacijos tempais regionuose ir mažesniu AEI prieinamumu žemesnių pajamų grupėms.

IŠVADOS

1. Literatūros šaltinių analizė parodė, kad energijos vartojimas namų ūkiuose yra kompleksinis reiškinys, kurį lemia tiek ekonominiai, tiek socialiniai, technologiniai ir aplinkos veiksniai. Akivaizdu, jog energijos vartojimo efektyvumas ir atsinaujinančių energijos išteklių plėtra yra vieni svarbiausių instrumentų siekiant klimato neutralumo ir darnaus vystymosi tikslų tiek Europos Sąjungoje, tiek Lietuvoje.
2. Statistinių duomenų analizė atskleidė, kad 2020–2024 m. laikotarpiu bendras energijos suvartojimas Lietuvos namų ūkiuose svyravo, tačiau išliko santykinai stabilus (apie 12–13 tūkst. GWh). Didžiausias energijos vartojimo augimas fiksuotas 2020–2021 m., o vėlesniu laikotarpiu stebėta rodiklio stabilizacija ir nedidelis mažėjimas, siejamas su energijos taupymo priemonėmis ir kainų šoku.
3. Energijos vartojimo struktūros analizė parodė aiškią tvarumo kryptį, nes tiriamuoju laikotarpiu didėjo aplinkos šiluminės energijos ir elektros energijos iš atsinaujinančių išteklių dalis, tuo tarpu gamtinių dujų ir centralizuotos šiluminės energijos dalis palaipsniui mažėjo. Tai patvirtina spartų šilumos siurblių diegimą ir perėjimą nuo iškastinio kuro. Koreliacinė - regresinė analizė atskleidė labai silpną, tačiau teigiamą ryšį tarp suvartojamos energijos ir pajamų pokyčių ($r = 0,053$; $R^2 = 0,003$), leidžiantį teigti, kad pajamų augimas nėra pagrindinis energijos vartojimo pokyčius lemiantis veiksnys. Tai patvirtina, jog energijos vartojimo dinamika labiau priklauso nuo struktūrinių, technologinių ir elgsenos veiksnių nei nuo ekonominio augimo. Atlikta rodiklio prognozė parodė nuosaikią bendro energijos suvartojimo augimo tendenciją 2025–2026 m., tačiau ribota modelio paaiškinamoji galia ($R^2 \approx 0,30$) rodo, kad ateities energijos vartojimo raidą reikšmingai veiks išoriniai veiksniai tokia, kaip klimatinės sąlygos, energijos kainos, renovacijos tempai ir politikos sprendimai.
4. Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, galima teigti, kad Lietuvos namų ūkių energijos vartojimo transformacija vyksta tvaria kryptimi, tačiau siekiant spartesnės pažangos būtina intensyvuoti pastatų renovaciją, didinti finansinių priemonių prieinamumą mažesnių pajamų gyventojams ir stiprinti vartotojų informuotumą apie energijos vartojimo efektyvumą.

LITERATŪRA

1. Bastianoni, S., Pulselli, R. M., & Pulselli, F. M. (2009). Models of withdrawing renewable and non-renewable resources based on Odum's energy systems theory and Daly's quasi-sustainability principle. *Ecological Modelling*, 220(16), 1926-1930.

2. Bocken, N. M., & Short, S. W. (2021). Unsustainable business models–Recognising and resolving institutionalised social and environmental harm. *Journal of Cleaner Production*, 312, 127828.
3. Dowlatabadi, H., & Wilson, C. (2018). Models of decision making and residential energy use. *Renewable Energy*, Vol1_357-Vol1_392.
4. Europos Komisija. (2023). European Commission. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_lt
5. Eurostat. (2024). *Household energy consumption by fuel type (nrg_d_hhq)*. <https://ec.europa.eu/eurostat>
6. Gillingham, K., Rapson, D., & Wagner, G. (2016). The rebound effect and energy efficiency policy. *Review of environmental economics and policy*.
7. LEA ataskaita (2024). <https://www.ena.lt/uploads/PDF-bendrasis/LEA-2023-veiklos-ataskaita.pdf>.
8. Lietuvos pastatų inventoriaus sektorius. <https://energis.lt/gidas/lietuvos-pastatu-inventoriaus-sektorius/>
9. Rosenow, J., Kern, F., & Rogge, K. (2017). The need for comprehensive and well targeted instrument mixes to stimulate energy transitions: The case of energy efficiency policy. *Energy Research & Social Science*, 33, 95-104.
10. Streimikiene, D., Lekavičius, V., Baležentis, T., Kyriakopoulos, G. L., & Abrahám, J. (2020). Climate change mitigation policies targeting households and addressing energy poverty in European Union. *Energies*, 13(13), 3389.
11. Tarptautinė energetikos agentūra (TEA) vertino Lietuvos energetikos politikos pažangą (2023). <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/tarptautine-energetikos-agentura-vertino-lietuvos-energetikos-politikos-pazanga/>.
12. Tautos, J. (2022). Mūsų pasaulio pertvarkymas: tvaraus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m. 2015. *Prieiga per internetą*: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
13. VšĮ Lietuvos Energetikos agentūros 2023 m. veiklos ataskaita (2024) <https://www.ena.lt/uploads/PDF-bendrasis/LEA-2023-veiklos-ataskaita.pdf>

STRUCTURE AND CHANGES IN HOUSEHOLD ENERGY CONSUMPTION IN THE TRANSITION TO SUSTAINABLE ENERGY SOURCES

RUGILĖ RIMŠELĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ

Panevėžio kolegija / State Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyses changes in the structure and volume of household energy consumption in Lithuania during the period 2020–2024, assessing trends in the transition towards renewable energy sources and aspects of sustainable energy use. The study is based on an analysis of scientific literature, a comparative analysis of Lithuanian and European Union energy policy documents, and an evaluation of statistical data. Dynamic and structural analyses of energy consumption, as well as correlation, regression, and forecasting analyses, were conducted. The results reveal that, despite a relatively stable overall level of energy consumption, significant structural changes are taking place in Lithuanian households, characterised by a decreasing dependence on fossil fuels and an increasing share of renewable energy sources. The findings indicate that changes in energy consumption are driven more by technological and behavioural factors than by income growth. The results confirm the direction of sustainable energy transition, while also highlighting social and economic challenges related to improving energy efficiency.

Keywords: households, energy consumption, energy efficiency, renewable energy sources, sustainable energy.

PASLAUGŲ MARKETINGAS TARPTAUTINĖJE TRANSPORTO LOGISTIKOJE: IŠŠŪKIAI IR SĖKMĖS VEIKSNIAI

MANTAS ŠEPIALIS, REGINA NAVICKIENĖ

Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Paslaugų marketingas tarptautinėje transporto logistikoje yra dinamiška sritis, veikiama globalių rinkos pokyčių, augančios konkurencijos ir kintančių klientų lūkesčių. Tarptautinėje aplinkoje veikiančios įmonės privalo prisitaikyti prie technologinių inovacijų, aukštų paslaugų kokybės standartų ir logistikos skaitmenizavimo. Tyrime analizuojama, kaip marketingo strategijos padeda kurti konkurencinį pranašumą, stiprinti klientų lojalumą ir efektyviau valdyti tiekimo grandines. Taip pat nagrinėjami pagrindiniai iššūkiai: paslaugų ne materialumas, kultūriniai skirtumai, greitis, patikimumas ir kainų svyravimai.

Raktažodžiai: paslaugų marketingas, tarptautinė logistika, transporto logistika, globali rinka, konkurencinis pranašumas, klientų lojalumas, tiekimo grandinė, paslaugų kokybė, skaitmenizavimas, kultūriniai skirtumai.

IVADAS

Aktualumas ir problema. Tarptautinė transporto logistika šiandien yra vienas svarbiausių globalios ekonomikos sektorių, o paslaugų marketingas tampa esminiu veiksmu siekiant konkurencingumo. Spartėjanti skaitmenizacija, augantys klientų lūkesčiai, tiekimo grandinių kompleksiskumas ir rinkos nepastovumas skatina įmones ieškoti naujų būdų, kaip kurti vertę ir išlaikyti tarptautinių partnerių pasitikėjimą. Globalūs iššūkiai – nuo transporto kaštų svyravimų iki logistinių sutrikimų – lemia būtinybę stiprinti paslaugų kokybę, komunikaciją ir inovatyvius marketingo sprendimus. Paslaugų ne materialumas ir kultūriniai skirtumai taip pat apsunkina vertės pateikimą skirtingose rinkose (Kotler, P & Kevin L. Keller 2016). Logistikos sektoriaus tyrėjai pabrėžia, kad efektyvios marketingo strategijos didina klientų lojalumą, gerina paslaugų prieinamumą ir padeda įmonėms išlaikyti tvarias pozicijas tarptautinėje rinkoje (Christopher M., 2016). Todėl paslaugų marketingo analizė logistikoje yra itin aktuali siekiant suprasti, kokie veiksniai lemia sėkmę globalioje konkurencinėje aplinkoje.

Straipsnio objektas – paslaugų marketingas tarptautinėje transporto logistikoje.

Straipsnio tikslas – atskleisti paslaugų marketingo iššūkius ir sėkmės veiksmus tarptautinėje transporto logistikoje, remiantis teoriniais šaltiniais ir kokybinio tyrimo duomenimis.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išanalizuoti paslaugų marketingo sampratą ir jo taikymo specifiką logistikoje.
2. Aptarti pagrindinius tarptautinės transporto logistikos marketingo iššūkius ir jų įtaką paslaugų kokybei.
3. Atlikti kokybinį tyrimą siekiant išanalizuoti logistikos specialistų patirtis, marketingo sprendimus ir veiklos iššūkius tarptautinėje rinkoje.

Darbo metodai - atlikta mokslinės literatūros analizė ir taikytas kokybinis tyrimas – pusiau struktūruoto interviu turinio analizė. Tyrimo dalyviai supažindinti su tyrimo tikslu, neatskleidžiami asmeniniai duomenys, kiekvienam suteikti kodai R1, R2, R3. Tyrimo dalyviai - 1 logistikos vadybininkas, 1 ekspedicijos koordinatorė, 1 transporto įmonės klientų aptarnavimo specialistė.

PASLAUGŲ MARKETINGO SAMPRATA IR TAIKymo SPECIFIKA LOGISTIKOJE

Paslaugų marketingas logistikos sektoriuje tampa vienu svarbiausių veiksmų siekiant konkurencinio pranašumo tarptautinėje rinkoje. Paslaugos logistikoje yra nematerialios, todėl klientų suvokiama kokybė dažniausiai priklauso nuo patikimumo, informacijos prieinamumo, paslaugos tikslumo ir bendros sąveikos su paslaugų teikėju. Kilibarda M., (2020) pabrėžia, kad logistikos paslaugų kokybė šiuolaikinėje rinkoje vertinama ne tik pagal fizinį pristatymo rezultatą, bet ir pagal suvoktą vertę, kurią sukuria efektyvi komunikacija, atsakomybės prisiėmimas ir

paslaugų teikimo nuoseklumas. Lietuvos tyrimai taip pat rodo, kad paslaugų marketingo strategijos yra esminės užtikrinant klientų pasitenkinimą bei lojalumą. Kavaliauskienė M. I., (2020) nustatė, jog logistikos paslaugų vartotojai labiausiai vertina skaidrią komunikaciją, terminų laikymąsi, profesionalų klientų aptarnavimą ir galimybę sekti paslaugos eigą realiu laiku. Tokie elementai yra neatsiejama paslaugų marketingo dalis, nes jie leidžia mažinti logistikos paslaugų nematomumą ir didina pasitikėjimą paslaugų teikėju.

Tarptautinėje logistikos rinkoje vis labiau įsitvirtina skaitmenizacija ir nauji paslaugų teikimo modeliai. Beckers, J., et al. (2023) akcentuoja, kad paslaugų marketingas persikelia į skaitmenines platformas, kur logistikos įmonės turi gebėti integruoti klientą į paslaugos teikimo procesą, pateikiant jam skaidrią, realaus laiko informaciją. Ši tendencija kuria naują paslaugų supratimą – klientas tampa ne pasyvus gavėjas, bet aktyvus logistikos operacijų dalyvis. Dar vienas svarbus paslaugų marketingo aspektas – paslaugų kokybės valdymas. Wetzel, P. (2020) pabrėžia, kad paslaugų kokybė logistikoje yra daugiasluoksni: ją formuoja tiek fiziniai procesai (pvz., transportavimo tikslumas), tiek psichologiniai veiksniai, tokie kaip bendravimo kultūra ar paslaugos teikėjo įvaizdis. Tokia paslaugų struktūra reikalauja kompleksiško marketingo strategijų taikymo.

Skaitmenizacija taip pat tapo esmine marketingo dalimi. Cichosz, M. (2020) teigia, kad logistikos įmonių skaitmeninė transformacija leidžia geriau atliepti klientų lūkesčius, optimizuoti procesus, užtikrinti skaidrumą ir padidinti paslaugų matomumą. Tai rodo, kad paslaugų marketingas šiandien neatsiejamas nuo technologinių sprendimų. Skaitmeniniai įrankiai leidžia įmonėms ne tik efektyviau organizuoti vidinius procesus, bet ir kurti aiškesnę vertės komunikaciją klientui, suteikiant realaus laiko informaciją apie užsakymo eigą, transporto priemonės buvimo vietą ir numatomus pristatymo laikus. Tokie sprendimai didina pasitikėjimą paslaugų teikėju ir mažina informacijos neapibrėžtumą, kuris logistikoje yra vienas jautriausių veiksnių. Be to, modernios IT sistemos sudaro galimybes personalizuoti paslaugų pasiūlymus, analizuoti klientų elgseną, automatizuoti aptarnavimo procesus ir greičiau reaguoti į iškilusius sutrikimus. Skaitmenizacija tampa ne tik technologiniu, bet ir strateginiu įrankiu, padedančiu logistikos įmonėms išlaikyti konkurencingumą globalioje rinkoje bei užtikrinti aukštą paslaugų kokybės lygį.

Mažų ir vidutinių įmonių kontekste paslaugų marketingas atlieka ypatingai svarbų vaidmenį. Narauskaitė, D. (2023) nustatė, kad logistikos paslaugų teikėjai dažnai gali pagerinti klientų pasitenkinimą be didelių investicijų – pakanka optimizuoti komunikaciją, gerinti paslaugų prieinamumą ir kurti aiškią vertės pateiktį. Tai ypač aktualu konkurencinėje tarptautinėje aplinkoje. Mažos ir vidutinės įmonės dažnai negali konkuruoti kainomis ar dideliais infrastruktūros pajėgumais, todėl jų stiprybė slypi gebėjime būti lankstesnėmis, greičiau reaguoti į klientų poreikius ir teikti labiau individualizuotas paslaugas. Efektyvus paslaugų marketingas leidžia tokioms įmonėms išryškinti savo pranašumus – greitą reagavimą, asmeninį aptarnavimą, glaudesnę ryšį su klientu ir skaidrią komunikaciją. Be to, SMĮ segmentas gali kurti konkurencinį pranašumą teikdamas išskirtinę klientų patirtį, paremtą profesionaliu konsultavimu, operatyvumu ir paprastesniais sprendimų priėmimo procesais. Tai rodo, kad gerai įgyvendintas paslaugų marketingas tampa ne tik pagalbine, bet ir strategine funkcija, padedančia mažoms ir vidutinėms logistikos įmonėms sėkmingai išsiskirti globalioje rinkoje.

PASLAUGŲ MARKETINGO REIKŠMĖ LOGISTIKOS SEKTORIJE

Paslaugų marketingas logistikoje padeda įmonėms kurti apčiuopiamą vertės pasiūlymą, nepaisant paslaugos ne materialumo. Logistikos paslaugos, tokios kaip krovinių ekspedijavimas, sandėliavimas ar transportavimas, nėra fiziniai produktai, todėl klientas vertę suvokia per patikimumą, tikslumą ir informacijos kokybę. Pagrindinė logistikos įmonių užduotis – komunikuoti savo paslaugų efektyvumą, pristatymo terminus ir gebėjimą užtikrinti sklandžius procesus visoje tiekimo grandinėje. Ši komunikacija tampa dar svarbesnė dėl to, kad klientai dažnai nemato realaus paslaugos proceso – jie vertina tik rezultatus ir patirtį. Todėl logistikos įmonės turi aiškiai pateikti informaciją apie savo paslaugų eigą, teikti operatyvius statuso atnaujinimus, užtikrinti nuoseklią komunikaciją ir kurti pasitikėjimą per skaidrumą. Be to, vertės

suvokimą stiprina ir papildomos paslaugos, tokios kaip konsultavimas, rizikų valdymas, krovinio atsekamumas ir galimybė individualizuoti paslaugų paketą pagal kliento poreikius. Tokie sprendimai leidžia klientui jaustis labiau kontroliuojančiam situaciją, o tai didina jo pasitenkinimą ir sumažina neapibrėžtumą, susijusį su logistika. Paslaugų marketingo strategijos tuo pačiu padeda įmonėms išskirti save iš konkurentų, nes jos gali pabrėžti savo technologinius pranašumus, paslaugų patikimumą ar išskirtinį aptarnavimą. Todėl efektyvus marketingas tampa ne tik įvaizdžio formavimo priemone, bet ir realiu įrankiu, kuris padeda klientui suprasti teikiamos paslaugos vertę bei priimti pagrįstą pasirinkimą.

Lietuvos kontekste Kavaliauskienė, M. I. (2020) nurodo, kad klientų pasitenkinimas tiesiogiai priklauso nuo to, kaip įmonė komunikuoja terminus, reagavimo greitį ir galimybę pritaikyti paslaugą individualiems poreikiams. Tai išryškina santykių marketingo svarbą – ilgalaikiai ryšiai yra efektyvesni už vienkartinis sandorius. Šiame kontekste klientai labiau vertina ne tik kokybišką paslaugos suteikimą, bet ir visą bendravimo procesą: aiškius atsakymus, nuolatinį atnaujinimą apie krovinio būseną, operatyvų problemų sprendimą ir išskirtinį dėmesį individualiems poreikiams. Tokia praktika padeda įmonėms kurti patikimo partnerio įvaizdį, o klientui – jaustis supstam ir vertinamam. Taip pat, santykių marketingas leidžia logistikos įmonėms geriau suprasti nuolatinių klientų lūkesčius ir lengviau pritaikyti paslaugas jų veiklos specifikai. Ilgalaikiai ryšiai mažina sandorių kaštus, didina lojalumą ir užtikrina stabilesnius užsakymų srautus, kas ypač svarbu konkurencingoje rinkoje. Tai taip pat leidžia įmonėms operatyviau reaguoti į kliento verslo pokyčius ir kurti lankstesnius, į individualius poreikius orientuotus sprendimus. Dėl šių priežasčių santykių marketingas tampa viena iš kertinių paslaugų marketingo formų, ypač tokioje rinkoje kaip logistika, kur paslaugos ne materialumas ir aukšta konkurencija stipriai įtakoja kliento patirtį ir pasitenkinimą.

Tarptautiniu mastu paslaugų marketingo reikšmę dar labiau sustiprina skaitmeninimas. Beckers, J., et al. (2023) parodė, kad šiuolaikinės logistikos organizacijos vis dažniau integruoja klientus į procesus, suteikdamos jiems prieigą prie logistikos platformų, užsakymo stebėjimo ir individualizuotų paslaugų paketų. Tokia praktika kuria naują vertės pasiūlymą, grindžiamą bendrauta ir skaidrumu. Klientai, turėdami tiesioginę prieigą prie informacijos, gali aktyviai dalyvauti sprendimų priėmime, lengviau koreguoti užsakymus, stebėti krovinio kelionę ir patys pasirinkti paslaugų derinius, atitinkančius jų poreikius. Tai ne tik didina pasitenkinimą, bet ir formuoja pasitikėjimo pagrindą, nes klientas mato visą procesą realiu laiku. Be to, tokios skaitmeninės sistemos leidžia logistikos įmonėms greičiau identifikuoti trikdžius, prognozuoti galimus vėlavimus ir teikti klientui operatyvią informaciją, kurios tradiciniu būdu suteikti būtų daug sudėtingiau.

Paslaugų kokybės valdymas taip pat glaudžiai susijęs su marketingu. Pasak Wetzel, P. (2020), logistikos paslaugų teikėjai turi užtikrinti daugialypę kokybę – tiek fizinę (tikslumas, greitis), tiek komunikacinę (informacija, bendravimas), tiek patirtinę (kliento emocinė reakcija). Šių elementų integravimas į marketingo strategiją stiprina konkurencines pozicijas. Kadangi logistinės paslaugos yra nematerialios, klientai dažnai vertina ne tik pasiektą rezultatą, bet ir visą aptarnavimo procesą – kaip greitai įmonė atsako į užklausas, kaip aiškiai pateikia informaciją, ar užtikrina skaidrumą vykdant paslaugą. Dėl to komunikacinė ir patirtinė kokybė tampa tokia pat svarbi kaip ir techniniai paslaugų rodikliai. Be to, daugialypės kokybės užtikrinimas leidžia kurti vienodą ir nuoseklų įvaizdį, kuris tiesiogiai veikia kliento pasitikėjimą. Kai įmonė sistemingai valdo tiek fizinius procesus, tiek emocinę kliento patirtį, ji suformuoja aiškų vertės pasiūlymą ir išsiskiria rinkoje, kurioje dažnai siūlomos panašaus pobūdžio logistinės paslaugos. Patirtinė kokybė taip pat lemia ilgalaikį lojalumą, nes klientai dažnai renkasi paslaugos teikėją ne tik dėl efektyvumo, bet ir dėl teigiamos emocijos bei profesionalaus bendravimo. Todėl paslaugų kokybės valdymas ir marketingas veikia kaip viena sistema, padedanti logistikos įmonėms stiprinti savo pozicijas, kurti patikimo partnerio reputaciją ir užtikrinti konkurencinį pranašumą tarptautinėje rinkoje. Be to, Cichosz, M. (2020) pažymi, kad skaitmeninė transformacija leidžia logistikos įmonėms kurti modernesnes marketingo strategijas: automatizuotą informacijos teikimą, realaus

laiko ataskaitas, klientų savitarnos portalus ir kt. Tokios inovacijos didina klientų lojalumą ir skatina ilgalaikį bendradarbiavimą.

Lietuviškame verslo kontekste Narauskaitė, D. (2023) išryškina, kad paslaugų marketingas yra ypač svarbus mažoms ir vidutinėms įmonėms, kurios konkuruoja ne mastu, o aptarnavimo kokybe ir lankstumu. Tai patvirtina, jog marketingo sprendimai yra kritiniai logistikos veiklos sėkmei. Mažos ir vidutinės įmonės dažnai turi ribotus resursus, todėl jų gebėjimas operatyviai prisitaikyti prie rinkos pokyčių ir užtikrinti individualizuotą klientų aptarnavimą tampa vienu svarbiausių jų pranašumų. Tokios įmonės gali greičiau priimti sprendimus, lanksčiau koreguoti paslaugų pasiūlymus ir teikti asmeniškesnę, klientui labiau pritaikytą paslaugą nei didelės korporacijos. Dėl to paslaugų marketingas tampa ne tik komunikacijos funkcija, bet ir strategine verslo kryptimi, lemiančia ryšių su klientais kokybę, prekės ženklo reputaciją ir ilgalaikį verslo stabilumą. Aiški vertės komunikacija, nuoseklus įmonės įvaizdis, profesionalus bendravimas ir gebėjimas atliepti specifinius klientų poreikius padeda mažoms ir vidutinėms įmonėms įsitvirtinti rinkoje ir išlaikyti lojalius partnerius. Tokiu būdu marketingo sprendimai tampa neatsiejama logistikos veiklos dalimi, tiesiogiai prisidedančia prie sėkmingos konkurencijos tiek vietinėje, tiek tarptautinėje erdvėje.

PASLAUGŲ KOKYBĖS VAIDMUO LOGISTIKOJE

Paslaugų kokybė logistikos sektoriuje yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių įmonės konkurencingumą ir klientų pasitenkinimą. Kadangi logistinės paslaugos turi stiprų nematerialų komponentą, klientai paslaugos kokybę dažnai vertina per keturias pagrindines dimensijas: patikimumą, greitį, informacijos tikslumą ir komunikacijos kokybę. Patikimumas apima gebėjimą vykdyti pažadus ir užtikrinti laiku įvykstančius pristatymus, o greitis laikomas vienu iš kriterijų, labiausiai veikiančių vartotojo pasitenkinimą intensyviose tiekimo grandinėse. Kaip pažymi Suresh ir kt. (2023), klientai logistikos paslaugas vertina visų pirma pagal tai, ar įmonė nuosekliai laikosi terminų ir suteikia skaidrią paslaugos eigą. Informacijos kokybė taip pat yra esminė paslaugų kokybės dalis. Tikslūs, nuolat atnaujinami duomenys, realaus laiko krovinio sekimas ir prieinama informacija sumažina kliento neapibrėžtumą ir leidžia efektyviau planuoti veiklas. Hadidi, L., Alshurideh, M., & Ghazal, R. (2022) pabrėžia, kad informacijos srauto kokybė tiesiogiai lemia paslaugos vertinimą, nes net ir techniškai sklandžiai atliktas pristatymas gali būti vertinamas neigiamai, jei klientui trūko aiškios informacijos ar komunikacijos. Tai rodo, kad logistikos įmonės turi investuoti ne tik į fizinius procesus, bet ir į informacines sistemas bei komunikacijos valdymą.

Komunikacija tarp logistikos paslaugų teikėjo ir kliento padeda formuoti suvokiamą paslaugos kokybę ir kurti pasitikėjimo santykius. Moksliniai tyrimai Alamri, M. (2023) atskleidžia, kad sklandi komunikacija, greitas reagavimas ir aiškus problemų sprendimas turi tiesioginę įtaką kliento lojalumui ir pasirengimui tęsti bendradarbiavimą. Todėl komunikacija laikoma ne tik pagalbine funkcija, bet ir svarbia kokybės valdymo dalimi. Logistikos sektoriuje komunikacija įgyja dar didesnę reikšmę dėl paslaugų pobūdžio — klientas retai mato fizinę paslaugos eigą, todėl pasitiki tik pateikiama informacija ir įmonės gebėjimu paaiškinti procesų eigą. Kai komunikacija yra aiški, nuosekli ir pagrįsta faktais, klientas lengviau priima sprendimus, jaučiasi labiau įtrauktas į procesą ir suvokia paslaugą kaip patikimesnę. Priešingai, informacijos trūkumas ar vėlavimas gali sukelti neapibrėžtumą, abejones ir sugriauti net ir aukšto techninio lygio paslaugą. Be to, tinkamai valdoma komunikacija padeda išvengti konfliktų, nes klientas gali greitai gauti atsakymus į kylančius klausimus, sužinoti apie galimus vėlavimus ar pakitimus ir suprasti, kokių veiksmų įmonė imasi problemoms spręsti. Tokia komunikacija kuria ne tik operacinį skaidrumą, bet ir emocinį saugumą — klientas jaučiasi gerbiamas, informuojamas ir vertinamas. Tai ypač svarbu tarptautinėje logistikoje, kur skirtingos šalys, laiko juostos ir kultūriniai skirtumai gali apsunkinti bendravimą, o sklandžios komunikacijos gebėjimai tampa esminiu konkurenciniu pranašumu. Galiausiai, komunikacija yra esminis marketingo elementas, nes būtent per ją klientui perteikiama informacija apie paslaugos vertę, kokybės standartus, inovacijas ir siūlomus sprendimus. Efektyvus bendravimas padeda formuoti pozityvų įvaizdį, sustiprina įmonės

reputaciją ir didina klientų pasitikėjimą, kuris yra būtinas ilgalaikių verslo santykių palaikymui globalioje rinkoje.

Apibendrinant galima teigti, kad paslaugų kokybė logistikoje yra kompleksinė sąvoka, apimanti tiek techninius, tiek emocinius kliento patirties elementus. Įmonės, kurios geba suderinti patikimą paslaugų atlikimą, modernias informacines sistemas ir aiškų marketingo komunikavimą, gali sukurti didesnę vertę klientui, padidinti lojalumą ir sustiprinti savo pozicijas konkurencinėje rinkoje. Tai ypač svarbu tarptautinėje aplinkoje, kur klientų lūkesčiai nuolat auga ir tampa vis labiau priklausomi nuo technologinės paslaugų pažangos Hosseini, S., & Jha, A. (2023).

TARPTAUTINĖS TRANSPORTO LOGISTIKOS MARKETINGO IŠŠŪKIAI IR JŲ ĮTAKA PASLAUGŲ KOKYBEI

Tarptautinės transporto logistikos sektorius susiduria su gausybe marketingo iššūkių, kurių šaknys glūdi globalios tiekimo grandinės sudėtingume, kultūrinių ir technologinių skirtumų gausoje bei didėjančioje klientų lūkesčių dinamikoje. Įmonės, veikiančios tarptautiniu mastu, privalo ne tik prisitaikyti prie skirtingų teisinių ir ekonominių aplinkų, bet ir sukurti tokią marketingo strategiją, kuri leistų užtikrinti paslaugų kokybę įvairiose rinkose. Kilibarda, M. (2020) pažymi, kad vienas esminių iššūkių yra standartizuotos paslaugos kokybės užtikrinimas – klientai vis dažniau reikalauja vienodo aptarnavimo lygio nepriklausomai nuo regiono, tačiau globalios grandinės struktūra tai komplikuoja. Šį iššūkį didina tai, kad tarptautinės logistikos procesai apima daug skirtingų partnerių – ekspeditorių, vežėjų, sandėlių operatorių ir muitinių institucijų, todėl kiekvienas papildomas tarpininkas didina procesų neapibrėžtumą ir galimų klaidų tikimybę. Be to, skirtingų šalių infrastruktūros lygis ir technologinė branda taip pat lemia, kad vienoda paslaugos kokybė ne visada yra įgyvendinama praktiškai. Vienose rinkose galimos modernios sekimo sistemos, automatizuoti procesai ir nuosekli komunikacija, o kitose – vis dar dominuoja rankiniai procesai ir ribotas informacijos prieinamumas. Tai logistikos paslaugų teikėjus verčia nuolat derinti skirtingų partnerių galimybes, ieškoti alternatyvių sprendimų ir koreguoti marketingo žinutes, kad klientams būtų perduotas patikimumo įvaizdis, net jei procesai užkulisiuose yra daug sudėtingesni. Tarptautinės rinkos dinamiškumas taip pat reiškia, kad klientų lūkesčiai nuolat auga: jie tikisi greitesnių pristatymų, didesnio skaidrumo ir daugiau individualizavimo. Tokie lūkesčiai didina spaudimą logistinės įmonės ne tik tobulinti savo paslaugas, bet ir gebėti aiškiai bei profesionaliai komunikuoti apie galimus apribojimus ir rizikas. Marketingo strategijos turi būti pakankamai lanksčios, kad galėtų būti pritaikytos prie skirtingų rinkų specifikos, tačiau kartu turi išlaikyti vienodą įmonės įvaizdį ir vertės pasiūlymą tarptautiniu mastu. Dėl šių priežasčių marketingas tarptautinėje transporto logistikoje tampa ne tik informacinio, bet ir strateginio valdymo įrankiu, padedančiu suvaldyti kompleksinius globalios rinkos iššūkius.

Lietuvos kontekste Kavaliauskienė, M. I. (2020) pažymi, kad komunikacijos tikslumas, reagavimo greitis ir paslaugų pritaikymas individualiems poreikiams yra kertiniai veiksniai, lemiantys pasitenkinimą logistinių paslaugų vartotojų tarpe. Tarptautiniuose santykiuose šios funkcijos tampa dar sudėtingesnės – skirtingos kultūros, kalbos, laiko juostos ir technologinis pajėgumas gali apsunkinti aiškų bendravimą ir laiku suteikiamą informaciją, o tai tiesiogiai veikia paslaugų kokybę. Dėl šių priežasčių logistikos įmonės turi ne tik efektyviai valdyti vidinius procesus, bet ir užtikrinti, kad komunikacija su partneriais ir klientais būtų nuosekli, tiksli ir visoms šalims suprantama. Tarptautinė rinka reikalauja gebėjimo lanksčiai prisitaikyti prie skirtingų bendravimo normų bei technologinių sprendimų, o tai reiškia, kad viena universali komunikacijos schema dažnai nėra pakankama. Įmonės turi gebėti derinti skirtingus informacijos perdavimo kanalus, užtikrinti vertimų tikslumą, pritaikyti komunikacijos stilių prie kultūrinių lūkesčių bei įvertinti, kad skirtingose šalyse partneriai gali dirbti skirtingu reagavimo tempu. Be to, informacijos neapibrėžtumas tarptautiniuose sandoriuose didina klaidų tikimybę — netiksliai ar pavėluota informacija gali lemti pristatymo sutrikimus, finansinius nuostolius ir kliento nepasitenkinimą. Todėl aiški ir sisteminga komunikacija tampa ne tik klientų aptarnavimo dalimi, bet ir esmine paslaugų kokybės užtikrinimo priemone. Įmonės, kurios geba profesionaliai valdyti

komunikaciją įvairiose rinkose, lengviau išlaiko pasitikėjimą, kuria patikimo partnerio įvaizdį ir užtikrina aukštesnę paslaugų kokybės lygį nei konkurentai.

Galiausiai, mažos ir vidutinės logistikos įmonės — nors turi lankstumo pranašumą — susiduria su specifiniais iššūkiais tarptautinėje rinkoje: riboti resursai, partnerių skaitmeninių sistemų suderinamumas ir gebėjimas greitai adaptuotis (Naruskaitė, D. (2023)). Šie veiksniai lemia tai, kad marketingo sprendimai tarptautinėje logistikos veikloje tampa ne tik papildomu įrankiu, bet esmine strategine funkcija, tiesiogiai įtakojančia paslaugų kokybę ir įmonės konkurencingumą. Mažos ir vidutinės įmonės dažnai negali investuoti į brangias technologijas ar plačias skaitmenines sistemas, todėl jų konkurencinis pranašumas remiasi efektyvia komunikacija, individualizuotu aptarnavimu ir stipriais santykiais su klientais. Be to, tokios įmonės neretai priklauso nuo didesnių tarptautinių partnerių, todėl jų veikla turi derintis prie kitų kompanijų naudojamų platformų, standartų ir veiklos metodų. Tai gali sukelti papildomų techninių ir organizacinių iššūkių, ypač kai partneriai skirtinguose regionuose naudoja tarpusavyje nesuderinamas sistemas. Dėl ribotų resursų MVĮ turi daug atsargiau planuoti savo plėtrą, investicijas ir marketingo veiklas, kruopščiai vertindamos, kurios priemonės suteiks didžiausią grąžą. Tokioje aplinkoje marketingas tampa pagrindiniu įrankiu, padedančiu mažoms ir vidutinėms įmonėms aiškiai formuoti savo vertės pasiūlymą, išskirti save iš konkurentų bei kurti pasitikėjimą tarptautinėje rinkoje. Efektyviai taikomi marketingo sprendimai leidžia kompensuoti technologinių ir finansinių resursų trūkumą, sustiprina įmonės matomumą globalioje erdvėje ir padidina klientų lojalumą. Todėl marketingo funkcija MVĮ segmente tampa neatsiejama nuo paslaugų kokybės valdymo ir ilgalaikio konkurencinio pranašumo kūrimo.

SKAITMENIZACIJOS NELYGUMAI IR PASLAUGŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMO IŠŠŪKIAI TARPTAUTINĖJE LOGISTIKOJE

Tarptautinėje logistikos veikloje skaitmenizacija yra vienas iš pagrindinių veiksnių, galinčių pagerinti paslaugų kokybę — tačiau kartu ji ir kuria reikšmingus iššūkius, ypač kai technologinis pajėgumas, duomenų valdymas bei partnerių integracija skirtingose rinkose labai skiriasi. Užsienio tyrimai parodo, kad logistikos įmonėms labai svarbu sugebėti šiuos skirtumus valdyti, kitaip kokybė gali kristi. Pavyzdžiui, Sghiori, R. (2024) analizuoja tiekimo grandinės skaitmenizavimo įtaką, atkreipdamas dėmesį į techninių sistemų suderinamumą, duomenų kokybės ir procesų adaptacijos iššūkius. Šie iššūkiai ypač ryškūs tada, kai logistikos įmonės dirba su įvairiais užsienio partneriais, kurių naudojamos technologijos ar IT infrastruktūra gali skirtis keliais lygiais — nuo pažangių realaus laiko sekimo platformų iki vis dar rankiniu būdu tvarkomų procesų. Tokie skaitmenizacijos skirtumai lemia informacijos srautų lėtumą, duomenų neatitikimus ir sudėtingesnę sprendimų priėmimą. Jei viena tiekimo grandinės dalis veikia moderniai ir automatiškai, o kita remiasi ribotomis technologinėmis galimybėmis, bendras paslaugos atlikimo procesas tampa labiau pažeidžiamas, mažiau skaidrus ir sunkiau prognozuojamas. Dėl to kyla papildomi kokybės valdymo iššūkiai: klientai gali negauti laiku atnaujintos krovinio informacijos, o įmonėms tampa sudėtinga užtikrinti vienodą paslaugos standartą visose šalyse. Skaitmenizacijos nelygumai taip pat didina riziką, susijusią su duomenų apsauga, IT sistemų saugumu ir informacijos perdavimo patikimumu. Tarptautinėje logistikos veikloje šie veiksniai ypač svarbūs, nes informacijos kiekis ir duomenų judėjimo greitis tiesiogiai lemia paslaugos efektyvumą ir kokybę. Todėl skaitmenizacijos iššūkiai tampa ne tik technologiniu, bet ir marketingo klausimu — įmonės turi gebėti klientui paaiškinti esamus apribojimus, pateikti alternatyvas ir užtikrinti, kad paslaugos vertė būtų išlaikyta nepaisant infrastruktūrinių skirtumų.

Kartais įmonės turi efektyvias skaitmenines priemones vienoje šalyje, tačiau tokios pačios sistemos veikia nepakankamai kitoje rinkoje dėl infrastruktūros, teisinės aplinkos ar partnerių technologinės brandos skirtumo. Kaip rodo Nagy, G. ir kt. (2023), digitalizacijos tempas logistikos sektoriuje yra nevienodas, todėl bendros technologinės platformos ne visada gali būti taikomos vienodai. Tai veikia klientų suvokimą: jei pristatymo eiga, komunikacija ar sekimo galimybės skiriasi tarp regionų, klientas gali jaustis nevertinamas arba gauti mažiau patikimą paslaugą. Toks informacijos ir technologinės kokybės nepastovumas ypač kritiškas klientų patirties aspektu —

šiuolaikiniai vartotojai tikisi nuoseklumo, prognozuojamumo ir vienodų sąveikos standartų nepriklausomai nuo geografinės vietos. Kai šie lūkesčiai nėra patenkinami, kyla ne tik nepasitenkinimas, bet ir pasitikėjimo įmone sumažėjimas. Dar vienas esminis iššūkis — duomenų apsauga ir skaitmeninių sistemų saugumas: logistikos įmonės, veikiančios tarptautiniu mastu, turi ne tik įdiegti modernias sistemas, bet ir užtikrinti, kad jos atitiktų skirtingų šalių teisės aktus bei standartus. Kai šie reikalavimai nevienodi, tai gali lemti papildomus kaštus, vėlavimus ir dalinai nepaslaugų lygio paslaugas. Skirtingos valstybės taiko nevienodus duomenų apsaugos reikalavimus, o tai reiškia, kad įmonėms tenka pritaikyti kelias saugumo strategijas ir valdyti rizikas, susijusias su skirtingų IT sistemų sąveika. Be to, mažesni partneriai gali neturėti reikalingų IT pajėgumų, todėl procesai tampa lėtesni. Tai lemia silpnesnę visos tiekimo grandinės sinchronizaciją, didina klaidų riziką ir apsunkina realaus laiko informacijos teikimą. Tokiais atvejais rinkoje atsiranda „technologinis atotrūkis“, kuris tiesiogiai atspindi paslaugos kokybę. Klientas, gaunantis tik dalinius duomenų atnaujinimus ar susiduriantis su informaciniais trikdžiais, paslaugą vertina prasčiau, net jei pati logistika techniškai atliekama tinkamai. Todėl įmonės privalo ne tik diegti modernius skaitmeninius sprendimus, bet ir užtikrinti, kad jų partneriai būtų pakankamai pasirengę technologiniam bendradarbiavimui. Tai tampa ypač svarbia marketingo dalimi — įmonės turi aiškiai komunikuoti klientui apie tai, kaip valdoma skaitmeninė informacija, kokie saugumo standartai taikomi ir kaip užtikrinamas paslaugų nuoseklumas skirtingose šalyse.

KOKYBINIO TYRIMO REZULTATAI: LOGISTIKOS SPECIALISTŲ PATIRTYS TARPTAUTINĖJE RINKOJE

Šiame skyriuje pristatomi kokybinio tyrimo rezultatai, gauti atlikus pusiau struktūruotus interviu su trimis logistikos specialistais, dirbančiais tarptautinės transporto logistikos srityje. Tyrimo tikslas – atskleisti specialistų patirtis, marketingo sprendimus ir veiklos iššūkius globalioje rinkoje, ypatingą dėmesį skiriant informacijos srauto valdymui, kultūriniais skirtumams, technologinėms kliūtims ir vertės komunikavimui klientams. Gauti duomenys buvo analizuojami atliekant teminę analizę, išskiriant subkategorijas pagal specialistų pasikartojančius pasakojimus. Tyrimo dalyviai identifikuojami kodais R1, R2 ir R3. Interviu atsakymai parodė, kad tarptautinėje logistikoje specialistai nuolat susiduria su teisiniais skirtumais tarp šalių, nepastoviais partnerių darbo standartais, išaugusiais klientų informacijos poreikiais bei itin didelėmis komunikacijos valdymo atsakomybėmis. Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad marketingo sprendimai tarptautinėje rinkoje glaudžiai susiję su paslaugų kokybės valdymu, technologinių sprendimų diegimu bei įmonės reputacijos kūrimu.

Tyrimo metu specialistai išsamiai apibūdino pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria dirbdami tarptautinėje logistikos rinkoje. Interviu duomenys parodė, kad dažniausiai problemos kyla dėl skirtingų šalių teisinių aplinkos, nevienodų darbo standartų ir augančių klientų lūkesčių. Šie iššūkiai daro tiesioginę įtaką tiek operacinių procesų sklandumui, tiek paslaugos kokybės suvokimui, todėl jų analizė yra būtina siekiant suprasti platesnį marketingo veiksmų kontekstą. (žr. 1 lentelę)

1 lentelė

Iššūkiai tarptautinėje logistikoje

Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kompleksiniai procesai	„Dažnai sudėtingiausia būna suvaldyti skirtingų šalių reikalavimus — dokumentai vienur vienoki, kitur kitokie. Kartais atrodo, kad pusę dienos praleidi aiškindamasis, ko kuriai šaliai trūksta.“ (R1)
Partneriai	„Partnerių darbo tempas labai skiriasi. Vieni reaguoja greitai, kiti į laiškus atsako tik kitą dieną. Tai išbalansuoja visą planavimą.“ (R2)
Lūkesčiai	„Klientai dabar nori visko realiu laiku — sekimo, paaiškinimų, nuolatinių atnaujinimų. Kartais tiesiog fiziškai sunku suspėti.“ (R3)

Lentelėje pateikti duomenys atskleidžia, kad pagrindiniai iššūkiai susiję su procesų kompleksiskumu, partnerių darbo kokybės skirtumais ir nuolat augančiais klientų lūkesčiais. Dalyviai pabrėžė, kad tarptautinė logistika reikalauja itin aukšto koordinavimo lygio, tačiau

realybėje šis procesas dažnai sutrinka dėl nevienodų taisyklių ir procedūrų skirtingose valstybėse. Klientų poreikių augimas taip pat verčia įmones nuolat investuoti į komunikaciją, informacines sistemas ir paslaugų modernizavimą. Tai leidžia teigti, kad tarpautinė logistika yra dinamiška ir nuolat besikeičianti aplinka, kurioje iššūkiai yra integrali kasdienės veiklos dalis.

Siekiant suprasti, kaip marketingo veiksmai prisideda prie logistikos paslaugų kokybės užtikrinimo, specialistams buvo pateiktas klausimas apie marketingo sprendimų vaidmenį. Interviu duomenys atskleidė, kad marketingas tarpautinėje rinkoje veikia ne tik kaip komunikacijos priemonė, bet ir kaip strateginis įrankis, padedantis formuoti vertės pasiūlymą, kurti pasitikėjimą ir stiprinti įmonės reputaciją. (žr. 2 lentelė)

2 lentelė

Marketingo sprendimų svarba paslaugų kokybei	
Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vertė	„Marketingas padeda klientui suprasti, kokią vertę mes kuriame. Jie dažnai neįsivaizduoja, kaip sudėtingai veikia logistika.“ (R1)
Skaitmena	„Klientų portalai ir sekimo sistemos labai palengvina bendravimą — klientas pats mato informaciją ir mažiau klausinėja.“ (R2)
Pasitikėjimas	„Kai komunikacija aiški ir nuosekli, klientas iškart jaučiasi saugiau. Tai didina pasitikėjimą ir lojalumą.“ (R3)

Analizuojant lentelės duomenis matyti, kad marketingas tarpautinėje logistikoje nėra antrinė funkcija — tai centrinis procesas, padedantis klientui suprasti teikiamos paslaugos vertę. Specialistų atsakymai rodo, kad vertės pasiūlymo aiškumas, skaitmeniniai komunikacijos kanalai ir skaidrumas tiesiogiai formuoja suvokiamą paslaugų kokybę. Puikus ryšys tarp marketingo, informacijos pateikimo ir pasitikėjimo formavimo leidžia įmonėms išsivirti konkurencingoje tarpautinėje aplinkoje ir užtikrinti geresnius paslaugų kokybės rodiklius.

Komunikacija yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių tiekimo grandinės sklandumą, paslaugų kokybės suvokimą ir kliento pasitikėjimą. Siekiant įvertinti bendravimo specifiką su skirtingų kultūrų klientais, respondentų buvo prašoma pasidalinti patirtimis apie kultūrinius, kalbinius ir lūkesčių skirtumus tarpautinėje erdvėje. (žr. 3 lentelė)

3 lentelė

Komunikacijos patirtys su tarpautiniais klientais	
Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kultūra	„Skiriasi bendravimo stilius: vieni nori labai konkrečiai ir oficialiai, kiti labiau atsipalaidavę. Reikia mokėti prisitaikyti.“ (R1)
Kalba	„Nors kalbame angliškai, kartais klientai netiksliai supranta terminus. Tada atsiranda klaidų, kurias tenka taisyti.“ (R2)
Lūkesčiai	„Skirtingi klientai nori skirtingo informacijos kiekio: vieni — kas minutę, kiti — tik svarbiausių naujienų. Svarbu iškart susitarti.“ (R3)

Lentelės duomenys parodo, kad komunikaciniai skirtumai daro didelę įtaką bendradarbiavimui su tarpautiniais klientais. Kultūriniai skirtumai lemia skirtingą bendravimo stilių, kalbos barjerai sukuria netikslumų, o nesutampantys lūkesčiai gali sukelti nesusipratimų. Tyrimas atskleidė, kad specialistai turi gebėti prisitaikyti prie individualių kiekvienos šalies bendravimo normų, o marketingo komunikacija tampa priemone šiuos skirtumus suvaldyti. Tai patvirtina, kad efektyvus bendravimas yra vienas iš stipriausių tarpautinės logistikos sėkmės veiksnių.

Skaitmenizacija ir technologinių sprendimų integravimas tampa neatsiejama tarpautinės logistikos dalimi, todėl tyrime buvo analizuojama, kaip techninės sistemos veikia darbo našumą ir paslaugų kokybės užtikrinimą. Respondentai atskleidė skaitmenizacijos teikiamus privalumus ir tuo pačiu įvardijo dažniausiai pasitaikančias problemas. (žr. 4 lentelė)

Skaitmenizacijos įtaka darbo efektyvumui	
Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sekimas	„Realaus laiko informacija labai sumažina klientų skambučių kiekį. Jie patys mato progresą.“ (R1)
Sistemos	„Problema atsiranda, kai partnerių sistemos nesuderinamos su mūsų. Tada tenka viską tikrinti ranka.“ (R2)
Našumas	„Automatizacija stipriai sumažino mūsų darbo krūvį — procesai tapo paprastesni ir greitesni.“ (R3)

Remiantis lentelėje pateiktais duomenimis, skaitmenizacija logistikos veiklai suteikia reikšmingą pridėtinę vertę, ypač realaus laiko duomenų pateikimo ir automatizuoto procesų valdymo srityse. Tačiau tyrimas atskleidė ir esminius iššūkius — partnerių technologinių sistemų nesuderinamumas, skirtingas skaitmeninės brandos lygis ir informacijos praradimo rizika. Tai rodo, kad nors technologijos didina efektyvumą, jos taip pat reikalauja nuolatinio tobulinimo ir koordinavimo tarptautiniu mastu. Tinkamai valdomi skaitmeniniai sprendimai stiprina paslaugų kokybę, gerina klientų patirtį ir padeda įmonėms išlaikyti konkurencinį pranašumą.

Analizuojant visų keturių lentelių duomenis matyti, kad tarptautinė logistikos veikla specialistams kelia kompleksinius, tarpusavyje glaudžiai susijusius iššūkius, kurie apima tiek procesų koordinavimą, tiek komunikacijos valdymą, tiek technologinį pasirengimą. Pirmiausia, respondentų patirtys parodė, jog tarptautinių procedūrų sudėtingumas ir partnerių darbo standartų skirtumai dažnai trikdo tiekimo grandinės nuoseklumą ir lemia neapibrėžtumą, sukeliantį papildomą spaudimą tiek įmonėms, tiek klientams. Didėjantys klientų lūkesčiai dar labiau sustiprina šį spaudimą, nes klientai tikisi nuolatinio matomumo, realaus laiko informacijos ir greito reagavimo į bet kokius pokyčius. Tyrimo duomenys taip pat atskleidė, kad marketingo sprendimai logistikos sektoriuje atlieka daug svarbesnį vaidmenį, nei dažnai manoma — jie ne tik padeda aiškiai suformuoti vertės pasiūlymą, bet ir tampa esmine priemone užtikrinti skaidrumą, informacijos prieinamumą ir pasitikėjimo kūrimą. Komunikacijos patirtys su tarptautiniais klientais rodo, kad kultūriniai, kalbiniai ir lūkesčių skirtumai gali tapti rimtomis kliūtimis bendradarbiavimui, todėl logistikos specialistai privalo gebėti prisitaikyti prie skirtingų bendravimo normų ir užtikrinti aiškų informacijos perdavimą. Galiausiai, skaitmenizacijos vaidmuo išryškėjo kaip dvipusis — iš vienos pusės, ji ženkliai pagerina darbo našumą, padeda teikti realaus laiko duomenis ir sumažina klaidų tikimybę, tačiau iš kitos pusės, partnerių technologinių sistemų nesuderinamumas sukuria papildomas kliūtis ir reikalauja specifinių kompetencijų. Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinė logistika yra nuolat kintanti, sudėtinga ir didelio spaudimo aplinka, kurioje sėkmė priklauso nuo gebėjimo derinti efektyvius procesus, kokybišką komunikaciją, aiškų marketingą ir pažangius technologinius sprendimus.

IŠVADOS

1. Išanalizavus paslaugų marketingo sampratą ir jo taikymo specifiką logistikoje, paaiškėjo, kad marketingas šiame sektoriuje yra neatsiejamas nuo paslaugų kokybės valdymo, aiškaus vertės pasiūlymo formavimo ir nuoseklios komunikacijos su klientais. Logistikos paslaugų ne materialumas lemia, kad marketingo priemonės tampa pagrindiniu būdu klientui perteikti paslaugos vertę, skaidrumą ir patikimumą, o skaitmenizacija ir informacijos teikimas realiu laiku tampa esminiais konkurencinio pranašumo elementais.

2. Aptarus pagrindinius tarptautinės transporto logistikos marketingo iššūkius nustatyta, kad paslaugų kokybę labiausiai veikia tarptautinių procesų kompleksiskumas, partnerių darbo standartų skirtumai ir augantys klientų informaciniai lūkesčiai. Šie veiksniai lemia būtinybę nuosekliai tobulinti marketingo komunikaciją, investuoti į skaitmeninius sprendimus ir kurti lankstų, kultūriškai jautrų bendravimo modelį, užtikrinantį vienodą paslaugų kokybės lygį skirtingose rinkose.

3. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad logistikos specialistai tarptautinėje rinkoje susiduria su daugialypiais iššūkiais, kuriuos lemia procesų sudėtingumas, technologinių sistemų

nesuderinamumas, kultūriniai skirtumai ir nuolat didėjantys klientų lūkesčiai. Specialistų patirtys parodė, jog efektyvus marketingas, skaidri komunikacija ir skaitmenizacijos priemonių taikymas tiesiogiai prisideda prie paslaugų kokybės gerinimo ir padeda valdyti globalios logistikos aplinkos neapibrėžtumą.

LITERATŪRA

1. Alamri, M. (2023). Customer relationship, communication quality and logistics satisfaction in B2B markets. *Logistics*, 7(1), 3. <https://www.mdpi.com/2305-6290/7/1/3>
2. Beckers, J., et al. (2023). Exploring Logistics-as-a-Service to integrate the consumer into logistics operations. *Transportation Research Part E*.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S073988592300094X>
3. Christopher, M. (2016). *Logistics & Supply Chain Management* (5-toji ed.). Pearson Education. Prieiga internetu: <https://books.google.com/books?id=vWNxjgEACAAJ>
4. Cichosz, M. (2020). Digital transformation at logistics service providers: barriers and enablers. *International Journal of Logistics Management*, 31(2), 209–230.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJLM-02-2020-0040/full/html>
5. Hadidi, L., Alshurideh, M., & Ghazal, R. (2022). Logistics service quality and its impact on customer satisfaction. *Sustainability*, 14(19), 12533. <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/19/12533>
6. Hosseini, S., & Jha, A. (2023). The role of logistics service quality in global supply chain competitiveness. *Future Transportation*, 3(1), 136–150. <https://www.mdpi.com/2673-7590/3/1/9>
7. Kavaliauskienė, M. I. (2020). Identification of sectoral logistics service quality gaps by customers: Lithuania case. *Transport*, 35(3), 123–134.
<https://journals.vilniustech.lt/index.php/Transport/article/view/13879>
8. Kilibarda, M. (2020). Research in logistics service quality. *Transport*, 35(1), 10–24.
<https://journals.vilniustech.lt/index.php/Transport/article/download/11388/9446>
9. Kotler, P & Kevin L. Keller (2016). *Marketing Management* (15-oji ed.). Pearson Education. Prieiga internetu: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3155681>
10. Nagy, G., Bányainé Tóth, Á., Illés, B., & Varga, A. K. (2023). The impact of increasing digitalization on the logistics sector and logistics service providers. *Multidisciplinary Sciences*, 13(4), 19-29. PDF prieiga:
https://www.researchgate.net/publication/376681909_THE_IMPACT_OF_INCREASING_DIGITALIZATION_ON_THE_LOGISTICS_SECTOR_AND_LOGISTICS_SERVICES_PROVIDERS
11. Narauskaitė, D. (2023). Improving logistics customer service in small and medium-sized enterprises. *Management (VDU)*. <https://ejournals.vdu.lt/index.php/jm2022/article/view/4029>
12. Sghiouri, R. (2024). The Impact of Logistics Digitalization on the Performance of Supply Chains. *IEOM Society Proceedings*. PDF prieiga: <https://ieomsociety.org/proceedings/oman2024/113.pdf>
13. Suresh, M., Pugazhendhi, S., & Kumar, M. (2023). Determinants of logistics service performance in modern supply chains. *PLOS ONE*, 18(5).
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0285421>
14. Wetzel, P. (2020). Toward a Multi-Sided Model of Service Quality for Logistics Service Providers. *Businesses*, 10(4), 79. <https://www.mdpi.com/2076-3387/10/4/79>

SERVICE MARKETING IN INTERNATIONAL TRANSPORT LOGISTICS: CHALLENGES AND SUCCESS FACTORS

MANTAS ŠEPIALIS, REGINA NAVICKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

Service marketing in international transport logistics is a dynamic field influenced by global market changes, increasing competition, and evolving customer expectations. Companies operating internationally must adapt to technological innovations, high service quality standards, and logistics digitalization. This study analyzes how marketing strategies help build competitive advantage, strengthen customer loyalty, and manage supply chains more efficiently. It also examines key challenges such as service intangibility, cultural differences, speed, reliability, and price fluctuations.

Keywords: *service marketing, international logistics, transport logistics, global market, competitive advantage, customer loyalty, supply chain management, service quality, digitalization, cultural differences.*

DARBUOTOJŲ IR DARBDAVIŲ LŪKESČIŲ, RENKANTIS DARBOVIETĘ, ANALIZĖ

JOMILĖ STRIUOGYTĖ

Kauno technologijos universitetas

Vadovė: **Prof. dr. AUŠRINĖ LAKŠTUTIENĖ**

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje nagrinėjama tinkamo darbovietės pasirinkimo svarba šiuolaikinėje, globalizacijos ir technologinės pažangos veikiamoje darbo rinkoje. Aptariami pagrindiniai darbdavių ir darbuotojų lūkesčiai bei veiksniai, lemiantys jų sprendimus renkantis darbo vietą. Analizuojama, kaip abiejų pusių poreikių suderinamumas prisideda prie efektyvaus bendradarbiavimo, lojalumo, profesinio tobulėjimo ir ilgalaikio pasitenkinimo darbu. Tyrimo tikslas – išanalizuoti darbdavių ir darbuotojų lūkesčius, išskirti svarbiausius tinkamo darbovietės pasirinkimo kriterijus ir pateikti išvalgas, padedančias užtikrinti abipusiai naudingą partnerystę darbo santykiuose.

Raktiniai žodžiai: darbdavių lūkesčiai, darbuotojų poreikiai, tinkamas darbovietės pasirinkimas.

IVADAS

Šiandienos sparčiai besikeičiančiame pasaulyje yra dalykų, kurie visada išlieka aktualūs. Vienas iš jų – tinkamas darbovietės pasirinkimas. Kiekvienam darbdaviui kaip ir darbuotojui, yra svarbu pasirinkti žmones, su kuriais bendradarbiaus didžiąją savo dienos dalį. Todėl besąlygiškai reikšminga, kad darbdavių poreikius atitiktų būsimi darbuotojai, o kandidatuojančių asmenų lūkesčiai sutaptų su būsimais darbdaviais. Stipri ir vieninga komanda bei darbo kolektyvas – bene svarbiausias komponentas, užtikrinantis puikią darbo atmosferą ir darbingumo lygį. Globalizacija, sparti technologinė pažanga ir nuolat besikeičiantys darbo modeliai keičia vertybes bei darbo pobūdį, kuriais yra paremtas darbdavio ir darbuotojo santykis. Darbuotojai ieško ne tik finansinio stabilumo, nors ir dirbantiems asmenims yra itin aktualus teisingas ir jų darbo kokybę bei atliekamų funkcijų kiekį atitinkantis atlyginimas (Alaveckas ir Čaplikienė; 2024), bet ir profesinio tobulėjimo, karjeros galimybių ar darbo–asmeninio gyvenimo balanso. Tuo tarpu patys darbdaviai siekia įdarbinti lojaliaus, kvalifikuotus ir galinčius prisidėti prie įmonės tikslų įgyvendinimo specialistus. Darbuotojo tinkamas lojalumo pareigos vykdymas yra reikšmingas ir gali turėti tiesioginės įtakos darbdavio veiklos ir darbo organizavimui, ilgalaikių tikslų įgyvendinimui, konkurencinio pranašumo kūrimui (Steponavičiūtė; 2023). Tad tinkamas darbovietės pasirinkimas tampa svarbia dalimi, užtikrinančia ilgalaikį pasitenkinimą ir bendradarbiavimą.

Šiame straipsnyje analizuojami pagrindiniai darbdavių ir darbuotojų lūkesčiai, renkantis tinkamą darbovietę, nagrinėjami veiksniai, lemiantys šiuos poreikius bei aptariamos galimybės siekiant padėti pasirinkti teisingai, kad tai teiktų abipusę naudą darbdaviams ir darbuotojams.

Straipsnyje taikyti metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, kiekybinis tyrimas, atlikto tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti darbuotojų ir darbdavių lūkesčius, renkantis darbovietę.

Tyrimo uždaviniai:

1. išanalizuoti sąsajas tarp darbuotojo poreikių ir darbdavio lūkesčių, teoriniu aspektu;
2. atlikus taikyto tyrimo analizę, nustatyti veiksnius, lemiančius abipusį pasirinkimą.

Tyrimo objektai: darbdaviai, darbingo amžiaus dirbantys arba darbo ieškantys asmenys.

DARBDAVIŲ LŪKESČIAI IR DARBUOTOJŲ POREIKIŲ ANALIZĖ TEORINIŲ ASPEKTU

Darbdavių lūkesčiai renkantis darbuotojus dažniausiai yra susiję su įmonės tikslų įgyvendinimu bei darbo pobūdžiu. Šiuolaikinėje darbo rinkoje svarbiu aspektu tampa ne tik darbuotojų kvalifikuotumas, bet ir įsitraukimas ar iniciatyva darbe. Jau nuo senų laikų įmonės darbdaviai skundžiasi dėl darbuotojų socialinių-emocinių įgūdžių. Tad kodėl gi kietųjų įgūdžių ar universitetinio diplomo neužtenka norint tapti paklausiu darbuotoju?

Aptariant darbdavių lūkesčius išaiškėja minkštųjų ir kietųjų įgūdžių skirtumai bei jų paklausa įmonėse. Minkštieji įgūdžiai atlieka svarbų vaidmenį formuojant individo asmenybę, papildydami jo kietuosius įgūdžius. Jie gali būti siejami su emociniu intelektu, socialiniais ar gyvenimiškais įgūdžiais (Schulz; 2008). Priešingai, kietieji įgūdžiai susiję su techniniais, apčiuopiamais ir kiekybiškai įvertinamais gebėjimais, susijusiais su įrangos naudojimu konkrečiam darbui. Kietieji įgūdžiai paprastai įgyjami per mokymąsi ir yra būtini norint būti kvalifikuotu darbuotoju (Lamri ir Lubart; 2023).

Vienas labiausiai diskutuotinų aspektų – dabartinės literatūros požiūris į aukštesnįjį išsilavinimą, kuris, manoma, sumažina minkštųjų įgūdžių svarbą (Crossman'as ir Clarke; 2010). Tačiau, šiuolaikinėje visuomenėje minkštieji įgūdžiai darosi vis reikšmingesni. Beveik tiek pat reikalingi kaip ir kietieji įgūdžiai, minkštųjų įgūdžių paklausa dabartinėje darbo rinkoje vis auga. Šią minkštųjų įgūdžių kilimo tendenciją tarp jaunųjų absolventų tyrė ir aprašė autorės Chiara Succi ir Magali Canovi (2020). Rašytojų teigimu, „šiais laikais vien tik kietųjų įgūdžių norint įsidarbinti nebeužtenka“. Lankstumas, gebėjimas prisitaikyti ir darbas komandoje yra šių dienų bene pagrindiniai faktoriai, į kuriuos atsižvelgia potencialūs darbdaviai. Atliktame moksliniame tyrime yra nustatyta, kad tarptautinio užimtumo barometro (angl. International Employment Barometer) apklausa patvirtino nepaneigiamą minkštųjų įgūdžių aktualumą darbdavių tarpe. Taigi, ko tikisi darbdaviai iš jaunųjų darbuotojų? Negi kietieji įgūdžiai tampa vis labiau neaktualūs kol minkštųjų įgūdžių paklausa sparčiai kyla?

Išsilavinimas visada išliks aktualių komponentu įsidarbinimo procese, tačiau dažnėja minkštųjų (socialiniai, emociniai) įgūdžių paieška potencialiuose kandidatuose. Tai vyksta, nes kyla vis spartesnis neatitikimas tarp formaliojo švietimo ir darbo rinkos evoliucijos tempo (Bone, Ehlinger ir Stephany; 2025). Vis daugiau įmonių neapsiriboja vien tik darbuotojais, turinčiais aukštąjį išsilavinimą. Kaip teigia moksliniai tyrimai, darbdaviai ieško kandidatų, galinčių atnešti jiems pelną. Žmonės, kurie yra motyvuoti, iniciatyvūs ir komunikabilūs bei kartu turintys aukštąjį išsilavinimą yra tai, ko ieško įmonės. Iniciatyvus darbas komandose, o taip pat ir tos srities išmanymas, pagal darbdavius, yra patraukliausia kombinacija darbo rinkoje. Mokslininkų teigimu, papildomų įgūdžių lavinimas ir aukštumų siekimas, mokymasis visą gyvenimą – pagrindinis kelias, norint siekti karjeros ar įgyti aukštesnių kompetencijų. Tai, be abejonės, irgi yra vieni svarbiausių aspektų būsimiems darbuotojams. Taigi, pagrindiniai darbdavių lūkesčiai potencialiems darbuotojams yra minkštųjų ir kietųjų įgūdžių balansas, noras mokytis visą gyvenimą, papildomų įgūdžių išmanymas.

Žvelgiant iš darbuotojų perspektyvos galima pastebėti tendenciją, jog vis daugiau darbuotojų nenori užsisėdėti viename darbe bei turi vis aukštesnius poreikius galimiems darbdaviams. Bet kodėl yra svarbu suprasti ir patenkinti darbuotojų poreikius?

Patenkinti darbuotojai yra labiau našesni ir iniciatyvesni nei tie, kurie nėra patenkinti savo darbo vietoje (Low, Bordia P. ir Bordia S.; 2016). Tai svarbu, nes patenkinti ir iniciatyvesni darbuotojai neša didesnę pelną įmonei nei tie, kurie nėra patenkinti tuo, ką daro. Darbuotojų našumas yra tiesiogiai proporcingas su jų poreikių patenkinimu. Taip pat, nemotyvuotų darbuotojų ir nepatenkintų poreikių pasekmė yra išėjimas iš darbo, o tai gali kelti grėsmę įmonei dėl potencialaus konkurento (Tenakwah; 2021). Pagal vėliausius mokslinius tyrimus, darbuotojai siekia finansinio stabilumo bei galimybės kilti karjeros laiptais. Būtent dėl šių priežasčių dauguma įmonių kasmet netenka vis daugiau darbuotojų. Nenorėdami kooperuotis su darbuotojais ir jų poreikiais, darbdaviai nenuginčijamai praranda darbuotojų lojalumą. Taigi, norint pasirinkti

tinkamą bei motyvuotą darbuotoją pirmiausia reikia išsiaiškinti jo poreikius ir būti atviriems šių poreikių tenkinimui.

Apibendrinant galima išvelgti sąsają tarp darbuotojų poreikių ir darbdavių lūkesčių. Darbdaviai siekia žmonių, turinčių tiek kietuosius, tiek ir stipriai išlavintus minkštuosius įgūdžius. Pagrindiniai norimų darbuotojų bruožai – iniciatyvumas, motyvacija, noras mokytis ir kilti karjeros laiptais. O darbuotojų poreikiai – darbo-asmeninio gyvenimo balansas, finansinis stabilumas ir materialios bei nematerialios motyvavimo priemonės.

DARBDAVIŲ IR DARBUOTOJŲ LŪKESČIŲ, IEŠKANT DARBOVIETĖS, TYRIMO METODOLOGIJA

Nagrinėjant šią temą buvo apklausti 40 Lietuvos įmonių ir 40 darbuotojų arba darbo ieškančių asmenų apie tai, kas jiems atrodo svarbiausia įdarbinimo bei įsidarbinimo procese. Moksliniai tyrimai skelbia, kad kuo toliau, tuo labiau minkštieji įgūdžiai taps paklausesni norint susirasti gerą darbuotoją (Kravcova; 2025). Tačiau, nepaisant to, kietieji įgūdžiai visuomet išliks paklausūs, nes norint turėti aukštesnes pareigas ar geresnes karjeros galimybes natūralu turėti ir aukštąjį išsilavinimą.

Tyrimo eiga

1 etapas. Norint atlikti tikslų ir išsamų tyrimą reikia surinkti duomenis tiek apie darbdavių, tiek apie darbuotojų požiūrius. Tiriamieji buvo darbingo amžiaus individai (nuo 18 metų iki 65 metų). Klausimai buvo atrinkti pagal ryškiausiai matomas problemas, pastebėtas nagrinėjant šią temą teoriniais aspektais.

2 etapas. Kas metus vykstančiose KTU WANTED „Karjeros dienos“ buvo atlikta apklausa, kurioje 40 įmonių pateikė atsakymus į 5 (penkis) užduotus klausimus:

- 1) Kokie įgūdžiai yra paklausesni Jūsų įmonėje?
- 2) Koks minkštasis įgūdis yra svarbiausias Jūsų įmonėje?
- 3) Koks kietasis įgūdis yra svarbiausias Jūsų įmonėje?
- 4) Ar Jūsų įmonė siūlo karjeros galimybes?
- 5) Ar Jūsų įmonė skatina darbuotojus mokytis ir įgyti naujų kompetencijų dirbant?

3 etapas. Anketos sukūrimas apie darbuotojų lūkesčius ir jos paskelbimas socialinėje erdvėje. Sulaukus 40 respondentų atsakymų, apklausa buvo sustabdyta. Darbuotojai taip pat atsakė į 5 (penkis) pateiktus klausimus:

- 1) Į kokį faktorių kreiptumėte/kreipiate didžiausią dėmesį įsidarbinimo procese?
- 2) Kaip manote, koks minkštasis įgūdis iš šių yra svarbiausias darbuotojui?
- 3) Kaip manote, koks kietasis įgūdis iš šių yra svarbiausias darbuotojui?
- 4) Ar Jus domintų darbas su karjeros galimybėmis?
- 5) Ar esate motyvuotas mokytis ir įgyti naujų kompetencijų kol dirbate?

4 etapas. Rezultatų vizualizacija ir palyginimas, apžvalga.

DARBDAVIŲ LŪKESČIŲ, IEŠKANT DARBUOTOJŲ, ANALIZĖS REZULTATAI

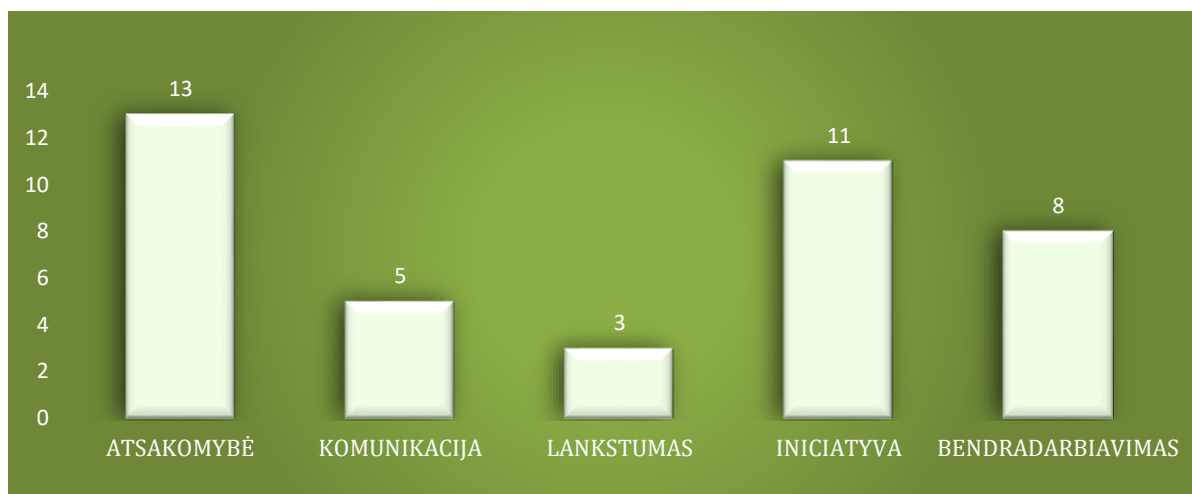
Apklaustieji darbdaviai atsakė į 5 užduotus klausimus, kuriuose buvo prašomi pasirinkti tik po vieną jiems atrodantį tinkamą atsakymą.

Paklausti apie įgūdžių aktualumą (Kokie įgūdžiai yra paklausesni Jūsų įmonėje?)(žr. 1 pav.), dauguma balsavo, jog jų įmonėse kietieji įgūdžiai yra aktualesni. Tačiau, kaip ir aptarė mokslininkai – minkštųjų įgūdžių paklausa nuolat kyla (Hosseinioun, Neffke, Youn, ir Zhang; 2025). Ir šiuo atveju abiejų įgūdžių svarba yra beveik tolygi.

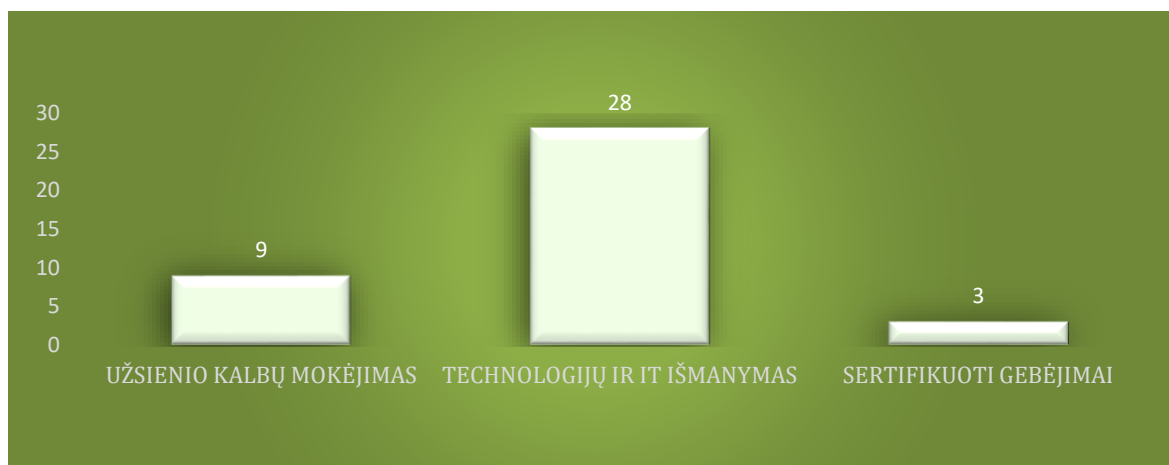
1 pav. Kokie įgūdžiai yra paklausesnis Jūsų įmonėje?

Apklausti apie minkštųjų įgūdžių aktualumą (Koks minkštasis įgūdis yra svarbiausias Jūsų įmonėje?) (žr. 2 pav.) įmonių nuomonė daug kur išsiskyrė. Didžiausia dalis atiteko „atsakomybei“ ir „iniciatyvai“, kuriuos taip pat patvirtina ir išnagrinėta literatūra. Taip pat auga ir „bendradarbiavimas“, nes apklaustų įmonių ir aptartų mokslinių tyrimų rezultatai rodo komandinio darbo svarbą.

2 pav. Koks minkštasis įgūdis yra svarbiausias Jūsų įmonėje?

Kietieji įgūdžiai dabartiniais laikais labai kito dėl sparčios technologinės pažangos, tad ir darbdavių atsakymai sutapo su visuomenėje vykstančiais procesais ir tikslais – viską skaitmenizuoti. Klausimas: Koks kietasis įgūdis yra svarbiausias Jūsų įmonėje? (žr. 3 pav.)

3 pav. Koks kietasis įgūdis yra svarbiausias Jūsų įmonėje?

Darbdavių nuomonės beveik vieningai sutapo nagrinėjant karjeros galimybes (Ar Jūsų įmonė siūlo karjeros galimybes?) (žr. 4 pav.). Tai patvirtina ir nagrinėti moksliniai straipsniai, kuriuose teigiama, kad darbdaviams daug ką apie darbuotojus pasako jų siekis kilti karjeros laiptais.

4 pav. Ar Jūsų įmonė siūlo karjeros galimybes?

Norą mokytis kol darbuotojas dirba (Ar Jūsų įmonė skatina darbuotojus mokytis ir įgyti naujų kompetencijų dirbant?) (žr. 5 pav.) darbdaviai taip pat palaiko. Darbdaviams būsimus darbuotojus apibūdina jų noras ir motyvacija tobulėti, įgyti naujų kompetencijų. Todėl daug įmonių ne tik siūlo, bet ir skatina darbuotojus imtis šių iniciatyvų.

5 pav. Ar Jūsų įmonė skatina darbuotojus mokytis ir įgyti naujų kompetencijų dirbant?

DARBUOTOJŲ LŪKESČIŲ, IEŠKANT DARBOVIETĖS, ANALIZĖS REZULTATAI

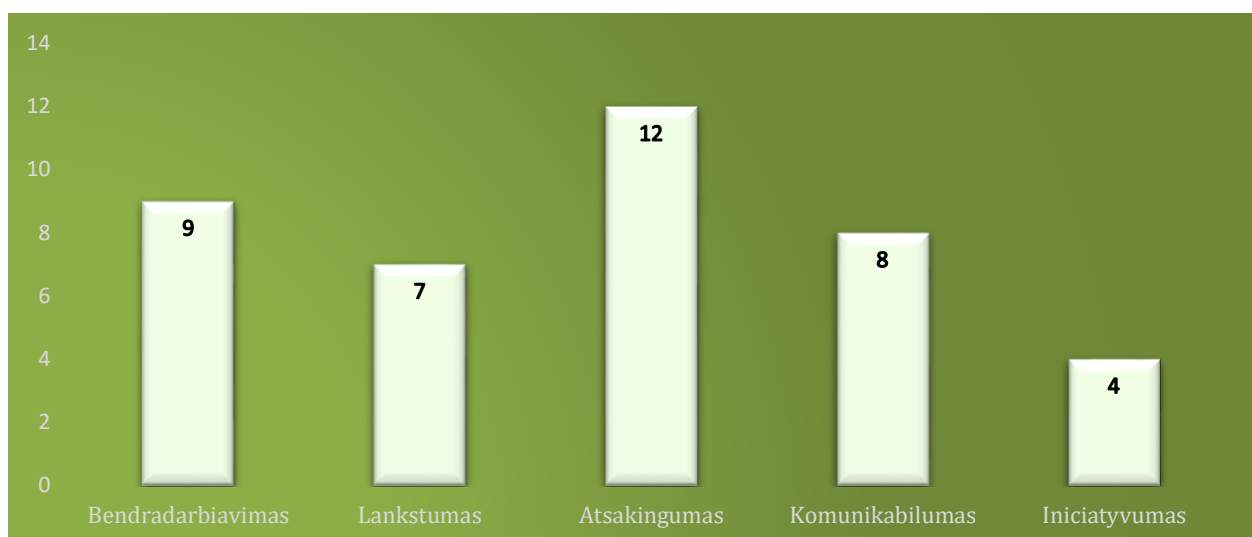
Norint atlikti išsamų ir tolygų tyrimą, taip pat buvo apklausti ir 40 darbuotojų ar darbo ieškančių individų.

Paklausti apie faktorius, į kuriuos kreipia dėmesį potencialūs darbuotojai (Į kokį faktorių kreiptumėte/kreipiate didžiausią dėmesį įsidarbinimo procese?) (žr. 6 pav.), daugiausiai respondentų atsakė, jog darbo aplinka yra svarbiausia dalis. Be abejo, atlyginimas taip pat buvo vienas svarbiausių komponentų siekiant finansinio stabilumo.

6 pav. Į kokį faktorių kreiptumėte/kreipiate didžiausią dėmesį įsidarbinimo procese?

Apklausti apie minkštųjų įgūdžių svarbą (Kaip manote, koks minkštasis įgūdis iš šių yra svarbiausias darbuotojui?) (žr. 7 pav.), darbdavių ir darbuotojų nuomonės sutapo, jog atsakingumas – svarbiausias minkštasis įgūdis ieškant darbo. Taip pat, auga bendradarbiavimo ir komunikabilumo paklausa.

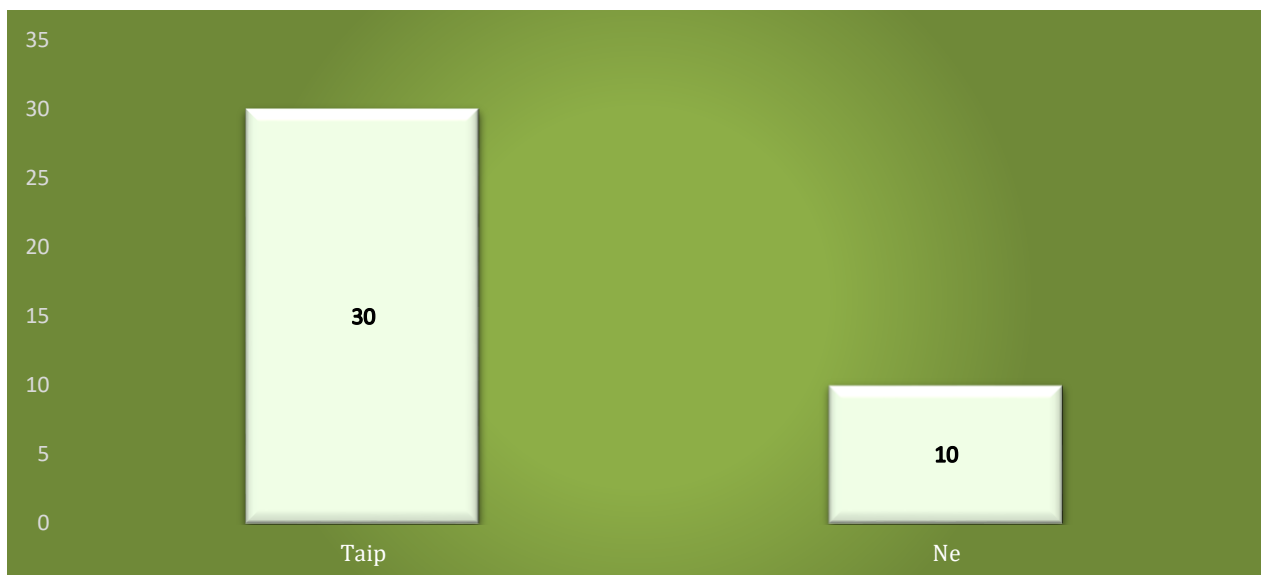
7 pav. Kaip manote, koks minkštasis įgūdis iš šių yra svarbiausias darbuotojui?

Darbuotojai taip pat išvelgė ir technologijų augimo spartos ir globalizacijos tendencijas. Tad vieningai balsavo už IT išmanymą ir užsienio kalbų mokėjimą. Klausimas: Kaip manote, koks kietasis įgūdis iš šių yra svarbiausias darbuotojui? (žr. 8 pav.)

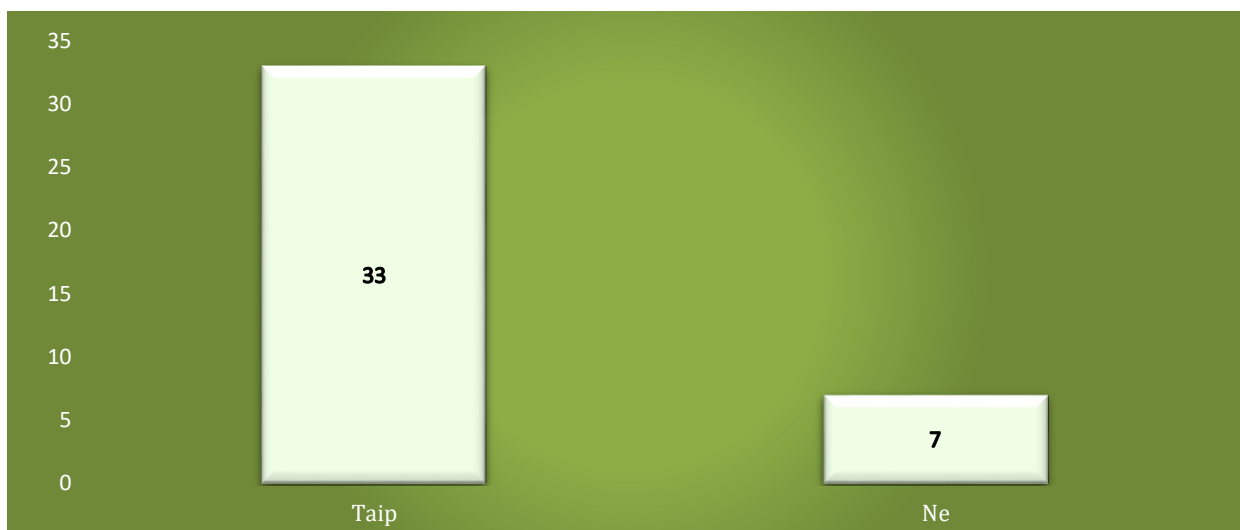
8 pav. Kaip manote, koks kietasis įgūdis iš šių yra svarbiausias darbuotojui?

Potencialūs darbuotojai apklausti apie galimas karjeros galimybes (Ar Jus domintų darbas su karjeros galimybėmis?) (žr. 9 pav.) nebuvo tokie motyvuoti, kaip tikėjos darbdaviai. Nemaža dalis respondentų (apie 30%) atsakė nenorintys darbo, siūlančio karjeros galimybes.

9 pav. Ar Jus domintų darbas su karjeros galimybėmis?

Darbuotojų požiūriu naujų kompetencijų įgijimas (Ar esate motyvuotas mokytis ir įgyti naujų kompetencijų kol dirbate?) (žr. 10 pav.) nėra toks motyvuotas kaip norėtų darbdaviai. Tačiau didelė dalis balsavo norintys mokytis ir įgyti naujų kompetencijų dirbant.

10 pav. Ar esate motyvuotas mokytis ir įgyti naujų kompetencijų kol dirbate?

Apibendrinant galima išvelgti sąsają tarp darbuotojų ir darbdavių lūkesčių. Darbdavių atžvilgiu kietųjų ir minkštųjų įgūdžių svarba tampa vis tolygesnė. Tiek darbuotojų, tiek darbdavių požiūris sutampa, kad atsakingumas – paklausiausias minkštasis įgūdis. Stebint technologinę pažangą ir globalizaciją, abi pusės tvirtina naujų įgūdžių įgijimo svarbą bei pranašumą. Iš tyrimo analizės galime tvirtinti, kad karjeros galimybės yra siūlomos didžiojoje dalyje visų įmonių, o naujų kompetencijų įgijimas yra ne tik pageidautinas, bet ir skatinamas. Darbuotojų motyvacija mokytis ir lavinti save taip pat yra akivaizdžiai aukšta ir siekiama.

IŠVADOS

1. Atlikta teorinė analizė atskleidė, kad darbuotojų poreikiai ir darbdavių lūkesčiai yra glaudžiai susiję. Darbdaviai tikisi motyvuoto ir atsakingo asmens, kuris yra pasiryžęs dirbti ir mokytis. Darbuotojai nori finansinio stabilumo, darbo-asmeninio gyvenimo balanso ir motyvuojančios darbo aplinkos.

2. Siekiant patenkinti abipusius poreikius: darbdaviai turėtų aktyviai klausytis darbuotojų poreikių ir būti atviri jų įgyvendinimui, o darbuotojai – neapsiriboti aukštuoju išsilavinimu, bet taip pat plėtoti socialinius ir gyvenimiškus įgūdžius bei būti pasirengę įgyti naujų kompetencijų.

LITERATŪRA:

1. Alaveckas, h. A., & Čaplikienė, D. (2024). Darbuotojų motyvacijos ir lojalumo stiprinimo veiksniai sandėliavimo logistikoje. *Challenges & Social Responsibility in Business / Issukiai ir Socialinė Atsakomybė Versle*, 6(1), 9–17.
https://virtualibiblioteka.ktu.edu/permalink/370LABT_KTU/cge2cm/asn_179112906
2. Archer W. and Davison J. (2008) „Graduate employability: what do employers think and want?“, CIHE, <https://hdl.voced.edu.au/10707/97377>.
3. Bone, M., González Ehlinger, E., & Stephany, F. (2025). Skills or degree? The rise of skill-based hiring for AI and green jobs. *Technological Forecasting & Social Change*, 214, Article 124042.
<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2025.124042>
4. Hosseinioun, M., Neffke, F., Youn, H., & Zhang, L. (2025, August 26). *Soft Skills Matter Now More Than Ever, According to New Research*. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2025/08/soft-skills-matter-now-more-than-ever-according-to-new-research>
5. Lamri, J., & Lubart, T. (2023). Reconciling Hard Skills and Soft Skills in a Common Framework: the Generic Skills Component Approach. *Journal of Intelligence*, 11(6), 107.
<https://doi.org/10.3390/jintelligence11060107>
6. Low, C. H., Bordia, P., & Bordia, S. (2016). What do employees want and why? An exploration of employees' preferred psychological contract elements across career stages. *Human Relations* (New York), 69(7), 1457–1481. <https://doi.org/10.1177/0018726715616468>

7. Schulz, B. (2008). The Importance of Soft Skills: Education beyond academic knowledge. *NAWA Journal of Language and Communication*. <https://ir.nust.na/server/api/core/bitstreams/53056486-f186-4d65-96b4-70fe0b9f8e91/content>
8. Succi, C., & Canovi, M. (2020). Soft skills to enhance graduate employability: comparing students and employers' perceptions. *Studies in Higher Education (Dorchester-on-Thames)*, 45(9), 1834–1847. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1585420>
9. Tenakwah, E. S. (2021). What do employees want? Halting record-setting turnovers globally. *Strategic HR Review*, 20(6), 206–210. <https://doi.org/10.1108/SHR-08-2021-0040>
10. Žaneta Kravcova. (2025). *Vadovų strateginio mąstymo, kūrybiškumo ir gebėjimų įtaka verslo procesų valdymo sprendimams*. Epublications.vu.lt. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:238879026/>

ANALYSIS OF EMPLOYEE AND EMPLOYER EXPECTATIONS WHEN CHOOSING A WORKPLACE

JOMILĖ STRIUOGYTĖ

Kaunas University of Technology

Supervisor: **Prof. dr. AUŠRINĖ LAKŠTUTIENĖ**

ANNOTATION

The article examines the importance of choosing the right workplace in today's labor market, shaped by globalization and rapid technological progress. It discusses the main expectations of employers and employees, as well as the factors influencing their decisions when selecting a workplace. The analysis focuses on how aligning the needs of both sides contributes to effective collaboration, loyalty, professional growth, and long-term job satisfaction. The purpose of the study is to analyze the expectations of employers and employees, identify the key criteria for choosing a suitable workplace, and provide insights that promote mutually beneficial partnerships in employment relationships.

Key words: employers' expectations, employees' needs, choosing the right workplace.

TVARIOS LOGISTIKOS PLĖTROS GALIMYBĖS NERINGOS SAVIVALDYBĖJE

LIGITA SUDMANTAITĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ
Kolpingo kolegija

ANOTACIJA

Šiame straipsnyje analizuojami tvarūs logistikos sprendimai savivaldybės lygmeniu, remiantis Neringos savivaldybės atveju. Tyrimo aktualumą lėmė didėjantis transporto sektoriaus poveikis aplinkai ir poreikis derinti logistikos veiklą su aplinkosaugos reikalavimais aplinkos požiūriu jautrioje teritorijoje. Straipsnio tikslas – išanalizuoti Neringos savivaldybėje įgyvendinamus tvarius logistikos sprendimus ir įvertinti jų poveikį aplinkos apsaugos tikslams ir vietovės gyventojų gerovei. Tyrime taikyta kokybinė tyrimo metodika, pagrįsta mokslinės literatūros, strateginių dokumentų ir viešai prieinamos informacijos analize, taip pat atvejo analizė. Tyrimo rezultatai parodė, kad Neringos savivaldybėje įgyvendinti sprendimai yra ekologiškų transporto priemonių skatinimas, krovinių eismo reguliavimas, prekių pristatymas per surinkimo punktus, vietinių tiekimo grandinių stiprinimas ir tvarios infrastruktūros kūrimas. Šie sprendimai sudaro tarpusavyje susijusį priemonių tinklą, kuris prisideda prie transporto poveikio aplinkai mažinimo ir gyvenimo kokybės gerinimo. Straipsnyje taip pat atskleidžiamas tvarių logistikos sprendimų kūrimo potencialas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos politiką, ir pabrėžiama Neringos savivaldybės patirties, kaip gerosios praktikos pavyzdžio kitoms savivaldybėms, svarba.

Raktiniai žodžiai: tvari logistika; savivaldybė; darnus judumas; miesto logistika; Neringos savivaldybė; aplinkosauga.

IVADAS

Pastaruoju metu tvarumo principų integravimas į logistikos, o tuo pačiu ir į transporto logistikos sektorių tapo vienu svarbiausių tvaraus vystymosi politikos prioritetų tiek Europos Sąjungoje, tiek nacionaliniu bei savivaldybių lygmenimis. Logistikos veikla dažnai tampa reikšmingu šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo, triukšmo ir oro taršos šaltinis. Įvertinus tai tvarių logistikos sprendimų įgyvendinimas yra būtinas siekiant subalansuoti ekonominį efektyvumą, aplinkos apsaugą ir socialinę gerovę (McKinnon ir kt., 2015; Grant ir kt., 2017). Tvari logistikos veikla yra ypač svarbi jautrioje ir saugomose teritorijose, kuriose transporto intensyvumas turi būti derinamas su griežtais aplinkosaugos reikalavimais. Neringos savivaldybė, esanti Kuršių nerijoje yra UNESCO saugomoje teritorijoje. Teritorija pasižymi unikalia geografine padėtimi ir ribota transporto infrastruktūra. Ši savivaldybė nuolat susiduria su specifinėmis logistikos veiklos problemomis, susijusiomis su prekių pristatymu, transporto srautų reguliavimu, sezonišku turizmo intensyvumu ir poreikiu apsaugoti unikalią gamtinę aplinką. Būtent dėl šių priežasčių Neringoje įgyvendinami tvarūs logistikos sprendimai turi būti ypač atsakingi, novatoriški ir orientuoti į ilgalaikę perspektyvą. Šios teritorijos svarbą sustiprina Europos žaliojo kurso tikslai, skatinantys savivaldybes mažinti transporto taršą, plėtoti žaliąjį mobilumą ir stiprinti vietos tiekimo grandines (Europos Komisija, 2019).

Šiame straipsnyje pateikiamo tyrimo rezultatų naujumą lemia tai, kad Lietuvoje tvari logistika dažniausiai analizuojama nacionaliniu ar įmonių lygmeniu, tačiau savivaldybių, ypač konkrečių regionų, praktika vis dar analizuojama fragmentiškai. Kaip rodo praktika, Neringos savivaldybės atvejis išsiskiria ribota prieiga prie krovinių vežimo, žaliųjų transporto priemonių skatinimu, prekių paskirstymo per surinkimo punktus sprendimais. Šių priemonių analizė leidžia atskleisti tvarios logistikos valdymo ypatybes savivaldybės lygmeniu ir įvertinti jų poveikį aplinkos apsaugai, transporto efektyvumui ir vietos bendruomenės gerovei. Atsižvelgus į tai tyrimo problema formuluojama klausimu: *kaip įdiegti tvarūs logistikos sprendimai Neringos savivaldybėje prisideda prie transporto poveikio aplinkai mažinimo ir efektyvesnio logistikos procesų valdymo ir kaip kartu išlaikyti regiono gyventojų gyvenimo kokybę?*

Tyrimo tikslas: išanalizuoti Neringos savivaldybėje įdiegtus tvarius logistikos sprendimus ir įvertinti jų poveikį aplinkos apsaugai ir transporto efektyvumui.

Tyrimo objektas: tvarūs logistikos procesai ir jų valdymo priemonės Neringos savivaldybėje.

Tyrimo tikslui įgyvendinti keliama šie tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti tvarios logistikos koncepciją ir jos svarbą savivaldybių veikloje.
2. Išanalizuoti įdiegtus logistikos procesų tvarumo sprendimus Neringos savivaldybėje.
3. Įvertinti, kaip šie sprendimai prisideda prie aplinkos apsaugos tikslų įgyvendinimo ir regiono gyventojų gerovės didinimo.

Tyrimo metodika. Tyrimas pagrįstas mokslinės literatūros analize, siekiant atskleisti teorinius tvarios logistikos aspektus, dokumentų ir viešai prieinamos informacijos analize, siekiant įvertinti Neringos savivaldybės įgyvendintas praktines priemones. Taip pat taikyta lyginamoji analizė, siekiant palyginti Neringos savivaldybės patirtį su kitų savivaldybių įgyvendintais sprendimais.

TEORINIAI TVARIOS LOGISTIKOS ASPEKTAI SAVIVALDYBIŲ LYGMENYJE

Tvarios logistikos koncepcija ir raida. Mokslinėje literatūroje šaltiniuose tvari logistika apibrėžiama, kaip logistikos ir transporto veiklos planavimas, organizavimas ir valdymas, siekiant sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, užtikrinti socialinę atsakomybę ir ilgai išlaikyti ekonominį efektyvumą (McKinnon ir kt., 2015; Grant ir kt., 2017). Moksliniuose šaltiniuose aiškinama, kad tradicinė logistika orientuojasi į sąnaudų ir laiko optimizavimą, o tuo tarpu tvari logistika apima platesnį požiūrį, integruojant darnaus vystymosi aplinkosaugos, socialinius ir ekonominius principus. Tyrėjai pabrėžia, kad tvari logistika apima tris pagrindinius aspektus: aplinkosaugos (išmetamųjų teršalų mažinimas, energijos vartojimo efektyvumas, taršos kontrolė), socialinius (gyventojų gyvenimo kokybė, saugumas, triukšmo mažinimas) ir ekonominius (logistikos efektyvumas, vietos verslo stiprinimas, sąnaudų optimizavimas) (Piecyk ir McKinnon, 2010; Rodrigue ir kt., 2020). Šių aspektų derinys tampa ypač svarbus vietovėse, kurios pasižymi itin ribota infrastruktūra arba saugomos gamtos teritorijomis.

Savivaldybių vaidmuo įgyvendinant tvarią logistiką. Pažymėtina tai, kad savivaldybės yra vienos svarbiausių subjektų, atsakingų už tvarios logistikos įgyvendinimą vietos lygmeniu, nes jos reguliuoja transporto srautus, projektuoja infrastruktūrą ir formuoja vietos mobilumo politiką (Banister, 2008). Vietos valdžios sprendimai daro tiesioginę įtaką transporto intensyvumui, oro kokybei bei gyventojų gyvenimo kokybei, todėl savivaldybės laikomos pagrindinėmis tvarios miesto ir regioninės logistikos iniciatorėmis.

Europos Sąjungos dokumentuose pabrėžiama, kad savivaldybės turėtų aktyviai įgyvendinti tvaraus mobilumo planus, skatinti mažai taršų išskiriantį transportą, reguliuoti krovinių eismą ir plėtoti vietos tiekimo grandines (Europos Komisija, 2013, 2019). Šiuo požiūriu yra svarbus savivaldybių gebėjimas įgyvendinti kompleksinius sprendimus, apimančius tiek infrastruktūrą, tiek reguliavimo ir švietimo priemones.

Ekologiškų transporto priemonių ir mobilumo sprendimų svarba. Ekologiškų transporto priemonių diegimas laikomas viena veiksmingiausių priemonių mažinti neigiamą transporto sektoriaus poveikį aplinkai. Elektrinės transporto priemonės, dviračiai ir mažai taršus viešasis transportas prisideda prie CO₂ išmetimo, kietųjų dalelių ir triukšmo mažinimo (Ewing ir Cervero, 2010; Ekundi-Valentim, Santos ir kt., 2010). Tyrimai rodo, kad savivaldybės, aktyviai skatinančios alternatyvų mobilumą, pasiekia reikšmingų aplinkosauginių ir socialinių rezultatų. Svarbu tai, kad ekologiško transporto skatinimas dažnai derinamas su ribojančiomis priemonėmis, tokiomis kaip įvažiavimo mokesčiai, parkavimo apribojimai ar eismo nukreipimas. Tokie sprendimai prisideda ne tik prie taršos mažinimo, bet ir prie gyventojų bei lankytojų elgesio formavimo (Banister, 2008).

Krovinių transportas yra atsakingas už didelę miesto ir regioninės taršos dalį, o jo valdymas laikomas svarbia tvarios logistikos kryptimi (Allen ir kt., 2012). Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad krovinių vežimo reguliavimas, taikant svorio apribojimus, laiko langus ar diferencijuotus mokesčius, leidžia sumažinti eismo intensyvumą ir infrastruktūros apkrovą. Vienas iš pažangiausių sprendimų yra prekių pristatymas per surinkimo punktus (konsolidavimas). Šis modelis leidžia sumažinti transporto priemonių skaičių, optimizuoti maršrutus ir naudoti mažai taršias transporto priemones paskutiniame pristatymo etape (Browne ir kt., 2005). Toks sprendimas ypač tinka aplinkai jautrioms vietovėms.

Vietos tiekimo grandinių plėtra yra svarbus tvarios logistikos elementas, padedantis sumažinti transporto atstumus, stiprinti vietos ekonomiką ir didinti atsparumą krizinėms situacijoms (Christopher, 2016). Tyrimai rodo, kad trumpesnės tiekimo grandinės mažina išmetamųjų teršalų kiekį ir stiprina socialinį kapitalą vietos bendruomenėse. Pagrįstai galima teigti, kad švietimas ir bendruomenės įsitraukimas yra vienodai svarbūs. Piliečių informuotumas ir aktyvus dalyvavimas tvarumo iniciatyvose lemia ilgalaikį šių sprendimų veiksmingumą (Geels, 2011). Todėl savivaldybių vykdomos informacinės kampanijos ir švietimo programos laikomos esmine tvarios logistikos politikos dalimi.

Apibendrinant galima teigti, kad tvari logistika yra sudėtinga sąvoka, apimanti aplinkosauginių, socialinių ir ekonominių tikslų integravimą planuojant ir valdant logistikos ir transporto veiklą. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad savivaldybės atlieka itin svarbų vaidmenį įgyvendinant tvarios logistikos sprendimus vietos lygmeniu, įgyvendindamos tiek infrastruktūros priemones, tiek reguliavimo ir švietimo priemones. Ekologiškų transporto priemonių skatinimas, krovinių vežimo reguliavimas, prekių konsolidavimas per surinkimo punktus ir vietinių tiekimo grandinių plėtra laikomos veiksmingomis priemonėmis, siekiant sumažinti neigiamą transporto poveikį aplinkai ir pagerinti gyventojų gyvenimo kokybę. Taip pat pabrėžiama, kad bendruomenės dalyvavimas ir nuoseklus švietimas yra būtinos sąlygos, siekiant užtikrinti ilgalaikį tvarios logistikos sprendimų veiksmingumą, ypač jautrioje aplinkosaugos vietovėse.

TYRIMO METODIKOS PAGRINDIMAS

Šiame straipsnyje taikyta kokybinio tyrimo metodika, pagrįsta antrinių duomenų analize ir sisteminiu požiūriu į tvarios logistikos sprendimų vertinimą savivaldybės lygmeniu. Tyrime daugiausia dėmesio skiriama teoriniam tvarios logistikos koncepcijos pagrindimui ir praktinių sprendimų įgyvendinimo analizei, naudojant Neringos savivaldybės atvejį. Remiantis mokslinės literatūros ir strateginių dokumentų analize, tyrime atskleidžiama tvarios logistikos koncepcija, jos plėtos kryptys ir pagrindiniai įgyvendinimo savivaldybės veikloje principai. Tyrimui atlikti buvo naudotasi tarptautiniais moksliniais šaltiniais, Europos Sąjungos politikos dokumentais ir nacionaliniais teisės aktais bei strateginiais dokumentais, susiję su tvariu mobilumu, transporto reguliavimu ir aplinkos apsauga.

Empirinėje straipsnio dalyje taikyta atvejo analizė, kuri sudarė prielaidas nuosekliai įvertinti Neringos savivaldybėje įgyvendinamus tvarios logistikos sprendimus. Atvejo tyrimas buvo pasirinktas dėl unikalios savivaldybės geografinės padėties, ribotos transporto infrastruktūros ir griežtų aplinkosaugos reikalavimų. Duomenys buvo surinkti iš viešai prieinamų savivaldybės dokumentų, oficialių internetinių šaltinių, strateginių planų ir aplinkos apsaugos programų.

Siekiant įvertinti tvarių logistikos sprendimų kryptingumą ir poveikį, buvo taikyta kokybinė turinio analizė, kuri leido nustatyti pagrindines priemones (ekologiško transporto skatinimas, krovinių eismo reguliavimas, prekių konsolidavimas, vietinių tiekimo grandinių stiprinimas, infrastruktūros sprendimai) ir jų sąsajas su aplinkosauginiais, socialiniais ir ekonominiais tikslais. Taip pat buvo taikyta lyginamoji analizė, kuri leido įvertinti Neringos savivaldybės įgyvendinamus sprendimus platesniame savivaldybių tvarios logistikos kontekste.

1 pav. Tyrimo metodikos loginė schema
(Sudaryta darbo autorių, 2025)

Tyrimo etikos principai. Tyrimas atliktas laikantis akademinės etikos ir mokslinio sąžiningumo principų. Tyrime buvo naudojami tik viešai prieinami ir patikimi informacijos šaltiniai, o visi autoriai ir cituojami dokumentai buvo tinkamai cituojami laikantis APA citavimo reikalavimų. Duomenų interpretavimas grindžiamas objektyvumu, vengiant subjektyvių vertinimų ir nepagrįstų apibendrinimų. Tyrimas nepažeidžia asmens duomenų apsaugos reikalavimų, nes nebuvo naudojami jokie pirminiai ar identifikuojami individualūs duomenys.

TYRIMO REZULTATŲ PRISTATYMAS

Šiame skyriuje pristatomi ir analizuojami Neringos savivaldybėje įdiegti tvarūs logistikos sprendimai, kurie buvo identifikuoti remiantis dokumentų analize ir atvejo tyrimu. Tyrimo rezultatai susisteminti pagal teorinėje dalyje išryškintas pagrindines tvaraus logistikos priemonių kryptis: žaliojo transporto skatinimas, krovininių vežimo reguliavimas, prekių pristatymo integravimas, vietos tiekimo grandinių stiprinimas, tvarios infrastruktūros plėtra ir bendruomenės dalyvavimas.

Neringos savivaldybė yra unikalus Lietuvos administracinis teritorinis vienetas, įsikūręs Kuršių nerijoje – UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančioje saugomoje teritorijoje. Savivaldybė apima Nidos, Juodkrantės, Preilos ir Pervalkos gyvenvietes bei pasižymi išskirtiniu gamtiniu ir kultūriniu kraštovaizdžiu, jautriu antropogeniniam poveikiui. Dėl ribotos teritorijos, siauro pusiasalio struktūros ir intensyvaus sezoniško turizmo, Neringos savivaldybė susiduria su specifiniais transporto ir logistikos iššūkiais. Prekių tiekimas, krovininio transporto judėjimas ir gyventojų bei lankytojų mobilumas turi būti derinami su griežtais aplinkosaugos reikalavimais ir kraštovaizdžio apsaugos principais. Šios aplinkybės lemia, kad Neringa tampa ypač tinkamu atveju analizuoti tvarios logistikos sprendimų taikymą savivaldybės lygmeniu.

2 pav. Neringos savivaldybė
(Sudaryta remiantis: Neringos savivaldybės administracija. Apie Neringą. <https://www.neringa.lt/>)

Vadovaujantis oficialiais šaltiniais galima teigti, kad Neringos savivaldybė, dėl savo unikalios geografinės padėties Kuršių nerijoje ir gamtinės aplinkos, logistikos sektoriuje susiduria su išskirtiniais iššūkiais ir galimybėmis.

Ekologiškų transporto priemonių ir tvaraus mobilumo sprendimų diegimas. Tyrimo rezultatai rodo, kad Neringos savivaldybėje ekologiškų transporto priemonių ir tvaraus mobilumo skatinimas yra vienas iš tvarios logistikos prioritetų. Savivaldybė nuolat plėtoja dviračių infrastruktūrą, sudarydama sąlygas tiek vietos gyventojams, tiek turistams judėti be motorinių transporto priemonių. Ilgalakis dviračių takų tinklas, jungiantis pagrindines Kuršių nerijos gyvenvietes, leidžia sumažinti privačių automobilių naudojimą, ypač turistinio sezono metu. Be to, nustatyta, kad savivaldybėje įgyvendintos finansinės ir administracinės priemonės, tokios kaip įvažiavimo mokesčiai ir parkavimo apribojimai centrinėse zonose, prisideda prie eismo srautų mažinimo. Elektromobilių įkrovimo stotelių plėtra ir lengvatinės kainos ekologiškoms transporto priemonėms sudaro sąlygas mažai taršaus transporto plėtrai. Šie sprendimai rodo kryptingą perėjimą nuo privačių automobilių naudojimo prie ekologiškesnių mobilumo formų.

Tyrimas atskleidė, kad *krovininio transporto eismo reguliavimas* Neringos savivaldybėje yra orientuotas į infrastruktūros ir gamtinės aplinkos apsaugą. Taikomi krovininių transporto priemonių svorio apribojimai ir diferencijuoti įvažiavimo mokesčiai riboja sunkiojo transporto patekimą į savivaldybės teritoriją, ypač intensyvaus turizmo laikotarpiu. Šie sprendimai leidžia sumažinti kelių apkrovą, triukšmo lygį ir oro taršą, taip pat prisideda prie geresnės gyvenimo kokybės vietos gyventojams. Tyrimo rezultatai rodo, kad krovininio transporto srautų valdymas Neringoje nėra orientuotas į visišką apribojimą, bet į tikslingą ir racionalų eismo reguliavimą, leidžiantį užtikrinti būtinas tiekimo funkcijas kartu saugant aplinką.

Atliekant tyrimą nustatyta, kad vienas iš svarbiausių sprendimų Neringos savivaldybėje yra *prekių pristatymo konsolidavimas per surinkimo punktus*. Tyrimo rezultatai rodo, kad toks modelis leidžia sumažinti krovininių transporto priemonių skaičių savivaldybės teritorijoje, nes prekės pristatomos ne kiekvienam gavėjui atskirai, o centralizuotai. Surinkimo taškų sistema sudaro sąlygas paskutinės mylios pristatymams naudoti mažesnes ir ekologiškesnes transporto priemones, tokias kaip elektromobiliai ar dviračiai. Tyrimo rezultatai rodo, kad šis sprendimas ypač tinka ekologiškai jautrioms vietovėms, kur būtina riboti transporto intensyvumą.

Tyrimo metu nustatyta, kad *vietinių tiekimo grandinių plėtra* Neringos savivaldybėje reikšmingai prisideda prie tvarios logistikos tikslų įgyvendinimo. Savivaldybėje skatinami vietos gamintojai, ūkininkai ir amatininkai, organizuojamos vietinių produktų rinkos ir sudaromos lengvatinės sąlygos mažoms šioje teritorijoje veikiančioms įmonėms. Trumpesnės tiekimo grandinės leidžia sumažinti transportavimo atstumus, sumažinti išmetamųjų teršalų kiekį ir stiprinti vietos ekonomiką. Tyrimo rezultatai patvirtina, kad vietinių tiekimo grandinių skatinimas Neringoje veikia ne tik kaip ekonominė, bet ir kaip aplinkosauginė bei socialinė priemonė.

1 lentelė

Neringos savivaldybėje taikomi tvarios logistikos sprendimai ir ES politikos kryptys
(Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių, remiantis ES politikos dokumentais ir tyrimo rezultatais, 2025)

ES politikos dokumentas / kryptis	ES lygmens nuostatos	Neringos savivaldybėje taikomi sprendimai	Galimos plėtros kryptys
Europos Komisija – Europos žaliasis kursas (2019)	Transporto sektoriaus dekarbonizacija, CO ₂ emisijų mažinimas	Ekologiškų transporto priemonių skatinimas, įvažiavimo mokesčiai, dviračių infrastruktūra	Platesnis elektrinių krovininių transporto priemonių taikymas, „nulinių emisijų zonų“ diegimas
ES tvaraus judumo politika (SUMP)	Individualaus transporto mažinimas, darnus judumas	Parkavimo ribojimai, viešojo ir nemotorinio transporto skatinimas	Išmanūs sezoniški eismo valdymo sprendimai, dinaminiai eismo ribojimai
ES miestų logistikos gairės	Krovininio transporto optimizavimas miestuose	Krovininio eismo ribojimai, svorio apribojimai	Mikro-konsolidavimo centrų įrengimas, pristatymo laiko langai

ES „paskutinės mylios“ logistikos rekomendacijos	Centralizuotas prekių paskirstymas, mažos taršos pristatymas	Prekių pristatymas per surinkimo punktus	Elektrinių furgonų ir krovinių dviračių integravimas paskutinėje mylioje
Žiedinės ekonomikos veiksmų planas	Vietinių išteklių naudojimas, trumpesnės tiekimo grandinės	Vietinių gamintojų ir tiekėjų skatinimas	Skaitmeninės platformos vietos gamintojams, platesnis vietos produktų ženklavimas
ES socialinio tvarumo gairės	Gyventojų įtraukimas ir švietimas	Informacinės kampanijos, bendruomenės švietimas	Sistemos tvarios logistikos edukacinės programos gyventojams ir verslui

Atliekant tyrimą nustatyta, kad Neringos savivaldybė skiria ypatingą dėmesį *tvarios infrastruktūros plėtrai*. Šis dėmesys pasireiškia tuo, kad plečiami dviračių takai, modernizuojami visuomeniniai pastatai, diegiamos energijos vartojimo efektyvumo priemonės ir atsinaujinančiosios energijos sprendimai. Atliekų rūšiavimo ir kompostavimo infrastruktūra skatina žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimą. Svarbų vaidmenį atlieka ir bendruomenės švietimas. Gyventojams ir turistams organizuojamos informacinės kampanijos ir edukaciniai renginiai. Tyrimo rezultatai rodo, kad bendruomenės dalyvavimas skatina sprendimų priėmimą tvarios logistikos ir ilgalaikio pelningumo srityse. 1 lentelėje pateikiamos Neringos savivaldybės taikomų tvarių logistikos sprendimų atitikmuo ES politikos kryptims.

Kaip matyti 1 lentelėje Neringos savivaldybėje taikomi tvarios logistikos sprendimai iš esmės atitinka pagrindines Europos Sąjungos transporto ir aplinkosaugos politikos kryptis. Ekologiško transporto skatinimas, krovinių eismo reguliavimas, prekių konsolidavimas per surinkimo punktus ir vietinių tiekimo grandinių stiprinimas atliepia ES dokumentuose akcentuojamus transporto dekarbonizacijos, darnaus judumo ir žiedinės ekonomikos principus.

Vistik, tyrimo rezultatai leidžia identifikuoti ir nepakankamai išnaudotą plėtros potencialą. Neringos savivaldybėje galėtų būti nuosekliau diegiami mikro-konsolidavimo centrai, elektrinės „paskutinės mylios“ pristatymo sprendimai bei išmanesni sezoniško transporto srautų valdymo instrumentai. Tai sudarytų prielaidas dar labiau sumažinti transporto poveikį aplinkai, išlaikyti aukštą gyvenimo kokybę vietos gyventojams ir stiprinti Neringos, kaip tvaraus turizmo ir logistikos pavyzdžio, pozicijas nacionaliniu ir Europos mastu.

IŠVADOS

1. Išanalizavus tvarios logistikos sampratą ir jos reikšmę savivaldybių veikloje, nustatyta, kad tvari logistika apima aplinkosauginių, socialinių ir ekonominių tikslų integravimą į logistikos ir transporto procesų planavimą bei valdymą. Mokslinė literatūra patvirtina, jog savivaldybės atlieka esminį vaidmenį įgyvendinant tvarios logistikos sprendimus vietos lygmeniu, nes jos formuoja transporto politiką, reguliuoja eismo srautus ir užtikrina infrastruktūros plėtrą, ypač aplinkai jautriose teritorijose.

2. Išnagrinėjus Neringos savivaldybėje taikomus tvarios logistikos sprendimus, nustatyta, kad savivaldybė taiko kompleksinį ir nuoseklų požiūrį į logistikos procesų tvarumą. Ekologiškų transporto priemonių skatinimas, krovinių transporto eismo reguliavimas, prekių pristatymas per surinkimo (konsolidavimo) punktus, vietinių tiekimo grandinių stiprinimas ir tvarios infrastruktūros plėtra sudaro tarpusavyje susijusių priemonių visumą, leidžiančią valdyti transporto srautus ir mažinti neigiamą poveikį aplinkai.

3. Įvertinus taikomų tvarios logistikos sprendimų poveikį aplinkosauginiams tikslams ir vietos gyventojų gerovei, galima teigti, kad Neringos savivaldybėje įgyvendinamos priemonės prisideda prie oro taršos ir triukšmo mažinimo, saugomos gamtinės aplinkos išsaugojimo bei gyvenimo kokybės gerinimo. Vietinių tiekimo grandinių plėtra ir bendruomenės įtraukimas taip pat stiprina vietos ekonomiką ir socialinį kapitalą, sudarydami prielaidas ilgalaikiam tvarios logistikos sprendimų veiksmingumui.

LITERATŪRA

1. Allen, J., Browne, M., Woodburn, A., & Leonardi, J. (2012). The role of urban consolidation centres in sustainable freight transport. *Transport reviews*, 32(4), 473-490.
2. Banister, D. (2008). The sustainable mobility paradigm. *Transport policy*, 15(2), 73-80.
3. Browne, M., Sweet, M., Woodburn, A. G., & Allen, J. (2005). Urban freight consolidation centres.
4. Christopher, M. (2016). Logistics and supply chain management: logistics & supply chain management. Pearson UK.
5. Ekundi-Valentim, E., Santos, K. T. D., Camargo, E. A., Denadai-Souza, A., Teixeira, S. A., Zanoni, C. I., ... & Costa, S. K. (2010). Differing effects of exogenous and endogenous hydrogen sulphide in carrageenan-induced knee joint synovitis in the rat. *British journal of pharmacology*, 159(7), 1463-1474.
6. EU, E. (2019). The European Green Deal. *European Commission-European commission*.
7. Ewing, R., & Cervero, R. (2010). Travel and the built environment: A meta-analysis. *Journal of the American planning association*, 76(3), 265-294.
8. Geels, F. W. (2011). The multi-level perspective on sustainability transitions: Responses to seven criticisms. *Environmental innovation and societal transitions*, 1(1), 24-40.
9. Grant, D. B., Wong, C. Y., & Trautrim, A. (2017). Sustainable logistics and supply chain management: principles and practices for sustainable operations and management. Kogan Page Publishers.
10. McKinnon, A., Browne, M., Whiteing, A., & Piecyk, M. (Eds.). (2015). *Green logistics: Improving the environmental sustainability of logistics*. Kogan Page Publishers.
11. Neringos savivaldybės administracija. Apie Neringą. <https://www.neringa.lt/>

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF SUSTAINABLE LOGISTICS IN NERINGA MUNICIPALITY

LIGITA SUDMANTAITĖ, dr. DAIVA BERŽINSKIENĖ-JUOZAINIENĖ
Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

This article analyses sustainable logistics solutions at the municipal level, using the case of Neringa Municipality. The relevance of the study is determined by the increasing environmental impact of the transport sector and the need to align logistics activities with environmental protection requirements in environmentally sensitive areas. The aim of the article is to analyse the sustainable logistics solutions implemented in Neringa Municipality and to assess their impact on environmental protection objectives and the well-being of local residents. The study applies a qualitative research methodology based on the analysis of scientific literature, strategic documents, and publicly available information, as well as a case study approach. The results of the study indicate that the sustainable logistics solutions implemented in Neringa Municipality include the promotion of environmentally friendly transport modes, regulation of freight traffic, goods delivery through consolidation points, strengthening of local supply chains, and the development of sustainable infrastructure. These solutions form an interrelated network of measures that contribute to reducing the environmental impact of transport and improving the quality of life. The article also highlights the potential for further development of sustainable logistics solutions in line with European Union policies and emphasises the importance of Neringa Municipality's experience as a good practice example for other municipalities.

Keywords: sustainable logistics; municipality; sustainable mobility; urban logistics; Neringa Municipality; environmental protection.

TVARUMO PRIEMONIŲ TAIKYMO IR VEIKSMINGUMO ANALIZĖ LIETUVOS KURORTUOSE

VILTĖ TVARIJONAVIČIŪTĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Socialinių Mokslų Kolegija

ANOTACIJA

Tvarumo principų taikymas turizmo sektoriuje yra ypač aktualus didėjant turistų srautams ir augant aplinkosauginiams, socialiniams bei ekonominiams iššūkiams kurortinėse teritorijose. Straipsnyje „Tvarumo priemonių taikymo ir veiksmingumo analizė Lietuvos kurortuose“ analizuojama, kaip tvarumo principai diegiami ir taikomi Lietuvos kurortuose – Druskininkuose, Birštone, Palangoje ir Neringoje.

Straipsnio tikslas – įvertinti tvarumo priemonių taikymą ir jų veiksmingumą Lietuvos kurortuose. Tyrimo objektas – aplinkosauginės, socialinės ir ekonominės tvarumo priemonės, taikomos analizuojamuose kurortuose. Tyrimo uždaviniai: išanalizuoti tvarumo koncepcijos teorinius aspektus, įvertinti tvarumo priemonių taikymą skirtinguose Lietuvos kurortuose bei palyginti jų taikomus tvarumo modelius.

Tyrime taikyti mokslinės literatūros analizės, dokumentų analizės ir lyginamosios analizės metodai. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos kurortai taiko skirtingus tvarumo modelius: Druskininkai ir Birštonas pasižymi mišriu tvarumo tipu, apimančiu aplinkosauginius, socialinius ir ekonominius aspektus, Palanga daugiausia orientuojasi į infrastruktūrinį tvarumą, o Neringa – į ekologinį tvarumą. Daroma išvada, kad nors tvarumo priemonių taikymas Lietuvos kurortuose yra nevienodas, kryptingas ir subalansuotas tvarumo modelių taikymas gali prisidėti prie ilgalaikės kurortų plėtros ir aplinkos išsaugojimo.

***Raktiniai žodžiai:** tvarumas, kurortai, aplinkosauga, žaliasis turizmas, tvarios inovacijos, Lietuvos kurortai.*

IVADAS

Pastaraisiais metais vis daugiau dėmesio skiriama tvariam turizmui, siekiant išlaikyti gamtos išteklius, mažinti taršą ir skatinti vietos bendruomenių įsitraukimą. Turizmo sektorius visame pasaulyje susiduria su iššūkiu – suderinti ekonominę naudą su aplinkosaugos ir socialinės atsakomybės principais. Lietuvos kurortai – Druskininkai, Birštonas, Palanga ir Neringa – tampa išskirtinėmis teritorijomis, kuriose šie principai gali būti taikomi praktiškai. Tvarumo priemonės Lietuvos kurortuose apima įvairias sritis: energijos vartojimo efektyvumo didinimą, atliekų tvarkymo gerinimą, ekologiško transporto skatinimą, žaliųjų erdvių plėtrą bei vietos bendruomenių įtraukimą į sprendimų priėmimą.

Problema: neištirta su kokiais iššūkiais susiduria Lietuvos kurortai, derindami turizmo plėtrą su aplinkosaugos, socialiniais ir ekonominiais tvarumo reikalavimais.

Straipsnio objektas – tvarumo priemonių taikymas ir jų veiksmingumas Lietuvos kurortuose.

Straipsnio tikslas – ištirti, kokios tvarumo priemonės taikomos Lietuvos kurortuose ir įvertinti jų veiksmingumą aplinkosaugos, socialiniu bei ekonominiu požiūriu.

Straipsnio uždaviniai:

1. Atskleisti kurortų ir kurortinių teritorijų sampratą bei jų reikšmę tvaraus turizmo kontekste.
2. Ištirti, kokios tvarumo priemonės taikomos Lietuvos kurortuose ir kurortinėse teritorijose.
3. Įvertinti tvarumo priemonių veiksmingumą pagal aplinkosaugos, socialinius ir ekonominius kriterijus.

Darbo metodai: siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, taikomi šie metodai:

- mokslinės literatūros analizė – siekiant atskleisti tvarumo principų teorinį pagrindą turizmo sektoriuje;

- duomenų lyginimo ir apibendrinimo metodai – leidžiantys identifikuoti tendencijas ir vertinti tvarumo priemonių veiksmingumą Lietuvos kurortuose.

1. TVARUMO SAMPRATA IR KLASIFIKACIJA

Šiame skyriuje nagrinėjama tvarumo samprata turizmo kontekste, aptariami pagrindiniai tvarumo principai bei jų taikymo kryptys Lietuvos kurortuose. Analizuojami kriterijai, lemiantys tvarumo priemonių veiksmingumą, ir jų sąsajos su kurortų plėtra bei darnumo siekiu, ***tokie kaip gamtinių išteklių naudojimo intensyvumas, infrastruktūros pritaikymas aplinkosauginiams reikalavimams, vietos bendruomenių įtrauktis ir ekonominės naudos pasiskirstymas.***

Tvarumas – tai vystymosi koncepcija, grindžiama siekiu užtikrinti dabartinių ir ateities kartų poreikių patenkinimą, nekenkiant aplinkai ir išsaugant gamtos bei socialinius išteklius (Jungtinių Tautų Pasaulio aplinkos ir plėtros komisija, 1987). Turizmo srityje tvarumas apibrėžiamas kaip procesas, kai turizmo veikla plėtojama taip, kad būtų sumažintas neigiamas poveikis aplinkai, skatinama vietos ekonominė gerovė ir išlaikomas kultūrinis autentiškumas (UNWTO, 2015), ***pavyzdžiui, taikant aplinką tausojančius sprendimus apgyvendinimo, transporto ir viešųjų erdvių plėtros srityse.***

Tvarus turizmas grindžiamas trimis pagrindiniais aspektais:

- aplinkosauginiu tvarumu, apimančiu gamtinių išteklių tausojimą, taršos mažinimą, atliekų tvarkymą ir atsinaujinančios energijos naudojimą, ***tokiais kaip energiją taupančios apšvietimo sistemos, dviračių takų plėtra, atliekų rūšiavimo aikštelės ir saugomų teritorijų apsauga;***
- socialiniu tvarumu, akcentuojančiu vietos bendruomenių įtraukimą, švietimą, darbo vietų kūrimą ir lygybės principų taikymą, ***įgyvendinamą per bendruomeninius renginius, vietos gyventojų įdarbinimą turizmo sektoriuje ir edukacines programas;***
- ekonominiu tvarumu, susijusiu su ilgalaikiu turizmo veiklos stabilumu, investicijų pritraukimu ir paslaugų kokybės augimu, ***skatinant vietos verslų plėtrą, sezoniško mažinimą ir turizmo paslaugų įvairovę.***

Lietuvos Respublikos turizmo įstatyme (2022) pabrėžiama, kad tvaraus turizmo plėtra yra viena iš strateginių valstybės prioritetų, todėl kurortai privalo taikyti priemones, užtikrinančias aplinkosauginių, socialinių ir ekonominių interesų pusiausvyrą, ***integruojant tvarumo tikslus į savivaldybių strateginius planus.***

Lietuvos kurortai šią sampratą įgyvendina įvairiomis formomis. Druskininkai orientuojasi į energijos taupymą ir ekologiško transporto plėtrą, ***įgyvendindami elektromobilių įkrovimo stotelių tinklą ir viešojo transporto atnaujinimą.*** Birštonas – į sveikatinimo paslaugų kokybę ir vietos gamtos išteklių apsaugą, ***plėtodamas mineralinio vandens ir purvo išteklių tausojantį naudojimą,*** Palanga – į infrastruktūros modernizavimą ir atliekų tvarkymo tobulinimą, ***diegiant modernias atliekų surinkimo sistemas ir atnaujinant viešąsias erdves,*** o Neringa išsiskiria griežtu gamtosauginių apribojimų laikymusi bei lankytojų srautų reguliavimu, ***taikant transporto ribojimus ir saugomų teritorijų apsaugos režimus.***

Užsienio autoriai (Butler, 1999; Bramwell & Lane, 2011) išskiria kelis tvaraus turizmo tipus:

- ekologinį turizmą, grindžiamą gamtos apsauga ir lankytojų švietimu, ***pvz., pažintiniais takais ir edukacinėmis programomis;***
- socialiai atsakingą turizmą, akcentuojantį bendruomenių įtraukimą ir kultūrinio paveldo išsaugojimą, ***per vietos tradicijų ir kultūros renginių puoselėjimą;***
- ekonomiškai tvarų turizmą, siekiantį ilgalaikio stabilumo ir vietos verslo plėtros, ***skatinant smulkųjų verslų ir vietinių paslaugų naudojimą.***

Apibendrinant galima teigti, kad tvarumas kurortuose – tai kompleksinė veiklos kryptis, apimanti ekologinius sprendimus, socialinę atsakomybę ir ekonominį efektyvumą, grindžiamą darnaus vystymosi principais vietos bei nacionaliniu lygmenimis.

2. LIETUVOS KURORTŲ TVARUMO TIPAI IR PRIEMONĖS

Lietuvos kurortai klasifikuojami ne tik pagal teikiamų paslaugų pobūdį, bet ir pagal taikomų tvarumo priemonių kryptis bei intensyvumą. Remiantis savivaldybių strateginiais dokumentais (2020–2024 m.), jie gali būti skirstomi į:

- aplinkosauginius (ekologinius) – daugiausia dėmesio skiriančius gamtos išteklių apsaugai (pvz., Neringa, Birštonas), **kur pagrindinės priemonės apima saugomų teritorijų apsaugą, transporto ribojimą, atliekų rūšiavimą ir energijos vartojimo mažinimą;**

- socialiai orientuotus – akcentuojančius bendruomenės įtraukimą ir vietos tradicijų išsaugojimą (pvz., Palanga, Druskininkai), **įgyvendinant bendruomenines iniciatyvas, kultūrinius renginius ir vietos gyventojų įdarbinimą turizmo sektoriuje;**

- mišrius (kompleksiškai taikančius tvarumo principus) – derinančius aplinkosauginius, socialinius ir ekonominius aspektus (pvz., Druskininkai, Birštonas), **kur tvarumo priemonės integruojamos į bendras kurortų plėtros strategijas.**

Pagal Lietuvos savivaldybių tvarumo ir aplinkosaugos plėtros strategijų (2020–2024 m.) duomenis, kurortai taip pat gali būti priskiriami pagal tvarumo priemonių pobūdį:

- infrastruktūrinio tvarumo kurortai – daugiausia investuojantys į infrastruktūrą, energijos vartojimo efektyvumą ir žaliąsias zonas (Druskininkai, Palanga), **tokias kaip pėsčiųjų ir dviračių takai, viešųjų erdvių modernizavimas ir energiją taupančios technologijos;**

- socialinio tvarumo kurortai – orientuoti į bendruomenės įtraukimą, švietimą ir socialinių iniciatyvų plėtrą (Birštonas, Druskininkai), **įgyvendinant edukacines programas, sveikatinimo paslaugų prieinamumą ir vietos kultūros puoselėjimą;**

- mišrūs tvarumo kurortai – derinantys visas tvarumo dimensijas: aplinkosaugą, socialinę atsakomybę ir ekonominę efektyvumą (Druskininkai, Neringa), **taikant kompleksinius sprendimus, apimančius tiek infrastruktūros, tiek aplinkosaugos ir socialines priemones.**

1 lentelė

Lietuvos kurortų tvarumo klasifikacija (sudaryta remiantis savivaldybių strateginiais dokumentais, 2020–2024)

Tvarumo tipas	Pagrindinės charakteristikos	Kurortai
Aplinkosauginiai (ekologiniai) kurortai	Daugiausia dėmesio skiriama gamtos išteklių apsaugai, taršos mažinimui, atliekų rūšiavimui, žaliųjų zonų plėtrai bei ekologiško transporto plėtrai.	Neringa, Birštonas, Druskininkai
Socialinio tvarumo kurortai	Pabrėžiamas vietos bendruomenių įtraukimas, švietimas apie tvarumą, sveikatinimo paslaugų plėtra ir vietos tradicijų išsaugojimas.	Palanga, Druskininkai, Birštonas
Infrastruktūrinio tvarumo kurortai	Investuojama į viešosios ir turizmo infrastruktūros modernizavimą, energijos vartojimo efektyvumą, pėsčiųjų ir dviračių takų plėtrą.	Druskininkai, Palanga, Birštonas
Mišrūs (kompleksinio tvarumo) kurortai	Derinamos visos tvarumo dimensijos: aplinkosauga, socialinė atsakomybė ir ekonominis efektyvumas. Taikomi integruoti darnumo sprendimai.	Druskininkai, Neringa, Birštonas

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos kurortai – Druskininkai, Birštonas, Palanga ir Neringa – aktyviai diegia įvairias tvarumo priemones, siekdami suderinti ekonominę plėtrą, gamtos išteklių tausojimą ir vietos gyventojų gerovę. Druskininkai išsiskiria aplinkosaugos sprendimais, tokiais kaip atliekų rūšiavimas, žaliųjų zonų išsaugojimas, atsinaujinančios energijos naudojimas bei ekoturizmo plėtra. Birštone tvarumo principai labiausiai atsispindi vandens ir energijos vartojimo mažinime, dviračių infrastruktūros plėtroje ir vietos produktų skatinime, siekiant mažinti poveikį aplinkai.

3. LIETUVOS KURORTINĖS TERITORIJOS IR JŲ TAIKOMOS TVARUMO PRIEMONĖS

Lietuvos kurortiniai miestai – Birštonas, Druskininkai ir Palanga – išsiskiria ne tik turtingais gamtiniais ištekliais, bet ir vis aktyviau diegiamomis tvarumo priemonėmis, kurios apima aplinkosaugos, ekonominius bei socialinius aspektus. Šių miestų strategijos orientuotos į tvarų turizmą, siekiant suderinti gamtos išsaugojimą, vietos bendruomenių gerovę ir kokybišką poilsį lankytojams.

Druskininkai laikomi vienu iš pažangiausių tvarumo požiūriu Lietuvos kurortų. Mieste diegiamos atliekų rūšiavimo ir perdirbimo sistemos, plečiamos dviračių trasos ir ekologinis viešasis transportas, skatinamas atsinaujinančios energijos naudojimas savivaldybės ir turizmo sektoriaus objektuose. Druskininkai išlaiko pusiausvyrą tarp sveikatinimo paslaugų plėtros ir gamtinės aplinkos tausojimo – didelis dėmesys skiriamas žaliosioms erdvėms, vandens kokybės ir oro švaros stebėsenai. Be to, miestas aktyviai įgyvendina projektus, susijusius su žiedinės ekonomikos principais, taip sumažindamas poveikį aplinkai.

Birštonas taip pat išsiskiria tvarumo iniciatyvomis, orientuotomis į gamtos išteklių apsaugą ir sveikatingumo turizmo plėtrą. Savivaldybė įgyvendina vandens ir energijos taupymo programas, plečia pėsčiųjų bei dviračių takus, skatina ekologišką transportą. Birštone ypatingas dėmesys skiriamas Nemuno kilpų regioninio parko išsaugojimui ir rekreacinės aplinkos kokybei. Miestas siekia būti pavyzdžiu, kaip galima suderinti ekonominį augimą, sveikatinimo paslaugas ir aplinkosaugą, todėl nuolat vykdo aplinkos kokybės stebėseną ir bendradarbiauja su mokslo institucijomis tvaraus vystymosi srityje.

Palanga, kaip didžiausias Lietuvos pajūrio kurortas, susiduria su didžiausiu turizmo srautu, todėl tvarumo priemonės čia ypač svarbios. Miestas nuosekliai investuoja į atliekų rūšiavimo infrastruktūrą, jūros vandens ir paplūdimių švaros palaikymą, taip pat į viešųjų erdvių želdinimą. Pastaraisiais metais plėtojamos žaliosios viešosios erdvės, įrengiami dviračių takai, modernizuojamos vandentvarkos sistemos. Palangoje taip pat įgyvendinamos programos, skatinančios vietos verslus diegti ekologiškas praktikas, sumažinti triukšmo bei oro taršą.

Apibendrinant galima teigti, kad visi trys Lietuvos kurortiniai miestai nuosekliai siekia tvaraus vystymosi tikslų, tačiau jų pažangos lygis skiriasi. Druskininkai išsiskiria kompleksiniu požiūriu ir inovatyvumu, Birštonas – ekologiniu jautrumu ir sveikatingumo orientacija, o Palanga – infrastruktūros modernizavimu ir aplinkos kokybės palaikymu. Visi jie prisideda prie tvaresnio Lietuvos turizmo sektoriaus formavimo bei gamtos išteklių tausojimo.

4. TVARUMO IŠŠŪKIAI LIETUVOS KURORTUOSE

Lietuvos kurortai susiduria su įvairiais tvarumo iššūkiais, susijusiais su aplinkos apsauga, socialine atsakomybe ir ekonominiu stabilumu. Nors pastaraisiais metais vis daugiau dėmesio skiriama darniai plėtrai, šių priemonių įgyvendinimas vis dar nevienodas skirtinguose regionuose (UNWTO, 2015; Butler, 2018).

Pirmas iššūkis – aplinkosauginių priemonių taikymas ir efektyvumas.

Lietuvos kurortuose tvarumo veiksmų įgyvendinimas dažnai susiduria su ribotais finansiniais ištekliais, infrastruktūros senėjimu ir menku visuomenės įsitraukimu. Pavyzdžiui, atliekų rūšiavimo, energijos taupymo ar žaliųjų zonų išsaugojimo iniciatyvos įgyvendinamos nevienodai: Druskininkai ir Birštonas rodo pažangą energijos vartojimo efektyvumo srityje, tačiau Palangoje vis dar išlieka problemų dėl intensyvios urbanizacijos poveikio pakrantės ekosistemai (Juknys, 2020). Siekiant užtikrinti aplinkosauginį tvarumą, būtina ilgalaikė politika, apimanti tiek žaliąją infrastruktūrą, tiek bendruomenės švietimą (Bramwell & Lane, 2011).

Antras iššūkis – socialinės atsakomybės stiprinimas.

Tvarus kurortų vystymasis neatsiejamas nuo vietos gyventojų įtraukties, darbo sąlygų gerinimo ir kultūros paveldo išsaugojimo. Tačiau kai kuriose kurortinėse teritorijose gyventojai jaučiasi atskirti nuo sprendimų priėmimo procesų, o sezoniskumas lemia nenuoseklų užimtumą ir socialinį nestabilumą (Žukauskaitė, 2021). Šių iššūkių sprendimui reikalinga stipresnė savivaldybių ir bendruomenių partnerystė bei viešųjų konsultacijų praktika. Socialinė atsakomybė

turi būti suvokiama kaip esminė tvarumo dimensija, užtikrinanti ilgalaikę gyvenimo kokybę kurortuose (Hall, 2019).

Trečias iššūkis – ekonominio tvarumo užtikrinimas.

Ekonominis tvarumas priklauso nuo gebėjimo subalansuoti turizmo augimą ir vietos išteklių naudojimą. Dėl sezoniskumo ir priklausomybės nuo vidaus turizmo kai kurie kurortai susiduria su pajamų nenuoseklumu, investicijų trūkumu ir infrastruktūros priežiūros problemomis (Ritchie & Crouch, 2003). Ilgalaikis tvarumas pasiekiamas tik integruojant įvairius sektorius – apgyvendinimo, veikatingumo, transporto ir paslaugų – į vieningą strateginę sistemą, orientuotą į aplinkosauginius ir socialinius rodiklius.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos kurortų tvarumo iššūkiai glaudžiai susiję tarpusavyje. Aplinkosaugos, socialiniai ir ekonominiai aspektai turi būti vertinami kaip tarpusavyje priklausomi, o jų sprendimas – grįstas bendruomenės įtraukimu, inovatyviais sprendimais ir nuolatine stebėseną.

DISKUSIJA

Naujausi tyrimai rodo, kad tvarumo integracija į kurortų vystymąsi yra būtina siekiant ilgalaikės ekonominės, socialinės ir aplinkosaugos pusiausvyros. Pasaulinė praktika liudija, kad darnus turizmas gali būti efektyviai įgyvendinamas tik tada, kai vietos institucijos, verslas ir gyventojai bendradarbiauja siekdami bendrų tikslų (UNWTO, 2019). Lietuvos kontekste ypač reikšmingas tampa vietos bendruomenių vaidmuo formuojant tvarias turizmo strategijas, nes jų dalyvavimas lemia ne tik priemonių priėmimą, bet ir jų veiksmingumą (Dwyer, 2018).

Druskininkų ir Birštono kurortai pavyzdinai įgyvendina aplinkosauginius projektus, susijusius su atsinaujinančios energijos naudojimu ir žaliųjų erdvių išsaugojimu, tačiau kituose kurortuose vis dar trūksta kompleksinio požiūrio į darnų planavimą. Neringos atvejis rodo, kad geografiniai ir ekologiniai apribojimai gali tapti tvarumo katalizatoriumi, skatinančiu atsakingesnę išteklių naudojimą. Palangos mieste, priešingai, spartus urbanistinis augimas kartais kelia riziką gamtinių teritorijų stabilumui.

Aptariant tvarumo priemonių įgyvendinimą, matyti, kad jų sėkmė priklauso nuo politinės valios, finansinių paskatų ir visuomenės požiūrio į darnumą. Lietuvoje vis dar trūksta vieningos kurortų tvarumo stebėsenos sistemos, todėl rekomenduojama sukurti nacionalinį vertinimo modelį, apimančią ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius rodiklius. Tokia sistema leistų objektyviai įvertinti pažangą ir skatintų kurortus veikti kryptingai siekiant darnaus vystymosi tikslų.

IŠVADOS

1. Lietuvos kurortų tvarumo iššūkiai pasireiškia trimis pagrindinėmis kryptimis – aplinkosaugos, socialinės atsakomybės ir ekonominio stabilumo srityse. Šios dimensijos tarpusavyje glaudžiai susijusios ir reikalauja integruoto požiūrio į darnų vystymąsi.

2. Tyrimas atskleidė, kad Druskininkai ir Birštonas yra pažengę tvarumo srityje dėl kryptingų investicijų į žaliąją infrastruktūrą ir bendruomenių įtraukimą. Palanga ir Neringa susiduria su didesniais ekologiniais bei urbanistiniais iššūkiais, kuriuos būtina spręsti taikant ilgalaikes aplinkosaugos strategijas.

3. Tvarumo priemonių veiksmingumui didelę įtaką daro vietos valdžios institucijų ir privataus sektoriaus partnerystė, aiškūs vertinimo rodikliai bei visuomenės sąmoningumas.

LITERATŪRA

1. Butler, R. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7–25.
2. Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411–421.
3. Jungtinių Tautų Pasaulio aplinkos ir plėtros komisija (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press.
4. UNWTO (2015). *Sustainable Tourism for Development Guidebook*. Madrid: World Tourism Organization.

5. Carmagnac, J., & Naoui-Outini, I. (2022). Cybersecurity challenges in logistics digitalization. *International Journal of Information Management*, 62, 102430.
6. UNWTO (2015). *Sustainable Tourism for Development Guidebook*. Madrid: World Tourism Organization.
7. Butler, R. (1999). *Sustainable Tourism: A State-of-the-Art Review*. *Tourism Geographies*, 1(1), 7–25.
8. Bramwell, B., & Lane, B. (2011). *Critical Research on the Governance of Tourism and Sustainability*. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 411–421.
9. Hall, C. M. (2010). *Tourism and Environmental Change*. London: Routledge.
10. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2015). *Tourism and Water: Interactions, Impacts and Challenges*. Channel View Publications.
11. Font, X., & McCabe, S. (2017). *Sustainability and Marketing in Tourism: A Review*. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 987–1004.
12. Lietuvoje taikoma: Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas (2022). *Tvaraus turizmo plėtros gairės*.
13. Ričkienė, L., & Šimelytė, A. (2020). *Tvarus turizmas Lietuvos kurortuose: iššūkiai ir perspektyvos*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1(39), 75–88.
14. Čepaitienė, R., & Stasiulionytė, R. (2019). *Tvarios turizmo strategijos taikymas Lietuvos kurortuose*. *Viešojo politika ir administravimas*, 18(2), 34–47.

APPLICATION AND EFFECTIVENESS ANALYSIS OF SUSTAINABILITY MEASURES IN LITHUANIAN RESORTS

VILTĖ TVARIJONAVIČIŪTĖ, REGINA NAVICKIENĖ

Kolping Higher Education Institution

ANNOTATION

The article “Application and Effectiveness Analysis of Sustainability Measures in Lithuanian Resorts” examines the implementation and effectiveness of sustainability principles in Lithuanian resorts — Druskininkai, Birštonas, Palanga, and Neringa. It analyzes how these resorts apply environmental, social, and economic sustainability measures to balance natural resource preservation, local community well-being, and tourism development. The study reveals that resorts adopt different sustainability models: Druskininkai and Birštonas are characterized by a mixed sustainability type, Palanga by an infrastructural one, and Neringa by an ecological one.

Keywords: *sustainability, resorts, environmental protection, green tourism, sustainable innovations, Lithuanian resorts.*

STUDENT EXPERIENCES IN THE INTERCULTURAL CONTEXT

STUDENTŲ PATIRTYS TARPKULTŪRINIAM KONTEKSTE

THE ECONOMY OF PERMANENCE AS A SUSTAINABLE MANAGEMENT FRAMEWORK FOR RURAL ENTREPRENEURSHIP

DHANARAJ G.^A, BALAKRISHNAN A.^B

^A Research Scholar, ^B Senior Professor

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul,
Tamil Nadu, India

ANNOTATION

Contemporary economic systems worldwide focus on profit maximization and short-term growth, which is often temporary. This approach depletes natural resources and significantly weakens rural economies. This study suggests the potential of the Economy of Permanence, an idea developed by J.C. Kumarappa, as a robust, self-renewing management framework for rural businesses and economies. The study presents the conceptual framework by linking the three main Economy of Permanence, such as Localisation, Non-Violence, and Trusteeship, to key business functions like Operations, Finance, and Governance, respectively. The implementation of these principles in rural businesses will lead to a transition in the rural economy from Transience to Permanence, resulting in stable rural economies and achieving self-sufficient villages in India. Despite its potential, this choice requires a difficult trade-off, prioritizing stability and environmental health over the rapid growth and low costs valued by the standard financial systems adopted worldwide.

Keywords: Economy of Permanence (EoP), Rural Entrepreneurship, Localisation, Trusteeship, Sustainability.

INTRODUCTION

Rural economies worldwide continue to face challenges in achieving growth comparable to that of urban areas. These challenges are not only financial but structural, as rural regions often lack self-reliant economic models that can adapt to uncertainty. Contemporary economic systems emphasize short-term profit and global supply chains, treating rural areas primarily as sources of cheap labour and raw materials. This "Economy of Transience," described by J.C. Kumarappa, results in resource depletion, environmental damage, and financial instability. Rural communities become highly vulnerable to external shocks such as price fluctuations, climate events, and supply chain disruptions.

In contrast, Mahatma Gandhi's vision of Gram Swaraj (village self-rule) emphasizes local control, sustainability, and holistic well-being. Current initiatives, including Viksit Bharat 2047, reflect this aspiration but lack a universally applicable management framework to achieve it. Kumarappa's Economy of Permanence (EoP) offers such a blueprint. By focusing on resource renewal and community-centred governance, EoP provides a pathway to stability and equity across generations.

This study moves beyond the philosophical foundations of EoP to propose a practical management framework for rural entrepreneurship. It links three core principles like Localisation, Non-Violence, and Trusteeship to key business functions like Operations, Finance, and Governance respectively. Permanence is defined here not as an abstract ideal but as a measurable indicator of long-term economic and ecological viability. The framework challenges conventional capitalism by prioritizing stability, environmental integrity, and fair wealth distribution over efficiency and rapid growth. In doing so, it offers rural enterprises a structured approach to building durable livelihoods and resilient communities.

THEORETICAL FOUNDATION

According to Kumarappa (1946), the Economy of Transience refers to the use of resources beyond their rate of renewal, characterized by a flow of resources. The goals are to maximise profit, centralise production, and centralise product obsolescence. This economy is inherently unstable and vulnerable to resource scarcity; environmental degradation exacerbates social and economic disparities. The focus is on short-term growth; using up capital earnings was criticized. On the other hand, the Economy of Permanence draws its inspiration from the 'cycle of life'. This model demands and guarantees a predetermined balance between production and consumption in society, to preserve and renew resources in due course. The EoP directly reflects the objective of sustainability, considering economic activity in terms of stability and equity across generations. The framework closely corresponds to the political ideal of Gram Swaraj and the concept of Sarvodaya by Mahatma Gandhi. This structural correspondence places villages as moral, autonomous, and ecologically appropriate economic units. The transition from transience to permanence in a business is defined by the conscious adoption of three core principles.

Localization advocates minimising the geographic area within which all production and consumption can take place (Sever et al., 2025; Frankova & Johanisova, 2012), thereby avoiding complex supply chain systems. To promote decentralised, diverse, controlled economic activity, this involves a deliberate reduction in business scale and centralised production. Centralised involves giving up the cost benefits that come with modern economies of scale; the approach maximises the financial benefits within the producing region where the core resources originate. It also offers the strategic advantage of operational stability amid global supply chain failures and/or political conflict.

The Ahimsa principle (Davies, 2022) holds that the production process must not exploit human labour and cause the least damage to the physical environment. Besides being a moral imperative (Balcerowicz, 2022), it is also an economic concern. Economically, it supports regenerative agriculture (Schumacher, 1973), renewable energy sources, and production methods that use fewer raw materials.

The Trusteeship principle (Rattanani, 2025) ensures that the surplus funds the business generates are held in trust to serve the community's benefit, rather than for the uncontrolled private accumulation of wealth by a few (Sunita, 2024). This alters the company's objective from private profit to community wealth fundamentally and represents the most significant structural challenge to the transient economy. This principle establishes equity and provides stability and cohesion necessary for Gram Swaraj (Kakati, 2023) by ensuring that financial success strengthens the village's physical and social structure.

COMPREHENSIVE MANAGEMENT FRAMEWORK

The contribution of this paper is to develop scientific initiatives in applying the philosophical concepts of the Economy of Permanence in the modern economy. By directly linking the EoP principles to key management domains, the economic concept can be functionalized. The key functionalized operations, finance, and governance of the business ecosystems. Through such mapping, rural businesses can translate moral objectives into measurable, achievable business plans, towards a stable, long-lasting business environment. By setting permanence as the explicit regenerative logic driving all strategic decisions within the organisation, this goes a long way toward ensuring sustainability.

Traditional operations management often rests on complex, transnational logistics networks that focus on size, cost, and speed efficiencies. The EoP principle of Localisation demands a fundamental reversal of this, an anti-logistics strategy. Value addition should be done as close to the raw materials origin as possible. Besides sourcing locally, the objective is to transfer manufacturing and processing facilities to villages so that a village that is currently a supplier of raw material becomes a manufacturer of finished goods.

This approach reduces reliance on external, fossil-fuel-based logistics and transport infrastructure, which are prone to disruptions. The enterprise becomes integral to the local economy as the distance between production and market consumption is progressively reduced. As a trade-off for giving up efficiency gains by failing to pursue scale economies, this approach achieves operational stability. In this instance, the principal permanence indicator would be the enterprise's ability to sustain operations amid severe supply chain disruptions, such as abrupt fuel price hikes or blockades.

Ahimsa, or the principle of non-violence, directly shapes how a business deploys its resources and manages its finances (Wanigasundara, 1987). In a transient economy, natural resources-soil, water, and minerals-are treated as an income source for a very short period, which leads to their rapid depletion (resource violence). EoP demands a financial shift to patient capital, recognising that investors attempt to create long-term, regenerative assets. This includes prioritising investment in natural capital over high-yield, short-term extractive methods, for example, by deploying regenerative farming, developing regional micro-renewable energy systems (solar or hydro), and building water-conservation infrastructure.

The financial structure needs to accept lower, but stable and long-lasting, financial results, as well as a longer time horizon for returns. Resource longevity and ecological health, which can be measured by metrics such as the percentage of soil organic matter or the reduction in the company's reliance on external chemical inputs, therefore form the measures of permanence. Any surplus generated by the business needs to benefit the common good, according to trusteeship (Karunakaran & Sajith Kumar, 2022). A conventional shareholder-first governance model renders this impossible. The practical approach to implementing trusteeship is to adopt a cooperative governance model, such as a Producer Company, Farmer Producer Organisation, or Community Trust (Chakrabarty, 2015). In this structure, local producers and community members commonly own equity, control, and data. This structure ensures that a specified percentage of the surplus is invested in long-term community assets, such as shared cold storage, high-speed internet, or local skill centres. This system of governance prevents the number one cause of rural inequality: the centralisation of wealth (Patnaik, 2021). We can measure social capital and enterprise stability by metrics such as the local wealth multiplier effect or high member participation rates, ensuring the enterprise's long-run contribution to Gram Swaraj. The Comprehensive Management Framework presented below (see Table 1) maps EoP principles to Management functions.

1 Table

Comprehensive Management Framework: Mapping EoP to Function
(Author, 2026)

EoP Principle	Strategic Management Function	Regenerative Strategy	Measure of Permanence (KPI)
Localization	Operations & Supply Chain	Anti-Logistics: Prioritising local input and distributed production.	Operational Resilience: Ability to sustain operations during supply chain shocks (e.g., fuel hikes)
Non-Violence	Financial & Resource Strategy	Patient Capital: Investment in permanent, renewable assets (e.g., soil health, solar power).	Ecological Health: Long-term resource longevity (e.g., % soil organic matter)
Trusteeship	Governance & Human Resources	Cooperative Governance: Equitable profit-sharing and community control over surplus use.	Social Capital: Local wealth multiplier effect and high member participation rates

DISCUSSION

The transition to an Economy of Permanence requires significant adjustments in rural business practices. Each principle like Localisation, Non-Violent Leadership presents both opportunities and challenges when applied in practice.

Challenges of Localisation

Localization by reducing dependence on global supply chains. However, the Anti-Logistics Strategy increases unit costs by abandoning the efficiencies of large-scale, centralised production. In this model, decentralised production depends on reliable local infrastructure, exceptionally decentralised power systems and control mechanisms. Without these, enterprises may struggle to compete with mass-produced goods, limiting their market reach to niche or protected segments.

Constraints of Patient Capital

The principle of Non-Violence demands patient capital investments in regenerative assets such as soil health, renewable energy, and water conservation. While this ensures long-term ecological stability, traditional financial institutions remain biased toward short-term returns. For example, regenerative farming requires five to seven years of investment before soil fertility is restored, yet banks often prioritise immediate returns. This structural mismatch between financial systems and permanence-oriented enterprises is a critical barrier to adoption.

Governance Trade-offs

Trusteeship redefines surplus as a community resource rather than private profit. Cooperative governance models, such as Farmer-Producer Organisations or Community Trusts formalise this principle of collective ownership and reinvestment in local infrastructure. While this strengthens social capital and prevents wealth concentration, cooperatives face practical challenges. Decision-making can be slower, and local elites may dominate governance structures. Balancing inclusivity with efficiency remains a persistent concern.

Structural Limitations

The broader weakness of the EoP framework lies in its lack of standardised metrics. Standardised indicators, external auditors and regulators struggle to evaluate performance. Developing a Permanence Index measuring operational resilience, ecological health, and social capital would provide a practical tool for assessment. Such an index could enable comparative studies and facilitate policy support, making permanence measurable rather than purely philosophical.

CONCLUSIONS

The Economy of Permanence (EoP) is not merely a philosophical ideal but a strategic response to the instability of contemporary global systems built on transience. Rural enterprises can successfully transition toward permanence by embedding the principles of Localisation, Non-Violence, and Trusteeship into their core management functions. This framework provides a structured pathway for achieving Gram Swaraj a stable, self-reliant, and equitable village economies. The study contributes by translating EoP principles into a practical management model, linking them directly to operations, finance, and governance. This approach highlights how rural businesses can prioritise resilience, integrity, and community wealth over short-term efficiency and profit maximisation. By doing so, maximisations can create durable livelihoods and strengthen local economies.

However, the challenges remain the same. The framework requires trade-offs in cost efficiency, access to patient capital, and cooperative governance structures. Moreover, the absence of standardised metrics makes it difficult to objectively evaluate permanence. Addressing these limitations is essential for wider adoption. Governments should incentivise patient subsidies or low-interest loans for regenerative practices. Cooperative governance models must be supported with training and safeguards against elite capture. Localisation strategies backed by investments in decentralised infrastructure, decentralised renewable energy, and quality control systems. Future research directions include developing and testing a *Permanence Index* to measure resilience, ecological health, and social capital; and conducting empirical studies comparing enterprises that adopt EoP principles with those that follow conventional models.

REFERENCES

1. Balcerowicz, P. (2022). Nonharmfulness (Ahimsā) in Classical Indian Thought. In *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict* (pp. 354–368). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-820195-4.00240-5>
2. Chakrabarty, B. (2015). Localising governance: pros and cons. *International Journal of Urban Sciences*, 19(2), 192–205. <https://doi.org/10.1080/12265934.2014.985699>
3. Davies, T. (2022). The Primacy of Intention and the Duty to Truth: A Gandhi-Inspired Argument for Retranslating Himsā and Ahimsā. In V. K. Kool & R. Agrawal (Eds.), *Gandhi's Wisdom* (pp. 227–246). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-87491-9_12
4. Frankova, E., & Johanisova, N. (2012). Economic Localization Revisited. *Environmental Policy and Governance*, 22(5), 307–321. <https://doi.org/10.1002/eet.1593>
5. Kakati, B. K. (2023). Sustainability in the study of Gandhian economic philosophy. *Area Development and Policy*, 8(2), 182–196. <https://doi.org/10.1080/23792949.2021.1999170>
6. Karunakaran, N., & Sajith Kumar, B. (2022). Relevance of trusteeship model in modern business world. *Journal of Management Research and Analysis*, 9(1), 37–41. <https://doi.org/10.18231/j.jmra.2022.008>
7. Kumarappa J. C. (1946). *Economy of Permanence: A Quest For A Social Order Based on Non-violence*. <http://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.34060>
8. Patnaik, S. (2021). Thought of Mahatma Gandhi: A Path-Breaking Experience of Spiritual Pragmatism. In A. K. Giri (Ed.), *Pragmatism, Spirituality and Society* (pp. 305–323). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-7102-2_14
9. Rattanani, J. (2025). Exploring Gandhian Trusteeship for the Age of the Anthropocene. In L. Zsolnai (Ed.), *Spirituality and Business in the Anthropocene* (pp. 157–183). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-91203-0_8
10. Schumacher, E. F. (1973). *Small is Beautiful: Economics as If People Mattered*. Harper & Row.
11. Sever, S. D., Tok, E., & Sellami, A. L. (2025). Sustainable Development Goals in a Transforming World: Understanding the Dynamics of Localization. *Sustainability*, 17(6), 2763. <https://doi.org/10.3390/su17062763>
12. Sunita, S. (2024). Corporate Governance and Gandhi's Trusteeship: In V. Nadda, U. B. Singh, & B. Sahidi (Eds.), *Practice, Progress, and Proficiency in Sustainability* (pp. 37–50). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-3011-1.ch003>
13. Wanigasundara, M. (1987). Farming with ahimsa: Integrated rural development in Sri Lanka. *Ambio*, 16(5), 293–298.

SILENT EPIDEMIC OF SMOKELESS TOBACCO USE IN NAGALAND

GRACY^A, dr. M HILARIA SOUNDARI^B

^A Research Scholar, ^B Professor

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul,
Tamil Nadu, India

ANNOTATION

Smokeless tobacco use is a major yet under-recognised public-health concern in Nagaland, where prevalence significantly exceeds the national average. This study aims to examine smokeless-tobacco usage patterns, socio-economic and behavioural drivers, associated health impacts, and policy gaps. A qualitative thematic review of secondary sources, including (GATS 2016–2017), WHO, ICMR, and peer-reviewed literature, was conducted. Findings indicate that early initiation, cultural normalisation, economic vulnerability, and weak enforcement of tobacco regulations perpetuate dependency. The study concludes that culturally grounded community interventions and strengthened implementation of existing tobacco-control measures are essential to reduce the growing public-health burden

Keywords: *Smokeless tobacco, socio-economic determinants, behavioural patterns, public health, policy intervention*

INTRODUCTION

Smokeless tobacco consumption has emerged as an alarming yet often underestimated public-health issue in Nagaland. Unlike smoking, smokeless tobacco refers to tobacco products consumed without combustion, including *khaini*, *gutka*, *zarda*, *sikhar*, and *sada*, which are chewed or placed in the oral cavity. The WHO defines smokeless tobacco as any product containing tobacco intended for oral or nasal use that does not require burning (WHO, 2021). Although often perceived as less harmful than smoking, these products contain numerous carcinogens and highly addictive substances that contribute to serious health consequences, including oral cancers, periodontal disease, and cardiovascular complications (Gupta & Ray, 2019).

According to the Global Adult Tobacco Survey-2 (2016–2017), Nagaland records one of India's highest smokeless-tobacco prevalence rates, with approximately 36% of adults using such products, compared to the national average of 21.4%. Men account for roughly 39% and women 29% of users, indicating a narrowing gender gap in consumption behaviours. Initiation commonly occurs before the age of 20, reflecting low risk perception and weak preventive interventions at the community level. This early uptake, combined with cultural acceptance, accessibility, and affordability, reinforces a cycle of addiction that transcends age, gender, and socio-economic boundaries. Beyond individual health effects, smokeless-tobacco use imposes significant social and economic burdens. The hidden costs include increased healthcare expenditure, reduced productivity, and premature mortality. Despite these impacts, limited public-health attention, cultural tolerance, and weak enforcement of existing tobacco-control policies have contributed to the normalisation of this behaviour within both rural and urban settings.

This article therefore examines smokeless-tobacco use not merely as an isolated health behaviour, but as a socially embedded practice shaped by cultural norms, structural vulnerabilities, and policy gaps. The study adopts a qualitative thematic review approach to analyse prevalence patterns, socio-economic and behavioural determinants, health consequences, and policy implications within the context of Nagaland.

REVIEW OF LITERATURE

Global Perspective on Smokeless Tobacco Use

Smokeless-tobacco use is a persistent public-health concern worldwide, particularly in South Asia. Smokeless tobacco (SLT) use remains a persistent public-health concern, particularly in South and Southeast Asia. The (WHO 2021) estimates that over 300 million people globally

consume SLT products, with India, Bangladesh and Nepal accounting for the majority. These findings challenge misconceptions that SLT is a safer alternative to smoking. Cultural rituals and perceived stress reduction further contribute to uptake, while socio-economic factors such as low income, limited education and occupational stress serve as strong predictors of continued use (Raw et al., 2019). Global evidence also indicates that cessation support remains limited, and legislative measures such as taxation, age restrictions, and warning labels show mixed effectiveness due to cultural and logistical barriers (Miyazaki et al., 2017; Khan et al., 2020).

Overall, global patterns highlight SLT use as a socio-behavioural phenomenon embedded within cultural and economic contexts rather than a purely biomedical issue. This provides an important conceptual foundation for understanding usage trends in South Asia, including India.

Smokeless-Tobacco Use in India

Smokeless tobacco use in India represents a significant public-health challenge shaped by socio-economic, cultural, and occupational factors rather than individual choice alone. Initiation typically begins in mid-adolescence, shaped by peer behaviour, family exposure and occupational environments (Pathak et al., 2020). Socio-economic determinants play a significant role higher prevalence is found among low-income, less-educated and rural populations, reflecting limited health literacy and fewer non-tobacco coping mechanisms (Compton & Shim, 2015; Nair et al., 2023).

Behavioural dependency is reinforced through psychological and social mechanisms. SLT use is often normalised within daily routines and occupational settings, functioning as a stimulant and a form of social comfort (Borah, 2021). Policy interventions such as COTPA (2003) and the National Tobacco Control Programme (NTCP) provide a regulatory framework; however, enforcement is inconsistent, particularly in rural and informal settings. Public-health campaigns have increased risk awareness, yet behaviour change remains limited due to entrenched socio-cultural and economic factors (Ghosh et al., 2022; Das & Medhi, 2022). Thus, SLT use in India is multidimensional and persists despite comprehensive national policy structures.

Regional Context: Northeast India and Nagaland

The Northeast exhibits some of the highest SLT prevalence rates in the country. Initiation frequently occurs during adolescence, reflecting peer influence, familial patterns and ease of access (Borah, 2021). Socio-economic vulnerability further contributes to habitual use. Rural livelihoods, manual labour, low income and limited preventive health education reinforce dependency (Chakraborty & Singh, 2020). Health consequences mirror regional patterns. Maternal SLT use is linked to low birth weight and preterm delivery, yet awareness levels remain low (WHO, 2021). Economically, households spend 8–10% of income on SLT products, diverting resources from essential needs (Pathak et al., 2020).

Policy enforcement and cessation infrastructure are comparatively weak. NTCP activities remain largely urban-centric, and tribal communities receive limited attention (Das et al., 2022). Scholars such as (Medhi et al., 2023) suggest leveraging local institutions village councils, churches and youth organisations to enhance outreach and compliance. The Nagaland context therefore demonstrates how cultural acceptance, economic hardship, behavioural dependency and policy gaps intersect to sustain SLT consumption.

Integrative Global to Local Insight

Synthesis of global, national and regional evidence demonstrates that SLT use is shaped by socio-cultural norms, behavioural reinforcement, economic vulnerability and regulatory structures. Global patterns highlight adolescent initiation and cultural normalisation; national trends emphasise socio-economic disparities and occupational contexts; and local studies in Nagaland illustrate cultural accommodation, limited health literacy and weak policy implementation. This multi-scalar perspective underscores the need for culturally sensitive, community-driven, and policy-aligned interventions that recognise SLT use as a complex social-health issue rather than a purely individual behaviour.

METHODOLOGY

This study employs a qualitative thematic analysis based entirely on secondary data, rather than primary empirical research. Evidence was synthesized from sources including the Global Adult Tobacco Survey (GATS, 2016–2017), the Indian Council of Medical Research (ICMR, 2020), the World Health Organization (WHO, 2021), and relevant peer-reviewed literature. Through systematic review and thematic synthesis, recurring patterns and insights were identified regarding the socio-cultural, behavioural, economic, and policy determinants of smokeless-tobacco use in Nagaland. By drawing on existing evidence, this methodology provides a comprehensive understanding of SLT consumption, its drivers, and associated challenges, while clarifying that the study is analytical and literature-based, not an empirical investigation.

The Objectives of the Study are,

- To assess the prevalence and usage trends of smokeless tobacco in Nagaland;
- To examine socio-economic factors sustaining its use;
- To explore behavioural patterns influencing consumption and,
- To evaluate health impacts and policy gaps.

FINDINGS AND DISCUSSION

1. SLT Use as a Functional Component of Daily Life: SLT consumption functions as a practical tool for managing fatigue, emotional stress and work-related exhaustion. Rather than being used for pleasure, it is integrated into daily routines, particularly in physically demanding livelihoods (Nair et al., 2023; Borah, 2021). This functional role explains the persistence of use despite awareness of health risks, as cessation would require alternative coping mechanisms that are largely unavailable.

2. Reinforcement of a Poverty–Dependency Cycle: The findings demonstrate a reciprocal relationship between economic vulnerability and SLT use. Financial stress increases dependence on SLT as a low-cost stimulant, while regular expenditure on tobacco further strains limited household resources (Pathak et al., 2020). This cyclical dynamic indicates that SLT dependency is sustained by structural deprivation rather than individual choice alone.

3. Cultural Normalisation and Reduced Risk Perception: SLT use is culturally tolerated and socially invisible in many community settings, resulting in minimal social regulation (Mishra & Yadav, 2019). Its routine sharing during work and social interactions reinforces acceptance and weakens perceptions of harm. As a result, health risks are acknowledged abstractly but do not generate urgency for behavioural change, limiting the effectiveness of conventional awareness-based interventions.

4. Gendered Invisibility of Use and Risk: Although women’s participation in SLT use is substantial, it remains largely hidden within private spaces. This invisibility reduces recognition of women as users and excludes them from cessation outreach and preventive health messaging (Rai, 2024; WHO, 2021). Consequently, gender-specific health risks remain under-addressed, reinforcing existing inequalities in health access and surveillance.

5. Disconnect Between Policy Intent and Lived Reality: While tobacco-control measures exist, their impact is diluted by weak local enforcement and limited cessation support (Das et al., 2022). More importantly, policy approaches fail to engage with the cultural meanings and economic functions of SLT use. This disconnects results in symbolic compliance rather than meaningful behavioural change, highlighting the need for culturally grounded and community-driven interventions

RECOMMENDATIONS

- **Culturally Grounded Health Communication:** Health education materials should be localised through translation, folk media and community narratives. Evidence from behavioural research shows that culturally resonant communication enhances credibility

and facilitates behavioural change (Bhawna, 2013). Collaboration with village councils, churches, tribal bodies and youth organisations can strengthen message uptake.

- **Community-Based Cessation and Support Systems:** Integrating cessation support within community structures such as ASHA workers, churches and women's groups can reduce stigma and sustain motivation. Peer counselling and village-level cessation clubs can provide social reinforcement and accountability (Bharati et al., 2023).
- **Integration into Primary Healthcare and Schools:** Routine screening and brief interventions should be incorporated into primary health centres. Schools should adopt preventive education addressing peer pressure and addiction pathways (Kostova & Dave, 2015). Training health workers in culturally competent counselling can enable early detection and referral.
- **Economic and Livelihood Interventions:** Tobacco control must address the socio-economic dimensions of SLT consumption. Livelihood programmes, vocational training and microenterprise support can reduce dependency on SLT sales and consumption in vulnerable households. Linking cessation with welfare and employment schemes may improve compliance among low-income populations.
- **Strengthened Policy Enforcement and Monitoring:** Enhanced local surveillance mechanisms, community participation and district-level monitoring teams can support enforcement of COTPA. Establishing a state-level Tobacco Surveillance Cell could facilitate data collection, accountability and adaptive policy implementation. Periodic reporting can also generate public pressure for sustained compliance (Chengappa et al., 2024).

CONCLUSIONS

The study concludes that smokeless tobacco use in the study context is not merely an individual habit but a socially embedded and structurally sustained practice. The findings align with the study objectives by showing that early initiation and routine consumption patterns contribute to continued dependence. Socio-economic vulnerability and cultural normalisation emerge as central factors reinforcing use, despite awareness of health risks. The results further indicate that existing tobacco-control measures have limited effectiveness due to weak enforcement and insufficient contextual relevance. Overall, the conclusions directly reflect the study's findings and objectives, underscoring the need for context-sensitive approaches grounded in the lived realities of the population studied.

REFERENCES

1. Borah, M. (2021). Understanding the psychological and social dimensions of smokeless tobacco use in Assam and Nagaland. *Journal of Social Health Research*, 5(2), 85–97.
2. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
3. Chakraborty, S., & Singh, R. (2020). Tobacco control challenges in the Northeastern states of India. *Indian Journal of Public Health*, 64(3), 234–240. https://doi.org/10.4103/ijph.IJPH_318_20
4. Changkija, V. (2024). Understanding tobacco use among the Naga youth. *Northeast Journal of Social Sciences*, 12(1), 44–58.
5. Compton, M. T., & Shim, R. S. (2015). The social determinants of mental health. *Focus*, 13(4), 419–425. <https://doi.org/10.1176/appi.focus.20150017>
6. Das, P., & Medhi, G. K. (2022). Evaluating the effectiveness of anti-tobacco awareness campaigns in the Northeast. *Indian Journal of Community Medicine*, 47(4), 655–662. https://doi.org/10.4103/ijcm.IJCM_421_22
7. Ghosh, S., Bandyopadhyay, A., & Roy, P. (2022). Assessing the implementation of the National Tobacco Control Programme (NTCP) in India. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, 23(1), 177–185. <https://doi.org/10.31557/APJCP.2022.23.1.177>
8. Government of India. (2003). The Cigarettes and Other Tobacco Products (Prohibition of Advertisement and Regulation of Trade and Commerce, Production, Supply and Distribution) Act, 2003 (COTPA).

- Ministry of Law and Justice. <https://legislative.gov.in/actsofparliamentfromtheyear/cigarettes-and-other-tobacco-products-prohibition-advertisement-and>
9. Gupta, P. C., & Ray, C. S. (2003). Smokeless tobacco and health in India and South Asia. *Respirology*, 8(4), 419–431. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1843.2003.00507>
10. Indian Council of Medical Research. (2020). Report of the National Cancer Registry Programme (2012–2016): Consolidated report of population-based cancer registries. National Centre for Disease Informatics and Research, Bengaluru. https://ncdirindia.org/All_Reports/Report_2020/resources/NCRP_2020_2012_16.pdf
11. Jha, P., Jacob, B., & Gupta, R. (2021). Tobacco use and disease burden in India: The role of smokeless products. *The Lancet Regional Health – Southeast Asia*, 3(1), 100015. <https://doi.org/10.1016/j.lansea.2021.100015>
12. Kumar, R., Mishra, S., & Patel, A. (2018). Patterns and determinants of smokeless tobacco use in rural India. *Tobacco Control and Public Health in Eastern Europe*, 8(1), 34–42.
13. Medhi, G. K., & Nongkynrih, B. (2023). Health inequalities and tobacco consumption in the Northeastern states of India. *Indian Journal of Social Medicine*, 9(2), 89–101.
14. Ministry of Health and Family Welfare. (2018). Global Adult Tobacco Survey India 2016–2017 (GATS 2): National Report. Government of India and World Health Organization. <https://ntcp.mohfw.gov.in/assets/document/surveys-reports-publications/Global-Adult-Tobacco-Survey-Second-Round-India-2016-2017.pdf>
15. Mishra, P., & Yadav, N. (2019). Sociocultural dimensions of tobacco use in Northeast India. Unpublished regional research report, Department of Sociology, North Eastern Hill University, Shillong, India.
16. Nair, V., Bhat, S., & Sharma, D. (2023). Predictors of smokeless tobacco use using GATS data: A national analysis. *International Journal of Public Health Research*, 13(2), 102–114.
17. Pathak, D. R., Reddy, S., & Verma, P. (2020). Economic impact of smokeless tobacco on Indian households. *Health Economics Review*, 10(1), 12–25. <https://doi.org/10.1186/s13561-020-00270-3>
18. Rai, S. (2024). Smokeless tobacco awareness, attitudes, and practices in Nagaland. *Journal of Health Promotion and Policy*, 6(1), 59–72.
19. Shaikh, M., Singh, A., & Panda, R. (2022). The progression of the tobacco epidemic in India: Trends, determinants, and control strategies. *Indian Journal of Public Health*, 66(2), 180–188. https://doi.org/10.4103/ijph.IJPH_162_22
20. World Health Organization. (2021). WHO report on the global tobacco epidemic, 2021: Addressing new and emerging products. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240032095>
21. World Health Organization. (2020). MPOWER: A policy package to reverse the tobacco epidemic (Updated edition). World Health Organization. <https://www.who.int/tobacco/mpower/en/>
22. World Health Organization & Ministry of Health and Family Welfare. (2017). Global Adult Tobacco Survey 2 (India 2016–2017): Fact sheet Nagaland. Government of India. <https://ntcp.mohfw.gov.in/assets/document/surveys-reports-publications/Nagaland.pdf>

ROLE OF NAGALAND STATE RURAL LIVELIHOOD MISSION (NSRLM) IN ENHANCING THE SOCIO-ECONOMIC STATUS OF TRIBAL WOMEN

GWANYILE JEMU^A, dr. A. BALAKRISHNAN^B, dr. M. HILARIA SOUNDARI^C

^A Research Scholar, ^B Senior Professor, ^C Professor

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul, Tamil Nadu, India

ANNOTATION

Tribal women in Dimapur District, Nagaland, face persistent socio-economic challenges, including limited access to credit, restricted participation in income-generating activities, and minimal influence in community decision-making. To address these issues, the Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) has implemented initiatives aimed at enhancing women's socio-economic empowerment. Accordingly, the objectives of this paper are: (i) to examine the role of Self-Help Groups (SHGs) under NSRLM in promoting the socio-economic empowerment of tribal women in Dimapur District; (ii) to analyze the impact of NSRLM's capacity-building and skill development programmes on sustainable livelihood opportunities for tribal women; and (iii) to assess the extent to which NSRLM initiatives have enhanced women's participation in decision-making and community development processes. Using a thematic review of secondary data published between 2015 and 2025, the paper analyzes literature related to economic empowerment, capacity building, and livelihood sustainability. Findings indicate that NSRLM's interventions have significantly improved women's access to credit, skill development, and social recognition. Through SHG formation and capacity-building programmes, tribal women have achieved greater self-confidence and financial independence, contributing to inclusive rural transformation. However, limited market access, inadequate infrastructure, and persistent gender norms continue to restrict sustainable growth. The paper concludes that institutional support, continuous upskilling, and stronger market linkages are essential for achieving long-term empowerment and equitable rural development.

Keywords: NSRLM; Tribal Women; Empowerment; Self-Help Groups; Sustainable Livelihood.

INTRODUCTION

Tribal women in India play a crucial role in sustaining rural livelihoods, yet they remain among the most socio-economically disadvantaged groups due to limited access to education, land, and financial resources (Manna, 2024). Over the years, Self-Help Groups (SHGs) have emerged as powerful instruments for empowering rural and tribal women by enhancing their access to credit, building confidence, and fostering collective action (Khobung et al., 2017). In Nagaland, where traditional norms and limited economic opportunities have constrained women's participation in formal development processes, the Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) has become a vital framework for women's empowerment and poverty reduction (Apollo & Varma, 2024). The NSRLM, implemented under the National Rural Livelihood Mission (NRLM), seeks to promote sustainable livelihood opportunities by organizing women into SHGs and federations that facilitate capacity building, micro-credit, and enterprise development (Giribabu, M., 2021). Studies in Dimapur and Peren districts reveal that SHGs under NSRLM have strengthened women's economic participation, increased household income, and improved decision-making power within families and communities (Murry et al., 2020, Isapeule et al., 2018). However, challenges such as inadequate market access, limited financial literacy, and infrastructural constraints continue to hinder the full realization of these benefits (Murry, 2019). This paper undertakes a thematic review to analyze how NSRLM contributes to enhancing the socio-economic status of tribal women. It synthesizes existing literature on SHGs, women's empowerment, and livelihood development in Nagaland to highlight achievements, identify persisting gaps, and provide insights into strategies for promoting inclusive and sustainable rural transformation.

Global perspective of Tribal Women

Recent global studies underscore that livelihood interventions, entrepreneurship, and collective action play crucial roles in improving the socio-economic status of tribal women. (Sahu et al., 2024) argue that financial empowerment and inclusive economic justice programs enhance women's participation and financial security by improving access to credit and institutional support, though sustainable outcomes depend on addressing systemic barriers such as poor market access and weak institutional mechanisms. Similarly, (Naveen et al., 2023) demonstrate that entrepreneurship initiatives tailored to tribal women lead to increased income, autonomy, and decision-making power, provided that consistent mentoring, market linkages, and supply-chain support are ensured. (Sharma & Authors, 2023) highlight the role of Self-Help Groups (SHGs) in fostering collective learning, skill transfer, and technology adoption in agriculture and allied sectors, contributing to higher productivity and household income. However, they caution that without continued capacity building and strong market networks, such gains may not be sustained. Likewise, (Jagati, 2024) focuses on forest-based livelihoods and finds that resource-based economic activities empower tribal women when supported by secure land rights, market access, and gender-sensitive policy interventions. Together, these studies affirm that financial inclusion, entrepreneurship, and group-based models have significantly advanced tribal women's economic independence and confidence worldwide. Yet, persistent challenges such as inadequate institutional coordination, limited long-term monitoring, and weak policy implementation constrain the sustainability of these efforts. Notably, existing research remains largely cross-sectional, emphasizing the need for longitudinal and mixed-method studies to examine how economic empowerment translates into enduring social transformation and gender equality.

Northeast and Nagaland perspective of Tribal Women

In Nagaland, the rural livelihood mission framework has made noteworthy strides in mobilising tribal women through self-help groups (SHGs) and institutional linkages. For instance, under the NSRLM's mobilisation and institution-building strategy, each SHG serves as a foundational structure to bring rural poor women into savings-and-credit collectives, build internal funds, and provide a platform for collective action and income-generation (NSRLM : Nagaland, 2024) A village-level study of 300 respondents across Kohima, Dimapur and Mokokchung showed that about 73 % of women achieved economic security via decent work and 50.7 % reported increased employment days under the rural livelihood mission in Nagaland. Yet the study also found that property rights distribution, political participation and freedom of movement remained significantly limited. (Giribabu, M., 2022). Research in the specific context of SHGs in Peren district found that young tribal women (up to age 35) with secondary education and in smaller nuclear families had relatively greater participation in SHG-based business enterprises such as piggery, weaving, poultry and grocery shops. The study reported that 67.5 % of SHG members had high self-confidence and about 58.33 % earned annual incomes between ₹ 26,784 and ₹ 49,316.(Isapeule et al., 2018) . Moreover, SHG membership in Nagaland is extensive: as of January 2025, 135,261 women were mobilised into 15,419 SHGs across the State, illustrating broad outreach (Over 1.3 Lakh Nagaland Women in Self-Help Groups, 2025).

Institutionally, NSRLM in Nagaland has made efforts to train SHG members as “Bima Sakhi” (insurance intermediaries) and roll out credit linkages such as awarding a loan of ₹ 1.31 crore to 75 SHGs under the Azadi Ka Amrit Mohotsav initiative, aimed at strengthening micro-enterprises among women. At the governance level, women-led federation units under NSRLM in Nagaland have earned national recognition one federation was honoured with the Atmanirbhar Sangathan Award 2024 for its performance in rural transformation, institution-building, and livelihoods (Morungexpress.Com, 2025). Yet despite these advancements, gaps remain in the Nagaland context. While the outreach is broad and income-generation activities are expanding, studies indicate limited evidence on long-term sustainability of enterprises, asset ownership, decision-making power within households, and participation of tribal women in local governance structures. For example, the village study in Nagaland noted enhancements in socioeconomic status but flagged constraints around property rights and political participation. Additionally, the complex socio-cultural context of tribal communities, hilly terrain and

infrastructural constraints in the northeastern region pose challenges for market access and scalability of livelihood initiatives.

Empowering Rural Communities Through NRLM and NSRLM

Fig1. Timeline of NRLM and NSRLM

METHODOLOGY

This paper employs a thematic review methodology to examine the role of the Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) in advancing the socio-economic status of tribal women. A thematic review approach is appropriate for synthesizing and critically analyzing existing studies to identify patterns, concepts, and evidence related to women's empowerment and sustainable livelihood. The study is based entirely on secondary data, collected from peer-reviewed journals, government publications, dissertations, and institutional reports published between 2015 and 2025. Relevant materials were identified using academic databases such as Google Scholar, ResearchGate, and JSTOR, applying keywords including NSRLM, tribal women, self-help groups, capacity building, and livelihood empowerment. The reviewed literature was organized under core themes such as economic empowerment, social participation, capacity building, and sustainability of livelihoods. Each theme was analyzed to understand both achievements and challenges associated with NSRLM's implementation in Nagaland.

Objectives of the Study:

- (a) to examine the role of Self-Help Groups (SHGs) under NSRLM in promoting the socio-economic empowerment of tribal women in Dimapur District;
- (b) to analyze the impact of NSRLM's capacity-building and skill development programs on sustainable livelihood opportunities for tribal women;
- (c) to assess the extent to which NSRLM initiatives have enhanced women's participation in decision-making and community development processes.

KEY FINDINGS

SHGs and Women's Socio-Economic Empowerment

The Self-Help Groups (SHGs) formed under the Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) have played a pivotal role in improving the socio-economic conditions of tribal women across districts such as Dimapur, Kohima, and Mokokchung. Studies indicate that SHG participation significantly enhances women's access to savings, credit facilities, and entrepreneurial opportunities, contributing to improved household income and financial independence. For instance, a study revealed that 73% of women beneficiaries under NSRLM experienced greater economic security through decent work, while 50.7% reported increased employment opportunities (Giribabu, M., 2022). Similarly, research in Peren district (Jalukie Block) highlighted that 58.33% of SHG members earned annual incomes between ₹26,784 and ₹49,316, and 67.50% reported a high level of self-confidence through collective activities (Isapeule et al., 2018). Moreover, SHGs have enabled tribal women to become more involved in community decision-making, reflecting a gradual shift from dependency to self-

reliance (Vero & Shohe, 2024). These findings collectively demonstrate that SHGs have emerged as crucial instruments of economic and psychological empowerment for tribal women in Nagaland, providing them with the means to overcome poverty, enhance self-esteem, and participate more actively in rural development processes.

Capacity Building and Skill development programs

Capacity-building initiatives under NSRLM have significantly influenced the livelihood patterns of tribal women by equipping them with essential skills in entrepreneurship, financial management, and vocational trades. In Dimapur district, Apollo and Varma (2022) observed that NSRLM's training and support programmes, including the Start-Up Village Entrepreneurship Programme (SVEP), encouraged women to engage in non-traditional occupations such as micro-enterprise development, food processing, and tailoring. These interventions not only increased women's income levels but also enhanced their social recognition and self-worth. However, despite these achievements, studies also highlight several persisting challenges. Limited marketing linkages, inadequate infrastructure, and lack of advanced technical training often constrain the long-term sustainability of women-led enterprises (Suresh Kumar & Shobana, 2025). The government's efforts to provide revolving funds and skill enhancement programmes have improved women's entrepreneurial abilities, yet the dependence on external support remains high. Therefore, while NSRLM's capacity-building programmes have proven successful in creating livelihood opportunities, the sustainability of these initiatives largely depends on continued institutional support, effective market integration, and periodic skill upgradation.

Table 1.

Major Capacity-Building and Skill Development Programmes under NSRLM in Dimapur District (2021–2025)

Year	Programme / Event	Target / Participants
2021	Oneday training for SHGs “Vision of 2028” at Old Showuba village, Dimapur	11 SHGs attended (Nagaland Tribune, 2021)
2022	Udyamita Vikas Pakhwara (Enterprise promotion for women SHGs)	18 SHGs approved loans (Eastern Mirror, 2022)
2023	Launch of “Financial Literacy Campaign (FLC)” at Dimapur covering 11 districts, 74 blocks, 1300 villages	Target: 1 lakh households (Nagaland Post, 2023)
2023	Training to strengthen SHGs organised at Old Showuba village, Dimapur	Oneday; SHG leaders met to reflect on vision and collaboration (Nagaland Tribune, 2023)
2024	5day indepth training for developing a pool of 33 State Resource Persons (SRPs) at East Inn, Dimapur	33 staff selected as SRPs for skilling/upskilling mission institutions (Morung Express, 2024)
2024	Training of SHG members as “Bima Sakhi” (insurance facilitators)	83 SHG members trained (Eastern Mirror, 2024)
2025	MoU signed between NSRLM & School for Social Entrepreneurs India (SSE India) to launch SHG ecommerce portal, based in Dimapur	Project period Oct 2025–Sept 2026, aiming to promote SHGs products/services online. (Nagaland Post, 2025)

Women's decision making and Community Participation

NSRLM has also contributed to fostering greater participation of tribal women in decision-making processes, both within their SHGs and at the community level. The participatory model of SHG governance promotes leadership rotation, collective decision-making, and representation of women in village development councils. A statewide assessment under NRLM found that women participants demonstrated marked improvement in economic and political empowerment; however, aspects such as ownership of assets and political representation still lag behind (Giribabu, M., 2022). Additionally, a national report on SHGs in Nagaland documented that women's attendance in training sessions, savings participation, and leadership roles increased over time, indicating enhanced confidence and social engagement. Nonetheless, societal norms and patriarchal constraints continue to influence women's autonomy in local governance. Overall,

NSRLM has laid a strong foundation for participatory empowerment by strengthening women's voices in community decisions, though sustained policy interventions are essential to ensure deeper inclusion and equitable leadership opportunities.

DISCUSSION

The findings indicate that the Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) has emerged as a transformative initiative in promoting women's socioeconomic empowerment in the tribal context of Nagaland. The mission's SelfHelp Group (SHG)based approach has enhanced collective participation, decisionmaking capacity, and incomegenerating opportunities for women in both rural and semiurban areas. For example, one study shows that approximately 73% of women beneficiaries under NSRLM reported greater economic security through decent work, and 50.7% of respondents noted increased employment days under the scheme. (Giribabu, M., 2022)

A major success factor of NSRLM lies in its focus on capacity building and financial inclusion. Through targeted skilldevelopment programmes and training modules, women have acquired entrepreneurial and managerial skills that enable them to establish small businesses and microenterprises such as weaving, handicrafts, and agribased ventures. This is supported by evidence from village studies in Kohima, Dimapur and Mokokchung districts. (NSRLM Nagaland, 2024). Exposure visits and continuous mentoring under NSRLM have contributed to stronger financial literacy and selfconfidence among tribal women, particularly in the Dimapur District. The state mission website further indicates that NSRLM emphasises the institutionbuilding of SHGs, Village Level Organisations (VLOs), and Cluster Level Federations (CLFs) with training in microplanning, business linkages and access to financial services. (NSRLM Nagaland, 2024).

Furthermore, NSRLM's convergence with other government initiatives like the Deen Dayal Antyodaya Yojana - National Rural Livelihood Mission (DAYNRLM) and Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Act (MGNREGA) has expanded credit accessibility and livelihood opportunities for women, reducing their reliance on informal borrowing. One recent study found improved loan access and repayment behaviour among SHG women under NSRLM (Jamir & Srivastava, 2025).

Yet, persistent challenges remain especially limited market linkages, weak infrastructure and irregular followup support that affect the longterm sustainability of SHGled enterprises. The state's "State Focus Paper 202425" documents that while SHGs have been mobilised and banklinked, advanced technical skills, valuechain integration, digital literacy and infrastructure bottlenecks continue to hamper sustainability.

Socially, NSRLM has helped enhance community solidarity and gender visibility among tribal women. SHGs provide platforms for dialogue, leadership and social mobilisation. For instance, local media reports illustrate how SHG women in Nagaland have been awarded for outstanding enterprise under the NSRLM umbrella, which in turn raises their status and recognition within the community (Morungexpress.Com, 2025). However, deeprooted patriarchal practices, restricted mobility, and limited digital exposure still hinder full empowerment of women. Sustainable empowerment must extend beyond economic gains to include transformation of gender norms and community attitudes (Nagaland Tribune, 2025). Thus, while NSRLM's impact is substantial, it remains uneven depending on local sociocultural contexts, institutional efficiency and the extent of market integration.

SUGGESTIONS

1. Strengthen institutional frameworks to ensure SHGs graduate into federations with viable business models and market access. This includes developing cooperatives or marketing hubs for women's products, enabling SHGs to move beyond micro-savings and into enterprise-led growth (Apollo & Varma, 2024).

2. Expand capacity-building programs to include advanced vocational skills, digital business training, entrepreneurial mentoring, and value-addition modules. Periodic upskilling can help women adapt to market changes and scale operations (Apollo & Varma, 2024)
3. Improve convergence between NSRLM, banks, local industry, tribal welfare, and marketing departments to bring infrastructure, credit support, market linkages, and mentoring under one roof.
4. Launch gender-sensitisation and leadership development programs in parallel to economic interventions. Engaging male community members, village councils, and traditional institutions can facilitate women's participation in decision-making and asset ownership (Isapeule et al., 2018)
5. Align mission objectives with national and international frameworks (such as SDG 5 and SDG 8) and institute standard monitoring, evaluation, and feedback loops focusing on economic, social, and governance outcomes to ensure sustainable progress (Apollo & Varma, 2024).

CONCLUSION

The Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) has played a transformative role in improving the socio-economic status of tribal women by providing access to financial resources, skill development, and leadership opportunities. Through the formation of Self-Help Groups (SHGs) and capacity-building programs, women have gained greater economic independence, confidence, and a stronger voice within their households and communities. Participation in SHGs has enabled women to engage in income-generating activities such as food processing, tailoring, and agri-based enterprises, increasing household income and enhancing social recognition. Furthermore, NSRLM's focus on participatory governance and leadership rotation within SHGs has encouraged women to take part in village-level decision-making and collective problem-solving, laying the foundation for broader social empowerment. The convergence of NSRLM initiatives with other government programs has expanded livelihood opportunities and improved financial inclusion, reducing dependence on informal credit sources. However, challenges remain. Limited market linkages, infrastructural gaps, digital illiteracy, and persistent patriarchal norms continue to hinder the full realization of empowerment. The sustainability of women-led enterprises is contingent upon continued institutional support, exposure to markets, and ongoing skill enhancement. Therefore, while NSRLM has played a pivotal role in advancing both the economic and social empowerment of tribal women, long-term success requires a comprehensive strategy that integrates financial, social, and technological support systems. Ultimately, NSRLM demonstrates that targeted interventions combining economic, social, and leadership development can facilitate inclusive and sustainable rural transformation. The mission represents a vital step toward gender equity, poverty alleviation, and sustainable development among tribal communities in Nagaland, highlighting the importance of institutional support, continuous capacity building, and gender-sensitive policies for holistic empowerment.

REFERENCES

1. Isapeule, Longkumer, J., & Longchar, T. (2018). Women Empowerment through Self-Help Groups: A Study in Jalukie Block, Peren District of Nagaland. *International Journal of Bio-Resource and Stress Management*, 9(Apr, 2), 310–313. <https://doi.org/10.23910/IJBBSM/2018.9.2.1852a>
2. Jagati, P. (2024). Issues and Challenges with Empowerment of Tribal Women in India: A Forest-Based Study. *Asia Minor Studies*, 12(2), 213–220. <https://doi.org/10.17067/ASM.1445005>
3. Jamir, S., & Srivastava, A. (2025). Impact of Nagaland State Rural Livelihood Mission (NSRLM) on Women Empowerment and Livelihood in Nagaland. *IJFMR - International Journal For Multidisciplinary Research*, 7(2). <https://doi.org/10.36948/IJFMR.2025.V07I02.41510>
4. Khobung, V., Professor, A., Asst, K. P., & Pou, K. (2017). Tribal Self-Help Groups In Manipur: A Gender Perspective. *The EUrASEANs: Journal on Global Socio-Economic Dynamics*, 2(2), 93–105. [https://doi.org/10.35678/2539-5645.2\(3\).2017.93-105](https://doi.org/10.35678/2539-5645.2(3).2017.93-105)

5. Giribabu, M. (2022). National Rural Livelihood Mission and Women Empowerment in Nagaland : An Approach Based Village Study. *Arthshastra Indian Journal of Economics & Research*, 10(4), 24–35. <https://doi.org/10.17010/AIJER/2021/V10I4/168222>
6. Manna, A. (2024). Empowerment And Gender Equality Among Tribal Women. *Integrated Journal for Research in Arts and Humanities*, 4(1), 11–17. <https://doi.org/10.55544/IJRAH.4.1.2>
7. Murry, N. (2019). Assessment of Self Help Groups and their impact on Tribal Women in Nagaland. *National TRI*. <http://repository.tribal.gov.in/handle/123456789/74189>
8. Murry, N., Nakhro, R., & Das, S. (2020). Study on Income Generation Activities of Self Help Group and Motivational Level of Women Self Help Group Members in Nagaland, India. *Int.J.Curr.Microbiol.App.Sci*, 9(8), 2517–2521. <https://doi.org/10.20546/ijcmas.2020.908.288>
9. Nagaland: Khetoli Awomi named 'Most Enterprising SHG Woman' | *MorungExpress* | morungexpress.com. (2025). Retrieved November 10, 2025, from <https://morungexpress.com/nagaland-khetoli-awomi-named-most-enterprising-shg-woman>
10. Naveen, S., Parida, J. K., & Panda, I. (2023). Tribal women empowerment through entrepreneurship: evidence from Mayurbhanj District, Odisha. *Frontiers in Sociology*, 8, 1158770. <https://doi.org/10.3389/FSOC.2023.1158770>
11. NSRLM : Nagaland. (2024). Retrieved October 5, 2025, from <https://nsrlm.nagaland.gov.in/financial-inclusion-2>
12. NSRLM Nagaland | Nagaland State Rural Livelihoods Mission. (2024). Retrieved November 10, 2025, from <https://nsrlm.nagaland.gov.in/what-we-do-social-inclusion-mobilization-and-institutions>
13. Over 1.3 lakh Nagaland women in self-help groups. (2025). Retrieved November 11, 2025, from <https://www.easternmirrornagaland.com/over-13-lakh-nagaland-women-in-self-help-groups>
14. Sahu, V. K., Baral, S. K., & Singh, R. (2024). Financial Empowerment of Tribal Women: An Inquiry into Sustainable Economic Justice Initiatives and Pathways towards Inclusive Development. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 24(4), 182–194. <https://doi.org/10.9734/AJEBA/2024/V24I41272>
15. Sharma, D. D., & Authors, A. (2023). Self-Help Group: A boon for women's socio-economic empowerment and transfer of technology. *International Journal of Agricultural Invention*, 8(1), 22–28. <https://doi.org/10.46492/IJAI/2023.8.1.4>
16. Suresh Kumar, J., & Shobana, D. (2025). A Study On The Evaluation Of Government Schemes For Shgs In Nagaland: Effectiveness And Challenges. *Sachetas*, 4(2), 12–22. <https://doi.org/10.55955/420003>
17. Vero, Y., & Shohe, A. (2024). Shg Initiatives: A Corridor To Socio-Economic Upliftment Of Women. *Cahiers Magellanes-NS*, 6(2), 6124–6138. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.2632599>
18. Weekly SHG Bazaar inaugurated in Wokha to promote rural livelihoods and women empowerment - Nagaland Tribune. (2025). Retrieved November 10, 2025, from <https://nagalandtribune.in/weekly-shg-bazaar-inaugurated-in-wokha-to-promote-rural-livelihoods-and-women-empowerment>
19. Women-led JTBLF from Nagaland honoured for National award | *MorungExpress* | morungexpress.com. (2025). Retrieved November 11, 2025, from <https://morungexpress.com/women-led-jtblf-from-nagaland-honoured-for-national-award>

EXPERIENCE AND PERSPECTIVE IN MODERN SOCIETY: MIGRANT WORKERS PARTICIPATION & MANAGEMENT IN INDIA

S. M. KARTHIK^A, VIAGULA MARRY^B, R. PARVATHY^C

^A Guest Faculty, ^B Research Scholar, ^C B.A. (Hons.) DDS Student

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul,
Tamil Nadu, India

ANNOTATION

Migrant workers are vital to modern economies, occupying key positions in sectors that are frequently overlooked by native labour forces and ensuring the continuity of essential services and industries. This analysis concentrates on migrant labour trends in India throughout the 2020–2025 timeframe. Despite their indispensable roles, migrant workers commonly face challenges such as discrimination, limited upward mobility, and lack of representation in workplace management, which affects both their well-being and retention rates. Effective integration and management strategies—such as implementing inclusive policies, cultural competence training, and fair labour practices—are essential to leveraging the diverse talents of migrant workers while safeguarding their rights and promoting organizational innovation. Addressing the vulnerabilities and harnessing the potential of migrant workers not only strengthens workforce resilience but also contributes to more equitable and sustainable societies.

Keywords: *Migrant Workers, Labour Migration, Labour rights, Human Rights, Management, Economic globalization*

INTRODUCTION

Migrant workers are individuals who relocate, often across national borders, to pursue employment in sectors and regions facing labour shortages or economic opportunities. They contribute significantly to the economic growth and development of host countries while supporting their countries of origin through remittances and skills transfer (Anderson & Poeschel, 2021). However, migrant workers frequently face challenges such as discrimination, unsafe working conditions, limited legal protections, and exploitation, including unfair recruitment and forced labour practices. Effective management and inclusive policies are essential to protect their rights, improve workplace integration, and fully harness their economic and cultural contributions to modern society (Bloch & McKay, 2015).

LITERATURE REVIEW

The literature review on migrant workers' participation and management in modern Indian society. Migrant workers are vital to India's economy, especially in informal sectors like construction, mining, and manufacturing, but they face triple exclusion: economic, welfare, and political (Ding, 2023). This leads to low wages, unsafe conditions, lack of social protection, and no political voice in host regions, reinforcing their vulnerability and exploitation (George et al., 2024). The COVID - 19 pandemic exposed the precarious situation of migrant workers, with many forced to return to their native states amid loss of livelihood (Jiang & Korczynski, 2024).

This crisis highlighted gaps in social security and the need for targeted policies and support systems for migrants (Kumbhar, 2023). Government initiatives such as the e Shram portal (Lamichhane, 2021) and state-level skill mapping aim to empower migrant workers by linking them to employment opportunities, social protections, and skill development (Mahindru, 2023). Some states have launched successful platforms to integrate migrant labour data and support livelihood creation (McCulloch & Miller, 2023). Studies on specific regions, like Kerala, show that migrant workers often perceive better wages (Pandey & Kumar, 2020) and working conditions in destination states compared to their native places, though challenges such as healthcare access, social security, and working hours persist (Smith et al., 2019). Social integration and health-seeking behaviour are emerging areas of research (Wilkinson, 2010) with focus on improving migrants' inclusion and well-being in host communities to enable better workplace

participation and management outcomes (Wu et al., 2022). Overall, literature stresses the need for systemic reforms to address exclusion, enhance skill development, provide social security (Zhang et al., 2023) and create participatory governance mechanisms that include migrant workers' voices for sustainable management practices (Zhao & Tang, 2022).

METHODOLOGY

This study follows a descriptive research design and is based completely on secondary data. The purpose of this methodology is to collect, analyse, and interpret information from existing literature to understand the participation, working conditions, experiences, and management of migrant workers in India. The study is qualitative and descriptive in nature. It examines previously published reports, articles, government documents, and statistical data to understand migrant workers' experiences and management patterns. Secondary data for this study was collected from the following sources: reports by organisations in International Labour Organization (ILO), World Bank and UN reports on migration, NGOs working with migrant workers, National Human Rights Commission (NHRC) reports.

Method of Data Collection

Secondary data was collected using

- Document Review Method: Systematic reading of reports, articles, and documents.
- Online Database Search: Using keywords such as migrant workers in India, participation, labour management, working conditions, migration trends.
- Literature Review Technique: Identifying, organising, and summarising important findings relevant to the topic.

Data Analysis Method

The collected secondary data was analysed using following methods.

a) Thematic Analysis was done. Themes were identified such as Migration trends, Participation in labour markets, Workplace management practices, Wages and employment conditions, Social and living conditions, Challenges during migration, Government welfare schemes.

b) Comparative Analysis was performed. Data from different reports and researchers was compared to identify common patterns, differences between states, changes over time.

RESULTS AND DISCUSSION

Migrant workers want to be involved in the places they work, such as helping with decisions or joining workplace groups. When they join in, it helps build understanding between the workers and the bosses, which leads to better workplaces. Many migrant workers face challenges, like language barriers, lack of information, or feeling left out, which makes it hard for them to participate fully. Organizations and unions that support training, include more migrant workers in activities, and listen to their needs see more positive results and happier workers.

Migrant Workers' Participation & Management in India (2020–2025)

The period from 2020 to 2025 presents a critical phase in understanding migrant workers' participation and management in India. Thematic analysis of secondary data highlights several patterns shaped by the pandemic, economic recovery, labour reforms, and expanding welfare mechanisms.

1. Migration Trends Between 2020 and 2025, migration patterns in India shifted significantly due to COVID-19 disruptions and subsequent recovery phases. The initial reverse migration in 2020 exposed vulnerabilities in internal mobility. By 2022–2025, migration resumed steadily, with major destination states—such as Maharashtra, Delhi, Gujarat, Karnataka, Tamil Nadu, and Kerala—regaining high inflows. Circular, temporary, and seasonal migration became more dominant, reflecting ongoing economic instability and dependence on low-wage urban work.

2. Participation in Labour Markets Migrant workers continued to play a vital role in construction, manufacturing, logistics, hospitality, gig services, and domestic work. Their

participation remained concentrated in informal sectors, where contract-based and daily wage employment were predominant. Although job opportunities expanded post-pandemic, workers' bargaining power stayed limited, with many lacking representations in unions or workplace committees.

3. Workplace Management Practices From 2020 to 2025, management practices showed minimal structural change. Contractors remained central to recruitment and supervision, often leading to weak accountability. Despite the introduction of labour codes, formal contracts, safety guidelines, and welfare provisions were inconsistently implemented. Many worksites had inadequate grievance redressal mechanisms, limited safety training, and poor communication between workers and employers.

4. Wages and Employment Conditions Wages for migrant workers varied sharply between states and industries. While some sectors experienced wage increases due to labour shortages post-2020, wage delays, deductions, and absence of overtime benefits persisted. Employment conditions continued to be characterised by long hours, unsafe environments, and low access to social security benefits such as PF, ESI, or paid leave.

5. Social and Living Conditions: Living conditions for migrant workers remained challenging across the period. Many stayed in makeshift colonies, crowded rental rooms, or temporary worksite shelters. Limited access to clean water, toilets, health services, and transportation contributed to poor quality of life. Social exclusion, language barriers, and discrimination further reduced their integration into host communities.

6. Challenges During Migration: Major challenges faced during this period included insecure travel arrangements, job uncertainty, exploitative contractors, and financial stress. The pandemic particularly intensified hardships, with workers experiencing sudden unemployment, inadequate food supply, and lack of support systems. Even after 2021, documentation issues, unfamiliarity with urban systems, and health risks remained significant obstacles.

7. Government Welfare Schemes: Several initiatives, such as the e-Shram portal, One Nation One Ration Card (ONORC), PM Garib Kalyan Yojana, and State-level labour support schemes attempted to improve migrant welfare. While registration and portability improved post-2022, many workers still lacked awareness or documents required to access benefits. Gaps in implementation, bureaucratic delays, and inconsistent outreach limited the impact of these programmes.

Comparative Analysis of Migrant Workers' Contributions across States in India

The following section presents a consolidated summary of a recent 2025 survey conducted on migrant workers in India. The information has been organised into a tabular format to offer a clear and systematic understanding of migration patterns across the country. The survey highlights the distribution and concentration of migrant workers across the top ten states, providing insights into which regions attract the highest inflow of labour and the factors influencing these patterns.

1 Table

State Level Migrant and Domestic Workers in India

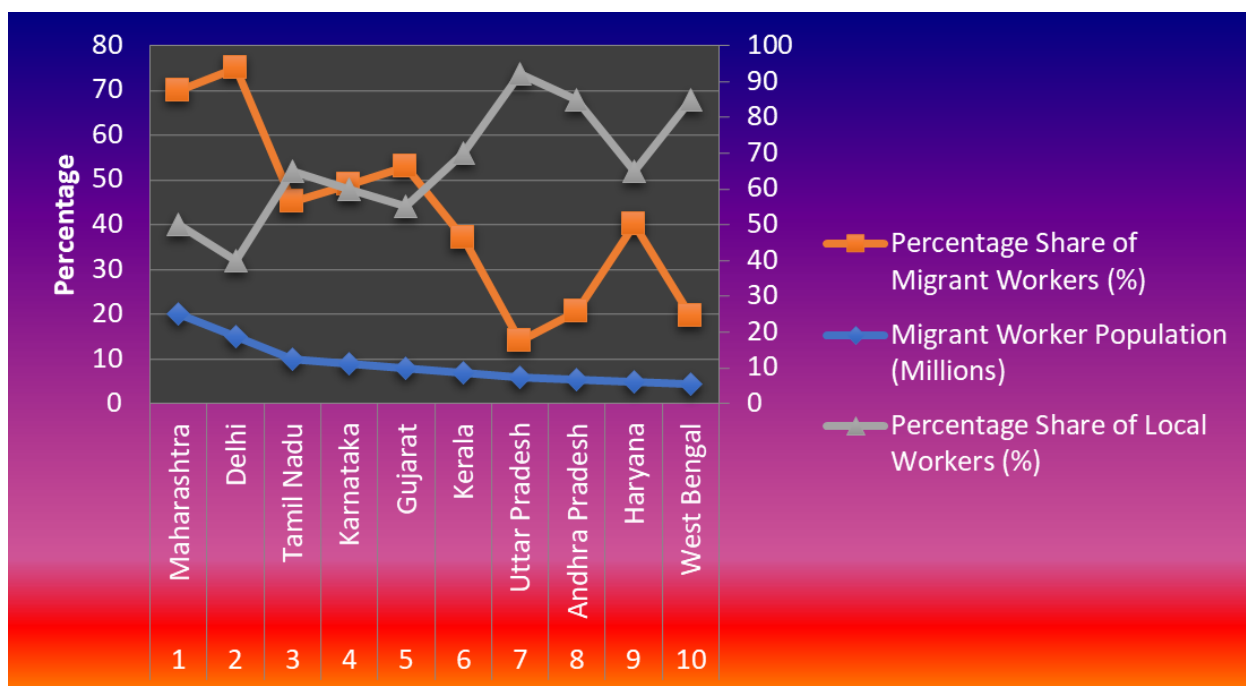
(Author, 2026)

Rank	State/ Union Territory	Migrant Worker Population (Millions)	Percentage Share of Migrant Workers (%)	Percentage Share of Domestic Workers (%)
1	Maharashtra	20.0	50	50
2	Delhi	15.0	60	40
3	Tamil Nadu	10.0	35	65
4	Karnataka	9.0	40	60
5	Gujarat	8.0	45	55
6	Kerala	7.0	30	70
7	Uttar Pradesh	6.0	8	92

8	Andhra Pradesh	5.5	15	85
9	Haryana	5.0	35	65
10	West Bengal	4.5	15	85

This comparative overview helps identify major destination states that rely significantly on migrant labour for economic activities such as construction, manufacturing, services, and informal sector work. By analysing the concentration of workers in each of these states, the study aims to reveal employment trends, interstate labour mobility, and variations in workforce absorption capacity. The table-based presentation enables easy interpretation of data and supports further discussion on policy implications, labour management, and the socio-economic conditions of migrant workers. Overall, the survey summary serves as an important reference for understanding regional disparities, labour market demand, and the evolving dynamics of migration in modern India.

India hosts about 150 million migrant workers in 2025, making up roughly 30% of the national workforce. As shown in table 1. and figure 1, the proportion of migrant and domestic workers varies across states, states like Maharashtra and Delhi have the highest migrant worker populations due to their large urban centres and job opportunities, especially in construction and manufacturing. Some states like Bihar and various north-eastern states have low migrant worker percentages since most workers migrate out of these states for employment elsewhere. The reliance on migrant labour is much higher in urbanized and industrially developed states.

1 Figure. Share of Migrant and Domestic Workers in India's Top Ten States
(Author, 2026)

Maharashtra: Largest destination for migrant workers. Migrants support construction, textiles, transportation, retail, and small manufacturing. High economic output from infrastructure, real estate, and service industries relies on migrant labour.

Delhi (NCT): Migration-driven workforce in construction, hospitality, domestic work, and small industries. Migrants contribute significantly to urban services: delivery, cleaning, maintenance, and retail.

Gujarat: Strong industrial base in textiles, diamonds, petrochemicals, and manufacturing. Migrants from Bihar, UP, Odisha, and Rajasthan contribute heavily to factory output.

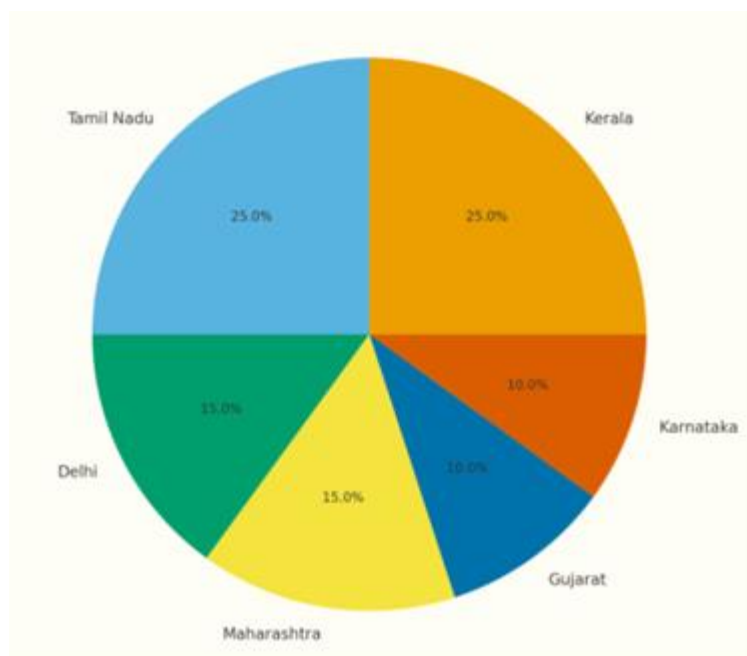
Karnataka: Inflow driven by IT-linked service sectors, construction, and logistics. Migrants support Bengaluru's rapid urbanisation and service-based economy.

Tamil Nadu: Major hub for textile mills, engineering units, automotive industries. Migrant workers are essential for manufacturing and large-scale production lines.

Kerala: Known for better labour welfare and higher wages. Migrants sustain construction, hospitality, and plantation sectors.

Differences in Wages and Working Conditions

Working conditions differ considerably across regions, ranging from organized factory settings to informal construction sites where safety standards are often lacking. Figure 2 illustrates the comparative wages and working conditions among key states. Kerala and Tamil Nadu demonstrate comparatively better wage levels and stronger welfare provisions. In contrast, Delhi and Maharashtra show significant wage inequalities and a high prevalence of informal employment practices. Gujarat and Karnataka fall in the middle range, offering moderate wages but relying extensively on contractors and intermediaries to manage labour.

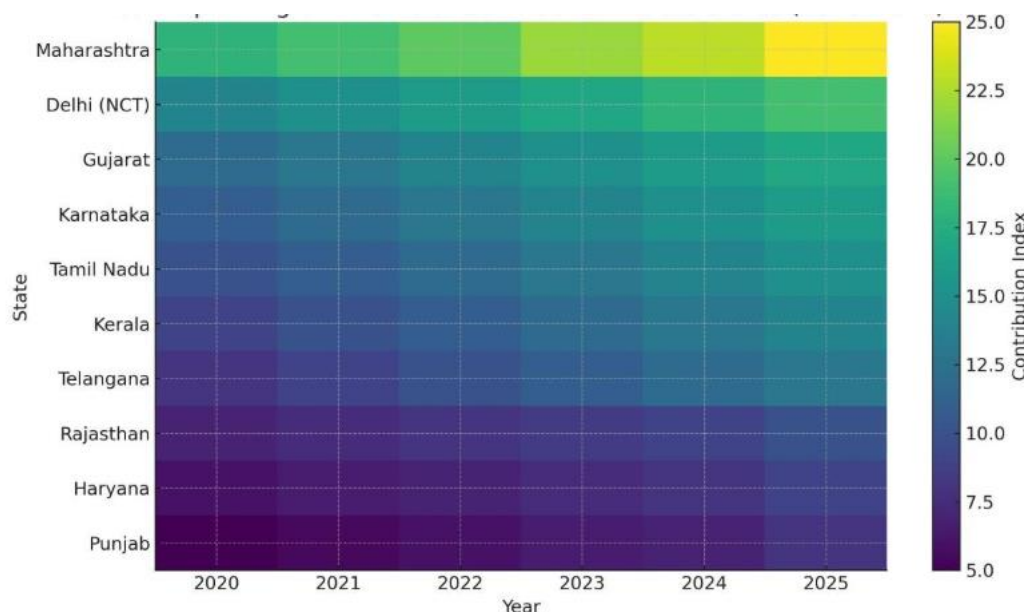

2 Figure. **Comparative Pie Chart: Wages and Working Conditions across States**
(Author, 2026)

Contribution to State Economies

Migrant workers contribute to urban growth and infrastructure development, industrial output and manufacturing, service sector expansion (delivery, hospitality, retail), agricultural and plantation productivity (in select states). States with higher migrant inflows often show faster urbanisation, increased productivity, and growth in informal labour markets that support formal industries. Figure 3 illustrates the contribution levels of migrant workers across the states of Maharashtra, Delhi NCT, Gujarat, Karnataka, Tamil Nadu, Kerala, Telangana, Rajasthan, Haryana, and Punjab. The columns represent the years from 2020 to 2025, while the varying colour shades depict the contribution index, indicating how the intensity of migrant workers' contribution changes over time. Maharashtra shows the highest contribution consistently from 2020 to 2025.

- Delhi, Gujarat, and Karnataka follow with steadily increasing contributions.
- States like Punjab and Haryana show lower but gradually rising contribution levels.
- Overall, the heatmap clearly shows a year-by-year increase in migrant workers' contribution across all states.

3 Figure. Heatmap of Migrant Workers Contribution across States in India
(Author, 2026)

CONCLUSIONS

Migrant workers play a vital role in India's labour force, especially in informal sectors, yet their experiences from 2020 to 2025 were shaped by economic inequality, post-pandemic shifts, and uneven job opportunities across states. States like Maharashtra, Delhi, Gujarat, Tamil Nadu, and Karnataka absorbed the largest migrant inflows. Despite their importance, workers face insecure jobs, poor management practices, low wages, and inadequate living conditions. State-wise differences in welfare access and labour regulation further deepen their challenges. While government schemes exist, gaps in awareness and implementation remain. Strengthening formal employment systems and improving welfare delivery are essential for their wellbeing.

REFERENCES

1. Anderson, B., & Poeschel, F. (2021). Rethinking labour migration: Covid-19, essential work, and systemic resilience. *Comparative Migration Studies*, 9(45). <https://doi.org/10.1186/s40878-021-00252-2>
2. Bloch, A., & McKay, S. (2015). Employment, social networks and undocumented migrants: The employer perspective. *Sociology*, 49(1), 38–55. <https://doi.org/10.1177/0038038514532039>
3. Ding, Z. H. (2023). Social assimilation of Chinese migrant workers: Citizenisation, participation, and identification. *Lecture Notes in Education Psychology & Public Media*, 14. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/14/20230943>
4. George, G., Lozanski, K., Mayell, S., & Caxaj, S. (2024). Migrant agricultural workers' experiences of support in three migrant-intensive communities in Canada. *Social Inclusion*, 12, Article 7785. <https://doi.org/10.17645/si.7785>
5. Jiang, J., & Korczynski, M. (2024). The role of community organisations in the collective mobilisation of migrant workers: The importance of a 'community'-oriented perspective. *Work, Employment and Society*, 38(2), 339–357. <https://doi.org/10.1177/09500170221138008>
6. Kumbhar, P. K. S. (2023). Social security and welfare of migrant workers in India: A situational analysis. *Journal of Social Review and Development*, 2(1), 4–10.
7. Lamichhane, B. P. (2021). Workers' participation in management in Nepal. *Kalika Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(1), 34–44. <https://doi.org/10.3126/kjms.v3i1.48183>
8. Mahindru, R. (2023). Manager's perspective on workers' participation in management: A scenario-based study on Indian organisations. *Management Research Review*, 47(3), 406–421. <https://doi.org/10.1108/MRR-07-2021-0521>

9. McCulloch, J., & Miller, P. (2023). A most modern industry: The migrant labour system and crisis management. In *Mining Gold and Manufacturing Ignorance* (pp. xx–xx). Singapore: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8327-6_2
10. Pandey, A. K., & Kumar, V. (2020). Challenges of various schemes of workers' participation in management. *Asian Journal of Management and Commerce*, 1(2), 54–57.
11. Smith, R., Spaaij, R., & McDonald, B. (2019). Migrant integration and cultural capital in the context of sport and physical activity: A systematic review. *Journal of International Migration and Integration*, 20, 851–868. <https://doi.org/10.1007/s12134-018-0634-5>
12. Wilkinson, A. (2010). An HRM perspective on employee participation. In A. Wilkinson, N. Buckle, & R. Fox (Eds.), *The Oxford Handbook of Participation in Organizations* (pp. xx–xx). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199207268.001.0001>
13. Wu, S. J., Mei, B. Y., & Cervantez, J. (2022). Preferences and perceptions of workplace participation: A cross-cultural study. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.806481>
14. Zhang, F., Xu, W., & Khurshid, A. (2023). The interplay of migrant workers' working hours, income, and well-being in China. *Sustainability*, 15(14), 11409. <https://doi.org/10.3390/su151411409>
15. Zhao, C., & Tang, M. (2022). Research on the influence of labor contract on the urban integration of migrant workers: Empirical analysis based on China's micro data. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(18), 11604. <https://doi.org/10.3390/ijerph191811604>

WOMEN-LED ECOPRENEURS IN NAGALAND: EXPANDING HORIZONS OF INDIGENOUS KNOWLEDGE SYSTEMS

KHENISHE K SUMI^A, M. HILARIA SOUNDARI^B

^A P.D research Scholar, ^B Professor

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul,
Tamil Nadu, India

ANNOTATION

Tribal women in Nagaland have increasingly emerged as ecopreneurs, blending indigenous knowledge systems with innovative business models that promotes sustainable enterprises. However, their potential is often limited by structural barriers such as limited financial access, weak market linkages, and underrepresentation in policy frameworks. This study adopts a thematic review, synthesizing literature, reports, and policy documents on IKS, women's ecopreneurship, and sustainability. It aims to examine their socio-economic and environmental contributions, and identifying challenges and opportunities. Findings reveal that enterprises rooted in IKS such as organic farming, handloom weaving and handicrafts strengthen local economies while simultaneously preserving ecological balance and promoting social cohesion. These enterprises reflect both cultural resilience and the evolving role of women in sustainable development. Women-led eco-enterprises in Nagaland demonstrate the expanding horizons of indigenous knowledge in addressing contemporary sustainability challenges. For their full potential to be realized, institutional support, inclusive policies, and targeted skill-based interventions are essential.

Keywords: Indigenous Knowledge Systems, Women Ecopreneurship, Cultural Resilience, Sustainability

INTRODUCTION

Nagaland, one of the eight states of Northeast India is distinguished by its rich cultural heritage, biodiversity, and deeply embedded Indigenous Knowledge Systems (IKS). The tribal community of this state has historically practiced sustainable living through eco-friendly traditions such as collective farming, community forest management, and customary land-use systems that reflect harmony between humans and nature (Zingkhai, 2015). All these practices govern an intergenerational transmission of ecological wisdom, ensuring not only livelihood security but also environmental preservation. Within this context, Indigenous Knowledge serves as a living repository of adaptive strategies that sustain ecological balance and cultural identity. As global discourses increasingly emphasize sustainability and local resilience, the Indigenous Knowledge Systems offer valuable insights into alternative models of development rooted in ethics of reciprocity and coexistence (Kumari et al., 2023).

In the present scenario, the tribal women in Nagaland have emerged as significant agents of change, particularly in sustainable entrepreneurship. Many have ventured into eco-based enterprises such as organic farming, handloom weaving and handicraft production where they integrate indigenous knowledge with the contemporary innovation (Niumai, 2024). These women-led enterprises contribute not only to livelihood generation but also to ecological conservation and social cohesion.

Despite their potential, women ecopreneurs continue to face structural barriers, financial constraints, inadequate market access, gender biases and they are represented in policy frameworks, all these hinders their full participation in sustainable enterprise development. (Kumari et al., 2023). Women's contribution to Indigenous economies are often overlooked, which obstruct the deep link between gender, traditional knowledge and sustainability. Therefore, it is essential to explore how women ecopreneurs support their communities and their environment, while understanding the structural challenges that limit their empowerment and participation.

This study aims to understand how women led-eco-enterprises, grounded in IKS promote sustainable development and drive social change in Nagaland. Drawing on research studies, policy, and relevant documents, it highlights how ecological practices intersect with entrepreneurship,

emphasizing the importance of Indigenous epistemologies in shaping modern sustainability frameworks.

LITERATURE REVIEW

Indigenous Knowledge Systems (IKS): It is the growing body of knowledge, practices, and beliefs which is developed by the Indigenous community through generations of interaction with their natural environment. It is holistic, relational, and deeply embedded within local cultural and ecological contexts (Berkes, 2017). Unlike Western scientific paradigms that often separate humans from nature, Indigenous epistemologies view the environment as an interconnected web of life governed by reciprocity, respect, and collective responsibility (Hart, 2010). IKS encompasses agricultural techniques, resource management practices, healing systems, and cultural rituals that promote sustainability and community well-being. It functions as a dynamic system adaptive to ecological changes and evolving through collective experience. Scholars argue that IKS plays a vital role in achieving sustainable development, particularly by supporting biodiversity conservation, promoting climate resilience, and ensuring equitable resource distribution ((Agrawal, 1995; Gadgil et al., 1993).

In the context of Nagaland, Indigenous Knowledge is intricately woven into daily life. Traditional land-use systems, such as *jhum* (shifting cultivation), community forestry, and water-sharing customs, reflect ecological intelligence and social solidarity. Such practices sustain both material livelihoods and cultural values, offering models for sustainable living rooted in Indigenous worldviews.

Women and Ecopreneurship: Ecopreneurship, or ecological entrepreneurship, refers to business activities that combine environmental responsibility with economic viability. Ecopreneurs are motivated not solely by profit but by a commitment to environmental stewardship and social transformation (Longkuma, 2021.; Rodríguez-García et al., 2019).

The rise of ecopreneurship globally reflects a paradigm shift toward green economies that value sustainability, circular production, and ethical consumption. Women have emerged as pivotal actors in this movement. Studies indicate that women entrepreneurs often adopt more sustainable business models due to their closer association with community well-being, household resource management, and environmental care (UNDP, 2020).

In the Indian context, women ecopreneurs are increasingly engaging in organic farming, sustainable handicrafts, waste management, and renewable energy initiatives (Sasongko & Anggadwita, 2016). These enterprises often operate at micro or community levels, integrating local knowledge with environmentally responsible innovation. However, women's participation in ecopreneurship remains constrained by socio-economic and institutional barriers. Limited access to credit, lack of market networks, and gendered social norms restrict women's mobility and decision-making power (Dutta & Banerjee, 2021). Despite these challenges, women-led eco-enterprises are reshaping the discourse on sustainable development by embedding ethics of care, cooperation, and ecological balance into entrepreneurial practice.

IKS and Women's Empowerment in Northeast India: In Northeast India, Indigenous Knowledge forms the foundation of socio-economic life, with women often playing central roles in its preservation and transmission. Women are custodians of seeds, forest resources, and craft traditions that sustain local economies and ecosystems. Their ecological wisdom is reflected in daily practices of cultivation, weaving, food preservation, and herbal medicine.

Scholarly research highlights that Naga women, in particular, embody a dual role as both cultural bearers and economic contributors. Their engagement in handloom weaving, organic produce marketing, and community-based forest management exemplifies the integration of IKS with contemporary livelihood practices (Longkumer, 2017; Ao, 2019). These initiatives not only preserve cultural heritage but also create new spaces for women's leadership and empowerment. Nevertheless, structural challenges persist. Women's ecological labour often remains undervalued, and policy frameworks rarely recognize the economic significance of Indigenous women's enterprises. Despite this, grassroots movements and cooperatives led by Naga

women demonstrate resilience and innovation by transforming Indigenous ecological wisdom into sustainable entrepreneurial ventures. Such examples underscore the potential of IKS as both a foundation for women's empowerment and a catalyst for localized, inclusive development.

METHODOLOGY

The present study adopts a thematic review design to explore the intersection of Indigenous Knowledge Systems (IKS), women's ecopreneurship, and sustainable development in Nagaland. This approach is appropriate for incorporating diverse forms of knowledge.

Through this design, the study systematically examines how women-led enterprises rooted in IKS contribute to ecological sustainability and social transformation. The analytical process involves reviewing literature, categorizing recurring themes such as sustainability practices, empowerment dynamics, and policy frameworks, and synthesizing findings to construct a conceptual understanding of women's eco-entrepreneurial roles.

The data are drawn exclusively from secondary sources these include peer-reviewed articles, books and publications focusing on Indigenous Knowledge, sustainability, gender studies, and social entrepreneurship in India and globally, government Policy Documents, NGO and Institutional Reports from local and international organizations working on sustainable development, eco-enterprises, and Indigenous rights in Northeast India and grey literature.

OBJECTIVES

This study is guided by the following objectives:

- To examine how IKS serve as the foundation for sustainable women led eco-enterprises in Nagaland
- To examine the socio-economic, ecological and cultural contributions of women ecopreneurs
- To analyse the key challenges and emerging opportunities influencing the growth and visibility of women ecopreneurs

This study holds significance for several interrelated academic and practical domains. For sustainability studies, it highlights how Indigenous Knowledge provides viable pathways for ecological resilience and sustainable livelihoods (Saikia et al., n.d.). By situating women's ecopreneurship within Indigenous epistemology, it underscores the need for inclusive, culturally grounded development models.

FINDINGS AND DISCUSSION

1. Indigenous Knowledge as a Foundation for Sustainable Enterprises: Indigenous Knowledge Systems (IKS) form the foundation for women-led eco-enterprises in Nagaland. Traditional ecological knowledge preserved from generations guides resource use, production methods, and community relations (CS, 2025).

A notable example is the North East Network (NEN) an NGO dedicated in promoting women's empowerment. In the year 2008, NEN launched 'Chizami Weaves, a small initiative that started with only seven weavers in Phek District. This project aimed to build on indigenous knowledge and traditional weaving skills to produce handcrafted textile products. It has since grown to engage over 600 women artisans across multiple villages, promoting both economic independence and cultural preservation. The use of natural fibres, vegetable dyes, and Indigenous motifs reflects a production ethos grounded in ecological ethics and cultural identity (Singha et al., 2023).

Figure 1: Chizami Weavers

(source: <https://northeastnetwork.org/chizami-weaves-at-the-hornbill-festival/>)

They represent cultural expressions that embody Indigenous aesthetics and sustainable resource use (Singha et al., 2023). Such enterprises preserve biodiversity by encouraging the use of locally available materials and sustaining traditional craft skills passed down through generations.

Through these eco-enterprises, Indigenous women blend ancestral knowledge into modern economic models. This synergy reinforces the sustainability ethos where economic development coexists with ecological respect and cultural continuity.

2. Socio-Economic Contributions of Women Ecopreneurs: Women ecopreneurs play an important role in strengthening the local economies and enhancing the community well-being. Their eco-enterprises help in generating employment and livelihood opportunities, especially in rural and semi-rural areas where formal employment options are very limited (Odyuo & Thangkhiew, 2025). The collectivist nature of Indigenous societies facilitates cooperative modes of production, where women's groups engage in collective farming, weaving cooperatives, or self-help groups that share profits equitably. These initiatives heavily contribute to livelihood security, ensuring stable income for the households at the same time it reduces dependency on external economic systems.

Furthermore, participation in ecopreneurial ventures enhances women's agency, economic independence, and decision-making power, challenging patriarchal norms and promoting gender equity. These contributions extend beyond individual empowerment to collective transformation, as women's participation in local governance and sustainability programs grows. The economic contributions of Indigenous women ecopreneurs extend beyond individual gains to collective empowerment and social resilience.

3. Ecological and Cultural Contributions: The enterprises led by Indigenous women in Nagaland are deeply intertwined with ecological and cultural stewardship (Chaudhuri S., 2006). By prioritizing sustainable methods of production and consumption, these enterprises actively contribute to resource conservation and biodiversity preservation (Tzudir & Jamir, 2025). For example, women engaged in organic agriculture maintain indigenous seed varieties, promoting agro-biodiversity and protecting the genetic heritage of local crops. Similarly, women involved in forest-based enterprises often adopt conservation-oriented harvesting practices, ensuring regeneration and long-term ecosystem balance.

Culturally, these eco-enterprises serve as living repositories of Indigenous identity. Weaving traditions, for instance, preserve tribal symbols, motifs, and narratives that represent social histories and cosmological beliefs. In this sense, women's enterprises function as sites of cultural continuity, where ecological ethics and cultural memory are interwoven. Through their roles as knowledge keepers and innovators, Naga women exemplify how sustainability is not merely an environmental goal but a cultural imperative rooted in Indigenous worldviews.

4. Challenges and Barriers

Despite their critical contributions, women ecopreneurs face several structural barriers, that limit their potential for growth and recognition.

Financial constraints: Limited access to formal credit and collateral restricts expansion, leading many to rely on informal lenders charging high interest (Aier, 2015).

Structural Barriers: Inadequate training opportunities, and insufficient institutional backing make it difficult for women to build their skills and gain access to the resources they need for sustainable enterprise growth

Systemic challenges rooted in socio-cultural norms, underrepresentation in decision-making spaces, and the absence of strong mentorship networks reduce women's visibility and recognition in the eco-sector

Additionally, weak market linkages persist, Reliance on local fairs or middlemen often leads to undervaluation of Indigenous products and inconsistent income (Menon et al., 2022). These barriers collectively perpetuate the invisibility of Indigenous women's economic contributions and constrain the transformative potential of their sustainable enterprises.

5. Opportunities and Emerging Trends

Amid challenges, new opportunities are emerging, the global scenario emphasis on sustainability, ethical consumption, and eco-branding all of which presents a fertile market for Indigenous products that embody authenticity and environmental responsibility (Das et al., 2021). By using digital platforms and e-commerce, women ecopreneurs can reach broader audiences and establish direct market linkages, thereby reducing dependency on intermediaries.

Initiatives like the Women Economic Empowerment (WEE) program in Nagaland provide digital literacy, online store management, and branding support to home-based women entrepreneurs, strengthening their participation in the green economy (Sasongko & Anggadwita, 2016). Another promising avenue lies in green social work, which integrates environmental action with community development and social justice creating an inclusive space.

Furthermore, collaborations between government, NGOs, and cooperatives can further strengthen these enterprises, ensuring that Indigenous values and ecological ethics remain central to development

6. Policy Implications and Recommendations

Women-led eco-enterprises grounded in Indigenous Knowledge Systems are vital to Nagaland's sustainable development. However, realizing their full potential requires targeted policy attention and institutional support.

Institutional and Financial Support

Government agencies and related institutions can also play a key role by setting up dedicated support units that offer training as well as financial systems with low-interest loans for easing the financial barriers faced by women's, marketing guidance, and mentorship designed specifically for Indigenous women engaged in eco-enterprises

Integration into Sustainable Development Frameworks

Formally recognize women-led eco-enterprises within sustainability and rural development policies.

Skill and Capacity Development

Holistic training programs that Implement training in eco-branding, digital marketing, and financial management, integrating traditional Indigenous knowledge

Networking and Collaboration

Strengthen cooperative networks and digital marketplaces for Indigenous women to enhance market visibility and collective bargaining.

In essence, policies must move beyond representation toward building structural support systems that empower Indigenous women as active agents of sustainable development and cultural preservation.

CONCLUSION

1. Indigenous Knowledge Systems form the ethical and practical foundation of women-led eco-enterprises in Nagaland. They demonstrate how traditional wisdom can drive sustainable entrepreneurship and community development.

2. Women ecopreneurs play a transformative role by integrating ecological stewardship with socio-economic empowerment, contributing simultaneously to cultural preservation and gender equality.

3. Addressing financial, institutional, and policy barriers is critical to enhancing women's participation in sustainable enterprise development. Support structures must reflect local realities and Indigenous values.

4. Empowering Indigenous women through inclusive policies, skill development, and market access can advance eco-social transformation rooted in sustainability and equity.

5. Ultimately, the experience of women ecopreneurs in Nagaland illustrates that Indigenous Knowledge is not a relic of the past but a dynamic, evolving system offering viable solutions for climate resilience and inclusive development.

REFERENCES

1. Agrawal, A. (1995). Dismantling the Divide Between Indigenous and Scientific Knowledge. *Development and Change*, 26(3), 413–439. <https://doi.org/10.1111/J.1467-7660.1995.TB00560.X>
2. Aier, B. (2015). *Entrepreneurship in Nagaland: A Gender Perspective*.
3. Berkes, F. (2017). Sacred ecology: Fourth edition. *Sacred Ecology: Fourth Edition*, 1–368. <https://doi.org/10.4324/9781315114644>
4. Chaudhuri S. (2006). Ethnic Identity, Culture and Conflict in North East India. *Indian Journal of Political Science*, 67(3), 579–590.
5. CS, C. M. (2025). Revitalizing Indigenous Knowledge for a Resilient Future. *International Journal of Interdisciplinary Approaches in Psychology*, 3(2), 26:39-26:39. <https://www.psychopediajournals.com/index.php/ijiap/article/view/1039>
6. Das, A., Gujre, N., Devi, R. J., & Mitra, S. (2021). A Review on Traditional Ecological Knowledge and Its Role in Natural Resources Management: North East India, a Cultural Paradise. *Environmental Management 2021 72:1*, 72(1), 113–134. <https://doi.org/10.1007/S00267-021-01554-Y>
7. Hart, M. A. (2010). Indigenous Worldviews, Knowledge, and Research: The Development of an Indigenous Research Paradigm. *Journal of Indigenous Social Development*, 1(1A). <https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/jisd/article/view/63043>
8. Kumari, G., Sharma, Y., & Sajjad, H. (2023). Assessing livelihood vulnerability of rural communities in Dimapur district of Nagaland state, India: policy implications. *GeoJournal*, 88(3), 3143–3162. <https://doi.org/10.1007/S10708-022-10800-7>
9. Longkuma, M. (2021). *Factors Motivating Women Entrepreneurship in Nagaland: An Exploratory Study*. 13(2), 20–33.
10. Menon, M., Gupta, N. A., Yeptho, O., Kanitkar, N., Karst, J., Marar, U., Giz, I., Jamir, A., Lohu, F., & Studio, W. (2020). *Internal Review External Review Design and Layout On behalf of Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ)*.
11. Niumai, A. (2024). Cultural and Structural Constraints Facing the Naga Women in North-East India: A Sociological Study. *Culture Change in India: Intellectual Traditions, Institutions and Regions*, 277–290. <https://doi.org/10.4324/9781032724300-18/>
12. Odyuo, M., & Thangkhiew, D. W. (2025). What Determines the Socio-economic Vulnerability of Women in the Informal Sector? Insights from a Case Study of Vendors in Nagaland, India. *International Journal of Community and Social Development*, 7(1), 31–56. <https://doi.org/10.1177/25166026251319162/ASSET/>
13. Rodríguez-García, M., Guijarro-García, M., & Carrilero-Castillo, A. (2019). An Overview of Ecopreneurship, Eco-Innovation, and the Ecological Sector. *Sustainability 2019, Vol. 11, Page 2909*, 11(10), 2909. <https://doi.org/10.3390/SU11102909>
14. Saikia, B., Economics, T. N.-I. J. of A., & 2024, undefined. (2015). Asia's First Green Village: A Micro-Level Study on Community Farming from Nagaland–India. *Researchgate.Net*.
15. Sasongko, S., & Anggadwita, G. (2016). *Ecopreneurship Implementation for Environment and Economic Sustainability*. 742–745. <https://doi.org/10.2991/GCBME-16.2016.139>
16. Singha, K., Nizinska, A., Jensen, E. L., & Pleijel, H. (2023). *Indigenous knowledge in education in north-east India*. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/78396>

17. Tzudir, R., & Jamir, T. (2025). Cultural and Ecological Dialogue: a study of Nagaland Coal mining areas. *Environmental Sociology*, 11(3), 339–350.
<https://doi.org/10.1080/23251042.2024.2427605>;requestedjournal:journal:rens20;issue:issue:doi
18. Zingkhai, H. G. (2015). Forest and Livelihood: The naga traditional practice of prudent use of forest resources for a sustainable livelihood. *International Journal of Social Sciences*, 1, 912–926.
<http://grdspublishing.org/PEOPLE/people.html><http://grdspublishing.org/PEOPLE/people.html>

“PERPETRATOR” AS A SYMPTOM OF A DYSFUNCTIONAL SYSTEM – ATTEMPTS AT EXPLANATION WITH A SYSTEM THEORETICAL APPROACH ACCORDING TO LÜSSI

SOFIE SCHRÖTER, dr. MONIKA PFALLER-ROTT

Catholic University Eichstätt, Faculty for Social Work

ABSTRACT

‘Perpetrator’ as a symptom of a dysfunctional system – attempts at explanation with a system theoretical approach according to Lüssi by Sofie Schröter was written during the theoretical practical semester at the Catholic University Eichstätt. The case study aims to analyse the problematic behaviour of the child in the context of its helping system. The objectives are firstly to identify system theoretical concepts describing and explaining the problem via a systematic literature search and secondly to apply these concepts as well as reference sciences on the case. The case of behaviourally conspicuous Noah is analysed with a system theoretical approach by Lüssi (2008) as well as two reference sciences, consisting of the legal procedure of installing a school support assistant and a sociological approach. Thus, Noah’s behaviour can be analysed in the context of a dysfunctional system, which leads to the intervention of installing a new system member and the role of social work as a coordinating intersystem.

Keywords: case report – theory practice transfer – system theory – youth social work at schools – dysfunctional system

INTRODUCTION

The following case report is intended to provide an insight into the theory-practice transfer in the specific field of youth social work at schools at a secondary school. The case report shows relevance regarding the necessity of adequate theory-based case understandings in social work to enhance their interventions. Problematic behaviour of children at school are a common topic for social workers at schools. In this case the behaviour shown has already lasted for years and applies pressure on the involved. In the past the problem was viewed isolated with the focus of the interventions being on the child. Now the new hypothesis rises that the problem might be rooted in the environment instead.

The following case study aims to analyse the problematic behaviour of a child in the context of its helping system. Thus, it is necessary to identify system theoretical concepts and explain the problems and phenomena regarding the helping system and in a next step apply them on the case. Additionally, two reference sciences will be used to enhance this analysis. Subsequently, a corresponding method is explained, which has been used in this constellation to manage the case. To achieve this, a systematic literature search will be used to analyse and chose scientific literature.

Since the goal has already clearly been defined a systematic literature search is used to find fitting literature and authors in the databank OPAC of the catholic university Eichstätt as well as a search via google scholar. The keywords chosen are e.g. “system”, “system theories”, “social work” or “system dysfunction”. After a literature documentation and selection process, the systems theoretical approach of Lüssi (2008) is chosen for its close relation to social work and its practice. The same method is used on the reference sciences. This method is used since it allows a detailed and scientific approach to researching adequate theories and concepts supporting the analysis of this case in a new perspective leaning from a practical perspective towards a theory-based perspective of understanding phenomena.

The case is intended to show how eminent theory-practice transfer is in social work to be able to offer other perspectives and understand backgrounds to avoid false narratives as it was used at the beginning of this case.

THE CASE OF “NOAH”

For reasons of data protection, the name will be changed during case processing. Twelve-year-old Noah attends the fifth grade at secondary school.

ANAMNESIS OF NOAH

Noah figures in peer groups as an influential cross-class member. Regarding his family situation, it can be said that he lives with his single mother and his father is absent from her life. To adequately explain the problems and the interventions a brief outline of Noah's school development to date is necessary.

His social, learning and working behaviour after completing the fourth grade has already attracted attention due to deficits. In his social behaviour he has not always been willing to maintain peaceful contact with all his classmates and has had difficulties working with other children without conflict and in a meaningful way. As a result, he has been having difficulty building up a trouble-free and conflict-free relationship in the community.

After moving on to the fifth grade of middle school, his previous social, learning and working behaviour has been continuous. However, Noah has remained interested and motivated. Overall, his behaviour at the end of the semester nevertheless has led to a discussion with the social worker and the headmaster. Despite the mother's insistence that she had not needed help an appointment with a psychiatrist or later psychologist and the involvement of the youth welfare office has taken place after about three months. Nevertheless, Noah's behaviour has remained conspicuous. Due to his grades, he has not advanced to the sixth grade and is therefore currently repeating the fifth grade.

DIAGNOSIS OF NOAH AND HIS HELPING SYSTEM

The following chapter will now outline his resources. His personal resources are characterized by his sociability. Noah is often involved in various overlapping peer groups across classes. He is open to people he trusts and actively seeks help. Especially with adult caregivers, it can be observed that he often seeks eye contact in situations with potential for conflict. Another resource is his efforts to work on the school deficits. Moreover, Noah is helpful to students when he gets an impulse from teachers.

In addition to personal resources, Noah also has constitutive resources that are supposed to form a helping system for him. This supra-system consists of the subsystems "extracurricular help", "school help", "family" and "medical help", each of which interacts dynamically and has different system members. The "extracurricular help" subsystem, for example, has been supporting Noah and his mother since the summer holidays in 2023 through socio-pedagogical family support and social competence training by a youth welfare agency. Within the subsystem of "school help", the class teacher and the headmaster who are eminently committed to Noah are a crucial resource at school.

PERSONAL AND SCHOOL RELATED OBSTACLES

In addition to family problems such as a lack of structures and personal obstacles such as ADHD, school problems should be mentioned above all. The main problems are described by the constitutive mandate of the school. "All pupils must behave in such a way that the tasks of the school can be fulfilled, and the educational goal can be achieved. [...] The pupils must refrain from anything that could disturb the operation of the school or the order of the school they attend [...]." (Art. 56 para. 4 Bayerisches Gesetz über das Erziehungs- und Unterrichtswesen (BayEUG), translated by the author). On the one hand, Noah has great problems concentrating in class and shows hyperactive behaviour through restlessness at the desk, playing with pens or acoustic disturbances in class. On the other hand, he lacks self-structuring behaviour in working. In addition to the resulting loss of time, the teacher also loses teaching time when admonishing and responding to him. Furthermore, the break situations in particular play a non-peripheral role. Noah is

conspicuously often involved in verbal or physical conflicts, both within and outside his own school year, sometimes up to the tenth grade.

Another challenge within the supra-system is communication and the distribution of roles between the subsystems. At the same time, the school is dependent on cooperation and constant contact with the socio-pedagogical family support, especially about Noah's medication intake. During the period of the outage Noah has often not taken his medication. One consequence of this is the mandate of the teacher who has been his class teacher since this year. Although the lessons with her are much better than those of the subject teachers, Noah's behaviour still prevents her from conducting lessons that are fair to the rest of the students. Her efforts for Noah are immense. At the same time, this leads to frustration and exhaustion for her whenever she is left alone to bear the additional effort. Noah can hardly be schooled without 1:1 care. In addition, the class teacher has reached her limits in justifying the behaviour and decisions regarding Noah in front of class and other teachers.

The school interventions taken so far have been, as already mentioned, regulatory measures. The measures are legitimised by Art. 86 para. 1, sentence 1 BayEUG. Since transferring to middle school, Noah has received 14 notices and ten reprimands. The disciplinary measures pursuant to Art. 86 para. 2, sentence 1, nos. 6-10 BayEUG are for insulting and beating other classmates and repeated disruptions of lessons for the reasons mentioned above. After he had punched a classmate lying on the ground after a brawl and kicked him in the back, he was excluded by the school from lessons for five days pursuant to Art. 86 para. 2 no. 5 BayEUG.

In summary, it can be stated that the subsystem "school help" has exhausted its measures or is reaching its limits in the current situation as it cannot meet the need in the form of 1:1 care in this constellation. The result is an additional assumption of tasks by the other participants, which leads to excessive demands. At the same time, there is deficient communication between individual subsystems in the already existing system. Thus, Noah is not only a "perpetrator" in relation to his negative misbehaviour, but at the same time a symptom of a dysfunctional system.

GOALS OF THE INTERVENTION

The aim of the school, the class teacher and the social worker is to enable Noah to be schooled and to establish an alternative behaviour appropriate to the school or to prevent the consolidation of his current undesirable behaviour. To achieve this the subsystems are to be enhanced to create helping structures. At the same time, cooperation within the helper system is crucial. To achieve those goals the system defined SMART goals. The main goal is therefore to build a communicative helping system around Noah within the same school year. The criteria to measure the described goal are objectively a higher number of contacts between the subsystem, subjectively less role stress and more contentment and therefore at last less disciplinary measures for Noah because of a working system. The used evaluation instrument consists of a quick feedback session after each "round table" meeting in combination with the documentation of the quantity and quality of the interactions (e.g. phone calls) between the subsystems.

SCOCIAL WORK THEORY: SYSTEMS THEORETICAL APPROACH

As the anamnesis has shown it is a case of excessive demands, responsibilities, and roles and of the system around Noah. To be able to understand the case adequately, a systems theoretical approach will now be used as a social work science theory. As stated in the introduction, systematic literature research was used. Keywords such as "system," "system theory" and "dysfunction" were used on the databank OPAC of the catholic university Eichstätt. The author Lüssi (2008) and his approach was chosen as it shows close relations to social work specifically and the phenomena in the case.

The systems theoretical approach emerges from the systemic paradigm. Fundamental to this is systems theory which opens perspectives of systemic thinking and action. Van Bertalanffy (1972) describes the system in a broader sense as "a number of interacting elements" (p.18, translated by the author). Parson defines the system more explicitly as a structure that is held

together by stable relationships between individual elements and thus demarcates itself from the environment with its systems and with which it also enters relationships at the same time (Miebach 2006).

In contrast to client-centred approaches the systems theory focuses on the interdependencies and perspectives of several influencing factors so that social problems are analysed primarily regarding system dysfunctionality (Lüssi 2008). This system is defined as a problem system which is to be led back to a functionalization through social work action (Lüssi 2008). Relevant for the explanation of the case and thus of the problem system are above all the concepts of system functionality and system relationship.

The basic idea of a so-called system functionality is the meaning of social systems which arises from socio-cultural values and norms, as well as the system-specific purpose which can refer to both system members and non-members (Lüssi 2008). "All human interactions that make up the social system perform a certain function in relation to the system itself or its environment" (Lüssi 2008, p. 69, translated by the author). According to this, a system is described as functional if the purpose of the system is sought while dysfunctional interactions or actions contradict the purpose (Lüssi 2008). The consequence of improper actions of the system members is a dysfunctional system which Lüssi (2008) traces back to three ways:

First, that of a failure of systemic function. This loss of function results from a lack of interactions between the system members that would be necessary to fulfil the purpose of the system. This also includes the lack of members of the system, which leads to an incomplete system (Lüssi 2008). This means that valuable information and relevant relationships are omitted which make the network or system fragmentary in its effect or primary striving for the purpose of the system.

If, on the other hand, the members of the system consciously or unconsciously act incorrectly or dysfunctional regarding the purpose of the system, this is referred to as a maladaptive function (Lüssi 2008). However, the dysfunctional action does not necessarily take place against each other, but rather in coordination with each other (Lüssi 2008) so that the dysfunctional action *X* of system member *A* leads to another dysfunctional action *Y* of system member *B*. In the long term the dysfunctional actions can therefore also lead to a shift in the predetermined actions of the system members or to a forced adoption of other people's actions to establish a kind of homeostasis.

The last type of system dysfunctionality is the functional conflict. Due to uncooperative behaviour of the system members, the system is blocked and thus dysfunctional since the action is not aligned with the purpose of the system (Lüssi 2008). Meaning that those involved in the problem, for example, conduct rivalries or work against the purpose of the system based on their own interests. Motives of the various system categories can also come into play here such as sociocultural or psychological aspects.

In addition to the system dysfunctions, Lüssi (2008) differentiates even further and draws on the importance of system relationships themselves. The system relationship is understood to be "the relation between two or more systems that are not sub- and supra system of each other" (p. 71, translated by the author). Positive system relationship describes the striving for a common meaning or purpose of all systems involved (Lüssi 2008) while the negative system relationship according to Lüssi (2008) can be traced back to three phenomena:

The first form describes the lack of functional coupling as soon as there is no or insufficiently intensive relationship between the systems (Lüssi 2008). Due to a lack of communication, for example cooperation is disrupted to such an extent that further interventions are not initiated because of a lack of information. The situation is different however, in the case of a purpose-misaligned relationship. Although the function-deviant relationship involves successful communication, at least one system of the systems involved pursues a different purpose (Lüssi 2008). This category can be particularly associated with dysfunctionality due to function conflicts. Here, too, intra-system motives play a non-peripheral role.

The last form of the negative system relationship is the system conflict. If a system hinders other systems in its purposeful functioning or is hindered by others, this can be conducted both intentionally and unintentionally since their tendencies are incongruent (Lüssi 2008).

Within the supra system the most relevant subsystems for the case are therefore "school help", "extracurricular help", "family" and "medical help" with their respective system members. Of course, other system members can be assigned to the subsystems, and the environment such as friends and other teachers also influence individual members or entire systems through interactions, but these will only be included to a limited extent for reasons of scope. In the following we will simply limit ourselves to the most case-relevant aspects for the school setting.

A failure of systemic function can be seen in the absence of a member of the system. As described in the anamnesis, both the class teacher and the school management are eminently committed to Noah. However, in some cases the "help" exceeds her own capacities or responsibilities and roles which is indicated for example by the class teacher's excessive demands. Another member of the system who performs exactly such areas of responsibility can relieve the burden on the system at this point. The legal bases on which the responsibilities are based, how a negative role comes about and which system member is used are explained in more detail in the chapters on the reference sciences.

The maladaptive function that partly results from this is thus reflected in the "substitute actions" that the system members undertake to try to compensate for it. In this case the actions are coordinated with each other so that the "lenient" behaviour of the headmaster about consequences for example also triggers a more lenient behaviour in the class teacher and vice versa. Accordingly, the modified handling of the reference system member is gradually established in the subsystem.

A functional conflict in connection with an unintended relationship is also recognizable in some cases. According to statements by teachers in parent meetings, the child's mother would like her son to behave more inconspicuously at school, but at the same time she does not see a significant problem in Noah's violence. In this respect the two subsystems thus pursue an incongruent system purpose. However, it should be emphasized again at this point that there is too little information regarding the subsystem "family" to be able to go into these aspects in more detail. Finally, the task of social work is to establish an intersystem which is intended to improve the relationships of the systems involved to a positive relationship as a problem-solving system (Lüssi 2008).

REFERENCE SCIENCES

In the following, the further interventions are presented as a follow-up to the systemic consideration based on two reference sciences which has been selected in the systematic literature research process and underline the objectives of this study represented in the introduction.

LEGAL PROCEDURE FOR A SCHOOL SUPPORT ASSISTANT

What has been shown before is that the task of social work is to improve relationships through an intersystem and not to replace the failure of systemic function. It must be rectified by a new system member. To remedy this the procedure for ordering a school escort has been initiated.

School support assistant is understood as a measure "that enables children and adolescents to be accompanied, predominantly in everyday school life, who require special and individual support in the performance of teaching activities due to special needs in the context of learning, behaviour, communication, medical care and/or coping with everyday life" (Dworschak 2010, p. 131, translated by the author).

After behavioural problems and a need for help in the child have been identified and the support provided is not sufficient after consultation in several discussions between parents and school, child and youth welfare services can be called in (Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus (BSfUuK) 2023). In addition, the presumption of an (imminent) mental disability is important for the requirement of school support assistant (BSfUuK 2023). The basis

in this case is Noah's ADHD diagnosis and his deficient social skills in connection with paragraph §35a SGB VIII. The assessment of whether there is an impairment of participation is the responsibility of the Youth Welfare Office and its socio-pedagogical professional competencies based on available statements and information (Wiesner 2022, § 35a SGB VIII). It is important in the decision that the school can show that all school support options have been exhausted which has been confirmed by the school in this case.

The assistant is intended to support Noah especially during lessons and breaks in a one-to-one support. Since the use of the assistant Noah's behaviour in class has improved significantly and the break situations have also been conflict-free so far.

SOCIOLOGICAL APPROACH

After the functional failure has been discussed the maladaptive function will now be explained in more detail with the help of sociology. During the systematic literature research regarding the reference sciences keywords such as “roles” has led to a sociological approach.

In this case the maladaptive function is defined by the partly dysfunctional cooperation within a subsystem. "Successful cooperation presupposes, however, that the cooperation partners are aware of the differences between the systems and their working methods and accept the respective possibilities and limitations" (Lerch Wolfrum/Renges 2014, p. 43, translated by the author). This delimitation of tasks can also be understood as part of a social role.

The role describes certain behavioural expectations of a member of the system that must be fulfilled and that are given based on internal rules or regulations (Preyer 2012). At the same time a role emerges for the fulfilment of a certain function in the solution of functional imperatives of social systems (Preyer 2012). It is also crucial for the concept of social role that it is not based on an ego logical concept but on a view of a role that is complementary by a counterpart (Maiwald/Sürig 2018). This means that the social role requires a complementary social role of the other person. The social role also describes a performance status. This means that "a role consists of a set of activities, behaviours and communications and actions" (Preyer 2012, p. 59, translated by the author). As a result of a behaviour shown in the sense of the role the personality of the performant is consequently inferred. According to Goffman the extent to which one binds oneself to a role or even unites with it depends, among other things, on the intensity and frequency of the behaviours conducted within the role (Eisewicht 2022). While the role attachment describes the ability to want to meet the expectations associated with the role and even to perceive them as obligatory but to discard them outside the role-specific situation, the association describes the opposite inability to abandon the role (Maiwald/Sürig 2018). A role union means that a role player outside of a reference-role-specific situation is not (always) able to completely let go of this role and thus bind himself to other roles that may be necessary. In this sense the role player is in the process of taking on a role in a new situation that requires a different role or a new structure with different expectations and remains in behaviours of the unified role.

This is accompanied by the role conflict. A distinction must be made between inter- and intra-role conflicts. In this case the inter-role conflict is primarily relevant for later application, so that the intra-role conflict is disregarded. "An inter-role conflict is about contradictory expectations between two or more roles of a person" (Lerch-Wolfrum/ Renges 2014, p. 54, translated by the author). Expectation *A* from role *X* is therefore diametrically opposed to expectation *B* from role *Y*. If the role conflict persists over a longer period role stress can occur as a result. Role stress always occurs when a member is overwhelmed by his or her role (Preyer 2012).

About the case, the behaviour of the class teacher regarding the topic of roles is to be analysed. Their social system is primarily class. Within this system their role is supplemented by the expectations of the class, other teachers, and legal regulations. At the same time, their professional role can be assigned to an institutionalized role that is characterized by motivation and coercion. Their tasks and their fulfilment apply to the entire class. On the one hand the role of

the teacher is established here who tries to do justice to the class within the scope of her possibilities.

On the other hand a role that results from the expectations of their pupil Noah which is quite legally justifiable: "The teacher is committed to the individual support of the pupils; insofar as there is a need for special educational support, this is to be taken into account within the scope of the possibilities" (§ 3 para. 3 LDO, translated by the author). It should be emphasized at this point that this is done within the scope of possibilities. Due to the additional effort in the form of the described support measures by the class teacher as well as the commitment that she has shown in increased frequency and intensity since the interaction relationship with Noah a role as a detached caregiver for Noah arises. In some cases, she also has taken on the tasks of a school accompaniment to compensate for the loss of function. The inter-role conflict thus consists of the role vis-à-vis Noah and the role vis-à-vis the rest of the class which leads to role stress due to the duration of the conflict and the consolidation of the role vis-à-vis Noah through the absence of a school accompaniment. The role stress is expressed in the overload and the stress of the class teacher.

NETWORKING BETWEEN SUBSYSTEMS

As it has already been stated the essential factor for a functional system is, among other things, the positive relationships between the subsystems. This includes not only the mere installation of a support assistant as a new member of the system but also the associated provisional establishment of relationships with a youth welfare agency as well as the new relationship in the supra system itself. At this point, the social worker acts as an intersystem as a relationship creator in the helper system which is intended to support Noah.

In addition to the concept of the system, the concept of the tertiary network will be introduced in the following when considering the work-specific method with its techniques. "A network is usually referred to as the [...] association of independent actors with different, independent interests and at least one common goal or vision" (according to Brocke 2003, In Quilling et al. 2013, translated by the author). A tertiary network is also to be understood as an artificially created network that includes professional actors and resources (Quilling et al. 2013) and is characterized by spatial expansion (Killich 2007). Regarding the case the Intersystem is primarily intended to consolidate the relationships with the subsystem "extracurricular help" or to re-establish them in connection with the new system member "school accompaniment" to ensure fast and efficient support and help in the future. The task of networking is to bring the various actors and their resources into a new common context and at the same time to include their interests to find crosssectoral solutions (according to Brocke 2003, In Quilling et al. 2013). However, the prerequisite for this is cooperation which is conceptually given between the social work intersystem and the subsystem under consideration through cooperation partnerships.

In this case the "round table" has been chosen as the steering model which is characterized by democratic, hierarchically flat, and open work processes (Quilling et al. 2013). To this end the participants meet regularly or in the event of special incidents to exchange information about processes, redefine or evaluate goals. Since the exchange usually takes place between the headmaster, social worker, teacher, and the corresponding system member of the "extracurricular help", the control model is well suited to communicate at eye level with a small number of participants. Especially in the case of initially weak relationships and low coordination after the initiation of the network, network management is recommended to improve communication (Quilling et al. 2013). The Intersystem takes on the role of network manager in this regard. The task of the social worker is to support the safeguarding and maintenance of contact between the subsystems. To this end the social worker is in contact once a week by telephone or in person with actors from the subsystem "extracurricular help" such as the responsible case manager in the youth welfare office but also the supervisor of the youth welfare agency responsible for school support. Once a month she is also in contact with the "medical assistance" subsystem. Thus, the role is one

of an "integration figure" and a "mediator of interests" (Quilling et al. 2013, p. 66, translated by the author). "It initiates, moderates and accompanies the processes in a network" (Quilling et al. 2013, p. 66, translated by the author). Certain competencies are a prerequisite for adequate network management:

The organizational skills are necessary, for example, to plan meetings or make appointments within time management. Business expertise should be understood as knowledge of administrative or operational structures and processes to adequately understand the interests of those involved and then to be able to convey them with the help of communicative and social skills. At the same time, the network manager should be competent to understand the individual actors in their entirety and to bring his own expertise into the process (Quilling et al. 2013).

In the following, we will now focus on moderation as an instrument of network management and considering the competencies mentioned. With the help of moderation, especially in weak relationships as in this case, the exchange can be facilitated and relationships strengthened. "The moderation has the task of creating a balance between the different needs of the participants, the network needs and the content-related goals" (Quilling et al. 2013, p. 72, translated by the author). The moderation can be divided into the phases of entry, collecting, selecting, editing, planning, and closing which can vary depending on the situation and network in terms of content, form, and time (according to Seifert 2004, In Quilling et al. 2013). In the following, for reasons of scope, only the entry, processing, planning, and closing phases will be discussed.

In the introductory phase of the moderation a relaxed and positive working atmosphere is initiated through greeting and conversation (Quilling et al. 2013). Especially regarding the weaker relationships between the subsystems "school help" and "extracurricular help", the intersystem can achieve eminent relationship work here. This preliminary phase of the thematically actual exchange played a non-peripheral role in the further cooperation in the process of school accompaniment, as far as sympathy arose among the members of the system.

In the processing phase, to stay with the example mentioned, the deficient communication between the institutions which has already been mentioned in the previous chapters was then discussed. With the help of questioning techniques such as open-ended questions the moderator asked the participants about their specific wishes or impulses for change. Through the open questions which is a central form of questioning in the moderation the parties can talk freely and in detail about their views.

In the subsequent planning phase, the goal is then to "find concrete options for action to solve the problem situations that have been identified" (Quilling et al. 2013, p. 74, translated by the author). So, the supervisor proposed a solution to offer himself as an emergency contact. Through alternative questions the moderator worked out more precise solutions about, among other things, the way of contact.

In the last step the final phase once again checked whether everyone was satisfied with the result (Quilling et al. 2013) and there were again a concluding small talk and congratulations for the superior's studies.

CONCLUSIONS

The case has shown that there is much more behind Noah as a "perpetrator", as he is the boy who can exploit the resources described above with the help of one-to-one care. He is therefore a symptom in a dysfunctional system. With the help of the measures that have been conducted for him in relation to his system his school behaviour has improved significantly. By eliminating the functional issues Noah's conflicts in class and break times have been significantly reduced. At the same time, it has improved the role stress and the associated maladaptive function by the detachment of the diametral role, which the teacher adapted to. Reflectively, it can also be stated that the method is suitable regarding verifiability, factual, goal, person, institution, situational and planning orientation (Galuske 2013). The goal of creating a functional helper system and thus supporting Noah has been achieved. Through the moderation the networking has contributed to

accelerating and intensifying the flow of information between the subsystems. The positive relationships that have been established have significantly improved cooperation and communication between the subsystems is also more conflict-free which in turn facilitates future planning. This can be checked to the extent that the exchange which at the beginning took place mainly between the Intersystem and extracurricular youth welfare has now also been extended to the subsystems of "school" and "extracurricular help" through the methodological process.

Moreover, the case has shown how eminent it is in social work to have a comprehensive knowledge about the existing theories. Before the case of Noah was analysed theory-based he had been seen as the perpetrator. Even though Noah is of course responsible for all the harm he has caused his classmates regarding the physical and verbal conflicts, the theoretical approach has helped the system members understand there is more behind it. The interventions which have been performed have reduced his conspicuous behaviour significantly. The narrative that was put onto the case of Noah could therefore be altered to a systemic one. Understanding a case in a theoretical approach is essential for picking the right interventions.

REFERENCES

1. Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus. (2023). *Inklusion. Inklusion und Schulberatung*. <https://www.km.bayern.de/ministerium/institutionen/schulberatung/beratungsanlaesse/inklusion.html>.
2. Dworschak, W. (2010). Schulbegleitung, Integrationshelfer, Schulassistent?: Begriffliche Klärung einer Maßnahme zur Integration in die Allgemeine Schule bzw. die Förderschule. *Teilhabe*, 49 (3), 131-135. http://www.fachportal-paedagogik.de/fis_bildung/suche/fis_set.html?FId=913684.
3. Eisewicht, P. (2022). Encounters. Two Studies in the Sociology of Interaction. In K. Lenz., & R. Hettlage (Eds.), *Goffman-Handbuch: Leben, Werk, Wirkung* (pp. 283-290). J.B. Metzler. https://doi.org/10.1007/978-3-476-05871-3_39.
4. Galuske, M., Rauschenbach, T., Bock, K., & Fernandez Martinez, J. (2013). *Methoden der Sozialen Arbeit: Eine Einführung* (10th ed.). Beltz Juventa.
5. Killich, S. (2007). Formen der Unternehmenskooperation. In T. Becker, I. Dammer, J. Howaldt, S. Killich, & A. Loose (Eds.), *Netzwerkmanagement: Mit Kooperation zum Unternehmenserfolg* (2nd ed.) (pp. 1322). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-19333-0_2.
6. Lerch-Wolfrum, G., & Renges, A. (2014). *Handbuch zur Jugendsozialarbeit an Schulen in Bayern: Aufgaben, Strukturen und Kooperationsfelder*. Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen.
7. Lüssi, P. (2008). *Systemische Sozialarbeit: Praktisches Lehrbuch der Sozialberatung* (6th ed.). Haupt.
8. Maiwald, K.-O., & Sürig, I. (2018). *Mikrosoziologie: Eine Einführung*. Springer Fachmedien. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-18577-0>.
9. Miebach, B. (2006). *Soziologische Handlungstheorie: Eine Einführung* (2nd ed.). VS Verlag für Sozialwissenschaften. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-90023-0>.
10. Preyer, G. (2012). *Rolle, Status, Erwartungen und soziale Gruppe: Mitgliedschaftstheoretische Reinterpretation*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-94121-9>.
11. Quilling, E., Nicolini, H. J., Graf, C., & Starke, D. (2013). *Praxiswissen Netzwerkarbeit: Gemeinnützige Netzwerke erfolgreich gestalten*. Springer Fachmedien. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-18899-7>.
12. Von Bertalanffy, K. L. (1972). Vorläufer und Begründer der Systemtheorie. In R. Kurzrock (Ed.), *Systemtheorie* (pp. 17-27). Colloquium.
13. Wiesner, R. (2022). SGB VIII § 35a Eingliederungshilfe für Kinder und Jugendhilfe mit seelischer Behinderung oder drohender seelischer Behinderung. In R. Wiesner & F. Wapler (Eds.), *SGB VIII: Kinder- und Jugendhilfe* (6th ed.). C. H. Beck. <https://beck-online.beck.de>.

THE IMPACT OF DCD ARTICLE 19 ON THE SAAS BUSINESS MODEL

ULADZISLAU STANKEVICH

European Humanities University

ANNOTATION

This article analyzes the conflict between Article 19 of the EU's Digital Content Directive (DCD) and the Software-as-a-Service (SaaS) business model. The purpose is to identify legal friction and propose compliance solutions. The method is a legal analysis of Article 19's modification rules compared against the Agile methodologies underpinning SaaS. The principal result is that the DCD's strict requirements for "valid reasons" and "durable medium" notifications are operationally incompatible with continuous deployment, shifting risk to the provider. The major conclusion is that compliance requires a hybrid techno-legal framework integrating legal triage into the development cycle.

Key words: Digital Content Directive (DCD); consumer protection; SaaS; Agile development; modification of digital services.

INTRODUCTION

The Software-as-a-Service (SaaS) model has become a dominant force in the contemporary digital economy, transforming the methods by which software products are developed, distributed, and utilized. The European SaaS market, in particular, demonstrates a significant growth trajectory; it was valued at approximately USD 95.15 billion in 2024 and is projected to reach USD 181.05 billion by 2030 (Grand View Research, 2025). This model represents a key segment of the broader European cloud computing market, which itself is anticipated to expand from USD 153.39 billion in 2024 to USD 525.42 billion by 2032 (Fortune Business Insights, 2025). This trend is consistent globally, where the market was valued at USD 404.5 billion in 2024 (Market.U.S., 2025), reflecting a strong worldwide shift to cloud services (Statista, 2025). Given this profound economic significance, the regulation of the SaaS industry has become a matter of primary importance for the European Union's entire Digital Single Market.

In response to the rapid growth of the digital economy and the corresponding legal uncertainty confronting consumers, the European Union adopted Directive (EU) 2019/770 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (European Parliament and the Council of the European Union, 2019). As a key component of the Digital Single Market strategy, the Directive seeks to harmonize consumer rights, enhance consumer confidence in cross-border online transactions, and establish a stable legal environment for businesses. Central to this new legal regime is Article 19, which, for the first time at an EU-wide level, codifies rules governing the supplier's right to modify the digital product after the contract's conclusion (Mamaiev, 2023). This provision directly impacts the core of the SaaS business model, which is predicated on continuous updates and iterations.

Although the Digital Content Directive (DCD) has been extensively analysed, the intersection between its rigid modification rules and the fluid nature of Agile development remains under-researched. Legal scholars such as Mamaiev (2023) and Farinha (2021) have provided foundational interpretations of the Directive's conformity and modification regimes, establishing the doctrinal shift regarding trader obligations. However, their analysis primarily focuses on black-letter law rather than operational implementation. Conversely, technical literature by Oliveira et al. (2019) and Temaj (2024) extensively covers the necessity of agility and continuous delivery in the SaaS sector but largely overlooks regulatory constraints. A critical gap exists in bridging these two domains. Recent empirical studies by Wiśniewska and Palka (2023) have highlighted a systemic lack of compliance in digital Terms of Service, yet they did not investigate the root causes embedded in the software development lifecycle itself. This article fills that gap by analysing Article 19 not merely as a legal text, but as a functional constraint on the Agile CI/CD pipeline.

The **research aim** of this paper is to evaluate the legal and operational impact of Article 19 of Directive (EU) 2019/770 on the Software-as-a-Service (SaaS) business model and to formulate

a compliance framework that reconciles these competing demands. The **research object** is the regulatory regime of Directive (EU) 2019/770, specifically the modification clauses (Article 19), and its interaction with standard SaaS operational cycles. The **sample** is constructed to reflect the intersection of law and market practice: it includes the legislative text of the Directive and relevant Recitals, alongside standard Terms of Service (ToS) and Master Subscription Agreements from major industry providers (specifically Salesforce, Microsoft, and Adobe) which serve as empirical evidence of current market practices.

To ensure a rigorous examination of this object, the study employs a **qualitative complex analysis** comprising three distinct methods:

- 1. Doctrinal Legal Analysis:** This method is applied to interpret the indefinite legal concepts of "valid reason" and "negative impact" within the meaning of the Directive, clarifying the boundaries of the new caveat venditor paradigm.
- 2. Comparative Functional Analysis:** This method juxtaposes the statutory notification periods and stability requirements of the DCD against the time-to-market metrics and iterative principles of Agile methodologies (Scrum), allowing for the identification of specific temporal and procedural friction points.
- 3. Synthesis and Modeling:** Finally, the synthesis method is used to integrate the identified legal obligations with technical workflows, constructing a "hybrid techno-legal framework" that translates legal requirements into actionable acceptance criteria for software release cycles.

The DCD marks a fundamental shift in the allocation of risk: moving from a caveat emptor paradigm, where the consumer largely assumed the risks of future modifications, toward a caveat venditor paradigm. Whereas SaaS providers previously operated in a legal "grey area" by relying on broad modification clauses in their Terms of Service (ToS), the burden of justifying the lawfulness of modifications and managing their consequences has now been distinctly shifted onto the business.

THE DIRECTIVE'S LEGAL SHIFT

The DCD acts as a *lex specialis*, a specific law that supersedes the patchwork of general national contract laws that previously governed the digital sphere. This fragmented system created significant uncertainty for both consumers and businesses engaging in cross-border trade. The Directive's primary goal is to remedy this by establishing a harmonized, high-level of consumer protection, thereby fostering the consumer confidence necessary for the Digital Single Market to thrive.

The most fundamental change introduced by this regime is the re-allocation of risk. The traditional caveat emptor (let the buyer beware) model, which dominated early e-commerce, is decisively replaced. The DCD, and particularly its provisions on conformity (Article 8) and modification (Article 19), reflects a regulatory shift that can be analytically interpreted as a tendency toward a caveat venditor ("let the seller beware") paradigm, rather than this being an explicit legal rule defined in the text. The supplier, as the party with technical expertise and control over the service, now bears the legal and financial responsibility for the product's continued conformity and the legitimacy of its evolution.

SAAS AND AGILE METHODOLOGY

The organizational shift toward Software-as-a-Service is fundamentally driven by the pursuit of strategic agility and the external pressures of a competitive technological environment (Oliveira et al., 2019). Firms adopt SaaS not merely as a software procurement method but as a means to gain operational flexibility, ensuring access to continuous innovation while divesting from the complexities of internal IT infrastructure management (Shaik, 2023). This model allows an organization to remain technologically current and scalable, positioning the service provider as an ongoing partner responsible for all maintenance, security, and feature enhancements (Luoma et al., 2012). Consequently, the very appeal of SaaS is rooted in its promise of a perpetually evolving and

externally managed platform, a dynamic starkly different from the static, fixed-product nature of traditional software licensing.

To deliver on this promise of continuous enhancement, SaaS providers overwhelmingly rely on Agile project management methodologies as the operational backbone of their development cycle (Temaj, 2024). The effectiveness of Agile frameworks in the SaaS context lies in their iterative and incremental nature, which allows development teams to manage the inherent complexity of a live, constantly updated software environment (Chukwurah, 2024). These methodologies are designed to satisfy the customer through "early and continuous delivery" (Omonije, 2024) and prioritize "adaptation" over "optimization" to meet the demands of a "regularly developing business environment" (Munteanu & Dragos, 2021). By breaking development into short, responsive cycles, providers can efficiently deploy new functionalities, address emerging security threats, and adapt to changing user requirements in real-time. This methodological approach means the software product is never considered "complete" but rather exists in a state of managed, continuous deployment, a technical reality that necessitates a flexible and accommodating contractual framework.

ANALYSIS OF ARTICLE 19

Article 19 of Directive (EU) 2019/770 is purposefully designed to function as the primary regulatory instrument for post-contractual changes to digital services (Farinha, 2021). It introduces a specific, harmonized legal test intended to supersede the ambiguity that previously governed such modifications, thereby enhancing consumer protection in a market defined by continuous technical evolution.

The legislative scope of this article is carefully circumscribed. Its rules are activated only for contracts concerning the supply of digital services "over a period of time," as distinct from a "single act of supply." This temporal criterion is fundamental, as it isolates the business models, such as SaaS, that are predicated on an ongoing relationship and a continuously evolving product.

This harmonized intervention replaces the prior patchwork of national rules, which often proved inadequate for addressing the unique challenges of the digital economy. Before the Directive, the enforceability of unilateral modification clauses in Terms of Service was contingent upon the general contract law principles of individual Member States, which varied significantly. Article 19 harmonizes this landscape by creating a uniform EU-wide standard that applies across the Digital Single Market. While it acts as *lex specialis*, taking precedence over conflicting national rules within its scope of application, it is important to note that it does not abolish national contract law as the general framework for validity and formation.

The legal regime established by Article 19 is not uniform; it creates a critical taxonomy that bifurcates modifications based on their underlying purpose. This primary distinction separates (a) modifications necessary merely to maintain the digital service in conformity from (b) modifications that go beyond what is required for such conformity. This first category, which includes essential security updates and bug fixes, aligns with the trader's distinct obligation under Article 8 of the Directive to ensure the service remains compliant throughout the contract's duration (European Parliament and the Council of the European Union, 2019). These 'conformity updates' are generally presumed to be in the consumer's interest and are treated as a standard part of the contractual performance.

Conversely, the second category encompasses all other discretionary alterations the supplier wishes to implement. This includes modifications such as the introduction of new functionalities, alterations to the user interface, or – most contentiously – the deprecation or removal of existing features. It is this broad class of modifications, which are not strictly necessary for conformity, that constitutes the core of the SaaS evolutionary model. These changes are driven by the provider's business strategy, technical development roadmap, and the iterative nature of Agile methodologies, rather than by a pre-existing contractual defect.

The legal significance of this bifurcation is profound. Modifications made merely to maintain conformity (Category A) are subject to a more lenient regime, as they are largely considered a

fulfillment of the supplier's core obligations. In stark contrast, modifications that go beyond conformity (Category B) are subject to the full, stringent set of cumulative requirements detailed in Article 19(1). It is this second category that represents the central point of friction between the Agile-driven SaaS business model and the new European regulatory framework. The Directive effectively isolates the very changes that define SaaS innovation and subjects them to the highest threshold of legal justification and consumer protection.

For any modification that falls into the second category – that is, any change beyond what is strictly necessary to maintain conformity – Article 19(1) imposes a stringent, cumulative legal test. According to the strict regime of Article 19(1), a supplier cannot lawfully implement a discretionary modification unless all four of the following cumulative conditions are met. Failure to satisfy even one condition renders the modification non-compliant:

1. Contractual Authorization and Valid Reason (Art. 19(1)(a)): The contract must not only authorize the modification but must also explicitly stipulate a "valid reason" for it. This requirement effectively prohibits the broad, generic "we reserve the right to change" clauses prevalent in legacy contracts, requiring instead specific justifications such as technical adaptation or security maintenance.

2. No Additional Cost (Art. 19(1)(b)): The modification must be implemented without any additional cost to the consumer. This ensures that the provider cannot monetize an update that alters the agreed-upon service description during an active subscription term.

3. Clear Information (Art. 19(1)(c)): The consumer must be informed in a clear and comprehensible manner of the modification. This creates a transparency obligation regarding what is changing and why, preventing silent background updates that alter functionality.

4. Durable Medium Notification (Art. 19(1)(d)): Where the modification negatively impacts the consumer's access to or use of the service (unless the impact is minor), the information must be provided reasonably in advance on a durable medium. Crucially, this notice must contain specific details about the features of the modification, the time of its implementation, and the consumer's right to terminate the contract free of charge within 30 days.

This four-part test, while providing a clear procedural roadmap, simultaneously creates the central legal challenge for the SaaS industry by introducing significant conceptual ambiguity. The Directive does not define what constitutes a "valid reason," nor does it delineate the precise threshold for a "negative impact." Crucially, this impact is not absolute but must be assessed relatively, taking into account how the service features were defined in the contract at the time of conclusion. This legislative ambiguity surrounding the key triggers for consumer rights (a 'valid reason' to modify and a 'negative impact' to terminate) directly conflicts with the high-frequency, iterative nature of Agile development, where minor changes are constant. It sets the stage for a fundamental conflict between the provider's need for operational flexibility and the new, stringent requirements for legal justification and consumer information.

LEGAL AMBIGUITY AND PROCEDURAL FRICTION

The legal framework of Article 19 creates two primary points of friction that directly conflict with the high-frequency, iterative nature of Agile development.

First, the entire mechanism hinges on ambiguous legal standards. This legislative ambiguity is not merely an academic curiosity; it is a primary source of operational risk. A product manager deploying a UI refresh or deprecating a legacy feature must now make a high-stakes legal judgment. Is this change "minor," requiring only a simple notification? Or is it "more than minor," triggering a formal, costly, and operationally complex process that grants millions of users a 30-day termination right? An incorrect assessment could place a provider in material breach of the Directive en masse. This problem is compounded by research showing that many ToS are already non-compliant (Wiśniewska & Pałka, 2023), with studies finding a significant percentage contain no description of the service at all, making the "conformity" baseline nearly impossible to establish (Wiśniewska & Pałka, 2023). This reveals a systemic deficiency rooted in established market practices of contract formation rather than in the logic of the Directive itself.

Second, the procedural requirements for significant changes are operationally antithetical to Agile's speed. The stipulation for a "durable medium" is the key bottleneck. Legal guidance defines a durable medium as an instrument that is 1) personally addressed, 2) enables the recipient to store it for future reference, and 3) allows for its unchanged reproduction (Bazydło et al., 2023). A standard website link or an in-app popup generally does not meet this test, unless it strictly ensures the immutability of the information and its accessibility independent of the trader's control. A personally addressed email with a PDF attachment, or a message deposited in a secure, unalterable user-account portal (akin to an online bank statement), does. This means that for every "more than minor" update, the Agile development sprint must be halted to initiate a formal, advance notification process, wait for the 30-day termination window to open (or close), and manage the legal and technical fallout. This procedural-legal friction challenges the continuous integration/continuous deployment (CI/CD) pipeline. While the Directive does not prohibit Agile practices, it necessitates additional organizational safeguards to synchronize legal notice periods with technical deployment cycles.

1 Table

Conflict Analysis: Agile Principles vs. DCD Requirements
(Author, 2025)

Agile Principle	SaaS Operational Reality	DCD Article 19 Requirement	Conflict / Friction Point
Welcome Changing Requirements	Feature sets evolve constantly based on user feedback.	Contract must state "valid reasons" for changes <i>ex ante</i> .	Difficulty in defining valid reasons for unknown future features at the time of contract conclusion.
Continuous Delivery	Updates are deployed daily/weekly (CI/CD pipeline).	Advance notice on "durable medium" for negative changes.	Requirement to halt deployment for 30+ days for significant changes disrupts continuous delivery.
Working Software over Documentation	Focus on functionality and UI intuition; less formal documentation.	Strict information duties; "Clear and comprehensible" explanation.	Need to generate formal legal notices for technical changes, increasing administrative overhead.
Simplicity	Minimizing "work in progress"; removing unused features (deprecation).	"Negative impact" assessment relative to contract.	Removing a feature ("simplifying") can be a "negative impact" triggering termination rights.

PROPOSED COMPLIANCE FRAMEWORK

The solution to this conflict is not purely legal (i.e., just re-writing the ToS) nor purely technical (i.e., abandoning Agile). It must be a hybrid, techno-legal framework that integrates legal compliance directly into the development workflow, much as "Agile Privacy in Practice" frameworks have successfully integrated privacy requirements into user stories and sprint planning (Moniruzzaman & Hossain, 2013).

1. Strategic Drafting of Terms of Service (ToS)

Providers must evolve their ToS from unilateral "rights to change" to strategic documents that pre-emptively meet the DCD's requirements.

Abandon Unilateral Clauses: Broad clauses, such as those found in many standard agreements (Salesforce, Inc., 2020), are no longer viable. For example, developer agreements and website terms that state "WE MAY CHANGE THIS AGREEMENT BY POSTING A REVISED VERSION" (Salesforce, Inc., 2024) and that use "WILL CONSTITUTE YOUR ACCEPTANCE" (Salesforce, Inc., 2025) are relics of the pre-DCD era. Similarly, general terms from major providers often claim a broad right to change (Adobe, 2025), with acceptance signified by continued use (Microsoft, 2025). These clauses are insufficient for "more than minor" negative changes under Article 19.

Define "Valid Reasons": Instead of remaining silent, the ToS must explicitly enumerate the "valid reasons" for modification. Since the Directive leaves this concept deliberately flexible, the validity of a reason will depend on the specific contract, the nature of the service, and the technical context. These should include the examples from the DCD's recitals, such as "to adapt the digital... service to a new technical environment" or "to an increased number of users." A best-practice example can be found in Master Subscription Agreements that grant the right to "modify the Services so that they are no longer claimed to infringe" upon an intellectual property claim (Salesforce, Inc., 2023).

Embed the Termination Right: The ToS should explicitly acknowledge the consumer's rights under Article 19. A direct codification of the Article 19 process would require explicitly stating the advance notice period and the free termination right for EU consumers when a "more than minor" negative change is implemented.

2. Internal Governance and Impact Assessment

A compliant ToS is useless if the development team is unaware of its obligations. The legal ambiguity of "negative impact" must be resolved operationally, before a modification is deployed. This requires an internal triage tool – a checklist – to be used by product managers and Agile teams during sprint planning. This paper proposes the following assessment process:

First, the product manager must determine the modification type. Is the change a bug fix, security patch, or necessary to keep the service working as originally described? If yes, it is a 'Conformity Update' (Category A) under Article 8. The required action (Action A) is simple: inform the user via standard release notes, as no termination right is triggered.

If the change is not for conformity (e.g., a new feature, UI change, or feature removal), it is a 'Discretionary Modification' (Category B) and falls under Article 19. This requires proceeding to the second part of the assessment: impact.

The second question is: does this discretionary change have a 'negative impact' on the consumer's access or use? If the answer is no – meaning the impact is positive, neutral, or what could be argued as a 'minor' negative impact – the provider follows Action C. This requires informing the user "in a clear and comprehensible manner," such as an in-app banner or email, which does not trigger a termination right.

However, if the answer is yes, and this negative impact is 'more than minor' (e.g., removing a core feature, significantly altering a workflow), the provider must follow Action D, the maximum compliance path. This action has stringent, cumulative requirements: 1) the consumer must be notified in advance; 2. this notification must be on a 'Durable Medium'; and 3) the notice must explicitly state the consumer's 30-day free termination right.

3. Tiered Information Strategies

Based on the output of the assessment, providers must abandon one-size-fits-all notifications and adopt a tiered strategy.

Tier 1 (Low Friction / Actions A & C): For conformity updates and minor discretionary changes. Use standard, low-friction channels like in-app banners, release notes, or blog posts. These methods are well-suited for high-frequency updates and align with standard user engagement practices.

Tier 2 (High Friction / Action D): For "more than minor" negative modifications. This must be a formal, legally-vetted communication. It must be delivered via a "durable medium" and must explicitly contain the 30-day termination right. This communication should be managed by a compliance or legal function, not a marketing team, to ensure it meets the strict procedural requirements.

CONCLUSIONS

The doctrinal analysis of the new legal regime (Task 1) confirms that Article 19 establishes a comprehensive caveat venditor framework, fundamentally re-calibrating the relationship between SaaS providers and consumers. The analysis suggests that the Directive challenges the era of unchecked, unilateral modification codified in legacy Terms of Service, signaling a shift

towards a more regulated framework for product evolution. This shift demands that providers actively justify the legitimacy of product evolution rather than relying on broad, discretionary clauses. However, the efficacy of this regime relies heavily on the "conformity" baseline defined in the contract. As recent empirical studies indicate, this foundation is often unstable, with many Terms of Service failing to provide adequate service descriptions (Wiśniewska & Pałka, 2023), thereby complicating the assessment of "negative impact."

Regarding the operational impact (Task 2), the research identifies that while the Directive does not outlaw Agile practices, it introduces specific procedural friction that threatens the velocity of continuous deployment. The primary conflict lies not in the modifications themselves, but in the rigid requirement for "valid reasons" and "durable medium" notifications for significant negative changes. This requirement acts as a bottleneck for the CI/CD pipeline, forcing a mandatory linearity and a pause in deployment that directly contradicts the iterative nature of Agile development.

To reconcile these competing demands (Task 3), compliance cannot be achieved through contractual drafting alone but requires the implementation of the proposed hybrid techno-legal framework. This framework integrates legal obligations into the development lifecycle through three specific mechanisms: strategic Terms of Service that explicitly enumerate "valid reasons" for future iterations; internal triage checklists embedded in sprint planning to assess "negative impact" in real-time; and a tiered notification strategy that deploys "durable medium" communications strictly when legally mandated.

REFERENCES

1. Adobe. (2025, February 15). Adobe General Terms of Use. <https://www.adobe.com/legal/terms.html>
2. Bazydło, G., Kozdrój, K., Wiśniewski, R., & Bhattacharjya, A. (2023, December 25). Trusted Third Party Application in Durable Medium e-Service. *Electronics*, 13(1), 103. <https://doi.org/10.3390/electronics13010103>
3. Chukwurah, E. G. (2024, April 13). Agile privacy in practice: Integrating CCPA and GDPR within agile frameworks in the U.S. tech scene. *International Journal of Scientific Research Updates*, 6(2), 268–279. <https://doi.org/10.53430/ijrsru.2024.6.2.0035>
4. European Parliament and the Council of the European Union. (2019, May 20). Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Text with EEA relevance.). *Official Journal of the European Union*, L 136/1. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng>
5. Farinha, M. (2021, June). Modifications on the digital content or digital service by the trader in the Directive (EU) 2019/770 Alterações aos conteúdos ou serviços digitais fornecidos pelo profissional na Diretiva (UE) 2019/770. *Revista de Direito e Garantias Fundamentais*, 22(1), 127–152. https://cij.up.pt/client/files/0000000001/4-martim-farinha_1738.pdf
6. Fortune Business Insights. (2025, October 20). Europe Cloud Computing Market Size, Share & Analysis, By Type (Public Cloud, Private Cloud, and Hybrid Cloud), By Service (Infrastructure as a Service (IaaS), Platform as a Service (PaaS), and Software as a Service (SaaS)), By Enterprise Type (SMEs and Large Enterprises), By Industry (BFSI, IT and Telecommunications, Government, Consumer Goods and Retail, Healthcare, Manufacturing, and Others), and Regional Forecast, 2025-2032. <https://www.fortunebusinessinsights.com/europe-cloud-computing-market-113911>
7. Grand View Research. (2025). Europe Software As A Service (SaaS) Market Size & Outlook, 2030. <https://www.grandviewresearch.com/horizon/outlook/software-as-a-service-saas-market/europe>
8. Luoma, E., Rönkkö, M., & Tyrväinen, P. (2012, June). Current Software-as-a-Service Business Models: Evidence from Finland. 2012 IEEE 8th World Congress on Services, 567–574. (<https://doi.org/10.1109/SERVICES.2012.37>)
9. Mamaiev, I. (2023, June). Modification of Digital Content and Digital Services Within the Understanding of the Directive 2019/770 and Draft Law № 6576. *Law and innovations*, 2(42), 71-79. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2\(42\)-9](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-2(42)-9)
10. Market.Us. (2025, July). Global Software-as-a-Service (SaaS) Subscription Market Size, Share, Statistics Analysis Report By Solution (Software, Services), By Application (Customer Relationship Management (CRM), Enterprise Resource planning (ERP), Human Capital Management, Content,

- Collaboration & Communication, BI & Analytics, Others), By Deployment (Public, Private, Hybrid), By Enterprise Size (Large Enterprises, SMEs), By Industry (BFSI, Retail And Consumer Goods, Healthcare, Education, Manufacturing, Travel & Hospitality, Others), Region and Companies - Industry Segment Outlook, Market Assessment, Competition Scenario, Trends and Forecast 2025-2034. <https://market.us/report/software-as-a-service-subscription-market/>
11. Microsoft. (2025, July 30). Microsoft Services Agreement. <https://www.microsoft.com/en-us/servicesagreement>
12. Moniruzzaman, A B M, & Hossain, S. A. (n.d.). Comparative Study on Agile software development methodologies. arXiv. <https://arxiv.org/abs/1307.3356>
13. Munteanu, V. P., & Dragos, P. (2021, February 16). The Case for Agile Methodologies against Traditional Ones in Financial Software Projects. *European Journal of Business and Management Research*, 6(1), 183–189. <https://doi.org/10.24018/ejbmr.2021.6.1.741>
14. Oliveira, T., Martins, R., Sarker, S., & Thomas, M. (2019, December). Understanding SaaS adoption: The moderating impact of the environment context. *Journal of Enterprise Information Management*, 32(1), 51–69. <https://doi.org/10.1108/JEIM-05-2018-0105>
15. Omonije, A. (2024, February). Agile Methodology: A Comprehensive Impact on Modern Business Operations. *International Journal of Science and Research (IJSR)*, 13(2), 941–945. (https://www.researchgate.net/publication/377979833_Agile_Methodology_A_Comprehensive_Impact_on_Modern_Business_Operations)
16. Salesforce, Inc. (2020, June 6). Master Subscription Agreement for Desk.com Services. <https://www.salesforce.com/en-us/wp-content/uploads/sites/4/documents/legal/Agreements/product-specific-terms/master-subscription-agreement-for-desk-com-services.pdf>
17. Salesforce, Inc. (2023, October 16). MAIN SERVICES AGREEMENT. https://www.salesforce.com/en-us/wp-content/uploads/sites/4/documents/legal/Salesforce_MSA.pdf
18. Salesforce, Inc. (2024, December 12). Main Services Agreement – Developer Services. https://www.salesforce.com/en-us/wp-content/uploads/sites/4/documents/legal/salesforce_Developer_MSA.pdf
19. Salesforce, Inc. (2025, April 8). Terms of Service. <https://www.salesforce.com/company/legal/sfdc-website-terms-of-service/>
20. Shaik, M. (2023, December). Navigating The Evolution: Unveiling The Transformative Power Of SaaS-Driven Business Models. *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology and Science*, 5(12), 3326–3332. https://www.researchgate.net/publication/376796058_Navigating_The_Evolution_Unveiling_The_Transformative_Power_Of_SaaS-Driven_Business_Models
21. Statista. (n.d.). Software as a Service – Worldwide. <https://www.statista.com/outlook/tmo/public-cloud/software-as-a-service/worldwide>
22. Temaj, G. (2024, March 31). A study of effectiveness of agile methodologies in managing software projects within SAAS. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/385423658_A_study_of_effectiveness_of_agile_methodologies_in_managing_software_projects_within_SAAS
23. Wiśniewska, K., & Pałka, P. (2023, September 11). The impact of the Digital Content Directive on online platforms' Terms of Service. *Yearbook of European Law*, 42, 198–221. <https://doi.org/10.1093/yel/yead004>

INTERSECTIONAL VULNERABILITIES OF TIRUPUR WOMEN WORKERS IN TEXTILE SUPPLY CHAINS: A MULTI-SCALAR ANALYSIS

A. VIYAKULA MARY^A, dr. M. HILARIA SOUNDARI^B

^A Research Scholar, ^B Professor & Head

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul,
Tamil Nadu, India

ANNOTATION

Tiruppur Textile Industries employs a large number of female workers in the textile supply chain. They are facing social, economic, and structural inequalities. This thematic study analyses the multiscale framework, encompassing global, national, regional, and local dynamics, which shape gender hierarchies and labour relations, rather than focusing solely on local factory conditions. The study emphasises that the institutional silences, local social structures, and global value chains collectively contribute to gendered precarity, and it advocates for local empowerment programmes, gender-responsive labour governance and global accountability to change supply chain practices

Keywords: Intersectionality, women workers, Textile supply chain, Tiruppur, Gendered Vulnerability

INTRODUCTION

Tiruppur in South India, Tamil Nadu, is renowned for its contribution to export-oriented garment production within the global garment industry. Although the industrial hub is powered by a large, invisible workforce, comprising a vast number of women employed across the supply chains. Their labour is indispensable to the function of the global garment production network, but these women workers remain deeply embedded in structural vulnerability. Their uncertainty is not a single factor but rather an intersection of socio-economic and structural inequalities that operates on multiple scales.

The relevance of studying these vulnerabilities lies in going beyond one-dimensional views that attribute poor working conditions only to management practices. Instead, this study proposes that the gendered precarity of Tiruppur's women workers is systematically shaped by the dynamic interplay of multi-scalar structures. The relentless price pressures of global value chains and the irregularity in national labour policy, along with the ingrained patriarchy of local social structures, come together to configure a landscape of systematic disadvantage for women.

This study examines how the multi-scalar structures, global, national, regional, and local, intersect to produce and perpetuate the specific vulnerabilities of women workers in the Tiruppur textile industry and its supply chains. To unpack the complexity of the problem, the study aims to address the following objectives: to analyse the impact of global supply chain dynamics on local gender hierarchies, to examine the role of national and state-level institutions and policies in shaping the labour relations, and to investigate how the local social norms of caste, class, and gender combine with workplace exploitation.

The combination of feminist political economy and intersectionality is analysed. The feminist political economy provides insight into how power relations within capitalism are deeply gendered. An intersectional view provides the essential tool for understanding how gender, caste, class, and ethnicity intersect to create unique experiences of discrimination and disempowerment for different groups of women. This theoretical positioning is very crucial for challenging the institutional silences and revealing the interconnected system of power that governs the lives of these workers.

To systematically unfold the multi-scalar argument, a detailed study is essential. The following sections weave a detailed context of the Tiruppur cluster and present the thematic analysis across global, national, and local scales, entwining findings into an argument for a holistic approach to reform, and conclude by highlighting that linking local empowerment efforts with

gender-responsive labour governance and global corporate accountability holds the key to transforming supply chain practices and improving the lives of women workers.

THEMATIC CONTEXT

Global Value Chains and Feminised Labour

The global garment supply chain reinforces feminised labour for low-wage, flexible, and disposable positions. Women constitute a majority of the workforce in the worldwide garment industry. The textile economy, global buyers, and subcontracting networks are in a favourable position for cost efficiency, which leads to precarious employment for women, who make up the majority of the workforce. (Mezzadri, 2017) and (Neve, 2014) studies highlighted that globalisation and export-oriented production encourage labour division along gendered lines. Feminisation of work is not only about numbers. It is also structural. It places women in insecure jobs that require flexible hours and offer very little bargaining power. These conditions help global brands stay competitive while pushing most of the risks onto women workers.

Migration and Informality

Inter- and intrastate migration is catering to women's labour in the Tiruppur textile and garment supply chain factories through informal or semi-formal work arrangements, shaped by socio-economic dislocation, regional disparity, and gendered mobility patterns driven by labour migration. The prevalence of hostels under the forced *labour* system reflects both territorial control and social regulation of women's mobility (Neve, 2014). Informality in employment terms, lack of written contracts, wage delays, withholding, and denial of statutory rights make migrant women particularly vulnerable to exploitation. At the same time, their residential seclusion in hostels curtails community building and collective bargaining possibilities. The intersection of informality and migration thus compounds invisibility within labour governance and social protection frameworks.

Caste, Patriarchy, and Regional Hierarchies

Caste identities and patriarchal norms continue to pattern the workplace hierarchies across the Tiruppur garment sector. Dalit and backward-caste women occupy the lowest tiers of production hierarchies and are more likely to experience verbal abuse, wage discrimination, and harassment. Patriarchal controls at both workplace and household levels intersect with caste-based discrimination and shape a layered mode of subordination. Research by (Mosse, 2018) shows that caste-based and patriarchal power relations persist even within industrial settings that claim modernity and progress. Regional hierarchies exacerbate these inequalities as migrant workers from less-developed districts or states face stigmatisation and are taking on more exploitable positions.

Governance and Policy Gaps

Although India's labour law framework provides for equality and protection, its enforcement remains limited, particularly within decentralised global supply chains. The weak implementation of the Sexual Harassment of Women at Workplace Act (2013), the Code on Wages (2019), and the Inter-State Migrant Workmen Act (1979) contributes to system-wide safeguarding failures for women migrants in Tiruppur. Labour monitoring mechanisms predominantly focus on compliance at export-oriented factories. It leaves out subcontract units, hostels, and home-based work, which are largely unregulated. Gender-responsive governance remains weak, with few accessible grievance channels and limited awareness among workers. Studies by (AFWF, 2014) clearly demonstrate that both the state and corporations remain silent on key issues. These institutional silences keep workers in precarious conditions. They also block fair and meaningful reforms.

Intersectionality as Framework

An intersectional approach reveals how caste, gender, class, and migration intersect to reproduce systemic inequalities within Tiruppur's textile sector. Women workers are not a single, uniform group, as seen through the lens of intersectionality. It also says their vulnerabilities differ across multiple identities and structural positions. This intersectionality framework builds on Crenshaw's (1991) core idea. It places the experiences of women workers in Tiruppur within

overlapping systems of patriarchy, capitalism, caste, and neoliberal globalisation. At multiple levels, global capital interacts with local social hierarchies, underscoring how global production systems worsen pre-existing workplace disparities. Therefore, there are two ways to address gendered vulnerability. To ensure fair and respectful labour in global value chains, both local empowerment initiatives and transnational accountability are necessary.

Goal

The goal of this study is to critically examine how intersectional and multi-scalar structures—spanning global supply chains, national labour governance, regional social hierarchies, and local workplace practices—produce and sustain gendered vulnerabilities among women workers in Tiruppur’s textile and garment industries, and to generate theoretically informed insights for more gender-just and accountable labour systems.

Objectives

To achieve the above goal, the study is guided by the following objectives:

1. To analyse how global garment supply chain dynamics and brand-driven production pressures shape precarious and feminised labour conditions for women workers in Tiruppur.
2. To examine the role of national and state-level labour and migration policies, including gaps in enforcement, in reproducing insecurity and limited protection for women, particularly migrant and informally employed workers.
3. To investigate how regional and local social hierarchies of caste, patriarchy, and migration status intersect with workplace practices to intensify discrimination, control, and gender-based vulnerability.
4. To apply an intersectional feminist political economy and multi-scalar analytical framework to demonstrate how women workers’ vulnerabilities are not isolated experiences but outcomes of interconnected structural forces.
5. To identify pathways for transformative change by linking local empowerment initiatives, gender-responsive labour governance, and global supply chain accountability.

LITERATURE REVIEW

A. Global Context

International brands are demanding low costs and fast production, which drives exploitative subcontracting and wage suppression. Women garment workers face precarious employment globally, shaped by the demands of brands. Feminist political economy and intersectional studies (KRISHNAN, 2020) highlight that global capital dynamics unfairly impact migrant gendered labour and also fortify the vulnerabilities and structural inequalities.

Feminist political economy critiques traditional economics for overlooking the unpaid social reproduction work of childbearing, childrearing, cooking, cleaning, and caring for the sick and elderly, which is essential to human existence and is predominantly performed by women. The women’s unpaid social reproduction work, including childbearing and rearing, cooking and cleaning, and caring for older people, is essential for human existence and is predominantly done by women. Feminist political economy critics of traditional economics argue that these approaches overlook unpaid care.

Kimberle Crenshaw is a pioneer of the concept of intersectionality, which argues that the systems of oppression, like racism, classism, and xenophobia, are interconnected and cannot be examined separately. A female garment worker’s experience is not only defined by her gender but also by class, migration, caste, language skills, social support network, ethnicity, and xenophobia discrimination. The global garment industry needs this kind of ideal worker, meaning young, migrant, female workers. They are often perceived as more submissive, less likely to organise, and often perceived as they will continue until marriage or childbirth, making them low-risk workers in a highly exploitative system.

A.1. Global Manifestations and Reinforced Vulnerabilities

This toxic combination of capitalist pressure and structural discrimination creates a predictable pattern of exploitation globally:

A woman from Bangladesh or Sri Lanka pays a recruiter a heavy fee for her job, arriving in debt. The agent or employer withheld her passport; she resides in a crowded dormitory, and her movements are closely monitored. It is a modern form of indentured servitude (Watch, 2019). ILO Shows forced labour risks through *debt bondage*, *recruitment fees*, and *passport confiscation* among migrant women from Bangladesh, Sri Lanka, and Nepal (ILO, 2017)

Working in a spinning mill or garment factory, she faces the bonded labour system where young, low-caste women are promised a lump-sum dowry payment at the end of a multi-year contract, trapping them in abusive conditions. Invisible in official statistics, she receives piecework from a subcontractor. She has no contract, no social security, and her home becomes a factory, blurring the lines between work and life and isolating her from other workers (SOMO, 2011).

Asian Countries

Research on the Asian textile hubs of India, Bangladesh, Cambodia, Vietnam, and Sri Lanka highlights that the intersectional vulnerabilities of lack of labour protection, social security, and exposure to gender-based violence and harassment among women migrant workers are widespread. Furthermore, they stated that the intersection of gender with caste, class, or ethnic hierarchies results in layers of marginalisation and exploitation across the supply chain. Many are denied maternity benefits, minimum wage rights, formal contracts, and occupational health and safety provisions. Line managers, supervisors, and managers frequently take advantage of (Deva, 2025).

Research continuously demonstrates the pervasive intersectional vulnerabilities faced by women migrant workers in important Asian textile hubs like Bangladesh, Cambodia, Vietnam, Sri Lanka, and India. Despite being the backbone of the global supply chains for clothing and textiles, these women continue to be among the most vulnerable and under-protected groups of workers. Their migration, often driven by rural poverty, agricultural decline, or the pursuit of financial autonomy, frequently leads them into low-wage, temporary, and highly regulated forms of employment in export-oriented factories (CCC, 2017).

Despite their crucial contribution to industrial productivity and export growth, women migrant workers frequently experience a systematic absence of labour protections. Formal contracts, minimum wage entitlements, maternity benefits, and occupational health and safety provisions are all denied to most of the women workers. They are unable to receive the social security and health insurance benefits of pension schemes. They must rely on them to access any benefits from the employer. It is reducing their ability to show. These structural exclusions are not incidental but embedded within the broader neoliberal production logic that prioritises labour flexibility and cost reduction to maintain global competitiveness (HRW, 2011).

Furthermore, women workers are disproportionately exposed to gender-based violence and harassment (GBVH), both within factory premises and in employer-controlled hostels or shared accommodations. To impose productivity goals, supervisors and line managers frequently take advantage of power dynamics by requesting sexual favours, verbally abusing employees, or threatening to fire them. Many women are forced to suffer abuse in silence due to a lack of easily accessible and gender-sensitive grievance procedures, social stigma, and fear of reprisals (ILO, 2020).

Feminist and scholarly analyses emphasise that gender is not the only lens through which these experiences can be understood. Instead, their vulnerability is exacerbated by the intersection of axes of caste, class, ethnicity, and migration status. For example, ethnic minority women in Cambodia and Vietnam, or Dalit and lower-caste women in India, are routinely pushed into the lowest-paying and most precarious occupations. Through hiring procedures, wage differentiation, and occupational segregation, these hierarchies, which reflect past trends of social exclusion, are replicated in contemporary factory systems (ILO, 2020).

Because global supply chains depend on and perpetuate these social hierarchies, this intersectional marginalisation is not just local but also transnational. Women's social and economic subordination is advantageous to global suppliers and brands, who use it to maintain flexible labour laws and low-cost production models (CCC, 2020).

In this way, global capital is entwined with local systems of patriarchy and caste or ethnic stratification, producing a layered form of exploitation that is both gendered and structural.

Ultimately, the convergence of gender, caste/class, and ethnic discrimination within the textile industry exemplifies how intersectionality operates as a mechanism of labour control. Curtailing the women's mobility is normalised. The collective voice is choked. Therefore, in addition to changing labour laws and holding companies accountable, resolving these injustices necessitates recognising the sociocultural hierarchies that underlie global production systems (AFWA, 2019).

B.India

The socioeconomic and occupational challenges faced by primarily female, migrant, and lower-caste workers are the primary topics of Indian literature on textile workers, especially in export-oriented clusters such as Tirupur. Gender-insensitive policies, informal employment, and gaps in labour law enforcement exacerbate poor working conditions and job insecurity.

Women workers' limited access to education, healthcare, and legal protections intensifies these vulnerabilities (Dr. A. Durgadevi, 2025).

C.Tamil Nadu

State-level research in Tamil Nadu highlights regional social hierarchies such as caste and patriarchy that restrict women's mobility, work allocation, and everyday experiences of harassment in hostels and factories. Studies highlight the weak implementation of female-friendly labour governance and social protections, which exacerbate women's precarious labour conditions (Andrew Crane, 2022).

D.Tirupur

Studies unique to Tirupur describe the intersectional vulnerabilities of women workers brought on by national policy shortcomings, regional caste/gender norms, global supply pressures, and local factory realities such as sexual harassment, exploitative work regimes, and power disparities with male supervisors.

Reports also document women's agency through solidarity and informal networks amidst these intersecting oppressions (Krishnan, 2020).

Global Value Chains and Feminised Labour

The textile industries in Tiruppur are a prime example of global value chain integration, a process supported by highly flexible and feminised labour. The industry's global connectivity has increased subcontracting, piece-rate labour, and the preference for hiring women for low-income and precarious positions due to perceptions of cost-effectiveness. Women workers are experiencing precarity frequently, and gendered segmentation has evolved. Export-oriented flexibility necessitates mechanisms for target and wage fixation and recruitment, leaving female workers with limited labour options and rendering them economically vulnerable. The same has been narrated by (A.Krishnan, 2020) and G. Carswell (G.Carswell, 2014).

Migration and Informality

Labour mobility from intra- and interstate into Tiruppur amplifies the informalisation of employment in the garment and textile industries. They are facing different forms of vulnerabilities, such as precarious roles and being housed in restricted hostels. Most informal recruitment is conducted by labour contractors or local intermediaries, resulting in work without formal documents and irregular work arrangements, as well as a lack of social protection. These behaviours of employers are shifting their economic risk and responsibility towards the migrant women workers (Ramamurthy, 2024).

Caste, Patriarchy, and Regional Hierarchies

Caste and patriarchal hierarchies deeply structure labour relations in Tiruppur's factories and informal workspaces. Dalit and lower-caste workers, particularly women, are overrepresented in the most manual and least remunerative tasks, frequently confronting additional barriers such as debt bondage, spatial segregation, and exclusion from higher-status production roles. Patriarchy further compounds these disadvantages, governing both workplace discipline and community respectability, with regional status (local vs. migrant) reinforcing hierarchies. Fieldwork by Carswell and De Neve(2009), and more recently by Soundararajan et al. (2024) demonstrates how caste-based exclusion and patriarchal norms are reproduced within the ostensibly modern industrial zone.

Tiruppur textile factories and informal workspaces are deeply structured with caste and patriarchal hierarchies in labour relations. Women, Dalits, and lower-caste workers are overrepresented in the most manual and least remunerative tasks. They face the additional burden of debt bondage, spatial segregation, and exclusion from higher-status production roles. This review is firmly grounded in foundational and recent interdisciplinary scholarship, demonstrating how intersectional, multi-scalar analysis is indispensable for understanding and addressing gendered labour precarity in Tiruppur's textile supply chains (Arnold, 2022).

Governance and Policy Gaps

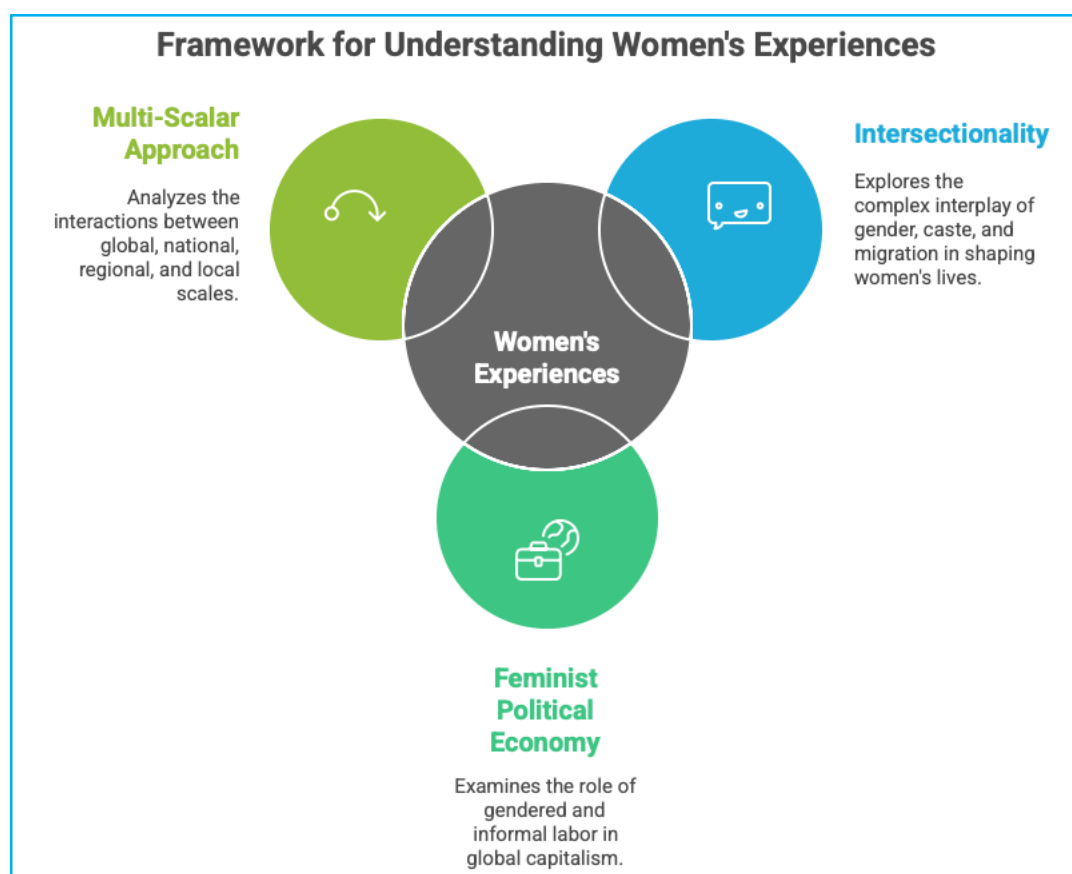
Despite a robust statutory framework, enforcement of labour rights for women (particularly migrants and informally employed) in Tiruppur remains weak. Policy gaps are evident in the inadequate implementation of the Sexual Harassment of Women at Workplace Act, the Inter-State Migrant Workmen Act, and other relevant laws. Civil society organisations have played a vital role in drawing attention to exploitation and advocating for social protection, yet labour monitoring remains piecemeal, and export compliance audits often overlook the most vulnerable female workers. The disconnect between legislative intent and practice perpetuates gendered precarity in the supply chain (P.Senthilkumar, 2025).

Intersectionality as Framework

Intersectionality provides a critical lens for understanding how gendered, caste, class, and migratory identities compound vulnerabilities for women in Tiruppur's textile sector. Rather than treating these identities as discrete, intersectionality highlights how global production logics, local caste hierarchies, and patriarchal social norms intersect to exacerbate disadvantage. This approach is essential for capturing the scale and heterogeneity of women's experiences, and for designing interventions and labour governance structures that move beyond one-size-fits-all solutions (Vivek Soundararajan, 2023).

THEORETICAL AND ANALYTICAL FRAMEWORK

- ◆ **Intersectionality (Crenshaw, 1989):** How gender, caste, and migration intersect in shaping women's experiences.
- ◆ **Feminist Political Economy:** How global capitalism depends on gendered and informal labour.
- ◆ **Multi-Scalar Approach:** How global (brands), national (policies), regional (social structures), and local (factories) scales interact.

Intersectionality (Crenshaw, 1989)

Intersectionality theory, introduced by Kimberle Crenshaw, emphasises how multiple social identities, such as gender, caste, and migration status, intersect to uniquely shape experiences of oppression and discrimination. For women workers in Tirupur's textile sector, this means their vulnerabilities cannot be understood by gender alone but must incorporate how caste hierarchies and migrant status exacerbate their marginalisation. Intersectionality reveals the complex layering of social disadvantages that produce differentiated vulnerabilities and exploitative labour conditions for migrant women workers, highlighting both their oppression and resilience (A.Krishnan, 2020).

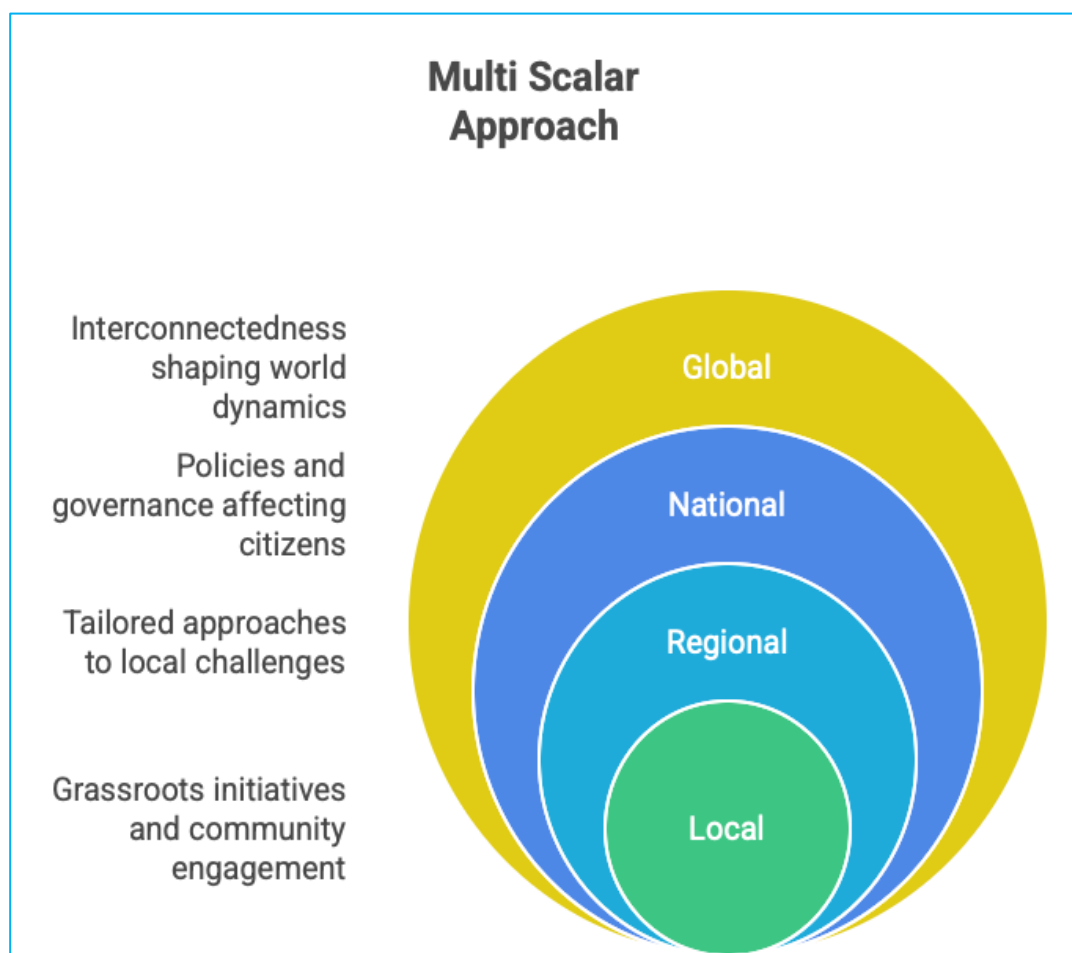
Feminist Political Economy

Feminist political economy focuses on how global capitalism relies on gendered and informal labour systems. In the context of Tirupur, the global garment supply chain depends heavily on precarious, feminised contract labour. These women migrant workers are positioned in subordinate roles characterised by low wages, limited social security, and poor working conditions. The labour exploitation in this industry is both a product and driver of global capitalist dynamics, where gendered labour is informalized and marginalised to maximise profits (Grazioli, 2021).

Multi-Scalar Approach

This framework adopts a multi-scalar lens to analyse the interplay among different levels:

- ♦ **Global:** The influence of multinational brands and the global supply chain demands shapes factory labour regimes and wage structures.
- ♦ **National:** National labour policies, migration laws, and social security systems establish the regulatory context that affects worker protections.
- ♦ **Regional:** Social structures such as caste systems and local patriarchal norms mediate how women experience labour precarity and discrimination.
- ♦ **Local:** Factory floors serve as the immediate sites where labour exploitation, recruitment practices, and gendered power relations are enacted daily.

THEMATIC ANALYSIS AND DISCUSSION

This multi-level perspective helps illuminate how vulnerabilities are produced and reproduced through the intersecting effects of globalisation, policy environments, social hierarchies, and workplace dynamics

Theme 1: Global Supply Chain Pressures

- ◆ International brands' demand for low-cost, fast production
- ◆ Contracting/subcontracting dynamics
- ◆ Impact on wage suppression and job insecurity

Theme 2: National Labour and Migration Policies

- ◆ Gender-insensitive labour laws and weak implementation
- ◆ Lack of grievance mechanisms and social protection
- ◆ State-level disparities in labour welfare enforcement

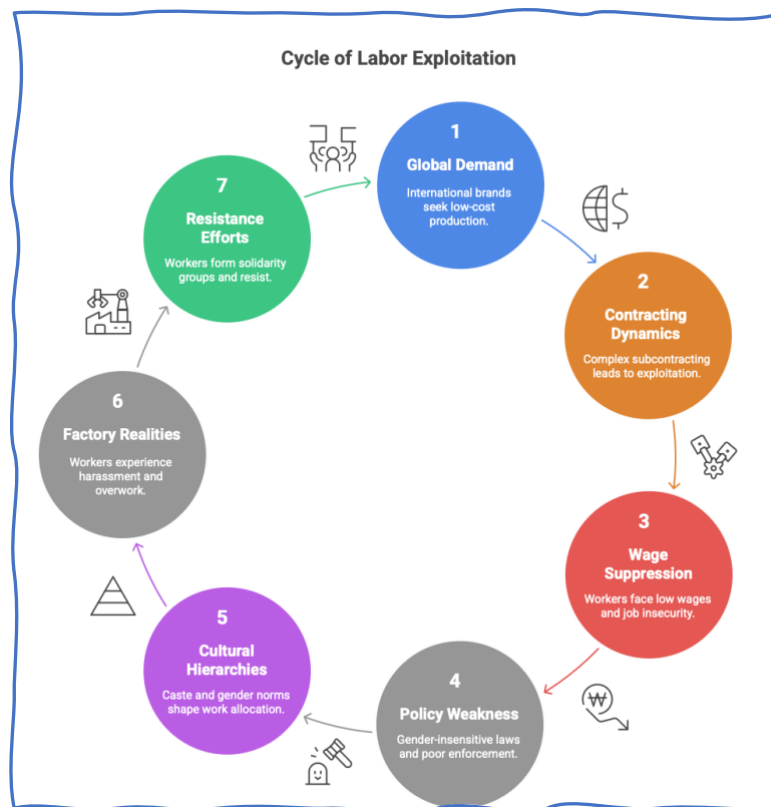
Theme 3: Regional and Cultural Hierarchies

- ◆ Role of caste, patriarchy, and kinship in work allocation and mobility
- ◆ Gender norms shaping women's lives inside hostels or factories
- ◆ Power of male supervisors and intermediaries

Theme 4: Local Factory Realities and Agency

- ◆ Daily experiences of harassment, overwork, and surveillance
- ◆ Solidarity groups, informal support networks, and NGO interventions
- ◆ Women's agency and small acts of resistance within restrictive systems

Cycle of Labour Exploitation

DISCUSSION

Theme 1: Global Supply Chain Pressures

International brands demand low-cost, fast production, exerting significant pressure on Tirupur factories to meet deadlines and prices, often at the expense of worker welfare. The contracting and subcontracting networks fragment labour relations, fostering wage suppression and job insecurity for women workers, many of whom face delayed or withheld payments. This global commodification enforces precarious employment forms, disproportionately impacting migrant women in informal roles (Azhar, 2013).

Theme 2: National Labour and Migration Policies

India's labour laws remain largely gender-insensitive, with weak enforcement failing to protect women workers in export-oriented textile sectors. There is a notable absence of effective grievance mechanisms and social protection schemes tailored to migrant women's realities. State-level disparities in labour welfare enforcement further exacerbate inequalities, leaving women vulnerable to exploitation and limiting their access to formal social security and healthcare (Mani, 2021).

Theme 3: Regional and Cultural Hierarchies

Caste, patriarchy, and kinship structures regionally shape work allocation and mobility, often confining Dalit and lower-caste women to the most precarious factory tasks. Gender norms restrict women's lives inside hostels and factories, reinforcing control through male supervisors and intermediaries who wield considerable power, frequently perpetrating harassment and abuse. These layered social hierarchies intersect with migration status to compound exclusion and vulnerability (Krishnan, 2020).

Theme 4: Local Factory Realities and Agency

On the factory floor, women endure harassment, excessive work hours, and constant surveillance. Despite these harsh conditions, women workers develop coping strategies, including forming solidarity groups, relying on informal support networks, and engaging with NGOs that advocate for labour rights. These micro-level acts of resistance and agency challenge the restrictive systems but remain constrained by structural inequalities inherent in the textile supply chain (Rutendo Mudarikwa, 2024).

This thematic discussion, embedded within a multi-scalar framework, highlights how global economic imperatives, national policy gaps, regional social orders, and local workplace realities intersect to create specific vulnerabilities for women textile workers in Tirupur. It highlights the need for holistic interventions addressing all scales to foster gender-just and equitable labour environments (Viederman, 2010).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The vulnerabilities experienced by women workers in Tirupur's textile supply chains are shaped by the dynamic interplay of multiscale and intersectional forces, according to a literature analysis. Global supply chain pressures from international brands enforce a 'race-to-the-bottom' production model that suppresses wages and job security. National labour and migration policies remain largely gender-insensitive, with inadequate grievance mechanisms worsening exploitation. Regionally, caste, patriarchy, and kinship further constrain women's mobility and agency in factories. At the local level, women endure harassment and overwork, yet demonstrate resilience and resistance through informal networks and solidarity. This study confirms that structural inequalities are reproduced and reinforced through interconnected levels from global economics to local social practices, producing layered, heterogeneous vulnerabilities among migrant women workers.

Theoretical Insight

This theoretical analysis reinforces that intersectional vulnerabilities are not isolated attributes but rather embedded outcomes of systemic power relations operating across multiple scales. Structural inequalities are continuously reproduced through the interaction of global capitalism, weak state protections, entrenched social hierarchies, and everyday workplace dynamics. Intersectionality, combined with a multi-scalar framework, provides a vital lens to reveal these complex processes shaping women's precarious labour conditions (Kimberle, 1919)

Policy Implications

Labour laws and policies must be reformed to explicitly address gendered and intersectional vulnerabilities, ensuring that enforcement mechanisms are accessible and effective for women migrant workers.

Factories should enhance internal complaint committees with gender-sensitive protocols and empower workers to report abuses safely.

Improving living conditions in employer-provided hostels, alongside fair wage practices, is crucial for women's well-being and dignity.

Global brands must adopt transparency and accountability measures to ensure ethical sourcing and respect for workers' rights throughout their supply chains.

CONCLUSION

This study set out to examine the intersectional and multi-scalar factors shaping the vulnerabilities of women workers in Tiruppur's textile and garment supply chains. Drawing on feminist political economy, intersectionality, and a multi-scalar analytical framework, the analysis demonstrates that women's labour precarity is not the result of isolated workplace failures, but rather the outcome of structurally embedded power relations operating across global, national, regional, and local levels.

At the global level, brand-driven cost pressures and flexible production models institutionalise feminised, low-wage, and insecure labour, transferring economic risks onto women workers. At the national and state levels, gender-insensitive labour policies and weak enforcement mechanisms fail to safeguard migrant and informal women workers, rendering statutory protections largely ineffective. At the regional and local levels, entrenched caste hierarchies, patriarchal norms, and migration status intersect to shape everyday experiences of discrimination, surveillance, harassment, and restricted mobility within factories and hostels.

By applying an intersectional lens, the study highlights that women workers are not a homogeneous group; rather, their vulnerabilities are differentiated and intensified by caste, class,

migration status, and social location. The findings confirm that intersectionality functions as a mechanism of labour control within global supply chains, while simultaneously obscuring accountability across scales.

At the same time, the analysis reveals women's agency and resilience, expressed through informal solidarity networks, collective coping strategies, and engagement with civil society organisations. However, such micro-level resistance remains constrained unless supported by structural reforms.

The study concludes that meaningful improvement in women workers' conditions requires integrated, multi-level interventions. Local empowerment initiatives must be reinforced by gender-responsive labour governance, effective grievance mechanisms, and enforceable protections for migrant and informal workers. Simultaneously, global brands and supply chain actors must be held accountable through transparent sourcing practices and binding commitments to labour rights.

Overall, this research underscores that addressing gendered labour vulnerability in Tiruppur's textile industry demands moving beyond factory-centric solutions toward systemic, intersectional, and multi-scalar transformations that reconnect global production systems with social justice and dignity for women workers.

BIBLIOGRAPHY

1. G.Carswell, G. N. (2014). Not working for export markets. . *DFID Working Papers*.
2. A.Krishnan. (2020). Understanding the agency of female migrant workers in the Tiruppur garment industry. *Thesis*.
3. Ramamurthy, N. (2024). The Role of Civil Society Organisations for Migrant Workers in Tiruppur and Bengaluru Garment Factories . *SAGE publications*.
4. KRISHNAN, A. (2020). Understanding the agency of female migrant workers in the time of COVID-19 The case of Tirupur garment cluster. *Internatioanal Institute of Social Studies*.
5. Htoi, H. S. (2020). Developing International and Internal Labour Migration Governance in Myanmar. *ILO*.
6. UNWOMEN. (2022). The Progress on the Sustainable Development Goals | The Gender Snapshot 2022. *UN Women*.
7. Deva, D. &. (2025). A Study on the Plight of Unorganised Women Workers in the Textile Industry of Tirupur District . *IJFMR*.
8. Dr. A. Durgadevi, D. A. (2025). A Study on the Plight of Unorganised Women Workers in the Textile Industry of Tirupur District . *IJFMR 250449999*.
9. Andrew Crane, V. S. (2022). Hybrid (un)freedom in worker hostels in garment supply chains . *SAGE Journals Volume 75, Issue 10* <https://doi.org/10.1177/00187267221108> .
10. Krishnan, A. (2020). Understanding the agency of female migrant workers in the time of COVID-19 The case of Tirupur garment cluster. *Internatioanl Institute of Social Studies*.
11. Arnold, C. E. (2022). Labour Recruitment Systems in Global Production Networks: The Ruralisation of Labour Regimes in South India's Garment and Textile Industries Pages 737-759 | Published online: 26 Oct 2021 Cite this article <https://doi.org/10.1080/0047233>. *Taylor & Francis Pages 737-759* | Published online: 26 Oct 2021 Cite this article <https://doi.org/10.1080/0047233>.
12. P.Senthilkumar. (2025). THE CHALLENGES FACED BY THE MIGRANTS IN THE TEXTILE SECTOR IN THE TIRUPPUR DISTRICT OF TAMIL NAD. *SCRIBD*.
13. Vivek Soundararajan, G. S. (2023). Caste, Social Capital and Precarity of Labour Market Intermediaries: The case of Dalit Labour Contractors in India . *SAGE Journals, Volume 45, Issue 7* <https://doi.org/10.1177/017084062311175> .
14. Mani, L. B. (2021). Concerning evidence from the field. *ETI*.
15. Azhar, R. (2013). Trapped in Textile . *The New Jurist*.
16. Krishnan, A. (2020). Understanding the agency of female migrant workers in the time of COVID-19. *Intersectional Institute of Social Studies*.
17. Rutendo Mudarikwa, M. v. (2024). From 'Battles' to Collective Agreements Between Street Vendors and Local Authorities in Zimbabwe – *WIEGO Organizing Brief No. 17. WEIGO*.
18. Viederman, D. (2010). *Indian Workers in Domestic Textile Production and Middle East Based Manufacturing and Construction*. Verite.

19. Grazioli, M. (2021). *Reclaiming space for workers in the 21st century. A literature review on workers' centres*. ILO.
20. Watch, H. R. (2019). *Working Like a Robot: Abuse of Migrant Women Workers in the Gulf.*. Human Rights Watch.
21. ILO. (2017). *Global Estimates of Modern Slavery*. ILO.
22. SOMO, I. &. (2011). *Captured by Cotton: Exploited Dalit Girls Produce Garments in India for European and US Markets*. Netherland: ICN & SOMO.
23. CCC. (2017). *The Real Cost of Our Clothes*. Clean Clothes Campaign.
24. HRW. (2011). *Work Faster or Get Out: Labour Rights Abuses in Cambodia's Garment Industry*. Human Rights Watch.
25. ILO. (2020). *Gendered Patterns of Work in Global Supply Chains*. ILO.
26. CCC. (2020). *Out of the Shadows: Systemic Violence Against Garment Workers*. Clean Cloth Campaign.
27. AFWA. (2019). *Gender-Based Violence in the H&M and Gap Global Supply Chains*. Asia Floor Wage Alliance.
28. Kimberle, C. (1919). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. In K. Crenshaw, *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color*. (pp. 43(6), 1241–1299.). Stanford Law Review,.
29. Mezzadri, A. (2017). *The Sweatshop Regime: Garments, Exploitation and Labouring Bodies in India*. Pennsylvania: University of Pennsylvania.
30. Neve, G. C. (2014). *T-shirts and Tumblers: caste, dependency and industrial work in Tiruppur's textile belt, Tamil Nadu*. DFID.
31. AFWF. (2014). *THREADED INSECURITY THE SPECTRUM OF INFORMALITY IN GARMENT SUPPLY CHAINS*. AFWF.
32. Mosse, D. (2018). Caste and development: Contemporary perspectives on a structure of discrimination and advantage . Science Direct , 422-436 <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.06.003> Volume 110.

LOGISTICS AND OUTSOURCING: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE GLOBAL ECONOMY

YUVASRI N^A, GWANYILE JEMU^B, DHINESH KUMAR S^C

^AB.A. (Hons.) DDS Student, ^BResearch Scholar, ^C Guest Faculty

Department of Applied Research, The Gandhigram Rural Institute (DTBU), Dindigul,
Tamil Nadu, India

ANNOTATION

This paper explores how logistics outsourcing has become a crucial strategy in today's globally interconnected business environment. It explains how firms improve efficiency, reduce operational costs, and expand internationally by collaborating with third-party (3PL) and fourth-party logistics (4PL) providers. The study highlights that digital transformation, the growth of e-commerce, and sustainability initiatives are key drivers of the logistics outsourcing industry's expansion. At the same time, it identifies challenges such as data security issues, operational risks, and reduced managerial control over external partners. Overall, the paper emphasizes the importance of transparent, technology-driven, and resilient partnerships to achieve sustainable growth in the global economy.

Keywords: Logistics Outsourcing, Global Economy, 3PL, e-commerce, Sustainability.

INTRODUCTION

Logistics outsourcing refers to the delegation of logistics activities such as transportation, warehousing, inventory handling, and distribution to specialized external service providers. These providers leverage advanced technology, economies of scale, and professional expertise to manage logistics operations more efficiently, allowing firms to concentrate on their core business functions (Christopher, 2020).

The rapid globalization of trade, expansion of e-commerce, and adoption of digital technologies have significantly increased the strategic importance of logistics outsourcing (Singh & Kumar, 2022). Organizations increasingly depend on third-party logistics (3PL) and fourth-party logistics (4PL) providers to ensure cost efficiency, service reliability, and timely market access (Handfield et al., 2021).

However, logistics outsourcing also presents managerial challenges related to data security, operational risk, and reduced control over external partners (Mehta & George, 2021). Hence, logistics outsourcing is no longer viewed merely as a cost-reduction mechanism but as a strategic partnership that contributes to competitiveness, innovation, and sustainable growth in the global economy (Kumar & Rajan, 2024).

LITERATURE REVIEW

Previous studies emphasize logistics outsourcing as a strategic tool that enhances supply chain flexibility and organizational performance. Christopher (2020) highlights that outsourcing enables firms to access specialized capabilities that would otherwise require high capital investment. Singh and Kumar (2022) argue that digitalization and the growth of e-commerce have transformed outsourcing from a support function into a value-creating activity.

Empirical research by Handfield et al. (2021) demonstrates that firms adopting advanced 3PL partnerships achieve higher service quality and improved customer satisfaction. Conversely, Mehta and George (2021) caution that inadequate governance mechanisms may expose firms to risks such as service inconsistency and data vulnerability.

Recent studies increasingly link logistics outsourcing with sustainability and resilience. Kumar and Rajan (2024) note that long-term outsourcing partnerships enhance supply chain adaptability during global disruptions. Overall, the literature indicates that successful logistics outsourcing depends on strategic alignment, technological integration, and trust-based collaboration rather than transactional cost savings alone.

OBJECTIVES OF THE STUDY

The main objective of this study is to analyze the opportunities and challenges in global logistics outsourcing.

- To examine global growth trends and patterns in logistics outsourcing;
- To identify key opportunities that improve efficiency, innovation, and sustainability; and
- To analyze major challenges that affect the success and effectiveness of outsourcing partnerships.

METHODOLOGY

This study adopts a descriptive and analytical approach based on information from published academic articles, logistics industry reports, and global economic data between 2020 and 2024. It focuses on analyzing global trends, opportunities, and challenges associated with logistics outsourcing through comparative and content-based methods. The discussion primarily covers logistics outsourcing practices in Asia-Pacific, Europe, and North America, with consideration of possible limitations due to differences in data quality and publication timing.

RESULTS AND DISCUSSION

The global logistics outsourcing industry has shown consistent expansion since 2020, demonstrating strong recovery after the pandemic. Growth projections for 2032 highlight that increasing use of automation and digital technology continues to drive the sector's performance worldwide (Statista, 2024). Growth projections for 2032 highlight that increasing use of automation and digital technology continues to drive the sector's performance worldwide.

Table 1. Global Market Size and Growth

Year	Market Value (USD Billion)	Remarks
2020	875.6	Pre-pandemic Baseline
2023	1,043.3	Post-pandemic Recovery
2032	1,642.2 (projected)	Sustained growth and digital transformation

The increase from USD 875.6 billion in 2020 to a projected USD 1,642.2 billion in 2032 reflects a structural transformation in global supply chain systems. This growth suggests that logistics outsourcing has moved beyond short-term recovery measures and has become embedded in long-term strategic planning. The increasing reliance on automation and digital technologies indicates a transition toward technology-intensive logistics networks (Statista, 2024).

Table 2. Regional Market Share (2023)

Region	Market Share (%)	Remarks
Asia-Pacific	43.8	Dominant manufacturing & ecommerce
Europe	27.4	Advanced logistics infrastructure
North America	21.2	Strong 3PL Presence
Latin America	7.6	Emerging logistics regions

The dominance of Asia-Pacific (43.8%) reflects the concentration of global manufacturing and rapid digital commerce expansion in the region. In contrast, Latin America's lower share (7.6%) highlights infrastructural and institutional constraints that limit outsourcing integration. This uneven distribution suggests that logistics outsourcing growth is strongly dependent on technological readiness and trade connectivity levels (PwC, 2023).

Table 3. World Bank Logistics Performance Index (2023)

Rank	Country	LPI Score
1	Singapore	4.3
2	Finland	4.2
3	Denmark	4.1
4	Germany	4.1
38	India	3.4
65	Indonesia	3.0

The difference between Singapore (4.3) and Indonesia (3.0) illustrates structural disparities in infrastructure quality, customs efficiency, and technological integration. This gap indicates that the effectiveness of logistics outsourcing is closely linked to national logistics capability. Countries with stronger institutional frameworks are better positioned to benefit from outsourcing strategies (World Bank, 2023).

While existing literature emphasizes efficiency gains (Singh & Kumar, 2022; Kumar & Rajan, 2024), the empirical data presented in this study reveal that risk exposure remains substantial. This contrast suggests that outsourcing outcomes are conditional rather than universally beneficial. Firms with strong governance mechanisms and technological capacity are more likely to realize sustainable advantages compared to those with weak coordination systems.

PURPOSE AND RELEVANCE IN THE GLOBAL ECONOMY

The purpose of this study is to understand how logistics outsourcing supports global economic development by improving operational performance, flexibility, and sustainability. It allows firms to adapt to changing market demands, reduce operational burdens, and achieve cost efficiency while maintaining reliable service quality (Park & Lee, 2020). The relevance of this study lies in recognizing logistics outsourcing as a key driver of international competitiveness.

In the context of globalization and technology, logistics partnerships enhance trade connectivity, promote innovation, and strengthen economic resilience (Chen, Li, & Zhao, 2022). Furthermore, logistics outsourcing contributes to achieving the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Goals 9, 12, and 13, by promoting responsible production, resilient infrastructure, and climate action (Sharma, 2023).

OPPORTUNITIES IN LOGISTICS OUTSOURCING

- **Cost Reduction and Efficiency:** 68% of global firms outsource logistics primarily to lower costs (Deloitte, 2023). Specialized providers optimize routing, inventory, and warehousing
- **Technology and Expertise:** Providers adopt AI, IoT, automation, and blockchain; digitization is a key growth driver (Astute Analytica, 2024)
- **Flexibility and Scalability:** 45% of companies value outsourcing for rapid adjustment to demand shifts (Gartner, 2023)
- **Sustainability and Green Logistics:** 70% of 3PLs offer eco-friendly options, reducing emissions by 18% (WEF, 2023)
- **Employment and Economic Impact:** The outsourcing industry employs over 8.5 million people globally and contributes 14.4% to India's GDP (Ministry of Commerce & Industry, 2023; WEF, 2023)

Although cost reduction remains the primary motivation, the data suggest that strategic and technological benefits are becoming equally important. The integration of AI and sustainable practices indicates that outsourcing is evolving beyond transactional arrangements toward innovation-oriented partnerships. However, the long-term effectiveness of these opportunities depends on digital infrastructure and regulatory stability.

OBSTACLES AND CHALLENGES

Operational control challenges arise because outsourcing reduces visibility in multi-tier networks (PwC, 2022). Technology barriers persist due to legacy systems (Astute Analytica, 2024).

Table 4. **Major Obstacles in Logistics Outsourcing**

Challenges	Firms Affected (%)	Source
Loss of control and visibility	47	PwC (2022)
Data security and cyber risk	41	IBM (2024)
Integration issues	32	Astute Analytica
Service delays / inconsistency	35	Statista (2023)
Geopolitical disruptions	27	WEF (2023)

The high percentage of firms reporting loss of control (47%) and data security risks (41%) indicates that outsourcing introduces governance complexity. These figures suggest that while outsourcing improves efficiency, it simultaneously increases coordination and monitoring challenges. Furthermore, geopolitical disruptions (27%) demonstrate that external environmental risks significantly influence outsourcing stability. Therefore, outsourcing success depends not only on cost reduction but also on strong risk management and institutional capability.

Effective logistics outsourcing depends on transparency, technology integration, and mutual trust between firms and providers (Zhang & Lee, 2023). Therefore, organizations must focus on long-term partnerships rather than short-term contracts to ensure stability and sustainable competitiveness (Kumar & Rajan, 2024).

CONCLUSION

Logistics outsourcing has become a cornerstone of modern global business strategy. It allows firms to achieve cost efficiency, innovation, and market expansion while focusing on their primary objectives. Although challenges such as data security and dependency persist, adopting transparent, technology-driven outsourcing partnerships can enhance resilience and long-term sustainability. The future of logistics outsourcing lies in collaboration, digital transformation, and responsible global practices (Sharma, 2023; Kumar & Rajan, 2024).

REFERENCES

- Chen, Y., Li, X., & Zhao, Q. (2022). Collaborative logistics outsourcing in digital networks. *Journal of Business Logistics*, 43(3), 289–304.
- Christopher, M. (2020). *Logistics and Supply Chain Management* (6th ed.). Pearson Education.
- Handfield, R. B., Graham, G., & Burns, L. (2021). *Digital Supply Networks: Transform Your Supply Chain and Gain Competitive Advantage with Disruptive Technology and Reimagined Processes*. McGraw-Hill Education.
- Kumar, R., & Rajan, D. (2024). Sustainable outsourcing and resilience in global logistics. *International Journal of Logistics Management*, 35(2), 201–218.
- Mehta, R., & George, J. (2021). Risk and resilience in logistics outsourcing: A review of post-pandemic practices. *International Journal of Logistics Management*, 32(4), 1123–1138.
- Park, H., & Lee, J. (2020). Global logistics strategies and outsourcing effectiveness: An empirical analysis. *Transport Policy*, 92, 16–26.
- Sharma, V. (2023). Green logistics and digital transformation: A review of global outsourcing trends. *Sustainability*, 15(5), 2243.
- Singh, P., & Kumar, A. (2022). Emerging trends in global logistics outsourcing: A strategic analysis. *Journal of Business Logistics*, 43(2), 145–160.
- Wang, T., & Zhao, M. (2021). The impact of information technology on 3PL performance. *International Journal of Production Economics*, 235, 108098.
- Zhang, L., & Lee, S. (2023). Smart logistics and sustainability: The digital transformation of 3PLs. *International Journal of Supply Chain Management*, 12(1), 67–78.